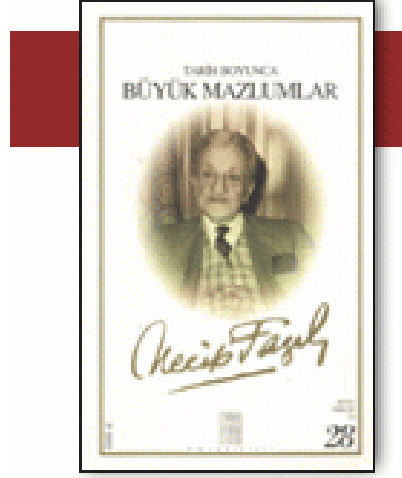

Necip Fazıl Kısakürek - Tarih Boyunca Büyük Mazlumlar

www.kitapsevenler.com

Merhabalar

Buraya Yükleğim e-kitaplar Aşağıda Adı Geçen Kanuna İstinaden
Görme Özürlüler İçin Hazırlanmıştır

Ekran Okuyucu, Braille 'n Speak Sayesinde Bu Kitapları Dinliyoruz

Amacım Yayın Evlerine Zarar Vermek Değildir

Bu e-kitaplar Normal Kitapların Yerini Tutmayacağından

Kitapları Beyenipte Engelli Olmayan Arkadaşlar Sadece Kitap Hakkında Fikir Sahibi Olduğunda

Aşağıda Adı Geçen Yayın Evi, Sahafklar, Kütüphane, ve Kitapçılardan Temin Edebilirler

Bu Kitaplarda Hiç Bir Maddi Çıkarım Yoktur Böyle Bir şeyide Düşünmem

Bu e-kitaplar Kanunen Hiç Bir şekilde Ticari Amaçlı Kullanılmaz

Bilgi Paylaştıkça Çoğalır

Yaşar Mutlu

Not: 5846 Sayılı Kanunun "altıncı Bölüm-Çeşitli Hükümler " bölümünde yer alan "EK MADDE 11.

- Ders kitapları dahil, alenileşmiş veya yayımlanmış yazılı ilim ve edebiyat eserlerinin engelliler için üretilmiş bir nüshası yoksa hiçbir ticarî amaç güdülmeksizin bir engellinin kullanımını için kendisi veya üçüncü bir kişi tek nüsha olarak ya da engellilere yönelik hizmet veren eğitim kurumu, vakıf veya dernek gibi kuruluşlar tarafından ihtiyaç kadar kaset, CD, brail alfabeti ve benzeri 87matlarda çoğaltılması veya ödünç verilmesi bu Kanunda öngörülen izinler alınmadan gerçekleştirilebilir."Bu nüshalar hiçbir şekilde satılamaz, ticarete konu edilemez ve amacı dışında kullanılamaz ve kullandırılmaz. Ayrıca bu nüshalar üzerinde hak sahipleri ile ilgili bilgilerin bulundurulması ve çoğaltım amacının belirtilmesi zorunludur." maddesine istinaden web sitesinde deneme yayınına geçilmiştir.

T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Bilgi İşlem ve Otomasyon Dairesi Başkanlığı
Ankara

Bu kitaplar hazırlanırken verilen emeye harcanan zamana saydı duyarak

Lütfen Yukarıdaki ve Aşağıdaki Açıklamaları Silmeyin

Not bu kitaplar Görme engelliler için taranmış ve düzenlenmiştir.

Tarayan

Hasan Uslu

elhasenu@gmail.com

Necip Fazıl Kısakürek _ Tarih Boyunca Büyük Mazlumlar

TARİH BOYUNCA BÜYÜK MAZLUMLAR

Necip Fazıl KISAKÜREK

TARİH BOYUNCA BÜYÜK MAZLUMLAR / TARİH

ESER 42

6.Basım / Eylül 1999

b. d. yayınları: 29 Baskı: Eko Matbaası

b. d. yayınları Kurucusu: Necip Fazıl Kısakürek

Yayın sorumlusu: Suat Ak

Müessese müdürü: Emrah Kısakürek

Her hakkı mahfuz ve "b. d. Yayınları"na aittir.

b. d. yayınları, Ankara C. Vilâyet Han 10/3 Cağaloğlu - İstanbul

Telefon: (0212) 5285551-5125922-5110873

ISBN 975-8180-39-8

TAKDİM

Her milletten ve her cinsten mazlumları bir arada toplayıcı böyle bir eser, zannımca ilk defa tecrübe ediliyor.

Onu bana yazdıran saik, kitabın (Ve...) başlıklı son faslında kekelenmektedir. Öyle bir sâ ki, bu, (Sokrates)ten (Ve...)ye kadar belki her satırdan tütmekte... Evet, bu eserin her satırını buğulayan bir ruh var ki, renk, şekil ve hacim gibi, mücerret mânasiyle, bütün kitaba hâkim... Öyleyse eserdeki

«müşah-hasların çoğu birer bahane; ve her şey, Allanın «İnsan ki, zalûm ve cehûldür, emaneti kabul etti» fermanına uygun olarak, tarihî zulûm ve mazlumluk dâvasını ve buna en yakışanı göstermek için...

Seçiniz, ayıklayınız, bulunuz ve görünüz!

Esere ait bütün kıymet hükümlerini, her türlü değer ölçü-sünün, bekçisiz ve koruyucusuz, uçup gittiği manevî bir yangın yeri arsasında rüzgâra salıveriyorum. Tesellim şurada ki, başıboş

ve serseri sanılan bu rüzgâr, kıvılcım ekilecek kalbleri seçmekte ustadır; o kalbler de, seçmekte, ayıklamakta, bul/nakta ve göster-mekte usta...

Tarihî zulûm ve mazlumluk dâvasına büyük bir giriş diye kabul edebileceğiniz bu eserin, aynı çapta bir de çıkış noktası ol-malıydı. Belki bir gün o da olur. Ama bazı zaman ve mekânlarda öyle sokaklar görülmüştür ki, girseniz de, tam içine dalacağınız evin önüne gelince geriye dönmek zorunda kalırsınız. Ve maz-lum, bahsettikleriniz midir, siz misiniz, eseriniz mi, ayırt-ede-mezsiz. Ne yapalım; rüzgâr meselesi...

Bizim, bazen, belki de hep, göğsümüze doğru esen rüzgârın, bir gün ense kökümüzün bir karış altından iteceği ümi-dini hiç kaybetmedim; ve bu ümitle her çileye katlandım, didin-dim, çabaladım, yaşadım.

Can gidebilir, fakat bu ümit gitmez.

Bu ümit, Mevlâ neylerse güzel eylediğini bilenler içindir. Allah yolunun gerçek mazlumlarına selâm olsun!..

N.F.K /1966

SOKRATES

ATİNA

Eski Yunan... Atina... Müselles çatı motifleri altında (Dorik) sütunlar... Basamak, avlu, sütun, çatı, her tarafta, çizgi çizgi yontulmuş mermerin senfonisi... Mavi gök, hiçbir engele çarpmadan düşen ışık, (Diskobol)ün çevik hamlesine kadar her hareketi dondurulmuş taş, bu diyarda, (Plâstik) plâna bağlı büyük açıklığı, muhteşem berraklığı ve sâf tefekkürü besteliyor. Mantık, hendese ve dış estetiğin vatanı... Hayalinizi, (Olemp) dağından hava-lanacak bir kartalın sırtına yerleştirip tepeden bakacak olursanız, Atina'ya, nihayet (Partenon)da bütünleşen kü-çüklü büyüklü çatıları, ana meydana doğru damar damar akan sokakları ve şehrin göğsünde bir kalb gibi çarpan (Agora)siyle, cemiyet fikrinin, bir hendese şiiiri içinde mekâna nakşedilmiş örneği diyebilirsiniz.

Eski Yunan ve Atina, insan aklının, dış plân idra-kinde içe doğru tüttüğü ve en ince tecrit çizgilerini kıv-rımlaştırdığı, fakat daima toprağa bağlı kaldığı nakışlı bu-hurdan...

İşte, tarihin «Yunan hârikası» diye yazdığı ve fiş-kırışmdaki ilk sebepleri bulamadığı bu akıl ve zevk plat-formasında kaynaşan beyaz harmanili, çıplak ayaklan sandallı insanlar arasında yetmişlik bir ihtiyar.. İsmi (Sokrates)...

Henüz, babasız hak Peygamber İsa Resulün doğa-cağı, sonsuz iç plânı getireceği ve göklerin sırtına toprak-tan ulaşmaya çabalayanlara karşılık onu gökten toprağa indireceği büyük güne tam dört asır var...

Talebesi Eflatun'un tabiriyle, boğa bakışlı, gözleri-ni diktiği yeri kezzap gibi oyan, çıkık geniş alınlı, süt be-yaz sakallı bu yetmişlik ihtiyar, birçoklarınca Atina'nın başına belâdır. Onlara belâ gibi görüldüğünü kendisi de bilir. Atina'nın bu dış oluş ve görünüşü içinde rahatını bulmuş olanların karşısına, en umulmadık anlarda ve yer-lerde çıkarır; esasını yollarına bir engel gibi diker, ge-çip gitmelerini önler ve sorar:

—Söyle bakalım, ne düşünüyorsun?

—Neye dair düşünmeliymişim ki?

—Kendine dair...

—Kendime dair mi? İnsan kendisini bilmez mi?

—İnsanın en bilmediği, kendisi... «Kendi kendini bil»

—Ya öbür bildiklerim?

—Bilmeyi bilmeden, onun nereden ve nasıl geldiğini bilmeden, bilmek olur mu?

Hesaba çekilen adam, suratı ve beyni bumburuşuk, kendisini bu garip ihtiyardan kurtarıp, kaçarcasına uzaklaşır.

Meşhur komedi şairi (Aristofan)ın, «Bulutlar» isimli piyesinde insafsızca alaya aldığı bu esrarlı ihtiyar, gerçekten nedir?

Herkesin, tabî bir insiyakla, fazla kurcalamadan içinde aktığı hayatın her noktasına takılan, her şeyi tır-

mıklayan, deşen; altındakini, görmek, bulmak, yakalamak isteyen mücerret bir idrak rahatsızı mı?.. Yoksa, insanları zaafı içinde boğmaktan zalim bir haz devşiren, misilsiz bir komedyacı, efsane çapında bir istihza dehâsı mı?.. Onun, uğraştığını söylediği ve herkesi davet ettiği felsefe, «Hikmet dostluğu» mânasına gelen düşünce ocağı, yoksa bu anlaşılmaz adamın acı tavrı içindeki mânâ mıdır?

Şair, heykeltıraş, mimar, asker, politikacı, hatip, kâhin, çiftçi, atlet, hayvan yetiştiricisi; ve nihayet ağaç altlarında bulunduğu ve konuştuğu, kafa dertlisi talebeleri-ne karşı hep aynı yakıcı eda ve boğucu istifham:

— Ben kimim, insan nedir, hayat neye yarar?

Ve tek emir, büyük «usûl» kapısını açan biricik işaret:

«— Kendi kendini tanımaya bak!»

«NASIL?»I GETİREN

Milâttan evvel 470'de Atina'da doğdu. Maddenin dış kabartılarından iç delâletlere yol aramanın bu misil-siz tecrit ustası, dış kabartılar dünyasının en katısına bağlı bir teşhis ustasının oğluydu. Bir heykeltıraşın oğlu... O da birkaç yıl taşlan yonttu, heykele çalıştı; fakat bu iş kendi-sine, kartalın karabataklığa özenmesi kadar yabancıydı. Hemen taşları bıraktı ve onların mücerret hacimlerini ka-fasında kesip biçmeye başladı.

Fikir ve hikmet... (Philos - filozof) Yunanca «dost, arkadaş» demek... (Sophia - zofiya) ise «hikmet».. İşte (Philosophie - filozofi) felsefe, hikmet dostluğu; ve filo-zof, hikmet dostu...

(Sokrates)e gelinceye kadar bu ocak, eski Yunanda (Sofist)lerin elindeydi. Hakikati hiçbir varışta durmadan ve hiç bir erişmeyle yetinmeden aramak ve boyuna akıl-

dan şüphe etmek yerine, birtakım sahte düşünce silsileleri ve mantık oyunları içinde büsbütün kaybetmenin mekte-bi.. Günümüzde, yalancı mantık delâletlerinin aldatmaca oyunu mânasına gelen (Sofizm), o zamanki temsilcileri elinde, fikir caddesinin biricik devriye silâhıydı. (Sokra-tes) ve talebelerinin, suratlarına «safsatacı, mugalâtacı» yaftasını yapıştırdığı (sofist)ler, iyi konuşmak, birtakım fikrî ışık oyunları ile eşyayı tepetlak göstermek ve ger-çekleri gözbağcılığına getirmek sanatında genç (Sokra-tes)i taklitçilikten hakikiliğe geçirdi ve (sofist)lerin karşı-sına en büyük düşman olarak dikti. (Sokrates), safsatacı-ların fikir kuvvetiyle değil de, çelme oyunuyla yıktığı ha-kikati, bizzat kendilerini aynı oyuna getirerek kurtardı. (Sofist)leri kendi mantıkları içinde boğdu ve sâf idrakin hudutsuzluk perdesini açtı.

Bugünkü batı felsefesinin her koluyla birinden bi-rinde düğümlendiği ve topyekün üzerinde durduğu üç ayaklı dayanağın sahipleri, (Sokrates), onun talebesi Eflâtun ve onun talebesi Aristo arasında baş hoca, kendi-si... İlk defa «nasıl?»ı, yani «usûl»ü getirmiş olan... Ken-disinden sonraki dayanak, madde ötesi anlayış, daha son-raki de, madde içi düşünüş ölçülerini getirdi; ve böylece bütün metotçularının (Sokrates)e, bütün (spirtüalist) ve (idealist)lerinin Eflâtun'a ve bütün naturalist ve materya-listlerinin Aristo'ya bağlanabileceği Batı felsefe dayanağı kurulmuş oldu.

(Sokrates), beyninde büyük fikrin, ötelere kurcala-ma düşüncesinin çıban gibi zonkladığı dünya çapında in-san, bu üç ayaklı dayanağın da ana dayanağı...

Onu, yıldızlar gökyüzünde göz kırptırdıkça ışık-ları yeryüzüne yağacak olan bir müdafaadan sonra, Ati-nahlara «kendi kendini tanı, fazileti ara, hayatı incele, sahteliklere tapma!» dediği için zehir içirterek öldürecek-lerdir. Suçu «Yunan gençlerini yoldan çıkarmak»tır. Ken-

dilerini gerçek hayata sürdüğü, gerçek ve sonsuz hayatı aramaya çağırdığı gençleri yoldan çıkarmak!!!

24 asırdan beri ne değişmiştir bu dünyada?

DİYALOG

Sokrates, derslerinde, ne kürsü, ne sıra, ne damaltı, ne de belli başlı bir zaman ve şekil kaygısına düştü. Hep gezdi, bazen ağaç altlarında oturdu ve sadece konuştu. Onun derslerinde biricik zaman ve mekân ölçüsü (diya-log) tur; konuşma ve konuşurma... İşte rastgele zaman ve mekânlarda kendisinden hiç ayrılmayan bu (diyaloglar-dan - ki, talebesi Eflâtun tarafından zaptedilmiştir- onun bütün ruhu tüter. Oadaki kafa çıbanının ne türlü zonkladı-ğını görmek için, evvelâ, ruhun ispatına ait şu küçük ko-nuşmaya göz atalım:

«—İçinde üç sayısının hâkim olduğu her şey, yalnız üç değil, tek de olmalıdır. Böyle bir şeyin içine, kendisini vücudu getiren şekle zıt bir fikir asla giremez. O halde onu vücuda getiren şey, tek'in şekli... Bu şeye zıt fikirse çiftin fikri... İkiyle birde, sıcakta soğukta ve daha bir çok şeyde olduğu gibi, her mevcut daima kendi zıddıyla beraberdir. Ne beş sayısı çift fikrini, ne de onun iki misli olan on sayısı tek fikrini kabul eder. Şimdi çıkış noktasına dönelim: Bana, sıcaklık için bedende bulunması gerekli şey nedir? diye so-rarsan, doğru da olsa, cahillerin cevabıyla, hararettir, diye-mem. Bu, kelime değiştirerek bir şeyi yine kendisiyle tarife kalkışmak olur. Fakat, önceki sözlerimizden süzölmüş, bil-gince bir cevap olarak, bunun, harareti doğuran şey, yani ateş olduğunu söyleyebilirim. Hep bu anlayışla gidersek şu-raya varırız ki, birbirini doğuran müessirler arasında üstü-nü bakımından bir gaye noktasına ulaşmalı ve bu gaye nok-tası kuşatıcı olmalıdır. O halde sayıda teklik, tek üstü bir

10

11

şeyden gelmektedir ki, o da birliktir. Şimdi aynı gözle bakıp soralım: Bedenin beden, yani canlı olması için bir şey ge-rekmektedir; o şey nedir? O, gereken şey ruhtur; ruh bu-dur.»

Şimdi, (Sokrates)in hemen bütün dünya görüşünü, ahlâk, terbiye ve iman telâkkisini çerçeveleyen şu konuş-maya bakalım:

«SOKRATES — (Talebesine) Sana bir şey söyleyece-ğim; tâ ki, sen de, birçok kimse gibi dinsizliğe sapmıyasın... Gerçekten, sözle olsun, işle olsun, önce Tanrıya, sonra ona bağlı insanlara karşı günah işlemekten beter bir şey yoktur. Çekinilmesine büyük dikkat göstereceğin bir şey de, bir in-sanı överken de, yererken de temelsiz şeyler söylemektir. Bunun için, iyilerle kötülerini, iyilikle kötülüğü ayırt edebil-mek lâzım... Çünkü ona bağlı olan, iyi insandır. Sanma ki, taşlar, tahta parçaları, kuşlar ve yılanlar kutsi olabilir ve inşalar olamaz! Her şeyin en üstünü iyi insandır; en alçağı da kötü adam!...»

«TALEBE — Evet, evet...»

«SOKRATES — Fakat onun iyi ve doğru bir insan sifatiyle mükemmel bir kanun yapıcısı olduğuna en kuvvetli delil, ölçülerinin devlet idaresinde hakikati keşfetmiş bir adam tarafından yapılan kanunlar halinde, daima, hiçbir değişikliğe uğramaksızın devam etmesidir.»

«TALEBE — Gösterdiğin sebepler bana akla yakın görünüyor.»

«SOKRATES — Doğru söylüyorsam. (Minos)la (Ra-damantis)in yurttaşları olan Giritlilerin en eski kanunlara sahip olduklarına akim yetmiyor mu?»

«TALEBE— Öyle; öyle görünüyor.» «SOKRATES — Pekâlâ, o halde söyle! Bize sorsa-lar: İyi bir kanun yapıcısı, iyi bir güdücü, sağlığı temellen-dirmek için bedene ne vermelidir? İki şey, biri bedenin ge-12

üşmesine, öteki sağlamlaşmasına yarayan gıda ile idmanı değil mi?»

«TALEBE — Çok güzel!»

«SOKRATES — Bunun üzerine şöyle sormaları ge-rektiğini farketmiyor musun: Beden tarafı, âlâ!.. Ya iyi bir ruh ve ahlâk doğurmak için, iyi bir kanun yapıcısı ve insan güdücüsü ne vermelidir? Bu suale, kendimizden de, yaşı-mızdan da utanmadan verebileceğimiz cevap nedir?»

Ve (Sokrates), çarşı pazar, atların ve köpeklerin terbiyesini bilen Atinalılara niçin çocuklarının terbiyesi-ni düşünmediklerini sormakta devam ediyor.

Kimse de ona:

— Peki; biz düşünemiyorsak sen düşün, biz söyle-yemiyorsak sen söyle!..

Diyemiyor. Zira onun ne düşündüğünü ve ne diye-ceğini biliyorlar. Bu:

— Putlarınızı yıkın! Fazilet ve hakikate teslim olun! İnsan olmanın borcunu ödeyin!

Karşılığında başka bir şey olamaz.

Biraz sonra, müdafaasında her inceliği bizzat çöze-cek olan (Sokrates), nefsinden ve gayesinden habersiz in-san ve cemiyetin binbir yol ağzında, elinde korkunç bir ejderha gibi taşıdığı değneği, bütün yanlış istikametleri kesen bir vicdan heyûlâsıdır!

«— Öleceğim diye hayıflanmıyorum çünkü ölümden sonra, bir şeyin olduğuna kuvvetle ümidim var.

Kendilerini gerçekten hikmete vermiş olanların, yal-nız ölmek ve ölmüş olmak için çalıştıklarını halk bilmez.

Ölüm adını verdiğimiz şey, bir yandan tenin ruhtan

13

ayrılarak kendi kendine kalması, öbür yandan da ruhun tenden ayrılarak kendi kendine var olmağa devam etmesi-dir.

O halde ruh, ne zaman hakikate varıyor? O, bedenle beraber bir şeyi incelemeğe giriştiği zaman bedenin kendi-sini aldattığını açıkça görüyoruz.

Ruh, kendisini, ne işitme, ne görme hassası, ne acı, ne haz, hiçbir şey bulandırmadığı zaman daha iyi düşünür. Böylece kendi içine çekilerek teni uzaklaştırır ve onunla her türlü ilişiği elden geldiği kadar keserek gerçeği kavramaya çalışır.

Gerçek filozofların şöyle düşünmeleri ve aralarında şu sözleri söylemeleri gerek: Evet, belki ölüm bizi hedefe doğru götüren yoldur, çünkü araştırmalarımızda ten akıl ile beraber oldukça, ruhumuz böyle kötü bir şeye bulaşmış buldukça, istediğimizin hedefi olan şeyi, yani hakikati hiçbir zaman elde edemeyeceğiz. Gerçekten tenimiz kendisi-ni beslemeye mecbur olduğumuz için, binlerce güçlülere sebep olur. Bundan başka ansızın çıkıp gelen hastalıklar, hakikatin peşinden koşmamıza engeldir. Bu kadarla da kal-maz; ten bizi her neviden istekler,, tutkular, korkular, ku-runtularla, bin türlü saçmalıklarla doldurur, öyle ki, haklı olarak denildiği gibi, bir an olsun onunla gerçekten düşün-mek mümkün olmaz. Kavgalar, geçimsizlikler, çabalama-lar, yalnız tenden ve onun isteklerindedir.»

ATİNA'DA MANZARA

Milâddan evvelki 4'üncü asır sonlarında Atina'yı, bir İngiliz hukuk mütefekkeri «Tarihi Dâvalar» adlı eserinde şöyle anlatıyor:

«Zamanın belirli vasıfları, huzursuzluk, emniyetsizlik, istikrarsızlıktı. Harbi takip eden (Oligarşi) ve zu-

lüm idaresi nihayete ereli pek az zaman geçmişti. Atina birkaç ay içinde gaddar bir tedhiş rejiminin her safhasını görmüştü. Bir iki yıl içinde, Anayasa üzerinde dört büyük inkılâp yapılmıştı. Sürgün ve cebrî muhaceret, insan yığınlarını birbirine katmıştı. Sönüp giden eski üstünlüklerin arkasından, taze felâket yaralarının acısı içinde hasretle bakılıyordu. Hassasiyet ve şüphe, kalblere hâkimdi.»

İşte, (Peleponez) harplerinde askerlik eden, bazı resmî vazifelerde bulunan ve nihayet herşeyi bir tarafa bırakıp kendisini Yunan gençlerine din, ahlak ve terbiye dersleri vermeye vakfeden (Sokrates), böyle bir cemiyet tablosu içinde birdenbire bir kin hedefi oluverdi. Konuşmalarında harikulade ince bir mantık, inandırma gücü, tartışma metodu temsil eden bu adam, her ân ağma düşürmekte devam ettiği hayranlarıyla, yepyeni bir idealin habercisi görünüyordu. Hasımlarını daima gösterdikleri tezat içinde yakalayıp kendi sözlerinde çürütmek yolunu takip eden büyük kafa, ortada, eski usûl ve gelenek adına hiçbir şey bırakmıyor, güvenilen herşeyi yıkıyor, bütün mevcudu hiçe indiriyor ve pek az insanın anlamaya başladığı bir «hep»ten bahsediyordu.

Bu noktayı, deminki İngiliz hukuk mütefekkerinin anlayışından görelim:

«O, eski nizam için korkutucu birşeydi. Mevcudu, temelinden sarsıyordu. Devlet ve cemiyetin temellerine indirdiği her darbe derhal seziliyor, hiçbir engele rastlamadan binayı dayanağından çatısına kadar kavırıyordu. Darbelerin tesirini yumuşatacak aracı unsurlar da mevcut değildi.»

Nihayet, umumiyetle her cins kafanın nasibi gereğince, etrafmda parmakla sayılacak kadar az insandan küçük bir keyfiyet halkası, çoğu hiçbir şeyden anlamayan kemmiyet dalgalarılarının öncüleri tarafından, kendi

14

15

inandıklarına göre küfürle suçlandırıldı. Hayranları üçer beşer artarken düşmanlarının otuzar ellişer artışı karşısında meydana üç adam çıktı: (Melitos), (Anitos) ve (Li-kon)...

İşte, kelimesi kelimesine resmi iddia: «Atina vatandaşı (Pithiyan)ın oğlu (Melitos), and içerek bildirmiştir: (Sokrates) fenalık ediyor. Atina'nın inandığı ilâhlara iman etmiyor. Aksine, ortaya, iman edilecek yeni bir ülûhiyet çıkarıyor. Gençliği fesada veriyor. Cezası ölüm...»

Bu üç adam birleşip (Sokrates)i Eski Yunan'ın hâkim sayısı 200'den 2000'e kadar değişen Halk Mahkemesine verdiler. Mahkeme 501 üyeli olarak kuruldu ve insanlığın ilk fikir babalarından, Batı Dünyasında (1) numaralı vahdâniyetçi mizacın sahibi (Sokrates)i hesaba çekti.

Sene, Milâddan evvel 399...

Hâkimler, at nalı şeklindeki anfilere dizildiler, karışlarına büyük fikir yuğurucusu, düşkün kılıklı ve çirkin yüzlü (Sokrates)i geçirdiler; ve —bu noktaya dikkat!— onu, ileriye atması mümkün hiçbir fikir ve kelimededen mahrum etmeyici, savunmalarında tam serbest bırakıcı bir fikir ve hakikat güveni içinde dinlediler. Ulaşamadıkları hakikati hakikatsizlik diye almış olsalar da, hakikat örtücülüğüne düşmediler; nasipsiz kaldılar, fakat alçalmadılar.

Ve (Sokrates)e dediler: — Söyle!

O da söyledi. Dünya durdukça duracak hikmetleri sıraladı.

16

APOLOCYA

Atina'nın bir noktasından, muhakeme meydanın-dan, göğe doğru mevce mevce yükselen ve ulvîlikler alemindeki yerine ulaşan büyük fikir... (Sokrates) konu-şuyor ve ilk iş olarak, hâkimlere, suçlandırıncıların ruh ve zihin hallerini gösteriyor:

«— Atina'lılar! İnsanların âlâsı! Beni suçlandırıncıların, köpürte köpürte konuşurken, üzerinde ne gibi tesirler bıraktığından haberim yok!.. Bense, onların hileli sözleri karşısında, hüviyetimi kaybeder gibi oldum! Hem de onla-rın bütün söylediği şeylerde, tek doğru nokta yokken... Şu var ki, söyledikleri birçok yalandan, en fazla bir tanesine şaştım: Ben çok usta bir hatipmişim de, sözlerime inanmak için ihtiyatlı olmanız lazımmış!.. Düşündüm: Benim, onlar hakkında hemen, yalancı ve safsatacı hükmünü vermemden utanmaları, üstelik bu hükmü bana doğru kaydırmaya ça-lışmaları, hareketlerinin en hayâsız cephesidir. Birazdan göreceksiniz ki, ben zerre kadar usta bir hatip olamayaca-ğım! Meğer ki, doğruyu söyliyene, hakikati dillendirene, us-ta bir hatip denilsin.. Eğer öyleyse, onlarınkine değil, fakat kendi usulüme göre hatip olduğumu ben de tasdik ederim.

Atina'lılar! Benden işitecekleriniz, ne onlarınki gibi aldatıcı sözler, cümle bağlantılarına dikkat edilmiş hitabe-ler, ne de hesaplanıp düzenlenmiş nutuklardır. Sadece, ken-di kendine aklıma gelecek ve dilimden sarkacak sözlerle be-raber olacağım. Zira ben, söyleyeceklerimin doğru olacağı-na güveniyorum. Hiçbiriniz de benden, başka birşey bekle-mesin!

Atinalılar!.. Eğer benim, çarşı meydanındaki dükkânlarda ve başka yerlerde konuşurken kullanmayı âdet edindiğim sözlerle müdafaama giriştiğimi görürseniz, sakın şaşmayın ve bu yüzden kargaşalığa düşmeyin! Yalnız şu noktaya dikkat ve ehemmiyet bağlayın: Söylediğim, doğ-

ru mu, değil mi? Çünkü hâkimin fazileti doğruyu görmek-te, hatibin fazileti de doğruyu söylemekte...»

Bundan sonra kendisinden niçin nefret edildiğine geçiyor, herkese musallat halini anlatıyor ve bunun neti-cesinde nasıl bir bakış çektiğini belirtiyor:

«— İki oğlu var!.. Ona sordum. Eğer senin iki oğlun iki tay, yahut iki dana olsaydı, onlara bakıp, gereken terbi-yeyi vermek için mutlaka bir adam bulur, onu ücretle tu-tardın, değil mi? Bu adam da, elbette, ya bir çiftçi, yahut bir at talimcisi olurdu. Fakat madem ki çocukların iki in-şandır; kendilerine bakıp, gereken terbiyeyi vermek için nasıl bir adam bulmayı tasarlıyorsun? Bir adama veya bir vatandaşa yakışır mümtazlık ve mükemmellik bilgisine sa-hip kim var? Ben öyle sanmıya mecburum ki, sen baba ol-man noktasından bu meseleyle meşgul olmuşsundur, böyle bir kimseyi tanıyor musun?»

«— Bunun neticesi olarak, imtihan ettiğim kimseler kendi kendilerine öfkeleneneceklerine bana kızarlar ve (Sok-rates) iğrenç bir adamdır, gençleri fesada sürüklüyor, der-ler. Birisi kendilerine ne yaparak veya neleri öğreterek gençleri fesada sürüklediğimi sorsa, bilmediklerini söyler-ler. Fakat ne söyleyeceklerini bilmedikleri meydana çıkma-sın diye, bütün hikmet sahiplerine karşı takımlması kolay olan şu edaya bürünürler: Havadaki, yeraltındaki şeyleri inceler; bizim taptıklarımıza inanmaz; zayıf hüccetleri kuv-vetli gösterir!.. Böyle derler, zira hakikati görmek ve gös-termek istemezler ve kendilerini herşeyi bilir sanmalarına rağmen hiçbir şey bilmedikleri belli olmasın diye de omuz çevirirler.»

(Melitos) ve (Anitos)dan ziyade, korktuklarının bu tip insanlar olduğunu söyleyen (Sokrates), ötelere inan-

18

makla bu dünyayı teftiş ve murakabe etmek arasında bu adamlarca bir tezat vehmedildiği noktasına geliyor ve he-men hükmü basıyor:

«— Bu adamlar ve benzerleri tipler, bana isnat et-tikleri işlerle, yani akıl ve hikmetle uğraşanların Tanrıya inanmadığını sanırlar.»

Bu noktada (Sokrates), «Tanrı» yerine uydurma ilâh, put diyemediği için böyle söylüyor ve eriştiği hikmetin, kendisini putlardan ayırmış olduğunu itiraf edemiyor. Böyleyken, asıl inananın kendisi olduğunu ispat etmek için, o harikulade mantık ağlarından birini ithamcısı (Melitos)un önüne seriyor, onu hesaplaşmaya çekiyor ve her zamanki usuliyle kendi tezadı içinde yakalamaya başlıyor.

«— (Zeus)a and içerim ki, sen hiçbir Tanrıya inanmazsın!»

Dedirttiği (Melitos)a, Tanrılık, ve insanlık işler bulunduğunu ve (Sokrates)in de bu işlerle uğraştığını ve bu işlere inandığını itiraf ettirince, boğa bakışını, mahkeme üzerinde gezdiriyor ve kelâmın şu harika kutbuna yükseliyor:

«— İnsanlara ait şeyler bulunduğuna inanan, fakat insanın varlığına inanmayan bir adam!.. Atlara ait şeyler bulunduğuna inanan, fakat ata inanmayan bir adam!.. Ya bu olabilir mi? Flüt çalanlar bulunduğuna inanan, fakat flüt çalanlara ait şeyler bulunduğuna inanmayan bir adam!... Bu hiç olabilir mi? Pek âlâ! Ruhânî şeylerin mevcudiyetine inanıp da ruhlara ve ona vücut veren müessire inanmayan bir adam!.. Bu asla olamaz! Bu anlayış, at ve eşeklerden doğan yavrular, yani katırlar olduğuna inanıp da at ve eşeklerin bulunmadığına inanmak kadar saçma olur!»

Asıl suç:

19

«— Şimdi belki birisi kalkar da der ki, fakat Sokrates, şu senin hakkındaki dâva nedir?

Aleyhindeki garazlar ne yüzden, nasıl türedi? Hakkındaki bütün rivayet ve dedi-kodular, her halde sen yerinde rahat rahat otururken ve başkalarından fazla birşey yapmazken çıkmazdı. Her halde birçok insanın yaptığından daha başka şeyler yaptın, o nedir?»

Bu, (Sokrates)e göre hikmet ve hakikat aşkıdır: «— Öyle kimseler gördüm ki, muhakeme edilirken, gayet tuhaf şekiller ve hareketler içinde kendilerini küçültürler. Sanki öldürülecek olurlarsa misilsiz bir işkenceden geçecekler; yahut kurtulurlarsa ebediyen ölmeyecekler...»

Fikir ahlâkı:

«— Besbelli birşey ki, harplerde çok kere insan, silâhını atıp düşmanından merhamet dilenmekle ölümden kaçabilir. Eğer insan, ruhunu alçaltılmaya göz yumarsa, türlü türlü tehlikede ölümden kaçmak için çeşit çeşit yol bulur. Fakat ey insanlar, ölümden kaçmak güç bir iş değil; kötülükten kaçmak çok daha zor... Zira kötülük ölümden daha tez koşar. Nitekim ben ihtiyar ve yavaş yürür bir adam olduğum için ölüme tutuldum; düşmanlarımsa çevik ve körü körüne hızlı oldukları için kötülüğe tutuldular.»

İdealizma cesareti:

«— Ancak ben, başka türlü bir müdafaadan sonra yaşamaktansa böyle bir müdafaaya uğruna ölmeyi tercih ederim!»

Hikmet ve neticesi:

«— İnsanlar, birçoklarına, en fenası kendi kendilerini hikmetli görünürler. Fakat böyleleri hikmetli değildir. Böyle olunca nefsi kendi öz hikmet iddiasına inandırmaktan sakınmak lâzımdır. Baş hikmet budur. Bunun üzerine

ben de nefsimi hikmetli sandığımı, fakat olmadığımı anladım. Başkalarına da bunu anlatmaya çalıştım. Bu halim inçitici ve tiksindirici oldu. Kendi kendime dedim ki, ben çoğundan daha hikmetli olmalıyım! Zira hiç kimse güzel ve iyi birşey bilmiyor; fakat çoğu hiçbir şey bilmezken birşey bildiğini sanıyor; bense bilgisizliğime karşılık birşey bildiğimi sanmıyorum. Hiç değilse şu ufak noktada onlardan daha hikmetli değil miyim?»

«— Gördüm ki, en şöhretli kimseler, akla yakın olmak bakımından en kifayetsiz adamlardır; ve daha az tanınmış kimseler onlardan çok üstün...»

«— Şairlere gittim.. Ve gördüm ki, şiirlerini hikmet-le değil, bir nevi insiyakla yazmaktadırlar. Bir de baktım ki, onlar, yazdıkları şiirler yüzünden kendilerini öbür işler-de de insanların en hikmetlisi sanıyorlar!»

«— Anladım ki, işçiler ve ustalar da, şairler gibi, kendi sanatlarını becerebildikleri için başka hünerlerde de çok hikmetli olmak dâvasında; ve bu ahmaklıkları yüzün-den kendilerinin olan asıl hizmeti batırmakta...»

Ve zerrece tereddüt göstermeksizin hakikati ortaya koyuyor:

«— Atina'lılar, insanların âlâsı! Aranızda, şu Sokra-tes gibi, hikmet noktasından nefsinin gerçek bir değeri ol-madığını bilen kimsedir ki, en hikmetli olanınızdır. Böylesi de, ya pek az, ya hiç yok!...»

Böylece (Sokrates), müdafaasının etrafındaki hik-metlerden birdenbire esasların esasına geçiyor ve kendi-sinde buldukları suçu aslında en ileri fazilet olarak, yakıcı bir istihkar diliyle, yine bir (diyalog) suali halinde mah-kemenin suratına çarpıyor:

20

21

«— Ben ne gibi bir cezaya mı müstahakım? Ömrüm boyunca dilimi tutmadığım için?.. İnsanlardan çoğunun de-ğer verdiği şeylere aldırmadığım için?.. Paraya, mala, askerî rütbelere, hatipliğe ve memlekette durmadan ortaya çıkan türlü türlü rütbelere, entrikalara ve partilere bağlan-madığım için?.. Bu gibi faaliyetler altında yaşamayı kendi-me yakıştıramadığım, kendimi böyle bir hayat sürmiyecek kadar şerefli saydığım için?...Kendimi böyle şeylere vere-cek olursam, ne kendime ne de size bir faydam olur diye onların hepsinden, uzak kaldığım için?.. Faydalı bildiğim şeylere her vatandaşa öğretmeye kendimi vakfettiğim için?...Bütün bunlar için ben ne gibi bir cezaya mı müsta-hakım? Söyliyeyim: Beni devlet adına (Pritaneyon)da besle-yiniz! Sizi yetiştiren, ruhunuzu geliştiren, aydınlatan, bu-nun için herşeyi bırakan fakir bir adama yakışacak budur. Bilmem kaç atlı araba yarışlarında mükâfat kazanan bir yurttaştan, bir madde pehlivanından fazla, buna ben lâyıkıml!»

Tam bir sıra kollamadan, parça parça, fikir ve kıy-met alâkalarına göre düzenlediğimiz Apolocya isimli bu meşhur müdafaası nasıl bir şeydir? Müdafaadan başka her şey!.. O, işi nihayet suçsuzlukta tamamlayıcı bir üzerin-den atma savunması değil, herşeyi üzerinde toplayıp asıl hakikat ve fazileti ona bağlama hamlesi, muhteşem bir taarruzdu. Sanki (Sokrates), hayalindeki düşmana karşı 501 kişilik bir ağaç altı toplantısı tertiplemiş, hâkimlerini fikrî mahkûmları haline getirmişti. Ara sıra farkına varıp gayet ince kıvrımlarla vatandaşlarından, yani talebeleri makamında insanlardan ibaret gördüğü yargıçların sura-tında bazan bir tokat, bazan bir istihkar, istihza ve her ân korkunç bir istiğna ve daima ezici bir ders ve ihtar belirti-yordu. Fakat ufak tefek söz kesmelerden ve kaynaşmalar-dan başka (Sokrates)in dilini bağlayıcı hiçbir davranış

yok... Hürriyet terbiyesinden gelen 501 heykel onu dinli-yor:

«— Beni ne şu, ne de bu kötü adam incitebilir; imkânı yok.. Zira iyi bir adamın kötü bir adam tarafından incinmesi Allah'ın iradesine uygun değildir. Gerçi o adam beni öldürebilir, memleketimden sürebilir, vatandaşlık hakkımdan düşürebilir; belki o adamın kendisi de başkası da benim zarar gördüğümü sanır. Fakat gerçekte zararı ben görmüş olmam. Asıl bunları yapacak olanlardır ki, gi-rişecekleri haksızlık yüzünden kendi kendilerini zarara sokmuş olurlar. Atinalılar!.. İşte şimdi, müdafaamı, sandı-ğınız gibi kendi menfaatim için değil, ondan daha üstün tut-tuğum sizin menfaatiniz için yaptığımı anlıyor musunuz?»

«— Çünkü beni kaybedecek olursanız, bir at sineği ata nasıl yapışır, size öyle yapışacak, belki sizi sinirlendirecek, fakat her ân harekete getirmekten vazgeçmeyecek, uyumanıza razı olmayacak başka birini kolay kolay bula-mazsınız!»

«— Atinalılar!.. Memleketinize leke sürmek isteyenler, sizi, hikmet sahibi bir adam olan Sokrates'i öldürmüş olmakla suçlandırarak; ve bunu yapabilmek için, ben hiç de öyle olmadığım halde, sırf sizi kötölemek bakımından, bana hikmet sahipliğini kondurmakta tereddüt göstermeyecekler!..»

«-Zira, ey insanlar, ölümden korkmak, bir insanın bilmediği şeyi bildiğini sanmasıdır ki, sadece ahmaklıktır. Hiç kimse ölümün insan için nimet olup olmadığını bilmez; halbuki en büyük fenalıkmiş gibi ondan korkarlar. Cehaletin en çirkin şekli, insanın, bilmediği birşeyi bilir sanması değil midir?»

22

23

«— İnsanlar, asıl bildikleri, bildiklerini sandıkları şeylerin cahilidir!»

«—Orada hiç şüphesiz, sormak, gerçeği aramak yüzünden ölüme mahkûm edilmek tehlikesi de yoktur!»

«— Oğullarım büyüyünce, ey insanlar, ben sizin ca-mınızı nasıl sıktımsa, siz de onların canını öyle sıkarak ceza-landırınız! Eğer onların faziletten ziyade paraya veya herhangi bir dünya matahına kıymet verdiklerini görürseniz, yahut birşey olmadıkları halde kendilerini birşey zannettiklerine şahit olursanız, ben sizi nasıl iğneledimse, siz de onları öyle iğneleyiniz! Eğer bunu yaparsanız, ben de oğullarım da, sizden haklı muamele görmüş oluruz.»

Öylesine ders veriyor ki, yargıçlarını, başsız ve sonsuz bir (tirad) halinde ölüm düşüncesinin başdöndürücü şiirine çekiyor; ve herkese yalnız fikri, mücerret fikri, en tesirli ahenkten daha sâf ve lâtif, esirî düşüncelyi teklif ediyor:

«— Ölüm, akıl yönünden iki şeyden biridir: Ya bir hiçlik, büsbütün şuuruzsuzluk hali; yahut insanların umduğu ve özlediği gibi, ruhun, bu dünyadan başka bir dünyaya göçmesi keyfiyeti... Birincisi ne büyük kurtuluş ve ikincisi ne sonsuz bir kazanç...»

«— Birincisinde zamanın bütün akışı tek bir gece...»

«— İkincisine göre, bir kimse öteki dünyada (Orfe-os)a, (Museyos)a, (Homeros)a, (Heziyodos)a kavuşacaksa bunun için acaba neye razı olmaz! Bu doğruysa, bırakınız, bir daha bir daha üstüste öleyim!»

«— Haksız hükümler yüzünden can veren kahramanlarla buluşmak bizim için ne yüksek, ne üstün saadet!..»

«—Şimdi ben, tarafınızdan hüküm giymiş ve idama mahkûm edilmiş olarak gidiyorum; düşmanlarım da haki-kat tarafından hüküm giymiş ve alçaklıkla haksızlığa mahkûm edilmiş olarak gidiyorlar. Ben kendi cezamla kalırım, onlar da kendi cezalarıyla.. Belki bu şeylerin böyle olması gerekti; ve olan herşey iyidir.»

«— Artık gitme zamanı geldi. Ben ölmeye gidiyorum, siz de yaşamaya gidiyorsunuz. Fakat kim daha iyi bir nasibe gidiyor; bunu ancak Allah bilir.»

Keşke meselemiz, hak ve hakikat âşığı, Batı tarihi–nin en büyük fikir adamına reva görülen akıbeti anlatmak olmasaydı da, sadece fikir üstü şiir ve şiir üstü fikir cep–hesinden bütün Apolocyayı kesimsiz ve bölümsüz vere–bilseydik. O, 2400 senedir, şairi, âlimi, hukukçuyu, filo–zofu, devlet adamını kapıp götürün uğultulu bir şelâledir.

Hâkimler, ellerindeki tunç levhalarla reylerini be–lirttiler: 281 rey, ölüm cezası; 220 rey, beraat.. Eğer (Sok–rates) o kadar dikleşmeseydi de 31 rey karşı tarafa geç–seydi, kurtulmuştu.

«— Tetkik ve tahkik edilmeksizin geçen bir hayata asla varlık denilemez.»

Hikmetinin sahibi, insana en büyük memuriyetini ihtar etmenin cezasını, içinde, küfür yobazlarının ancak %56'ya varabildiği bir cemiyet ve onun yargıçlarından aldı:

Ölüm..

24

25

ZEHİR

Kendisinden birbuçuk asır yaşlı, büyük devlet ve hikmet adamı (Solon)un tavsifiyle, dudağında ışıklı bir tebessüm, ölüm kararını kucakladı. Onu zindana götürdü–ler ve yakınlarıyla düşüp kalkmakta serbest bıraktılar.

Yolda giderken, ebedî sualciliğini tekrarlamaktan kendini alamadı:

«— Niçin ağlıyorsun?

— Haksız yere ölüme götürüldüğün için...

O anda bile, insan ruhunu tezatları içinde yakalama metodunu bırakmadı:

— Demek, haklı yere ölüme götürülseydim, gülecek–tin?»

Nefsi ve nefsinin hasis dertleriyle alâkasız, nefsini bile mücerret fikrin murakabe ve müşahede mevzuu diye alan hikmet adamından ne müthiş tecelli!..

Yakınları kendisini hapisten kaçmaya teşvik ettiler. Hattâ bu bahiste ferdî kaygı üstü sebepler de gösterdiler.

Şiddetle reddetti:

«— Kişi teslim olmamalı, geri çekilmemeli, safını bı–rakmamalı!.. Cenkte olsun, mahkemede olsun, nerede olur–sa olsun, yurdunun emrini yerine getirmeli!.. Eğer bu emre inanmıyorsa onu verenleri aydınlatmaya ve görüşlerini de–ğiştirmeye çalışmalı.. Bunun için her vasıtaya başvurabilir, fakat kaçılmaz!»

Yakınlarından (Ehakrates) diyor ki:

«— İşte dostumuzun son tavrı ve akıbeti bu oldu. Doğrusunu söylemeliyim ki, o zamanın bütün insanları içinde en akıllısı, en dirayetlisi, en adaletlisi ve en ahlâklısıydı.»

(Sokrates)in zindan hayatında etrafını öyle bir hal–ka sardı ki, iş, hükümete bir fitnenin başı gibi görüldü, ve

26

hapisliğinin 30. günü, baldıran otu zehrini içmeye mecbur edildi.

O zaman 30 yaşlarında bulunan ve hocasına ait herşeyi sonradan kaleme alan Eflâtun, (Sokrates)in ölüm tablosunu çizen büyük ressamdır:

«— Sözüünü bitirince, (Sokrates) ayağa kalktı; yıkan–mak üzere başka bir odaya geçti. (Kriton) bize kalmamızı tenbih ederek onun arkasından gitti. Aramızda konuşulan–ları, mevzu dışına çıkmaksızın, tekrar tekrar gözden geçirdik. Hem de, içine düştüğümüz felâketin büyüklüğü

üzerin-de konuştuk. Gerçekten babasız kalmıştık; bundan böyle öksüzler gibi yaşayacaktık. Yıkanma bittikten sonra, onun yanına çocuklarını getirdiler. İki küçük, biri büyük üç ço-cuğu vardı. Birtakım akraba kadınlar da geldi. (Sokrates) gelenlere öğütler verdi. Sonra kadınlarla çocuklara, çekilip gitmelerini söyledi. Derken bizim yanımıza geldi. Güneş batmak üzereydi.» «Uşak, Hâkimlerin buyruğu, (Sokrates), dedi; zehir içeceksin! Ve sonra devam etti: Bana kızıp gücenmediğine eminim. Sen onları, bu işe sebep olanları, pek iyi tanırsın! Haydi Allah'a ısmarladık, alınyazın neyse o olur. Elinden geldiği kadar tahammüllü ol! Uşak geriye döner dönmez, gözlerinden yaşlar boşandığını gördük. O zaman (Sokrates) 9na bakarak mırıldandı: Sana da Allah'ısmarladık, dediği-i yapacağım! Ve bize dönüp ilâve etti: Ne ince duygulu adam! Burada bulunduğum müddetçe her gün beni görme-ğe, benimle konuşmağa geldi. İnsanların en iyisiydi o; şimdi ne kadar iyi yürekle benim için ağlıyor! Haydi bakalım, sö-zünü dinleyelim onun! (Kriton), ezilmişse zehiri getir, değil-se ez! Zehiri biraz daha geç içmekle sanırım kazanacağım üiüçbir şey yok.. Böylece son dakikada hayata bağlanmak, |artık hiçbir şey kalmadığı anda onu korumak ve esirgemek

27

beni gülünç eder. Haydi artık konuştuğumuz yeter, dediği-mi yap!. Bunları söyledi ve sükûnetlerin en eşsiziyle, titre-mededen, beti benzi atmadan, zehiri aldı. O meşhur boğa ba-kışıyle, gözlerini adama dikti. Ve içti.»

«Ben de meğer boşu boşuna kendimi zorluyorum mu-şum. Gözyaşlarını, birden, seller gibi boşanıverdi. Yüzüm örtülü, iki büklüm, ağlıyordum. Muhakkak ki, ona değil, kendime ağlıyordum; böyle bir arkadaştan mahrum olaca-ğım için kendime, kendi felâketime ağlıyordum.»

O zaman (Sokrates) bağırdı:

— Ne yapıyorsunuz dostlar; ne kadar da tuhafınız! Ben kadınları, işte bu manzarayı görmemek için yolladım. Onların bu gibi ölçsüzlüklerini önlemek için.. Ölürlen, sakın ve uğurlu sözlerle gitmek gerektiğini bilmez misiniz?»

«— Soğumak sırası kalbe gelince, Sokrates öleceğini söyledi. Karnının altı çoktan soğumuştü. Örtülü yüzünü açar açmaz, şu son kelimeleri mırıldandı: (Asklepyos)a bir horoz borçluyuz! Parasını ver, unutmai'Ve sustu. (Kriton), peki, olur, dedi: fakat bize başka bir diyeceğin yok mu? Bu suale artık cevap veren olmadı.»

(Sokrates) ölmüştü. O anda toprak rengini alan du-daklarından, başındakiler, vaktiyle şu sözlerin dökülmüş olduğunu hatırlıyorlar:

«— Aklın göze alması gereken tehlike, ruhun ölmez-liğine inanmaktır. Bu tehlike gerçekten güzeldir. Bunu, bü-yülü sözler ve dualar gibi, kendi kendimize tekrarlamah-yız!»

Gönlünü tamamiyle yatırdığı ebediyete, aklını büs-bütün budayıcı bir vecd idrakiyle kapanamıyan, inandığı-na bile akıl zaviyesinden hâlâ bir tehlike göziyle bakan, yani sonuna kadar akla bağlı ve Yunanlı kalan (Sokrates),

herşeye rağmen akılla akılı iflâs ettirmenin, hendeseyle hendeseyi yıkmanın ve İlâhi vahdet eşşiğinde dize gelme-nin Batıda ilk ve eşsiz örneği...

O, memleketinin putlarını devirmeye kalkıştığı ve (plastik) çerçevenin sinek kâğıdına yapışanları insan ha-yatının iç kesimine çağırıldığı için öldürüldü ve bu bakım-dan fikir tarihinin, Batıda ilk büyük mazlumu oldu. Ka-derini çok derinden sezmiş ve bunun bütün ruh soyluları için umumi bir nasirroldüğünü anlamıştı. Müdafaasında, karşısındaki 501 heykele şöyle haykırmıştı:

«— Bu iş dünyada ne benimle başladı, ne de benimle bitecek!.. Hak ve hakikati günlük hayat kaygılarının üstün-de tutanları, daima benim akıbetim kovalayacak!..»

Bugün (Sokrates) öldürüleli, yani düşünen adam düşündüğü için toprağa tıklalalı 24 asır geçmiş bulunuyor Acaba, o gün bugün, arkalarından aynı akıbetin kovaladı-ğı kimseler kaçtır?

28

29

(II)

İSA DİNİNİN MAZLUMLARI YAHUDİ

Filistin'deyiz. Babasız Hak Peygamberi İsa Resul'ün doğumundan beri 35 yıl geçmiştir. Onun çarmı-ha gerildiğini sandıkları mevsimden beri de 5 yıl.. Sene 36..

Batılıların «Ölü Deniz» adını verdikleri gölle Ak-deniz arasında, Peygamberler yatağı bir bölge.. Hem Pey-gamber, hem de Yahudi yatağı..

Dar ve yılankavi sokakları, koskoca duvarlarda kü-çücük pencereleri, kalabalıkları huni gibi çeken mikâpvâri mabetleriyle, Yunan illerinin dış açıklığına karşı, içe kapanış mizacından ketûm çizgiler billûlaşan bir şehir..

Kudüs...

Bu noktadan, İran ve Hindistan yönünde Doğu'ya, Yunan ve Roma istikametinde Batıya, eski Asûr ve Mısır dünyalarına doğru şimale ve cenuba dört çizgi çekecek olursanız, her çizginin başına, tunçtan, tahtadan, taştan, altından, şekil şekil putlar oturtabilirsiniz.

31

Kudüs, eski, çok eski tevhid beldesi...

Mezopotamyada ateşi gül bahçesine çeviren İbra-him Peygamber, o gün bugün, Doğu ve Batı arası öyle bir koridor açmıştır ki, içinden peygamberler seli akar; ve gi-de gide o yol, insanoğluna hedef gösterici ezeli ve ebedi tebliğ basamağına kadar varır. Bu basamağı O'na, kaina-tın yüzü suyu hürmetine yaratıldığı Varlık Nuruna, evvelâ Adem Peygamber, sonra İbrahim Resul hazırladı; ve Kudüs'ten geçen koridor çizgisi üzerindeki peygam-berler seli hep O'na yol açtı.

Sevgilisinin Miracında Allah'ın adlariyle belirttiği gibi, biri «Mescid-ül Haram», öbürü «Mescid-ül Aksa»yı çerçeveleyen iki mübarek beldeden biri ve ilâhi vuslat yolunda ilk menzil, Kudüs..

Nasıl «Ölü Deniz» dedikleri çarpıntısız gölden öte-ye kum denizi başlıyor ve orada hayvan, deve, nebat da hurma ağacı şeklinde şahsiyet bağlıyorsa, buraların hay-vanı da merkep ve ağacı zeytin.. Dört yanı putlarla çevrili, bu eski, çok eski tevhit beldesi ve etrafında çoktanberi bit.soy türemiştir ki, baş sanatı tevhit sırrını içinden zedelemek ve büyük mücerre-di bir takım hileli teşhislerle maskeleyip en korkunç ve savaşılmaz en çetin puta çevirmektir.

Bu soyun ismi, Yahudi... Yahudinin şeklini tarif kolay olduğu kadar mânasını çerçevelemek zor...

Yahudi, mukaddes sancağı aslî sahibine teslim et-mek yolundaki şanlı nebîlerin ilk tebliğ plâni üstün insan-lar kadrosu İsrailoğulları yanında, ihanetine kendi öz pey-gamberlerinden başlayıp bu hiyanet ruhunu ayrıca kadro-laştıran, soylaştıran, kavimleştiren ve nihayet bellibaşlı bir ırk ve millet haline getiren bir ilk ve temel tip.. O, na-sıl ve nereden geldiği meçhul, şu veya bu ruh keyfiyetin-de müstakil bir ırk değil, kendisini Peygamberinden ve sâf ırkından koparmış ve ayrıca mayalaştırıp ırklaştırmış

I

ayrı bir soy... Yahudi, mücerret ve umumi mânada ırkiyle insanoğlu kadar geniş, müşahhas ve hususî ruhu; ve yal-nız bu ruha hapsettiği ırkiyle de kendi öz kemmiyeti dere-cesinde dar.. Roma imparatorluğu devrinde medenî dün-yanın %3, bugün ise %1,5 kadarı... O, üstün beşeriyetin çınar ağacından geldi ve sonra kendi kendisini çınarın to-humundan o türlü ayırdı ki, ormana zakkum ağaçlarını saldı; ve sâf tevhitte taşıyarak bütün inanışların ve bu inanışlar etrafındaki insan topluluklarının gizli mikrobu oldu.

İşte, ilk peygamberlerin büyük tebliğ kadrolarına ait zıt ve fesatçı kutbu belirten ve onu ırk çapında üreten Yahudiyi böyle görmek ve onu Peygamberlerinin soyun-dan bilmemek, hattâ tam zıddı kabul etmek, başlıca kıstas...

Milâdî tarihin başlarında bütün Suriye ve Filistini, bütün şimalî Afrikayı, cenubî İspanyayı, Ren ve Tuna ne-hirlerinin Batı ve Güneyindeki bütün Avrupayı, Kırımı, Kafkas ve İran sınırlarından öteye bütün küçük Asyayı içine almış ve Akdenizle Karadenizi havuz haline getir-miş bulunan Roma İmparatorluğu, Yahudinin, kan da-marlarına girip en hassas nahiyelerinde gizli sömürmesine karargâh kurduğu ilk büyük tarihî bünyedir.

Fransız Akademisinden büyük bir tarihçinin ölçü-sü:

«—Tarihimizin başında, Romalılar tarafından Ya: hudilerin ufalanarak dünyanın her tarafına dağıtılışı ve serpilişi bir asır kadar sürdüğü halde, onların hücreleri, daha evvel, küçük birliklerle İmparatorluğun her köşesi-ni tutmuştu.»

Roma'luların meşhur (Oracles Sibyllins) isimli ki-taplarında Yahudi şöyle konuşur:

«— Toprak, baştan başa seninle doludur; deniz bi-le..»

32

33

(Flavius Josef) şöyle der:

«—Yahudisiz tek şehir bulunabileceğini sanmak gülünçtür.»

Meşhur Yunan tarihçisi (Strabon)un fikri de başka türlü değildir... Ve İşte eski Roma'mn fikir ve hikmet

adamı (Senek):

«— Bu suçlu kavmin âdet ve usulleri her memle-kette karargâh kurmuştur.»

Başta Roma'lular bulunmak üzere hâkim milletler tarafından Yahudilere tatbik edilen bu sağa sola dağıtma ve serpiştirme işine, Yunanlılar (Diaspora) ismini taktılar ve bu ismin kadrolaştırdığı kara takkeli, kara cübbeli, ka-ranlı bakışlı, sinsî tavırlı, korkak edalı ve aktör mimikli sürülere derin bir nefret söziyle baktılar.

İsa Peygamberin, etrafını alan 12 havarisine:

«—Yarın horoz ötmeden aranızdan biri beni ele verecektir.»

Dediği Yuda, işte, beşeriyet ormanının bu zakkum ağacına ait ilk tohumlardan biridir.

Onun dinini de, içinden ve dışından Yahudi bozdu; ve Allah'ın derecede dördüncü olarak — Birinci, Kâinatın Fahri; ikinci, Hazret-i İbrahim; üçüncü, Hazret-i Musa, dördüncü, Hazret-i İsa— gönderdiği ve «Ahmed» ismiyle Sevgilisini müjdelettiği Babasız Hak Peygambe-re, ya Allah'ın oğlu demek, yahut onu hiç kabul etme-mek yollarından iftira etti.

Hazret-i Musa Sina Dağında İlâhi hitaba karşı erirken, gerilerde, altundan bir buzağı yapıp tapan o, iffet heykeli Meryem'e zina isnat eden o, Hazret-i İsa'yı inkâr eden o, kabul etmiş görünüp de Romalı'lara gammazla-yan o, İsa dininin sâf gönüllülerine tuzaklar kuran o, aynı dinin gönüllüsü kılığında ilâhi sıfatları zedeleyen ve Hak Dini yolundan çıkararak, İncil'i değıştiren ve en vahşi ta-assubu körükleyen o, hepsi o; ve bugüne kadar hiç değış-

meksizin, yıkıcı, bozucu, boğucu dehâsiyle nice marifet-ler beceren ve iman, aşk, ahlâk ve birlik gördüğü her top-lulukta fesat merkezlerini kuran o, hep o...

7'LER

Hazret-i İsa'yı Romalılara satarf Yuda, bizzat İsa Peygamber sanılıp (İslâmî kaynaklar gözünde hakikat bu-dur) çarmıha gerildikten ve Babasız Hak Peygamber göğe kaldırıldıktan tam 5 yıl sonra (sene 36) Yahudilerin tuza-ğa düşürdüğü ilk kurban, İsa dininin ilk mazlumu sıfatıy-e (Etyen) oldu. (Saint Etienne - Sent Etyen), Aziz Et-en...

Batı dillerinde (Saint) kelimesi «aziz» mânâsına gelir. Şu kadar ki, bu tabir, rastgele eşya ve şahıslara bağ-lı küçük alâkaları göstermekte ele alınmaz ve «mukad-des» sıfatı ile karışık olarak, yalnız, ilâhî visale ermiş far-zedilen insanlar hakkında kullanılır. Bizim, ancak Saha-bileri ve evliyayı yükseltici sıfatlandırışlarımız gibi...

İslâmî ölçülerin mutlak ifadesiyle kabul edebiliriz ki, Kâinatın Fahrinden sonra İsa dinine bağlılık iddia edenlerden veli ve aziz gelmesi ihtimali yoktur. İsa dini-nin velileri, sadece ve ancak bu dinin Allah'ı tevhit ve tenzihte dalâlete düşmemiş bağlıları arasında bulunabilir. Bu kat'i ölçüyü hiç kaybetmeksizin o devre bir göz atan-lar için de, İsa Peygamberin havarileri ve onları takip eden bağlılar arasında kimin bu sığata gerçekten lâıyk ol-duğunu kestirmek mümkün değildir. Zira İsa Peygambe-rin getirdiği iman fıskırışından sonra pek kısa bir zaman içinde Yahudi kalpazanlığının parmak izleriyle bütün saf-fet ve asilliğini kaybeden bu hak din (İslâm şeriatine ka-dar hak din), kendi halis akideleri etrafında kimleri barın-dırabilmiştir, ebedî meçhul...

34

35

1

Biz yalnız, Allah'ın, topyekûn zaman ve mekâna hâkim, son ve en üstün Resulüne kadar gelen devrede İsa dinini öz saffet ve aslîliği içinde hak kabul ederek, onun sadece bu devrede vardığı mazlumları, Allah'ı tevhit ve tenzihte dalâlete düşmemiş olmaları şartıyla birer gerçek aziz ve şehit sayabilir ve bugün ilk İsevîler üzerinde İslâmî ölçüye göre belirtilmesi mümkün olmayan iç haki-kati Allah'a havale ederiz.

Tekrarlamakta fayda vardır ki, Milâdi Birinci Asır-dan başlayarak Yedinci Asrın ilk yıllarına kadar gelen çı-ğırda her İsevî, Allah'ı tevhit ve tenzihte kusursuzsa, velilik derecesine ulaşmakta engelli değildir; Yedinci Asırdan ileriye doğru Batıların, isim başlarına birer «aziz» sıfatını ekledikleri bütün hayalî kahramanlar birer uydurma velidir; öncekilerdense kimlerin ilâhi tevhit ve tenzihte kusurlu veya kusursuz olduğu, çözülmez bir mu-ammadır.

Meselâ İsa dininin ilk mazlumu bildiğimiz (Sent Etyen)e mahkeme huzurunda söyledikleri doğru olsa, onu «Teslis - Üçleme» inanışına bağlı bir insan kabul etmek gerekir ki, o takdirde kendisinin İsa Peygamberi anlama- dığını ve Allah Resullerine ait münezzeh hakikati bilme-diğini iddia etmek en doğrusu olur. Fakat biz bu lâfları, Hristiyan muharrirlere ait uydurmalar diye ele alır ve (Sent Etyen)in mazlumluğundaki Yahudi rolünü hesaba katarsak, hakkında bir tenzih kapısını açık bulundurmuş oluruz.

Nitekim aynı kaynaklar, Yahudi eliyle sahteleştiril-miş İncillere dayanarak aynı sözleri bizzat Hazret-i İsa'ya isnat ederler ve ona, «Kadir-i Mutlak»ın, gök tahtında sağına oturtacağı oğlu olduğunu söyletirler.

Merkezi Kudüs olan Yahudilik ülkesinde, Yunan ve Roma Medeniyetlerine karşı iki cereyan, çoktanberi alıp yürümüştü. Biri, bu putperest topluluklara karşı tam bir muhafazârlık, ihtilâtsizlik, infiratçılık, kabuk içi nefis müdafaası... Öbürü, onlara kucak açmak, kültürlerini in-celemek, dış

dünya ve madde üzerindeki usullerinden ve sistemlerinden faydalanmak, kendilerine onları ve onlara kendilerini aşılacak... Bu cereyanlardan biri Yahudicilik, öbürü Yunancılık... İkinci cereyanın başında, Yahudilikle Yunanlılığı bulamaç haline getirmiş, Yahudi asıllı, İskenderiyeli Yunan filozofu (Filon) vardı. Milattan 20 yıl evvel doğmuş ve 54 yıl sonra ölmüş olan bu filozof, Eflâton'un idealizmasını Yahudilerin «Kitab-ı Mukaddes» anlayışıyla karıştırarak, Yahudilikle Yunanlılık arası bir mezhep yuğurmuş ve ileride «Neo-Plâtonizma — Ney-Eflâtuniye» kurucusu (Ploten) i yetiştirecek olan İskenderiye mektebi-nin başlangıcı olmuştu. İsa dininin ilk bağlıları, memur edildikleri beşerî gaye karşısında elbette ki, kendi hesaplarına ikinci cereyanı destekleyecekler ve ırklaştırılmış Yahudi taassubu-nun kabuğuna çekilmek isteyenlerde en büyük düşmanlarını bulacaklardı. Çünkü bu kabuk, her şeyden evvel İsa Peygamberin getirdiği soluğa kapalıydı., Böyle oldu.

Yahudilerin, Yahudicilik ve Yunancılık grupları arasındaki çekişmeler şahıs ve aile haklarına kadar tesir edici bir çap kazandı; ve bu hal, gittikçe genişlemekte olan İsevîler birliğini birtakım tedbirlere zorladı. 12'ler (Havariler)in kararıyla 7 kişilik bir grup teşkilâtlandırıldı. (Diacre - Diyakr)lar, hizmet ediciler... Taşındıkları Yunan isimlerinden de belirttiği gibi, hepsi Yunana: Etyen, Fi-lip, Prokor, Nikanor, Timon, Parmenas, Nikolâs... Aralarından biri de doğrudan doğruya Yunanlı. İşleri, İsevîler

36

37

birliğinin maddî ve malî ihtiyaçlarını idareden başka, her çeşit telkin, propaganda, hamle ve hareket... Bu gruba, birinci derecedeki Havariler dairesine bağlı bir icra ve aksiyon komitesi demek yanlış olmaz.

12'ler, 7'lere ellerini uzattı ve sonralarının Hristiyan anlayışına göre dua ettiler.

Şöyle:

«-Ruh-ül Kudüs yardımcınız olsun»

Böylece, Yahudiler içindeki Yunancı zümrenin ezilmesini hedef tutan cereyan., karşısında, çoğu Yunancı olan ilk İsevîleri buldu.

Bunlar bir çalı çırpı muhiti içinde yayıldılar ve her tarafa ateş saçmaya koyuldular.

Hepsi genç, hepsi dinç, hepsi hareketli, hepsi hareketçi... İçlerinde (Etyen), en gözükara ve hararetili olanı...

(SENT ETYEN)

Kendi zaman ve mekânında hak olan İsa dininin tahrifçilik müessesesi Hristiyanlık (Müslüman, zamanın-daki gerçek İsevîlikle Hristiyanlığı birbirinden ayırır) Aziz lâkaplı (Etyen)e, ilk kuruculara mahsus aşk, ateş ve hareket seciyesinin en parlak örneklerinden biri diye bakar. İskenderiyeli olduğu sanılan ve hakim (Filon)dan diline bazı cümleler doladığı bilinen (Sent Etyen), Yunanlılığı içinde koruduğu imanını, ilk iş olarak Yahudi muhafazakârlarına karşı müthiş bir yenilik bayrağı halinde açtı.

Ufukları kovalıya kovalıya, iklimleri demetleye demetleye geziyor ve her rast geldiğine okunu saplıyor. «— Eski tuluma yeni içki konulmaz.» «— Eski bir harmaniden yeni elbise biçilmez.»

İsa Peygambere atfedilen bu sözleri adım başında tekrarlayan (Etyen), Havarilerden (Sen Piyer) Kudüs dolaylarında daha ihtiyatlı bir dil kullanırken, doğrudan doğruya Yahudiliğin karşısına dikilmeyi ve düşmanına tanı hedef vermeyi mizacına en uygun iş buldu.

Filistin güneşi altında pırıldayan Roma miğferi, İsa Peygamberin çarpmıha gerildiği zannı üzerinden 5 yıl geçeli biraz gölgelenmişti. Bu cihangirlik miğferi altında, göğüs, kol ve ayak adalelerini açıkta gezdiren Romalı sömürgeci, bir insan nefesinin allak bullak ettiği ve zapte-dilmez mânalar âleminden haber verdiği bu esrarlı ülkede nasıl tutunabileceğini hesap eder gibi bir hal içindeydi. İsa Peygamberi huzurunda sorguya çeken Romalı Vali (Pons Pilât) İmparator tarafından merkeze çağırılmış ve ağır zulüm isnatlarıyla suçlandırılmıştı.

Yahudilerin ve Yahudiliğin, kendisini serbestçe hissettiği bir ândı bu...

Yahudi büyükleri toplandı, kara takkelerini biribi-rine yaklaştırdı; ve gittikçe uzayan yeni müminler dizinin kolbaşı mevkiindeki bu ateşli adama pençeyi attı.

Yakaladılar, kollarına girdiler ve onu, bir sıra etrafında halkalanmış kara takkeli, kara cübbeli ve karanlık bakışlı hâkimlerin karşısına çıkarttılar.

(Havariler ve Mazlumların Kilisesi) adlı eserin muharriri Fransız tarihçisi anlatıyor:

«— O, hiçbir ân kellesini kurtarmayı düşünmedi. Nefsi için bir savunma, tenezzül edebileceği iş değildi; o, imanını haykırmaya memurdu. Öyle haykırdı ki, sesi her taraftan duyuldu. Gerçek mazlumların edası daima bu olmuştur ve hep bu olacaktır.»

Yahudilik temsilcilerinin suratına şamarını indirdi. Öyle indirdi ki, yeryüzünde mevcut bütün Yahudilerin yanağına bir parçası inen tunç bir levha gibi bu şamar, bütün ülkeyi ihtizazlarla doldurdu:

38

39

[»?

«—Yahudiler! Boyunları boyunduruklu, kalbleri ve kulakları mühürlü insanlar! Siz daima imana karşı gel-diniz! Babalarınız da böyle yaptı, siz de böyle yapıyorsunuz! Hani ya, atalarınızın ihanet ettiği Peygamberler ve emirleri? Atalarınız, Mesih'in geleceğini müjdeleyenleri öldürdü; siz de Mesih'in kendisine kastetdiniz! Size melekler tarafından indirilen ilâhî kanunlara isyan ettiniz! Siz lanetlenmiş bir milletsiniz!»

Bu kadarı dayanılır gibi değildi. Hâkimler öfkelelerinden haykırmaya başladılar.

(Etyen), basma geleceği biliyordu.

Fransız muharririne göre:

«— Daha o anda göklerin açılmış olduğunu farke-di-yordu. Gökleri açılmış ve Oğulu Babasının sağında oturmuş görüyordu. Hâkimlere bunu da söyledi ve şu hitapla karşılaştı: Küfür, küfür!» Hemen bildirelim ki, o zaman Yahudi ve Yahudi-lik nasıl Babasız Hak Peygamber Hazret-i İsa'yı tanıma-makla tam küfürdeyse, (Etyen)'in söylediği farzedilen bu sözlere karşı küfür ithamı da o kadar yerindedir.

O Yahudilik ki, Âdem Peygamberin babasız yaratıldığına inanır da, İsa Resul'ün ilâhi iradeyle babasız vücut buluşunu havsalasına sığdıramaz.

Ve Hıristiyanlığın (İsa dininin tahrifçilik müessesesi), Baba, Oğul ve «Ruh-ül Kudüs» anlayışındaki sapıklık.. Bu sapıklığa karşı Allah, münezze hakikatini Kur'anında bildirmiştir: «De ki, O, Allah birdir; bir üstü birdir. Kimseye muhtaç olmayan ve herşeyin kendisine muhtaç olduğu Sa-med'dir. Ne doğurmuş, ne doğurulmuştur. Ve bütün bu Kâinatın topu ona denk değildir.»

(Etyen)'in «Göklerin tahtında oturan Baba ve onun sağına aldığı Oğul» sözlerini söylememiş olması ihtimali-ni daha kuvvetli tutalım; ve hâdiseyi, bir küfür şeklinin

başka bir küfür şekline zulmetmesi diye ele almaksızın «acaba söyledi mi?» istifhamını daima muhafaza ederek neticeye gelelim:

Mahkemeyi çevreleyen Yahudiler, hâkimlerin bu tavrı karşısında hemen (Etyen)e saldırıyorlar ve onu meydan yerine sürüklüyorlar. Romalıların durumdan haberle-ri bile olmuyor. Zaten, kayıtsız putperestler olarak, bu iş-lerle henüz fazla ilgilenmek de istemiyorlar.

Yahudilerce küfür suçunun cezası «recm»dir; taşla tutarak öldürmek...

Yüzlerini, bakışlarını ve hallerini anlattığımız Ya-hudiler (Etyen)i taş yağmuruna tutuyor. O, alnından çene-sine kadar inen bir kan duvağı altında, kendisine bu zul-mü edenlerin bağışlanması için yalvarmaktadır.

İncil'lerden birinde, İsa Peygamberin şu sözleri söylediği rivayet edilir:

«Ben size haberciler, hikmet sahipleri ve bilginler göndereceğim. Bazılarını öldürecek ve çarmıha gereksi-niz; bazılarını da sinagoglarınızda işkenceye yatacağınız. Fakat gerçekte, size bildiriyorum ki, bütün bu işlerin cezası sizin soyunuz üstüne çökecek!»

(Sent Etyen)i Hıristiyanlar, İsa dinine sadakatın kanla atılmış ilk imzası bilirler.

ZULÜM SERİSİ

Kendi dar ve hasis kemmiyeti ve yıkıcı, çürütücü keyfiyeti içinde bütün insanlığa «ezelden lanetlenmiş milletler» gözüyle bakan Yahudi, 2'inci Asırda «Aris-te'nin Mektuplarında, halini şöyle tarif eder:

«—Hâkim, bizi, ruhta ve maddede sâf kalalım ve hiçbir milletle katışmayalım diye, kanunun demir duvar-ları içine kapattı.»

40

41

İşte, İsa Peygambere Roma'lılar eliyle tertiplelediği kasttan sonra, Yahudi bu dinin ilk mazlumunu, öz eliyle ve taş altında öldürdü ve bu işi, kölesi olduğu putperest-lerden, Roma'lılardan evvel bizzat yürüttü.

İsa dini, Peygamberine edilen kasdm 5'inci yılın-dan sonra çok ağır yakan, fakat yaktığı yeri tam kavuran ve hiçbir tedbirle sönmeyen gizli bir ateş cereyanı halinde genişliyor ve henüz (Imperium Romanum - Roma İmpa-ratorluğunun gurur ve hakaret dolu gözüne dehşet ver-miyordu. Fakat Yahudiye verdiği dehşet müthiş...

(Sent Etyen) hâdisesinden 3 yıl sonra, (Herod Ag-rippa), Yahudi ülkesinin kralıdır. Roma'lıların tâbi yahu-di kralları içinde, zulmü ve efendilerinden aşılama sefa-hat ve azamet hevesiyle meşhur... Hayatı, uzun müddet Roma'da türlü rezaletlerle geçti ve sefahat arkadaşı yarı deli (Kaligula) Roma İmparatorluk tahtına çıkınca, ken-disine, sülâlesinden geldiği Yahudi Krallığını ihsan etti. Sefih ve azametli Yahudi Kralı, Kudüs'e debdebeyle gi-rer girmez ilk işi, yahudilerin gönlünü kazanmak için, dinî bir politika tutturmak oldu. (Herod), Yahudi benliği-ni okşayacak herşeyi yaptı, dualarda ağladı. Yunana ve Yahudicüerin arasını büsbütün açtı, Yahudiciliğin bütün esaslarını devlet himayesi altına aldı; ve yeni dinden bahsedene kılıcını çevirdi, İlk hamlesi, Havarilerden (Jak)ı, kısa bir soruşturmada sonra öldürmek...

(Jak)ı ihbar eden Yahudi, havarinin, yargıçlara kar-şı gösterdiği cesaret ve heybetten o hale geldi ki, orada, mahkeme heyeti karşısında avaz avaz bağırды:

— Ben de İsa dinindenim; İşte şu anda giriyorum! Beni de öldürün!

İkisini birden hüküm yerine götürdüler, Havarîyi ve ihbarcısını birbirine bağlanmış olarak... Orada, Hava-rinin ihbarcısı, yanakları ateş ve gözleri kan dolu, kurba-nına döndü:

— Ölümüne sebep benim! Ben de seninle beraber ölüyorum! Beni affediyor musun?.

Havari ona dikkatle baktı ve mırıldandı:

—Selâmet senin üzerine olsun!

Ve Havari, eski hain, yeni sadık, ölüm arkadaşına sarılıp onu öptü.

Kılıçlar parladı ve gittiler.

(Herod Agrippa) bu arada, öldürülmesine henüz çeyrek asır kadar bir zaman bulunan, Havariler içinde en meşhur, «Havarilerin Prensi» lâkaplı (Sen Piyer)i de tut-turdu ve zindana attırdı.

Öldürülmüş şeklini ileride göreceğimiz (Sen Pi-ye) bu kısa hapisliğinde edilen muamele, zamanın hâlâ o zaman; ve devrânın hâlâ o devrân olduğunu göstermek bakımından pek manalıdır.

Hücrelerinde, her biri dört askerlik dört gurup, sırayla nöbet bekliyor; ve Havari, dört çift hançer gözün temasından bir ân bile uzak tutulmaksızın, her işkence âletinden beter, mânevi bir kısıkaç içinde bunaltılıyordu. Çünkü nüfuz ve tesirinden, yani hakkından korkuluyor; ve şayet kaçırılacak olursa, bu hakkın tepelerine ineceğinden ödleri patlıyordu. Muhakeme edilmesi için yortu-ların geçmesi bekleniyordu. İki zincirle duvara bağlı, gözlerini kırpmadan kendisine bakmaya memur iki asker arasında oturmaya ve uyumaya zorlanan, ayrıca hücrelerinin kapısında da iki asker bulundurulmuş (Sen Piyer), bir gece... Evet, bir gece... Her nasılsa zindandan kurtuluyor.

Hıristiyan kaynaklarına göre bir mucize olmuştur. Böyle bir gece, bir melek gelip, uykudaki Havariyi hafifçe dürtmüş ve:

42

43

—Kalk ayağa, demiştir; kurtuldun!

Gözlerini dehşetle açan (Sen Piyer), zindan hücrelerinin müthiş bir ışık çağlayaniyle dolduğunu ve askerlerin yığılıp kaldığını görmüştür. Ayağa kalkmış, zincirler yere dökülmüş, (Sen Piyer) yürümüş, yürüdükçe rast geldiği kapılar kendi kendisine açılmış ve İsa Peygamberin en büyük havarisi bilinen (Piyer), bir anda kendisini, üstünde yıldızlar kıvılcımlaşan gök kubbenin altında ve serbest bulmuştur.

İsa dininin hak bildiğimiz devresi içinde de olsa, kaynaklarımıza nispet ederek kendimizi inanmakla mükellef görmediğimiz bu menkıbe, bize nihayet şunu öğretir:

Roma'lılara tâbi Yahudi Kralının açtığı ilk zulüm devresinde (Sen Piyer), yalnız hapsedilmekle kalmıyor, asrımızda bile çeşitli ülkelerde fikir ve iman adamlarına tatbik edilen ruh törpüleyici işkencelerin hepsini tadıyor ve hapisten, her nasılsa, kurtuluyor.

Gece karanlığında Kudüsün daracık sokaklarından bir gölge gibi kayarak İsa Peygamber bağlılarının toplu bulunduğu gizli eve giden ve yoldaşlarının deli bakışları önünde durumu bildiren (Sen Piyer),-oradan meçhul bir semte doğru, gölgesini ve başını alıp uzaklaşıyor.

Yahudi Kralının öfkesi büyük.. Bütün Kudüs'ün bunlardan temizlenmesini emrediyor. Kalkanlı ve mızraklı askerler, kuşku veren her evin kapışma dikiliyorlar ve içindekileri yeni ufuklara doğru çekilmeye zorluyorlar.

Şimale doğru, dere tepe düz, hicret... Çekildikleri yer, (Sen Piyer)in de çekildiği sanılan, yeni dinin, Kudüs'ten sonra merkezi Antakya...

YAHUDİ DEVLETİNİN SONU

Milâdın 50'nci yılında yeni dinin ateşi, Filistinde kül altına çekilmiş gibi...

Yahudi, durumu şöyle yorumluyor:

— Artık gevşediler! Çürüme başladı!

Bu ateş, dünyanın birçok noktasında, yuvasına oturmuş kıvılcımlar halindeyken Filistin'de ilk pırılıtları-nı kaybetmişe benzemekte.. Kudüs sokaklarında birkaç korkak gölgenin iki büklüm karartısına sığınan İsevîlik tavrı artık:

— Heyyy, insanlar! Kalkın mezarlar açılıyor!

Diye çığlık koparırcasına, evlerin kapılarını tokmaklayamaz ve sesini yükseltemez olmuştur.

Henüz Romalılardan öldürücü bir darbe yemediği-ne göre, onu engelleyen nedir? Yahudilik, yahudi şeddi mi?

Hayır! Fakat birbirini kovalıyan ve tek nefes al-dırmamayı hedef tutan zulümler karşısında yeni dinin bağlıları, artık tepeden inme baskın tesirini kaybettikleri ve düşmanlarını iyice uyandırmış oldukları için, bir ihti-yat içe kapanma çığırma girmişlerdir.

O sırada (An) isimli bir hahambaşı, İsevî birliğini kökünden kazımak için yapmadığını bırakmaz. İsevî bil-diklerini, (Sanhedren) isimli Yahudi Mahkemesinin kar-şısına çıkarır; ve Mabette, halka karşı, İsa Peygamberi inkâra zorlar:

Bağıra bağıra şöyle karşılık verirler:

— Asla! Asıl sizi, sizin çürüttüğünüz Mabedi inkâr ediyoruz! '

Bunları alırlar, bir ipe bağlarlar ve yüksek bir yar-dan uçuruma atarlar. Ölmeyip kıvrananları da taşla öldü-rürler.

İsevîler, uçurum diplerinde kan ve et peltesi...

44

45

O sıralarda yahudiler kendilerini öyle kuvvetli his-settiler ki, Roma miğferine bile dil çıkarmaya başladılar. Bu hal, nihayet, bir iki Roma temsilcisinin sertliği karşı-sında, Roma imparatorluğuna başkaldırmaya kadar gitti. Fakat hayalî bir krallık şeklinde olsa bile Roma'nın ayak tabanı altında hayat süren bu milletin (Makabe)ler devri rüyasına (Imperium Romanum) adlı gurur devleti tahammül edemezdi.

Etmeydi.

Kralın muhafızlarını kılıçtan geçirdikten ve sarayı-nı ateşe verdikten sonra Yahudiler, Filistin'in birçok ye-rindeki Roma garnizonlarına kadar saldırdılar. Roma, İsevîlere ettiği zulümlerden sonra birdenbire nefesine gü-veni artan yahudi hırsına karşı, bir iki yıl, küçük tedbir-lerle cevap vermeye baktı ve büyük bir şey yapamadı. Durum (Neron) devrine kadar sürdü. Nihayet, Yahudili-ğin de, İsevîliğin de düşmanı bu kanlı putperest, 67 yılın-da (Vespazyen) isimli generali 60.000 kişilik bir orduyla, Suriye'den cenuba doğru harekete geçirdi. Dağlık mıntı-kada 11.000 kişi kaybeden ve bir ân duraklamak zorunda kalan İmparatorluk Ordusu, yeni bir hamleyle ileri atıldı. Bu defa (Vespazyen)in oğlu (Titüs) kumandasındaki or-du, Filistini silip süpürdü. Kudüs'ü sardı ve düşürdü.

Korkunç tarihî manzara:

Bütün Kudüs harabe... Mabet yakılmış, yıkılmış yerle bir edilmiştir. Roma sömürge süvarisinin nalları al-tında sayısız yahudi cesedi...

Yahudi kadınları, mahzenlere sığınmış, birbirine sarılmış titreşiyorlar. Atlılar buralara kadar giriyor ve on-ları, kimini terkiye çekerek, kimini saçından tutup sürük-leyerek götürüyor.

Roma'lılar yahudi ölüleri karşısında, hayvanlara duyulacak rikkati bile hissetmiyor. Bu rikkat-sizlik, Romalı vahşetinden mi, Yahudinin acınmaz bir mahlûk olmasından mı geliyor?

Milâdî İkinci Asrın tarihçisi (Hejezip)ten öğren-diğimiz sahnelere göre Milâdi 70 yılında Roma'luların ve emirleri altındaki sömürge birliklerinin topukları altın-da ezilen Yahudilik, uğradığı tarihî belâların en büyükle-rinden birini yaşamış, İsa Peygamber ve yakınlarına etti-ğini bulmuştur. Artık ne sözde krallık, ne hayalî devlet, ne sınıf teşkilâtı, ne din reisliği... Roma'lılar Yahudi Yüksek Mahkemesi (Sanhedren)i kökünden kazıyorlar, dinî reislik makamını kaldırıyorlar ve Yahudi Ülkesini Suriye'den ayırarak, içinde ayrı hiçbir temsilcisi olmayan bir Roma eyaleti haline getiriyorlar. Kudüs, Roma leji-yonlarının kışlası oluyor:

Ve ilâhi cezanın gizlediği hikmete bakın ki, bütün yeryüzünde mevcut her yahudinin Mabede ödemekle mükellef olduğu vergi, bu defa putperest Romalılar tara-fından ve uydurma tanrıları (Jüpiter) adına alınmaya baş-lıyor!

Artık İsa dininin bağlıları, daima ve her büyük dâvada olduğu gibi, merkezden muhite zıplamışlar ve Suriye kıyılarından başlayarak Anadolu'nun cenubundan kıvrılan, batısını yalayan, Trakya ve Yunan sahillerini ta-ırayan, İtalya'ya atlayan, Roma'dan geçen dönüp Mısır ve Filistin'de tamamlanan bir yuvarlak üzerinde büyük (ak-siyon)merkezlerini burgulamaya koyulmuşlardır. Artık İsa dininin mazlumlarını buralarda takip ede-ceğiz.

Buralarda, Yahudilerin tırnağı, değneği ve taş yağ-muru yerine, aç arslanların, lejyonerlerin kasaturaları ve çıplak insanların kollarını ve bacaklarını dört ayrı istika-mete çeken katırlar vardır.

46

47

(SEN POL)

Nasranîliğin ilk mazlumu bilinen (Sent Etyen) taş-la öldürülürken manzarayı seyredenler arasında bir genç maddî görünüşü hayli tiksindirici bir genç... Suratında kimbilir hangi ruh dehşetinden gelen bir sinir takallüsü, dudaklarını germiş, ağzını ve dişlerini meydanda bırak-mış... Bu dudaklarda, kalbin iştirak etmediği korkunç bir sırtış... Saçları vaktinden evvel dökük, burunu minkaarî, derisi soluk...Kısa boylu, zaif yapılı, bir dokunuşta dökü-lecek kadar entipüften bir gövde...

(Sent Etyen) yahudi taşları altında yere yığılınca, o âna kadar köşesinden ayrılmayıp sessiz sedasız manzara-yı seyreden bu genç, ilerleyip cellâdbaşının yanına geldi ve yalvardı:

— Ölü'nün elbiselerini bana verir misiniz?

Bu genç Yahudi geleneğine bağlı ve Yunancılık cereyanına aykırı (Farizyen) mektebindendir ve ismi (Sa-ül)dür. Şüphe çekecek biri değildir, hususiyle taşkın zekâsı ve Yahudiliğe ve Yahudiciüğe aşırı sadakatiyle meşhur...

İsteğini yerine getirdiler.

Milâdm 5'inci senesiyle 10'uncusu arasında Tar-sus'ta doğan ve oradan Suriye'ye geçip mübarek sahaya ayak basan bu Yahudi genci, başlangıçta, ruhunu İsa Pey-gamber soluğuna taassupla kapamış, azılı Yahudicilerden biridir. Babasız hak Peygamberin çarmıha sürüklenmek istendiği hengâmede 20-25, (Sent Etyen)in taşlanmasın-da da 25-30 yaşlarında bulunan çirkin Yahudi timsali bu genç, korkunç; evet, korkunç denilecek kadar derin ve ukdeli bir iç hayata malik...

İleride ondan şöyle bahsedeceklerdir:

«İncil'in şahısları arasında, İsa'dan sonra, en canlı, en tamam, yüzünü en berrak gördüğümüz odur. Onun parmaklarını yaralarcasına çözdüğü meseleler, insan idra-kini ebediyen yırtan soydandır. Biz onun en küçük, en hurda lâfını duyar duymaz hemen sahibini tanır; ve yalnız herşeyini feda etmeyi bilenlere mahsus bu esrar tonunu sezeriz.»

İleride Hıristiyanların bu rütbe mefkûreleştireceği, maddesi ve ruhiyle bu hilkat garibesi genç, Yahudi ırkına mahsus muazzam tecrit zekâsının ve bazan bu ırktan her-hangi bir fertte tecelli edici derinliğine iç hayatının, halâ gerçek yönü tam anlaşılammış, muhteşem örneği... İlk İsevîler arasında en ileri hamlenin sahibi kabul edilebile-ceği kadar, Babasız hak Peygamber'in münezzehtinini içinden bozan ve onu «Teslis-üçleme» akidesine götür-müş olan gizli Yahudi dehasının temsilcisi de olabilir. Bu hareketinde de samimî veya maksatlı bulunabilir.. Onun esrarlı simasında herşey mümkün görünüyor; ve herşey-den evvel, şüphe, münezzehtin İsa dininin pek kısa zaman-da bozulmuş olması vakıası önünde, gözlerini bu garip adama dikmekte hak kazanıyor. Unutmayalım ki, millî ve itikadî her birliği yıkmaya memur her yahudi dehası 19'uncu asırda Komüniz-mayı bir Yahudi eliyle (Karl Marks) kurarken, 20'nci Asırda aynı şeyi yıkmak için yine bir Yahudiyi (Hanri Bergson) kullanmıştı. İbranî dilinde (Saul), frenklerin ağzında (Saül),-nam-ı diğer (Sen Pol), İsa dinine kazandırdığı iddia edi-len (mistik) buutlar bakımından , bu dinin gerçek mâna ve esrarını ilk defa bozmuş olmanın sanığıdır.

48

49

«Hak»la «bâtıl» arası başdöndürücü zikzaklar çi-zen bu garip ruhun (Saül)den (Sen Pol)e yol verici devre-si 30 yaşlarında... Ve —hayalî bir mizansen olması çok muhtemel nakillere göre— mucize çapında bir tecelliden sonra... Hıristiyan kaynaklarında bu tecellinin ismi «Sa-ül'ün ihtidası»dır; (Sen Pol) olmaya ayak basması...

30 yaşlarında var, yok... Kudüs'ten Şam'a uzanan, piyade yürüyüşüyle 15 günlük yolun 8'inci gününde... Yolunda bütün iklimler ve mevsimler dizili... Mevsim yaz olduğu halde başlarına kardan takkeler giymiş dağ-lardan, ateş üstünde içi boş bir tava gibi kavrulan ova-lardan ve kum yollardan geçiyor. Çam kokusundan ya-nık kokusuna, yasemin ve gülden devedikenine kadar, burnuna ve gözüne hitap eden bütün bir tezat dehlizi içinde yol alıyor. Sanki kendi ruhunun içinde seyahat ediyor. Elinde değneği, gözü sonsuz tekerlek izlerinde, hep düşünerek yürüyor; ve göğe doğru mu çıktığı, yere doğru mu indiği, öne veya arkaya mı yön gösterdiği meçhul bir yol üzerinde mesafe alıyor.

Bir öğle vakti... Aydınlık içinde müthiş bir aydın-lık, kör edici bir ışık... Gökten"bir ışık fışkırmış ve bir kartalın serçeyi kapması gibi onu pençesi içine almıştır. (Saül) yere yıkılıyor Gaiplerden bir ses:

«— Saül, Saül, niçin bana işkence ediyorsun?»

(Saül) iniliyor:

«—Kimsin sen, Efendimiz?»

Ses:

«— Ben İsa'yım; işkence ettiğin!»

(Saül) bütün canını dudaklarında toplayıp haykırıyor:

«— Efendim! Ne yapmamı istiyorsun?»

«—Ayağa kalk, kendine gel, şehre gir! Orada ne yapman gerektiğini anlarsın!»

Işık kesilmiş ve tepe noktasındaki güneşe rağmen

ortalık kapkara bir renk bağlamıştır. (Saül)ün yol arka-daşları da bir takım fevkalâdelikler hissetmişler, anlaşıl-maz mırıltılar duymuşlar, onun evvelâ yere yığıldığını, orada dudaklarının kıpırdadığını ve sonra ayağa kalktığı-nı görmüşler, fakat hiçbir şeye akıl erdirememişlerdir.

Doğrudan doğruya kendisi tarafından da ortaya atılmış ve hattâ bazı şahitlere istinat ettirilmiş olması akla yakın bulunan ve Hıristiyanların «Kitab-ı Mukaddes»ine aynen giren bu hâdise, artık (Saül)ün yahudi kılığını de-ğiştirmiş ve ona (Sen Pol)ün harmanisini giydirmiştir.

Kendi tabiriyle «çarpılmış, fakat ezilmemiş, herşe-yi alınmış, fakat ümidî alınamamış; vurulmuş, fakat yok edilememiş» olan bu adam, artık yine kendi ifadesine gö-re, aldığı «şifasız yarayla yaşamak» zorundadır.

Temmuz güneşi altında (Saül)ün geçirdiği bu hâli, bir (Histeri), sar'a hattâ sadece muvazenesiz bir bünye üzerinde güneş çarpması tesirine bağlayan müspet ilimci ve itikatsız Avrupalılar varsa da, biz senedimizi böylele-rinden almak mevkiinde değiliz. Biz bu gibi tecellilerin, gerçek sahiplerinde hak olduğuna inanan, büyük mizana bağlı ruhçular sıfatıyla, maddecilerin bu teşhisini redde-der; ve (Saül), nam-ı diğer (Sen Pol)ün teşhisini kendi mizanımızda ararız:

(Saül)ü (Sen Pol)ün eşiğine yükselten bu hal, asliy-le mevcut bir gerçeğin müthiş bir kurmay dehasına sahip bir elde taklidi; yahut uzun riyazetler neticesinde erişil-miş ve hakka asla hüccet teşkil etmeyici ruhî bir harika (islâm diliyle istidraç) şüphesinden kurtulamaz. Zaten onun, İsa Peygambere yetiştiği halde havarileri arasına girmeyişi, uzun müddet İsevîlere karşı takındığı tavır ve sonradan birdenbire bu dinde en büyük olmaya doğru gösterdiği vasıflar, bu mevzuda daimî birer şüphe...

Aldığı iddia edilen semavî emirden sonra (Sen ü, Şam'da, bir mabede bitişik bir yahudinin evinde,

50

51

aç, susuz, dua eder ve gözyaşı dökerken buluyoruz. Ora-da küçük bir İsevî halkası, gizli toplantı ve ibadet halin-de... Hattâ, (Ananyas) isimli biri de, gökten, bu evi bulup orada (Saül)ü aramak ve eteğine yapışmak emrini almış-tır. Bir de böyle bir iddia vardır. Bizzat (Sen Pol)ün icadı olup olmadığı meçhul bir adam... O ve (Sen Pol) başbaşa veriyorlar ve «kendinden uzaklaşma, başka bir hale geç-me» tecrübesine girişiyorlar.

Aslı, İslâm tasavvufunun «Fenâ-fillâh» tâbirindeki, kelâma sığmaz hal olan bu oluş, kendilerince nasıl ve hangi usuldedir, bilmiyoruz. Hıristiyan Mistisizmasında bizim büyük kaynağımıza bağlı ve ismi «tasavvuf»olan ruh terbiyesi sisteminden hiçbir eser yoktur. Sadece ede-biyat; ve fantezi plânında dışa ait süs... Evet, bizde bütün ve hususîbir rejim belirten bu dâvaların dâvasında (Sen Pol), birtakım dış benzerliklere göre ne gibi bir yol takip ediyordu, bilmiyoruz. Bildiğimiz birşey varsa buna ileri-de Hıristiyanlar sadece bir tâbir olarak «İsa'da yaşamak» diyeceklerdir. Böylece tâbirdeki sapıklık bile ortaya çıkı-cak; ve büyük İslâm velîsinin:

«— Allah'ın seni sende öldürmesi ve kendisiyle di-riltmesi...»

Diye belirttiği üstün gaye, daima münezzeh kala-caktır.

İlklerden, Havarilerden, 12'lerden olmayan, üstelik onlara karşı türlü tertipler körükleyen (Sen Pol)ün Havarîlik unvanı «Jantiy'lerin Havârîsi - Putperestlerin dine çağırıcısı»dır.

Bu role, Milâdî 40-45 sıralarında, 35-40 yaşlarında atıldı.

Evvelâ Arap illerinde seyahate çıkıyor; ve çöllerde

kıvrım kıvrım kum dalgaları karşısında, kendisini sahil-siz bir düşünce denizine atıyor. (Karantal) Dağında kendisini tefekküre veren Hazret-i İsa tavrı üzerinde olduğunu söy-lüyorlar.

Oradan Şam'a dönüyor ve bayrağını açıyor;

— Mesih!.. İman!.. Aşk!..

Kendisini görenler ve eskiden bilenler, ruhundaki bu tepeden inme değişikliğin sebebini bulamamakta; ve onun Peygambere eski düşmanlığını düşünerek bir tuzağa karşı olup olmadıklarını hesaplamakta...

Şam'dan, eski ocağına, kâfir terkettiği Kudüs'e dö-nüş.. . Sebepe? Orada, düşman ayrıldığı havarilerden bula-bildiğini bulacak ve onlarla yeni nefesin yayılması yolun-da mahrem anlaşmalara girecektir. Derhâl acı bir şüphe tavrıyla karşılaşılıyor. İlkler, bu eski zalim (Farizyen)e ve onun hidayet iddiasına inanmıyorlar. Bu hal, havarilerden (Bernabe)nin - kendisi Kıbrıslı, öbürü de Tarsuslu - (Sen Pol)e kefil oluşuna kadar sürüyor. (Sen Pol) böylece Havariler tarafından benimsenmiş ve artık onların da önüne geçerek büyük kavganın yolunu açmıştır.

Fakat muradına ermekten uzak. Zira Havarilerin topyekûn gönüllerini kazanamamış, aksine, bunlardan Yunancı olanların müthiş kinlerini çekmiştir. Hattâ Hı-ristiyan kaynaklarının pek karanlık geçtiği ve âdeta elça-bukluğuna getirdiği bir ifadeye göre, «düşüp kalktığı Yu-nancılar onun hayatına kasdetmek istediler.»

Bu nokta, İsa dininin saffet ve asliyetini ilk bozan isevîlik iddiasının (Sen Pol) olduğu üzerindeki şüphemi-zin en manalı işaretçisidir. Nitekim, yine (Sen Pol)den başka kimsenin şahitlik edemeyeceği şekilde, güya İsa Peygamber (Sen Pol)e görünüyor ve emir veriyor:

«— Kudüs'ten çık!... Buradakiler senin şahit ol-autlarına inanmazlar! Burayı bırak ve git! Seni uzaklara, Putperestlere göndereceğim!»

52

53

Havarilerden, yalnız, kefil (Bernabe)den iltifat ve iştirak görmüş olarak evvelâ Tarsus, sonra Antakya... Artık o Hıristiyan ifadesiyle «dünyayı salibe davet etme-ye hazır»dır.

«—Ben bir adam tanıyorum ki, vücudıyla mi, vücut-suz mu, bilemem, yalnız Allah bilir; İsa'nın içinde üçüncü göğe kadar yükseldi ve öyle şeyler gördü ki, açıklanmaları yasaktır.»

(Sen Pol)ün bu sözlerini bazı Hıristiyan muharrir-ler, Hıristiyan Mistisizmasının temeli sayarlar.

(Sen Pol)ün putperestler âlemine karşı hareket ve hamlesi, mekân ölçüsüyle iki safha belirtir: Biri, Anado-lu, Ege dolayları, Yunan illeri...İkincisi Roma.. Hepsinde hedef puta tapanlar;

ikincisindeye puta tapanların mad-deye hâkim, büyük kuvvet ve ni2am kadrosu.. O halde gaye o, Roma İmparatorluğu.. Yaya geçtiği yolları, 13 yılda 20.000 kilometre hesap ediyorlar.

(Sen Pol)ün hakikati ne olursa olsun, inandığı şey uğruna kendisini verışı, hiçbir zaafa düşmeyişi ve çelik-ten iradesine hiçbir çatlak düşürmeyişi sadece korkunç!.. Herhangi bir küfür yolunda da tecellisi mümkün olan bu irade ve fedakârlığı, hak yolunda olduklarını bilenler, kendi aslı malları ve fitrî icapları saymalıdır.

(Sen Pol)ün eski Yunan döküntüsü memleketler halkına ve Roma'lılara gönderdiği bir seri nâme vardır ki, (Epitr'ler) ismi altında toplanmıştır ve «Hristiyanlık Dü-şüncesinin şaheseri» bilinir.

(Sen Pol)ün bu gezilerinde, yavaş yavaş, etrafını saran, kendisini koruyan ve dâvasını paylaşan bir halka,

jneydahlanıyor. Bunların başlıcaları, (Mark), (Tit), Romalı I(Süâ), (Timote), Yunanlı doktor (Lûka)... Kadınlar da, i(Lidi), (Prisillâ)...

Yollarda (Sen Pol)ün binbir keramet gösterdiği id-diası da var.. Bir bakışta iyi ettiği anadan doğma felçliler, türlü illetlilerden sonra, bir gün kendisini taş yağmuruna tutanların öldürücü vuruşlara rağmen yıkıldığı yerden kalkıyor, kan revan içinde uzaklaşıyor ve yaralan birden kapanıyor. Bu yaralardan, alnında, ellerinde ve ayak-larında kalan izler (Hristiyanlara göre haç sembolü) hiç silinmemiş...

50'nci yılın sonbaharında Atina... Her şeyi inkâr edici çürümüş kalabalıkların karargâhı haline gelen Ati- na, onu fena halde alaya alıyor. Öldükten sonra dirilmeye ait sözlerine kahkahayla karşılık veriyorlar ve:

—Şimdi ayrılalım da, başka bir zaman seni dinle-riz!

Deyip dağılıyorlar. Fakat (Korent) halkına yazdığı nâme hemen tesirini gösteriyor ve (Sen Pol)ü hâkim hu-zuruna sürdürecektedir kadar kuvvetli bir inanış seli (Korent) sokaklarını taşıyor.

53'de Efes ve orada iki yıl kalış... Bu iki yıl içinde bayrağı altında toplananlarla uzun ve içli dışlı düşüp kalkmalar, istiğrak ve tefekkür devresi ve sonunda bek-lenmedik bir ruh haleti içinde Filistine dönmek niyeti...

Artık (Sen Pol)ün, canını verme noktası Roma'da bitecek olan ikinci yol safhası açılmıştır. IB"

— Gitme, kal!

Diye yalvarıyorlar.

Fakat o, semavî bir emir almış gibi:

— Gideceğim!

Diyor ve gidiyor.

54

55

Mazlumluk çığırının başında (Sen Pol) şöhretinin zirvesindedir. Adım adım ektiği isim, 20.000 kilometre boyunca, Roma İmparatorluğu kadar yaygın... Herkes onu konuşuyor ve hayaline göre portresini çiziyor.

Katolik edebiyatının «Günahtan gelen insan», «İsa'nın güzel kokusu», «Vücuttaki diken», «Salib Cin-ı-ı» diye başlıklandığı meseleler ve 16'ncı asırda (Lûter)in şiddetle protesto edeceği - Protestanlık hareke-ti- selim akla zıt inanışlar, ilk temel kurucusu olarak ona dayanır. Bazı Hristiyan fikircilere göre «Hristiyanlığın gerçek icat edicisi bu, Tarsus'lu Yahudi»dir. Onlarca (Sen Pol), dine kendi hususî mizacını getirmiştir ve «İsa'nın ulûhiyetine inanmaz ve ortaya koyduğu bunca girift dâva ve meseleyi Hazret-i İsa'dan almış olamaz.»

Fakat bu koyu katolikler bu görüşe tükürürler ve «Kâfirlerin Havârîsi»nde, Hazret-i İsa'ya sımsıkı bağlı olarak Hristiyanlığın bütün hakikatini görürler. Bütün bunlar da bizim, (Sen Pol) üzerindeki şüphemizin, İslâmî ölçüsüyle, ne kadar yerinde olduğuna delil...

İşte, en sonra Efes'deki iki yıllık aşılama devresin-de, Hristiyanlık Teolocyasının kanunlarını — dogmalar, dinî naslar — daha geniş talim ve telkin eden (Sen Pol), birdenbire içine nasıl düştüğü belirsiz bir hisle Filistin'e dönmek kararını verdiği zaman, Roma'da nihayete erecek olan ölüm çizgisine girmiş bulunuyordu.

58 yılının (Pantokot) yortusundan biraz evvel İz-mir kıyılarından gemiye bindi ve Filistin sahillerine çıktı. Orada, meczup sandıkları bir yarı deli (Sen Pol)ün karşı-sına dikildi, onun belindeki kemere yapıştı, çektii, çıkardı, kendi ayaklarına sardı ve haykırdı:

«— Bu kemerin sahibi, Yahudiler tarafından İşte böyle kösteklenecek ve kâfirlere teslim edilecek!»
Ve oradaki Hristiyanlar, (Sen Pol)e, Kudüs'e uzan-maması için ağlayarak yalvardılar.

Cevap verdi:

«— Ağlamayın.ve gönlümü dağılamayın! Ben, Efendimiz tarafından, başıma ne gelecekse ona memu-

| rum!»

(Sen Pol)ün ayak basmasıyla Kudüs'te Yahudi I ayaklanması taşkın oldu. Yahudilik (Sen Pol) isimli eski yoldaşında, ırkının, kendi kendisine yönelmiş en büyük hainini görüyordu. Şehir

birbirine girdi. (Sen Pol)ün, he-sap soran kalabalıklara yaptığı açıklamalar değersiz kaldı. I Her şeye daima uzaktan ve nefretle bakan ve bu çekişme-I leri aşağı milletlerin şirretliği diye gören Romalı, birkaç Jkere Yahudilerle uzlaşmasını emrettiği halde olamadığını [görünce (Sen Pol)ü yakalattı ve askeri garnizonda sorgu-lya çekti. «Kafirlerin Havari»sini, Romalıların esirlere Itatbik ettiği (Flagellum—kamçılanma) cezasına çarptır-|mak istediler.

(Sen Pol) buna itiraz etti:

«— Beni dövemezsiniz! Ben Roma vatandaşıyım ve hüküm giymemiş bulunuyorum!» Vali'nin karşısında:

— Ne o, sen Roma vatandaşı mı imişsin?

— Evet!

— Şerefli unvan!

— Malik olduğum şeref!

— İyi ama ben, bizzat, Roma vatandaşı unvanını kazanmak için hazineler sarfettim!

— Olabilir! Ben doğuştan Roma vatandaşıyım!

Vali bu bağlılık ifadesinden o kadar hoşlanıyor ki,

(Sen Pol)ü bırakıyor. Fakat yeni hâdiseler çıkıyor ve bu defa vali, (Sen Pol)ü Yahudilik sitesinde tutamayacağına hükmediyor.

Haydi, Filistin'e ilk çıktığı yer olan (Sezare)ye sür-gün... Oranmki daha sert bir Romalı. (Sen Pol) zindan-a--- Mevsimlerce zindan hayatı... Halk içinde gittikçe

56

57

,1M,1

i" ,!?

? ??I ' !;! V,

büyüyen, efsaneleşen ve türlü fitnelere yol açan bir isim. Bu netameli adamdan kurtulmak gerek.. Tekrar Kudüs'e sürmek istiyorlar. Hiçbir taraf onu kabul etmeye niyetli değil...

(Sen Pol) bizzat, İmparatora baş vuruyor ve Ro-ma'ya alınmasını, (Custodia Militaris) dedikleri askeri kontrol altına konulmasını istiyor.

Emir: Evet!

Burnu ve kıçıl altın yıldız nakışlarla süslü bir Ro-ma gemisinde, miğferli, mızraklı, kasaturalı, kalkardı bir lejyoner halkası içinde Roma yolu... Yanında çirakları (Lûka) ve (Aristark).. Girit ve Malta'dan geçiyorlar. Her yerde (Sen Pol), kendisini memur gördüğü işin başın-da... Giritte, dâvetine koşan büyük bir grup devşiriyor. Romalı askerler manzaraya hayretle bakmakta ve ses çı-karmamakta. .. 60 senesinin ilkbaharında, İtalya kıyıları, (Vezüv) yanardağın göğe doğru katmer katmer duman-ları ve Roma kaldırımını, meşhur cadde...

(Sen Pol) ölüm bucağının eşiğinde...

(Sen Pol)ün Roma kıyılarına ayak atışı pek parlak oldu. Sanki gelen, askerî muhafaza altında bir tutsak de-ğil, yeni bir fetihten dönmüş bir başbuğ... Kıyıdaki şeh-rin, halâ tesirli bir takibe uğramayan İsevîleri, kendisini heyecanla karşıladılar. Romalı kumandan (Julius), man-zara karşısında öyle vecde geldi ki, (Sen Pol)ün bir müd-det dindaşları arasında kalıp onları aydınlatmasına selâhiyet verdi. Yeni inanış karşısında ne tavır alacağını henüz kestiremeyen Romalının tavrındaki tereddüt ve mi-zaca örnek...

Bir hafta sonra, Romaya doğru kara yolu... Bir asker kervanı ortasında (Sen Pol)... Her taraftan, gizli ve
58

açık iman ediciler, Havarinin yoluna doğru akmakta ve I etrafını almakta... Buna da göz yumuyor. (Custodia Militaris) adlı askerî muhafaza tedbiri, I gayet sert usulleri gerektirdiği halde (Sen Pol) karşı bi-raz hafifletilmiş görünüyor. Onun, sadece tutsaklık I alâmeti olarak bileğine bir demir halka takıp, tutacağı ev-'de serbest oturmasına izin veriyorlar. Çıkması, gezmesi, ziyaretlerde bulunması yasak; fakat dilediklerini evinde kabul etmesi serbest... Bu şartla garnizonda göz hapsin-den uzak kalabiliyor.

Bu vaziyette iki sene geçirdi.

Şimdi, bir Fransız mütefekkirinin - Fransız Akademi âzasından Daniel Rops - görüşünü, verdiği ibret der-si bakımından, gelmiş ve gelecek bütün asırların göğsüne yaraşır bir dikkat yaftası halinde belirtelim.

«— Üstün insan, eli ayağı bağlandığı zaman kendi-sini daha hür ve kuvvetli hisseder. Zira onun hürriyeti, maddesinin değil, ruhunun istiklâlidir. İşte asırlar boyun-ca zindanlarda ve kamplarda boyunlarına esaret boyundu-ruğu geçirilmiş bunca insanın bize verdiği dersi, Sen Pol, en şahane çapta heykelleştiriyor!»

Roma'ya yerleşir yerleşmez, muhitine, o güne dek uçsuz bucaksız yollarda verdiği hitabelerin en keskin ve yakıcı bir özetini yaptı. Ondan sonra arkası gelmeyen bu son hitabesinde, kendisinin, milletine ve bütün insanlığa sadık, halis bir yahudi olduğunu, fakat yahudilerle bera-ber bütün dünyaya, gidilecek yolu gösterdiğini söyledi, istikbâlin İncil muharrirleri (Lûka), (Mark). Ayrıca (Ti-mote), (Aristark), (Epfras) ve daha niceleri, uzaktan ve yakından gelmiş olarak hep etrafında... Adeta 20.000 ki-lometrelik sahanın her bucağından delegeler gelip, onun imparatorluk merkezinde etrafını almış... Böylece (Sen pıyer)'in de başında bulunduğu Roma İsevîlik çekirdeği tamamiyle şekillendirilmiş bulunuyor. ?

59

111"1'1!"'

(Sen Pol) ün sözü:

«— Bu esaret İncil'e menfaat getirdi.» (Öbül), (Püdans), (Sinus) gibi asil Romalılar, ya esrar tecessüsü, yahut hakikat aşkının gayretiyle yeni di-ne girdiler. Sanki «Kâfirlerin Havârisi»ne zindan diye se-çilen Roma, onun din telkinlerine İmparatorluk tahtı...

Bu iki yıldan sonra, inanılmayacak şekilde, İmpa-ratorluk Mahkemesince beraetine hükmedildi ve serbest bırakıldı. (Neron)un, Roma yangınından sonra İsevîlere açtığı zulüm kampanyası yılı 64... Serbest kalınca (Sen Pol) hemen tekrar yollara düşmeyi arzuladı. Her tarafta, kendi eseri olan mânevi ekim sahalarını, görmek, İsevîlik tarlasının verimlerini gözden geçirmek ve yeni ekinler yetiştirmek sevdasm-daydı.

Gezdi durdu. Nerelere gittiği iyi bilinmemekle be-raber Çanakkale taraflarında yakalanıp Roma'ya götürül-düğü sanılıyor. Bu defa hapislik rejimi çok sert ve sı-kı. .Bütün Roma çerçevesinde İsevîlere karşı tavır da çok değişik... Artık işin şakası kalmadığını anlayan Romalı, Hazret-i İsa'ya bağlılık iddiasında olanların kökünü ku-rutmak kararında...

(Sen Pol)ü, en vahşi hayvanların bile bannamaya-cağı duvarları rutubet terleyen, gün ışığı görmez bir hücreye yapayalnız, kapatıyorlar. Bu sıralarda sözü:

«— Gitme zamanım yaklaşıyor. Gücüm yettiği ka-dar çalıştım ve artık çizdiğim yol bitti. Hep imam savun-dum. Artık tac giyeceğim gün geldi. Adil hâkimin, başı-ma geçireceği şanlı tac...» Muhakeme edilip edilmediği meçhul...En iddialı tahminlere göre, Hristiyanlığa karşı bu dehşet senesinde

sık sık görülen sürgünler içinde yola çıkarılıp öldürülüyor. Ölümü (Sen Piyer)inkinden bir gün aralıklı... Hristi yanlarca birinin yortusu 29, öbürünün 30 Haziranda...

(Sen Pol) ü çarmıha geriyorlar. Kendisim çarmıha gerildiğini sandığı Hazret-i İsa'ya nisbetle zelil göstermek için başaşağı germelerini istiyor.

Bir hamlede başını kesiyorlar. Hıristiyan kaynaklarına göre kesilip düşen başta üç kere hareket görülmüştür; ve kan biriken üç ayrı noktadan üç ayrı pınar fışkırmıştır.

Ölümü ve hayatı, tam inananlara göre; fakat aslı ve hakikati neye göre; şüpheli...

(SEN PİYER)

Sen Piyer'in lâkabı, Hristiyanlarca «Havarilerin Prensi»...

O, (Sen Pol)ün aksine, doğruca Roma'ya gidip oradaki İsevîlik hamurunu ilk yoğuran... (Sen Pol) Ro-ma'ya gelince bu hamuru hazır buldu ve büsbütün geliştirdi. O zamanki dünyanın en büyük fikir merkezi olan Roma'da İsevîlik temeli doğrudan doğruya (Sen Piyer)e dayalı...

Bugünkü garp medeniyetinin irca edildiği üç un-surdan — Yunan aklı, Roma nizamı, Hristiyanlık hassasiyeti— başcasını çerçeveleyen dünya (Metropolis)i Ro-ma^ (Sen Piyer)in gözünde, vücudun kalbden veya di-mağdan fethedilmesi gibi bir değer belirtiyordu. Çepçev-re bütün Akdenizi kuşatan ve meşhur kaldırımlarıyla me-safeleri ezerek silindiri bütün iklimlere sokmuş olan Ro-ma imparatorluğu ve onun ışıldattığı üstün nizam... Yani eşya ve dünyaya hâkim, büyük manivela... Bu manivela, gerçek iman ve fikrin eline geçti mi, bütün madde âlemi mana imparatorluğunun emrinde demektir.

60

61

İşte (Sen Piyer), bu gerçeği sezen mâna fethine, mekan ölçüsüyle, merkezden başlamış olandır. (Sen Pol) aynı ölçüsüyle muhitten merkeze doğru yol açarken öbürü, merkezden hareket etmeyi tercih etti. Hristiyanlara göre (Sen Piyer) «Salîbin bayrağını dünya kalbinin çarp-tığı yere diken kahraman»dır.

Roma o devirde, eski ihtişamı nisbetinde muhte-şem bir (Dekadans — Çöküş) içinde... Bâbil Kulesi... Büyük İmparatorluğun her sahasından gelen, karasından sarısına kadar türlü renkte yabancılar, onun (Forum)unda-ki berrak suyu, içinde ne ararsan bulunur, yosunlu ve ka-ranlık bir havuz suyuna çevirmiştir. Eski (forum)un canlı heykelini şekillendiren ve Senatoda elini harlı ateşe so-kup:

— Bir Roma asili yalan söylemez!

Diyen eski seciyenin yerinde, şimdi, bütün hayat iştihasını belinden aşağıdaki bölgede arayan zalim, desi-seci, şüpheci bir tip peydahlanmıştır. Bu çürüyüş ve çürü-tüşün gizli kurmayı da Yahudi; her zümre ve ferdi zayıf noktasından enselemeye bakan Yahudi... Tahmine göre o zamanki 1 milyonluk Roma'da 40-50 bin kadar.. O za-man, İskenderiye'den sonra en büyük Yahudi yatağı, Ro-ma... Milâdi 4 tarihinde ilk defa İmparator (Ogüst)e gönderilen Yahudi heyeti 8000 kişilik... (Sezar) devrinde resmen dost ilân edildiler ve onun ölümüne, Romalılar-dan fazla ağlayıp dövündüler. İşlerinin, ticaret ve küçük esnafılık olduğunu belirtmeye değmez. Roma içinde bir-çok mahallelere bölünmüşler ve orada 12 sinagog ve bir sürü mezarlık kurmuşlardır.

İşte (Sen Piyer)in bayrak açtığı ilk zemin.

Milâdi 42'de Roma'ya geldi ve orada, (Sen Pol)

den 1 gün sonra 67'de öldürüldü. Roma'ya girdiği zaman 52 öldürüldüğü vakit de 77 yaşında...

Demek ki, Milâdi tarihin esasına göre Hazret-i İsa'dan 10 sene yaşlı... (Sen pol)den de 15-20 yıl...

Roma'ya giderken çıkış noktası, Antakya... Çizdiği yol da, Cenubî Anadolu, Trakya Ma-kedonya, Korent...

Roma'daki faaliyeti safha safha bilinmiyor. Müp-hem ve tahminî...

(Sen Pol) ile arasında rakip ve çekişmeli bir hava estiği muhakkak... Avrupalı muharrirler bu rakabetler için:

«— Esasta birdiler; gerisi insanî zaafardan ve beşerî küçüklüklerden ibaret ele alınmaya değmez şey-ler.»

Der. Aziz ve hatta mukaddes tanıdıklarının halleri-ni zaaf ve küçüklük kabul ettikten sonra gayet tabîî bir eda ile «ele almaya değmez» diye teselli bulmak, ancak üstün insan ve gerçek din şahsiyeti üzerinde fikri olma-yan Avrupalıya yakışır.

Bugün Roma'da (Tibr) nehrinin sağ kıyısında, Pa-paların sarayı (Vatikan)ın yanında yükselen ve kubbesin-de (Rafael), (Mikel Anj) gibi ressamların göz nurları pı-rıldayan muhteşem (Sen Piyer) kilisesi, ona ve onun Ro-ma kilisesini kuruculuğuna işaret.. O, Katolikliğin kuru-cusu sıfatıyla Papaların ilki ve Papalık müessesesinin başı sayılır.

(Sen Pol) ü götüren fırtına içinde öldürüldü. (Vati-kan) sahasında öldürüldüğü yeri parmakla gösteriyorlar da, bunun nasıl olduğuna dair bir şey bilmiyorlar. Hıristi-yanlık edebiyatı ona saygı ve fikrî değer bakımından şid-detle bağlı; fakat onun hayat ve ölüm çizgilerinden mah-rumdur. 77 yaşında sütbeyaz bir sakalla çevreli saçsız başı-nın, küfür lejyonerleri elindeki kılıçla düşürüldüğü hayal

62

63

I

edilebilir. Bağlılık dâvasında olduğu kurtarıcı masuma sadakat derecesi ise yalnız Allah'a malûm... YANGIN

Hazret-i İsa doğalı 64, çarmıha gerildi sanılabilecek 34 yıl geçmiştir. Roma.. Sıcak bir Temmuz gecesi... 18, ya-hut 19 Temmuz... Sıcaktan mermerler kızgın ve heykel-ler sanki balmumu gibi yumuşak.. Hafif bir rüzgar, fakat cehennemden bir nefes.. Birden, şimşekler çizen acı boru sesleri, oradan, buradan, bütün beldeyi sardı. Roma, boru seslerinden fıkırdıyor.

Yangın ve felâket işareti...

Yangın iyice kozmopolitleşmiş bu şehirde, alışıl-madık bir hâdise değil.. Sık sık olur. Nüfusun taşkın ve mermer inşalar etrafında mantarvâri bitmiş ahşap çatıla-rın yaygın olduğu beldede, yangın, güneş ve ay kadar sık görülen manzaralardan... Fakat bu defaki onlara benze-miyor. Bu defa bütün Roma, meşalelerle çevrilmiş bir da-ire halinde her tarafından yanıyor. Kıpkırmızı bir gök al-tında alev ve kıvılcım fiskiyesi bir şehir maketine benze-yen büyük merkez...

Bu hal, kendi kendisine çıkan ve ne tarafa yayılırsa yayılsın, belli başlı bir sınırdan ileriye geçemeyecek olan basit bir yangından başka bir şey... Sanki yüz yerinden kundaklanmışçasına birdenbire ve her tarafından parlayan şehir, ancak teşkilâtlı bir teşebbüsün kurbanı olabileceği-ni haber veriyor.

Yangın «Büyük Sirk» mahallesinden başlamış, o mahalledeki bakkal ve kumaş dükkânlarını kuşatmış, yağ depolarına ve yanıcı daha birçok maddelerde dolu mağa-zalara girmiş, oradan (Palâten) sahasını çepçevre saracak şekilde her yönde şahlanan alevlerle birleşmiş, ve tarihin

64

en 1

büyük şehir yangınına ilân edercesine, kendisini yıldızlara göstermek için göğe yükselmiştir. Ertesi sabah, güneş Roma sırtlarında doğarken yangın aynı şiddetle devam ediyordu. Güneşin doğuşu, cılk bir yaranın sargılarını düşürmek gibi bir şey oldu. Duman, çığlık, çatırtı, gümbürtü, havada uçan alevli bezler' ne tarafa gideceğini ve kimin kapısını çalacağını bil-meyen ve sadece deliler gibi koşuşan bir kalabalık... Ölenlerin, çöküntüler altında kalanların, yaralananların hesabını soran yok.. Gerçekten hesapsız

Roma yangını 150 saat sürdü; 6 gece, 6 gün, 6 saat... Her şeyi bitirdikten sonra yangın, Roma'yı küçük bir göbekten ibaret bırakıp sönünce, meydana çıkan manzara dünyanın sonu gibi görüldü. Beldenin 14 bölümünden 10'u yerle bir... Göklere çıkan korkunç bir yanık kökusu.. Yunan'dan devşirilmiş, Asya ve Afrika'dan getirilmiş, bütün sanat eserleri, kül.. Kaybolan servet ve insan emeğinin hesabı imkânsız... İhtiyar Romalılar bu hale (Imperium Romanum)un mâna otağında çıkan bir yangın gözüyle bakıyorlar. Asırlardır Roma'nın tepesinden, ufuklara kıvılcımlı gözlerinin içindeki zafer hırsıyla bakkan dişi kurdun sanki boynu bükülmüş ve gözlerine perde inmiştir. Gerçekten, bu enkazın içinden Roma'nın birden-bire patlak vermiş mânevi çöküşü tütmektedir? Yangını doğuran sebep?

Asrımızın tarihçileri, manzara ne türlü delâlet ederse etsin, bu işte efsanevî bir kasta inanmıyorlar ve:

«— Ancak beledî bir gayeyle, İskenderiye modası yeni bir şehir inşası için Roma'nın temizlenmesi istenmiş olabilir.»

Diyorlar.

Fakat Roma halkı işi böyle anlamadı ve ağızdan ağıza bir isim dolaşmağa başladı: (Neron)...

Kulaktan kulağa fısıltı helezonu:

?

65

I

il — Roma'yı deli İmparator yaktı!

I Bu ana kaatili, taçlı vahşet ve cinnet heykeli, bütün

i Roma sefihleriyle beraber ejderha haline getirdiği nefsa-

111 niyetinin iç güdülerini dışarı nakşetmek ve karşısına ge-

çip zevklenmekten başka gaye tanımaz. Bir gün Ro-

I ma'nın 14 semtine birden düşen yıldırımlar, bir kadının

" yılan doğurması, türlü cinayet ve felâketler, hep onun

uğursuzluğuna, onun yüzünden gelen semavî cezalara at-

fedilmekte.. Üstelik yangın gecesi, saray uşaklarından

| birçoğunu ellerinde meşaleler, kenar mahallelerde gören-

ler de var... O halde?

| — Bu işi yapan Neron'dur!

? Bir gün onun, Yunanlı (Öripides)e ait bir şiir oku-

[I duğunu ve sonra bu şiiri değiştirip tekrarladığını hatırlı-

lıj yor lar:

ili .(Oripides):

İli «— Ben ölünce isterse yeryüzünü alevler yalasın!»
i (Neron):
«—Ben yaşarken yeryüzünü alevler yalasın!»
Bir rivayete göre de (Neron) yangın akşamı bir
I i kuleye çıkmış, üstüne bir aktör elbisesi giymiş ve alevlere
I {i karşı, elinde sazı, bir şiirini okumuş...
I j Homurtu müthiş, halk galeyanda, saray telâsta...
II Kütle halinde sarayın önünde toplanıp yumrukları-
I[|| nı (Neron)un şiir kürsüsü burçlara doğru uzatanlar...
I Ne yapmalı?
! Yangına bir sorumlu bulmalı!
Kim olabilir?
I Kim olacak; şu, hâlâ ne idüğü, ne istediği nereye
doğru yol aldığı, mağrur Romalı kafasına giremeyen
I İsevîler!..
Şehirde bir nida;
— Roma'yı İsevîler yaktı!!!
66

İNSANDAN MUMLAR

Tevkifler başladı. Üzerlerine hususî işaretler konu-lan İsevî zanlı kapıların önünde, üçer beşer kişilik asker grupları..- Kadın, erkek, çocuk, genç, ihtiyar, şahdamar-da birer mızrak ucu, doğru zindana... Roma zindanları öyle doldu ki, o devrin tarihçisi bunu iki kelimeyle «kay-naşan insanlık!» diye anlatıyor.

Bütün sorgular boş.. İsevî zanlılar sükût içinde...

Ne kamçı, ne kerpeten, ne mengene, ne işkence çarkı, İsevîlerden bir lâf olabiliyor.

— Haberim yok!

Başka bir şey söylemiyorlar. Böyle bir hâdiseye hiç de hazırlıklı değilken İsevîlerin bedahet duygusuyla buldukları ve hep birden uydukları tavır:

— Hiçbir şey bilmiyoruz!

Ne kanun, ne mahkeme, ne bir şey... (Neron), ku-durgan halka, bütün hıncını içine kusabileceği bir kan ça-nağı göstermek arzusunda...

Ve kâbuslara sığmaz sahneler...

Şimdiki (Sen Piyer) kilisesinin bulunduğu yerdeki «Neron Sirki»nde, her gün çarmıha gerilenler, tek kılıçta başı düşürülenler, işkence çarklarında uzuvları koparılan-lar tümen tümen... Seçkin bir küfür ve zulüm aydınları sınıfı, bu manzarayı bir (Striptiz) numarası gibi seyret-mekte...

Bunlar hiçbir şey değil...

İsevîlerden, kadın, erkek, çocuk, genç, ihtiyar, bir Çoğunu soyup üzerlerine geyik postu geçiriyorlar, sarayın korusuna salıyorlar ve demir parmaklıklarda saklı vahşî Çoban köpeklerini saldırtıp parçalanişlarını seyrediyorlar.

Bu da bir şey değil; nihayet hayalin ve kâbuslu rü-yaların alabileceği bir şey... Dahası var; hiçbir (mitolo-Ji)nin kaydetmediği kadar müthiş:

67

İl.

1

1

(Neron), bütün bu zulümlerin tamamlandığı günün gecesi, başında bir arabacı miğferi, zafer arabasına çıkın atları bizzat sürerek korudaki facialar yolundan geçiyor. Yolun iki yanında, insan boyunda, sarı ve mavi alevler saçan, yağlı, reçineli meşaleler... Bunlar, Kayserin zafer arabasıyla geçeceği, vasıfsız ve tabirsiz facialar yolunun canlı fenerleri, tepeden tırnağa tutuşturulmuş insanlar, İsevîlerdir.

Tarihin kubbesini ebediyyen inildetecek olan bu sahne, yangından 27 gün sonraki 15 Ağustos gecesi...

(Neron)un Romalı asîl, zulüm ve inkıraz sınıfına verdiği bu muhteşem baloda yakılan binlerce insandan mum içinde, maceralarını gördüğümüz iki ruhani şef, (Sen Pol) ve (Sen Piyer)yoktur. Ya ele geçirilememiş, ya-hut herhangi bir kaygı yüzünden henüz ele geçirilmek is-tenmemiş bulunuyorlar.

Hâdise Roma'da nihayete erse yine iyi!.. Her tara-fa haberciler çıkarılıyor ve o devirde Roma İmparatorlu-ğunun her köşesinde yuvalanmış olan bütün İsevî çekir-deklerinin yakılıp kül edilmesi emrediliyor.

İsevîlik, yine getirdiği mâna ile değil de, kendisine boşalacak saha arayan bir kinin dindirilmesi yolundan ar-tık Roma'nın birinci taarruz hedefi olmuştur. Bir taraftan böyle olurken, öbür taraftan da, kalblerini derin bir rikkat ve merhamet kaplayan bazı Romalıların bağrında en bü-yük giriş kapısını bulmuştur. Ebedî kanun.. Zulmün evvelâ ne götürdüğüne ve sonra ne getirdiğine bakacak olursanız hep aynı tecelliye görürsünüz. Zulüm yolundan 1 kaybeden, aynı yoldan 10 kazanacaktır.

^H KANUN FUHŞU

^^^| Milâdî 64'den 314'e kadar geçen 250 yıl, İsevîler ?Mfesabına, zalimlerden birinin gidip öbürünün geldiği ve ?T zaman zaman sahnelerin (Neron)unkilere yaklaştığı kor-kunç bir imtihan çığn oldu. Bu defa, fiilî zulümde en vahşî hayvanları geçen insanlar, hareketlerini kanunlaştır-maya, kanunî alçaklığa düşmek gibi yalnız bir nevi insa-na mahsus bir felâkete vücut vermeye başladılar. (Ne-ron)un (Institutum Neronianum) isimli kanunu, İsevîliğe, öbür dinlere tanınan hakkı reddederken, bir müddet son-raki kanunlar ve bunların tatbik şekilleri hiçbir mahlûka reva görülmemiş bir cinayet belirtti. Yeni îmanı, kanunla «meş'um ve mecnun» ilân ettiler. İkinci Asır nihayetine kadar kendi putlarını ve kahramanlarını korumak gibi bir tasaları yokken, Üçüncü Asırda, putlaştırdıkları eski (Ogüst) ve Roma putlarına İsevîleri zorla sadakate sü-| rüklemeye kalktılar; ve bu yolda vicdanlara hükmedici j kanunlar çıkarmaktan çekinmediler. Kanunu ve hâkimi o türlü fuhşa zorladılar ki, eskiden beri mevcut, hak arasın-da kargaşalık çıkaranları ölüme kadar götüren (Coercitio) kanununu, kargaşalıkla ilgisiz İsevîlere karşı kullandılar. İlk asırların bu huyu, Yirminci Asırda kendisine hâlâ bazı tecellî mekânları bulmakta değil midir? O günlerin;

« Christianos esse on licet — İsevîliğe izin yok-tur! »

Şeklindeki kanun formülüyle, bazı devirlerin;

«— Allah ve ahlâktan bahsetmek yasaktır! »

Fermanı arasında ne fark?

. Şu fark vardır ki, bu ruh ve fikir vahşetini, Romalı, İ dayete girmemişken gösterir; öbürleri ise hidayetten [Çıktıktan sonra...

69

ARSLANLARIN AĞZI VE...

Tanrılaştırdıkları eski imparator (Ogüst)ün, yol ke-sici eşkiyaya karşı icat ettiği, çıplak insanlar üzerine aç arslan ve kaplanları saldırtmak cezasını da İsevîler aley-hinde kanunlaştırdılar. Öyle ki, bu cezaya çarptırılan her İsevî, infaz teşkilâtı ancak Roma'da bulunduğu için, İmparatorluğun her tarafından gayet nadide bir hayvan yemi olarak Ro-ma'ya gönderilmeye

başladı. Gitgide bu iş öyle bir kan safası haline geldi ki, Romalıların İsevîliğe karşı mücerret kininden mi, yoksa arslan ağzında parçalanan insanlaırı seyretmekteki şehvetinden mi, neden doğduğu anlaşılmaz oldu. Bu iş için Asya ve Afrika'nın en yırtıcı, en görülmemiş hayvanları tutulup hususî vasıtalarla Roma'ya gönderiliyor, hayvanlar günlerce kafeslerinde aç bırakılıyor; kan safası günü, halk, seyirlerin en cazibelisine ka-vuşmak için, sırtında en parlak tuvaleti, sirke can atıyor-du.

Arslanlara atılmakta, çocuk, genç, ihtiyar, hasta, deli, hiç bir istisna şartı yok... Sadece küçük bir nokta var ki, hailevî bir tuhaflık belirtmekte: Eski Roma ka-nunları bakire kızların öldürülmesine engel olduğu için, en küçük yaştaki kız çocukların evvelâ cellâtlar tarafın-dan ırzlarına geçiriliyor, ondan sonra da gayet meşru bir iş yapıldığı emniyetiyle hayatlarına kıyılıyordu.

yeni dinin bağlıları dünyanın en sefil ve âdî insanları gös-teriliyordu.

Bir misâl:

İsevîler en körpe çağdaki bir çocuğu almış, vücudunu yağlayıp una batırmışlar... Çocuğun diri diri, kalbi-ni açmışlar ve kanının emmişler... Ondan sonra kızartıp herkese parça parça dağıtmışlar. Günümüzün politika iftiralarına benzeyen, sırtlan-ırları bile tiksindirecek böyle isnatlardan sonra ona göre ceza...

İsevîlik akidesini çürütmek için de en barbar ha-yaller. ..

Şöyle diyorlardı:

«— Evet, onlar tek ve mutlak bir Tanrı'ya inanıyorlar ama biliyor musunuz inandıkları nedir? » Nitekim 19'uncu asrın ortalarında (Paleten)de tari-hi bir plâk bulunmuş ve bu tarihi rivayeti tam ispat etmiş-tir. Şu anda Roma'nın (Kırşer) müzesinde bulunan bu plâkta, çarmıha gerilmiş bir eşek resmi ve altında şu yazı vardır: «Aleksamen, Tanrı'sına prestiş eder...» (Tertülyen) diyor ki: «— İsevîlik halkın gözünde öyle bir şeamet ve nu-huset merkezi olmuştu ki, Roma'da (Tibr), Mısır'da Nil nehri tassa, gök kapansa, şimşekler çaksa, yer sallansa, kıtlık olsa, harp patlasa, hastalık yayılsa, bir ağızdan hay-ırmalar: İsevîler arslanlara, İsevîlere ölüm!»

İsevîlere karşı halkın kin ve nefretini çekmek için en ağır iftiralara kadar gidiliyor, zengin İsevîlere hizmet eden köleler toplattırılıp, uçları kurşunlu kamçılar altında kendilerine efendileri aleyhinde masallar düzdürülüyor,

70

Hakim - İmparatora and iç ve İsa'ya söv!

İtf yTdayim Ve bUgÜne k Efendime nasıl sövebilirim?

71

ill

111

«Hakim—İmparatora and iç!

«Sanık— Eğer beni bu lâflarla yola getirebileceği-ni sanıyorsan yanılıyorsun! Şüpheden varsa haber vereyim: Ben İsa'ya bağlıyım ve hiç bir fâniye and içmem!

«Hakim— Unutma ki, emrimde vahşî hayvanlar var.

«Sanık— Olsun! Ölüm bizce saadettir. Kötüden iyiye geçmiş oluruz...

«Hakim— Mademki vahşi hayvanlardan korkmu-yorsun, dediğimi yapmazsan seni ateşe atarım!
«Sanık — Senin ateşin ancak bir saat yanar, peşin—den söner; sen yakında gelecek olan adaletin ateşini dü—şün! Ebedî cehennem ateşini düşün! Karar ver ve ne ya—pacaksın yap!»

Hâkim daha karara vakit bulamadan etrafı saran küfür yobazları atılıyor ihtiyar İsevîyi demir bir çubuğa bağlayıp önüne çalı çırpı yığıyorlar, veriyorlar ateşi... Sakalına kadar her tarafı alevler içinde fırlayan gözleri ruhunun semasına dalmış, (Sen Polikarp)...

Roma'nın yüksek aristokrasi sınıfından âdeta do—ğuştan inanmış, Romalı kocasile putperest olduğu için birleşmeyen, sonra da onu İsa dinine çeken, fakat hemen öldürüldüğü için bakire olarak dul kalan, dumandan bo—ğulmak üzere kapatıldığı hücrede dipdiri ve dua vaziyete—tinde bulunan ve nihayet başı kesilen, güzellik ve incelik—te, dillere destan bir (Sent Sesil)leri var ki, Garp hıristiyanlık edebiyatının ana sermayelerinden biri...

resmî din kabul edildiği güne ve Allahı tenzih şartıyla hak olarak devam ettiği yedinci asır başlarına kadar, türlü vahşet şekilleri içinde öldürülmüş daha nice mazlum... Bu devre içinde İsa dininin mazlumları —Allah'ı tenzih şartım hiç unutmayalım— birer gerçek müslüman ve se—nit....

İsa dininin mazlumlarını çerçeveyen en çarpıcı dekor, Katakomplar... Roma'nın, bugünkü tüneller gibi, yer altında kat kat oyulmuş korkunç dehlizleri.. Yakılan ölülerin küllerini kavonozlara doldurup hücrelerine koy—dukları, daracık upuzun, sarmaş dolaş, karmakarışık, içi—ne gireceklerin kaybolacağı ve bulunamayacağı köstebek yolları... Ölmüş Romalıların toprak altı şehri.. En derini 25 metre yer altında, 1200 kilometre uzunluğunda bir kör düğüm... Zulmet ve dehşet galerileri... İşte Roma'nın ilk İsevîleri, üstünde güneşin doğup batarken büyük bir kavis çizdiği (Impreium Romanuni)x, bu zulmet galerileri içinden fethettiler. Oralarda gizlendi—ler, toplandılar, ibadet ettiler, ilâhiler okudular, dinlerine yeni girenleri hususî törenlerle kabul ettiler ve oralarda basılıp arslanların ağızlarına atıldılar. Hıristiyan edebiya-

1

nın, filmlere kadar geçmiş demirbaş unsuru olan Kato—omplar, başta (Sen Piyer), bütün İsevî büyüklerinin ye—ştirme ve geliştirme kürsüsü ve îman dâvasında nice urbanlık maceraların sahnesi oldu.

Ve nihayet İsevîliğin 380 yılında Roma tarafından

72

73

(HI)

İSLAMIN İLK KURBANLARI

ÖLÇÜ

Mazlum, her dinde, her inanış tarzında bulunabilir. Hattâ hiçbir şeye inanmayan insanda; insan şöyle dursun, hayvanda bile.. Mazlum, kendi haline göre değil, zulme-diciye nispetle sıfatlanandır. Onun içindir ki, mazlumda her zaman kıymet ve fazilet aranmaz; ters tarafından asıl kıymet yani şenaat, zalimdedir. Meselâ yakın bir devirde Moskof komünistlerinin elektrikli odalarda çıldırttıkları ve fırınlarda kavurdıkları insanlar, şahıs ve dâvaları bakı—mından cellâtlarından farksız oldukları halde birer maz—lumdur. Böyleleri, şahsî derecelerini değil, hedef oldukla—rı zulmü ifadede mîyar rolünde...

Ya şehit?...

Zulüm yoluyla şehit, kendine zulmü reva görenin şenaatini gösterdiği kadar, kendisiyle, öz nefsiyle de eri—şilmez bir rütbe belirtir.

Öyleyse şehitle mazlum arasındaki fark?

75

Hak olan inanışın mazlumu olmak..

Buda ancak müslüman olmakla kabil..

Müslümanlık sıfatı, Adem Peygamberden başlar, bütün Peygamberler, sırasınca yürüyüp gider, yeni bir şe-riatle gelmiş her resulde onun bağlılarına geçer ve niha-yet bütün şeriatlerin ve îman ölçülerinin tamamlayıcısındadır ve O'nun ümmetinde karar kılar. Demek ki, Müslü-manlık, bir inhisarın arması değil, ezelden ebede kadar bütün insanlığa kucak açmış ve hep öyle gelip gitmiş bir

şümulün tuğrası...

Şehit, Allah yolunda canını veren... Şehitlik mutlaka müslümana mahsus.. Müslüman, Adem Peygamberden beri, resuller bo-yunca ve daima Sonuncusuna bağlı olarak ilâhî vahdaniyeti, Allah'ı tenzihte sapıklığa düşmeksizin doğ-rulayan. ..

Her şehit, her vakit mazlum değil, fakat her maz-lum, yukarıdaki vasıflar çerçevesinde her defa şehit...

İşte bu incelikler yönünden, eserimize «Tarih Bo-yunca Büyük Mazlumlar» ismini verirken, her çeşit kur-banı çerçevesine alıcı bir mikyas düşündük. İsa dininin hak olduğu devre içinde de, Yahudi parmağı yüzünden, İlâhî tenzihte kimlerin sapıklığa düşmüş ve kimlerin düş-memiş olduğunu kestirmek mümkün olmadığı için, bun-ları da umumî mazlumluk plânında ele aldık ve şehitlikle-rini şarta bağladık.

Gayemiz, gerçek, şehitler başta, sapık bile olsalar en azılı küfre kurban gittikleri muhakkak olanların da içinde bulunduğu umumî mazlumluk plânını ele almak.

İşte şimdi, gerçek ve mutlak şehitlerin, ölmüşken ölmeyenlerin, içinde dipdiri, gerçek ve mutlak hayatla dipdiri dolaştıkları saray eşiğine gelmiş bulunuyoruz. Şe-hitler, dünyada Allah için, ölmemişken ölenlere karşılık, ölmüşken ölmeyenler...

Bir de, imana «gericilik» yaftasına yapıştırıcı de-virlerde, şu veya bu türlü kazaya uğramış bazı meslek adamlarına şehit vasfını takan ve aykırı geçindiği mukad-des kaynağın inceler incesi mânasını kendi isimsiz mak-sadına uydurup yerine başka bir mefhum bulamayan inkâr yobazların şehitlik anlayışını düşünün!

«İslamın ilk kurbanları» başlığındaki sonsuz hayat kazancını, bu ölçülerin kıyas çizgileri içinden süzünüz.

İLK ŞEHİT

Ezellerin ve ebetlerin dinine karşı ilk zulüm, asla gayesine varamamak nasibi içinde, Allah'ın Sevgilisini hedef tutar. Kuduz küfür kaplanları edasındaki Kureyş müşrikleri, kendi hesaplarına işin şakaya gelir tarafı kal-madığını anlayınca, Varlığın Tacına her türlü hakaret ve cefa şekillerini denemeye kalktılar. Yüzü suyu hürmetine kâinat yaratılan ebediyet müjdecisinin geçtiği yollarda, bir setin üstüne çökmüşler, baykuş kafalarını birbirine da-yamışlar, ellerini Nur Heykeline doğru uzatıp:

— İşte diyorlar, bize gökten haber getirdiğini iddia eden Abdülmüttalip soyundan garip adam! Kâhin, şâir, sihirbaz, mecnun; ulvî memuriyetini düşürmek için başından aşağı yağdırmadıkları vasıf yok... Kâbede ve namazda, âlemlerin temeli sırtına, yeni kesilmiş bir devenin işkembesini koyuyorlar ve O bütün yaratılmışların efendisi, başı secdede, o vaziyette kıpırda-madan bekliyor. Kapısının önünde, yere gömülmüş, teste-re dişleri gibi sipsivri taşlar ve dikenler...

Her türlü mazlumluk seviyesi üstündeki Resuller

77

Resulüne edilmek istenen zulümler, İslâmın ilk devirlerinde «Müslümanım!» diyenlere, hususiyle zayıf ve müdafaasızlara neler yapılabileceğini göstermek bakımından ancak bir havanın tespiti için...

Kureyşin, en kuvvetliler himayesinde en soylu çocuğuna bunlar yapılırsa, bilhassa, fakirler, kimsesizler, mustaripler, bedbahtlar, esirler ve gençler kadrosu, yani saffet sınıfı mensuplarından ibaret müslümanlara neler yapılmaz?

Allahtan:

«—Sana emredilene açığa vur!» Emri gelir gelmez, küfür de bütün vasıtalarıyla zulmünü, açılan bir ejderha ağzı gibi meydana çıkardı.

Büyük sahabi, ilk müslümanlardan, gür sesli ileri-de Peygamber müezzini Bilâl Habeşi'yi, köle oluşundan faydalanarak yakalıyorlar. Boynunda ip, Mekke çocuklarının elinde, dağdan indirilmiş bir canavar gibi sokak sokak gezdiriyorlar. Öyle sürüklüyorlar ki, boynunu ip keşiyor, bağrını kan buruyor. Ona sesleniyorlar:

«— Tanrılarımızı kabul et, onları doğrula!» Yalnız ve her ân şu cevabı veriyor: «— Allah bir... Allah bir...» Biraz sonra şanlı sahabî Bilâl, koşa koşa yetişen Hazreti Ebubekir'in kendisini satınması ve azat etmesiyle kurtulacaktır.

Arslan dişlerinden daha fena ısırın kavurucu güneş altında kumlara çırpçılak ve arka üstü yatıp karınlarına küçük değirmen taşları koydukları müslümanların, aynı teklife cevapları:

«— Allah bir...»

78

En azılı islâm düşmanı bir İtalyan muharririnin -Leone Rutano - bu devir hakkında görüşü nek yoku;^' *""* * "Imb «* ^ bile dö-

t r A,S11 hâlm' bu itiraftan sonra bizzat kendisi

İslama döneceği yerde hangi kuvvetle düşmanlıkta de

vam ettiğ! ve nasıl olup da mucizeyi görmediği soruLaSı

gereken nasipsiz muharrire karşı! sorulması

Bir cariye, değneklerini yüzüne çarparak öyle kamçıldılar ki, gözleri görmez oldu.

— Sefil müslüman, dediler; bize dön ve kurtul!

— Hayır, diye cevap verdi; ben kurtulmuşum, müslamamm.

— Gördün mü dediler; Tanrılarımız gözlerini nasıl kör etti!

— Asla, diye cevap verdi, gözlerimi perdeleyen

Alah'tır, açacak olan da O...

Ve sabreden, çilesini dolduran müslüman cariye-nin gözleri açıldı.

İlk şehit, ihtiyar bir kadın.. Ammâr bin-i Yâser'in annesi.. Kadın tepeden tırnağa dövdüler. Ebucehl kadının başına bir de harbi çaldı ve kurbanını, cansız yere yığıdı.

İslâmın ilk şehidi mübarek ihtiyar kadın, bembeyaz saçları hamam lifi gibi kan dolu, dudakları ebediyet âleminden aldığı selâma karşı gülümsemeli, kâfirlerin ayaklan dibinde yatıyor.

Müslüman anne, küfür reislerinin karşısına çıkıp, en taşkın cezbe sesiyle haykırmıştı:

79

1 ,

— Müslümanım! Hamdolsun! Murdarlığınızdan uzağım! Hamdolsun! Müslüman öleceğim! Hamdolsun!

ŞEHİTLERİN EFENDİSİ

Peygamber emrini tutmamanın neticesi olan Uhut Cengi imtihanı, şunlara mal oldu: Kargaşalık ânında Varlığın Nuru üzerine yağdırılan taşlar ve tulgasma indirilen bir kılıç... Allah Resulünün

alnında, yanağında ve alt du-dağında birer yara.. Nur dizisi dişlerinden biri kırık... Tulgasmın zincirinden kopan iki demir halka yanağına gömülü... 70 şehit; ve aralarında, öldürülüş tarzı bakı-mından en ileri küfür zulmüne hedef bir kahraman... Peygamber amcası, pehlivan ve arslan Hamza.. Şehitlerin efendisi O'dur.

Mekke fethine kadar küfür saflarında kalan, Emevîler soyunun büyüğü Ebusufyan ve karısı Hind, o sıralarda İslâmın en taşkın düşmanlarından.. Hele Hind, hele Hind!.. Hind'in olanca derdi, tasası, Kâinatın Efendi-sini koruyanları bir bir ortadan kaldırmak.. Bunun için bir tertip ve bir insan bulabilmek...

Habeşli köle Vahşi'yi buldu:

— Tanrılarımıza dil uzatan Peygamberlik iddiasın-daki adamın koruyucusu ve amcası Hamza'yı öldürebilir misin?

— Öldürürüm!

— Öldürürsen azat edilirsin!

— Öldürürüm!

— Ayrıca, sana vermeyeceğim kalmaz! Hazinele-rim senin!

— Öldürürüm!

Vahşi, Habeş illerinden gelme biridir ve oraların

jetince, uzaktan çok iyi silâh atar. 40-50 adım öteden at-Tığı bıçak ve mızraktan kuş bile kaçamaz. İşte bu Vahşi; ileride imana gelir gelmez hemen bağışlanacak, Sahabîler dizisine girecek, dizinin en so-nunda da kalsa İslâmın ulviliğine en parlak misâllerden birine şahsiyle erecek olan bu Vahşi, âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberin en ateşli ve en kuvvetli muhafızlarından, amcası, arslan ve pehlivan Hamza'yı öl-dürmek vazifesini üzerine aldı. Gözlediği fırsat Uhud Çenginde ayağına geldi.

Ortalık toz duman içinde, herşey allak bullak, göz gözü görmez bir anda, elinde mızrağı, bir taşın arkasına saklanıp, arslam bekleyen ödle ve sinsi bir avcı gibi Hamza'yı kollamaya başladı. Hamza, elinde kılıcı, cenk meydanında döne döne, kâfirleri doğraya doğraya taşın önüne kadar geldi.

Vahşi'ye mesafesi pek yakın... Vahşi, mızrağını fırlattı ve Peygamber amcası arslan ve pehlivan Hamza'nın kalbine gömdü. Tek başına kâfirleri püskürte püskürte hamle eden Hamza'nın elinden kılıç düştü, Hamza yere yığıldı.

Allahın imtihan cilvesi olarak İslâm Ordusundaki karışıklık küfür saflarına güven verip Kureyşliler ileriye atılınca, Hind, peşinde bir sürü çığırkan kadın, koşa koşa yetişti. Hamza'nın naaşı başına çömeldi. Hind, Hamza'yı, göğsünde Vahşi'nin mızrağı, can vermiş görünce, keyfin-den bir zafer çılgılığı kopardı ve yanındakilere haykırdı:

— Çabuk, bana bir hançer!

Hind bu hançerle, Peygamber amcası büyük Şe-hid'in karnını ve göğsünü yardı, ciğerlerini çıkardı ve bir parçasını kesip, kudurmuşçasına ağzında çiğnemeye baş-ladı. Yutamadı, daha fazla çiğneyemedi ve tükürdü.

Güneş, o âna kadar mislini görmediği böyle bir ci-I nayete karşı, gözlerine siyah perde çekmeleri için bulatla-I ra yalvara dursun...

Hind, üzerindeki bütün mücevherleri söküp, Mekke'de bir o kadar da altın vereceği vaadiyle Vahşi'nin ayaklarına attı.

Medine'ye döndükten sonra tekrar cenk meydanına giden Allanın Resulü, Uhut şehitlerinin ve amcalarının tüyler ürpertici manzarasına bakıp buyurdular:

«— Bunların Allah yolunda can verdiklerine ben şahidim! Allah yolunda yara alanlar, Kıyamet gününde mezarlarından o türlü kalkacaklardır ki, yaralarından kan boşanacak, kanları al renkli ve misk kokulu olacak...»

«— Yârab, bana şehitlik nasip et! Öyle ki, düşmanların, senin düşmanların, Resulünün düşmanları, benim burnumu ve kulaklarımı kessinler; ve sen beni huzuruna alıp sor: Nerede bumun ve kulakların?.. Ben de şöyle cevap vereyim: Onlar, senin ve Resulün uğrunda kesildi. Kâfirlerin eliyle...»

Allahın sevgilisi, Medinede, cenge hazırlanırken yana yakıla böyle dua eden bir Sahabîyi, aynı vaziyette buldular. Noktası noktasına duası kabul edilen sahabî...

HABİB VE ARKADAŞLARI

Habib, vecd ve aşk timsali genç bir Sahabi... Aşk uğrunda, başta canı, vermeyeceği yok... Her büyük aşkın, sonunda kanla imtihan edilmesi gibi de, şerefli üstü şerefli bir nasibe malik...

Uhut cengi sıralarında, iki oymak birleşip, Allah'ın Resulüne tuzak kurmak istediler.

Medine'ye aralarından elçiler gönderdiler. Elçiler insanoğlunun en büyük huzuruna çıktı; başlarını göğüslerine eğdiler ve samimî insanlara mahsus bir tavır takınıp rica ettiler:

— Ey Allah'ın Resulü! Aramızda birkaç müslüman var... Fakat bunlar dini öğretmek için yetersiz... Bize bir talim heyeti gönder de herkese dini anlatsın, öğretsin ve oymaklarımız baştan başa Müslüman olsun...

Allah'ın Resulü, Asım Bin-i Sabit'in reisliğinde bu samimî kılıklı insanlara altı kişilik bir heyet kattı. Aralarında, vecd ve aşk timsali, genç sahabî Habib...

Hep beraber Medine'den çıkıldı. Issız bir noktada, iki oymağın elçileri birdenbire Sahabilerin üstüne çullandılar ve en kaba sövmelerle onları dövmeye koyuldular:

— Bize inandınız ha! Maksudumuz sizi tuzağa düşürmekti. Nasıl olup da anlamadınız? Katlanın şimdi başınıza geleceklere!

Ve Sahabîlere, yapmadıkları işkence bırakmadılar.

Sahabiler haykırarak etraftan imdat istedi. Fakat ıssız yerin kayalarından sesleri dönüp geriye geldi. Bu hal işkenceyi büsbütün azdırdı. Bir an, aralarından birisinin fırlamasıyla öbürleri de kafirlerin elinden sıyrıldı. Hep beraber koşular, yakındaki sivri bir kayanın üstüne can attılar. Altısı da, hançer gibi sipsivri kayanın tepesinde...

Hainler, kayanın etrafını sarıp yukarıya bağırıyorlar:

— İnin oradan, canınızı bağışlayalım! Söz veriyoruz!

Reisleri Asım Bin-i Sabit, tepeden cevap verdi:

— Kâfirlerin ahdına inanılmaz! İnmeyeceğiz!

Ve ellerini açıp dua etti:

«— Yârabbi, halimizi Resulüne bildir!»

Asım'ı, elleri açık dua ederken okla şehit ettiler.

Kâfire inanıp kayadan inenleri de ipe bağladılar ve Mekke'ye götürdüler.

Aralarında, vecd ve aşk timsali; genç Sahabî Habîb...

Mekke'de onları çarşı çarşı dolaştırdılar:

— Bunlar Müslümanlar! Esir diye satıyoruz! Yok mu satın alacak?..

Sattılar.

Bu noktada, küfür mantığının ayrıca hazırlayacağı herhangi bir tuzağa düşmeye yer yoktur. Yalın kafalı küfür sorabilir:

— Mademki Peygamberdi, niçin tuzağı evvelen keşfedemedi?

Küfür aklının yarasa gözlerine gözlerinizi dikerek dersiniz ki:

— Peygamber doğrudan doğruya gaibi bilen değil, ancak Allah'ın bildirdiğini ve bildirdiği kadariyle bilen dir. Bu kadarı da ancak «bildir!» şmriyle açığa vurulabilir. Peygamberlerin bilmediği olduğu gibi, İlâhi sır icabı, bildirmediği de vardır. Peygamber, kürenin gündüz mın-tıkasındayken gece tarafındaki karıncayı görebilir de, yan-ı başındaki adamı görmeyebilir. Hep, ilâhî irade, kader cilvesini saran hikmet... Bu hikmet (mekanik) hesapların çerçevesine sığmaz.

Habîb'i öldürecekleri meydana götürdüler. Etrafın-da bir sürü müşrik... Hakaret eden edene... O, aşk timsali, kurban örneği Habîb, manzaraya gülümseyerek bakıyor. Kalabalık içinde, gururlu reis Ebusüfyan da var... Gözleri hayretle fırlamış, iman nuru içinde pırıl pırıl ışıldayan bu yüzün mânasını çözmeye çalışıyor.

Cellât yaklaştı.

— Bir lâhza, diye mırıldandı, Habîb; bir lâhza!.

goynuma kılıç inmeden iki rekât namaz kılayım. İzin ve-rir misiniz?

Bırakıyorlar. Müşriklerin homurtuları, uğultuları cinde, Habîb, halvet odasındaymış gibi huzura bürülü, '-nazını tamamlıyor:

— Buyurun! Hazırım!

Hayret müthiş, homurtular, vızıltular taşlan:

— Vurun kellesini! Bekletmeyin! Bu halini görme-im.

Tek kelime söylemeksizin, insanı zaptedici bir tes-limiyet belirten hali o kadar dokunaklı ki, Habibe dayana-mayıp soruyorlar:

— Şimdi senin yerinde Peygamberin olsaydı da, seni bırakıp, O'nu öldürseydik razı olur muydun?

Ve cevabı beklemeden yetiştiriyorlar:

— Ama doğrusunu söyle yemin ederek söyle, gön-lünden koptuğu gibi söyle!

Habîb, gökleri aydınlatan yüzünü kâfirlere çeviri-yor ve heceler dudaklarından tane tane dökülerek:

— Dinleyin, diyor, iyi dinleyin! Size âlemlerin Rabbi Allah üzere yemin ederek söylüyorum ki, sevgilisi-nin ayağına küçücük bir diken batmaktansa, ben, hayatı-

mı vermeyi, gün ışığından ve gün yüzlü çocuklarımdan mahrum kalmayı tercih ederim!

Gulgule göklere çıkıyor. Ebusüfyan herkesi susturup haykırıyor:

— Ben bu dünyada, O'nu Sahabîlerinin sevdiği gibi insan sevebilen tek kişi görmedim!

Habib'in mermerden yontulmuş gibi berrak ve mevzun boynuna kılıç iniyor, Habib gülümsüyerek ölüyor; öldükten sonra da, gövdesinden ayrılan başı gülümsemekte devam ediyor.

84

85

(IV)

PEYGAMBER TORUNU İKİ ŞEHİT

HAZRET-İ HASAN

Kâinatın Efendisi hakkında, erkek çocuklarının yaşamaması yüzünden müşrikler «ebter —nesli kesik» demişlerdi. Cevabı, «Kevser» Sûresinde Allah verdi:

«— Sana ebter diyenlerdir ki, öyle olacaklardır!»

Asıl onların nesli kesilecek, Allah Resulününki ise, millet millet, bütün yeryüzünü saracak ve her devirde kurtarıcılık bayrağını taşıyacak...

Öyle oldu. Nur kuşağı, Allah Resulünün nesli, kızı incelik kaynağı Fatıma ve amcasının oğlu derinlik men-barı Ali'den, Hasan ve Hüseyin isimli iki Peygamber torunuyla, mânada ve maddede kol kol bütün insanlığı kucakladı.

«Kevser» Sûresinin müjdelediği Nur Nesline baş olmaya memur, mukaddes emanetin sn" cevherini kanında eritmiş, iki şanlı kolbaşı, Peygamber torunları Hasan ve

87

Hüseyin... Ve yeryüzünün, iç fitneye kurban, en büyük iki şehidi...

Başında kadınlık ismet ve zarafetinin en parlak tacı Fatıma, loğusa yatağında... Yanında yavrucağı... Kapı vuruluyor. Gelen, Allah'ın Sevgilisidir.

Allah'ın Sevgilisi, yavruyu kucaklarına alıyorlar ve kulağma ezan okuyorlar: Allah en büyük, Allah en büyük...

Yedinci günü tekrar gelip yavrunun saçlarını kesti-riyorlar ve ağırlığınca altını sadaka ediyorlar.

«Akîka» kurbanı da kesilip fukaraya dağıtıldıktan sonra, damatlarına soruyorlar:

«— Oğluma ne ad verdiniz?» «— Henüz bir ad veremedik, ey Allah'ın Resülü!.. Harp, yahut Cafer isimlerinden birini düşünüyorum ama adlandırmak size ait.»

Gaye - İnsan ve Ufuk - Peygamber, buyuruyorlar: «— Adı El-Hasen olsun!»

Bir başka bildirişe göre, Hazret-i Ali yavrusunu, Harp, yahut Cafer diye isimlendirmek istediğini Allahın Resulüne bildirince Vahiy Meleği inmiş ve Alemin Fahri-ne:

«— Ey Allahın Resülü, demiş; Ali'nin seninle alakkası, Harun'un Musa'ya nisbeti gibidir. Sen de Ali'nin oğlunu, Harun'un çocuğuna verdiği adla isimlendir.»

Ve Süryâni dilindeki ismin Arapça karşılığı, Nur neslinin yürütücüsü yavruya takılmış... El-Hasen, güzel-lik ve iyilik vasfının ismi...

Araplarda bu adla ilk isimlendirilen o...

Allah'ın Resulünün, mukaddes sırtlarına bindirip lyerde emekliyerek gezdirdiği torun...

Bürâ diyor ki:

«-i- Ben, Allah'ın Resulünü, mübarek sırtlarında Hasan'ı gezdirirken gördüm. Şöyle diyorlardı. Yârabbi, ben Hasan'ı severim; sen de onu sev!»

Sık evlendi ve sık boşandı. Bir iddiaya göre doksan kere...

Bu mevzuda yapılan bir dedikoduya, kızı istenen bir büyüğün cevabı:

«— Yüz kızım olsa da Hasan her defa birini alıp öbürünü boşasa, sonuncusuna kadar hepsini verirdim.»

Sekizi erkek ve ikisi kız, on evlâdı yaşadı.

Misilsiz bir züht ve takva... Yanında birçok at ve deve varken yirmibeş kere yaya hac...

Sordular:

— Beraberinde bunca binek olduğu halde, bu kadar uzaklardan yaya gelmenin mânası nedir?

Dedi.

«— Ben Şerefli Evin yolunu yaya yürüyemiycek olursam, Allah'ın huzurunda duramıyacak kadar hayaya düşerim.»

O kadar güzel, tatlı, çekici, büyüleyici bir konuşması vardı ki, insan onu dinlerken kendisinde, kendisinden hiçbir şey kalmadığını hissederek ve hemen teslim olurdu.

Umeyr bin-i İshak:

«— Ömrümce kimseye rastlamadım ki, kelâmı ba-

88

89

na sükûtundan faziletli görünmüş olsun. Yalnız Hasan bin-i Ali konuşurken o hale düşerdim ki, onun asla susmamasını ve hep konuşmasını isterdim.»

Aşırı hilim sahibi, son haddiyle yumuşak... Haya-tında kimseye sert muamele etmedi ve öfke yüzü göstermedi.

Her mikyasın üstünde cömert... İhsan edince yüz-bin dirhemden eksik vermezdi. İki kere, tek dirhem kal-mamacasına, bütün varını muhtaçlara dağıttı.

Bir gün karşısına bir adam çıktı:

— Vaktiyle pek zengindim, şimdi çok düşkünüm!

Buna göre yardımını istiyorum!..

Şu cevabı aldı:

«— İsteğin, isteğindeki ölçü, benim sana vermeyi düşündüğüme göre fazla değil.. Şu var ki, seni, lâıyk olduğun derecede ağırlamaktan âciz kalırsam üzülürüm!»

Ve Peygamber torunu, bütün parasının getirilmesi-ni emretti. Getirdiler... Tam elîbin dirhem...

Getirene sordu:

«— Geçenlerde sana saklanmak üzere bir para ver-miştim. O nerede?»

— Evet, o da ellibin dirhem... Saklı...

— Onu da getirin!

Peygamber torunu, saklattığıyle beraber yüzbin dirhemi, dünkü zengin, bugünkü fakir ve yarınki çok büyük zengine ihsan etti.

Bir şiirinden:

« Sen yaratıktan, Yaratıcı ile müstağni ol!

« Ki, yalandan doğru ile müstağni kalasın.

« Rızkını Allah'ın fazlından bekle!

« Bil ki, Ondan gayri rızklandırıcı yoktur!

« Kul kulu zengin edebilir sanan
« Rahmanın gücünü tanımayandır.»

Hazret-i Hasan, Hicretin kırkıncı senesi Ramaza-nında -19 Ramazan Pazar günü- Halife... O güne kadar dört büyük halifenin idareleri süresince en derin züht ha-yatını yaşayan ve dünya nailiyetlerine hiçbir değer ver-meyen Peygamber torunu, otuzyedinci yaşında reisliğe gel-diği ân, ruhî ve siyasî şartların en nazikleriyle karşı karşı-ya... Horasan'dan Mısır'a, Suriye'den Yemen'e, iki çap-raz hat arası büyük bir dünya parçasını kaplayıcı İslâm ülkesi, Müminlerin Emirliği makamı etrafında hazin bir çekişmeye şahit... Peygamber Evinin timsali, Peygambere mahsus ilim şehrinin kapısı, İlahî visal sırrının Hazret-i Ebubekir'den sonra ikinci emanetçisi, her vasıf üstü bü-yük Hazret-i Ali ile, yine üstün sahabîlerden, Arabın dâhilerinden, İslâm İmparatorluğunun Okyanuslara at sü-ren kumandanlarını yetiştirmiş kurucularından Hazret-i Muaviye arasındaki anlaşmazlık ve malûm neticeleri...

İslâm tarihinin büyük ukdesi olan bu meselede ger-çek ve derin mümine düşen görüş, Hazret-i Ali ile Mua-viye arasındaki anlaşmazlığı bir içtihat ihtilâfından ibaret bilmek, bu anlaşmazlığın başka şahıslar üzerindeki ihtilâflarından doğmuş olarak iki Peygamber torununa edilen korkunç kastlardan Muaviye'yi münezzeht tutmak ve ebedî sorumluluğu, bu anlayış ayrılığının nefsânî istis-marçılarına yüklemektir.

Asırlardan, ham ve kaba softalık müessesesinin şu veya bu tarafa çekerek müzminleştirdiği; sonsuz bir vecd içinde küfre karşı birlik kuracağı ve işi tâ ruhundan alacağı yerde yalnız bundan ibaret bıraktığı ve hem İslâm birli-ğini, hem de dâva bütünü parçalayıp ufaladığı mes'ele

90

91

üzerindeki hüküm bu kadardır! Hazret-i Ali sahabîlerin'in en büyüklerinden, Muaviye de büyüklerin-dendir; Ali mutlaka haklı, Muaviye ise haksız değildir; ve güneş doğup battıkça ufukların hicap kızartısı geçmiye-cek olan Peygamber torunlarına ait cinayette Muaviye masumdur. Şu vakıyı az insan bilir:

Bir gün Allah'ın Resulü, vahiy kâtiplerinden Mua-viye'ye buyurdular:

— Bir gün gelecek ki, senin çocukların, benim to-runlarıma en büyük zulmü edecekler!

Muaviye yıldırımla vurulmuşa döndü:

— Aman, ey Allah'ın Resulü, ne diyorsunuz! İzin verin, hepsini öldüreyim, neslimi kurutayım!»

Allah'ın Resulü gülümsediler:

— Hayır, yâ Muaviye, bunu yapâmazsm! Takdir neyse o olur!

işin hikmetini anlayanlarsa pek az oldu.

Hazret-i Hasan halifelik makamında Yemen, Hi-caz, Küfe, Irak, Horasan havzaları kendisine bağlı olduğu halde, ancak altı ay, altı gün kalabildi.

Biraz önce belirttiğim anlaşmazlık yüzünden, Hali-feye bağlılık dışı kalan sahaların merkezi Şam.. Hazret-i Hasan Şam Valisinin altmış binlik bir orduyla Irak'ı eline geçirmek üzere hareket ettiğini haber alınca, o da ordusu-nu toplayıp yola çıktı. Ağır bir yürüyüşle Müdayine vardı ve ordusuna istirahat verdi. Orada birkaç gün dinlenme-den sonra, başkaldıranların üzerine gidilecek... Hazret-i Hasan bu şurada, gece ve gündüz, yorgun ve uykusuz hep düşündü: Taraflar müslüman... Çarpıştırlarsa oluklar gibi müslüman kanı akacak... Taraflardan hiçbiri karşısındaki-

ni kırıp ezmeden muradına ermiyecek... Müslümanlar arası ilk büyük ve kanlı boğuşma, kendi zamanında çık-mış olacak... Buna razı olamaz; fanî bir dünya ve makam dâvası için, ne kadar haklı olursa olsun, böyle bir bölünüşe ve bölümler arası birbirini yeme ihtirasına yol açamaz. Karşı tarafa elçiler gönderdi ve bazı şartlar altında sulha razı olarak Halifelik makamını bıraktı. Oradan Küfe'ye ve kısa bir dinlenmeden sonra Medine'ye dönüştü... Bundan ileriye yaşadığı dokuz buçuk yıl içinde Hazret-i Hasan, adım başında, en hain pusula-ının kurbanlık hedefi... Her şeyi bıraktığı ve perdenin öte-sindeki âlemden başka hiçbir hasret çekmediği halde, Peygamber Evinin büyük oğlu olması gibi bir sıfat, hain-lerce, yaşamasına engel... Şurada, burada, sadık, yakınla-ından otuz kırk şahsiyet birer bahaneyle öldürülmüştür; asıl gaye kendisini öldürmektir ve ölüm dairesi ona doğru genişletilmektedir.

Hazret-i Hasan bu işaretlerden ürktü ve kendisini selâmette hissetmek için doğrudan doğruya tehlikenin idare merkezine, Şam'a gitti. Bir zaman da orada kaldı. Oradan aziz dostu Saad-ül-Muslî'nin vali bulunduğu Mu-sul'a... Şam'da göz göre göre bir harekete girişmeyen hi-yanet, hemen Musul'a yetişti. Musul valisinin haberi ol-mayan bir ziyarette, Peygamber torununun suyuna ve ye-meğine zehir karıştırdılar. Hasan günlerce acılar içinde kıvrandı, fakat iyi oldu. Baktılar ki, olmuyor; daha etkili bir zehir tertiple-meyi düşündüler. Yeni zehiri, bir şişe içinde, nasıl kulla-nılacağını gösteren bir mektupla beraber Musul'a gönder-diler. Hiyanet ve cinayet emanetlerini taşıyan adamı, yol-da, vahşi hayvanlar parçaladı. Oradan geçen biri, parça-lanmış cesedin yanında şişeyi ve mektubu buldu ve Haz-ret-i Hasan'a götürüp teslim etti. Peygamber torunu, ter-tıpciyi bu mektuptan öğrenmişken, mahcup olmasın diye

92

93

suçlandırmaktan çekindi ve kimseye bir şey söylemedi. Fakat nasılsa işi öğrenen Musul Valisi Saad, haini yakala-tıp boynunu vurdurdu.

Hazret-i Hasan gün yüzünü kendisine çok gören bu hallerden son derece mahzun, Medine'ye geçti. Orada da iki defa zehirleme teşebbüsü... Bu defa teşebbüs, bütün kadınlık ve zevcelik ocağını yıkarcasma sarsacak şekilde, nikâhlısı Câde tarafından idare ediliyor. Hiyanet şebeke-si, Peygamber torununun evine kadar sızmıştır.

Peygamber kanı taşıyan îlahî vecd ve ebedî tesli-miyetin büyük mümessili, zevcesine hiçbir şey söyleme-di; kıvrandırıcı ıstıraplar içinde büyük babası Peygamber-ler Peygamberinin Ravzasına gidip ağladı, Ravzanın par-maklarına yapışıp dua etti. Allah'tan şifa istedi ve yine kurtuldu.

Medine'de de kalınmaz! Yine Musul!.. Bir gün Musul çarşısında bir köşede duruyor. Elin-de sopası, iki gözü kör bir bedbaht, kendisine doğru gel-mekte... Ortalığı simsiyah gören bu âmâ, ne türlü bir ta-lim ve terbiye altında yetiştirilmiş olacak ki, doğru ona yanaştı ve sopasının sivri uciyle Hazret-i Hasan'ın ayağı-nı yaraladı. Peşinden af dileyip gitti. Fakat âmânın sivri uçlu sopası zehirli... Hazret-i Hasan yatağa düştü, ayakla-rı davul gibi şişti. Uzun bir tedavi ve yine şifa.. Musul'da da oturulmuyor! Tekrar Medine; Peygamber beldesi... Bu defa zevcesi Câde'nin evine inmedi ve kızkardeşine mi-safir oldu.

Fakat kalbi mühürlü kadın fırsat kollamakta..

Câde, günlerce Hazret-i Hasan'ı uzaktan takip etti.

Bir Cuma gecesi, Câde, avucunda küçük bir kutu, Medine sokaklarında gölgesini yılan gibi kaydırarak, ko-casının yattığı hücrenin önüne geldi. Herkes uykuda, bü-tün Medine sessiz.. Câde, hücrenin alçak perceresindeki su testisini aldı ve elindeki kutudan oraya beyaz bir toz

I

boşalttı. Bu içenin ciğerini yakacak ve midesini parçala-yacak olan, un haline getirilmiş elmas kırıntılarıdır.

Müminlerin imamı, biraz sonra uyanıp elini testiye attı ve suyu dikti. İçinde, yürek kavurucu bir acı.. Yüzü

(yemyeşil-

Hazret-i Hüseyin'e haber koşturuldu. Hazret-i Hasan'ın başı, kardeşinin kucağında: «— Söyle, bu işi sana kim yaptı?» «— A benim kardeşim, benim bildiğimi sen de bi-lirsin! Bana açık olan sana kapalı değildir. Fakat bize dü-şen sabır ve teslimiyettir.»

Hazret-i Hasan, kendisinin açtığı şu küçük başlan-ğıçtan sonra, dünyanın ve tarihin en büyük mazlum ve şe-hidi olmaya namzet kardeşine vasiyetler etti. Bir aralık sarsılır ve ürker gibi oldu; ve Hazret-i Hüseyin'in ölümü sakın ve telâşsız karşılamak gerektiği yolundaki ihtarına şu cevabı verdi: «— Nasıl telaşlanmam? Şu anda Allah'ın , bir ben-zerini dünyada göstermediği heybetli emrine giriyorum! Bu günedek mislini görmediğim birtakım mahlûkları da görüyorum! Nasıl telâşlanmam?"

Ve arka üstü uzandı; hece hece, her hece ve keli-menin arası açık, Şahadet Kelimesini getirdi: «— Şahadet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yok-tur; ve şahadet ederim ki (M....) onun kulu ve resulüdür»

Ve ötelere açılan gözlerini bu fanilik perdesine İmdu.

Hicrî 50 nci yıl, 5 Rebiülevvel... 47 yaşında...

Zehirlenmesinden biraz evvel rüyada, «İhlâs» Sûresinin ilk âyetini alnına yazılı görmüştü.

Rüyayı anlattıkları derin bir müslüman demişti ki:

95

94

I fil

«—Eğer rüyası sadıksa ölüm şerbetini içmesine pek az kaldı demektir.»

Sözü:

«—Allah'ın dileğine bağlanan kişi, nefsi için, Al-lah'ın seçtiği halden başkasını istemez.»

Ebu Hüreyre'den Hadîs meali:

«—AUahım; ben Hasan'i severim, onu seveni de se-verim.»

Bütün bunlara rağmen, Peygamber torunlarına edi-len zulüm bahsinde Hasan'ın vaziyeti, bir kibrit çöpü ate-şinden ibaret kalır. Hüseyin'inki ise alevleri Arş'ı saran ve beşerin hayatında tek kalan bir yangın... Kibrit onda par-ladı; yangın Hüseyinde çıktı ve kâinat yandı.

HAZRET-İ HÜSEYN

Hicretin dördüncü yılında (Şabanın 5'inci Salı gü-nü) Peygamber beldesinde kulaktan kulağa bir müjde fı-sıltısı:

— Allah Resulünün ikinci torunu, Allah'ın arslanı Ali'nin ikinci oğlu dünyaya geldi!

Hasan ile arasında bir yıl bile yok...

56 sene, 5 ay, 5 gün yaşadı ve Hicrî 61'inci yılın 10 Muharrem Cuma günü, Kerbelâda, hiçbir masal ve destanın ve hiçbir hakikat ifadesinin kaydetmediği şekil-de, İslâm tahassüsünün baş ıstırap kutbu olarak öldürül-dü.

İsmi alışı, kardeşininki gibi..

«— Onu da, Harun Peygamberin ikinci oğluna ait isimle adlandırınız!»

Ve yavruyu, bu İbranî ismin Arapçadaki karşılığı olan «Hüseyin» ile adlandırıyorlar.

Göğsünden ayaklarına kadar, vücutça Kâinatın Efendisine tam benzerlik...

İlimde, ibadette, ahlâkta, şecaatte üstün...

Birçok yaya hac, sık sık oruç ve başını secdeden İdirmamacasına namaz...

Hayatında dört kere evlendi. Zevceleri, Leylâ, Üm-mü Veled, Ümmü İshak, Rübap... Ümmü Veled, İran sul-tanının kızı... İran'ın fethinde müslümanların eline esir düşüyor; ve misilsiz soyluluk ve güzelliğiyle, Halifeler Halifesi Ömer tarafından Hazret-i Hüseyin'e lâayık görülüyor.

İkisi erkek, ikisi kız, dört evlât: Ali-yül-Ekber (Bü-yük Ali), Ali-yül-Asgar (Küçük Ali), Fatıma, Sekîne... Sırasıyla, her çocuk bir anneden...

Erkek çocuklarından, cinsinin güzellik örneği, Al-lah Resulünün simada ve seste benzeri Ali (Ekber), 28 yaşlarındayken Kerbelâ'da kendisiyle beraber şehit edildi. Ondan sonra Nur Neslinin Hüseyin kolu, bir ismi de «Zeynelâbidin» olan Ali (Asgar)dan geldi. Bir rivayet, Hazret-i Hüseyin'in, isimleri Ali olan oğullarını üçe çıkartıyor ve Kerbelâ'dan sonra hayatta kalan Zeynelâbidin Hazretlerini, ortanca Ali kabul ediyor. Her ne şekilde olursa olsun İmam-ı Zeynelâbidin, Hüseyin'e bağlı Nur

96

97

Neslinin biricik devam ettiricisi ve en üstün faziletlerin yumağı...

Abdest alırken yüzü sapsarı kesilir ve niçin sarardığını soranlara:

«— Nasıl sararmayayım, derdi; kimin huzurunda olduğumu bilmiyor musunuz?»

24 saatte 1000 rekât namaz... İşte bu Zeynelâbidin!

Bir gün kendisine dil uzatan bir insanı görmezlik-ten gelince, yüzüstü adam:

—Görmüyor musun, dedi; seni kastediyorum! Sa-na sövüyorum!

Ve Zeynelâbidin'den şu cevabı aldı: — İşte bunun için görmüyorum ya!. Büyük Arap şairi

Ferzadak, Zeynelâbidin'in cömertliğini şöyle belirtir:

«—Şehadet kelimesinden başka hiçbir yerde yok demiyen insan...»

İşte bu Zeynelâbidin!...

«— Başına gelenlerden mahlûklara sızlanma! Zira merhametliyi merhametsize şikâyet etmiş olursun!» Diyen Zeynelâbidin...

Peygamber torunu Hüseyin'in , kendisine lâayık oğ- lu...

Hazret-i Hüseyin, zevcesi Rübap ile, ondan kızı Se-kineyi çok severdi.

Bir beyti:

«Ben zevcem Rübap ile kızım Sekine'nin

Oturdukları evi bile severim...»

Hazret-i Hasan bahsinde belirttiğimiz büyük ukde-nin kördüğüm safhası, Muaviye'nin ölümüyle beraber Hazret-i'Hüseyin zamanında açıldı. Müminlerin Emîri

azt-i Ali ile Şam Valisi Muaviye arasında başlayan nlaşmazlık, Muaviye'ninkilerden başka istismarcı eller-de Peygamber torunu Hasan'ı zehirler ve işe şeytanî bir "istikamet vermeye bakarken, Muaviye'nin ölümü dâvayı büsbütün şeytan emrine verdi ve hicrî birinci, milâdi ye-dinci asır çerçevesinde topyekûn zaman ve mekânın en büyük faciasına yol açtı.

Hazret-i Hasan'm zehirlenmesinden beri 10 yıl, bilmem ne kadar ay geçmiş ve Muaviye Halifelik makamını muazzam bir devlet tahtı haline getirmiştir. İslâm büyük denizlere çıkmış, İslâmî şevket her tarafı tutmuş-tur.

Hazret-i Hüseyin, Medine'de, gözü bütün dünya ni-metlerinden uzak, içine kapanık, yakınları arasında yaşı-yor. Halifelik makamını tutanlarla arasındaki ip hep ger-gin, fakat olduğu gibi... İpi koparacak yeni bir hamle yok ortada...

Birdenbire bir hâdis: Medine Valisi, Muaviye'nin yeğeni, hisli ve insafli tanınan Velid, başta Peygamber to-runu Hüseyin, Hazret-i Ömer'le Hazret-i Zübeyr'iri oğul-larını aratıyor. Birbirlerinin en yakın dostları, üç büyük sahabînin oğulları...

Gelen haberci, Hazret-i Hüseyin ile Zübeyroğlunu Peygamber Mescidinde buluyor:

— Vali sizi çağırtdı! Lütfen hemen buyurun!

Ali ve Zübeyr'in oğulları, hayret, biraz da dehşetle bakışıyorlar ve haberciye:

—Sen git, diyorlar; biz arkandan geliriz! Zübeyroğlu, Hüseyin'e soruyor;

— Bizimle düşüp kalkmayan Velid'in böyle bir-denbire bizi çağırmasına ne dersin?

— Bana öyle geliyor ki, Muaviye öldü, yerine oğ-lu Yezid geçti. Bizden biy'at almak için Valiye emir ver-miş olsa gerek...

98

99

Gerçek! Muaviye ölmüştür. Yerinde oğlu.. Öteden beri süre gelen malûm ukde yüzünden en nazik biy'at merkezleri, şehirlerden ve kalabalıklardan ziyade, bu üç büyük şahsiyet... Yezid, bütün İslâm ülkesinin birlik ha-linde kendisine tâbiliğini sağlayacak olan bu hayatî işin hemen yerine getirilmesi için amca oğlu Velid'e nâme, göndermiştir. Velid, bu gayet hassas nâmeyi alır almaz, mahremlerinden birkaçını topluyor ve ıstırapla akıl danı-şıyor:

— Şu emre karşı ben ne yapabilirim? Ya biy'at et-mezlerse?... Etmeyeceklerine hiç şüphem yok! Bunlar, Allah Resulünün en büyük üç sahabîsinden gelen üç bü-yük zat... Muhakkak ki, Halifelige Yezid'i lâyük görme-yecekler. Muaviye zamanında neler olduğu malûm... Şimdi oğlunu nasıl benimserler? Ne yapacağımı, nasıl davranacağımı bilemiyorum!

Velid'in kurmayları cevap verdi:

— Vaziyet gayet muhterâlı!.. Ya bu deveyi güde-cekisin, ya bu diyardan gideceksin! Üçünü birden çağırtdır-sın! Cellâtlarını da gizlersin! Biy'at ederlerse ne hoş! Et-mediler mi, üçünün birden boynunu vurup işi «oldu, bit-ti» ye getirirsin! Yoksa, halk ihtilâtlarına bırakacak olur-san, felâket!..

Mescit kapısında Hüseyin ile Zübeyroğlu arasında-ki konuşma devam ediyor. Hüseyin'in görüşünü doğrula-yan Zübeyroğlu, ona soruyor:

—Ne yapmak niyetindesin? Davete gidecek misin?

—Evet; adamlarımı da alıp toplulukla gideceğim! Bakalım, ne diyecek?

•—Gitme, basma bir şey gelir!

?—Ben ancak Velid'in bana zarar eriştiremeyeceği şartlar altında giderim!

—Etme, belli olmaz! O, hükümetin başında... Ken-dini koruyamayabilirsin!

—Bildirdiğim tedbir ve tevekkülden başka yapa-!cak işim yok!

Birbirinden ayrıldılar. Zübeyroğlu, evine gidip saklandı. Hüseyin, ev halkını ve yakınlarını toplayıp Ve-lid'in kapısına gitti. Kapıda adamlarına hitabı:

—Siz burada durunuz ve ben içeriden çıkmadıkça veya seslenmedikçe yerinizden kımıldamayınız! Benden bir ses işiterseniz içeriye dolar ve gerekeni yaparsınız! Ses işitmeden girmek, ben çıkmadan da gitmek yok!

Hüseyin, Velid'in karşısında... Velid, yüzü sarpı, elinde Yezid'in nâmesi, Peygamber torununa bakıyor:

—Muaviye öldü ve Halifeliği Yezid aldı. Her taraf ona baş eğmiş bulunmakta... Fakat biy'atlerin en önemli-si, taşıdığı sıfat bakımından seninki.. Sonra da arkadaş-larıninki.. Seni, yeni halifeye biy'at etmeye davet ediyo-rum!

Hazret-i Hüseyin, şu inceler incesi cevabı verdi:

«—Dediğin gibi, taşıdığım sıfat bakımından, be-nim gizli biy'at etmem doğru olmaz! Etsem de makbul sayılmaz! Sen, Medine Valisi, bizi halk içinde açık biy'ate davet et!»

Uysal ve yumuşak seciyeli Velid:

—Peki, öyle olsun!

Demekten başka cevap bulamadı.

Fakat, akıl vericilerinden odada bulunan bir adam atıldı:

—Ne yapıyorsun, yâ Velid? Eğer Hüseyin buradan biy'at etmeksizin çıkıp gidecek olursa, kandan seller ak-madan baş eğmez! Hazır ayağına gelmişken ya biy'at et-tirecek ve bunu halka ilân edeceksin; yahut biy'at edince-yedek onu tutacaksın, hapsedeceksin!

Peygamber torunu bu fesat ajanına döndü, onu en ağır kelimelerle haşladı ve kimseden izin beklemeksizin ÇAıp gitti.

i

100

101

Fesatçı, Velid'in üzerine yürürcesine haykırdı: —Hüseyin'i bıraktın! Kollarını sallaya sallaya gitti'.Sözümü dinlemedin! Şimdi başımıza neler getireceğini görürsün!

Velid, ondan daha sert, sesini yükseltti: — Koca peygamber torununa, biy'at etmediği için mi kıyayım? Ben böyle bir cinayeti hayal etmekten bile Allah'a sığınırım! Bana dünyaları ve ötelere verseler böy-le bir şenaati düşünemem!

Öte yandan, Zübeyroğluna tekrar adam gidiyor.

Cevap:

—Bana bir gün mühlet verin! Yarın gelirim!

Hazret-i Ömer'in oğlundansa hiçbir haber yok..

Zübeyroğlu, karanlık basınca, pahada ağır, yükte hafif eşyasını toplayıp, kardeşi Cafer'le beraber, Mekke yönünde sırta kadem basıyor.

Hazret-i Hüseyin, Velid'in şiddet kullanamaması karşısında, ertesi günü en yakınlarını topladı; dudakların-da Kur'andan bir âyet, Medine sokaklarından apaçık ge-çerek, Peygamber beldesini bnaktı. Manzara, Medinelile-re çok acı geldi. Peşine düşüp ağlaşmaya başladılar.

O anda seksenlik bir ihtiyar, Peygamber torununun arkasından hazin hazin bakarak şöyle düşünmüş olamaz

mı:

—Bundan yetmiş yıl kadar evvel, Kâinatın Efendi'si Medine'ye giderken şarkılar ve şiirler söyleyenlerin ço-cukları, hattâ kendileri, şimdi de O'nun evlâdı Medineden çıkarken ağlaşıyorlar!..

Şehir dışında, karşısına, Abdullah bin-i Muti çıktı: —Kurbanın olayım, ey Peygamber torunu! Nereye gidiyorsun?

—Şimdilik Mekkeye... Orada Allah'tan istihare ederim. Bakalım yolumuz nereye düşer?

102

Sakin Küfeye gideyim deme! O belde uğursuzdur

I halkı da vefasız... Babana gadr, kardeşine zulmettiler. Mekke'den ayrılma! Sen Arabın efendisisin! Hicaz halkı Arabın efendisinden yüz çevirmez! Mekke'de kal!

—Bakalım, Allah ne gösterir?

Hazret-i Hüseyin Mekke'ye vardı; ve dudaklarında Kur'ândan yine bir âyet, «Harem-i Şerif» çerçevesine girdi.

Zübeyroğluyla buluştu. Mekke büyükleriyle görüş-tü.

Hazret-i Ömer'in oğlundan hâlâ bir haber yok...

Yalnız, biy'at etmediği biliniyor.

Peygamber torunu nasıl bir yol tutacak?

Meçhul...

Fakat ipin kopmak üzere olduğu belli...

Haber , İslâm dünyasının her tarafını çınlatmıştır: —Peygamber torunu Hüseyin ile, Ömer ve Zübeyr'in oğulları, Yezid'e biy'at etmiyorlar!

Şam'da kuşku büyük... Yezid'in sarayında her kafa bir istifham işareti:

—Ne yapsak? Zor mu kullansak? İdamlarına mı gitsek? Ya Hicaz ve peşinden birçok İslâm merkezi ayak-lanır mı? Aldırmazsak ne olur? Ayrılık ve kopuntu, geniş-leye genişleye Şam'a kadar girmez mi? Bu vaziyette ha-|ketsiz kalmak mümkün mü?

Derken, Küfe'de bir hareket... Küfe ileri gelenleri ' mektup yazıp Hazret-i Hüseyin'e gönderdiler:

«Küfeye gel! Topyekûn sana biy'at edelim!» Hazret-i Hüseyin tereddütlü... Küfe'den yana da kuşkulu...

Bir mektup daha... Arkasından, binlerce imzalı bir de halk davetiyesi...

103

Hüseyin'in cevabı şu oldu:

«Mektuplarınızı ve davetiyenizi aldım. İlginizden hoşnudum. Size, evimden ve en yakınlarımdan Müslim bin-i Akîl'i gönderiyorum. Vaziyetinizi görsün, fikirleri-nizi incelesin, büyüklerinizle konuşsun ve bana hükmü-nüzü bildirsün. Sizi tek karar etrafında birlik görürsem, ben de kalker, gelirim!»

Müslim'e de şu emirleri verdi:

—Evvelâ Medine'ye... Allah'ın Resulünü ziyaret et! Ev halkıyla helâlleş... Oradan Küfe'ye... Küfe birlik mi, sağlam mı, güvene lâıyk mı, iyice anla ve bana bildir!

Müslim, aldığı emirlerin ilk kısımlarını yerine ge-tirdikten sonra, atının başını Küfe istikametine çevirdi ve yanına iki kılavuz, kum yollarında akmaya başladı.

Yol korkunç... Kılavuzlar istikâmeti kaybettiler. Öldürücü susuzluk... Kılavuzların ikisi de öldü; fakat Müslim kendisini kurtarabildi.

Küfe... Müslim, dostu Muhtar'ın evinde... Eve akan akana... Bütün Küfe çalkantı içinde... Kısa zamanda Hüseyin adna 18.000 kişiden alman biy'at...

Küfe Valisi Nûman, iyi ve din duygusu kuvvetli bir insan olduğu için, Hazret-i Hüseyin'e doğru bu akışı zorla kösteklemiyor; boyuna öğüt vermek ve Şam'dan gelecek tehlikeyi göstermekle kalıyor. Valinin bu halini gören Yezid taraflıları, Şam'a haber uçurtmakta geri kal-mıyorlar:
-Hüseyin'in adamı Müslim Küfe'yi birbirine kattı! Netice kötü! Vali Nûman, zaif ve tedbirsiz!
Kararlı ve kuvvetli bir valinin hemen Küfe'ye gönderilmesi, şart!
Şam telâşta... Basra Valisi Ubeydullah bin-i Zi-yad'a emir:
—Küfe Valiliğine tâyin edildiniz! Son hızla Küfeye gidip idareyi teslim alınız ve Müslim bin-i Akîl'i, ölü veya diri, ele geçiriniz!

Ziyadoğlu, Basrada kardeşini bırakıp yanına büyük bir maiyet aldı; çöl rüzgârı küheylânlar üzerinde Küfeye kanat açtı. Yezid'in hilekâr adamı yeni Vali, türlü plânlarla Müslim'in etrafındakileri dağıttı. Hazret-i Hüseyin'in fedakâr elçisi, tek başına, sokak ortasında kaldı. Artık, sığınabilecek hiç kimsesi yok.. Güç belâ ihtiyar bir kadının barakasına can atabildi. İhtiyar kadının oğlu Müslim'i yeni valiye haber verdi. Evi sardılar ve Müslim'i yaralı olarak, canına dokunulmayacağı vaadiyle Zi-yadoğlu'nun huzuruna sürüklediler. Orada, Peygamber torunu evinin bağlılarından Müslim bin-i Akîl, kalbini nişanlayan kılıçlarla karşılaştı; ve Kerbela şehitlerinin ön-cüsü olarak can verdi.

Hazret-i Hüseyin, aldığı ilk haberler üzerine, neticeyi beklemeden sefer hazırlığına girişiyor. Ömer bin-i Abdurrahman ve İbn-i Abbas gibi yakınları, Küfelilere asla güvenilemeyeceğini söyleyerek, onu ille Mekke'de kalmaya teşvik ediyorlar:

—Gitme diyorlar; sen Küfelileri bilmezsin! Seni yarı yolda bırakırlar ve hemen kuvvetli görünene sığınır-lar. Madem ki sana bu kadar bağlı görünüyorlar, niçin toplanıp buraya gelmiyorlar? Sen yine her yardımını yurd-daşlarından, Hicaz 'Mardan bekle! Eğer onlara dargınsan ve mutlaka çıkıp gitmek kararmdaysan, hiç olmazsa kale-leri kuvvetli, dağları sarp, baba dostlarının kaynaştığı Ye-men'e git!.

Fakat Hüseyin, gayet iradeli, karşılık veriyor;

—Öğütleriniz babaca ve kardeşçe...Fakat benim buralardan uzaklaşmam ve gideceğim yere gitmem kesinleşmiştir.

—Hiç olmazsa ev halkını beraber götürme!

104

105

—O da çaresiz! Beraber gelecekler!

Mekke'den, uzun bir kervan halinde Irak'a doğru yola çıkış.. .

Yolda, bir gün oğlu Zeynelâbidin için en güzel methiyesini söyleyecek olan şair Ferzadak'a rastlıyorlar.

—Selâm sana, ey Peygamber evladı!

—Sana selâm, ey şair! Nerelerden geliyorsun?

—Halkın içinden... Her tarafa serpilmiş insanların içinden...

—Halk ne düşünüyor? Hali nasıl?

Büyük şair cevapların en büyüğünü veriyor...

—Halkın kalbi seninle, kılıcı düşmanla... Ve Allah dilediğini işler.

Peygamber torunu hiç aldırmadan, Allah'ın kazası-na doğru Küfe istikametinde ilerliyor.

Ufukta, toz duman içinde iki atlı... Dört nala gelip Peygamber torununun önünde duruyorlar.

Ellerinde bir mektup:

«—Sana bu mektubu oğullarımla gönderiyorum. Sakın yola devam etme! Ben gelip sana kavuşuncaya ka—dar bulunduğın noktada bekle!»

Abdullah bin-i Cafer'den gelen bu mektup, Hazret-i Hüseyin'e arkasından yetişen son «dur!» çığığıdır. Fa—kat o durmuyor, ve ilâhî kazanın ineceği kum tanesi nere—deyse oraya doğru ilerliyor.

Gerilerle ilgisini iplik iplik çözüp ileriye doğru mesafeleri kangal kangal dolayan Peygamber torunu, de—re tepe düz, yürüdü. Kûfe'de olup bitenlerden hâlâ bilgisi yok... Bir aralık Hicaz illerinin kokusu artık duyulmaya—cak kadar mesafe alındığı ve yeni kokuların sınırına varıl—dığı hissi gelince, Kûfe'ye önden bir mektup çıkardı. Pek

yakında Kûfe'ye varacağını bildirdiği mektubu «Kays!» isimli bir yakınına teslim etmiş ve onu, altına güzel bir küheylân çekip ufuklara doğru sürmüştür.

Kays'ı Kadisiye sokaklarından dört nala geçerken durdurtular ve atından al aşağı ettiler. Üstü aranınca gizli mektup bulundu. Onu, mektupla beraber, muhafaza altın—da, Kûfe valisi Ziyadoğlu'na gönderdiler.

Mektuba kısa bir nazar atan vali, adamlarına em—retti:

—Kesin başım!

Başlangıcın başında ikinci şehit...

Hazret-i Hüseyin, atının sırtında, başı göğsünde, her şeyden habersiz, mesafelerin teşbihini çekmekte...

Yolda, sağdan ve soldan bazı katılmalar...

Sâ'lebiye mevkiinde kara haber:

«—Gönderdiğin ilk elçi, sana Küfede şu kadar gö—nüllu toplayan Müslim, Vali Ziyadoğlu tarafından öldür—tüldü! Vaziyet çok tehlikeli! Kararımı ver!»

Hazret-i Hüseyin vurulmuşa döndü. Bütün kervan taş kesilmiş... Bazı dostları, Peygamber torununun etrafı—nı aldılar:

—Bu vaziyetten sonra dönmek lâzım! Artık ısrarın değeri kalmadı!

Müslim' in kardeşleri atıldılar:

—Ya kardeşimizin öcünü alırız, yahut biz de onun gibi şehit oluruz! Mutlaka gideceğiz!

Peygamber Torunu, Müslim'in kardeşlerine hak verici bir eda ile ufukları işaret etti:

—Gideceğiz!

Yola devam ediyorlar...

Bir iki konak sonra ikinci şehidin haberi...

Başlan biraz daha eğik, yine yola devam ediyor—lar...

1

106

107

Ey, yerle göğün, yüzü suyu hürmetine yaratıldığı Gaye-İnsan ve Ufuk-Peygamberin sevgili torunu! Nereye gidiyorsun? Senin açmaya gittiğin ufukları kapayıp, senin kapattığın ufukları açmaya gelen, Peygamber kanına su—samış, insan kılıklı iblislerin ayak seslerini duymuyor musun? Evet; gaibin eşyada tel tel ihtizazındaki gizli işa—retleri herkesten iyi kaydeden sen, şair Ferzadak'ın dedi—ği kaza okunun saplanacağı yerde hedef olmaya gidiyor—sun! Buna göre ya her şeyi biliyor ya hiçbir şey bilmiyor—sun!

O konaktan da kalkıyorlar. Bir nehir geçiyorlar. Bir düzlükte ilerliyorlar.

Karşılarında, çok uzaklarda, birtakım şekiller.. Şe-killler belli oluyor: Uzun bir dizi atlı... Bir süvari alayı de-nilebilir.

Sağdaki dağ yamacına doğru istikâmet değiştiri-yorlar. Süvari de o tarafa sapıp karşılarına geçiyor...

İki taraf , karşı karşıya, durmuştur.

Vakit öğle, Hazreti Hüsey'nin müezzini ezan oku-yor. Toprağın kumlu derisi ürpermekte: Allah en büyük!..

Herkes Peygamber torununun arkasında namazda. Hür isimli bir kumandanın emri altındaki karşı taraf as-kerleri de, uzaktan, büyük imama uyup namazlarını kılı-yorlar. Namazdan sonra Hazret-i Hüsey'nin yüksekçe bir yere çıkıp bir hutbe veriyor. Hutbesinin içinde, kumanda-na doğru haykırıyor:

«—Biz, biy'at için tarafımıza gönderilen haber ve davet üzerine geldik! Kendimizden hareket etmiş deği-liz!»

Hür, uzaktan, aynı yüksek sesle karşılık veriyor:

—Biz de, o mektubu sana yazanlardan değiliz! Fa-

kat karşı çıkıp seni ele geçirmeye ve Küfeye kadar sen-den ayrılmamaya memuruz!

—Bizi esir mi ediyorsunuz?

—Hayır, beraberimize alıyoruz.

Hazret-i Hüsey'nin geriye dönüp adamlarına nida etti:

—Haydi, atlayın atlarınıza! Herkes bineğine! Geri dönüyoruz!

Hür, atıldı:

—Olamaz. Ne Medineye dönebilirsiniz, ne de baş-ka bir yere.. Küfeden gayri her istikâmet size kapalı!..

Hazret-i Hüsey'nin kıskıvrak sarıldığını anladı. İşi so-nuna kadar götürmekten başka yol kalmamıştır. Kendile-rini uzakça bir mesafeden takip eden atlıların kıskacı içinde Küfe yolunu tuttular. Çok geçmeden Küfeli dost-lardan bir grup çıkageldi. Kumandan Hür, evvelâ, gelen-leri Hüsey'nin le görüştürmek istemedi. Fakat Peygamber Torununun azimli ısrarına dayanamadı ve izin verdi.

Gelenler, Küfenin tablosunu, olduğu gibi, Hazret-i Hüsey'nin gözleri önüne serdiler:

—Küfe artık ellerinde! Murahhaslarınız şehit edil-di! İş karmadı! Çaresini burada düşünelim!

Gruplardan biri, Hüsey'nin atını dizginlerinden kavrayarak yalvardı:

—Yâ Hüsey'nin Küfede dostalarm pek az, düşman-larınsa pek çok! Böyle, elin ayağın bağlı, gidemezsin! Gel, bir tertibini bulup seninle dağ tarafına sıvışalım; ora-dan, benim kabilemin bulunduğu yana çekiliriz! En dip tepelerde bizimkiler... Düşmanlar üzerimize derya misali gelseler yine bir şey yapamazlar!... Az zamanda komşu oymaklar bize katılır. Başları olduğum yirmi bin cengâveri emrinde bil! Çok geçmez, düşmana saldırabile-cek kuvvete erişiriz. Benimle gel!

Hazret-i Hüsey'nin bu candan sözleri tek tek dinleyip kararını bildirdi:

108

109

«—Allah sana iyi niyetin bakımından hayırlar ih-san etsin! Fakat ben seninle gelemem! şimdilik bizim için bir kere tutmuş bulunduğumuz yönden yüz çevirmek güç! Sen dön ve yurduna git! Allah'ın dilediği olur. »

Gelenler, mahzun, ayrıldılar. Hüsey'nin Küfe süvari-leriyle beraber yürüdü; ve Muharrem ayının ikinci günü «Kerbelâ» dedikleri, dünyanın en felâketli yerine indi.

Burası üstünde kuş değil, hayalin bile uçamayacağı, uçarsa boğulacağı, yeşil renge ebediyen hasret, sapsarı bir ölüm zemini..

Ne baştan başa lügat kitaplarında, ne de bir uçtan öbür uca yeryüzünde dehşetinden bir işaret bulabileceği—niz Kerbelâ vadisine kondular. Korkunç gece... Muhar—rem ayının hilâli, Kerbelâya fazla bakamayarak kaybol—du. Kumların ve dikenlerin nefes alışımı dinleyen bir ses—sizlikten başka hiçbir varlık hissi gelmiyor insana... Ara—da bir, kısık bir at ve deve homurtusu, yeryüzünde olduk—larının ihtarcısı... Birer tente çatısı şeklindeki çadırlarda başbaşa vermiş gölgeler... Aralarında bir tanesi, dimdik ve düşünceli duruşıyla, Peygamber Torununa ait olduğunu ilân ediyor.

Sabahı ettiler. Bir de ne görsünler? Karşılarında, ordu çapında yeni bir kuvvet.. Ömer bin-i Saad kumanda—sında Küfeden gelen dört bin neferli birlik.. Süvarilerin başındaki Hür'den sonra, arkadan gelen ana kuvvet ve Ömer bin-i Saad... Askerini Hazret-i Hüsey'nin ta karşısı—na yaymış, umumî kumandayı eline almış, bekliyor.

Saadoğlu, Hazret-i Hüsey'n'e bir adam gönderdi:

—Niçin Küfeye doğru yola çıktınız? Muradınız nedir? Açıklayınız!

—Kumandanınıza deyiniz ki, Kûfeliler davet etti, ben de geldim! Eğer davetten caydılsa dönerim!

Ömer bin-i Saad, bu cevabı kelimesi kelimesine Küfe valisine uçurttu.

Karşılıklı bekleme... Taraflar arasında hiçbir temas yok.-- Yalnız, uzaktan birbirlerini süzüyorlar.

Vali Ziya-doğlu'ndan gelen cevap:

«—Hüsey'n'e biy'ati teklif et! Hemen askerin ve kendi adamlarının önünde Yezid'in Halifeliğini tanısn! Kabul ederse serbesttir. Kabul etmezse, onu sar, sularını kes , ölü veya diri, yakala!»

—Seni Yezid'e biy'at etmeye, davet ediyorum!

—Asla!

—Başımıza gelecekleri düşünüyor musun?

-Her şey Allahtan gelir!

—Son defa söylüyorum, biy'at et!

—Boşuna zahmet ediyorsun!

Kumandan, beşyüz atlı çıkartıp yakındaki suyu tut—turdu. Peygamber Torunu ve yakınlarının dehşetle açıl—mış gözleri önünde suya engel oldular. Hazret-i Hüsey'n, manzaraya pek yakın, vakar ve tevekkül içinde, düşman—larının cinayet hazırlığını seyrediyor.

Biri (Abdullah bin-i Ebilhusayn), suyun yanından Peygamber Torununa haykırdı:

«—Yâ Hüsey'n! Can verinceye kadar tek damlasını tadmadan, suya baka baka, susuzluktan öleceksin!»

O zaman Peygamber Torununun ellerini kaldırıp, dua edisiyle mırıldandığı görüldü:

«— İlahî, sen bu adamı suya kanamadan, içi yana-: öldür!»

Hüsey'n'in, Allahtan sadece susuzlukla öldürmesini iilediği adam, kısa bir zaman sonra öyle bir illete tutula—caktır ki, kırba kırba su içtiği halde kanmayacak vesu (içinde, su içebilmek imkanı içinde, bir türlü suya doya—adan can verecektir.

110

111

Kerbelâda bilmem kaçınıcı akşam... Su kaynağının tutulduğu günün gecesini... Hazret-i Hüsey'n, kumandana haber gönderdi:

— Sizinle, tenhada, başbaşa görüşmek istiyorum!

Buluştular.

«—Yâ Ömer bin-i Saad! Nedir müslümanlara ha-zırladığınız bu zulümler? Bırakın beni, ya Medineye dö-neyim, yahut kâfirlerle savaşmak için Türkistan tarafları-na gideyim! Doğruca Şama, Halifenizin gözü önündeki yere de gidebilirim! İnsafa gelin!»

—Bence güzel teklif! Hemen, şimdi valiye bildiri-rim! Bakalım ne emir verir?

Küfe valisi, elinde Hüsey'nin teklifini bildiren mektup, sedirinde oturuyor. Yanında, Allah'ın yarattığı bütün lânetlilerin, kendilerine baş seçecekleri bir şenaet heykeli, «Şemir» adlı insan sureti...

Ziyadoğlu, mektubu bir |ki kere okuyup gözlerini Şemir'e dikti:

—Teklif hiç de fena değil... Nereye gitmesi gerek-tiğini düşünürüz! Ben teklifi esas olarak kabul ediyorum! Başını alıp gitsin ve bizi derdinden kurtarsın!

Şemir, şeytanı hayran bırakacak bir tavırla yılan ıslığı çalmaya başladı:

—Ne yapıyorsun, ey Ziyadoğlu; ben de seni, dir-a-yetli, azimli bir insan biliyordum! Eline geçen fırsatı nasıl kaçırıyorsun? Düşünmüyor musun ki, Hüsey'n, Peygam-ber torunudur ve nereye giderse kendisine taraftar bulur? Kuvvete erince de, evvelâ senin basma belâ olur. Duydu-ğuma göre askerlerin kumandanı, gece, onunla tenhalarda buluşmuş ve konuşmuş... Bu da Ömer bin-i Saad hesabı-na şüpheli bir işaretle... Hüsey'n onun da askerlerinin irade-

sini çekebilir. Sen Ömer'e, Hüsey'n'i bütün etrafiyle tutup buraya getirmesi için emir gönder! Başka bir şeye karış-masın! Hüsey'n senin huzuruna çıkarıldıktan sonra kararı verirsin! Dilersen bağışlarsın, dilersen cezalandırırsın! Fakat her halde uzaktan karar vermez ve işi zayıf ellere bı-rakmamış olursun!

Ziyadoğlu bu şeytanî telkin karşısında eridi ve Şe-mir'e:

—Öyleyse, dedi; işin başına seni geçiriyorum! Doğru Kerbelâya git ve emrimi kumandana bildir. Hü-seyn'i, arkadaşlarıyla beraber, buraya, bana getirsin! Hü-seyn ayak direr, gelmek istemez ve karşı koyarsa, hepsini kılıçtan geçirsin ve cesetlerini atlara çığnatsın! Eğer bu emre kumandan da baş eğmeyecek olursa, onun da kelle-sini kestirebilir ve bana gönderirsin! Her yetkiyi veriyö-rum sana! Hemen al nâmelerimi ve yola çık!

Şemir, Muharrem'in dokuzuncu günü, felâketten bir gün evvel Kerbelâda...

Peygamber torunu ve yanındaki yüze yakın insan; kadından, kucaktaki çocuğa kadar bir dizi masum, susuz-luktan kavrulmakta... Matralarda tek damla su kalmamış ve biraz ileride bulunan su, nöbetçilerin oku ve mızrağı halindeki yakıcı dilini istihza ile çıkarmıştır. Âlemde her halde ikincisi olmayan susuzluk işkencesine karşı zalim-ler o kadar hissiz ki, bulutlar süngerlerini sulardan şişirip koşuşsalar ve Hüsey'n'in başı üstünden sıkıp akıtsalar, belki göğe ok çekecekler!

İnsan hayatında bu levhanın bir eşi olup olmadığı-nı şundan anlayınız ki:

—Su, su!

Diye kıvranan çocuğunu kucağına alıp:

—Dilimi em, evlâdım, belki biraz faydası olur!.

Diyen bir baba vardır Kerbelâda...

112

113

Şemir'in Validen getirdiği emirleri taazzumla Ku-mandana sunması, Kûfeli askerler arasında gergin bir ha-va doğurdu. Herkes, körükörüne emrine girdiği bu adama tiksinererek bakıyor.

Kumandan Ömer, bu duyguya tercüman oldu:

—Sen kalbsiz bir insansız, yâ Şemir!

—Kalbe değil, kafaya kulak vermenin günündeyiz!

Ve öyle lâflar etti ki, Ömer'in kalbini mühürledi ve ikbal hırsını kamçıladi.

Muharrem'in dokuzuncu günü akşamı, Ömer askerine hücum emrini verdi. Saflar her yandan harekete geçip Hazret-i Hüseyin'i daracık bir dörköşe içine almaya başladılar.

Hüseyin, kardeşi Abbas'ı Ömer'e gönderip sordurdu:

—Böyle geç vakit üzerimize gelmekten muradınız nedir?

—Artık bu işi bir neticeye bağlayacağız! Emir al-dık!

—Anlaşamaz mıyız?

—Hüseyin biy'ate razı olmadıkça hiçbir anlaşmaya imkân yok!

Abbas vaziyeti Hüseyin'e bildirdi ve tekrar Ömer'e gönderildi.

—Hüseyin diyor ki, böyle gece vakti hücum, insafa sığmaz! Hiç olmazsa bize sabaha kadar müsaade edin!

Ömer buna razı oldu.

Hücum, Muharrem'in onuncu günü sabahına bira-kılmıştır.

Hüseyin, batan güneşe arkasını vermiş, bir heybet ve ulviyet karartısı şeklinde, etrafını alan yakınlarına hitap ediyor (aynen):

«—Allah'a, senaların en güzeliyle; ister saadet, ister mihnet halinde olsun, hamdederim! Rabbim; sana hamde-derim ki, bize nübüvvetle ikram ettin, hakkı iştir kulaklar ve görür gözler verdin ve kalblerimizi hakkı kabul edici ya-rattın! Bize Kur'anı bildirdin ve din ilmini öğrettin... Bizi, şükredici kullarından eyle! Sözü'n bundan ötesi şu ki, ben, yakınlarımdan daha vefalı ve daha hayırlısını, ev halkım-dan da daha üstün ve faziletlisini görmedim. Allah hepini-ze, bana fedakârlığınızdan ötürü, hayırlar ihsan etsin... Öy-le sanırım ki, düşmanla günümüz yarındır. Yarın sabah on-larla hesap meydanımız açılacak... Bu bakımdan size, hep-i-nize izin veriyorum: Bana karşı üzerinizde bir borç olmak-sızın, her zimmetten kurtulmuş olarak, bu gece gidebilir, selâmete çıkabilirsiniz! Gidiniz, geceye bir deve gibi bininiz ve uzaklaşınız! Her biriniz de aile fertlerimden birinin elin-den tutsun ve onu selâmete çıkarsın!.. Allah'ın hayrı üzeri-nizde olsun!.. Gidiniz, köylere, kasabalara yayılınız!.. Tâ ki, Allah, mihneti üzerinizden kaldırsın... Düşmanların biricik muradı beni elde etmektir; beni elde ederlerse kimseyi iste-mezler! Gidiniz!»

Bu ezici hitap altında bütün iradeler tuz-buz... İlâhi imtihan, karşılarına iki şey çıkarmıştır. Ya can, ya Pey-gamber Torunu...

Hüseyin'in oğulları, kardeşleri ve kardeşlerinin oğulları halkının önüne geçiyor:

«—Senden sonra yaşamak, yaşayabilmek için böy-le bir çareye asla başvuramayız! Allah göstermesin!»

Hüseyin, ısrarla:

«—Oğullarım, kardeşlerim, yeğenlerim; siz yapmı-yorsunuz, ben izin veriyorum! Müslim'in şehitliği yeter! Gidiniz, ben istiyorum!»

Aile yakınlarından biri büsbütün ileriye gidiyor ve sahneyi en acı heyecana boğuyor:

114

115

«—Hayır, gidemeyiz! Hangi hayata ve ne yüzle?... İnsanların yüzüne nasıl bakabiliriz? Büyüğümüzü, efendimizi korumak için bir ok bile atmadan, tek yara alma-dan savuşup geldik mi diyeceğiz? Allah üzerine söylüyo-ruz ki, bunu ebediyen kabul edemeyiz! Aksine, hepimiz, mallarımızı, canımızı, çocuklarımızı sana feda etmekten bir ân bile geri kalmayız! Seninle yanyana, son nefesimi-ze kadar çarpışmaya bütün gönlümüzle hazırız!»

Arkasından bir başkası:

«—Seni tek başına bırakırsak, hakkını edada Al-lah'a ne diyebiliriz; hangi özrü ileriye sürebiliriz? Valla-hi, ben mızrağımı düşman göğsünde parçalayınca, kılı-cımı da, kabzasına dek kırıncaya kadar senden ayrılmam! İsterse silâhım olmasm; senin uğrunda kollarım koparı-lıncaya kadar taş atarak savaşırm!»

Hepsi bunlara benzer şeyler söyledi, hepsi bu duy-gulara ortak çıktı ve bir ağızdan haykırdılar:

«—Öleceğiz, dönmeyeceğiz, seni yalnız bırakma-yacağız!»

Peygamber torunu, ellerini açarak yakınlarına dua etti ve:

«—Şimdi, dedi; herkes yerine ve hazırlığının başı-na!..»

Hazret-i Hüseyin, yanında , büyük sahabüerden ve ilklerden Ebuzer'iri kölesi, ay ışığında kılıcını siliyor ve bir şiir okuyor... Şiirde, ölüme, kadere, celil olan Rabbin emirlerine ait hikmetler...

Hazret-i Hüseyin'in ağzından dökülen mısraları, bi-raz ilerideki çadırından kızkardeşi Zeynep duydu ve bir çığlık kopararak bayıldı.

Kızkardeşi aydınca, Hüseyin ona hitap etti:

r

«—Allah'a sığın, kardeşim; ve bil ki, yerde ve gökte ne varsa ölür. Gökler de baki kalmaz.

Allah'tan başka her-şey Helakte... Annem, babam ve ağabeyim benden daha ha-yırlıydılar. Birer birer gittiler.»

Sonra yakınlarına bazı emirler verip bir kenara çe-kildi.

Gökleri huni içinde çekip süzecek, eritecek, yuta-cak kadar derin bir sessizlik içinde, sabaha kadar namaz, teşbih, zikir ve dua...

Hicrî 61'inci yılın 10 Muharrem Cuma sabahı, do-ğan güneş, Hüseyin'i, Kerbelâda , gecedan beri elleri açık vaziyette, duada buldu.

Hazret-i Hüseyin'in yüze yakın etrafı içinde eli kı-lıç tutabilen 72 kişi... 32 süvari ve 40 piyade... Aradaki nispet, bire altmış...

Gecenin siyah yüzünü sabahın ilk ışıklan pudralar-ken, bütün hazırlıklarını bitirmişler, namaz...

Hazreti-i Hüseyin, fedailerini tertipledi. Sağ kanatta Züheyr, sol kanatta Habib, merkezde de kendisi... San-cak, kardeşi Abbas'ın elinde...

Hazret-i Hüseyin, atının üstünde... Elinde Kur'an ... Açtı; ve şiddet onlarında Haktan imdat isteyici, kalbe kuvvet dileyici, her şeyi ilâhi emre bağlayıcı, Allanın mu-radına baş eğici duasını okudu.

Sonra atmı birkaç adım ilerletip özençileri üzerin-de doğruldu ve düşman saflarına hitap etti (aynen):

«—insanlar! Sözlerimi dinleyin! Aceleden sakının! Beni dikkat ve sükunetle dinleyin ki, size takdirî vacip olanı anlayasınız! Gelişimdeki özre kulaklarınızı ve kalbinizi açın! İnsaf edip özrümün kabul eder ve sözlerimi doğrular-sanız gerçek saadete erersiniz! Böyle olmazsa istediğinizi yapın!»

O anda gerilerden bir çığlık koştı. Peygamber To-rununun kızkardeşleri ağlaşmaya başlamışlardı.

116

117

Hüseyin sustu, kızkardeşlerini sükûnete getirdi ve yine düşmana karşı, hitabesine devam etti:

« İnsanlar! Beni aslıma nispet edin ve bakın, ben ki-mim? İçinizi, ruhunuzu kurcalayın, nefsinizi tokatlayın ve sorun kendi kendinize; kanım size helâl midir? Ben Pey. gamberinizin kızıyla amca oğlunun çocuğu değil miyim? Şehitlerin Efendisi Hamza, babamın amcası; Cennette ka-nat açan

Cafer de benim öz amcam değil mi? Kardeşimle benim, Cennet ehli gençlerinin efendisi ve müminlerin göz-bebeği olduğumuza dair Peygamber sözünü iştinmediniz mi? Şüphesiz ki, bu sözümde beni doğrularsınız! Eğer yalanla-maya kalkarsanız, sorun, içinizde bilen vardır. Sorun; Câbir bin-i Abdullah, Ebu Said, Sehl bin-i Saad, Zeyd bin-i Erkam ve daha niceleriniz bilir! Bu kadar insan içinde, be-nim kanımı akıtmayı yasak edecek biri yok mu?»

İşin fenaya sarar gibi olduğunu hisseden baş mel'un Şemir, ağzını açmak istedi; fakat Hüseyin'in safın-dan Habib'in korkunç bir nâresiyle sustu. Hüseyin yine sözü aldı:

«— Eğer söylediklerim üzerinde bir şüpheniz varsa, yahut benim Peygamberinizin torunu olduğuma inanmı-yorsanız, biliniz ki, doğudan batıya kadar, Allah Resulü-nün, Denden başka öz toruni' yoktur! Söyleyin bakalım, benden ne istiyorsunuz. Öldürdüğüm bir mazlumun kanını mı, yediğim bir malın bedelini mi, açtığım bir yaranın kısa-sını mı? Siz, ey Şit, Ey Haccâr, ey Kays, ey Yezid, beni, mü-hürlerinizi taşıyan nâmelerle davet etmediniz mi?»*

Peygamber Torununu, ayaklarına kapanırcasına davet ettikten sonra şimdi onu öldürmeye gelenler arasın-da boy gösteren bu adamlar, teker teker öne çıkıp:

—Hayır, biz böyle bir şey yapmadık, seni davet etmedik!

Dediler. Hazret-i Hüseyin, bu insanların sefilliğine mahzun mahzun baktı ve:

«—Evet, dedi; davet ettiniz; fakat mademki şimdi I dönüyorsunuz, beni istemiyorsunuz, bırakın, geldiğim ye-Ire döneyim!»

Başta davet edicilerden, şimdi düşman şafuldaki, I ismi geçen Kays, cevap vermeye kalktı:

—Yâ Hüseyin, Ziyadoğlununun emrine baş eğmez misin?

Hazret-i Hüseyin, atının üzerinde insan şeklinde bir heybet:

«—Bu düşündüğünüz, hiçbir zaman, hiçbir türlü olamaz!»

Ve atından indi.

Hüseyin'in sağ kanadına memur Zübeyr, atını sü-rüp haykırdı:

—Müslümanlar! Kendilerini Müslüman bilenler, Peygamber Torununa nasıl kılıç çekebilir?

Zübeyr'e cevap, Şemir mel'ununun çektiği ok... Ok vızıldayarak safın gerisine düştü. Zübeyr,

Hazret-i Hüseyin'in ihtariyle geri döndü. O esnada bir harika:

Hüseyin'in karşısına ilk çıkan ve onu kuşatan süva-rilerin başı Hür, altındaki asıl atı sürüp dört nala Hü-seyn'in önüne geldi ve insan asaletinin en büyüğünü gös-terdi:

—Sana katılıyorum, ya Hüseyin! Bu âna kadar olan suçumu affet!

—Seni affediyorum, ya Hür! Hakkın rızası seninle olsun!

Düşman saflarında heyecan dalgalanışıL.Hür, atım onlara çevirmiş, haykırıyor:

—Vaz geçin bu cinayetten! Kılıçlarınızı kınlarına sokun!

Şemir ve Ömer'in ulumalariyle, Hür'ün de üstüne ok çekerek karşılık verdiler. Kumandan Ömer bin-i Saad, bir ok çekip narayı bastı:

118

119

—İşte en evvel ben başlıyorum ve cengi açıyorum!

Havada, Hüseyin'in safına doğru vızıldayarak ya-ğan binlerce ok..

Kısa bir ok düellosunun arkasından, Kûfeliler sa-fında ileriye atılan iki kişi.. Bunlar Küfe valisinin köleleri Yesar ve Salim...

Er dilediler.

Peygamber Torununun safından, iki değil, bir kişi çıkıp, birer kılıçta işlerini bitirdi.

Hak ve îman kılıcının korkunç inişi...

Fakat nispet, bire iki değil, altmış...

Beşbine yakın Kûfeli, ellerinde kılıçlar, mızraklar ve topuzlar, hep birden saldırdılar.

Nâra, çılglık, çelik sesleri, at kişnemeleri, kadın fer-yatları, gümbürtü, çatırtı, inilti..

Hazret-i Hüsey'nin, kendinden ve oğlu Ali (Ekber) den başka 70 cengâveri şehit... Ayrıca, son anda mazlum-lara katılan Hür de şehitler arasında... Her şehit, canını üç beş zalime mal ettiğine göre düşman ölümleri yüzlerce...

Tam bu anda Peygamber Torununun büyük oğlu Ali de nam ve şanımlı haykır haykır kaatillerin içine dal-dı ve İbn-i Nemîr isimli lânetlinin eliyle ölüm yarasını alıp yere düştü. Sonuncudan ve en büyüğünden bir evvel-ki 7 l'inci şehit...

Kum tanelerinin, kanlarını içe içe keneler gibi şiş-tiği bu şehitlerin ciğerleri açılıp bakılsa görülür ki, onlar daha evvel susuzluktan kavrulmuş, göz göz olmuştur.

Kaatillerin çemberi içinde Hüsey'nin, bütün fedaileri kumlara serilmiş, tek başına... Yerdeki şehitler, susuzluk-larını gidermek için al renkli bir şerbet havuzuna dalmış-casına kana bulanmış...

Gerilerde, kuytuca bir noktada,

kızkardeşleri Ümmü Keysüm ve Zeynep, kızları Sekîne ve Fâtıma, zevcesi Rübap; ve oğlu, Nur Neslinin Hüsey'nî kolunu yürütmeye memur, Ali (Zeynelâbidin)...

Hüsey'nin, manzaraya, bir ân, gözlerinde kelimelere Sığmaz bir mânanın gölgesi, dehşetle baktı; ve susuzluk-tan kupkuru kesilmiş dudaklarında, babasına, Peygamber kızı annesine, Resuller Resulü büyük babasına bağlı mıs-ralar, atını kaatillere doğru sürdü.

Peygamber neslinin katilleri, evvelâ oklarına, pe-şinden mızraklarına ve kılıçlarına davrandılar.

Öldürücü okları, Peygamber neslinin kaatilliği gibi bir dereceyi temsil eden iki şahıs, Şemir ve Sinan çekti-ler.

O anda İslâm beldelerinin ulu camilerinde (Küfede de aynı şey) hatipler, Cuma namazında, Kâinatın yüzü suyu hürmetine yaratıldığı Peygamberler Peygamberine ve onun soyuna ait methiyeler okurken, atından düşen Peygamber torununun üzerine atıldılar; ve bir müminin öperken bile ürperceği o mübarek vücudu delik deşik et-tiler.

Mukaddeslerin mukaddesi vücuttan gelen ve üye-rinde tam 105 tane ok, mızrak ve kılıç yarası bulunan gövdeyi başından ayırdılar. Kimbilir o başı hangi ellerle saçlarından tutup diktiler ve boynunda testerelerini yürü-terek, koyun kellesi koparır gibi nasıl kestiler?

İnsanoğlunun iki kutbu vardır: Biri Allah'ın Sevgi-lisi, öbürü o Sevgiliden gelen maddî ve manevî emanetin kaatili ve haini olmak derecelerine bağlı iki kutup... Hiç-bir varlık onun kadar yükselemez ve bunun kadar alça-lamaz. Bütün insanlık, bütün tarihî şahıslar bu iki derece arasında... Bizzat Allah, ters kutbu, Kur'anında «Belhüm adal — Hayvandan aşağı» diye çerçevesiyor; ve bütün mustarip beşeriyet, onların açtığı felâket çığırını içinde kur-tuluş arıyor.

120

121

Gerilerdeki kadınlar ve küçük çocuklardan ibaret âcizler grubu içinde, Hazret-i Hüsey'nin kızkardeşleri kızları, zevcesi ve onlara bakmaya memur oğlu, esir...

Ölüm meleği onun mukaddes ruhunu kabzettiği anda, hava kapkara kesildi. Öyle bir karanlık çöktü ki, gökte yıldızlar hecelenir gibi oldu. Peşinden, hasret verici bir kızılılık...

Neler oldu, neler oldu...

Eğer güneş sönmedi, yıldızlar tek nokta üzerinde carpışıp tek nokta içinde kaybolmadı, zaman kopmadı ve mekân yanmadıysa, sebebini Allah'ın «Sabûr» ve «Hakîm» isimlerinde aramak lazım... İnsana iyilikte ve kötülükte bu kudreti veren Hikmet Sahibine kurban ola-lım..
O günden bugüne, müminlerin kalbinde olanlarsa,
1300 küsur yıldır, fezanın hayal erişemez bir noktasından gelen ciğer paralayıcı bir çığlğın yankıları...

Kerbelâ üstüne gökler dolusu yağmur boşanıyor. Kıpkırmızı ufukların çevresi içine yağın yağmur kan ren-ğinde...

Ebüşşeyh, İbn-i Ayyine, İbn-i Şirin, Essâlebî, İbn-i Saad, İbn-uz-Zehra, Mansur bin-i Ammâr gibi islâm bü-yükleri bir ağızdan kaydediyorlar ki, Kerbelâ üzerindeki karanlık üç gün sürmüş ve bu arada türlü esrarlı semavî işaretler görülmüştür.

Kerbelâda nereden bir taş kaldırılrsa altında kan...

Bunlar, olduğu görülenler ve söylenenler... Ya göklerin ötesinde ve müminlerin kalbinde olanları gören ve söyleyebilen var mı?

«—Hasan ve Hüseyin, Arşın iki yanına asılı küpeler—dir.»

Buyuran Allah Resulünün torununa, hiçbir mahlu-ka edilemeyecek bu zulüm acaba Arş'ı ve melekler ale-minini ne hale geetirdi? İlahî tecellilerin namütenahi ulvî esrar makamı Arş'a tokat atarcasına kulağımı yutmaya ve küpesini düşürmeye kalkan kaatillere ne vasıf bulalım ki, hareketlerinin tesir ve neticelerini hayal edebilelim?

122

Şehitler Şehidinin kesik başını bir torba içinde Zi-yadoğluna götürmek üzere, içlerinde Şemir ve Sinan'ın da bulunduğu atlı bir kol çıkardılar. Atlılar Kerbelâdan bir konak ileride bir yere inip mola verdikleri ve yiyip iç-meye başladıkları zaman duvardan korkunç bir el çıkıyor ve parmaklarındaki kanlı kalemle duvara bir beyit yazı-yor. Bu beyitte, Hüseyin'i öldürenlerin Hesap Günündeki hallerinden bahsedilmekte...

O akşam, gece bir daha kalkmamak istercesine çö-künce, göze görünmez mahlûklar ebedî azabı bildiren şi-irler okuyarak dövündüklerine, ağlaştıklarına ve bunları bazı insanların kulaklariyle işittiklerine dair rivayetler vardır.

Küfe sokaklarından dört nala geçen atlılar, kanları dışına sızmış bir torba içinde, Peygamber Torununun ba-Şını taşıyorlar.

Peygamber torununun kesik başını Küfe valisinin önünde torbadan çıkararak kaatil, yaptığı işin büyüklüğünü göstermek için bir şiir okudu.

123

«Ben dünyanın en yüce dağını devirdim!» diye övünen bir pehlivan gibi, lânetli Sinan, bu şiirinde insa-noğlunun en hayırlısını öldürdüğünden bahsediyordu. Hizmetinin bedelini yükseltmek için, ırz düşmanına, kun-daktaki öz evlâdını teslim ettiğinden bahsetmenin tavrı gibi bir şey...

Bu kadarına, kaatillerin efendisi Ziyadoğlu bile da-yanamadı ve nefretle haykırdı:

—İnsanoğlunun en hayırlısı olduğunı biliyordun da neye öldürdün?

Ve ellerini çarparak kapıya doğru seslendi:

—Cellât!

Sinan'ın da kellesini, Ziyadoğlu'nun ayaklan dibi-ne düşürdüler.

Ziyadoğlu, elinde ince bir değnek, yerdeki Pey-gamber torununun kesik başını dürtüyor.

Değneğiyle ke-sik başın soluk dudaklarını kurcalayıp ona:

—Niçin bu işe beni zorladın; kabahat sen de mi, bende mi? Cevap ver?

Gibilerden bakıyor.

Arş'in iki küpesinden biri olan kesik baş, sonsuz saadetin ufkundan, gülümsüyor. Kesik baş ve arkasında Kerbelâ esirleri, Peygamber torununun kız kardeşleri, çocukları ve zevcesi, tâ Şam'a kadar türlü eziyet ve hakaretler altında süründürülüp götürülecek; ve orada Hüseyin'in başı, altın bir tepsi içinde, efsanevî bir nar gibi Yezid'e sunulacaktır. Nemrutlara ve Firavunlara parmak ısırtıcı, ismi isimlikten çı-

. sıfatlaşan Yezid, yine ince bir değnekle bu başı tepsi-ce yuvarlayıp sesini yükseltecektir: «— Hamdolsun; Bedr çenginde kılıçtan geçirdikle-ri atalarımın intikamını Ahmed'in soyundan aldım! Sof-ralar kurulsun, şenlik başlasın!»

Bir zaman sonra da Muhtar bin-i Ubeyd askerleriyle Küfeye saldırıp Kerbelâ işine karışanları tek tek araya-cak, bunlardan 6000 kişiyi kılıçtan geçirecek, Ziyadoğlu ve Şemir'in de kelleleri bu arada düşecektir.

Peygamber torununa edilen zulümde uzaktan ve yakından parmağı bulunanlardan her fert, belâsını bu dünyada bulmaya başladı.

Yakup bin-i Süfyan anlatıyor.

—Bir gece, bir dost meclisinde sohbetteyiz... Bah-simiz Kerbelâ faciası... Dostlardan biri, bu işe yardım edenlerden hepsinin belâsını bulduğunu söyledi. O zaman aramızdan gayet yaşlı bir adam ayağa kalkarak dedi ki: Ben Kerbelâda Hüseyin'e karşı çıkarılan askerler içinde bulunanlardanım; bakın, bana hiçbir şey olmadı, hiçbir kötülük erişmedi! Sustuk! İhtiyarın yanı başında bir kan-dil yanıyordu. Kandilin fitili birdenbire, sönecek kadar ufaldı, büzüldü, kısıldı. İhtiyar kandili ele alıp düzeltmek istedi. Nasıl oldu; ihtiyar oynarken kandilden bir kıvılcım mı sıçradı, nedir, adamın üstü başı parlayıverdi. Hep bir-den ihtiyarın üzerine atılıp ateşi söndürmeye çalıştık; ol-madı. Adam kendisini pencereden Fırat nehrine atmak zorunda kaldı. Pencereye koştuğumuz zaman, adamın, dumanlar içinde suyun dibine çöktüğünü gördük.

125

Benzersiz hâile, Yemen dağlarındaki çobanlardan Hazer denizi kıyılarındaki balıkçıya kadar bütün mümin-lerin ciğerine oturdu. İnsanoğlunun en büyük dili Arapça, Peygamberden torununa ait mersiyelerle, okyanuslar gibi çalkalandı, durdu.

Hadîs meali:

«—Benim soyum üzerinde bana eza eden kimseye Allah'ın gazabı büyük olur.»

Hadîs meali:

«— Kim Hasan ile Hüseyin'i severse beni sevmiş olur; kim onlara aykırı giderse bana aykırı gider.»

Hadîs meali:

«—Benim evim ve soyum; Nuh'un gemisi gibidir. Sevgileriyle bu gemiye binenler kurtulur, binmeyenlerse helak olur.»

Hadîs meali:

«—Sizin en hayırlınız, benden sonra soyum için en hayırlı olamnızdır.»

Hadîs meali:

«— Soyumdan kimseyi ateşe atmaması için Rabbime yalvardım; Rabbim de dileğimi kabul etti.»

Hadîs meali:

«—Benden bir kılı inciten kimse, beni incitmiş olur. Beni inciten de Allah'ı incitmeye kalkandır.»

Hadîs meali:

«—Sırat üzerinde en sağlam yürüyecek olanlar, so-yumdan gelenlerle Sahabilerime sevgide en sağlam olanlar-dır.»

Hadîs meali:

«—Hasan, bana, Hüseyin de Ali'ye (biri yumuşaklık-ta, öbürü şiddette) benzer.»

Hadîs meali:

«—Hüseyn bendendir; Allahı seven onu da sever.»] Hadîs meali:

«— Evimden en sevdiklerim, Hasan ile Hüseyn'dir»

Hadîs meali:

«—Benim emanetimi taşıyanlar, soyumdan gelenler ^e bana yardımcı olanlardır. Onlarda bir hata göreceksanız bağışlayınız, iyi olanlara da bağrınızı açınız!»

Hadîs meali:

«—Sizi türlü nimetlerle lütuflandıran Allah'ı sevi-niz! Allah'ı sevdiğiniz için beni seviniz! Beni sevdiğiniz için de soyumdan gelenleri seviniz.»

Hadîs meali:

«—Benim nefsim, insana kendi nefsinden, zürriye-tim de kendi zürriyetinden sevgili olmadıkça o insanda iman kemallenemez.»

Hadîs meali:

«— Ev halkımdan birine iyilik eden kimseye ben, Kı-yamet gününde karşılığını veririm.»

Allah'ın Resulü, ebedîlik, âlemine davet olunacak-ları zamandan bir ay evvel, Mekkede, Veda

Haccında, bütün yer ve gök halkı kendilerini dinliyormuş gibi bir kalabalığa karşı buyurdular:

«—Ben size iki sonsuz kıymet bırakıyorum: Biri, kurtuluş ve nur kaynağı Kur'ân, öbürü de evimin ve soyu-mun bağlıları.»

Ve üç kere tekrarladılar:

«— Evim ve soyum bahsinde size Allah'ı hatırlatı-rımı. Evim ve soyum bahsinde size Allah'ı hatırlatırım! Evim ve soyum bahsinde size Allah'ı hatırlatırım.!»

126

? 127

Sanki Kerbelâyı; ve İlâhi emanet kaatülerinin, du-daklarda «Allah» kelimesi, Allah'ı nasıl unuttuklarını gözleriyle görüyorlardı.

Ahzap, Sâffât, Âli îmran, Vedduhâ, Meryem sûrelerinde ve Kur'ân'm daha nice yerinde, Peygamber soyundan gelenlerin ezeli temizliğini, ebedi kurtuluşunu ve müminlerce onlara bağlılığın mutlak lüzumunu bildi-ren İlâhî fermanlar...

(V)

200.000 KELLE ÜSTÜNDE İBN-ÜZ ZÜBEYRİN BAŞI

Peygamber torununa, alınlarında Müslümanlık yaf-tasını taşıyanların ettiği zulüm, hayal ve imkân âleminin hiçbir ikliminde görülmedi. Onun içindir ki, Mutlak Hâkimin esrarlı kanununa göre, Hüseyn'in kesik başı üzerindeki tac, hiçbir mazlum ve şehide nasip olmamış çapta büyük... Peygamber torunları iki kardeş, Arş'ın iki kanadın-da birer küpe...

HACCAC (ZALİM)

Bütün vasıflarıyla üstün bir sahabî olduğu için sa-dece şahsına hiçbir kötülük konduramayacağımız Muavi-ye'nin Emevî halifeler boyunca soyu sopu, iman ve ada-let örneği bir ikisi müstesna, İslâm nurunu, basamak ba-samak karanlığa indiren bir silsile oldu. İslâm, bir taraf-tan, Doğudan Hind ve Sind'e, Batıdan İspanya ve Büyük Okyanusa dayanırken, öte taraftan, devlet kadrosunda ve temsilci şahıslar plânında korkunç bir gaye kayıbına uğ-ramaya başladı. Çölün en miskin kum tanesine

kadar ya-kan büyük soluk, o kum tanesinden, esrarlı bir tohum gibi saraylar, kubbeler ve beldeler fıskırtırken, gayesini yalnız madde fethine bağlayıcı ve ana ruhu boğucu bir ihanet manzarasına şahit oluyordu. Fethettiği Kısırâlar (İran şah-ırları) dünyasının büyüğünü, yamalı elbisesiyle Mescitte kabul eden ve ona parmağını ısırtan gerçek halife Ömer'in fetih bucağı Samda, şimdi Muaviyeden kalma,

128

129

f

baştan başa yeşil mermerden sarayda öyle bir nesil pey-dahlanmıştı ki, eski Roma kayseri deli (Kaligulâ)nm mı, şanlı bir Sahabînin mi oğulları olduklarını kestirmek zor-ıdu.

Hazret-i Ömer'in:

«—Sen bu Ümmetin kayseri olmaya doğru gidi-yorsun!»

Dediği Muaviye'nin peşinden her şey öyle oldu. Peygamber evlâdının kaatili Yezid'den sonra, ortada, ko-parılmaya değer bu kadar büyük bir baş bulunmadığı hal-de zulüm hırsı ve en kuduz nefsanîlik tecellileri o zaman-kini de geçiyordu.

Emevî halifeleri silsilesinde zulüm hırsı ve en ku-duz nefsanîlik tecellisinin, kendisine kapıkulu hüviyeti olarak bulduğu sadık alet, «zâlim» lâkaplı Haccac... «Haccac-ı Zalim..»

Abdûlmelik yeni halife... Elinde Kur'an, gözleri Allah'ın kelâmında, bir köşede kendisine göre birşeyler yaparken, koşup halife olduğunu haber veriyorlar. Bir de-li sevinciyle doğruluyor, Kur'anı kapatıyor ve Allah'ın Kitabına şöyle hitap ediyor:

«—Bu seninle son buluşmamız!»

İşte Yezid'i takip eden tersine tekâmül çağından bir işaret!..

«Taşın teri» ve «sineklerin babası» lâkaplı Abdül-melik, ilk iş olarak bir nevi basm kanunu çıkardı; fikir ve söz hürriyetini kökünden yasak etti. Ayrıca bir ferman:

«Hak ve adalet aramak için Halifeye baş vurmak da yasaktır!»

Bastırıldığı paralara ismini koyduran ilk sözde müs-lüman devlet reisi de o...

130

Bir yakınına emri:

«—Ben seni dinlemek arzusunu gösterdiğim müd-detçe konuşabilirsin!»

Her şeye rağmen, hürriyet getirdiği iddiasında de-ğildi o...

İlk istidatlarını Muaviye zamanında gösterip Yezid

hengâmesinde patlak veren büyük fitne, Peygamber to-ırunlarının ve en üstün sahabî çocuklarının kellelerine mal olduğu halde, bir türlü kapanmıyor, boyuna cerahat toplu-yor ve hep işliyor.

Abdûlmelik'in Halifelik makamına kuruluşundan bir yıl sonra nuhusetler beldesi Küfede yeni bir hareket... Kûfeli bir grup, Hüseyin'in kaatillerini, en küçük yardım-ılarına kadar meydana çıkarıp cezalandırmadıkça yer-ırine oturmamak azmiyle ayaklandılar. Halifeye karşı ter-ıptedikleri birliklerle Fırat'ı geçtiler. Şamdan üzerlerine, Suriye ordusu gönderildi. Onlar bin ise, Suriyeliler on-bin... Fakat ayaklananlar öyle azimli ki, kılıçlarının kınla-ırını dizlerinde parçaladılar ve görülmemiş bir çullarıyla Suriyelilerin üstüne atıldılar.

Şöyle nâra atıyorlardı:

«—Cennet, cennet! Ali'nin fedailerine cennet!»

Suriye ordusu, bu zaptedilmez serdengeçtiler karşı-sında apışıp kaldı. Suriyelilerce anlaşma ve uzlaşma tek-lifi... Kabul edildi; ve ayaklananlar, kollarını sallaya sal-laya döndüler. Abdülmelik büyük bir zaaf kaydetmiş oluyordu.

Basrada da isyan...

Abdülmelik, sarayının pırıltılı dekoru içinde bu ka-ranlık durumu, düşünüyor. Iraka, kuvvetli çok kuvvetli, yumruğunu indirdiği yeri yamyassı edecek bir el gönder-mek lâzım!... Halifenin etrafında büyük bir divan...

131

—Aramızda Iraka gidecek ve oraları sindirebilecek kim var?

Haccac isimli biri atıldı:

—Aradığın adam benim, yâ Halife!

—Sen çekil!

Halife, suali iki kere daha ortaya attı. Başlar eğik, herkes sükûtta... Üçüncü sualden sonra yine

Haccac atıl-dı:

—Aradığın adam benim, yâ Halife!

—Sen herkesi eşek ansı gibi sokarsın, çok aşırı gi-dersin; ama ne yapalım, hemen yola çık!

Haccac, büyük bir askerî birliğin başında, Irak yo-lunu tuttu. Zulüm kabiliyetim ilk defa kendi askerlerine gösterdi; onları cebrî yürüyüşle, sabahlara kadar yol al-maya zorladı. Kendisi de su kırbaları yüklü bir hecin de-vesinin sırtında, elinde Kur'ân, üzerinde fakir bir maşlah, uçarcasına çölü aşıp yapayalnız Küfeye girdi.

Haccac, askerleri arkadan kendisine yetişmeye ça-balarken, Küfe sokaklarında bangır bangır haykırıyor:

—Camiye, herkes camiye! Hemen şimdi!

Umumî hayret... Bu ne demek? Camiye böyle va-kitsiz çağırış neden olsa gerek?

Haccac, şehrin büyük camiindeki kürsüde taş gibi sessiz, somurtmuş, oturuyor.

Haccac'ın askeri şehre akar ve her tarafı tutarken cami, kubbesine kadar insan kelleleri yığımışcasına doldu.

Haccac, Kûfelilere hitap ediyor:

«—Bana iyi bakın! Ben meşhur bir adamım! Ka-zandıığım zaferler adımı her gün biraz daha parlattı. Sar-gımı çıkarayım da beni daha iyi görün! Gördünüz mü,

. Eşeyler seçebildiniz mi? Hah, tamam! Bakıyorum, bazı-larınız beni daha iyi görebilmek için boyunlarını uzatıyor. 3u uzanan boyunlara yapışık kelleler ne de güzel uçuru-lur! Ben bu işte ustaların ustasıyım! Daha şimdiden, sakı-larınızla sakallarınız arasındaki kellelerinize bağlı o upu-zun boyunlarınızdan akacak kanların kıpkızıl pırıltısını görmekteyim!»

Haccac, gözleri fal taşı gibi açılmış, neye uğradığı-nı şaşırmış kalabalığa karşı aynı tonla devam ediyor:

«—Müminlerin emiri, sadağındaki okları boşalttı; içlerinde en sert ve keskin olan beni seçti! Ey habîs Irak-lılar! Ey isyan ve hiyanetten başka bir şey bilmeyen kötü insanlar!»

Ve hiçbir lûgatçeye sığmaz küfürler, küfürler ve son ferman:

«—Sizi kırbaç düşmanları sizi! Sizi köle çocukları, sizi fahişe yavruları! Ben fazla konuşmayı sevmem! Ne-ler yapacağımı göreceksiniz! Bundan böyle hiçbir nokta-da bir topluluk görmeyeceğim! Toplantı, biraraya gel-mek, başbaşa vermek hepinize yasak! Kulaktan kulağa gizli fısıltılar, fiskoslar da yasak! Artık kimse kimseye, neler döndüğünü, neler olup bittiğini, nereye gidildiğini sormayacak! Herkes yalnız şahsî işiyle uğraşacak... Tek-rar ediyorum: Ben bir şeyi iki kere söylemem! Sizin kor-kaklığınızdan, hainliğinizden ne kadar iğreniyorsam, keli-melerden de o kadar tiksiniyorum! Hepsisi bu kadar! Hali-feye biy'at, sadakat, orduda vazife, iş güç ve ötesine pay-dos! Yoksa vay haline, elime düşeceklerin!»

CAMİDE İNMEYE BAŞLAYAN KILIÇ

Zâlim lâkaplı Haccac, sözlerinin bu noktasında, yanındaki kâtibe döndü;

132

133

«—Oku bakalım, Halifenin Iraklılara nâmesini!»

Kâtip okumaya başladı:

«—Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle... Al-lah'ın kulu, müminlerin Emiri Abdülmelik'ten Irakın ger-çek mümin ve müslümanlarına selâm olsun... Sizi, zatın-dan başka ilâh olmayan Allah'ın selâmetiyle...»

Haccac, avaz avaz kâtibe seslendi:

«—Dur, burada dur!»

Kâtip sustu.

Haccac, en hafif tâbiri «nifak yılanları» olan bir araba küfürden sonra:

«—Müminlerin Emiri size selâm ediyor da, dedi; niçin kendisine bir ağızdan mukabele etmiyorsunuz? Hâinler, âsiler, caniler, reziller! Sizi odun talaşı gibi dilim dilim kesip ayaklarımın altında çiğnerim!»

İçinde umumî lâflardan başka bir şey bulunmayan mektubun okunması bitince, halk, çok defa olduğu gibi riyakâr sesini yükseltti:

«—Allah müminlerin Emîrini bağışlasın, Allah ona selâmet versin!»

Haccac, iç ve dış düşmanlara karşı yeni teşkil edi-lecek birliklere girmek üzere, eli ayağı tutar herkese üç gün içinde toplanmaları, yahut kafalarının uçurulacağı haberini verip kürsüden indi. O sırada yanına, Küfenin ileri gelenlerinden Umeyr adlı bir ihtiyar yanaştı:

—Ben ihtiyar ve hastalıklı bir insanım! Orduda işe yaramam. Uzaklarda oğullarım var... Benim yerime oğul-larımdan en kuvvetli ve bahadır olanını getirtsem de versem, daha iyi olmaz mı?

—Uygun!.. Daha iyi olur!

Haccac camiden çıkarken iki kişi etrafını aldı:

—Bu Umeyr dedikleri ihtiyar kimdir, biliyor mu-sunuz?

.—Hayır! Kimmiş?

—Halife Osman öldürülürken, cesedinin üstüne çı-İOP da tekmeleyen, onun kaburga kemiklerini kıran

Umeyr...

Umeyr, ancak şu cevabı verebildi:

—Osman, babamı zindana attırmış ve ihtiyarın orada ölmesine sebep olmuştu.

Haccac, eliyle sakalını uzun uzun tarayarak Umeyr'i tepeden tırnağa süzdü ve muhafızlarından birine işaret çaktı.

Zalim ihtiyarı, kendisinden daha zalim Irak valisi-nin işaretiyle saçlarından tutup camiden dışarıya sürükle-diler ve hemen işini bitirdiler.

Bütün Irak bölgesinin umumî Valisi Haccac önün-de herkes, tıs!!!

Haccac, önüne geleni kesti biçti, gık diyenin başı-na topuzunu indirdi, şehirlerde en büyük imar hareketi muazzam zindan çatıları kurmak oldu. Bu arada halife Abdülmelik'in arap atı ısmarlar gibi tip ve cinslerini sa-yıp dökerek istediği kadınları, çöl çöl ve kasaba kasaba aramayı da ihmal etmedi. Hâsılı tam da Yezid sülâlesine mahsus, ne değerli bir âlet olduğunu kısa zamanda gös-terdi.

Nihayet Halife Aldülmelik ölüm döşeğinde... Araplara ait vazgeçilmez bir şiar halinde, bu vaziyette bi-? dudaklarında bir şiir:

«Bizi nazlandıran herşey uçup gitt: Sonsuz harabelerde yanıp sönen şimşekler gibi...» Başucuna oğlu Velid gelince de şu mısralar: «Hasta döşeği başında bu ne büyük ilgi halkası? Yoksa, gözlerinizin önünde öleyim diye mi bu ala-|ka?»»

134

135

Abdûlmelik, yatağına kapanıp hıçkırma hıçkırma ağla-yan oğluna, o anda bile bir zulüm apolocyası halindeki son öğütlerini verip öldü:

«—Köle kızlar gibi ağlama. Ben ruhumu teslim edince sen kaplan postuna bürün! Kılıcını omuzuna at ve sana yan bakanın kafasına indir! Acımak yok! Onu unut! Sana baş kaldıracaklardan hiçbirinin, yatağında ölmesine imkân verme!»

Velid'in Müslümanlıkla bütün alâkası, Suriyede gördüğü hıristiyan eserlerine bayılıp, dünyada bir eşi bu-lunmaması kaydiyle Şam'da yaptırdığı cami... Herşey dış plânda büyümekte ve iç plânda küçülmekte...

Şöylesine:

Muaviye için, Ümmetin kayseri olmağa doğru git-tiğini söyleyen Halifeler Halifesi, o soyun Romalıları da geçeceğini biliyor muydu?

Abdûlmelik ve oğlu Velid'in bütün seyircilerini hizmetkâr nefsinde özleştiren ve misilsiz zulmiyle efendi-lerinin zulüm imparatorluğunu koruyan Haccac, camide kaldırdığı kılıcı Kâbenin tepesine indirmeden yapamazdı. O, üstüste kellelerle yükselttiği ehramın zirve noktasına muazzam bir baş oturtmalıydı.

Buldu. Bütün bu anlattıklarımızdan birçoğu olma-dan, bu muazzam baş, geçti Haccac'm eline...

Bu baş, Peygamber Torunu Hüsey'n'inkinden sonra en büyüğü; onun aziz arkadaşı ve dâva yoldaşı İbn-üz-Zübeyr'in... Büyük sahabî Zübeyr ile, sahabîlerin en bü-yüğü Hazret-i Ebu Bekir'in kızı Esmâ'nın oğulları İbn-üz-Zübeyr...

Peygamber evine ve yoluna sadık İbn-üz-Zübeyr, Allah Resulünün irtihallerinden yarım asır geçer geçmez atlayıveren ve her an, kâh su üstünden, kâh su altından kan fesat karşısında o türlü ıstıraba düşmüştü ki, artık dayanamamış ve Hicazı ayaklandırmıştı. Emevîlik iddia-sındaki baykuşların, altından kapladıkları İslâm çatısında daha fazla ötmelerine son vermek isteyen İbn-üz-Zübeyr, karşısında Haccac'tan başkasını bulabilir miydi?

Haccac, İbn-üz-Zübeyr ve taraflılarını ele geçir-mek için, yine deve üstünde maşlahı uça uça Hicaz'a gel-di ve mukaddes beldeyi sardı. Onbinlerce müslümanı doğradıktan sonra, Allah'ın Evine bakan Ebi Kabîs Dağı tepesine mancınıklar kurup Kâbeyi dövmeye başladı. Eşi-ğini öpmek üzere müslümanların aylarca uzak mesafeler-den akıp geldiği Allah'ın Evi, Muaviye'yi takip eden Emevî halifelerinin kumandanları tarafından dövülüyor!

Muhasara esnasında bir gün, İbn-üz-Zübeyr, «Ha-cer-ül-Esved» in yanı başında namazda... Tam rukûa var-dığı ân bir mancınık taşı beline rastlayıp onu yere serdi. Bir iki kemiği kırılan İbn-üz-Zübeyr, sürüne sürüne an-nesinin evine uzandı.

Allah Resulünün Hicrette «Sevr» mağarasındaki mahremiyet dostu, en büyük manevî emanetin sahibi Hazret-i Ebu Bekir kızı Esmâ ki, o korkunç hengâmede Mekke ile mağara arası mekik dokuyarak, Kâinatın Efen-disine ve babasına yiyecek, içecek taşıymıştı.

İbn-üz-Zübeyr işte bu anneye gitti ve onun dizleri-ne kapandı:

—Anne; bir mancınık taşı kemiğimi kırdı; söyle, bu halimle ne yapayım?

Büyük kadından cevabı aldı:

«—Oğlum; Haccac gibi bir zalime baş eğmektense toprağa girmek hayırlıdır. Sana düşen iş, sürüne sürüne koşup şehitlik kâsesine uzanmaktır! Koş, git, şehit ol!»

136

137

İbn-üz-Zübeyr o haliyle fırlayıp iki büklüm, kılıca na sarıldı; ve o sırada şehre sızmaya başlayan düşman askerlerinin üzerine atıldı. Bir ân içinde vücudu delik deşik yere serildi. Naaşım sürükleye sürükleye Haccac'ın önüne götürdüler. Haccac, bir taraftan ibret, bir taraftan da mübarek kadına azap olsun diye, şehidin naaşım darağa-çına çektirdi. Maksudı, büyük kadın sahabe Esmâ Hazretlerini ayağına düşürmektir. Şehit oğlunun acıklı manzara-sına vakar ve iftiharla bakan ulvî kadının, kibir gibi gör-dükleri muhteşem tavrını bozmak, duygusunu kırmak, başını eğdirmek...

Adamlarına emir verdi:

«—Annesi gelip yalvarmadan cesedi darağacından indirmeyiniz!»

Nur püskürtülen içinde gezen büyük kadın, günler geçtiği halde oğlunun cesedini aramadı; ve Allah şehidi İbn-üz-Zübeyr hep ipte kaldı.

Aziz anne örneği Hazret-i Esmâ, günlerden sonra, başı daima ulvîliklerde, darağacının önünden geçti ve et-raftakilere cesedi işaret ederek şöyle hitap etti:

«—Bu hatip hâlâ minberden inmesin mi? Bu vazi-yette ve bu lisanla söyleyeceğini söylemekte devam etsin mi?»

Herkes ürperiyor. Haccac, bu yakıcı sözleri kadının ricası mânasına alıyor ve hemen aziz naaşı indirterek gömdürüyor.

Yeğeni Ömer'in sözü:

« Velid'in cesedini toprağa indirirken kefen için de bir debelenme hissettim. Sağlığında da gülerken hep böyle debelenir ve ayağıyla yeri döverdi.»

Zalimlerin prensi Haccac da, 20 yıl valilikten sonra, 54 yaşında, İrakta öldü. Hastalığı Arapların yemeye alışık olduğu bir nevi toprağı fazla atıştırmış olmak...

Zulmünün bilançosu:

En üstte İbn-üz-Zübeyr'in başı, 200.000 kelle ve öldüğü gün zindanlardan çıkarılan 28.000 masum...

Nasılsa haremine girip bir sandık içine gizlenen Medineli bir şairi, sandığı açıp bakmadan, diri diri toprağa gömdüren üzerinde tepinen ve:

«—Topraktan kulağıma sesler geliyor!»

Diye zevklenmiş Velid de öldü.

138

139

(VI)

İMAM-IÂZAM VE ÖBÜRLERİ
İMAMI AZAM

Hicrî birinci asrın ikinci yarısında patlak veren fevâs, kendisini ikinci asra devrederken, sade şahıs ve soy ihtiraslarını değil, bütün bir vecd ve aşk kaybını ve onun yanında kuru ve satıhçı bir akılcılık gayretini de ifşa ve ihtar ediyordu. Yani, büyük din ahlâk ve hakikatlerini çiğneyen şahıs ihtirasları içinde, aynı ahlâk ve hakikatler sâf anlayış bakımından da kararmaya başlıyor ve yerini nasipsiz bir ukalâliğe bırakıyordu. Bu, her şeyin altüst olmaya başlaması, ruhların iman yağmurundan feyz ala-maz bir tutukluğa düşmesi demektir. Bu her zaman ve her inanış şeklinde olduğu gibi, ruh feyzinden kendisini dışa-rıya atan ve müstakil bir eriş vasıtası olduğunu sanan ku-ru akıl ve kaba mantığın, büyük vecd ve aşk devresine karşı tepkisi demektir. Bu tepki de, yine her zaman ve her mezhepte görüldüğü gibi, ancak vecd ve aşk kudretinden düşen fertler ve cemiyetlere hâs bir illet...
141

İşte böyle bir havanın açılmaya başladığı Hicrî birinci asrın ikinci yarısında, Yahudi parmağı'başa, türlü bâtil mezhepler ortalığa tohumlarını serperken, Müslü-manlığı, ferdî ve içtimâî bütün bir sistem halinde billûrlaştırmak, abideleştirmek, fert ve cemiyet hayatının hayalî denecek kadar uzak ihtimallerini de kavrayıcı bir genişlikle tablolatırmak, böylece kuru akla da hakkını verip her şeyi aslı vahidine bağlamak, en aziz vazife ol-du.

Ve İmam-ı Âzam Hazretleri, gerçek müminlerin fert fert içini burkultan ve topyekûn tslâm cemiyetini sa-ran isimsiz bir hasret halindeki bu ihtiyacı; İslâmı belirt-me ihtiyacını yerine getirmek üzere, Hicrî 80 yılında dün-yaya geldi.

Lâkabı İmam-ı Âzam, künyesi Ebu Hanîfe ismi Nûman Bin-i Sabit...

İmam-ı Âzam'ın çocukluğunda, Nur Devrini gö-renlerden (sahabîlerden) ancak birkaç kişinin hayatta bu-lunduğu rivayeti var... Giden-Nur Devri, gelen karanlık çığır içinde ancak birkaç kıvılcımını bırakabilmiş... Böy-lece İmam-ı Âzam, küçük yaşta da olsa, Nur Devrinin Nur merkezini görenlerden birkaçını görmüş olmakla İslâmın sahabîlerden sonra en üstün kadrosu olan «Tâbiîn-B ağılılar» sınıfında oluyor.

İmam-ı Âzam'ın, birkaç sahabiye yetiştirdiği hakkın-daki zaif telâkki edilen rivayeti yerinde kabul etmeyecek olursak, kendisini «Teba-ı Tabiîn- Bağlıların başlığı» sı-nıfından saymak gerekiyor. Fakat bütün bu hesaplar, götürü cemiyet ölçüsüne göre biçilmiş şeyler... Asıl ferdiyle İmam-ı Âzam, O'na bağlılığın en üstün basamağı...

Çocukluğu, Emevî halifeler kolunun mânada ve Hdede en zalimlerinden Abdümelik ve oğlu Velid za-^ında geçti. 19 yaşına girdiği zaman da, halifeliği an-V 2-3 yıl süren ve İslâm Devletini ilk büyük halifeler , VJjne yükselten Ömer İbn-i Abdülaziz'i idrak etti. Fa-kat ufuklarına yığdığı karanlıklar içinde Ömer İbn-i Ab-dülaziz, ancak bir anlık bir şimşek oldu ve peşinden her sey yine Yezid-Velid çizgisi üzerinde yürümeğe devam etti.

İmam-ı Âzam dilinin dönmeye başladığı çağdan,

son nefesini verdiği ana kadar (60 küsur sene) yalnız din ile, din incelikleriyle, dinin içi ve dış meseleleriyle uğraş-tı ve fezayı yıldızlar arası nisbet çizgilerine boğarcasma, İslâmlığın kâinat çapındaki hakikatlerini örgüleştirdi. Ve işte bu işin ismi mânasına gelen «Fıkıh» ilmini kurdu.

Fıkıh; dinin iç hikmet ve hakikatlerine bağlı ola-rak, dış, ölçü ve hakikatlerinin tablosu... Tasavvuf, nasıl Allah Resulünün bâtını (içi), şeriat de zahiri (dışı) demek-se, fıkıh, işte o dışın daima içe bağlı ölçüler manzumesi... Bu bakımdan İmam-ı Âzam, «zahir ehli» denilen dış ilim kadrosunun başı olarak İslâmın dış hakikatler cephesine bağlıysa da, bu çapta bir kemale erişmek için köklerini iç plâna ve ince hikmetlere kadar ulaştırmış olmalıydı.

İmam-ı Âzam, tecellisindeki büyüklüğü ve şahsi-yetini dış cephe üzerinde gösteren, fakat yetiştirici ruh feyzini de içine alan kemal örneği...

Onun bu halini ve üstün kemal idrâkini şu misilsiz levhadan süzelim:

Bir gün, talebesiyle birarada, açıkça bir yerde otu-rurken önlerinden büyük velî İbrahim Edhem geçiyor. İmam-ı Âzam hemen ayağa kalkıyor ve başı göğsünde, sessiz ve gösterişsiz geçen İbrahim Edhem'e hitap ediyor:

—Buyursunlar; efendimiz, büyüğümüz!

Veli geçip gidiyor.

142

143

İmam-ı Âzam'm tamamıyla zahir planındaki tale-bileri, hocalarına soruyorlar:

—Nasıl olur efendim; sizin gibi muhteşem bir din büyüğü, bir mezhep kurucusu, nasıl olur da böyle bir der-vişe efendimiz diye hitap eder?

İmam-ı Âzam Hazretleri, belki verdiği derslerin bütün ruhu olarak şu cevabı veriyor:

«—Gördüğünüz dervişe ihtiramım şu yüzden ki, o bizzat Allah ile meşgul, bizse nefsimiz bakımından işin dedikodu tarafıyla...»

İmam-ı Âzam'ı iç plânda İmam-ı Âzam eden bü-yük velîlerden Mâruf-u Kerhî Hazretleridir.

İmam-ı Âzam çapında büyük müçtehidlerden, İmam-ı Âzam'ın vefatı senesinde dünyaya gelen İmam-ı Şafiî, Hanefî mektebinden bir imamın üvey oğlu... Üvey babasının Hanefî fihhına bağlı eserleri içinde yetişti ve içtihat makamına eriştikten sonra şöyle dedi:

«—Müslümanların çoğu İmam-ı Âzam'ın manevî çocuklarıdır. O, bir babanın evlâdına rızık araması gibi Müslümanların bu ihtiyaçlarını üzerine aldı ve ben ne öğ-rendimse onun mektebinden öğrendim...»

Hadîs meali:

«— Bütün Peygamberler benimle iftihar ettikleri gi-bi ben de ümmetimden Ebu Hanife künyeli ve Numan isim-li biriyle iftihar ederim ki, o, müslümanların ışık tutucusu ve karanlıktan aydınlığa çıkarıcısı olacaktır.»

Ebu Hanîfe gibi, dünya ve fâni makamlarla tek alâkası olmayan ve hiçbir siyasî temayül de belirtmeyen mücerret bir ilim ve hakikat adamına zulüm nasıl olur?

Olur!

Zalim, işte pençesini bu noktaya kadar uzatandır ve kendisine zararlı olsun olmasın, büyüklük ve yüksek-lik gördüğü her şeye tırnaklarını geçirecek, zehirini dışa-rıya vurmak için mutlaka bir bahane bulacaktır. Zalimin kini, doğrudan doğruya ulvîlik ve faziletedir ve bu kanun kıyametedek, değişmeyecektir.

İlim adamlarına hak ve hakikati maskeleyici hü-kümler verdirmek isteyen zalimlerle, zalimlerin böyle emirlerine güle oynaya baş eğen sözde ilim adamı şeklin-deki mâna zalimlerini, tarihin hangi devrinde eksilmiş görebiliriz? Bu noktada imam-ı Âzam, arasında yetiştiği iki muhalif rejimin de - hem Emevîler, hem Abbasîler-kurbanı oldu.

Emevîler devrinin sonlarında İrak valisi İbn-i Hu-beyre, böyle bir adamı rejimlerinin emrinde kullanmak üzere, ona Küfe kadılığını teklif etti:

—Kabul edemem efendim: ben bu işin adamı deği-lim!

—Sen ne diyorsun? Senin gibi ilim ve fazl sahibi bir insan «ben bu işin adamı değilim!» derse ya başkaları-na ne demek düşer?

—Onu kendileri bilir. Fakat ben bu işe göre olma-dığımı biliyor ve bildiriyorum!

—Kabul edeceksin!

—Edemeyeceğim!

—Sonra halin fena olur!

—Ne olursa olur; fakat ben kadı olamam!

Öyle sinirleniyor ki, vali, emrindeki şakileri çağırıp İmam-ı zam, ı falakaya bağlatıyor ve ona yüz sopa vuruyor.

144

145

Her tarafından kan giden Büyük İmama son teklif:

—Kabul edecek misin?

—Edemeyeceğim!

Yüzde on faiz hesabıyla on sopa daha... İmam-ı Âzam kendinden geçmiştir.

—Götürün!

Ve Ebu Hanîfeyi, her tarafı kırık dökük, evine götürüp bırakıyorlar.

Derken Abbasîler... Bağdat isimli küçük köyün merkez oluşu. Köşe bucak fırlayan mermer sütunlar, pırıl pırıl kubbeler... Bütün dünya iklimlerini yeni merkeze bağlayan ve üzerlerinden fildişi yüklü kervanlar, geçen yollar...

Emevîlerin mezarlarına kadar açılmış, bulunan iskeletler yakılmış, rüzgâra savurulmuştur. Zulmün, devâsını, kendisine zıt başka bir zulümle bulması gibi, bu gidişin de gidiş olmadığı belli bir şey... Abbasîlerin ilk halifelerinden Mansur... Yabancı dillerle Arapça arasında ilk tercüme köprüsünü kuran, bu arada Eski Yunan metinlerini de devşiren ve sekiz asır sonraki (Rönesans) hareketine kaynak hazırlayan, İslâm irfanını kütüphaneler dolusu ciltlere döken, fakat her şeyi emrine alacak büyük ruhî muvazeneyi denkleştiremeyen Abbasî Emîri, derhal İmam-ı Âzam'a kancayı attı:

—Kadınların Kadılığı makamı sana lâyıktır!

—Beni affedin efendim; ben o makama lâyık değilim!..

—Lâyıksın!

—Değilim!

Bu türlü çekişmeler başını almış, gidiyor. İki İmam-ı Âzam Bağdata çağırılıyor. Halife sarayına alınır-

yor, atlas ve canfes kaplı sedirlere oturtuluyor ve hep aynı teklif karşısında kalıp aynı cevabı veriyor.

Bir gün vaziyet, son derece hassas bir noktaya geldi:

—Yâ Ebu Hanîfe! Ben, Müminlerin Emîri, kendimi yeminle bağlayarak sana bildiriyorum:

Vallahi kaza makamına geçeceksin!

—Ben de yeminle cevap veriyorum: Vallahi bu makama geçmem!

Müthiş bir hava... Mecliste bulunan, Halîfenin yakınlarından Rebî, İmama hitap ediyor:

—Sen ne yapıyorsun? Nasıl oluyor da, Allah üzeri-ne yemin eden Halîfeyi, böyle içinden çıkılmaz bir vaziyete düşürebiliyorsun?

İmam ona gülümseyerek cevap veriyor:

«— Her müşkülün Şeriatte bir kolayı vardır. Yeminin de keffareti var... Halifenizin yemin keffareti vermesi de benim vermenden daha kolay...»

Bu, hep böyle gitti. İmam-ı Âzam, aşk ve ilmîni birbiri içinde besleyerek ve din irfanının daima hasbîlik cephesinde kalarak, 24 saatin 4 saatini bile nefis ihtiyaçlarına harcamaksızın nur saçmakta devam etti.

Ona ve temsil ettiği ilme karşı zulüm istidadı yal-nız devlet büyüklerinden gelmiyor. Zümre zümre bozulan İslâmî şiar, İmam-ı Âzam'ın elinde bütün asliyet ve saf-fetiyle ışıldarken, «Haricîler» ve «Mutezile» gibi bâtil Mezhep bağılıları da ona dış biliyor ve bir bahane kollu-yor. Bir gün huzuruna, elleri yalın kılıçlı bir «Havâric-Haricîler» topluluğu çıktı. Kılıçlarını kâfirlere çekmiş bir avır içinde, bu adamlar, İmam-ı Âzam'a sordular:

146

147

«—İçki içerken boğazı düğümlezip ölen bir insan-la, zinadan peydahladığı çocuğunu doğururken ölen bir kadın, müslüman mıdır, değil midir?»
İmam-ı Âzam, büyük bir vakar ve sükûn içinde:
«—Evvelâ kılıçlarınızı kınlarına sokun ki, diyor; kalbim onlarla meşgul olmasın ve sualinize salim duy-guyla cevap verebileyim!»
«—Hayır , diyorlar; kılıçlarımız cevabından evvel kınlarına girmez! Cevabına göre de ya girer, ya işini gör-medey girmez!»
Bu türlü ölenleri kâfir belleyen bu adamların bek-lediği cevabı verebilir mi İmam-ı Âzam?..
Gülümsüyor:
«—Peki, cevap vereyim!.. Bu dediğiniz insanlar hangi topluluktan? Puta tapanlardan mı, mecusi mi, Ya-hudi mi, nasrâni mi, hangi milletten?»
«—Besbelli bir şey ki, müslüman!»
«—Öyleyse meselenizin cevabını kendiniz vermiş oluyorsunuz!»
«Haricîler» elleri ayakları tutulmuş, hayretle bakı-myorlar.
—İman ile amel, birbirinin içinde, fakat birbirin-den ayrı iki keyfiyettir; ve imanı kaldırıcı kalbî bir fiil ne-ticesi olmaksızın hiçbir maddî amel, kişiyi Müslümanlık-tan çıkarmaz!
Diyecek olsa belki sapıkların kılıcını başına yiye-cek olan İmam-ı Âzam, bu inceler incesi cevapla onları öyle bağıyor ki, şerlerinden korunabiliyor.
Halifeyle ihtilâfı o hale geldi ki, artık iki tarafın da birbirini teselli edebilecek bir ihtiyat payı kalmadı:
—Kaza makamını kabul etmemekte ısrar ediyor musun?
148

—Evet!

—Ben de sana kabul ettirmekte ısrar ediyorum!

—Siz bu ilâhî emanet dâvasını, ancak Allah'tan korkan ve nefsinden emin olan birine havale edebilirsiniz!

—Sen o adamsın!

—Ben sükûn halinde bile kendimden emin değ-ilim; öfke halinde nasıl emin olabilirim? Kısacası ben bu işe lâyük değilim!

—Yine mi o kelime? —Hep o, lâyük değilim!

Halife, gözleri faltaş gibi açılmış avaz avaz debe-leniyor:

—Yalan söylüyorsun!

—Yalan söylüyorsam, yalancı, müminlere hak ve adalet tevzii makamına getirilemez! Bunu olsun takdir edin!

İmam-ı Âzam, görülmemiş bir fikir azameti içinde doğruluyor; ve Halifeyi, yeryüzünde hiçbir mantık kudre-tinin varamıyacağı bir ifade cenderesine alıyor:

«—Ya doğru söylüyorum, yahut yalan! Doğru söy-lüyorsam bu makama lâîyk olmadığımı kabul et ve beni kaza mevkiinden affeyle! Yalan söylüyorsam, dediğim gibi, yalancı kaza makamına getirilemez, yine affeyle!»

Boğulacak hale gelen Halife, gırtlığını yırtarcasına bağıyor:

—Koşun aim bu adamı ve bana baş eğinceye kadar hapsedin ve her gün dövün.

Sırf, devlet zoru altında hak ve hakikate zıt hüküm vermemek için kaza makamını reddeden İmam-ı Âzam'ı, mevsimler boynuca zindanda süründürdüler. Kendisine

149

her gün ekmek yerine dayak yedirildi; ve büyük İmam ucu kurşunlu kamçılar altında aziz ruhunu, yolundan ve emirlerinden kıl kadar sekmediği Allah'ına teslim etti.

Hicrî ikinci asrın tam ortası, sene 150...

Hakka karşı olan devletle, hakkı güden büyük fert arasındaki ezeli maceranın heybetli timsalidir o...

Büyük Müctehid, en genç çağından başlayarak, ahlâk ve zekâsı, vecd ve ilmi, aşk ve takvâsıyla,

halk için—de âbideleşiverdi; ve Kıyamete kadar açık olan içtihat ka—rısının artık niçin kapalı

kaldığını, eşi bir daha gelmez fa—ziletleri ve müstesna bütünleştiriciliğiyle göstermiş oldu.

Daha genç yaşta, bütün gecelerini ihya ettiği, din meselelerine abanmış olarak uykusuz

geçirdiği riva—yeti her tarafı sarmıştır. Halbuki o sıralarda İmam-ı Âzam, ancak yarı gecesini ihya etmekte, geri kalanında uyumaktadır.

Sokaktan geçerken, Biraz ilerisinde iki kişinin söy—le konuştuklarına şahit oluyor:

—Bak, bak! Ebu Hanîfe geçiyor! Şu büyük din ve ilim adamı!...

—Ne diyorsun? Şu bütün gecelerini ihya eden, iba—detle geçiren insan, ha?

İmam-ı Âzam, evine kapağı atar atmaz Kibleye dö—nüyor ve titreyen ellerini yüksekliklere kaldırıp, ağlaya ağlaya Allah'a yöneliyor:

«—Yârabbi! Ben, malik olmadığım faziletle anıl—maktan sana sığınırım! Ancak yarı gecemi ihya edebildi—ğim halde halk onu bütün gece sanıyor! Böyle bir zandan sana sığınırım! Bu bana senin ihtarın!.. Artık bütün gece—lerimi ihya edebilmem için zayıf kuluna kuvvet nasib et!»

O günden sonra İmam-ı Âzam, tam 40 sene yatı

namazının abdestiyle sabah namazına çıktı. 70 yıl yaşadığına göre, demek bu hâdise kendisi 30 yaşlarında iken oluyor.

Mâlik olmadığı faziletle anılmaktan Allah'a sığı—nan ve İlahî bir ihtar halinde kendisini halkın iyi zannını tamamlamaya memur kılan İmam-ı Âzam'a karşılık, re—zaletlerini fazilet diye yayınlatici cemiyet güdücülerini düşünecek olursak ürpeririz!

Çok güzel giyindiği için bu halini beğenmeyenlerin ve kötü giyinmeyi takva sananların, hususiyle zahir haraplığını ruhta değil, maddede sananların itirazına bir âyetle cevap verdi:

Meal:

«—Rabbinin sana verdiği nimetleri açığa vur!!!»

Bir su kenarına oturmuş çamaşırını yıkıyor. Yıkı—yor, çitiliyor, tekrar suya daldırıyor, yine çitiliyor, bir türlü temizliğe son veremiyor.

Soruyorlar:

— Siz bir dirhem necasete kadar ibadeti bozmaya—ağı fetvasını verdiğiniz halde bu aşırı titizliğiniz nedir?

Cevaptaki azamete bakın:

«—O fetva, bu da takva!»

Topluluğu içine alan umumî hükümlerle, şahısların serbest olduğu hususî ölçüler arasındaki sınır bundan da—ha güzel ayırt edilebilir mi?

Bir de İmam-ı Âzam'a bağlılık iddia eden ve şeria-te şeriat katmaya kalkan ham ve kaba softayı düşünün!

İmam Âzam'daki takva duygusu öyle derin ki, ala-

150

151

cağını almak üzere gittiği kapının, faizi andırır korkusuyla gölgeğinde bile oturamadı. Sabaha kadar ibadet, tefekkür, tetkik, tahkik... Sa-bah namazı mescitte... Öğleye kadar talebeleriyle müza-kere ve onlara ders... Öğle namazının arkasından, ikindi-ye, sonra akşama ve daha sonra yatsıya kadar hep etrafın-daki ilim ve fikir halkasına ruh aşılacak... Yatsıdan sonra evi, şahsî hayatı ve sabaha kadar kendi kendisini terbiye etmesi... Bütün bu arada da, kısa ve fasıllı duraklar ha-rlinde 24 saatin ancak birkaçını doldurabilen uyku.

Elli beş kere hac...

Son haccında, Kabe içinde bütün bir gece, hatimle kıldığı iki rek'at namaz... Ve bu namaz içinde, mezhebi-nin kıyamete kadar baki kalacağına dair hatiften gelen ni-da...

Yaşadığı 70 yılın gün sayısından çok fazla Kur'an hatmi...

Din ilim ve tefekkür plânının en büyüğü olan İmam-ı Âzam, bu büyüklüğe, biraz evvel dokunduğumuz gibi; en ileri ruh feyzinden nasip almaksınız erişemezdi. Aldı ve erişti. Fakat zahir plânının büyüğü olduğu için bâtmî tarafını gizlemek makamındaydı.

Bakınız:

Bir akşam, yatsı namazından epey sonra tek başına mescide geliveriyor. Mescitte, mihrabın önünde, yalnız tek bir kandil yanmakta... Mescit hademesi, İmam-ı

Âzam'ı görünce ihtaramla kapıyı açıyor ve yol gösteri-yor. İmam-ı Âzam, mihrabın önünde ve yanan kandilin altında diz çöküp oturuyor ve öylece kalıyor. O ân, kan-dilde yağ kalmadığını kandilin neredeyse sönmek üzere bulunduğunu gören hademe, kandile yağ doldurmak için bir hareket yapıyor. Fakat Büyük İmam eliyle işaret edip bu hareketin lüzumsuz olduğunu anlatıyor, adam da çıkıp gidiyor.

Sabah vakti, ufuklar yırtılmaya başlarken camiye gelen hademenin gördüğü manzara tüyler ürpertici:

Pek az kalıp gideceğini sandığı İmam-ı Âzam, ora-da ve aym vaziyette... Kibleye doğru dizüstü oturmuş, ba-şısı göğsünde, istiğrakta... Başının üstündeki kandil de gö-rünmez ellerle ve defalarla doldurulmuş gibi, ağız ağıza yağ dolu, pırıldamakta...

İmam-ı Âzam, hademeden, gördüklerini kimseye söylememesini rica ederek yerinden kalkıyor ve başka bir köşede cemaati beklemeye koyuluyor.

Huzuruna bir köle çıktı:

—Ya Ebu Hanîfe! Ben bir köleyim; efendime nasi-hat et de beni azad etsin..

—Bunun için bana birkaç gün izin ver!

—Neden?

—Ben de bir köle satın alıp azad etmeliyim ki, bu öğüdü efendine verebileyim... Kendim yapmadığım ve nefsimi yüklediğim bir fedakârlığı başkalarından iste-yemem!

İşte, imanda, ihlâsta, aşkta, takvada, ilimde, idrakte keramette, ahlâkta İmam-ı Âzam...

152

153

İMAMI MALİK

Büyük İmam Ebu Hanife'den 13 yıl sonra doğan (Hicrî 93) ve 29 yıl sonra vefat eden İmam-ı Malik Hazretleri, dört hak mezhep kurucusunun ikincisi olarak din ölçülerinin sadık mimarlığı işinde, Kitap, Sünnet ve «İc-ma-ı ümmet—Sahabîlerin toplu hükümleri» malzemesiyle kendi içtihat binasını kurunca, karşısında yine zulmün kanla fırçaladığı dişlerini buldu.

Dini, nefsanîyetlerine uydurmak isteyenler, nikâha ait bir meselede ondan bekledikleri cevabı alamayınca İmamı o türlü dövdüler ki, bileği çıktı. Dayağın bıraktığı hastalık yüzünden de ömrü boyunca her ân yıkandı ve o hastalık içinde gitti:

Ona sordular:

—Bağîlere (devleti yıkmağa kalkan isyancılar ve ihtilâlciler) ölüm cezası, Şeriatta caiz midir, değil midir?

Gayet zarif bir tebessümle cevap verdi:

—Devletine göre değişir. Eğer Ömer bin-i Abdülâ-ziz gibi iman ve adalet timsali bir adama karşı olursa caizdir!

—Ya hem baş kaldıranlarda, hem de devlette, hak-ka bağlı bir taraf bulunmazsa?

İmam-ı Malik hazretlerinin tebessümü derinleşti.

—O zaman, işlere, zalimin zalimden intikamı gö-züyle bakmak gerekir.

İMAMI HANBEL

Üçüncü içtihat kapısının bekçisi İmam-ı Safî Hazretlerine de zulmün kement üstüne kement attığını bilsek de, bu bahiste fiilî ve büyük müçtehidin hayatı üzerinde müessir bir tecavüzden haberli bulunmuyoruz.

Bu bakımdan, hakkında ayrı bir fasıl açamıyoruz.

Fakat dördüncü İmam, Ahmet bin-i Hanbel (164-241) bunlardan hiç birinin uğramadığı bir zulüm vesilesine, bir itakat belasına çatmış ve en ağır işkenceler altında zerrece haktan sekmemiş bir iman ve ahlâk bütünü...

Öbür üç müçtehitin hiçbirinin uğramadığı itikat belâsı, İmam-ı Hanbel'e rastlayan müthiş bir fikir kargaşalığı içinde ortaya attıkları «Kur'an mahluk mudur, değil midir?» dâvası...

Felsefenin alıp yürüdüğü, kuru aklın her şeye damgasını vurmaya kalkıştığı, sır idrakinin kuruduğu, in-kiraz bulmuş eski medeniyetlerin fikir pislikleriyle bera-ber sâf Arap bünyesine aşılandığı hengâmede, gittikçe ör-selenen aşk anlayışı ve ruh alçalışına en keskin misal «Kur'an mahluk mudur, değil midir?» dâvası oldu.

Tam, tereddî misâli...

Kur'an Allah'ın kelâmıdır ve onun zatiyle kaimdir. Böyle olunca da, Allah'ın sıfatları gibi, zatına bağlıdır, kadîm ve ezelidir ve mahluk değildir.

Sünnet ve Cemaat Ehli ruhunun, en cahil fert elin-de bile bedahet anlayışıyla kavrayacağı bu mesele, o za-man kuru ve dayanıksız akıldan ibaret kalanları o türlü şaşirtti ki, bunlar Kur'âna mahlûktur demenin, âdeta Al-lah'ı tenzih mânasına geleceğini sandılar; ve Allah'ın kelâmını, Allah'ın yarattığı bir şey bildiler.

Cereyan büyüdü, yayıldı, devlete kadar işledi. Bir-biri peşinden üç Abbasî halifesi, Memun, Mûtasam ve Vâsik, Kur'ânın mahlûk olduğu kanaatiyle Sünnet Ehli itikadının dışında kaldılar; ve bu inancı resmîleştirdiler.

O sırada büyük hüküm, dördüncü içtihat kapısının bekçisi ve dördüncü mezhebin kurucusu İmam-ı Han-bel'e düşüyordu.

Hemen, bütün İslâm ülkesini meltem meltem ür-perten sesini yükseltti:

—Kur'ân mahlûk değildir! Allah'ın sıfatları gibi ondandır ve onunladır!

Ve işte kendisine, her kahramana olduğu gibi, bitmez tükenmez çile devresi açıldı. Korkutuldu, hapsedildi, kamçılandı, fakat inanışından dönmedi.

Bir ân geldi ki, Halife, valilerine şu emri gönderdi:

«—Havzanda bütün din âlimlerini sorguya çek! Kim Kur'âna mahlûk değildir derse başını kesip Bağ-dad'a gönder!»

Vaziyeti görenler İmam-ı Hanbel'e yalvardılar:

—Tehdit altundasın! Kalbinle imanında sabit kalarak yalnız dilinle istediklerini söyleyen olmaz mı?

«—Olmaz! Âlimler hakkı söylemekten kaçınırlar ve özre kaçarlarsa, cahiller ne yapar? Böyle olursa hakkı tesbit nasıl olur?»

Onu aramaktalar... Halk kapısının önüne birikmiş... Herkes, kâğıt kalem, İmam-ı Hanbel'in söyleyeceklerini kaydetmeğe hazır...

Haberi alınca şöyle dedi:

«—Ben bu müminlere, bu hak ve hakikat isteklerine ihanet edebilir miyim?»

Ve içinde, nefslerini hak yolunda fedaya hazır insanlar bulunmadıkça bir cemiyetin ayakta duramayacağını hissettiren İmam, ilâve etti:

—Ben hakka ihanet edemem! Hayatımın bir değeri yoktur!

Nihayet devlet reisinin huzurunda:

—Kur'an mahlûk mudur , değil midir?

—Değildir! Hâşâ!

—İzah et!

—Eğer Allanın ilmi mahluksa Kur'an da öyledir!»

Apışıp kalan, fakat inadından dönmeyen halife, İmam-ı Hanbel'i o türlü kırbaçlattı ki, kahraman müçte-hid, ölüm halini andırır bir komaya düştü. Cellât çağırılıp

da kılıç parıldayınca, biri koşa koşa geldi; bu halin askerler arasında heyecan uyandırdığı her tarafta homurtular başladığı haberini getirdi.

Ödü patlayan başbuğ, bağırdı:

—Bırakın başını kesmeyin! Onu zindana atın! Ora-da çürüsün!

Tam 28 ay zindan hayatı...

Zindanda ona sordular:

—Sana edilen işkencelere karşı bir diyeceğin var mı?

«—Ne diyebilirim ki?. Beni, akıllarınca Allah yolunda bir hayır işlemek için kamçıladılar. Allah bütün kullarına hidayet versin!»

AHMET BİNİ NASR

Hadîs ilmi büyüklerinden Ahmed bin-i Nasr-ı Huzaî'yi, elleri ve ayakları zincire vurulmuş, tâ uzaklardan getirip, Halife Vâsik'in huzuruna çıkarttılar:

—Söyle bana, Kur'ân nasıl meydana geldi?

Zincirler içinde iman büyüğü şehametle haykırdı:

—Lâflarını geveleme! Ne demek istediğini anlıyorum! Şunu bil ki, Kur'ân yaratılmamıştır!

—Ya, Kıyamet gününde, Allah'ın olduğu gibi kullarına görüneceği hakkında kanaatin?

—Gökteki ayı nasıl görüyorsan, Kıyamet gününde Rabbini öyle kameri görüşündeki açıklıkla göreceksin!..

—Yalan söylüyorsun!

Ahmed bin-i Nasr, daha şiddetle atıldı:

—Sen yalan söylüyorsun!

—İşe bak sen! Kıyamet gününde Allah, şu senin şöründüğün gibi bir vücuda malik olarak mı görünecek?

156

157

Ben kendisine böyle uydurma vasıflar takılan bir Allah'a inanmıyorum !

Ve Ahmed, Allah'ın her türlü madde ve şekilden münezzeh olduğunu, görünüşündeki hikmeti bu dünyaya mahsus görüş unsurlarıyla izaha imkân bulunmadığını bunu bildiren hadîs 'in akıl ve madde üstü bir sırta işaret ettiğini söylemeye vakit bulamadan, meclisteki hocalar—dan fetva geldi: —İdamı vaciptir!

—Çabuk bir kılıç; Bana cellâdın palasını getirin! Keçeyi de yere serin!

Halifenin bu bağıışı üzerine, koşuştular, cellâdın palasıyla keçesini getirdiler. Vâsik bir vuruşta pazarlıksız iman kahramanının başını düşürdü:

—Bu kelleyi bir kazığa geçirip halka teşhir ediniz! Kazığın üstüne de idam sebebini bildiren bir yafta asınız! Kazığın yanında mızraklı bir asker nöbet beklesin! Kelle, rüzgârdan, şundan bundan , Kibleye dönecek olursa mız-rağıyla dürtüp yüzünü o taraftan çevirsin!

Böyle yaptılar.

Halk arasında bir fısıltı:

—Ahmed'in kesik başını bekleyen nöbetçi, gece, başın kendi kendisine Kibleye döndüğünü ve «Yasin» su—resini açık dille baştan başa okuduğunu görmüş...

(VII)

MANSUR —KENDİ KENDİNİN MAZLUMU—

ŞU MEŞHUR HALLAÇ

Şu meşhur Hallaç; Mansur-ül Hallaç; halk dilinde Hâllaç-ı Mansur.. Şu meşhurların meşhuru velî... Herşeyden evvel bildirelim ki, bu şöhret, onun he—sabına, çekilir gibi bir yük değildir; ve «şöhretin âfet ol—duğu» hakkındaki hadîs hikmetini en acı şekilde ortaya koyan cinstendir. Allah'ın büyük dostları, namsız ve ni—şansız kalmayı, her türlü manzara parlaklığına tercih etti—ler; ve ancak örtülmesi imkânsız cepheleriyle ve istemek—sizin, dillere destan olmayı gaye bilmeksizin, meşhur ol—dular. Allah Resulünün hadîsindeki ikinci hikmet bakı—mindan da mahfuz kaldılar. Mansur ise, şöhrete isteyerek koştuğu iddia edilemezse de, en fazla örtünmesi gereken yerde en çok açıldı; velilik üslûbunu zedeledi ve şöhreti—ni, hikmetlerden habersiz kalabalıklara kadar indirdi. Ve zahirde tâm ayar, som bir küfür ifadesinin sahibi görün—mesine rağmen, mümin ve üstelik velî kalmanın çözü—mez bilmecesini, hayret ve dehşetle açılan gözler önün—de* mukaddes ölçüyü tırmalayıcı ve akıl yırtıcı bir levha

158

159

gibi gezdirdi. Elbette ki, uğradığı âfet, sürüklendiği şö—retin, o şöhret de bu âfetin neticesiydi. Devrinin büyük velîlerinden birinin sözü: «—Bizim, mağaralarda, izbelerde fısıldaştığımız sır tecellilerini Mansur açığa vurdu ve ayağa düşürdü.»

O sır, kelimeye, ibareye, akıl ve nisbet kalıplarına dökülünce mutlaka bozulan, gerçeğini kaybeden bir ince-lik olarak, Mansur'un dudaklarındaki iki kelimenin için-dedir. Bu iki kelimeyi Mansur'u duymuş olan herkes bi-ler: bilmeyenler biraz sonra görecekler, bilip de anlayan-lar veya anladığını sananlar, yahut hiç anlamayanlar da, burada, büyük «anlatılmaz»dan, mutlaka anlaşılması ge-reken noktayı bulacaklardır.

sır ikliminde mahfuz kalmanın ve Allah dostluğu maka-mını kaybetmemenin nasibiyle, birinci hal arasındaki iki-ye bölünüştür ki, Mansur'u kendi kendisinin mazlumu kılmaktadır. Halbuki onun, mahut iki kelimeyi, ikilikten, yani gizli şirkten kurutulmak için söylediğini sananlar ve böylece hâdiseye muhal çapında bir tevil arayanlar var-dır. Hakikatteyse o, kendisini büsbütün kaybedip bula-mayacağı noktada, yine kendisini, hem de kendisinden münezzehe gibi bir nevi şuursuzluk özü belirten bu ve-himden dönememiştir. Mansur kıssasından çıkarılacak bu hisseyi başlan-gıçta bu kadar gösterip sonda yine ele alabiliriz.

Seziliyor ki, Mansur, dışarıdan gelen bir zulmün değil, kendi nefsinden fıskıran bir şeyin mazlumudur; kendi kendisinin mazlumu... Zira onun âkibetini Mukad-des Ölçü biçti ve idamına hükmetti. O halde Mansur'un üzerinde en büyük adalet tecelli etti... Eğer Simavna kadısı Bedreddin'e -ki o, Mansur'un bâtını münezzeheliğine karşılık tam bir sapıktır-sordukları gibi Mansur'a da sorulsaydı, şüphesiz aynı cevap alın-a-caktı:
—Şu senin fiilinin şeriatte cezası nedir?
—İdam!

Bu bakımdan Mansur'u, ezilmiş bir hak sahibi, ya-hut doğrudan doğruya bir zulüm hedefi olarak, Şeriatı yanlış temsil edenler elinde gadre uğramış kabul etmeye imkân yoktur. Sadece hükmün tatbikinde yasak şekillere ve yanlışlığa düşülmüş ve zulme kaçılmış olabilir. Bu da hiçbir değer belirtmez ve esasa tesir etmez.
Nihayet, zahirî küfür ifadesine rağmen en ince bir

İsmi Hüseyin... Mansur, babasının adı... Hüseyin bin-i Mansur... Lâkabı, Hallâc... İranlı...
Lâkabını şu yüzden alıyor:

Tanıdıklarından bir hallacın dükkânına uğramış... Hallaçtan bir iş için filân yere gitmesini istemiş ve dükkânı bekleyeceğini söylemiş... Hallaç, Mansura ait o işi yerine getirmek üzere çıkıp gitmiş ve biraz da gecik-miş... Dönüşte demiş ki:

—Yâ Hüseyin! Senin için bu kadar geri kaldım, Şimdi işlerimi nasıl yetiştireceğim?

Mansur parmağının ucuyla pamuk yığınlarını işa-ret eder etmez, tel tel süzölmüş ve taranmış gibi, sâf pa-mk bir tarafa, kıtık ve süprüntü bir tarafa...

Bütün Bağdat bu kerametle çalkalanmış...

Artık bu esrarlı Hüseyin bin-i Mansur'un lâkabı,

160

161

Şurada burada birkaç şeyh değiştirdikten sonra Bağdat... Gayesi, Cüneyd'in irşat halkasına girmek... Bir rivayete göre Cüneyd onu müritleri arasına al-mıyor ve şöyle diyor.
«— Ben müritlerimin içine mecnunları almam!»

Mansur'un âdi mânada bir deli olmadığı muhak-kak. Fakat Cüneyd gibi bir büyüğün anlatmak istediği mâna da acaba ne? Tarikat rejiminin istediği ruh sağlam-lığı ve bazı tecellilere karşı göstermek borcunda olduğu yüksek muvazene bakımından bir eksiği mi var?

Eğer bu rivayet doğruysa, onu, neticeyi aydınlatıcı kuvvette bir ilk görüş kabul etmek lâzım...

Nitekim Nakşîliğin bir büyüğü, ileride şöyle söy-leyecektir:

«—Eğer, Mansur devrinde Abdülhalik-i Gucevâ-ni'nin en hakir bir müridi bulunsaydı, Mansur aşılmaz-dı!»

Yani onun ruhî muvazenesi sınımsız tutulur ve Mansur'a o iki kelime söylenmezdi.

Mansur, genç yaşta ayak bastığı Bağdadin zahitler ve dervişler muhitinde hemen «acayip adam» olarak göz-leri üzerine çekti. Bir taraftan çok güzel hicviyeler ve dinî eserler yazıyor; bir taraftan da ne olmak istediği belirsiz, her ân huzursuz ve rahatsız nefsinden bîzâr ve halinden pişman bir eda ile dolaşıyor.

Ali Hadramî'den naklediyorlar:

«Cüneyd'in etrafında halkalanmış, oturuyorduk-Meclise, cübbeli, son derece güzel yüzlü bir genç geldi. Selâm verdikten sonra bir kenara çekilip çömeldi. Cü-neyd onu görerek seslendi:

—Sormak istediğin birşey var mı?

—Var!

—Sor!

—Seciyemizle varlığımız arasındaki münasebeti bilmek nasıl mümkün olabilir?

—Bu soru bana mânâsız göründü. Galip bir teces-süs eseri!.. Niçin bana, gerçekten içini kurcalayan bir soru soruyorsun? Meselâ çağdaşlarından daha üstün olmak için kalbinde yanan arzuya ait bir soru?...

Bundan sonra Şeyh, meclisin dağılması için bir işaret verdi. Hepimiz kalktık. O vakit şeyh, bu acayip genci, elinin işaretleriyle yanına çağırdı. Genç yaklaşınca şeyh ona birşeyler söyledi. Yanlız şu son kelimeleri işit-tim:

—Bir gün senin kanın, darağacını kırmızıya boya-yacak!

Genç adam hıçkırık hıçkırık ağlamaya başladı. Kal-kıp gitti.!

Hikâyenin bu noktasından sonra, Cüneyd'in bir müridi Mansur'u takip ediyor. Mansur doğruca bir me-zarlığa gidiyor, başını dizleri arasına alıp öylece kalıyor. Takipçi, yiyecek içecek gibi birşeyler alıp dönüyor. Man-sur hep o vaziyette... Bir müddet sonra başını kaldırıncaya, yanındakini görüyor ve «çok dertli bir nazarla» ona bakıyor. İkrâm edilen yemeklerden yalnız bir iki lokma alıyor.

Konuşmaya başlıyorlar:

—Sen nerelisin, delikanlı?

—İranlıyım! Fakat çocukluğum ve gençliğim Ku-' zistan ile Basrada geçti. Oralarda yetiştim.

—İsmin ne?

—Hüseyn bin-i Mansur...

Bunları anlatan Cüneyd'in müridi, ilâve ediyor:

—Kırkbeş yıl sonra aynı gün, Mansur'un idam edilmiş olduğunu duydum.

I

162

163

IKLİM İKLİM

Bağdattan sonra Mekke... Dört mevsim boyunca, başından akan yağmur ve güneş lâvları altında, Kabe av-lusunda ibadet...Bu bir sene içinde, yalnız abdest almak ve Kabeyi dolanmak için yerinden kıınıldadı.

Kendi kendisini en yalçın, en dikenli riyazet reji-mine sokmuştur.

Bu da, kuşların, gölgelerine bile takılıp düştüğü, yerle güneş arası sivri kayalar arasında kılavuzsuz yola çıkmanın işareti...

Ve Mansurda, dipsiz ve sahilless Tasavvuf ummânının «hal» diye isimlendirdiği şey başladı. Ama, demir gibi bir pençe içinde tutulmaz ve gayesine vardırıl-mazsa bu «hal» en tehlikeli, hattâ insanı ebedî yokluğa fırlatıcı hale döner. Ve -bâtıl mezheplerde de olduğu gibi-ruhî bir idman neticesi kazanılmış, gayesiz marifetlerden ileriye geçemez.

Bir yakını ona öğüt veriyor:

—Zaman zaman, önünde, ilâhî tecellilerden birta-kım şimşekler çakabilir. Hattâ bu işaretlere sık sık el at-mak, sende iradî bir meleke haline gelebilir. Böyle olsa da gurura saplanma, nefesine güvenme! Gaipier âleminden sana hususî bir bilgi verildiği kuruntusuna düşme! Mürşî-din dersinden de öğreneceğin gibi, böyle halleri ve onlara kapılanları nebiler makbul saymıyor.

Mansur'un verdiği cevap şudur:

«—Hadîs nakledenlerin öğrettikleri şeyleri bende

gerçekleştiren işte o tecellilerdir. Ben hadîslere, ancak bu ilhamlar bana her şeyin aslını gösterdikçe ve içimdeki mânalara uydukça güvenebilirim.»

Zaten, mukaddes sınırları korumak ve yanılmaz mizanı sınımsız tutmak mânasına gelen edep, Mansur'un en zaif tarafı ve sonunda, başıyla ödediği eksiklik....

Aşağıdan yukarıya bakan halka, kellesi koltuğunda bir ip canbazı gibi nasıl göründüğünü ve nasıl kaba şö-rete sürüklendiğini başta anlattığımız Hallaç'a ait İslâmî eserler, ciddî ve emin olanlarıyla pek az şey bildirir; hal-ka göre olanlarıyla de, birbirini tutmaz çizgilerde destan-lar düzer. Bu mevzuda 25 senesini Arap illerine bağlayıp büyük bir tetkik eseri yazan (Masinyon-Massignon) isim-li bir Fransız muharriri vardır ki, işi boyuna vesikaya bağlama gayreti içinde, vesikaları kendi iç tefsirine göre kullanışı bakımından ona hiç itimat edilemez Mansur'un gerçek portresini, ancak ledün ilminde çileli bir irfana sa-hip, bir müslüman mütefekkir çizebilir.

İşte, bu itimada değmez, fakat Mansur'a göre de aksi iddia edilemez nakillerden birine göre, Hallaç, bir aralık eteğine yapıştığı ilk şeyhlerden biri olan Mekkî ile sokakta yan yana yürürken, şeyh, Kur'ândan bazı âyetler okumaya başlamış... O zaman Mansur ona dönüp demiş ki:

—Senin Kur'ândan okuduğun bu kelimelere benzer sözleri ben de söyleyebilirim!

Halbuki , asıl bu lâfî edebilecek, kâinatta hiçbir velî ve mümin mevcut değildir.

Güya hâdiseyi bizzat nakleden Şeyh Mekkî sözünü Şöyle bağlamış:

—Bu sözünden sonra Mansur'u bir daha görme-dim!

164

' 165

Tüster taraflarına gidiyor ve oralarda iki yıl kadar kalıyor. Kimbilir, ruhundaki bir değişikliğin işareti midir, nedir, kılığını da değiştiriyor. Sırtından sofî cübbesini çır-karıp kısa yenli asker gömleği giymeye başlıyor. Ve halk arasına öyle bir şöret salıyor ki, âlemin gözü onun üs-tünde kalıyor.

İçinden çıkmadığı riyazet rejimi müthiş.. Yanağı, ensesi ve dirseği, yastık nedir unutmuştur. Yanından yirmi yıl ayrılmayan hizmetçisine göre:

—Hallaç, hiçbir zaman, uyumak için uzanmadı ve yan tarafına yatmadı. Geceleri, sabaha kadar ayakta du-rurdu. Yorgunluktan baygın hâle düşünce yere çömelir ve o vaziyette biraz kestirir, yine ayağa fırlardı.

Bir yakınımın ihtarı:

—Kendine biraz daha dostça muamele edemez mi-sin?

—Bedenim, kendisinden asla hoşlanmadığım bir dosttur!

Ona sormuşlar:

—Siz bu üstün derecedeyken, bu ağır yük altına girmeniz neden?

— Allah dostlarına ne rahatlık eser eder, ne de ce-fa... Onlar bu sıfatlardan fanidirler.»

İşte, akıl almaz iki zıt tavır içinde Mansur!

Sözü:

«—Allah'ın kulu olmak, mürşidi ve müridi olma-yan, hiçbir şeyi tercih ve tefrik edemeyen, hiçbir şeyi at-mayan, hiçbir şeyi almayan, dağıtmayan, toplamayan, nefesine kulak asmayan ve hırs beslemeyen bir insan ol-mak demektir.»

«—O ki, kendi hakkında düşüncesi, başkalarının-kine uyar ve bundan rahatsız olmaz... O ki, arzuları pek azdır ve düşüncesine tâbidir. Akıllı ve bilgiliyken aptal ve

166

cahil görünür ve cehaleti gerçek vasıf diye seçmiştir İradesi gayet serttir, hükümranlığı kendi içindedir ve her ân ateş üstündedir.»

«-Kanuna sadakat onun şiar,, günahlar! müşahe-de onun sahası, beşeriyet onun sırrı, perişanlık onun gu-ruru, sefalet onun fahri, tevazu onun tavrı, cennet onun saraydır... Zemini çöller, yolları küllükler, hikmeti yasa-(bğî ân Kudreti de kuvvetsizliktir... Allah'ın mülkünden başka bir mülkün Hakkı gazaba getirdiğini bilir ve her şe-yi sahibine bırakır... insan odur!»

Horasan, Sistan, Kirmanşah ve Fars illerini karış karış dolaştı. Derken Ahvaz ve Bosna... Bütün bu yerler-de halkın içine girdi ve ruhlarına girmeye baktı. Halkın kalbinden geçenleri o türlü okuyordu ki, ona «Mansur-ül Esrar» demeye başladılar. Fakat, başta anlattığımız vesi-leye bağladıkları «Hallaç» lâkabı hepsine galip geldi ve Mansur, ömrü boyunca «Hallaç» diye anıldı. Hem şöhrete balıklama dalışı, hem de ondan tiksî-nişi, Hallaç'in seciyesindeki içice tezat mimarîsini gös-termekte şaheserdir. Bakınız:

Basra'da, Kadı İbn-i Ubeyd'in amcasıyla konuşu-yor:

—Basra'dan gideceğim! —Neden?

—Buranın halkı benden çok fazla bahsediyor! Bunlardan kendimi dinleye dinleye bıktım, usandım!

—Ne diyorlar?

—Benim, herkesin dualarını hakikat haline getirdi-ğimi söylüyorlar. Hattâ mucizeler gösterdiğimi iddiaya kadar gidiyorlar! Ben kimim ki, bana böyle vasıflar veri-

167

yorlar? Geçenlerde biri bana, fukaraya dağıtmak üzere bi-raz para getirdi. Çil akçeleri camide halının altına sakla-dım. Bir iki gün sonra, aynı camide etrafımı fakir derviş-ler sardı. Bu parayı onlara dağıtayım diye halının ucunu kaldırıp paraları aldım. Manzarayı gören dervişlerin göz-leri faltaşı gibi açıldı. Hemen elimin dokunduğu yerde, tozun toprağın, altuna gümüşe döndüğü rivayeti ortalığı sardı!

Bunları Mansur'dan dinleyen Kadı İbn-i Ubeyd'in amcası, bir aralık Mansur'a müritlik eden yeğenine diyor ki:

«—Bu adamın tavırlarında şüpheli haller seziyo-rum! Bu lâfıma mim koy! Bir gün gelecekte, Mansur'dan çok daha fazla bahsedildiğini duyacaksın!»

İKİ KELİME

Basra'dan tekrar hacca gittiğini, oradan Ahvaz ta-raflarına dönüp, karısı, çocukları ve müridleriyle yine Bağdada döndüğünü ve bir sene kaldığını, tekrar yollara düştüğünü, Hindistan, Horasan ve Çin

sınırlarına kadar uzandığını; Hindistanda «Şefaatçi» , Horasanda «Gizliyi Gören», Çin ve Türkistanda «Yetiştirici», İranda «Za-hit» Zuzistanda «Vicdanlara hâkim» lâkaplarını aldığını; Bağdatta «Vecde dalmış», Basradaysa «Gözleri kamaşmış» diye anıldığını bildiğimiz Hallaç, nihayet... Evet nihayet... Meşhur nidayı, o iki kelimelik müthiş sayhayı ko-pardı.

«Enel Hak- Allah benim!»

Cüneyd'in de karşısına çıkmış ve haykırmış:

—Enel Hak!

Cüneyd şöyle karşılık vermiş:

«—Hayır! Sen Hak değilsin! Hakkın gölgesisin!

Gölgeyle Zatı karıştırıyorsun! İlk defa olduğu gibi, yine söylüyorum: Bir gün gelecek, senin kanın darağacını kır-mızıya boyayacak!»

Bütün bu tavırlara rağmen içinde öyle bir günah ukdesi taşıyordu ki, bir zamanlar, Musa isimli bir arkada-şıyla Bağdat sokaklarından geçerken bir binanın damın-dan üzerine düşen gölgeyi anlamak için başını kaldırınca damda çok güzel bir kadın görmüş, kadından hemen göz-lerini çektiği halde kendisini ebediyen kovalayacak bir günah işlediğini sanmış ve Musa'ya şöyle demişti:

«—Çok da geç olsa bir gün göreceksin! Gözlerim-le işlediğim bu günahın cezasını nasıl çekeceğim!»

Hallaç, darağacından da, kalabalık içindeki aynı arkadaşına tepesindeki sehpayı gösterip diyecektir: «Gördün mü, Musa? 40 yıl sonra olsa da bir gün gelir, harama göz atan insanı, işte böyle , herkesten yük-seğe çekerler.»

Mansur, mukaddes sınırlar bakımından burada da hatâ ediyor; suçtan yana en büyüğü küçültürken en küçü-ğü büyütüyordu.

Halbuki Mansur, iç ve dış nisbetlerin en güzel âhenkisidir.!

Bir gün Bağdat'ta, arka sokaklardan birinde dostla-nyle yürürken, yakıcı, eritici, mestedici bir kaval sesi ge-lir. Hallaç'in etrafındakiler o kadar teessüre düşerler ki, aralarında birkaçı gözyaşlarını tutamaz.

Biri sorar:

—Bu ne sesi böyle?

Mansur cevap verir:

—Şeytanın sesi! Kaybettiiği dünyaya ağlıyor!»

I

168

169

«—İstirap bana gıda, belâ ise nimettir. Bunların karşılığında yine onlardan başka bir şey beklemiyorum.»

Dediği söylenen Mansur, biraz evvel «her türlü dünya rahat ve eziyetinden fânî» gördüğü üstün ermişlik seviyesine göre, çok eksik bir derecededir. O, cihanda az görülmüş tezad bulamaçlarından biri..

Şu levhaya dikkat edelim:

Mansur, bir ağaç arkasında gizlice sözlerini dinle-yip zapteden bir rivayetçiye göre, gece, ay ışığında, me-zarlıkta ağlaya ağlaya şöyle figan etmekte:

«— Ey beni aşkıyla sarhoş eden, kendimden geçi-ren Allahım! Beni kendimden büsbütün gizle, ruhumu bana gösterme! Senin beldelerinde yaşayıp da benden tik-sinen kullarının sayısını arttır!

Benim felaketimi isteyen din bağılılarının, gerçek müslümanların, sadık müminlerin de sayısını arttır!

Sonra üç defa haykırarak yere düşüyor. Ağzı kan içinde...

Bir yakınına dert yanmış;

«— Bazıları bana veli, bazıları da zındık diyecek-. 1 gana zındık diyecekleri tercih ederim ben...

Allah da onları tercih edecek...»

Bizse Mansur'a asla zındık demeyeceğiz; sadece, gerçek, fakat büyük sırrı demir pençelerinde saklayan en büyüklere nisbetle eksik ve dış cephesi alâyişli bir velî hükmünü vereceğiz.

Mansur, adaşı olan büyük camiye gidiyor ve içeri-dekilere haykırıyor:

—Etrafıma toplanın, müslümanlar; ve size söyle-yeceklerimi can kulağıyla dinleyin!

Kalabalığa hitap:

— Allah beni, aranızdan bir şakî olarak halketti. Öldürün beni!...»

Sahte mistik hıristiyanların bayıldığı bu gibi iptidaî ruh kamaşmalarına değer verecek hiçbir büyük velî yok-tur.

Bir defa pazar yerinde halk cıvıl cıvıl kaynaşırken şöyle bir çığlık atıyor:

«— Müminler! Beni Allahtan saklayın!»

Ve Allaha baş kaldırmanın muhal olduğunu bile bile devam ediyor:

«— Beni kendimden ayırdı, bir daha da geri ver-ımedi. Beni tekrar bana bırakır korkusundan, huzurunda dinî vazifelerimi yerine getiremiyorum! Allanın huzurun-dan sürülüp atılmış olanların vay haline...»

Yine bir dostuna, hakkında en güzel fetvayı verdi: «—Müslümanlarca en lüzumlu vazife, benim ida-mımdır. Hiç hatırından çıkarma: Benim ölümümle ki, Şeriatin hükümleri yerine getirilmiş olacaktır. Mukaddes ölçüyü bozanın mutlaka idamı vaciptir.»

Fakat muhakemesinde bunu söylemedi.

«Enel Hak» velvelesi bütün Irak'ı tutuşturdu. Her-ıkes bu nidanın geldiği tarafa, binbir yönden bakıyor. Hayret, dehşet, nefret, hikmet, ibret, haşyet gözleri...

170

171

Fıkıh âlimi İbn-i Davud'un heybetli sesi:

«—Şeriat hükümlerince Mansur-ül Hallâc edilmelidir!»

Hallâc'ın yakalanması emredildi.

Sene 299...

FakatJHallâc, Bağdat'ta yok!

Çıkıp gitmiş!...

İki yıl sonra (301) uzaklarda yakalanıp Bağdat'a getirilecektir.

Üçüncü bir haccı olduğunu bildiğimiz Mansur, bu iki yıl içinde nereleri gezdi, ne yaptı, neler söyledi, meç-hul...

Hallaç'a atfedilen kelimeler, kelimeler:

Susamıştım... Yüzümü şaraba eğdim...

Kupanın karanlığında bir gölge gördüm: SEN!

Ve:
Kalbim bir göz, Rabbin ışığını gören;
Fısıldadım: Kimsin?
Yankı cevap verdi: SEN
Ve:
Gördüğüm ben miyim, sen misin ey Rab
İki Tanrı mı?
Dilimden yeller alsın, yeller alsın!
İki Tanrı lafını!
Lakin aramızda bir «ben» beliriyor!
Kaldır bendeki bu «ben»i, kendi «ben»inle!
Ve:
Kelamını değiştir! *
Hayalet dünyasını bırak!

Allah önünde ne ölçü ne nisbet...
Nefsini yok et, aşkının peşinde koş!
Arş'a yüksel!
Dağları, zirveleri uçarak aş!
Bütün akıl ve zan tepelerini geç!
Gördüğünü tam görünceyedek!
İşte gece!... Oruçtan sonraki ziyafet gecesi!..
Ve hikmet:

«—Nereden geldiğini bilen, nereye gittiğini de bi—lecektir! Ne olduğunu bilen, sonunda ne olacağını da bi—lecektir! Sonunda ne olacağını bilen, daha evvel kendi—sinden ne istendiğini de bilecektir! Kendisinden ne isten—diğini bilen, ne türlü iş görmek gerektiğini de bilecektir. Ve bunları bilen, nerede olduğunu, ne olduğunu, nasıl ol—duğunu bilecektir.!»

Mansur'un kitaplık yegâne eseri:

«Tavâsin-ül Kur'ân» isimli bir esrar incelemesi... «Tavâsin-ül Kur'ân», bazı sûre başlarındaki kesik harfler ve sevenle sevilen arasında şifreler...

Bakınız, Mansur'un sır zevki nerelere kadar uzan—mak cehdinde...

ZİNDAN

Hallaç'ı, Şeriat hükümlerine çarptırmak üzere ara—ya dursunlar...

Bir gün, ağır bir riyazet anında, Allah'ın Sevgilisi ^m, hatırından şunlar geçmişti:

— Miraç gecesi, Allahtan, niçin yalnız müminlerin bağışlanmasını diledi de bütün kullann affını istemedi?

172

173

Man sur, bu duygular kalbinden geçer geçmez kar—şısında Resuller Resulünün ruhaniyetini buluyor.

Allahın Sevgilisi buyuruyorlar:

—Benim kalbim Allahın emirlerine aynadır. Ben ancak O'nun irade ettiğini dileyebilirim. Eğer Allah her kulunun bağışlanmasını isteseydi ben de onu dilerdim.

Mansur, bu karşılık üzerine, son derece ölçüsüz bir harekete kalkışıyor. Başından tülbendini çıkarıp nebilerin bile şefaata eteğini tuttuğu üstün Resul karşısında keramet göstermeye kalkışıyor.

Eline kuvvet ve keramet verilen bir velî hesabına, edep hatasının bundan daha ilerisi hayal edilebilir mi?

Allah'm Resulü buyuruyorlar:

—Karşımda takındığın bu keramet tavrından son-ra, o tülbendini çıkardığın başını da feda etmen lâzım! Tâ ki, senden razı olayım!

Bâtın ilminin büyüklerinden ve eminlerinden biri, bu münasebetle diyor ki:

«—İşte Mansur'un mizacından bir sır noktası ki, onun düştüğü ve katlanmak zorunda kaldığı hali izah eder. Mansur darağacında diyecektir ki: Ben bütün bunla-rın başıma nereden geldiğini bilmez değilim; fakat sadık âşıkım, O'nun emrinden dönmem ve kendi ahdimden yüz çevirmem!»

Ona hatırlatanlar var:

—Yâ Mansur! Hak o'dur de, benim deme!

Aldıkları cevap:

—Evet, evet... Ondan başka ne var ki?

Mansur:

«—Marifet, eşyayı mânada yok görmekten ibaret-tir.»

Mansur:

«—Haktan gelen ilham odur ki, hiçbir fikirde ona karşı gelmek mecali olmasın...»

Mansur:

«—Dünyayı bırakmak, nefsin zühdü... Âhireti bı-rakmak, gönlün zühdü... Kendi kendini bırakmak da ca-rının zühdü...»

—Yâ Mansur, sabır nedir?

«—Sabır odur ki, elinizi, ayağınızı keserler, sonra da sizi darağacında sallandırırılar. Gık demezsiniz!»

Mansur'u yakalayıp Bağdat'a getirdiler. Bütün şe-hir ayakta... Bağdat'ın gönül ehli, mahut iki kelimeyi duymamış, anlamamış gibi görünüyor, işi sır ve hikmet âlemine havale ediyor ve Hallâc'ı ne doğruluyor, ne de yalanlıyor. Fakat zahir ehli, zahir planındaki görünüşe göre, gayet haklı olarak galeyanda...

Cüneyd'e sordular:

—Bu lâfların tevili var mıdır?

Cüneyd, hikmetli başını sallayarak:

«—Mansur'un, dedi; tevili gününde değil, Kerbelâsı günündeyiz!»

Son âna kadar Mansur'u takip edecek olan Şiblî de Şöyle dedi:

«—Biz Mansur'la aynı şeydik! Halk bizi deli san-ıĝı için kurtulduk! Fakat Mansur'u akla ve şuura nisbet tiler ve astılar!»

174

175

I 1

I

Şiblî de, Mansur'a benzerliĝni, dikkat edilirse, şu-rur dışı bir hâle inhisar ettiriyor. Şuur içinde bu hal, tek kelimeyle, küfür!..

Mansur'u evvelâ zindana attılar. Bir rivayete göre bu zindan saraya baĝlı bir daire, bir rivayete göre de esa-sen saray çerçevesi içinde bulunan umumî zindana ilişik bir hücre...

Mansur zindanda yıllarca kaldı ve başlangıçta iyi muamele gördü. Ziyaretçilerini serbestçe kabul etmesine izin verdiler. Halk, Mansur'a inananları ve inanmayanları-Tipesrardan anlayanları ve anlamayanlarıyla, «ziyaretçi» sıfatıyla zindana dolmaya başladı.

I Birtakım dedikodular döndü ve Mansur'un aynı öl-çüsüzlüklerde devam ettiği, saray büyüklerinden bile ken-disine bağlılar devşirdiği ve bir fitneye doğru gidildiği ri-vayeti, Halife Muktedir'in kulak yivlerinde dolaştı.

Bağlılarından, ileri gelenler, yakalandılar ve hapse atıldılar. Sorgularında, hepsi de birden Mansur'a insanüs-tü sıfatlar verdiler ve bağlılıklarını açığa vurdular. Man-sur, yüzleştirildiği vakit, yakınlarının kendisi üzerindeki görüşlerini kabul etmedi:

«—Ben, dedi; sadece Allah'a kulluk eden, namaz kılan, oruç tutan ve hayır işlemeye bakan bir insandan başka bir şey değilim!»

Bu anlaşılmaz, ipe sapa gelmez edalar karşısında ne yapacaklarını bilemediler.

Hanefî kadılarından İbn-i Behlûl ile, Mâlikî âlimlerinden Ebu Ömer ve devrin birçok fıkıhçıları bira-roya getirildi.

Şeriatin hükmü:

«— Ortada açık ve tevilsiz bir suç olmadıkça kim-senin idamına karar verilemez. Böyle bir itham, ancak

Mansur suçunu itiraf ederse kabul edilebilir. Başkalarının iddiası, delilsiz ve mesnetsiz, itibara alınmaz!»

Yakalanan müritler, dinlenen şahitler, aranan evler ve ele geçirilen vesikalar, Şeriat temsilcilerini idam hük-münü vermekte tatmin edemedi; ve mesele, ölçünün şart koştuğu açıklık ve kesinliğe kavuşturulamadı.

Bir taraftan da zindanda harikulade hâdiseler ol-maktadır. Mansur'u muhafazaya memur kölelerden biri ona yemek götürürken gördüğü harikulade hâdiseye yüzün-den, elinden yemek tepsisini düşürmüş, aklını kaybede-cek hâle gelmiş, bir kenarda büzülüp titremeye başlamış-tır. Köle, hücrede Mansur'un vücudunu o kadar büyümüş görüyor ki, içeride bir ayak sığacak kadar bile yer kalma-dığına şahit olup kendinden geçiyor. Köleyi «yalancı hokkabazlara inanan aptal!» diye haşlıyorlar; fakat herke-sin önünde kölenin zangır zangır sarsıldığı ve ayakta du-ramaz halde olduğu meydanda...

Esrar!..

Bunun üzerine Mansur'un hücrelerini değiştiriyor-lar; onu âdi mahkûmların yanı başında yeniden yaptırık-ları bir hücreye koyuyorlar. Ziyaretleri de kökünden ya-sak ediyorlar.

Nüfuz kullanarak veya bir kolayını bularak Man-sur'u görmeye muvaffak olanların anlattıkları, hep hârika... İş gücü âdi mahkûmlarla düşüp kalkmak ve On-ları hak yoluna çekmek... Onun dışında devamlı ibadet... Günde bin rekât namaz kılıyor.

Soruyorlar:

— Sen, Hak benim diyorsun; ya namazı kimin için kılıyorsun?

Cevap:

«— Biz, birbirimizin kadrini biliriz !>

Bir mesele yüzünden boynu vurulmak üzere bulunu-zan zindancıyı, bir duası kurtarıyor.

Beş metre uzunluğundaki bir sedirin bir ucunda bulunan bir mendili, kendisi öbür uçundayken, hiç kırır-damadan, kolunu hafifçe uzatıp aldığı ve terini sildiğini görenler var...

Hallâc, mahkûmlara teklif ediyor:

—Sizi hapisten kurtarayım mı?

Ve eliyle taş duvarı gösterir göstermez gizli yollar açılıyor.

—Haydi, diyorlar; sen de gel!

—Gelmeyiz, diyor; biz Allah mahpusuyuz!

Ve ilâve ediyor:

—Bizi Hak suçlandırdı! Cezamızı bekliyoruz!

İnsur'un zindan hayatı üzerindeki rivayetler ora-ya kadar gidiyor ki, bir gün Mansur'un, bir gün de zinda-nın ortadan kaybolduğu bile söyleniyor. Üçüncü günü her şey/yerli yerinde... / Sormuşlar:

—Bu ne hal?

—Beni, demiş; bulamadığınız gece, ben ondaydım. Zindanı bulamadığınız gece ise, o buradaydı.

Ondan son-ra her şey yerli yerine geldi ki, Şeriat korunsun ve hüküm hedefini bulsun!

Sadece tecelli bakımından da düşünülse, bu anla-tışta, Allaha mekan biçmek ve Allahla buluşmayı iddia etmek gibi, temel ölçüyü sarsıcı bir mana var...

Velî kerametine mutlak olarak inananlardanız; fa-kat böyle bir tefsire bağlı olanına değil...

Bu hikâye, kerametleri muhakkak olan Mansur'un, halk hayalinde nerelere kadar götürüldüğüne ve etrafında nasıl bir edebiyat köpürtüldüğüne misal olarak değerli...

—Yâ Mansur! Sözünden dön tövbe et ve kurtul!

Yine aynı korkunç eda:

—Sözü kim söylediye tövbeyi de o etsin!...

DARAĞACI

Yıllar geçtikten sonra bir gün, Hallâc'ı kadı huzu-runu çıkarıverdiler. Mahkemeye, Hallâc'a ait ele geçiril-miş bir mektup gösterildi. Bu mektupta, bazı Şer'î emir-lerin aynıyle yerine getirilmeksizin nasıl telâfi edilebile-ceğine ait bazı hayalî usuller gösteriliyordu.

Kadı Ebu Ömer, Hallâc'a sordu:

—Bu hükümleri nereden çıkardın?

—Basralı Hasan'ın «Muhabbetnâme»sinden...

Kadı öfkeleni:

—Ben «Muhabbetnâme»yi okudum; defalarla da dinledim. Onda böyle bir şey yoktur! Sen bir «şâkî»sin! Bâtılı hak diye gösteriyorsun!

Mahkemede bulunan Halifenin veziri, «kâfir»den başka mânaya gelmeyen «şâkî» sözünün zapta geçirilme-li istedi. Fakat Malikî Ebu Ömer'in bu itham temayülü-ne karşı, Hanefî kadı Ebu Bahlûl, cürmün açık olmadığı-

nı, bir insanın inkâr ve yeni bir itikat kasdiyle olmaksızın böyle karanlık fikirler yürütebileceğini, bütün meselenin bizzat sanık tarafından alınacak tavra bağlı olduğunu, sanık bu dediklerini Şeriatî inkâr ve yeni bir mezhep kurmak mânâsında kabul eder ve bundan nedamet göstermezse ölümü hak edeceğini ileriye sürdü.

Halifenin veziri, işin yine çıkmaza girdiğini görünce duruşmayı kestirdi; ve ilk yargıcın «şâkî» teşhisini zapta geçirterek altını imzalattı. Mahkemede bulunanlar da tek tek imzaladılar.

O zaman Mansur'un dayanamayıp şöyle haykırdığı söyleniyor:

—Beni böyle mugalataya getirerek «şâkî» saymaya ve dinimden etmeye hakkınız yoktur!

Halife, karar mahiyetinde saydığı vesikayı görünce, bu defa bütün ölçüler dışı bir hınçla emrini verdi:

—Suçluya bin kırbaç vurulsun!.. Ölmeyecek olursa elleriyle ayakları kesilsin!.. Sonra boynu vurulsun!.. Kellesi bir kazığa geçirilip halka gösterilsin!.. Cesedi de yakılsın!..

Fevkalâde nazik bir nokta üzerindeyiz:

İş, mahkemenin kararında ve Halifenin fermanında değil, Şeriatin emrettiğindedir.

Mansur, suçunun başı olan kendi «Enel - Hak» iddiasına karşı kaza makamına acaba ne demiştir? İddiasını, kabul mu, red mi etmiştir?

Reddetmişse, mesele nasıl sabit görülmüş; kabul etmişse iddiasında ısrar etmiş midir?

Tövbe ne nedamete davet edilmiş midir, edilmemiş midir; ve o, bu daveti, kabul etmiş midir, etmemiş midir?

Eğer iddiayı kabul etmiş, yahut iddia sabit olmuş ve Mansur bundan dönmemişse, işkencesiz olmak şartıyla biricik hakkı ölümdür.

Ne yazık ki, Hanefî kadısının açmak istediğini bil-

ğjj bu adalet yolu üzerinde neler olup bittiğine dair hiçbir bilgimiz yok...

Ama:

Yakalandığı andan beri gördüğü yumuşak muamele ve bazı suallere verdiği cinaslı ve kaypak cevaplar hissettirmektedir ki, açık ve dürüst bir tövbe ve nedamet beyanı, Mansur'u kurtarabilirdi. Bu bakımdan, Mansur hakkında, Şeriatin, ne tam bir dürüstlikle tatbik edildiğini, ne de aksinin yapıldığını iddiaya imkân vardır.

Mansur'un, «Enel - Hak» sözündeki kâinat çapında suçtan, mutlak bir ifadeyle nefsini tenzih etmediği ve dönmediği hissindeyiz. Bunu da, bir türlü açık tövbeye yanaşmayan fakat küfürde de ısrar etmeyen ve daima edep hatası şeklinde devam eden bir zahir cilvesi olarak kabul ediyor ve bâtında Mansur'u mazur ve sorumsuz taınıyoruz. Sekir hali... İzah edeceğiz.

Hallâc'ı bir sürü muhafız arasında, prangaya vurulmuş, bir katıra binbirip siyaset meydanına getirdiler. Bağdat'ın Tâk Kapısı meydanı...

Geçirdiği geceyi, oğlu Hamid'den dinledikleri ri-vayetiyle, şöyle anlatıyorlar:

Evvelâ iki rekât namaz kılmış... Sonra gece yarısına kadar:

«—Hayal, hayal, hayal!..»

Diye söylenmiş...

Uzun bir müddet, sedirinde taş gibi kaldıktan sonra birdenbire ayağa fırlamış ve haykırmış:

«—Hakikat, hakikat, hakikat!..»

Kibleye dönmüş ve konuşmaya başlamış:

«-Kulunu kendi adına konuşurmakla sen vazifelendirdin! Kendi alâmetin, kendi remzin diye kullanmak

üzere bana sen el attın! Gösterdiğim kerametler hep senin lütufların! Beni yerden kaldırıp ölmezler arasındaki tah-tımda da oturtan sensin!»

Vesaire vesaire... Bu «vesaire»leri fazla kurcalamı-yoruz; zira yine ölçü dışına çıkıyor. Peşinden sükût...

Hizmetçi ona soruyor:

—Bana, seni ebediyete kadar hatırlatacak bir söz söyle!

Cevap harika:

«—Nefsine dikkat et!.. Sen onu kendine köle et-mezsen o seni eder!»

Hallâc, elleri ve ayakları zincirli, meydanda.. Du-daklarında dünyanın en tatlı tebessümü...

Bir gün, bulunduğu bir mecliste, kendisini göste-rip:

—Mansur dedikleri köpek bu mudur?

Diye hitap eden velî önünde tebessüm ettiği gibi...

Müthiş kalabalık... Herkes birbirini çiğniyor ve son anda Mansur'dan bir şey kapmak istiyor.

Bir derviş sordu:

—Nasıl oldu da bu hale düştün?

Bir şiirle mukabele etti:

«Bana kupayı verdi; iç dedi, içtim!

Sonra çığılığı bastı: Cellât, palayı getir!»

Bir başkası sordu:

—Aşk nedir?

—Bugün ve yarın görürsün!

O gün öldürüldü, ertesi gün de yakıldı.

Sual:

—Tasavvuf nedir?

—Onun en aşağı derecesi bende gördüğün haldir.

—Ya yüksek derecesi?

Onu görmeye size yol yoktur!

Hallâc'ı sehpanın altındaki yüksekçe yere çıkardı-lar. Direkleri, ipi ve çivileri görünce kahkahalarla gülme-ye başladı. Helvanlı Ebu Hasan'a göre «o kadar güldü ki, gözlerinden yaş geldi.»

Oradan kalabalığa bakıyor ve en önde Şiblî'yi gö-rüyor. Dostuna hitap ediyor.

—Seccaden yanında mı?

—Yanımda...

—Şuracığa ser de namaz kılayım...

Şiblî seccadeyi seriyor. İki rekât namaz... Birinci sûre zammı, «Seni yargılayacağız!»; ve ikincisi, «Bütün nefsler ölümü tadacaktır!» mealindeki âyetler...

Derken, halka doğru, bir hitap:

«—Allahım; sırlarını başka kullarından gizleyip bana açtığın için sana sığınırım! Burada, senin dinin uğ-runda gayrete düşüp beni öldürmek için toplananların suçlarını affet! Bana gösterdiğin hikmetleri onlara da gös-termiş olsaydın elbette bunu yapmazlardı, bilmiyorlar. Affet! Onlara merhamet et!»

Cellât, Hallâc'ın iki kaşı arasına, alnının tam orta-sına müthiş bir topuz indiriyor. Hallâc'ın burun delikle-rinden fişkırان kan... Mansur, bir çığılık atıp üstünü başını Parçalayacak gibi bir hareket yapıyor ve hemen, baygın, yere yığılıyor.

Bundan sonra bin kırbaç... Arada ayılan Mansur bu

bin kırbaç yerken ne inliyor, ne yüzünü buruşturuyor, ne de bir şey söylüyor. Kırbaçın her kalkışında, infaza neza-ret edenler sanki ondan bir niyaz, bir söz, bir af isteği beklemekte... Artık Mansur bir kaya...

İşkenceyle beraber taş atanlar da var... Bir dostu -belki Şiblî- taş yerine bir gül attı. Taşlardan hiçbir tees-sür göstermeyen Mansur, vücuduna gül değince inildi. \ Sordular: \—Ne oldu? «—Taş atanlar avam takım! Halden anlamazlar. Halden anlayanın bir gülü bizi incitti!» Peşinden elleri, kollar ve ayakları kesiliyor. Elleri kesilirken kanlı bileklerini yüzüne sürüyor ve diyor:

«—Kan kaybetmekten sarabilirim! Korkumdan sa-rardığım sanılmasın diye yüzümü pembeleştiriyorum!»

Ve devam ediyor:

:— Aşk namazının abdesti, insanın kendi kaniyle olmadan makbul değildir.» >

Yere düşen her damla kanın «End - Hak» yazdığı-ını görenler veya görenler olduğunu söyleyenler var...

Hallâc'ı bu vaziyette -belki yaraları sarılmış ola-rak- sehpaye bağladılar. Şafak vakti başlayan işkence ak-şam kararınca kadar sürdü. Akşam vakti halifenin fer-manı geldi:

—Başını kesiniz!

İnfaza memur kumandan:

—Vakit çok geç, dedi; başını yarın keseriz!

Bütün gece, elleri ve ayakları kesik, sehpaye bağlı kalan ve hiçbir belâya kanmayan Mansur... Ertesi sabah, güneşin ilk ışıkları Dicle'nin sularına ' cilâlî taşlar gibi yağarken, Mansur'u darağacından indir-diler ve bir külçe halinde yere düşürdüler. Onu biraz öte-ye taşıdılar ve saçlarından kavrayıp dik tuttular. Kılıç kalktı.

O zaman Mansur, içinde bir cümlelik soluk halinde kalan son canıyla mırıldandı:

«—Aşkı tadanların hepsi, onunla yalnız kalacakları bu ânı beklediler!»

Cesedi bir hasıra sarıldı ve üzerine nefis dökülerek yakıldı. Külleri de, Dicle kıyısındaki bir minareden ırma-ğa savruldu. Baş bir kazığa geçirildi ve emir verildi:

—Evvelâ Bağdat'ta, Köprübaşı noktasında halka iki gün teşhir edilsin; sonra aynı şey için diyar diyar gez-dirilsin, Horasan'a kadar götürülsün!

Sene 309...

Şimdi, başlarda vâdettiğimiz son kıymet hükmünü yerine getirelim:

Mansur bilmecesi nedir?

O, hem suçlu, hem de velî; hem en büyük cinaye-tin işleyicisi, hem de Allah dostu; nasıl olur? Onun suçu zahirde ve masumluğu bâtındadır, fakat işte o zahir dedikleri plân, bâtın tarafından murakabesiz kaldı mı, aslında istihkak edilmeyen cezayı sineye çek-mek gerekir. Zira hüküm zahire göredir, Şeriat icabı bu-dur; ve üstün velî, bâtını kadar zahirini de koruyandır.

Bu, ciltlerle kitaplık nükteyi burada keserek kısaca sırrı anlatalım:

Mansur, o iki kelimeyi, daha nice misâli olduğu gj. bi, manevî sarhoşluk ânında, kendisinden her teklifin kalktığı sonsuz hayret deminde söyledi ve ayılınca zahirine gereği gibi çeki düzen veremedi, hep o muvaze-nesizlikten içinde bir şey taşıdı. Bu eksiklikler ve böyle olduğunda, mâna doktorlarınca, şüphe yoktur. Mansur, manevî sarhoşluk ânında yuvarlandığı yokluk ve şahit ol-duğu İlâhî varlık müşahedesinde, bir hamle daha edip, hem gerçekte ve hem kelimedede kendi «ben»inden büsbü-tün soyunabilseydi:

-«Lâ mevcude illallah — Haktan başka mevcut yoktur!"

Diye haykırırken kendisini bir daha bulamazdı.

Şimdi mâna doktorlarından en büyük iki şahsiyeti, eski bir eserimizdeki «Tefsirci» hüviyeti içinde konuştu-ralım:

Tefsirci:

«—Ben Mansur'u kabul ve tasdik edemem; Şerâta ve ilme bağlılığımdan ötürü... Onured ve inkâr etmek de, asla elimden gelmez. Şu var ki, ben Mansur'u kabul ede-ni, kabul etmeyenden ziyade severim.»

Yine tefsirci:

«—Allah ehli, sekir halinde, kendinden geçme ve kaybolma ânında söyledikleri sözlerde mazurdurlar. Mansur'un sözünü, akıl ve kıyas çerçevesi içinde sarfet-meğe imkân yoktur. Bu çerçevede böyle bir söz küfürdür. Mansur ise kendisinden bütün dış nispetler melekesini izâle eden tam bir sekir halinde konuşmuştur.»

(VIII) JANDARK

MANZARA

Onbeşinci Asır başlarında Fransa, tarihinin en bü-yük hâile demini yaşıyor. İngiltere ile arasındaki «100 se-ne Muharebeleri» onu, hasmının ayakları altına sermiştir. Geniş bir boğaz denecek kadar küçük bir denizin ayırdığı Fransa, İngiltere'nin gözündeki, Avrupa hâkimiyetinin ilk basamağı... Ticaret ve sanayide ilerleyen İngiltere, zengin ve artık gayesiz Fransa'yı, o tarihe gelinceye kadar vâdettiği kıt'a içi üstünlükten düşürmek ve birkaç asır ev-velki kendi maddî ve manevî Fransız müstemlekesi halini hasmına iade etmek muradında... Fransa artık haritadan silinmeli ve onun bütün kuvvetini devralan İngiltere'nin, kıt'a plânında dış avlusu haline gelmeli... Müzmin bir yara gibi işleyen ve devirlerdir sürüp giden cenk, hiçbir tesviye noktasına varamadan ve bir türlü erişilecek bir hedef bulamadan, fasit bir daire üze-nnde habire dönüyor ve Fransa'yı, büsbütün çökertme-dikçe nihayet bulacağı benzemiyor.

186

187

Hâdiseye, içtimaî ve siyasî zaviyeden şu teşhisi
kondurabiliriz:

Artık ruhlarda yavaş yavaş tutmaya başlayan (Gre-ko-Lâtin) medeniyetinin ilk kuvvet davranışı, amelî bir genişleme ve sömürme dehasına bağlı olarak İngilizlere geçmiş görünmektedir. İngiltere armasındaki arslan, Av-rupa'nın arslanı olmak için evvelâ Fransa'yı yutmalıdır.

Almanya perişan, İtalya dağınık, İspanya hareket-siz... İngiltere için, gerçekleşmesi 4 - 5 asır sonra da olsa, Büyük İmparatorluğa açılan yolun başında ilk tıkaç Fran-sa... Devrilmelidir!

Manzara korkunç... Fransa'nın hemen bütün şimal ve garp kıyıları, İngiliz iskelesi... Limanlarda, İngiliz renklerini rüzgârda sallandıran dev gemiler... İngiliz, ilk iş olarak, denizlerle, 20'nci Aşıra kadar sürecek bir anlaş-ma yapmış ve o günden beri bu anlaşmayı hiçbir millete kaptırmamıştır.

Böylece, eski Roma kaldırımlarını su yü-züne serdikten sonra üzerinden akmaya başlamıştır. İlk iskele Fransa... Sonrakiler, asır asır, malûm...

Fransa'nın bütün can noktaları işgal altında... Köy-ler yanık, şehirler yıkık, tarlalar kavruk... Yollar, teker-lekleri havada dönen devrilmiş arabalar ve insan cesetle-riyle dolu... Ortaçağın karanlık ruhundan birer dış menfez halindeki (Gotik) çatı harabeleri üzerinde, insan leşi ara-yan kara kuşlar dolaşüyor. (Gotik) mimarînin, o karanlık ruh bekçisi iblîs ve zebânî motifleri de, insan ölülerini, bu kuşlardan daha hain bir bakışla süzüyor.

Şimalden cenuba, garptan da şarka doğru, her ân genişleye genişleye akan bir insan lâvı... Nereye gittiğim, nereye varacağımı, kimin peşine takılacağımı, nerede ve nasıl toplanmak gerektiğini bilmeyen ve yalnız can hav-liyle kaçan bir millet... Ana baba günü dedikleri budur.

188

Fransa'yı bu hale getiren sade düşman istilâsı de-CTİİ onunla beraber gelen bir de iç boğuşma... Fransa, (Loren) haçı ve beyaz haç alâmetleri altın-da ikiye bölünmüş, bir Fransız muharririnin tabiriyle «si-yah ve beyaz köpekler gibi birbirini yemekte»dir.

(Loren) haçı altındakiler, Burgonyalılar... Burgon-ya dükünün kumandası altındakiler... Mıntıkâ istiklâlcileri, havzacılar, çöken Fransa bütünü içinden kendilerini sıyırmak ve parça halinde kurtarmak isteyen-ler... Yani parça vatancılar, yahut vatan parçalayıcılar...

Beyaz haçın altındakilerse, bütüncüler, Fransa ve krallık birliğini savunanlar... Yani millet vahdetinde te-cezzi kabul etmeyenler... Bunlar da, kral ailesinden (Orle-an) dükünün kumandası altındakiler...

(Orlean) dükü, Burgonya dükünün adamları tara-fından Paris'te, sokak ortasında öldürülürken (1407), kar-şı taraftan aynı akıbet Burgonyalı (Korkusuz Jan)ı hedef tutuyor (1419); neticede Burgonyalıların İngiliz kucağına düşmesini hazırlıyor ve o günden Fransa'yı ikiye bölüyor-du. İşte 1415'de (Azenkur) dolaylarında kırılan son Fransız mukavemetinin peşinden manzara: Düşman oku-nun ucunda kendi kendisini yiyen bir millet ve (kaos) ha-linde bir memleket...

Sene 1422... İngiltere ve Fransa tahtlarının sahiple-ri üstüste ölüyor. Rakiplerine karşı çarpışırken çıldıran (6'ncı Şarl)ın oğlu (7 nci Şarl), Fransa krallık birliğinin biricik temsilcisi ve tek ümidi... Fakat ne sınırlarına, ne Paytahtına, ne hazinesine, ne ordusuna, ne halkına, ne de millî birliğine sahip bir kral... Lâkabı evvelâ «sözde veli-âht», sonra «Bur Kralı»... Münzevî bir şatoda birkaç sen-yör onu kral ilân ediyor. Fakat, anane gereğince, krala ait

189

bütün madde ve mâna şartlarının tamamlığını ifadede bir sembol olan (Reims) katedralinde merasimle taç giymek imkânından uzak... Bu da onun sözde krallığına delâlet... Ateş terleyen Fransa ve kan kusan Fransız milleti, kendisini, sözde kralının şahsında özleştirmiştir. (7'nci Şarl)ın (Reims) katedralinde taç giymesiyse Fransa'nın kurtulması, içice bir keyfiyet... Milletiyle kralını aynı en-cam içinde birleştiren bu kader cilvesi, (7'nci Şarl)m omuzlarına bütün ağırlığıyla çökmüş bulunuyor. Balmu-mu sarısı yüzü, hiç oynamayan dudakları, bir şamdanın başında sabahlara kadar süren düşünceli haliyle genç kral, Fransız milletinin tek fert halinde timsali...

Timsali ezilmiş, arması parçalanmış, toprağı çiğ-nenmiş, kılıcı kırılmış ve topluluk iradesi dağıtılmış bir milletin ölüm - dirim bilmececi önünde son vâdeyi yaşa-dığı böyle anlarda, kurtuluş hamlesi, ânın dehşetine nis-betle, yukarıdan, kraldan, kumandandan, senyörden değil; aşağıdan, halkın içinden, göze görünmez bir noktadan, cemiyet bünyesinde en mahrem bir nahiyeden gelmelidir.

(Jan Dark) zuhurunu böyle anlamak lâzım...

Paris'in doğusundaki (Voj) mintikasında (Möz) nehrinin üzerinde bir köy: İsmi (Domremi)...

Burada (Jan Dark) isimli köy memuru birinin (Ja-net) ve (Katrîn) isimli iki kızı var... Ayrıca da oğulları... Kardeşleri arasında (Janet)den başkaları, serî malı tipler-Oysa, bulûğ yaşından beri,

kardeşlerinden* keskin mizaç farkı çizgileriyle ayrılıyor. Gülen, oynayan, zıplayan, te-pinen, şarkı söyleyen, tabiat ve dış hayat unsurlarının bu-
190

lafliacı içinde saadet belirten kız kardeşi (Katrin)e nispet-le (Janet), donuk, kırık, düşünceli, içine kapalı ve dışıyla ilgisiz... Bazı resmî köy işleriyle alâkalıyken tarlası ve çiftlik hayvanlarıyla de uğraşan babasına yardımı, kendi-ni vermediği bir şey.. Dikiş dikerken bile yalnız elleri gi-dip geliyor ve gözleri, baktığı noktadan başka bir yere daldığını gizlemiyor.

(PÜSEL - BAKİRE)

Resmî fermanlarda bile (Püsel - Bakire) diye anıla-cak ve şöhretini bu lâkap altında yapacak olan (Jan Dark), işte bu (Janet)...

Onun asıl alâkası, köydeki, mezarlıkla çevrili kili-se... Kiliseye olur olmaz zamanlarda gidiyor, aziz tanınan birtakım heykellere karşı diz çöküyor ve kendince dua ediyor. Sonra, ekseriyetle akşam ve gece karanlığında, tahta haçların sıra sıra noktalandığı mezarlıktan geçerek evine... Evde konuşulanlar hep Fransa... Fransa ki, onu ikiye bölen iç boğuşma, kendi dar havzalarını da ikiye bölmüştür. (Domremi) köyünün bir yanında Bugonyalılar ve öbür tarafında (Orlean)lılar çarpışmakta... (Jan Dark) ise, kendi küçük muhitinde, ikiye bölünmüş bir elmanın kesim sathında... Ne okuma biliyor, ne yazma... Harfler, onun için Yunus Emre'nin «hece taşları» gibi birşey... Hattâ konuş-mayı bile fazla sevmiyor ve en çok sükûtun dilinden anlı-yor. Memleketi hakkında bütün duygusu, derin bir acıyla karışık, müthiş bir hayret hissi:

«— Birleşecek yerde niçin bölünüyorlar ve neden bileşmiyorlar???»

Bunu, susuzluktan ölmek üzere bulunan bir insa-ntı, başucundaki suya niçin el atmadığını anlamak gibi

191

çıldırıcı bir taaccüp hissiyle ve bir bedahet güveniyle nefsine soruyor. O, bir bünyenin ruhî felç halinden anla-mıyor; ve en çetin işi en kolay plânda ele alıcı korkunç bir iptidaîlik saffeti içinde, bütün (antitez)lerden kurtul-muş olarak, belki doğrudan doğruya gerçekle temasa ge-çiyor. Sahte kemallerin ruhumuza aşıladığı aklî ve hesabî kaygılara karşı, çok defa, ânî ve iptidaî ruh fişkırırlarının vasitasızca erdiği idrak imtiyazı işte bu noktada... Halk idraki ve halk kahramanları hep bu sır noktasına bağlıdır; ve bu kalb içi noktanın verdiği bedahet hükümleriyle ha-rekete geçen kol, dünyanın en güçlü makinesinden daha kuvvetlidir. Her türlü gerçek soyundan hamle, aksiyon, ihtilâl, inkilâp, taarruz, fetih de, bu kalp noktasına ve bu kola muhtaçtır.

(Jan Dark)ın, kimse yokken kapandığı kilisenin bir köşesinde orayı değil de karanlığı aydınlatmaya yarayan bir kandil... (Sen Misel) ismiyle, dört büyük melekten bi-rinin hüviyetini kondukları, gümüş zırlı, tahtadan bir heykel... Bir taraftan da, azizlerden sayılan (Sent Katrin) ve (Sent Margârit) heykelleri...

Bu putlaştırılmış mânalar önünde, sağ dizi taş üye-rinde ve başı göğsünde, saatler geçiriyor. Öyle ki, bu can-ısız madde parçaları harekete gelse de ona ismiyle hitap etse ve:

— Biz senin hayal ettiğin şey değiliz!

Dese, işte o zaman kendilerini kabul etmeyecek, sahte sayacak ve tahtadan veya bronzdan olanını isteye-cek... Onları öylesine benimsemiş ve ruhunda yuvalandır-mış bulunuyor.

İleride büyük aksiyonuna girişince hep bu isimler-

bahsedeceğine, yalnız onlardan imdat isteyeceğine ve aziz tanınanları asla dile getirmeyeceğine göre, bu plânında putlaştırılmış hüviyetlerin bir genç kız ru-hundaki ilk tesirleri, ruhiyat ilmi bakımından hayli na-zik-

Bu aşikâr telkin alıcılığa karşılık, bazı Fransız mu-harrirleri, İsa dininin tam tahrif ve korkunç bir zulmet dehlizinde kaybı çığırından ibaret olan Ortaçağ taassup ve bâtil itikatlarından (Püsel -

Bakirelerinin uzak olduğunu iddia ederler; ve böylelikle onu, kendi iç vehimleri-ne tâbi bir muvazenesiz sanılmaktan korumak isterler:

Ormanları ve çeşme başlarını bekleyen perilere inanmazmış... Kümes hayvanları kaybolmasın diye, bir-çokları gibi ocağa haç asmazmış... Haşerelere mâni ol-mak için hayvan yemliklerine okunmuş şimşir dalı dik-mezmiş... Vesaire vesaire...

Bu savunma, (Jan Dark)tan ziyade, o zamanki Fransız ve Katolik Cemiyetini izah etmiyor mu?

İşte böyle, hemen her akşam kilisede, ruhunu (Sen Mişel)in gümüş zırhlı tahta heykeliyle mühürleyerek evi-ne dönen (Jan Dark) bir gece başlangıcında, kendisini müthiş bir tecelliye ermiş gördü.

Kızın dışında olanı bir tarafa bırakalım da, içinde olana bakalım:

Birkaç zamandır, kilise dönüşü, mezarlıktan geçer-ken, birtakım, mavimtrak alev çakıntıları görmektedir. Birkaç gün evvel de, tam öğle zamanı, güneş tepe nokta-sında pırıldarken, kilisenin bahçesinde müthiş bir ıfık Püskürtüsü görmüş ve bir ses işitmiştir:

«— Janet! Sana yol göstermek için Allah tarafın-dan gönderüyorum! İyiliğe bağlan ve bil ki, Allah sana yardımcıdır!»

Yine kiliseden çıkarken, bir kere daha, aynı tatlı, eritici ses:

192

193

«—Janet! İyiliğe bağlan!»

Ve işte şimdi, aynı bahçede, aynı kara çitin yanın-da, baştan başa zırh içinde, muhteşem bir şövalye...

Bu defa ses duymuyor, bir şekil görüyor... Şöval-yenin, uçları hançer gibi sivri demirden ayakkabıları, yer-den bir karış yukarıda... O, gökten inmiş gibi yere basma-makta...

Kız, bir ân öyle bir dehşete düşüyor ki, bu tecelli-nin şeytandan da gelebileceğini seziyor ve cebindeki is-tavroza davranıp bağırarak istiyor:

«— Eğer Allah tarafından geliyorsanız yaklaşınız! Yok, eğer sizi gönderen Şeytansa Allaha sığınırım!»

Fakat hayalete bakınca onu o kadar güzel, ulvî ve heybetli buluyor ki, hiçbir insanın varlığının o vücuttan bir işaret veremeyeceği düşüncesiyle emniyet hissine ka-vuşuyor, bir iki adım atıp yaklaşıyor ve kilisedeki tahta heykelini ruhuna kazdığı (Sen Mişel)i tanıyor.

(Jan Dark), kendisine (Sen Mişel)in açıkça şunları söylediği kanaatinde :

«— Janet! Allah "tarafından sana bildiriyorum ki, (Sent Katrin) ile (Sent Margârit) sana geleceklerdir! Ve-recekleri öğütlere göre davran! Onlar sana yön göstermek ve yapacağın işi bildirmek emrini almışlardır! Bildirecek-lerine inan ve bil ki, ben melek Sen Mişel'im!»

(Püsel - Bakire) dizüstü düşüyor; ve başını kaldırıp gece karanlığından başka hiçbirşey göremeyeceği âna de-ğın, taş kesiliyor.

(Jan Dark)ın ruhundaki oluşu böylece efsaneleşti-ren ve hak Peygamber İsa dininin yüzde yüz dalâlete bu-landığı bir hengâmede alelade bir insana, hem de 14 ya-şındaki bir kız çocuğuna gökten melek indirmeye kadar giden azizleştirme gayretinin bizim anlayış ve inanış öl-çümüzde hiçbir değeri yoktur. Bizzat (Jan Dark) ve etra-fındakiler, kendi hususî ve ruh şartları yönünden bütün

nlara inanabilir; ve zavallı insanoğlundaki ezeli ve bedi mefkûreleştirme ihtiyacı sonraki büyük harikayı kıymetlendirmek için buralara kadar gidebilir. Hattâ (Jan Dark) bütün bunları duymuş ve görmüş olsa da, bunların kendisince duyulacak ve görülecek şeyler olması icap etmez. Emin olan nokta şudur ki, (Jan Dark) isimli ve (Püsel - Bakire) lâkaplı genç kız, o zamanki mustarip Fransız Cemiyetinin bütün kıvılcımlarını en aşağı tabakadan zap-tetmiş, onları dinî hasassiyet içinde millileştirmiş, bütün-leşürmüş, aksiyona dökmüş, milyonlara «ayağa kalk!» kumandasını vermiş, yere kapanan Fransa'yı şu kadar yüzbin kilometre karelik bir tunç kapı gibi sırtlayıp kal-dırmış ve sonunda aksiyonunun büyüklüğünü en acı maz-lumluk şekliyle imzalamış, cemiyet çapında ferdî bir ruh fıskırışının timsalidir; ve hak ölçüsüyle baktığına inanan-ların gözünde, yalnız bu cephesiyle ele alınmaya lâyıktır.

Bizim de yapacağımız, (Jan Dark)ı, hıristiyanların oturttuğu maraz ve dalâlet hali kaidesinin dışındaki insanî ve içtimaî hüviyetle ele alıp, onda, milletten ferde ve fert-ten millete doğru büyük nakiliyeti tesbit etmek ve böyle nakiliyetlerin hazin encamiyle yine kendi bâtil inancın-dan gördüğü zulmü belirtmektir.

O, bâtilden gelen bir kahramandır; ve politika em-rine geçen aynı bâtilin ateşinde diri diri yakılmıştır. Bâtil, her zaman hakka değil, çok defa kendi cinsine zulmeder.

TEŞEBBÜS

Güneş altında ve açık havada pişmiş yüzünün çiz-gileri, cesur ve erkeksi... Böyleyken kadınlık mâna ve za-rafetine uzak değil... Uzunca ve irice bir beden... Kestane reñgi saçlar altında, düz ve açık bir alın... Uzun kirpikle-rin gölgelediği, yere eğik, saçlarına uygun renkte kara

194

195

gözler... Küçük bir ağız ve daima uçlarından mustarip bit tebessüm sarkan sıkışık dudaklar... Hafif kavisli, zarif bir burun; ve yuvarlak, iradeli bir çene... Bir genç köylü kı-zın umumî görünüşünde, sınıfının seri mallarına uymayan bir şahsiyet havası...

Fransa, katran kazanında yanık kokuları saçarak karıştırıla karıştırıla eritilirken; (Jan Dark), aldığı sandığı semavî emirler üzerinden üstüste mevsimlerin gelip geç-tiğini ve boyuna ağaçların soyunup giyindiğini seyret-mekte ve her ân ufukları kollamaktadır.

Nihayet 1428 yılı gelip çattı. Büyük hezimetin üs-tünden 13 yıl geçmiş, (Jan Dark) 17 yaşına merdiven da-yamış, sözde kral (7'nci Şarl) ise 25'ine basmıştır.

Fakat kral, mustarip Fransa'nın timsali, o eski ses-siz ve dalgın hayalet değil artık... Aradan geçen 5 - 6 yıl onu kanıksatmış, koca bir morga dönen Fransa'da, bir morg hademesi kadar hissiz hale getirmiştir. Nazarî kral-lığın küçücük havzasında, harp bahanesiyle toplanan paralar şimdi sözde kralın sefahatine memur... Gelsin iç-ki, kadın, eğlence, ziyafet.. Belki de çaresiz felâketler karşısında teselliyi büsbütün batmakta ve tam bir his iptâ-linde aramanın tersine dönmüş psikolojisinden gelen bu hal, Fransa hesabına ne acı bir levha!.. Ölüm hastasının başında sabahlara kadar ağladıktan sonra birdenbire kah-kahalar basarak içki masası kurdurmanın marazî levha-sı!.. 1428 yılı (7'nci Şarl)ı, yeni para sıkıntıları içinde ve her ân patlamaya hazır ruh baskıları altında buldu.

Delinin oğlu, kâh (melankoli), kâh (mani) hastası hükümdar, sivri külâhlı müneccimlere yıldızların kitabını okutmaya da meraklı... Müneccimler, krala ve beş yaşu1' daki oğluna ait basma kalıp lâflarını bu defa edemediler-Zira, yıldızlardan Fransa'nın istikbalini okumuş bulun-mak iddiasındalar:

— (Loren) taraflarından bir bakire çıkıp krallığı

kurtaracak! Ve o, meşeler bölgesinden gelecek!

Müneccimlerin bütün hüneri, o günlerde, halk de-nilen esrarlı antenin almaya başladığı acayip işaretleri kendi keşifleri gibi ortaya atmaktan ibaret... Halk içinde yayılan söylenti dalgalarına gelince, onlar, (Domremi) veya hakikî ismiyle (Orlean) Bakiresinin bir kaç yıldır yavaş yavaş haberi her tarafa sızmaya başlayan büyümlü tavrından doğmuş olsa gerek...

Sözde kral, sözde âlim müneccimlerinin, bir ağız-dan ve gülünç bir heyecan tavrıyla verdikleri habere karşı mırıldandı:

— Meşeler bölgesi, meşeli orman da ne demek?

Her tarafta var böyle yerler!.. Yerini bulamaz mısınız?

Müneccimler, sivri külahlarını arkaya eğip başları-nı göğe çevirdilerse de orada Bakirenin adresini bulama-dılar.

Öbür taraftan (Jan Dark)ın yolu, hep meşeler böl-gesinden geçiyor. Genç kız, önünde, babasına ait bir ko-yun sürüsü, hep, köyün etrafındaki meşelikler içinde... Buralarda, çan seslerine karışık türlü nidalar, (Sent Kat-rin) ve (Sent Margarit) ağzından kitaplar, birbirini kovalı-yor.

Nihayet, karşısında (Sen Misel) ve memur olduğu işe ait ilk emir:

— Git, (Vokulör) şehrinde kumandan (Rober dö

Bodrikur)u gör! O sana, gideceğin yer için lâzım olan adamları verir!

(Jan Dark), hemen o akşam, ne zorluk, ne korku, "içbir şeye aldırmadan yola çıktı. Şu ovayı geçti, bu geçi-di aştı, o yamacı dolaştı, falan köyden çıktı, filân kasaba-ya girdi ve (Bodrikur) senyörünün huzurunda boy göster-*• Senyör, etrafında cicili bicili bir sürü silâhşor, ıvanhane gibi bir salonda genç köylü kızla karşı karşıya:

196

197

—Beni görmek için bu kadar uzak yerden, bunca zorluk içinde gelmenin sebebi nedir?

«— Allah'ın emriyle geliyorum! Fransa tahtının vârisine, cesaretini kaybetmemesini ve şimdilik muhare-beye girişmemesini söylemeniz için...»

(Jan Dark), birdenbire deli saçması hissini veren bu sözleri, öyle bir vakar ve emniyet tavrıyla söyledi ki, herkes dondu.

Bir iki sual ve cevaptan sonra (Jan Dark) şu müthiş çıkışı yaptı:

«— (Şarl) hâlâ krallığına sahip değil! O hâlâ veli-aht... Fakat herkes onun kral olmasını diliyor!

Ona, tacını ben giydireceğim!»

Senyörün etrafındakilerden biri dayanamayıp bir kahkaha salıverdi. Bir kahkaha, bir kıvılcım gibi barut fı-çılarını patlattı. Gülen gülene... Senyör bile kendisini tu-tamadı; ve daima tepeden bakan genç kıza, babasından birkaç tokat yemek üzere derhal köyüne dönmesini ihtar etti. Kız, acıtıcı kahkahalar ve incitici bakışlar arasında şatodan çıkarken, eliyle gifiş kapısını gösterip, mırıldan-dı:

«— Yakında tekrar geleceğim! Biliyorum ki, kralı bulmak üzere harekete geçeceğim nokta, burasıdır!»

— Hey, (Janet), Fransa'yı ne zaman kurtaracaksın?

—Krala tac giydirmek üzere ne gün (Reims)e gidi-yorsun?

— Tahta kılıçlarımızla arkadayız!

— Hani ya senin bayrağın, (Janet)?

Köyünde, arkasından koşan çocukların seslenişi' ri... (Jan Dark) hiçbirşey söylemeden gözleri yerde, yürü' yüp geçiyor.

Bu sıralarda (Jan Dark)m köyü, Burgonyalıların saldırısıyla boşaltılıyor. Biraz sonra (Jan Dark) ve ailesi, muhacir köylüler arasında tekrar yurtlarına dönüyor. Derken 1428 sonları ve (Orlean)ın İngilizler tarafından muhasarası...

Artık bıçak kemiğe dayanmıştır. (Orlean)ın düşmesi İngilizler emrindeki Burgonyalıların zafer bulması ve biricik mukavemet yuvasının yıkılması demektir.

1428-29 kışı Fransa'da korkunç... Harbendenlerden başka herkes deliğine çekilmiş, dış hayat felce uğramış.

Bir akşam (Jan Dark) ailesi, sofralarında, buğusu tüten çorbanın başında...

Kapı sert sert çalındı.

Gelen, ilk defa baş vurup kovulduğu senyörü tanıyanlardan ve o zaman kendisine yardım edenlerden biri... Ve babasının yeğeni... Her şeyi biliyor ve ikinci bir teşebbüs için, babasına bir bahane uydurup kızını götürmeye gelmiş bulunuyor.

Senyörün karşındalar:

— Ne istiyorsun benden ?

Fakat bu defa senyörün sesi tatlı, hüzünlü ve esrar âleminden bir şeyler bekler gibidir:

— Ne yapabilirim?

— Sizden, emrime birkaç atlı vermenizi istiyorum!

(Şinon)a gitmek, kralın ayaklarına kapanmak ve memur edildiğim işi ona anlatmak... Hemen hamleye geçmek...

Buna delâlet ediniz!

İş artık kaba mantık plânının üstünde ele almaya başlayan senyör:

— Seni, diyor; kendi kendime krala gönderemem!

i apabileceğim tek şey, krala bir haberci gönderip dileğini kendisine bildirmek ve emrine göre hareket etmektir.

(Jan Dark) oralarda bir ay bekledi. Nihayet 1429 Senesinin ilk aylarında emir geldi:

198

199

— Fermanımızın hâmileyle beraber, genç kız, daki-ka kaybedilmeden (Şinon)a, yanımıza gönderilsin!

Krala, müneccimlerinin verdiği ve her ân halkın içinden süzülüp gelen haber gerçekleşmiş, meşeler bölge-sinin efsanevî kızı ele geçmiştir.

(Jan Dark) birtakım zikzaklar çizmek ve bazı uğraklarda takılmak zorunda kaldıktan sonra, birkaç senyör ve bir sürü muhafız arasında, erkek kılığında, yağız bir at üzerinde kralına giden yolu tutuyor.

ZAFER

Artık (Jan Dark)ın şöhreti, henüz alenilik plânına çıkmadığı halde, için için, bütün Fransa'yı dolaşmaya başlamıştır. Burgonyalılar tarafında da, (Orlean)lar cep-hesinde de, birbirlerine eğilen başların ağızlarıyla kulak-ları arasında fısıltı helezonları:

— (Jan Dark) isimli bir genç kız çıkmış!.. Allah ta-rafından gönderildiğini iddia ediyormuş!..

Azizelerden sesler alıyormuş!.. (Prlean) muhasarasını kıracaktı!.. Fransa'yı kurtaracak ve krala (Reims)de tac giydirecek-miş!..

(Jan Dark), yağız atının üstünde, pişmiş bir süvari gibi hiçbir zahmet tavrı göstermeden, dimdik, günlerce yol aldı ve (Şinon)a yaklaşınca Krala bir nâme gönderdi:

«— (Jan), Fransızların Kralına bildirir ki, kendisi-ne ulaşmak için, Allahm yardımıyla 150 fersah yol almış ve bu arada ne İngilizlerin, ne de Burgonyalıların saldırı-sına uğramıştır. Şu anda, her tehlikeden uzak, Krallık mıntikasının içinde bulunmakta ve Pazar günü orada ola-cağını ümit etmektedir. Şehre varır varmaz hemen huzura alınmasını ve hem Kralı, hem de vatani hakkında söyle-yeceklerine değer verilmesini diler.»

200

(Şinon)... Kralın oturduğu şatoda büyük merasim salonu... Göz alıcı telli pullu elbiseleri içinde maiyet sen-vörleri ve ortalarında Kral... Hayal üstü bir garibe gözler-cesine genç kızı bekliyorlar. İşte karşılarında, erkek elbisesi giymiş, hiçbir şaş-kınlık ve tutukluk biçimi göstermeyen basit köy kızı!..

Haşmetlinin, haşmetli olmasına çalıştığı suali:

«— Ne istiyorsun bizden, genç kız?»

«— Göklerin hükümdarı, beni, size şunları bildir-meye memur etti: (Reims)de taktis edilecek ve Fransa'nın gerçek kralı olacaksınız! Bunun için emrime bir askerî birlik vermeniz ve benim gidip (Orlean)ı kurtarmam lâzımdır!»

«— Krallığımız (Sen Marten)in mantosu gibi parça parça... Ne yapabiliriz?»

«— Mantoyu dikeriz!»

«— Çok zor!.. Ama Allah isterse zor diye bir şey kalmaz!»

«— Bunu Allah istiyor!»

(Jan Dark)ın, bu akıl üstü dâva üzerinde tavrı o ka-dar sakin ve emin ki, hesap ve mantık yıkıcı bir telkinle kralı zaptediveriyor. Kral (Blûa) tarafındaki küçük ordu-sunu kuvvetlendirmek ve para bulma gibi teşebbüslere gi-rişmek için biraz zaman istiyor ve (Jan Dark)ı şatosunda misafir ediyor. (Jan Dark)in tavrı, bir mercimek tanesinin atom bombası olduğunu iddia etmesi gibi bir şeydir. Herkes bu esrarlı mercimek tanesinin ne başarabileceğine merakla bakıyor ve hiç kimse onun sakladığı gizli kuvvete «ola-maz!» diyemiyor.

Kısa zamanda (Jan Dark) o kadar ileriye gidiyor

201

I

I

ki, Kraldan şahitler huzurunda bir ahitname imzalanması-ını istiyor:

«— Kral, Fransa'yı, göklerin hükümdarına, (Jan Dark) ise Fransa'yı (Şarl)a vermeyi kabul ve teahhüt eder.»

Ahitnamede, Kralın resmî mühürü yanında, (Jan Dark)ın imza yerine çizdiği bir haç işareti...

(Jan Dark)ın emrine bir grup atlı verildi. Fakat (Orlean) yerine (Pautye)ye gitmesi için... Orada kendisi-ni, papaslardan ve ilâhiyatçılardan bir heyet muayene ve imtihan edecek ve onun bir sahtekâr veya muvazenesiz olup olmadığını araştırarak... Bu iş, kızı Kralın gözünden düşürmek isteyen şüpheci şövalyelerin telkininden doğ-ma...

İnceleme neticesi, (Jan Dark) in samimî ve sıhhatli bir insan olduğu kararına bağlanıyor; ve 1429 yılı Nisan ayı başlarında (Jan Dark)ın, emrindeki atlılarla (Tur) şeh-rine gitmesi ve orada eksiklerini tamamlayıp (Orlean) işi için orduya katılması emri geliyor.

Semavî emirle Fransa'yı kurtarmaya memur oldu-ğu ve yapılan bütün incelemelerde samimiyeti ve sıhha-tinden zerrece şüpheyeye yer olmadığı, beyannamelerle bü-tün Fransa'ya ve İstanbul'daki Bizans İmparatoruna kadar her yere ilân edilen Bakire, (Tur) şehrinde tepeden tırna-ğa silâhlandırılıyor, teçhizatlandırılıyor» Trampetçilerin-den şövalyelerine, okçularına ve

mızraklılarına kadar de-mirlere bürülü birliği içinde (Orlean) Bakiresi, pırıltılı bir zırh kuşanmış ve bu defa beyaz bir ata kurulmuş, dağları hoplatan alkış tufanları arasından geçip, Fransa'yı kurtar-maya doğru, dört nala uzaklaşıyor.

Artık o, memuriyetine bütün Fransa'nın inandığı-millî hamlenin s&mbolüdür.

(Blúa)daki küçük ve şevksiz orduyla buluşan (Jan park) her şeyi ardına takmış, 1429 yılı Nisanının son günlerinde (Orlean) kapılarında... Ordunun en önünde...

(Orlean)ı saran İngilizlere (Sen Lû) kalesi ve Bur-gonya kapısı yönünden hücum...

(Jan Dark), beyaz atının üzerinde, ok yağmuru al-tında, o yan senin, bu yan benim, mekik dokuyor ve Fran-sız ordusunun hareketli canı gibi, her birliği, her toplulu-ğu, her neferi ayrı ayrı dolaşiyor. Ordunun olanca hamle-si, ruhu, gayesi, mânası, bayrağı, hiza çizgisi, o... Kuman-danlar, onun elinde, satranç taşları gibi bir şey... İngiliz saflarına doğru at sürüp bağırmaya kadar göze alıyor:

«— İngiltere çocukları! Mukavemet nafi! Teslim olunuz! Allah tarafından canınız emniyettedir!»
Bir ân sükût ve peşinden bir sürü küfür:

«— İnek çobanı, büyücü! Seni bir ele geçirelim de gör! Diri diri yakacağız!»

(Jan Dark) arkadan İngilizlerin büyük bir imdat koliyle muhasara kuvvetlerini korumaya koştuklarını ha-ber alıyor. Bir ân bile tereddüt göstermeden kumandanla-ra emirler veriyor:

— Hücum, derhal hücum! Düşünülecek hiç bir şey yok!

Ve hesapsız, kitapsız, Fransız orducuğunu (Sen Lû) kalesine karşı o türlü hücumla kaldırıyor ki, kaledeki 2000 İngilizden ancak 30-40 kişi sağ kalıyor ve kale dü-şüyor.

İngiliz imdat kolu yetiştiği zaman kalede kralın bayrağı sallanmaktadır; ve yetişen kuvvetlere muhasara ordusuna katılıp aynı akıbeti beklemekten gayri iş düşme-mektedir.

(Sen Lû) kalesinin sukut şekli önünde, İngilizlerde manevî kuvvet sıfır... Derken, şehrin dış korunmasına Mahsus ve İngiliz işgali altındaki kalelerden en nazik bir

202

203

ikisi daha Fransızların elinde... (Jan Dark) İngilizlere üçüncü mesajını da göndermiş, fakat bir netice alamamış-tır.

(Orlean)ı kurtaracak son hücumu da, en tehlikeli yönden (Loren) nehri üzerindeki köprü yolundan yine (Jan Dark) tertipliyor ve bu olmaz işin kumandasını biz-zat veriyor:

— Fransızlar, askerler, vatanını ve kralını seven-ler! Arkamdan geliniz! Beni seven arkamdan gelsin!

Bütün ordu genç kızın arkasında... Müthiş bir İngi-liz mukabelesi... Yüzlerce insan suya yuvarlanıyor. (Jan Dark) daima önde; ve işte yaralanıp yere düşüyor... Hü-cum kırılmış gibidir. O sırada Fransız saflarına ricat emri verilmek üzere borozanlara giden emir...

Ağır yaralı kız doğruluyor:

— Çabuk bana zırhımı giydirin ve atımı getirin!

Yaramla uğraşmanıza lüzum yok! Ricat emrini veren ku-mandanı görmeliyim!

Kumandanı buluyor, ricat emrini hemen durduru-yor, aynı günün akşamı (Orl«an)a gireceğine söz veriyor; ve sonra, zırhından kan sızarken dönüp hücum hatları içinde öyle perendeler atıyor ki, tam gerileme noktasında yine ilerleme başlıyor.

Madde hesabı diye bir şey kalmamış ve her iş ru-hun emrine geçmiştir. Bir ân evvel bütün ümitlerini kay-beden kumandanlar, şimdi ahmak ahmak gülümsemek-te... Artık neferle subay

arasındaki rabıta da kalkmış ve her şey (Jan Dark)ın eteklerine yapışmaktan, onu körü körüne takip etmekten ibaret kalmıştır.

Şehrin içinde de ana baba günü... İçeriden İngilizler üzerine ateş yağdırıyorlar. İki tesir arasında tam muhasaraya düşen İngilizler, Fransızların her yandan delice saldırışını durduramıyor ve hücum yönlerinden sıyrılıp ellerindeki birkaç dış kaleye çekiliyorlar.

Aynı günün gece yarısına doğru (Jan Dark), binlerce meşale ve yanan kulelerin titrek alevleri arasında, açılan kapılardan şehre girmektedir.

Yarası, şehirde, zaferden sonra sarılacaktır.

Ertesi sabah İngiliz ordusu, evvelâ bir hücum gösterisi yaptıktan sonra, bütün ağırlıklarını ve yaralılarını bırakıp kaçacaktır.

8 Mayıs 1429...

Ruh galiptir.

TAC GİYEN KRAL

Orlean Bakiresi, ismini taşıdığı şehrin kurtuluşundan bir gün sonra, kendisini, pek az fâniyi alkışlayan halka selâmlar vererek, eski muhafızlarıyla beraber çıkıp gitti.

Maksadı hemen Kralı bulmak ve kazanılan zaferi tamamlayıcı tedbirlere vakit geçirmeden el attırmak... Zafer neşesiyle bir gün bile geçirmeye içi varmıyor.

(Tur) şehrine debdebeyle girdi, orada Kralın aynı yere gelmek üzere yolda olduğunu öğrendi ve hemen, dört nala, onu karşılamaya çıktı.

(7'nci Şar), Allah tarafından gönderilmiş olduğu-na artık inandığı ve zaferinin bütün Fransa'ya ilânını ferman ettiği (Jan Dark)a taşkın bir sevgiyle kucaklarını açtı. Gerilerinde dalga dalga asker ve şövalye, beraberce (Tur)a girdiler. Boydan boya çiçek ve ipekli serili sokaklarda, gökleri delen alkış sütunları... Göklere kaldırıldılar...

Kral (Jan Dark)ın taaruz fikrini kabul etti ve Fransa'daki İngiliz mevzilerinden en ileride ve askerî değerinde olanlarına hücum kararı verildi. Bir ikisi de düşürüldü.

204

205

Genç kıza gösterilen halk bağlılığı o kadar büyük ki/bunun hiçbir zamanda duyulmadığını ve hiçbir kitapta yazılmadığını söyleyen bir papaza, (Jan Dark) cevap veriyor:

«— Ben Allanın emrinde bir ses ve bir kılıçtan ibaretim! Kuvvet onun!..»

(Jan Dark) bir cenkten öbürüne atlaya atlaya gidiyor ve tek lâhza dinlenmiyor:

«— Lâzım diyor; durmadan, dinlenmeden hamle ve hareket lâzım!.. Zira bana bir yıldan ileriye hayat yok!.. Böyle bildirdiler bana... Bu zaman içinde İngilizleri kovmalı ve Kralın tahtını kurtarmalıyım! Ne olursa bu zaman içinde olacak!..»

(Jan Dark)m böylece kendi akıbetini bildirdiği hakkındaki rivayet, sonradan şişirilme, hıristiyan mistiklerine mahsus bir marifet olsa gerek... Fakat onun korkunç inanış ve bu inanıştan tioğan güveni inkâr edilemez.

Kumandan ona soruyor:

— İngilizlere büyük darbeyi Normandiya'da mı indirelim, onları Paris'ten kovarak mı?

«— Her şeyden evvel (Reims); Kralın krallığını alacağı yer!..»

- Fakat (Reims) Burgonyalıların elinde ve en zorlu istihkâmlarla çevrili...

«— Hiç kıymeti yok!.. Bu işe tek gün yeter!.. Zaıvıllı Burgonyahlara da, Fransızlıklarını iade ederiz.»

İngilizlere taarruz plâni üzerinde yola çıkan Franısız ordusuyla, İngiliz mevzilerini kuvvetlendirmeye koşan İngiliz ordusu arasında ve (Patay)in cenubunda karşılaşma, müthiş bir meydan muharabesi ve muazzam Fransız zaferi... Arkasından da bir sürü başarı...

Ruha bağlı aksiyon dâvasının belkemiği, (Orlean) muhasarasının kırılması; ve suyu çekilmiş havuzdaki baılıklara dönen Fransız ordusunun canlandırılması olduğu için, (Jan Dark)m mazlumluk saatlerine kadar, bundan sonra kuru aksiyonları çabuk geçiyoruz.

1429 yazının başlarında (Jan Dark), Kralı, doğruca (Reims) üzerine yürümeye ikna etti. İngilizler ve Burgon-yalıarın büyük kuvvetle çöreklediği temel mevzilerden birine, henüz taptaze bir uyanış halindeki Fransız ordusuınu topyekûn sürmek, akıl bakımından belki delilikti. Faıkat aklın tamamıyla imkânsız gördüğünü ruh, son derece kolay buldu.

Evvelâ (Troy), peşinden (Reims)...

Fransız krallarının büyük mâna sitesi, Krallığın tac merkezi, Fransız millî birliğinin düğüm noktası (Reims), kendisini yatağa atarcasına ateşe fırlatan (Jan Dark) ve arkasındaki çılgın ordu sayesinde, Fransızların elinde...

Bütün dâva, milletin işte bu çılgın tarafını bulmakıta...

Kral, arkasında çok uzun bir maiyet eteği, yaya olarak (Reims) katedraline gidiyor. Bu maiyet eteği, Kraıln mı, yoksa bütün bir millet halinde (Jan Dark)ın mı, belli değil... Herkes anlıyor ki, bu zafer alayının biricik yürütücüsü (Jan Dark); ve gerisi, kurşundan dökme üniıformalılar... Güdenle güdülenler, yahut güdüyor görünenler arasındaki fark!..

Kral, bütün Fransa'nın armaları ve senyörleri araıısında, tahtına kuruldu. (Jan Dark) ayakta yanı başında...

Mumlar yanmakta, buhurdanlar tütmekte, orglar Elemekte...

Kralın taç giymesi ve taktis edilmesi, Hıristiyanlık tım en titiz ihtişam gayreti içinde yerine getiril-

207

di. (Reims) katedralini uçuracak kadar coşkun sadakat ve tebrik nâ/aları arasında kral, kurtuluş yolundaki Franısa'nın artık sahibi ve Fransız birliğinin sembolü...

(Jan Dark) bu manzaraya, rüyasıyla madde âlemi arasında bir hakikat köprüsü kurulduğunu gören insanın dehşet ve haşyet duygusu içinde bakmaktadır...

şimdi gaye, (Kompiyen) üzerinden Paris... Franısa'nın öz merkezi ve kalbi...

Fakat göklerden haber aldığım söyleyen Bakire, farkında değildir ki, onun zafer çığırısı (Reims)e ve orada Krala tacını giydirmeye kadar sürmüş; ve Fransa yine onun açtığı kurtuluş yolunda ilerlerken, kendi şahsî felâket çığırısı açılmıştır.

Nitekim artık sulh yapacak kadar kuvvetlenen ve ilk teklifleri alan Kral, Paris önlerinde, Bakireye şöyle der:

— Dünyanın bütün kuvvetiyle toplu bulunduğu ve son mukavemetini göstereceği Paris üzerine yürüyüş şart mı.? Sulh teklifi karşıındayım!.. Murahhaslarım (Kompiıyen) mevkiinde Burgonya dükünün temsilcilerini dinleıyecek... Belki harbetmeden Paris bana geçer! İhtiyatlı davranmak daha iyi değil mi?..

(Orlean) Bakiresi, (Orlean) önündeki mizacım kayıbetmemiştir:

«— Hiçbir şeye inanmayınız, güvenmeyiniz! Azizlerim bana, Paris etrafında cenge tutuşacağımı bildirdiıler!»

Dikkat edilirse, azizleri (Jan Dark)a Paris etrafında dövüşeceğini bildiriyorlar da, başına ne geleceğini söyleımiyorlar!..

Kral, istemeye istemeye, (Jan Dark)ın emrine niha-

t 10.000 askerlik bir kuvvet teslim edebileceği cevabını
rıyor; ve kalbi daima sulh yolunda bağlı, Bakireye ga-
vet çabuk hareket etmesini, zira Paris gibi bir şehri uzun
zaman muhasara altında tutacak imkanlardan mahrum
bulduğunu ilâve ediyor.

(Jan Dark)ın felâket devresi açılırken, ruhlarda umumiyetle bir gevşeme ve pörsüme görülmektedir.
Erdiği beklenmedik nailiyetler karşısında aptalla-şan, biraz da şımaran ve artık (Jan Dark)tan
sıyrılmak is-tediği halde onu da bırakamayan Krala karşılık, bütün maiyet Bakirenin fevkalâde
kuvvetini yavaş yavaş defet-meye bakmakta; düşmanlarsa onu elde etmek için pusula-rını kurmuş
beklemekte...

KAPANAN PERDE

Paris'e hücum, ilk zafer şevkinin rahavete dönmesi ve ruhların pörsümesi yüzünden, tereddütlü,
kaygılı ve zoraki oldu. Bu hali doğuran sebep de, düşmandan para aldığını söyledikleri
başmabeyincinin Krala şüphe aşıla-ması ve (Jan Dark)ı kıskanan şövalyeleri gıcıklaşması...

(Kompiyen) mevkiinde bekleyen Krala bakılırsa (Jan Dark)ın, «bakalım ne becerebilecek?»
kabilinden Paris surları önünde görünmesine izin verilmiş gibiydi.

Genç kız, tek başına didindi, durdu. Nihayet ordu-sunu bir olta yemi gibi düşmana kaptırmaktan
çekinme-yen kayıtsızlık havasını sezdi ve Krala bir nâme gönder-di:

«— Koşunuz ve hızla (Sen Deni) tarafına geliniz! Askerlerinizin başında bulununuz ve hücumu
bizzat takip ediniz!»

Nâme Krala vardığı zaman manzara:

(Jan Dark) Paris surları önünde kan terlerken, Kra-

208

209

lın murahasları, ^urgonya evinin temsilcileriyle başbaşa değil mi? Mütareke şartlarını
konuşuyorlar; hattâ konuş-malarını bitirmiş, anlaşmaya, Krallarının şahane mührünü basmak üzere
bulunuyorlar!!!

Sene sonuna kadar mütareke... (Sen) nehrinin şî-malindeki bütün memleketler anlaşma
çerçevesinin için-de... Yalnız Paris, (Troy), (Roan) gibi nehir üstündeki şe-hirler, mütareke
hükümlerinin dışında... Buralarda harbe-düebilir...

Paris için de, Kralın ağzından teahhüt: «— Yeğenimiz Burgonya dükü, mütareke boyun-ca, bizzat
ve adamları vasıtasıyla, Parise edilecek herhan-ği bir taaruza karşı koymakta serbesttir.»

Kral, ayrıca, (Kompiyen)i de, eski sahibi sıfatıyla Burgonyahlara bırakıyor, hiç olmazsa oradaki
birkaç köprüyü teslim edeceğini vâdediyordu. Hayret!..

Anlaşma, Burgonya dükünün Paris üzerindeki mü-dafaa hakkını tanımakla payitahtı düşmanlara
terketmek mânasında olduğu gibi, (Jan Dark)ı da, tek başına, düş-man avı olarak bırakıyor
demektir. Biricik gayesi de, hiç bir ameli kıymeti olmayan bir takım edebî teahhütler et-rafında,
Kral cephesinin birdenbire durdurulmaz hale ge-len şahlanışını kösteklemek, zaman kazanmak ve
sonra onun tepesine çullanmak... (Jan Dark)tan yüz çevirmeye başlayan Kral ve senyörleri, en kaba
şekilde İngilizlerle Burgonyalıların ağına düşmüştü. Kendi tabirleriyle, Fran-sızlar «balığın unda
yuvarlanması gibi» yuvarlanmışlardı. İsmine «Fransızlar» denilen Kral cephesindeyse şöyle
düşünüüyordu:

«— Evet; Burgonya dükünün Pari&üzerindeki hak-ı kabul edilmiş olsa bile, bu, esasa tesir
etmeyen bir ke-limeden ibarettir. Mühim olan nokta şudur ki, zaten hiç-bir netice vâdetmeyen
Paris taarruzunun bir vesileyle dur-

durulması veya devamı mümkün olduğu gibi, Burgonya-hlarla sene sonuna ve belki gelecek sene ilkbaharına kadar cengedilmeyecek; ve hazinesinde tek altın bulunmayan kral, ordusunu, şimdilik terhis edip malî durumunu düzeltmek ve sonra her şeyi düşünmek imkânını bulacaktır. Burgonyahlara tanınan hakka mukabil onlara da Frans'a'da bir kral bulunduğu hakikati tanıtılmıştır. Nazik sayılan (Kompiyen) mevkiine gelince, orada sadece bir iki köprüyü teslim etmekle hiçbir şey kaybedilmiş olmaz!»

Müflis teselli!... Politika zaferi karşı tarafındır; ve ilk hamlenin bütün ruhu Kralın etrafı tarafından çiğnenmiştir. (Jean Dark) kendi halinde bırakılmış ve ona çevrilen milyonlarca el boş kalmıştır. Şimdi ona, her zaman ve her devirde görüldüğü gibi, kendi başına hiçbir harekete geçemeyecek olan bu milyonlarca ele rağmen, birkaç el her fenalığı yapabilir, Kralı tahtına oturtan büyük hamle, asıl böyle şeylere tahammülü olmayan küçük mabeyin çelmesiyle yıkılmış; alık ve (otomat) Kral, ulviyeti kabul ettiği gibi süfliyeti de sineye çekmiştir.

Perde kapanmakta ve (Jan Dark)m, dört bucağında ateşler yanan mazlumluk devresine ait perde açılmakta...

«Gitmeyin!» diye tepinen mâbeyincileriyle uzun çekişmelerden sonra Kral, her şeye rağmen (Sen Deni) tarafında (Jan Dark)ın emrindeki kuvvetlerinin yanına gitti. (Jan Dark) Kralın donuk yüzünü görür görmez bir anda herşeyi anlamışçasma büyük bir inkisara düştü. Her unsur yerinde, ruh yok!... Öyleyse herşey bitti!. Ezelden ebede kanun!..

Paris surları ve hendekleri önünde bütün bir gün en kanlı cenk... Hiçbir başarı görünmedi. (Jan Dark) vuruldu, geriye götürüldü; ve gece bastığı vakit, kumandan, yanında hain başmabeyinci, gelip genç kıza şu sözleri söyledi; — (Jan)!.. Sana kötü bir haber vereceğim! Kralın

210

211

emriyle ordu, ağırlıklarını ve topçusunu bırakarak gerj çekiliyor! Seni de beraber götüreceğiz! Gel! Yaralı (Jan Dark) at üstünde, kendisine derin ve te-miz bir hisle bağlı olan ve mabeyin oyununa geldiklerini sezen genç kumandanla atbaşı, ağır adımlarla ricat yolunda...

Genç kumandan, iki büklüm yol alan genç kıza dikkat ediyor: (Jan Dark) katıla katıla ağlamakta... Kumandan, kızın elini tutuyor ve fısıldıyor:

— (Jan), sevgili (Jan), ağlama!

Mareşal rütbesindeki kumandan 25, (Jan Dark) ise 17 yaşını bitirmek üzeredir; ve ne gariptir ki, kız (Roan) da diri diri yakılacak, kumandanın da kellesi (Nant)da uçurulacaktır. (Jan Dark)ın da bütün ömrünce gördüğü aşk tezahürü bundan ibaret kalacak...

(Jan Dark) 1430 başlarında (Orlean) da... O da kendisini unutmaya başlamıştır, denilebilir. (Orlean) Bakiresi, şimdi (Orlean) kasabalısı, küçük (burjuva)... Kâh Kralın şatosunda, kâh kiraladığı küçük evde, (burju-valara mahsus miskin hayatı yaşıyor. Kiliseye gidiyor, ata biniyor, ziyafetlere katılıyor. Kral tarafından bir de asalet unvanı almıştır.

Burgonyalılar, (Kompiyen)de el attıkları bir iki köprüyle yetinmiyorlar. Anlaşmadaki lastikli hükümlere dayanıp bütün (Kompiyen)i ele geçirmek istiyorlar. Hattâ orayı zorla almak için hazırlıktalar...

(Jan Dark) krala baş vuruyor:

— îzin verin, (Kompiyen)e gideyim!

Artık bu türlü fevkaladeliklerin havası ve modası

miştir. Kral ne «evet!» ne «hayır!» mânasına bir tavır österiyor ve (Jan Dark), bu defa, cebinde Kralın verdiği k az bir para, arkasında da ancak 170 kişilik bir kuvvet, (Kompiyen) yolunu tutuyor. Yolculuğunun üçüncü gününde bir hendeği geçer—ken, birden (Jan Dark)ın kopardığı yırtıcı bir çılgılık... Atı—nı durdurmuş, göğe doğru bakmakta; ve arkasındakiler, dehşet içinde, taş kesilmiş, beklemekte...

(Jan Dark) gaipler âlemine doğru haykırıyor:

«— Nerede esir düşeceğim? Hemen öleyim, daha iyi!»

Anlaşıyor ki, ona azizeleri görünmüş ve düşman eline esir düşeceğini bildirmişlerdir. Azizeler (Jan Dark)a iki aylık bir vâde verdiklerine göre yoluna devam edebilir ve yine onlardan aldığını sandığı «kaygısızca tevekkül» emrine uyabilir.

(Kompiyen)... Teşkilât işleriyle uğraşır ve köy köy sağa sola seğirtirken, bir aralık üç beş adamı arasında, kuvvetlerinden uzak düştü. Emrindekiler, eskisi gibi de—ğil, yabancı kandan, inzibatsız ve itaatsiz tiplerle kabartıl—mış... Karşı geliyorlar, kaçıyorlar ve her ihanete hazır du—ruyorlar. O sırada, Burgonyalılar da, civarda, keşifte ve teşebbüs hazırlığında... (Jan Dark)dan kaçanlar, Bakirenin, pek yakında bir köyde ve müdafaasız oldu—nu düşman kumandanına haber verdiler. Müthiş bir böğürme:

— Büyücüğü yakaladık!

Ayaklarına, Fransa çapında gelen avı kementlerine düşürmek için atlarını mahmuzladılar. Kol kol ilerlediler (Jan Dark)ın aslî kuvvetlerle arasını kestiler, (Kompiyen) kapılarında etrafım sardılar ve müdafilerini kılıçtan geçir—dikten sonra kızı esir aldılar.

Perde, bir daha aralanmaz şekilde kapanmıştır.

212

213

SATILMIŞ HAKİM

" (Jan Dark)ı, biraz evvel baskın verdikleri köyde, loş bir eve tıktılar. Evin etrafını silâhlı muhafızlarla çevir—diler ve haberini Paris'e uçurdular. Haber bir taraftan da, ışık hızıyla Krallık tarafından da yayılmaya başladı. Biri müjde, öbürü kara haber...

Tâ tepede ışık damlayan bir küçük pencere, kapka—ra bir ocak, bir masa, bir iskemle; ve Fransız birliğinin müşahhas timsali mahpus (Jan Dark)...

Daha ilk günden Burgonya dükü, kendi çevresi içindeki yerlere bir bildiri göndererek müjdeyi verdi ve bu çılgın kız yüzünden huzuru kaybolan Fransa'nın artık rahata kavuşacağını ilân etti.

Öbür taraftan, Kral mahzun, fakat etrafı memnun...

İngilizlerse bu hâdiseye artık zaferlerinin gerçek—leşmesi diye baktılar; ve yollarından Fransa büyüklüğün—de bir engelin kalktığı hissine düştüler. İngiliz millî gurur politikası, beş asır ileriye şamil olarak, yabancı bir mille—te ait birliği yine kendisine parçalatmanın ve onun şah—lanmış timsalini yine kendisine düşman göstermenin mektebini kuruyordu.

Paris'teki İngiliz Kral naibi, haberi gece vakti, ye—mek sofrasında aldı ve öyle keyiflendi, öyle içti, öyle coş—tu ki, başına kan çıkıp öleceğinden korkuldu. Ertesi sabah toplanan lordlar konseyi, (Jan Dark)ın hemen bir çuval içinde nehire atılmasını uygun gördü. Fakat tarihî İngiliz politikasının sinsi ve soğukkanlı ilk temsilcileri bu teklifi çocukça buldular. Kurt politikacılar, (Jan Dark)ı bizzat Fransızlara yargılatıp «lânetli» ilan ettirmenin, böylece (Jan Dark) ile beraber bütün Fransa'yı alçaltmanın, Fran—sız millî birliğini kırmak sanatı olarak büyük değerini kestirdiler.

Konsey şu kararı verdi:

«— (Jan Dark), ne pahasına olursa olsun, Burgon-jjlardan satın alınmalı, ve dinî bir mahkemece yargılan-malıdır! Muhakeme, onun esir edildiği mintıkada olmalı ve kız, küfür ve sihirbazlıkla suçlandırılmalıdır. Kral ve taraftarları da, bayraklaştırdıkları ve arkasında toplandık-ları (Jan Dark)ın bu mahkûm hüviyetiyle şerefsiz ve tesir-siz künmaldır!»

Bunun için ne lâzım?

Diniyle, vicdaniyle, temsil ettiği kanunun sahte te-siriyle, adalet ölçülerinin ırzını kuvvetlilere peşkeş çeken seciyesiyle, hak ve hakikat, vatan ve millet haini, ödenek-li bir hâkim!!!

Ellerini uzatır uzatmaz buldular!

(Jan Dark) bahsinde yüzlerce hâs isimden pek azı-nı andığımız halde, şenaat âbidesi bu hâkimin adını he-men başa oturtalım:

(Piyet Koşon)...

Zulmün, hedefi (Jan Dark) ise, bizzat kendisi bu adamdır ve ismiyle cismiyle; mânasiyle, mahiyetiyle (Jan Dark) kadar mühimdir.

(Bove) katedralinde, piskopos külâhlı, ruhunun zulmeti suratına vurmuş, kara kuru, karga gözlü bir adam... İçinin mukaddes tanıdığı herşeyi menfaatlerine feda ede ede piskoposluğa kadar yükselmiş... Burgonya dükünün maşası... Mukaddes bilinen şeylere ihanetin mükâfatını daha zengin devşirebilmek için en sonra İngi-lizlerin kapıkulu... İstilâcılar sayesinde nihayet İngiltere Kraliçesinin musahibi ve Fransa'nın resmî devlet papazı... °ağ olduğu dinin vecd ve iman cephesiyle hiçbir alâkası y°k da, ezbercilik ve ukalâlık tarafında bütün bir iddia... "azık, zarif, derin ve emin bir lisana sahip olmak gayre-tinde...

214

215

Fransız tarihçilerinin, başka bir lâf bulamamak zo-rundan «sefil ve alçak» diye vasıflandırdığı bu altmışlık adam, bir aralık rektörü olduğu Paris Üniversitesini de, bütün bir ilim ve hakikat namusunu ayaklar altına alıp za-limlerin servisine girmek yolunda peşinden sürükledi. (Jan Dark)m ele geçişinden üç gün sonra Paris Üniversi-tesi alçağın tahrikiyle, Burgonya düküne başvurup Bakirenin, küfür suçundan yargılanmak üzere, kendisine teslimini istedi. Her türlü hak, kanun, usul, âdet dışı is-tek... Dinî mahiyet taşıyan o zamanki Üniversitede, kendi üyelerini yargılamak hakkı var, fakat kilise mahkemeleri-ne el uzatmak yetkisi yoktur. Böylece, millî kahramanı millete suçlu göstermek için en büyük ilim merkezinden hüküm çıkartmak've hakikat fetvacılığı makamından ha-kikatin ırzına geçmek gibi bir şenaete zemin hazırlanıyo-ru!!! Müthiş mi???

Burgonya dükünün, efendisinin muhafazasına bıraktı. (Jan Dark) üçüncü bir şatoda ve Burgonya dükünün em-rinde...

Kralın toplayabildiği yeni bir orduyla (Kompi-yen)dekiler kurtarılıp düşmanlara ağır bir darbe vurulun-ca, Burgonya'lılar tarafı o kadar öfkelen-di ki, sinsi bir gü-lüşle neticeyi bekleyen İngilizlere (Jan Dark)ı satıverdi-ler. Satış bedeli olan 10.000 altın şatoya getirip teslim eden, yukarıda bahsettiğimiz ve daha çok bahsedeceğimiz satılık hâkim ve eski üniversite rektörü (Piyer Koşon) dur!!! Kralın teklif ettiği daha büyük bir meblağ sırf İngi-liz korkusu yüzünden kabul edilememiş ve tarihin o güne kadar kaydettiği alçak hâkimler arasında bu en şenii -bel-ki sonradan onu geçenler olmuştur- bizzat ateşe atıracığı mazlumunu daha evvel satın almaya gelmiştir!!!

(Jan Dark)ı, tıktıkları köy kulübesinden alarak (Boliyö) şatosunun kulesine hapsedtiler. Oradan da başka bir şatoya...

(Kompiyen), Burgonya'luların muhasarasına daya-nırken (Jan Dark), mahpus bulunduğu yeni şatodan kaçıp oraya can atmak için korkunç bir tecrübeye girişti. Kendi-sini, bilmem kaç adam boyu kuleden basit bir iple sarkı-tıp, gözcü tarafından bağırılınca aşağıya attı. Tabî şartlar altında parçalanması gereken bu vaziyetten, dört gün yat-makla kurtuldu.

Bu sırada (7'nci Şarl) Lüksemburg senyörüne (Jan Dark)ın fidyesini verip onu satın almak ve kurtarmak için teşebbüstedir. Fakat kimsenin, İngiliz nüfuzuna ve İngil-tere hazinelerine rekabet edebilmesi mümkün değil... Ni-tekim (Jan Dark)ın muhafızı Lüksemburg senyörü, tazyik-ler altında sıkışınca bu belâdan kurtulmak istedi ve kızı»

ADALET ŞEKLİ

Bakire, kanun kaatili kanun mümessilinin eliyle İngilizlere geçince onu deniz yolundan dolaştırıp (Roan)a götürdüler ve (Burvöy) şatosuna kapadılar. Burgonyalılar elinde ve öbür şatolardayken oldukça iyi muamele gören (Jan Dark), burada, kalpleri nasırlı ve elleri kanlı mütehassıs zindancılar tarafından parangaya vuruldu.

İngiliz valisinin seçtiği beş tane, kalpleri ve elleri usta zindancının karşısında şimdi (Jan Dark) beşerî ıstırapların en acısını çekiyor... Bunlar, bir ot şilte üzerinde, vücudu kalın zincirlerle sarılı genç kıza gözlerini dikmiş, en ağır küfürleri basıyorlar. (Jan Dark), kendisini çiy çiy yiyen beş çift göze karşı gözlerini yummuş, hiçbir karşılık vermiyor. Bir Fransız tarihçisinin tabiriyle «cehennem zebanilerinden daha zalim» bu damlar, (JanDark)ın ruhunu kemirmeye memur...

216

217

Zulüm zindanlarının en dayanılmaz tarafı da her devirde bu tarz olmuştur; efendileri hesabına mazlumla-rın ruhlarını kemirmeye memur köpeklerin kötülük işti-halan...

Pransa Krallığı çökecektir. Fakat şimdi olduklarından üzbin kere kuvvetli olsalar bunu başaramayacaklar!

Bu söz üzerine, senyörün yanındaki İngiliz lordu kılıcını çekip müdafaasız kızın göğsünü delmek istediye de başka bir -lord, onun koluna yapıştı; ve (Jan Dark)ın bu kadar ucuza ellerinden gitmesine engel oldu.

1430 kışı o kadar şiddetli oldu ki, kalın kaputlarına bü-ründükleri halde 18 yaşındaki Bakireye pestil kalınlığın-da bir örtüden başka bir şey vermeyen zalimler, kızın bü-tün bir kış, demirlerini şangırdatırcasına titrediğini gördü-ler. Vücut yapısı kuvvetli olduğu için hastalanmıyan, sa-dece ıstırap çeken (Jan Dark)ın tepesinde bir de soğuşun kamçısı saklıyordu. Yediği de bir çorba ve kuru ekmek... Arada bir vali tarafından bazı vazifeliler gelip, kızın aklı-nı ve sıhhatini kaybedip etmemiş olduğunu kontrol edi-yorlar ve raporlarını veriyorlardı:

— Akli başında, sıhhati mükemmel, her azaba kat-lanıyor!

Bir gün, onu İngilizlere satan senyör, utanmadan ziyaretine geldi ve teklif etti:

— (Jan), eğer bize bir daha baş kaldırmamaya ve

silah çekmemeye söz verirsen, bedelini öder ve seni İngi-
lizlerden geri alırız.

(Jan Dark) hiçbir şey yapmaya güçleri yetmeyen bu âcizlerin tavırlarındaki sefil cakayı anladı, acı acı gül-dü ve dedi:

— Benimle eğlenmeyiniz! Buna ne kuvvetiniz ye-
ter, ne cesaretiniz, ne de samimî isteğiniz!..

Senyör, Kralın da bunu istediğini ve her fedâkârlığı göze aldığını söyleyince (Jan Dark) mahzun-
laştı:

—Yapamaz, yapamazsınız! Biliyorum ki, İngiliz' ler beni öldürecekler! Sanıyorlar ki, benim ölümümle

1431 yılının ilk günlerindeyiz. İngiliz Kralının resmî fermanı ile (Jan Dark), mahut (Koşon)un reisi oldu-ğu kilise mahkemesine verildi.

O esnada âciz ve şaşkın Kral (7'nci Şarl), nihayet (Jan Dark)ı kurtarmak için bir plân düşünebiliyor. İki fedaî kumandan emrinde bir fedaîler grubu teşkilâtlandırılıyor ve büyük bir mahremiyet içinde (Ro-an)daki şatoya bir baskın hazırlanıyor. Fakat her zamanki haber alma hüneriyle İngilizler, Fransızların bütün plânını öğreniyor ve tam teşebbüs ânında onları sarmak üzerey-ken (Jan Dark) fedaîleri güç belâ kendilerini kurtarabili-yorlar.

Satılmış hâkim, (Bove) piskoposu (Piyer Koşon), tırnaklarına, 19 yaşına doğru giden ve 20 nci yaşını süre-meyecek olan Bakireyi geçirmiş olmaktan mes'ut, zulüm plânını, hak sandığı esaslara uydurmakla meşgul...

İtham noktaları, Râfizilik ve sihirbazlık...

Halbuki: (Jan Dark), çifte zalim ve kâfir Piskopo-sun hak sandığı dine herkesten fazla sadık...

Sihirbazlıkla da hiç ilgisi yok...

218

219

(Koşon), itham plânı etrafındaki kuklalar kadrosu nu tertipledi; savcısını, sorgu hâkimini, üyelerini, her Şe yini buldu ve din ve millet adına en büyük cinayeti işle meye hazırlandı.

Hak Peygamber İsa dininin tahrifçilik müessesesi kiliseye bağlılık iddia edenler, onun adına kendi haksız haklarını bile ayak altına alıyorlar ve aynı haksız halkın en samimî temsilcisini ateşe yakmaya hazırlanıyorlardı.

Kilise mahkemesi, (Jan Dark)ın, kulesinde hapse-dildiği şatoda toplandı.

Artık (Jan Dark), bacaklarına vücudunu taşıtama-yacak kadar bitik, boyuna mahkeme salonuna inip çıkıyor ve türlü maddî ve manevî işkencelerden geçiriliyor. Öyle ki, işleri güçleri, karşısına geçip ona gözlerini dikmekten ve her azabı tatbik etmekten ibaret muhafızları bile ken-disine acıyacak hâle gelmiştir. O mahkeme ki, hâkimleri, icracılarından daha zalim... Karga gözlü başkan, hiç kim-senin ulaşamayacağı bir azap verme sanatıyla kızın ruhu-nu ve maddesini lif lif koparmakta, zerre zerre gagala-makta...

(Jan Dark)ı muhakeme eden heyet, piskoposlardan, başrahiplerden, ilahiyat doktorlarından vesair yardımcı-lardan ibaret olarak 95 kişi. Celselerde sayıları 14 ile 16 arası değişiyor. Aralarında bir de (Enkizisyon) temsilcisi var...

Aralarından birkaçının kalbinde küçük bir burkun-tu istidadı olsa da, bu beliremiyor ve hemen maske altın-da gizlenmek zorunda kalıyor.

Karga gözlü başkanın etrafındaki öbür yırtıcı kuş- lar da kızı gagalamakta birbiriyle yarış halinde... Biri sua- lini bitirmeden öbürü soruyor ve (Jan Dark), ıstırabını unutturur bir şaşkınlık içinde bir sual kasırgasına şu ce- vabı veriyor:

«— Hep birden değil, teker teker sorunuz!»

Dünyaya gelişinden o güne kadar (Jan Dark)a ne mak mümkünse hiçbirini ihmal edilmedi. S° Din ölçülerine aykırı itikatlar beslemek manasına len râfizilik, ayrıca sihirbazlık ithamlarına (Jan Dark)ın cevaplarındaki öz:

— Ben kiliseye hepinizden daha fazla sadıkım ve adaletli bir muhakemeden geçmeye hazırım! Beni Papa yargılasın!

Sihirbazlıkla hiçbir alâkam yok ve olmadı. Ne aletlerini bilirim, ne usullerini. Okumam yazmam da yok ki, bu işe dair birşeyler karıştırmış olayım!..

Bir aralık hâkimlerden biri başını kaldırıyor ve so- ruyor:

— Her şeyi bir tarafa bırakalım ve yalnız şunu ce- vaplandırmanı isteyelim: Allah tarafından gönderilmiş ol- makta İsrar ediyor musun?

O da, bitik hali içinde doğruluyor:

— Ayaklarımın dibine çalı çırpı yığsanız, onları ateşleseaz ve beni içine atıp sorsanız yine aynı cevabı vereceğim! Göklerden emir aldım!

Ne aç, ne susuz bırakmalar, ne hücrelerinde sinir tör-pülemeleri, ne celseler arası işkence sırtığında acı çektir- meler, (Jan Dark)a bir şey söyletebildi.

İlim ve hakikati siyaset ve kuvvete feda etmiş olan Üniversiteden de mahkemeyi teşvik ve tahrik fetvası alın- dı:

«— (Jan Dark)ın, gözüne görüldüğünü ve kulağı- nm işittiğini bildirdiği şeyler, eğer yalan ve riyakârlıktan ibaret değilse, şeytanın ve habis ruhların eseridir.!»

Erkek elbisesi giymesi de küfürdür; ve o, Allahı tezyif eden ve kendi icat ettiği putlara tapan bir dinsizdir!

220

221

Bu ithamlar altında sorguya çekmeler her gün de- vâm etti ve kız o hale getirildi ki, kuştüyü bir yatağın kar- şısında günlerce uyutulmayan ve ayakta bekletilen bir in- san gibi, o kuştüyü yatakta gördüğü ölümü saadet bildi ve bir gün haykırdı:

— Beni öldürünüz, bana merhamet ediniz ve öldü- rünüz! Artık dayanamıyorum!

Bu sözü söyledi; fakat «alçaklığınıza dayanamıyo- rum!» diyemedi de, böyle söyledi.

Nasıl da, yârabbi, her mazlum ve zalim birbirine benziyor!!!

ATEŞE DOĞRU

Kilise mahkemesi, 24 Mayıs 1431 tarihinde kararı- nı bildirmek üzere duruşmaların nihayete erdiğini ilân et- ti; ve hemen her saat devam eden, diri diri gömülme- ten beter, ruh törpüleyici celselerden sonra (Jan Dark), kule- sine çıkıp, zincirleriyle koyun koyuna rahat döşeğine uza- nabildi.

24 Mayıs sabahının şafağında, hücrelerine mahkeme heyetinden bir adam geldi:

— (Jan)!.. Karar hazır!.. En acıklı şekilde ölüme gidiyorsunuz! Eğer sadık bir hıristiyansanız, bütün itham-ları kabul ve suçunuzu itiraf ediniz ve af isteyiniz! Başka kurtuluş yok!
Bu teklifte, (Jan Dark)ın hayatını kurtarmak fikrin-den ziyade, onu kendi ağziyle de kötülemek, ayrıca Kralı-nı ve istiklâl mücadelesinde olanları düşürmek gibi bir taktik yatıyordu.
(Jan Dark) hiçbir cevap vermedi, başını çevirdi ve akıbetini bekledi.

(Roan) şehrinin, mahkeme kararları okunan büyük ffleydanı, 24 mayıs sabahı, iğne atılsa yere düşmeyecek halde. •• Eski bir mezarlık olan bu meydanda, seyrek seyrek tahta naÇİlar arasında bir de fuar kurulmuş... Sağdan soldan gelen satıcılar, giyecek yiyecek eşyalarını yerlere dizmişler, bağırıp çağırıyor, müşteri arıyorlar... Bir taraf-tan da, (Jan Dark)a ait mahkeme ilâmını okuyacak hâkimlere mahsus, geniş bir merdiven şeklinde sıralar... Belli ki, kanun ve hakikat kaatili mahkeme başkam, oku-yacağı adalet fermanını büyük bir halk kütlesine dinlet-, mek sevdasında... Zengin kumaşlarla süslenmiş bu sıra-larda, ayrıca, ruhanîlere, senyörlere, kumandanlara ve İn-gilizlere göre ihtişamlı yerler... Ilık bir Mayıs güneşi her tarafı yalıyor ve henüz merasim başlamadığı için, satıcı-lar avaz avaz mallarını övmekte devam ediyor.

(Roan) halkı, henüz yüzünü tanımadığı, fakat ru-hunda efsaneleştirdiği (Jan Dark)ı görmek için meydana doğru akmakta... Halk içinde, (Jan Dark)ı sevenler, azize kabul edenler, hiç sevmeyenler, şeytan soyundan bilenler, şu veya bu telkin kutbuna bağlı olarak düşünenler, küme küme... Ama ağzı kilitli ekseriyetin onu kalbinde büyüt-tüğü, sessiz, nümayışsız, fakat hâkim bir gerçek... Yeniden beş muhafız gelip (Jan Dark)ı aldı. Avlu-ya indirdiler ve silâhlı askerler tarafından kuşatılmış bir arabaya attılar. Şatonun tunç kapısı açıldı ve araba mey-dan istikametine ilerlemeye başladı. (Jan Dark), hayatta °UP olmadığının bile farkında değil... Sokaklarda halk °na kelebekten daha narin ve zayıflıktan uçacak hale gel-miş bir kızcağız diye bakıyor; ve bir vakitler, sırtında y Zİfn, bütün Fransa'yı fıkrırdatan insan bu muydu, gibiler-le en, yüzündeki hayret çizgilerini gizleyemiyor.

222

223

Araba, birdenbire herkesin susup ortalığı ölüm sü-kutuna buladığı ve bütün-canını gözlerinde topladığı ân meydana girdi ve hâkimlerin önünde durdu. Sıralar ağız ağza, türlü renkler ve çizgilerle dolmuş... Kızı arabadan indirdiler ve bir sürü muhafız arasında hâkimlerin karşısı-na sürdüler. (Jan Dark), karşısında şahlanan büyük adam-lar dalgası, koca bir insan denizinin içinde bir çöp...

Mahkeme heyetinden, vazifelendirilmiş birkaçı ayağa kalktı ve aralarından biri, kararın giriş kısmı halin-de bir vaaza başladı. İncilden parçalar okudu, kendilerin-ce din ve imanın ne demek olduğunu anlattı ve (Jan Dark) bahanesi altında işi Krala ve istiklâl mücadelecile-rine kadar götürerek, Romalı hatip (Siseron) üslûbiyle, asıl yıkmak istediği mânaya geldi:

«— Ey Fransa! Seni çok istismar ettiler! Sen dai-ma şiddetle hıristiyan bir milletin! Fakat senin kralın ol-duğunu iddia eden (Şarl), bizzat râfîzî ve dininden dön-müş bir insan olarak, bomboş, şerefsiz ve muvazenesiz bir kıza kapıldı ve emrindeki kilise üyeleriyle beraber dalâlete saplandı. Havada helezonlar çizerek akan bu ahenkli, fakat baştan aşağı sahte lâflara karşı (Jan Dark) açık bir kü-çümseme tavrı takınınca, mahut başkan dayanamadı ve avazı çıktığı kadar bağırıldı:

— Sana söylüyorum (Jan)! Kralının bir rafîzî, bir dinsiz olduğunu, sana söylüyorum! Anlıyor musun?

O zaman (Jan Dark), hafif bir reveransla ve bitik vücudundan nasıl fıskırdığı anlaşılmasız bir sesle cevap verdi:

«— Hayır efendim! Bildirmeme izin verin ki, be-nim Kralım, Fransanın kralı, dinsiz değildir! O, benim ta-nıdığım en asıl hırsiy andır! Kimse onun kadar imanınâ ve kitabına bağlı değildir! O, sizin anlattığınızın zıddı-dır!»

Halk içinde korkunç mırıltılar, doğrulama ve* ya-bama sesleri...

Deminki hatip muhafızlara seslendi:

— Onu susturunuz!

Ve lâflarının sonunu getirerek, suçlu hakkında kili-se adaletinin tecelli ettiğini, âdil hâkimlerin karar verdiği-ni ve şimdi ilâmm okunacağını bildirdi.

(Jan Dark) haykırıyor:

— Cevap vereceğim! Evvelâ benim hareketlerim-den, benden başka kimse sorumlu değildir! Ne Kral, ne kimse! Benim suçlu olup olmadığıma gelince: Ne duru-yorsunuz; mademki kilise adına hüküm vermektensiniz, gönderin öyleyse müdafaalarımı Papaya, kararı o versin!.. Neden korkuyorsunuz?

Bu çıkış, hırsiyancılarca, hükmün kendi kendisine temyize gidişi ve o anda bozuluşu gibi bir şey...

Ve halk karşısında, inkâr edilemez şekilde cereyan ediyor... Mah-keme ve başkanı için nazik vaziyet... Mahkeme üyeleri taş kesilmiş, hepsinin dili tutulmuş...

Başkan (Koşon) kalkıyor ve utanmadan şu mantığı ileri sürüyor:

«— Romadaki aziz pederi bu kadar uzaktan araya-mayız! Buradakiler de hâkimdir ve hüküm selâhiyetinde-dir. Verilen karar, Romaya baş vurmaya lüzumsuz kılacak kadar adaletlidir! Oradaki aziz Pederse, buradaki de aziz kilisedir!»

Ve sesini büsbütün yükseltiyor:

— Dinleyiniz! Kararı okuyorum!

Halk arasında uğultu... (Jan Dark)a seslenenler:

— Ateşe gideceksin! Teklife mecbur oldukları töv-beyi kabul et! Kurtul!

Kilise kanunlarına göre (Abjuration) ismi verilen "ir tövbe ve nedamet hareketi, affi gerektirebilirdi.

224

225

Mahut başkanın evvelden hazırlamış olduğu tövbe ve nedamet senedi ortaya çıkarıldı. Bu senette, (jan Dark)m, kendisini topyekûn kilise emir ve kararına bırak-tığı, bir daha erkek kılığına girmeyeceği ve saçlarını şö-valyeler gibi kesmeyeceği, bir daha silâhlanmayacağı ve silâhlı hareketlere katılmayacağı, günahkâr ve râfizi oldu-ğunu kabul ettiği ve artık bunlardan döndüğü, şimdiye kadar halkı birtakım yalanlarla kandırdığı ve bu şeytanî hallerini itiraf ettiği, dâvasına en ağır bir hiyanet ve zillet üslûbiyle yazılıydı.

Vazifeli şahıs, senedi kıza uzattı:

— İşte imzalayacağın itiraf, tövbe ve nedamet se-nedi!..

(Jan Dark) hayretle sordu:

— Bütün bunlar ne demek? Hiçbir şey anlamıyo-rum!

Başkandan emir:

— Anlatınız, öğretiniz!

— Bütün bunlar, sadece kiliseye, dünya kilisesine bağlılığınızın beyanı demek... Ve bu bağlılığın şartları.

Kız feryadı bastı:

— Ben dünya kilisesine zaten bağlıyım! Gerisine aklım ermez! Ne kelimelerden anlıyorum, ne de tabirlerini biliyorum!

Birtakım iphamlı sözlerle, dolambaçlı tefsirlerle ve el çabukluğuna getirilen değişik parşömenler üzerinde başka başka metinlerle (Jan Dark)ı apıştırdılar, aklını başından aldılar, kandırdılar. Elini zorla tutup tövbe senedinin altında gezdirdiler. (Jan Dark), imzasının altına bir de haç işareti kondurdu; ve bütün bunları, kiliseye bağlılık-tan gayri hiçbir şey bilmeden yaptı.

Mahkeme ilâmı, halkın ve (Jan Dark)ın bir şey an-lamaması için bir papaz duası şeklinde lâtinçe okundu Karara göre (Orlean) Bakiresi, tövbe etmezse ateşe, eder

süresiz hapse mahkûm ediliyor ve ömrü boyunca «ıstı-an ekmeği yiyip keder suyunu içmek» cezasına çarptırılıyordu.

İngilizler, hileyi evvelden bilmeleri gerektiği hal-

je birdenbire (Jan Dark)ın kurtulmuş olduğu zanniyle şüphelendiler, öfkeleniler veya böyle göründüler. Sıra-larda ayağa kalkıp hâkimlerin etrafını sardılar.

Karara göre (Jan Dark)ın hükümden sonra kilise emrine geçmesi, Fransız hapisanesine girmesi ve artık İngilizlerin elinden çıkması lâzım...

Uğultu, patırdı, çekişme, tehdit, bir karışıklıktır gi-derken, birdenbire mahut başkanın sert sesi yükseldi ve herkese herşeyi anlatmış oldu:

«— Hükümlüyü alınız ve geldiği zindana götürünüz!»

Kilise emrine, Fransız zindanına geçmesini bekle-yen (Jan Dark) sapsarı... Halkın içinden homurtular yük-seliyor... Askerler ve muhafızlar yere bakıyor...

Bütün oyunun, bir ân için (Jan Dark)ı ve «efkâr-ı umumiye» isimli sâf mahlûku aldatıp kızın elinden, kendi kendisini, vatanını ve Kralını düşüren bir vesika almaktan ve kilise kanununa ihanet etmiş görünmemekten ibaret olduğu, anlayanlarca anlaşılmıştır!

PLÂN

Bakire, yine İngilizlerin zindanına iade edilip gece Çökünce, birdenbire hüccresinin kapısı çaldı ve içeriye Korkunç suratlar doldu. Bir köşede yanan reçine meş'ale-Sının donuk ışığı altında bu suratlar, kâbuslarda bile gö-mmez esâtirî hayvan yüzleri... Dehşetle ot şiltesinden ?ıPİayan (Jan), zebanileri hemen tamdı: Enkizitörlerden,

227

226

Paris Üniversitesi İlahiyat profesörlerine kadar, bir sürü hâkim... Yanlarında da, kadın elbisesi taşıyan bir terzi...

(Jan)ın zincirleri çözüldü, sırtındaki şövalye göm-leği ve zırhlığı çıkarıldı ve kendisine baştan aşağı kadın elbisesi giydirildi. Sonra oturtuldu ve terzinin kocaman makasıyla, büküm büküm saçları tâ dibinden kırıldı Kırkık saç, kadın hüviyeti içinde, onun ebedi mahkurnlu-ğunun işareti... (Jan Dark) herşeye rağmen memnun... Zira artık kilisenin ve Fransızların emrine geçtiğini sanıyor, İngiliz-lerden kurtulmak üzere bulunduğu seviniyor.

Fakat heyet hiçbir şey söylemeksizin çekilip gitti. (Jan Dark)ı tekrar zincirlediler.

(Jan Dark) yerlere koyu kestane rengi saçlarına ve kendisini, kadınlığını bile meçhul bir hâle getiren yeni manzarasına bakıp ağlıyor. O artık yeryüzünde âciz ve çaresizlerin en âciz ve çaresizidir.

Yüzünü ot şilteye gömdü ve ıstıraplı bir hal içinde dona kaldı. Ve birden, korkunç bir hissedişle zıplayıver-di. Bir el eteğini kaldırıyor, elbisesini sıyrıyordu. Karşı-sında, /eni muhafızlardan birinin, bir ayı şehvetiyle üze-rine abanmış olduğunu gördü. Avaz avaz bağırarak: — Çekil, sefil adam, üzerimden! Ve dizüstü düşürücü bir heybet tavrıyla ayağa kalktı. Odadaki öbür muhafızlar, hayvan hayvan, başları-nı sallıyorlar ve kahkahadan kırılıyorlar...

(Jan Dark), yüreğine indirecek gibi bir hafakan ya-şıyor. Başına, ölümden, ateşten, cımbızla lif lif yolun-maktan beter birşey getirmek için, bu hayvandan aşağı in-sanlar, emir almış olabilir! Bakire, üzerine atılana o türlü yalvardı, onu gaibin görünmez kuvvetleriyle öyle korkuttu ki, hayvanın âdeta içi burkuldu, bütün kuvveti kesildi ve başı eğildi. Ayakta' tiril tiril titreyerek kendilerine Allah korkusunu aşılray

harika kız karşısında, üç muhafız birden, köşeye çekilip sindiler.

(Jan Dark) onlara teşekkür etti; fakat tam iki gün, ki gece, bir lâhza bile gözlerini kırpmadı ve hayvanlar-dan ayırmadı.

Üçüncü günün sabahı bambaşka bir teşebbüs... Muhafızlardan biri, (Jan Dark)ın bir kenara atılmış erkek elbiselerini alıp ona uzattı:

— Daha fazla tahammül edemeyeceğiz! Seni kadın kılığında gördükçe mutlaka üzerine atılmaya mahkûmuz! Bize kadınlığını unuttur; giy eski erkek elbiseni, biz de seni şövalye kılığında görüp kendimizi aldatmaya, tutma-ya çalışalım!

Muhafızlar, kızın demirlerini çözdüler, geri çekil-diler, arkalarını döndüler ve eski kılığına girmesini bekle-diler.

Fransız muharirleri, muhafızların teklifi üzerine (Jan Dark)a yine bir tecelli olduğunu, tam o anda (Sent Margârit)in görüldüğünü ve şöyle söylediğini iddia eder-ler:

«— Düşmanların sanıyor ki, sen, Allah tarafından gönderilmiş olmak rolünden döndün! Bunun için sana zenne elbisesini giydirdiler! Hayatına mal olsa da çıkar onu üzerinden! Eski kılığına gir ve dâvanda İsrar et!»

Bu iddiaya acemi bir masal göziyle bakmamak mümkün değildir. Zira böyle bir tecelliye yer olsaydı, Or>un, (Jan Dark) a halk huzurunda hileli bir itiraf ve tövbe senedi imzalatırken olması lâzımdı. Ayrıca, İngiliz valisi-nın plâniyle iş gördükleri besbelli olan muhafızların bu 'straph gayretine de lüzum yoktu.

Evet; plân besbelli!.. İngiliz valisi, son günlerde eğitirdiği muhafızlara hususî emirler vermiş ve bireyi tekrar erkek kılığına sokabilmek için, iffetine te-" Vuz komedyası oynatmıştır. Maksat, ettiği tövbeden

228

229

döndüğünü göstererek (Jan Dark)ı odun yığınının üstüne çıkartmak...

Tarihte mevcut şenat plânlarının belki en dâhice ve cânicesi... Bundan, mahut başkanın da bilgi sahibi bu-lunması çok mümkün... Zira o, azat kabul etmez düşman uşağı...

(Jan Dark), erkek elbisesini giydi; ve kaydetmeye değmez ki, hemen içeriye dolan vazifeliler tarafından «tövbesini bozan ve ahdini çiğneyen râfizî» olarak tesbit

edildi.

Aynı günün akşamı, bütün (Roan) şehri, kızın, ka-^ıdın elbisesi giydikten ve saçları kesildikten sonra tekrar erkek kılığına bürünmüş olduğunu duymuştu.

Muhafızların ifadesi de şuydu:

— Zincirlerimi çöz, eski elbiselerimi giyeceğim dedi, biz de çözdük!

Tespit işi bitip de mahkeme üyeleri şatonun bir sa-^ılonunda İngilizlerle konuşurken ikinci bir komedyaya... Heyetten biri şöyle diyor:

— (Jan Dark)ın erkek elbisesi giymesinden daha mühimi, bunu nasıl ve niçin giydiği. İfadesine bakılır-^ı sa mecbur edilmiş!

Bu sözün içindeki gizli himaye payına bile dayana-^ımayan İngilizler:

— Vay, alçak Kralcı, hain!

Diye adamın üstüne yürüyorlar ve kılıçları ve bal-talariyle adamı delik deşik edecek oluyorlar.

Adam o ka-^ıdar ürküyor ki, evine kaçıp dişleri zangırdarak yatağına giriyor ve günlerce oradan çıkamıyor.

Bütün bunlardan sonra, (Jan Dark)ın karşısında Başkan (Piyer Koşon)... (Jan Dark)ı erkek elbisesi içinde görür görmez karga gözleri parıldıyor ve kıza soruyor:

— Ne bu hal?.. Ne çabuk bozdun ahdini!

— Ne ahdi?

— Yine erkek elbisesi giymişsin!

— Evet giydim?

— Böylece ahdini bozdun!

— Eğer bana kadın muhafızlar verilmiş olsaydı, kadın elbisesi içinde kalırdım. Fakat muhafızlarım erkek olunca, onlara böyle görünmek zorunda kaldım! Beni an-^ılıyor musunuz?

— Anlamıyoruz! Erkek elbisesi yerine kadın kılı-^ığxyle gelmiş olsaydın buraya, ne yapacaktın? Mademki ahdettin, nasıl çiğnersin sözünü?.. İş erkek elbisesiyle de bitmiyor! Muhafızların ifadesine göre, sen yine gaipten sesler duyar ve emirler almış gibi haller içindeymişsin! O halde her bakımdan yine eski yolunda, rafizîlik mesle-^ığindesin! İtiraflarını geri almış ve tövbeni çiğnemiş ol-^ımak mevkiinde!..

Ve hâkim cübbesi altında adalet kaatili hainler ko-^ılunun bu başbuğ tipi, (Jan Dark)ı daha fazla konuşturma-^ıdan şatonun alt katına indi, orada İngiliz valisini ve lord-ları bir arada buldu ve uzaktan haykırdı:

— Tamam, tamam! Memnun olabilirsiniz, herşey tamam!

Ertesi günü, 29 Mayıs 1441, mahkeme, (Roan)ın arşövelklik kilisesinde toplandı; başkan celseyi açtı ve dedi:

«— (Jan Dark), şeytan tarafından idare edilen lânetli kız, birçok şahidin huzurunda yine göklerden ses alma tavırları göstermiş ve hâkimlerce sırtına geçirilen kadın elbisesini çıkarmış ve eski kılığına bürünmüştür. Bu, ahdinden tam bir dönüş ve üzerindeki isnatları kabul edıştır!»

Fakat o anda beklenmedik birşey oldu; ruhanilerden biri, içinde vicdan kıpırdanmasına benzer birşey duymuş olacak ki, ortaya şu fikri attı:

«— Şimdi bize okunan ahitnameyi bir kere daha

230

231

(Jan)a göstermek ve müdafaasını mahkeme huzurunda al-mak ve ona göre karar vermek daha uygun olur kanaatin-deyim!»

Herşeyi altüst etmesi mümkün olan bu teklifi, baş-kan şiddet ve nefretle reddetti:

— Katiyen lüzum yok! Hâdise bir heyet tarafından olduğu gibi zapt ve tesbit edilmiş bulunuyor! Yeni sahne-ler açmaya değmez!

(Jan Dark) 30 Mayıs 1441 günü ateşe atılmak üzere: «İman ahdinden dönmüş (Relapse)... Afroz edilmiş, kiliseden kovulmuş (Excommuniee). Batıl mezhebe sap-mış (Heretique)...» ilân edildi; ve yakılacağı meydana araba araba odun taşınırken, haber, bütün şehir ve etrafın-da, gök gürültüsü gibi bütün gece, şafak vaktine kadar patladı, durdu.

ATEŞ

Fransa'nın en eski ..şehirlerinden (Roan)ın «Eski çarşı» meydanı... Şafak söküyor... Alaca karanlıkta, an-cak dikkatle bakılınca asker oldukları seçilen birtakım in-sanlar gidip gelmekte... Orta yerde, birkaç karış yüksekli-ğinde ve çerçeve şeklinde dört duvar bir boşluk... İçi, inti-zamla istifli odun dolu... Askerler gidip geliyor ve kenar-lara atılmış odunları kucaklayıp buraya getiriyor. Birkaçı da, alçak duvarın üstünde, muntazam yığını yükseltmeye çalışıyor. Kralcıların beyaz haçlarına karşılık kırmızı Burgonya haçını taşıyan bu askerlere, ellerini göğsünde kavuşturmuş, uzaktan bakan azametli bir adam var: İsmi-nin başında bir de asalet ve saygı lâfzı taşıyan cellât haz-ıretleri... Verdiği emirlerin hassasiyetiyle tatbik edilip edilmediğine dikkat halinde...

Dört duvarın ve odun istifinn ortasında, üstünde

ncirler sarkan bir direk... Hükümlü bu direğe ve o zin-cirlere bağlanacak...

Odun istifi, kısa boylu bir insan yüksekliğine var-mak üzere...

Meydan etrafındaki (gotik) yapıların pencerelerin-de şimdiden bir sürü kafa...

İşte hakimlere, kumandanlara, kilise mensuplarına ve ileri gelenlere mahsus tribünler çatmış olan marangoz-lar, tahtalara son çivileri mıhlamaktalar. Acı çekiç sesleri, kısık kumanda seslerine ve odun takırtılarına karışıyor.

İşte, işte, meydana bir ingiliz askerî kolu giriyor ve çepçevre etrafı tutuyor. İngilizlerin elinde, kırmızı harf-lerle yazılı koca bir levha... Odun istifinin karşısına bir direk diktiler ve levhayı astılar.

Onbeşinci asır Fransızca-sı ve imlâsiyle yazılı levhada şunlar:

«Jan; yalancı, habîs, istismarcı, kâhin, bâtıl itikatçı, kâfir, iman çelici, hodbin, müşrik, zalim, ahlâksız, şeytan dâvetçisi, dönek, râfizî...»

Bu satırların sonuna kadınlık edatı eklenecek olur-sa üslubuna da yaklaşmış olur.

Güneş doğdu.

(Jan Dark), hücresinde, dizüstü, duada... Kapısı açıldı. İçeride muhafızlar uykulu hallerinden silkinip kalktılar. İçeriye iki papazla yardımcıları girdi!

Ölüm haberi!.. Ateşte yakılarak!..

(Jan) o kadar fenalaştı ki, bir ân, kendisini kayde-decek hale geldi:

«— Bana bu kadar zalimce mi kıyacaklar? Her pis-"ğe karşı koruduğum vücudumu kül haline mi getirecek-ler? Bir kerecik de olsa böyle ölmektense defalarca başı-mın kesilmesini tercih ederim!

Her şeyi Allah'a mutlak "akime havale ediyorum!»

Biraz sonra kendisini toparlar gibi oldu; ve diz çö-kemeyecek kadar yorgun olduğu için, yatağına çökere^ duasına devam etti.

Tekrar açılan kapı... Gelen bir iki mahkeme üyesi-nin ortasında, Başkan... (Jan), gözlerini onun karga gözle-rine dikip haykırdı:

— Sizin yüzünüzden ateşte yanacağım! Piskopos!

Piskopos sustu ve sonra, sakın görünücü bir eda ile tane tane söyledi:

— Başınıza gelenlere sabırla katlanınız! Öleceksi-niz; çünkü ahdinizi tutmadınız ve ilk halinize döndünüz!

— Eğer beni İngilizlere teslim etmeyip kendi zin-danınıza atsaydınız, yanımda başka gardiyanlar buluna-cak ve dedikleriniz olmayacaktı. Onun için, Allah huzu-runda sizden davacıyım!

Başkan sapsarı kesildi ve hiçbir karşılık vermeden çıkıp gitti.

Kalanlardan birine (Jan Dark) soruyor:

— Bu akşam ben nerede olacağım?

— Allahtan ümidiniz yok mu?

— Var, hem nasıl var!.. Onun lutfiyle nerede ola-cağımı biliyorum!

(Jan Dark), papazlardan, o ân için dinî telkin istedi; fakat aforozlulara bir şey yapılamıyacağı cevabını aldı. Hıristiyanlık akidesince din ve iman tevzii işi papazların inhisarında olduğu için, onlar vermedikçe kalbler bir şey alamıyordu.

(Jan)ın isteğini aşağı kattaki mahkeme başkanı pis-koposa bildirdiler. O da, yetkisi içindeki izni lûtfetmekte mahzur görmedi:

— Ona istediğini veriniz! Dinî telkin merasimim yerine getiriniz!

En önde, haç taşıyan ve ölüm halinde bulunanlara mahsus lâtinçe ilâhiler okuyan zift kılıklı papazlar, tam 160 askerin arasında (Jan Dark), sokak sokak dolaştırıla-rak «Eskiçarşı» meydanına getirildi. Meydanda, elleri mızraklı, 800 İngiliz askeri... Köylerden akıp gelenlerle beraber, meydanda, mahşerî bir insan birikintisi... Mey-dana bakan pencerelerle damların üstünü hayal edebil-mek yeter! Halk isimli o binbir başlı mahlukun, her yerde olduğu gibi, burada da, bayram etmeye mi, tarihin en bü-yük hâilelerinden birini görmeye mi geldiği bir muam-ma... Satıcılar, zamparalar, ağızlar, çeneler, eller, mideler ve kursaklar hep birden faaliyette... Tribünlerde de, en parlak uniformalarıyla zulüm azametinin figürleri... Ara-larında karga gözlü başkanın sağa sola lâf yetiştirdiği ve nükteli hikmetler savurduğu belli oluyor. Bu, en büyük numarası olarak, içerde gerçekten bir kızın yakılacağı tarihî bir sirkadır.

(Jan Dark), ölüm alayının ciğer yırtıcı trampet ses-leriyle tribünlerin önünde arabadan indirildi. O kadar bi-tik ki, çıplak ayaklan yere basar basmaz bütün vücudu dökülecek gibi bir hal oldu. Kollarından tuttular ve hâkimlerin önüne sürdüler.

Orada, mahkemenin son kararına ait bir nutuk din-ledi:

«— (Jan), sükûnetle git! Kilise artık seni koruya-maz! Git ve encamın neyse gör!»

(Orlean) Bakiresi, iki asker arasında dimdik, on-binlerce gözün hedefi ve tribünlerden gelen fermanın mu-hatabı:

«— Sen bir râfizî ve döneksin! Çürümüş bir uzuv olarak, öbür uzuvları çürütmemen için, kilise seni Hıristiyanlık vücudundan koparıyor ve ateşe atıyor!»
Halk denilen o binbir başlı mahlûkun şimdi de ağlamaya ve sessiz sedasız gözyaşlarını silmeye başladığı

234

235

görülmekte... Sükût ve ruhlar üzerindeki baskı o kadar ağır ki, onbinlerce insanın bir arada susması ve yahu? gökte uçuşan kırlangıçların konuşması gibi bir harika var ortalıkta...

(Jan Dark) diz çöktü ve duasına başladı. Allahtan Kralına merhamet, günahlarına mağfiret ve düşmanlarına, tek istisnasız, af diledi.

Her taraftan hıçkırık taşıyor. Yalnız İngilizler kasıkatı... (Jan) ayağa kalktı ve ölürlen göğsüne basmak için bir haç istedi.

Veren olmadı. Bir asker, odun döküntülerinden bir değnek seçip ikiye böldü, çaprazvâri bağladı ve (Jan Dark)a uzattı. Bu bir İngilizdi.

Bütün bunlar olurken, güneş tepe noktasına yaklaşmış bulunuyor. Nerdeyse kiliseler öğle çanlarına başlayacak... İngilizler arasında sabırsızlık alâmetleri...

İngiliz valisi, (kont) sıfatlı asıl, ayağa kalktı ve askerlerin yanındaki cellâda haykırdı:

— Vazifeni yap!

Kızı sürüklediler, o.dunların üstüne çıkardılar ve direğe bağladılar. O zaman acı bir ses duyuldu:

«— Ey şehir, ey şehir! Ölümümden, korkarım, başına bir şey gelmesin!»

Cellât, kızın elindeki tahta haçı çekip aldı ve başına üstü yazılı, kâğıttan bir külah geçirdi. Üstelik yazıları da okudu:

«— Râfizî, döne, mürted, müşrik!..»

Bütün meydan (Jan Dark)ın haykırışıyle çınlıyor:

«— Hayır asla! Ben bunlardan hiçbiri değilim! Ben sağlam bir hıristiyanım!»

Ve önündekilerden rica ediyor:

«— Ateş yanar yanmaz haçı bana doğru uzatınız!-Ruhum uçuncaya kadar onu bana göstermekte devam ediniz!»

Çıldırıcı trampet sesleri... Cellât reçineli meşalesi• odunların boşluk yerlerini dolduran çalılara uzattı.

Duman, duman, duman... (Jan Dark) dumanda kayboldu.

Her tarafından ateşlenen odunların çalıları tam alevlenince duman kalmadı.

Alevler içinde (Jan Dark)... Gözleri kendisine uzatılan haçta başı eğik, yüzünde takallüslerin en acısı... Eteğinden ve gömleğinden yukarıya doğru kurulan küçük alev yılanları...

Duyulmamış bir sesle, ciğerleri paralanarak bağırdı:

— Takdis edilmiş su! Su getirin!

Biri, istediği sudan getirmek üzere kiliseye koşarken, alevler (Jan Dark)ın yüzüne kadar çıktı.

Tribündeki ruhanîler kaçışıyor ve aralarından biri haykırıyordu:

— Bu kızın ruhu nereye gidiyorsa, oraya gitmesini istedim ruhumun!

Alevler içinde (Jan Dark)ın üstü başı yanmış ve bembeyaz vücudu meydana çıkmış, büzülür gibi kıvrıldığı görülüyor. Fırlayan gözleri hep salipte...

Bütün meydanın üstüne taş gibi inen çılgılık:

— Jezü! (İsa Peygamberin ismi.)

May dan altüst... Sağ dizinin üstünde yere çökenler...
Her tarafı dolaşan yanık et ve yağ kokusu... İkinci ve daha hafif çığlık:
— Jezü!

Üçüncü ve kısık ses: —Jezü!

Artık (Orlean) Bakiresi, adam boyu ejderha alevler basında eriyen, bükülen, kömürleşen bir zambak...

(Jan Dark)m kül haline gelmesi için boyuna ateşi

236

237

canlandırdılar ve direğe bağlı kömürden vücudu saatlerce yakmakta devam ettiler.

Nihayet vücut direkten indirilip bir çuval içinde toz haline getirilmek ve (Sen) nehrine dökülmek istendiği zaman, her tarafının kömürleştiği, yalnız kalbinin olduğu gibi kaldığı görüldü. Kalbi de odun ve kömürde yaktılar, Fakat efsaneye göre, yanmadı.

(Orlean) Bakiresinin külleri, akşama doğru, silkeledikleri bir çuval içinden, vicdan azabı gibi bulanık akan sulara serpildi. Artık o, siyah kehribar renkli atının üstünde, Fransız Millî Birliğinin armasını taşıyan bir semboldür.

(IX) CEM SULTAN

238

FATİH'İN ARKASINDAN

Onbeşinci asrın ikinci yarısı... Şu, ilk yarısında, Fransayla İngiltere arasındaki 100 sene muharebelerinin sona erdiği, Fransız istiklâl ve millî birliğinin kurtarıldığı, fakat (Jan Dark)ın çoktan ateşe atılmış bulunduğu asır... Bütün bunlardan çok daha mühim olarak da, yarısında, Bizansın Türkler tarafından fethedildiği, Şarkî Roma imparatorluğunun silindiği, Yeditepe üzerinden haç gölgesi'nin kaldırıldığı ve muazzam hâdisede kendisine başlangıç bulan Yeniçağın açıldığı asır... Asırlar içinde en yüklülerden ve yaftalıardan, bu asır...

Doğu Anadolu'da Uzun Hasan, İslâm devleti tacında pırıldamaya başlayan Osmanlı yıldızını söndürmek için sınır boylarını birbirine katarken, aynı yıldızın en büyük düşmanı kilise, büyük bir «Haçlılar» plânı kurmak-ta— Papanın emrinde Venedikliler, Napoli ve Kıbrıs kral-8X1 ve Rodos şövalyeleri, bu plânın demirbaş gönüllülerini-- Üstelik Akkoyunlu hükümdarı da onlarla birlik...

239

Moskova prensi de arkalarında... Plân, Fatih İranlılar saldırır saldırmaz, donanmayla Çanakkale boğazını ge(v mek ve İstanbul'a yüklenmek... Moskova prensi Üçüncü İvan ise Kırım Haniyle birleşip Türkleri şimalden tosla-yacak...

Yardımcıları arasında müslüman hükümdarları da bulan Papa, gözlerinde bütün Hıristiyan âleminin hışmını toplayarak baktığı Fatih hakkındaki ümitlerini çabucak kaybetti. Zira Fatih, Doğu Anadolu'da kendisinden 40 gün haber alınamamış, üstelik türlü bozgun haberleri ya-yılmışken birdenbire göğe kaldırdığı zafer tuğiyile, iç ve dış düşmanlarını yere çöktürüvermişti.

Uzun Hasan'ı budadıktan sonra Fatih'in ilk emeli, onunla işbirliği yapan ve İslâm ülkesine en yakın bir ka-rakol belirten Rodos şövalyelerini yok etmektir.

Rodos'a karşı Mesih Paşa kumandasında ilk teşeb-büsü kırılınca büyük bir kuvvet toplamaya başladı, şehza-de Cem'i Suriye taraflarına gönderdi, elâleme hamlenin Suriye'ye yöneltildiği zannını verdi ve tam harekete giri-şecekken, birdenbire öldü.

Sebep, ânî ve korkunç bir sancı; iki büklüm kıv-randıran ve peşinden öldüren sinsi bir illet...

Fatih'i gizli bir el mi zehirledi?

Bu, tarihin büyük şüphelerinden biridir.

Ne cilvedir ki, bu yere çökenler arasında, Fatih'in sevgili oğlu Cem Sultan'da vardı. Biraz sonra mizacını yakından göreceğiniz bu ateşli ve aksiyoncu şehzade, Tercan ovasında babasının yıldızını kararmış görünce, hemen padişahlık hırsına kapılmış, babasının İstanbul'da-ki vezirlerini kendisine biy'at ettirmeye kadar davranmış-tı. Ama Fatih'in doğu sınırlarında yükselen tuğu İstan-bul'dan görününce her şey değişmiş, şehzade Cem apışıp kalmış ve bütün memleket Fatih'in uzaklardan gelen fer-manını yerine getirmeye koşmuştur:

—Ülkemiz bir baştan bir başa şenlikler yapsın! Düşman ezilmiştir!

Fatih İstanbul'a dönünce, şehzadesine, babası ha-yattayken saltanat hırsı aşıl原因ların «vücut noktalarını hayat defterinden kazımış», fakat gözbebeği şehzadesine kıyamamıştı.

Cem'in saltanat hırsı, babasının ayağı kayar gib' olduğu zamandan başlar.

Fatih, Uzun Hasan üzerine yürürken, Cem'i geride bırakmış ve yanına iki şehzadesini almıştı:

Mustafa ve Bâyezid... Mustafa dönüşte ölmüş ve zamanenin şairini ağlatmıştı:

Tahtın değişti tahtaya, şeh Mustafa kani?

Ve işte, şehzade Cem'den 12 yaş büyük Bâyezid, şimdi üzerinde hilâl ışıldayan köhne Bizans tahtının vârisi...

Başta Roma, bütün Hıristiyanlık âleminin çanları Sağa sola sallanıyor... «Katran libaslı ve şeytan asalı» pa-Pazların müjde naraları bu çanlar...

Zira, İstanbul'u fethedecek kumandan ve orduya Peygamber müjdesinin mazharı Fatih Sultan Mehmed, ar-tık dünyada değil...

Kiliselerde âyinler ve kendilerince şükür duaları...

240

241

Hayallerine göre, bu gidişle Avrupa'yı neresine kadar kapsayacağı meçhul bulunan İslâm-Türk fetihleri artık durmuştur.

İşte, kapanırken, talihsiz Cem'in de macerasını ka. payacak olan Onbeşinci Asrın ikinci yarısından bize ait başlıca çizgiler!..

Osmanlı padişahları içinde ilk defa İtalyalı bir res-sama rahat rahat poz veren Fatih, ölçü ve geleneğe fazla aldırmadığını gösterici bu hareketini, bir de, küçük şehza-desinin doğumunda yapmıştı:

— Edirne sarayında Çiçek hatundan doğan şehza-demizin ismi Cem olsun!

Baştan başa Ahmed'lerin, Mehmed'lerin, Os-man'ların, Orhan'ların vatanında Yunan (Baküs)ünün Farslı örneği, küfür efsanesi kahramanına ait bu alışılma-mış isim de nedir?

İsimlerden bir şey çıkmaz; fakat her şey onları se-çen ruh haletlerinden çıkar!

Evvel ve âhir, ruhlardaki İslâm saffetine musallat, gizli Fars ve Bizans tesirinin aşladığı ilk zevklerden biri-ni mi gösteriyordu bu isim?..
Nitekim Cem Sultan'ın oğlu da Oğuz Han'dır.

ot arabasını devirerek göstermişti. İleriye doğru, bağlı İduğu vücudun öz bünyeye kaynamış tırnağı halinde düşmana değil, kendi etine batacak olan bir intihar silâhı, henüz millet emrindeki dâva ve gaye askerinin seciyesini kaybetmediği halde her ân bir ayaklanmaya girişebilirdi. Artık o, yavaş yavaş, tefessüh devresine girmektedir.

Nişancı Mehmed Paşa bütün bunları düşünerek, bir taraftan Amasya'da Bâyezid'e öbür taraftan da Kara-manda Cem'e haber uçururken, Fatih'in ölümünü Yeniçe-riler'den sakladı. Hünkârın naaşım, gizli bir tabut içinde, kapalı bir arabayla Saraya getirtti. Fakat Yeniçeriler hâdiseyi duydular ve sanki karşılardaki korku kendileri-ni zorla isyana davet ediyormuş gibi ayaklandılar. Çarşı-ları bastılar. Yahudi mallarını yağma ettiler ve Sadrâzâmın evini basıp kendisini paralandılar. İsyân kuvvetli bir darbeyle bastırıldı.

Tahtı Cem Sultan'a lâıyk gören Karamanoğlu Meh-met Paşanın gizlice Karaman'a koşturduğu adam yolda yakalandı ve boğazlandı. Şehzade Bâyezid ise hemen atı-na atlayıp, peşinde 4000 atlı, sırtında kara bir matem elbi-sesi, kısa zamanda Üsküdar'da görünüverdi.

Bütün İstanbul'u inleyen ses:

— Padişahım çok yaşa!

Saray kapıları ardına kadar açıldı.

Artık iki kardeş birbirine düşman...

Fatih'in ölümünde şehzade Bâyezid Amasya'da, Cem de Karaman'da... Oraların beyleri...

Fatih'in ölümüyle başsız kalan İstanbul büyük bu tehlike yaşıyor...

Hacı Bektaş-ı Velî'nin, sırtını okşadığı ve «dîn-u devlet»e mübarek olmasını dilediği Yeniçeri, tereddisinin ilk alâmetlerini daha fetih gününde Devlet Reisinin yo»u'

KARDEŞ MUHAREBESİ

Bâyezid 34, Cem 22 yaşında... İkisi de ortadan bi-raz uzun boylu ve babaları gibi şahin burunlu...

"âyezid'in yüzünde gamlı ve içe bağlı bir heybet, ^-em inkindeyse dış hâdiselere tahakküm hırsının sertli-81— Birbirine tam zıt mizaçta iki kardeş...

242

243

Bazı tarihçi geçinenlerin ve halk portrecilerinin Cem'e biçtikleri kuzu suratlı (Melânkolik) prens çehresi gerçeğin tam aksidir. Mizacında şiddet ve asabiyet köpü' ren, aksiyoncu, hamleci, gözükara insanlara mahsus yal-çın yüz... Cem budur!

Bâyezid, derinliğine dindarlığı bakımından bir müddet sonra alacağı, «Bâyezid-i velî» sıfatının, çehre-sinde ilk izlerini belirtirken, Cem, dindarlığına dindar, fa-kat onu ruhunun sır mıntıklarına kadar indirememiş bir dış hareket ihtirasının bütün çizgilerini, edasında ve sima-sında gösterir. Hangisi Fatih'e daha yakın diye sorulacak olsa, muhakkak Cem'dir demek lâzım... Zira, Fatih, ruhunun mânaları zaptedişine de denk olarak, dış plânda ve sığı-ğna bir aksiyoncudan başka birşey değildir. Fakat Şarkî Roma İmparatorluğunu çökerten aksiyonu o kadar bü-yüktür ki, onu, mâna âleminin üç buudu üzerinde de bü-yük gösterir.

Doğu ve Batı dillerini (Farsça ve Lâtinçe) bilen, müsbet bilgilere de büyük alâka duyan Bâyezid; bu haliyle beraber derinliğine mümin olmak vasfını da iletmiş, fakat bir devlet reisi için temel şart olan büyük hareket ruhuna yabancı kalmıştı.

İdeal kıvam, en ileri örneği Hazret-i Ömer ve bütün Sahabilerde görüldüğü gibi, iki kanadı birden takınmakta... Bu da Allah'ın sayılı kullarına nasip...

Bâyezid, Fatih'in «nöbet borazanını baykuş ve per-dedarı örümcek» diye vafettiği eski Bizans sarayına girer girmez, ilk iş olarak ressam (Belüni)nin yaptığı baba-sına ait portreleri, ruhuna acımtrak geldiği için bir kenara atmak oldu. Bu kadarının şeriatçe bir yasağı olmasa da, ruha acımtrak gelen bu his kadar da makbul birşey olmaz.

Yıldırım Bâyezid ile beraber, son zamanlarda

y doğru giden içki içmeler, harem eğlenceleri gibi eyler de kökünden kazınıverdi.

Yine Bâyezid, din ve derinliğine iman bahsinde büyük bir çilesi olduğuna inanmadığımız Fatih'in «Kanunnâmesi»nde, herkesten fazla kendi işine gelmesi icap eden şu maddeden faydalanmayı asla düşünmedi:

«— Her kemesneye evlâdımdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı âlem için katletmek münasıptir. Ekser-i ulema dahi tecviz etmiştir. Anınla âmil olalar...»

Yani Fatih, kendisinden sonra gelecek sultan nesil-lerine vasiyet ediyor:

— Taht'a çıktınız mı, size rakip, olabilecek, aileniz-de kim varsa boynunu vurdurunuz! Bahaneniz «nizam-ı âlem»dir. Din âlimlerinin çoğu da bu fikirdedir. Böyle yapınız.

Zaten bu madde, bazı dalkavuk din âlimlerinin (ham ve kaba softa bunlardır) fetvalarına rağmen şeriat ruhundan ne kadar uzaklaşmaya başladığının en şaşmaz delili... Tefessühün ilk alâmeti, fetih ve şevket devrimizin içindedir.

İşte Bâyezid, bu maddeye rağmen, ne Cem'i, ne de öbür taht namzetlerini ortadan kaldırmayı düşündü. Cem, kendisine kılıç kaldırmadan da ona karşı hiçbir teşebbüste bulunmadı.

O, kaleminden dökülen şu mısraın adamıdır:

Nice bir feryad edem,

Korkmaz mısın AUahtan?..

O, kardeş kaatili olmak şöyle dursun, gerçek «ni-zam-ı âlem» mevzuunda bile makamına verilen hakkı, aynı makamın en büyük şanı ayla karşılayıcı bir mizacın sahibi...

Tahta çıkar çıkmaz nasıl olsa Cem'in bir belâ çıkarcığından emindi ama, asla peşin harekete girişmedi ve muhteris kardeşini uzaktan kollamakla kaldı.

244

245

. Cem, hemen Karamanda kuvvetlice bir ordu topla, di ve hızla Bursa üzerine yürüdü:

— Saltanat benim hakkımdır!

Elinde bir de gerektirici bir sebep var:

— Ben, Fatih'in padişahlığında doğmuş şehzadesiyim! Bâyezid ise babamızın şehzadeliğinde dünyaya geldi. Hak sahibi, sultanın, sultanlık zamanında doğan oğludur.

Yeryüzünde Cem Sultan'ın saltanata liyakati bahsinde ortaya attığı mantıktan daha mugalâtacı bir mantık bulunup bulunmadığını şüphelidir. Demek Cem'den sonra Fatih bütün Avrupa'yı zaptetseydi

de cihan hakını ilân edilseydi, o zamanki şehzadesi Cem'den de imtiyazlı olacaktı! Yahut saltanatına kısa bir fasıla vermiş olsaydı, bu sırada doğan şehzadenin, ağzını açmaya bile hakkı olmayacaktı.

Cem (s sofistik) mantığın bu en ahmak ve göz boya-yıcı çıkışıyle isyan bayrağını açtı ve yüklendi Bursa'ya...

Bursa'yı aldı, orada 18 gün kaldı, hazineye el attı, adına hutbe okuttu, sikke bastırdı.

Bâyezid ise bizzat Cem'in üstüne yürümeye karar verdi ve Rumeli'den gelecek askeri beklemek üzere Üs-küdar'a geçti. Bir taraftan Ayaş Paşayı Mudanya'dan Bursa'ya sevkederken, bir taraftan da Cem'in lalası Yakup beyi elde etti ve kardeşinin kuvvetlerini Yenişehir ovasına çekti.

Yenişehir ovasındaki çatışmada lalanın bir-denbire Padişah tarafına geçmesiyle, Cem tek başına kalı-verdi. Küçük bir maiyetle, Cem atını karnı yere sürünür-cesine koşturarak kurtulabildi. Ayağı yaralı, Konya'ya can attı. Annesi Çiçek Hatun, kızları, oğlu şehzade Murat, hep Konya'da... Yalnız Oğuz Han İstanbul'da ve Bâyezid'in şefkat kucağında...

Cem, baktı ki, iş yok, bütün ailesi ve yakınlarıyla Mısır'a, oradan da Hicaz'a, hacca gitmeyi düşündü.

246

Eski tarihçinin diliyle:

« Acele ile iki üç günde alıp gitmeye kabil olan esba-kayınp, validesinin ve evlâdının ve cevarisin göçürüp...»

Yola çıktı.

Tarsus, Adana, Halep, Bâlebek, Şam... Nihayet Kudüs ve oradan Mısır... Aylarca yol...

Çerkeş memlüklerinden Mısır Sultanı Kaytbay,

Cem'i kucakladı:

^ «— Sen benim evlâdımsın! Gam çekme!»

P «Velî» lâkaplı Bâyezid'in üstün ahlakına bakın ki, yolda Cem'in önünü kesip kaçmasına engel olmak isteyen ve ona tecavüz ve hakaret eden bazı şahıslar huzuruna çı- kıp da hizmetlerine karşılık ihsan istedikleri zaman onlara şöyle demişti:

«— Halka gereken, saltanat kime nasip olursa ona itaat etmektir! Devlet büyüklerine kılıç çekmek büyük suçtur! Siz kim oluyorsunuz da Cem'e tecavüz ediyorsunuz? Sonra da alçaklığınıza karşılık ihsan istemeye geli-yorsunuz!»

Ve cezalarını vermişti.

Cem Mısır sultanını, kardeşine karşı, kendisi ve azı Anadolu beyleriyle ittifaka hazırlamayı tecrübe etti. Fakat imkânsız... Sultan mukavemet ediyor. O sırada hac zamanı geldi; Cem başını aldığı gibi Hicaz'a koştu, ihra-ma girdi, saltanat hırsını unuttur gibi oldu ve tâ yürekten "accını yerine getirdi.

Bir şiirinde; «Rum illerinin şehinşa-"i olsan sana hac nasip olmazdı; bu muazzam devleti ka-a şükret!» diyor ama, yine de her şeyi sultanlık

247

esasına bağladığını ve içindeki ukdeyi gizliyemediği^ fark edemiyor:

İhram ile bürünüp, nola kefen giyinsem?

Nüşeyle cam-ı vahdet, işret demidir ey Cem!

Mısır Sultanını fiilde istediği yöne çekemiyen Cem, ondan bir sürü para yardımı görerek Suriye hududuna geldi. Orada, Padişaha zıt olan Karamanoğlu ve Engûriye beyiyle görüştü. Onlarla birlik olarak Konya'ya sızdı, bir ordu tertipleledi ve Bâyezid kuvvetleri karşısında yine tuzla buz oldu. Bu vaziyette bile Bayezid'in anlaşma tekliflerini kabul etmedi. İlle Türkiye'yi, Anadolu ve Ru-meli halinde ikiye bölmek ve bir parçasını almak istiyor-du. Bayezid'in:

«— Kışkırtıcıların sözlerine uyma ve eteğini müs-lüman kaniyle lekeleme! Git Kudüs'te, o mübarek belde-de otur; ve ihtiyacın, hazine masrafın neyse her ay bizden al!»

Teklifini de dinlemedi.

Çoluğunu çocuğunu Mısır'da bırakmış ve artık tek başına her maceraya atılmak kararını vermiş bulunuyor-du.

Cem'den Bâyezid'e:

Sen bister-i gülde yatasın şevk ile handan,

Ben kül döşenem külhan-i mihnette sebep ne?

(Sen gül yatağında şevk ile gülererek yatasın da, ben mihnet külhanında kül döşeneyim; sebep ne?)

Bâyezid'den Cem'e:

Hac-cül Haremeynim diye dâvalar edersin;

Ya saltanat-ı dünya için bunca talep ne?

(Hem hac yolunda âhiret dâvası edersin; hem "e dünya saltanatı için bunca istek gösterirsin; mânası ne?)

ESİR ŞEHZADE

Cem Sultan, Padişah karşısında ikinci hezimetine düşünce, Karamanoğlu Kasım Bey'in teşvik ve takdimiy-ıe Rodos Şövalyelerinin kucağına düşmekten kendisini koruyamadı. Küfür askeri Rodos şövalyelerine güya mi-safir olacak, dilediği zaman ayrılmakta serbest bulunacak ve her alâka, yardım ve saygıyı görececek!!!

Halbuki İslâm düşmanlığından başka gayeleri ol-mayan Rodos Şövalyelerinin, Cem Sultanı Bâyezid'e kar-şı silâh diye kullanacakları ve bu silâhı doğrudan doğruya İslâmiyete yöneltecekleri, bedahet... Cem'in, ileride başı-na tak edince ve her şeyi anlayınca göstereceği celâdete karşılık başta belirttiği gaflet, affedilir gibi değildir.

Rodos Şövalyeleri, şevketlü Cem Sultana, kendi is-teğiyle, haşmetli bir mîsahnâme göndererek, ona istav-rozlu sinelerini açtılar:

«Necabet canibinizden gönderilen Doğan ve Süleyman adlı elçiler eliyle asîl nâmenizi aldık.

Nâmenizden öğrenmiş bulunuyoruz ki, necip zatınızla aramızdaki eski sevgi ve bağı-lığa

dayanarak bizimle müzakerelerde bulunmak, öğütlerimize göre davranmak istiyor ve bunun için

bizden birkaç gemiyle bir misâknâme göndermemizi rica ediyorsunuz. Asîl zatınızın ar-zularını

öğrenince, karşılıklı sevgi ve bağılılığımızın halisiyeti dolayısıyla, emniyet ve selâmette bulunmanız

için bir kalyonla bir karavel, bir çektiri ve şark sularında bulunan iki çektiriyi hazırlattık. Bu

gemilerin kumandasını haşmetlü İspanya Kralı-nın akrabasından, bizim de büyüklerimizden

(Dominik Alvaro do Çuniga)ya verdik; ve kendisine asîl zatınızı gereği gibi ko-ruyup Rodos'a

getirmek işini ısmarladık. Belirli maddeler üze-nnde kurşun mühürlerimizi taşıyan mîsaknameyi

ayrıca takdim ediyoruz. Böylece necip zatınız, iyi bir neticeye erecek olan ar-zulanm fiil mevkiine

çıkabilirler. Sıhhat ve saadetleri başlıca diieğimizdir. Rodos -12 Temmuz 1482»

248

249

i'j

I,.

Cem Sultan bu mektupla, ilişik mîsahnâmeyi gö-rünce hemen kandı, Rodos Şövalyelerinin samimiliğine âdeta inandı. Fakat elçisi Süleyman bey, taşıdığı (Frenk) lâkabına rağmen onu uyandırmaya çalıştı:

«—Hayır, dedi; itimadınız yerinde değil!.. Ben on-larm edalarından hayr eseri koklayamadım! Ahd ve mîsaktan muratları, sizi ele geçirmekten gayri bir şey de-ğildir. Eğer bana sorarsanız bu kâfirlere sığınmanızı hiç bir bakımdan uygun bulmam!»

Cem, kalakaldı, kuşkulandı, kaygılandı; etrafında-kilere sordu:

— Ne dersiniz, kâfire güvenilebilir mi?

Ne cevap verseler beğenirsiniz:

«— Kâfirler ahdinde müstakim olurlar.» Hiç olmazsa:

— Bizim gibi Müslümanlık taslayanlara nispetle...

Diyebilselerdi; ve küfrü medhedercesine lâf etme-selerdi...

Cem, ilk inanişında...

(Alvaro) dükü, beş parça gemiyle Anadolu kıyıla-rında...

Haçlı gemiler müslüman şehzadeyi 37 kişilik mai-yetiyle aldı ve salıp ülkesine doğru yelkenlerini şişirdi. Geminin haçlı sancağı istikametinden Anadolu kıyılarına bakan Cem, bilmiyor ki, bu, Türk toprağından ebedî ayrı-lışıdır.

Rodos'ta debdebeli karşılama... Üstü bir uçtan öbür uca halı kaplı hususî iskele... Karada nefis bir at... Geçe-ceği sokaklara çiçek serpili... Duvarlarda ipekli ve sırmalı kumaşlar ve çeşit çeşit armalar... Kendisini kilisede bek-leyen baş şövalye... Emrinde bir saray... Esir şehzade o ân mes'ut...

Bir Türk tarihçisinin tabiriyle «Kendisini dininin yurdunun düşmanlarına teslim etmiştir» Cem Sultan...

Bundan böyle o, büyük hak savaşçılarının şerefle taşıdığı ulvî mazlumluk sıfatına değil, ancak suçunu öde-tiri bir ceza mazlumluluğuna lâyıktır.

Hükmümüz biraz sonra gelecek...

Rodos Şövalyelerinin beyi, Cem şerefine bir sürü şenlik tertipledikten ve ona göstermediği riayet bırakma-dıktan sonra, hususî odasında tüylü kalemini eline almış, Papa (4 üncü Sikstüs)e yazıyor: «—Müslümanların iğrenç topluluğunu mahvetmek artık hıristiyanların elindedir. Şehzade Cem'e asker verilecek ve yar-dım edilecek olursa taraflıları kuvvet kazanır. Cesarettten uzak olan kardeşi Sultan Bâyezid de bundan son derece korkuya dü-şer. Bâyezid'in emrinde üstün kumandanlar yoktur. İçlerinde tek üstünü (Otrant) fatihi Gedik Ahmet Paşa... O da Padişaha aykırı. Sultanına karşı hareket etmek için fırsat kolluyor. Hattâ Cem Sultana mektup yazmış ve talihinden ümitsizliğe kapılma-masını, şimdilik hâdiselere uymasını tavsiye etmiş... Yunan il-lerini ve Ege adalarını geri almak için bundan güzel fırsat bulu-namaz! Bu neticeye varmak için hıristiyan hükümdarların bü-yük fedakârlıklarda bulunmalarına da ihtiyaç yoktur! Bize, Şehzadenin taraftarları ve Anadolu'da elinden gitmiş vilâyetlere hasret çeken Karaman Beyi yeter! Cem'e edeceğimiz tekliften alınacak neticeyi şu anda kestiremiyorum... Şu kadar bildirebi-lirim ki, onun muhafazasına büyük dikkat gösterilecek ve ken-disine boyuna ümit vermekten geri kalınmayacaktır. Eğer sefer açmamıza Allah izin verirse bu dâvada elden gelen gayreti sar-edeceğiz. Olmazsa, yine Allah'tan ümidimizi kesmeyerek, va-Ziyete göre Rodos'un menfaatlerini düşüneceğiz. Bir düşmana Ve bir kâfire(!) verilen sözde de durmak lâzımdır.»

250

251

Rodos Beyi (Dö Büsson), buna benzer nâmelerden birçoğunu hıristiyan hükümdarlara da gönderdi.

Şimdi iş, Cem'in Rodos'ta mı, yine şövalyelerin muhiti olan Fransız manastırlarından birinde mi muhafaza edilmesinde...

Rodosta kalırsa Bâyezid daima telâşa olur ve Şövalyelerin sesi tok çıkar. Fakat Rodos ve Cem, bu yüzden beklenmedik bir darbeye de hedef olabilir. Uzaklara gidirse belki daha emniyette olur ve daha büyük çapta plânlara esas teşkil edebilir, ama, bir köşede unutulabilir de...

Günlerce devam eden tartışmalar sonunda işi büsbütün dağıttılar ve hiçbir karara varamadılar. Cem, gizli tartışmaları haber aldı; ve Şövalyelerin zahiri saygı galvanizi altındaki hakikî niyet madenlerini farkettiler.

Ve birden herşeyi anladı!

Eyvah, ne etmişti de, kurtuluş ararken kendisini, küfrün bu en dikenli kucağına atmıştı?

Eyvah ki, eyvah! - ,

— Frenk Süleyman, koca Frenk Süleyman! Ne kadar haklıymışsın!

Diye dövünüyor ve kuru bir tac hırsıyla vatanının ve ruhunun düşmanlarına sığınmış olmanın sefaleti altın da iniyor...

Eserimizin başından beri yaptığımız gibi, hiçbir şey gizlemeden söyliyelim ki, Cem'in bu âna kadar alçakça gidişi, esirliğinin bir oldu - bitti teşkil etmesinden sonra kahramancadır. O, sanki kendi istememiş gibi esir düştüğü ve sefaletini duymaya başladığı andan itibaren gerçek mazlumluğun eşiğine ayak basmıştır.

İşte hüküm!..

İlk iş olarak kardeşi Sultana tazallüm edici bir ektup yazıp gizlice gönderdi; ve bu mektupta kendisini keşiz göstermekten başka bir gaye gütmeyi ve hiçbir istemedi. Her ân kardeşine ve memleketine karşı bir ilâh olarak kullanılmak ihtimalinden kaçmak için de, Şövalyelerden, Fransa'ya gönderilmesini istedi.

Bâyezid ile sulha yatmak politikasına dönen Şövalyeler, Cem'in dileğini her bakımdan cana minnet bildiler. Onu Anadolu'dan getiren kalyonu hazırlattılar; ve paha biçilmez müdafaa ve taarruz âletlerini, Fransa'daki top-raklarına göndermekte mahzur görmediler.

GURBET

Talihsiz Şehzade Cem, bilmem kaç pare yelkenini şimal rüzgârının pupadan şişirdiği kalyonda, gittikçe sili-nen kıyılara bakarak düşünüyor:

Rodos'ta tam 34 gün kalmıştır. İşte İslâm sahilleri-ni sislere gömerek, sisler içinden doğmasını beklediği ye-ni bir âleme doğru süzülüyor. Rodostan hareketinin gece-si şövalyelerin reisi ona parlak bir ziyafet vermiş ve yal-dızlı bir kupa içinde şarap ikram etmişti.

—Teşekkür ederim. Şarap içmem! Dinimizde ha-ramdır.

—Bravoo! Ben dine sadık insanlardan hoşlanı-rım!

Şövalyelerin Beyine bir taahhüt senedi vermişti: «— Taht'a çıktığım takdirde Rodos Şövalyeleriyle ebedî sulh içinde yaşamayı... Tebaalarının Türkiye'yle serbest ticaret yapmalarını ve gümrük resimlerinden muaf Utulmalarını... Rodos beyinin her sene, kadın ve erkek, Türkiye'den 300 esir satın alabilmesini... Şahsıma Rodos-

252

253

ta edilen masraflara karşılık olarak Şövalyelere 150.000 altın borçlu olduğumu... Bildirir taahhüt senedir.»

Cem, 5 Recep tarihli bu senedi (Malta evrak hazi nesinde saklı) eliyle imzalamış ve altına mührünü bas-mıştı.

Melûl melûl ufukları hecelemeye çalışan prensin yanma sokulalım...

Kendisini gören bir Avrupalıdan öğreniyoruz:

«— Uzunca boylu, sağlam bünyeli... Yüzü ve hali azametli... Gözleri mavi ve biraz şaşlı... (İbn-i Kemal'e göre büyük bir korku ânında felcimsi bir şey geçirmiş ve gözleri öyle kalmış) Kalın kaşları birbirine kavuşacak ka-dar çatık. Sol kaşı yukarıya kalkık, sağ kaşı düşük... Ağzı ufak ve dudakları kalın... Dudakları sol tarafından bü-kük... Sol gözünün kapağı sık sık gözünü perdeleyip son-ra kalkıyor. Burnu minkârî ve ucu hafifçe sola meyilli... Çenesi ufak... Kumral sakalı seyrek ve tenine yakın, kısa kesilmiş... Kafası büyük, kulakları küçük, vücudu tık-naz... Kolları, kalçaları, bacakları ve ayakları ahenkli... Vücudunun belirtmemesine rağmen, çevik... Sıçramakta, ata binmekte, avcılıkta, ok atmada hünerli... İsteddiği ol-mazsa, öfkesi gözlerinin hareketinden ve sesinin acılığın-dan belli... O zaman sedası, keçi sesi gibi tizleşir. Karşısı-na nüfuz ve itibarlı biri çıkınca yüzü hemen düzelir. Sükûnetle konuşurken vakarlı ve alçakgönüllüdür.»

Bunları anlatan ve mânalandırmaları biraz da ken-disine göre yapan Avrupalı şahit, onun hayat hususiyet-ri hakkında da şunları söylüyor:

«— Çok yer... Midesi bir fırın gibidir. Kokulu şer-betler içer... Yiyip içmesi bir prence yakışmayacak şekil-dedir. Yemeği ağzına alınca çiğnemez, yutuverir. Kızart-maları sever, haşlamalardan hoşlanmaz. Ekmeği az yer-meyvelere bayılır. Sıcağa soğuğa, alığa tahammülü pek yoktur. Çok terler, o kadar ki, sıcak havalarda alından

,e yanaklarından ter boşanır... Zayıf giyimlerden çok , aZZeder. Soğuk ve sıcak, banyo yapmaya düşkündür. Sı-cak suyla yıkanıp soğuğa dalar. Yüzmesi mükemmel... Mevsiminde her gün denizdedir. Etrafından sıkılmaz. Ga-vet dikkatli ve etrafını kontrol edicidir. Kederli ve düşün-celi hali daimîdir. Yabancılar karşısında şen görünmeye çalışır. Son derece dindardır. Peygamberin getirdiği ka-nunlara hassasiyetle bağlıdır. Öyle asabidir ki, bir yerde uzun müddet mihlanıp kalamaz. Kalacağı evin bütün oda-larını inceden inceye muayene eder. Taraçaları çok sever ve yazın oralarda yatar. Edebiyat ve yazı sanatına alâkası büyüktür. Sırp kral ailesine mensup annesiyle küçük ço-cuklarını Mısır'da bırakmıştır.»

Cem'in arkasında Rodos Şövalyeleri Bâyezid ile bir sulh anlaşması yaptılar; ve hem Cem'in muhafaza ve iaşesi ve Bâyezid'e karşı zararsız kılınması için Padişah-tan para almak, hem de onu en tesirli bir silâh gibi elle-rinde bulundurmamak imkânına erdiler.

Cem Sultan, 1 Eylül sabahı Rodos'tan çıkıp 35 gün sonra (5 Ekim) Fransa'ya vardı. Karşısında, güzel korula-rı ve ıhk havasıyla (Nis)...

«Vukuât-ı Sultan Cem»den:

—Nitse (Nis), derya kenarında bir mahbup şehr ic*1- Mahbup ve mahbubesi çoğ idi. Bağ ve bahçelerinin hesabı yoğ idi.

Cem, çıkarıldığı (Savaua) dukağında, Fransa Kra-1 Ul inci Lûi)den izin gelinceye kadar 4 ay beketildi ve u müddet içinde büyük hürmet ve riayet gördü. (Nis),

254

255

bütün güzellikleriyle ayağına serilmişti. O da bu güzeli^, lerden bol bol çimlendi.

Adeta unutulmaz yarasını unutmuş gibi mısralar dö-küyor:

Acaip şehr imiş bu şehr-i Nitse!

Ki kalur yânına her kim nitse!

Cem'in yanındaki Türklerden birinin notu: « Anların âdetlerinde setr (örtünmek) olmaz. Belki öpüşmek, kocuşmak fahrieridir. Oynayıp dinlenmelû olıcak yâd (yabana) erlerin dizlerinde otururlardı. Boyun koluk açık... Aralarında bir gayet mahubuye Merhumun taallûku (ilgisi) olmuştu.»

Cem'in Fransa'da bir dilbere âşık olduğunu anlı-yorsunuz.

Cem (Nis)de şiir üstüne şiir döküyor: Câm-ı Cem nuşeyle ey Cem bu Frengistandır!

Fırsatı fevteyleme, iyşeyle, sür zevk-ü safa! Kimseye baki değil devran, bu dünya fandır!

Hûblar kendi dilince nağmeler ağaz eder, Raks ile reftar edenler huridir, gılmandır.

Cümlesi zerrin kemer, altunlu dibalar ile, Başları zerrin külâh, hem kolları üryandır. Elma-ü-armud-ü-nârenc-ü-turunçlar bîlhesap, Fındık-ü-fıstık-ünnâb-ü-çiçek reyhandır.

İşte zavallı Cem'in hali!..

Hıristiyan dünyasının kendi üzerinde neler tasarla-dığını anlayamıyor, «Frengistan»ın renk ve çizgileri kar-şısında kendisini kaybediyor; ve tam bir «tenperverlik»*

inde gayesini unutarak düzenlediği mısraların sonuna, JL de dinî zevk katmak gibi bir sunîliğe düşüyordu: Ver salâti Mustafa'ya, tâ ki Hak azad ede, Şol yiğitle kim Frenkte bend ile zindandır.

Yürü var, ey Bâyezid, sen süre gör devranın! Saltanat baki kalır derlerse ol yalandır!

Cem, (Nis) ten çıkarılıp, daima Rodos şövalyeleri-nin emrinde diyar diyar gezdirildikten, hıristiyan hüküm-darlar arasında paylaşılamaz bir nimet haline getirildik-ten, türlü politika oyunlarına âlet edildikten, her yerde bir «dilber-i efrenî» e âşık olduktan, hazin şiirler yazdıktan, kaçmak için ettiği her teşebbüste başarısızlığa uğradıktan sonra, döndü, dolaştı; birbirine rakip hıristiyan hüküm-darların hakemi ve hıristiyanlık dâvasının merkezi Papa-lığın, yeni Papa (8'inci Inosan)ın kucağında soluğu aldı.

PAPANIN ELİNDE

Hafif taraflarını gördüğünüz Cem Sultan, belde belde ve şato şato dolaştırıldıktan sonra «Cem Kulesi» di-ye kendi ismiyle yaptırılan bir yerde karar kılmış ve artık açıkça «Şâhâne esir» manzarasını almıştı:

Koparır başıma kıyamet ah!

Ne belâdır bu kadd-ü-kamet ah!

Devletimdir visal-î yâr amma

Bana yâr olmadı o devlet ah!

İşi gücü şiir yazmak ve hayvanlarla uğraşmak... En Çok sevdiği, bir maymun, bir de papağan... Maymuna sat-ranç oynamayı, papağana da «Allah Sultan Cem'e yardım etsm!» diye bağırmanı öğretmişti.

256

257

Papa, Bâyezid'in rakibi Mısır Sultanının bir milyon duka teklifine rağmen, Cem'i, Fransa Kralı ve Rodos Şö-valyelerinin elinden, siyaset ve dini otorite tavrıyla alma-yı bildi.

Cem, memleketinden ayrılalı 7 yıl geçtikten sonra, (Vatikan) sarayında...

Onu (Vatikan)a getiren muhteşem alayın rükünle-rinden Rahip (Mateo), görüşünü şöyle çerçevesiyor:

«— Bana 40 yaşında kadar göründü. (Halbuki 30 sularında) Yüzü sert ve korkunç... Vücudu dolgun ve dimdik... Gözleri şaşlı ve biri daha kapalı... Burnu şahin, çizgileri acı dolu, her tarafa bakışı kaygılı... Tıpkı baba-sı...»

Cem o gece istirahat edip, ertesi günü Papanın karışısına çıkacak... Hıristiyanların «Mukaddes Peder» dedik-leri kibir heykelinin huzuruna nasıl çıkarılacağına dair, Cem'e, o gece bir nutuk geçtiler:

«— Cemî memleketin padişahları bunda geldikte âdettir ki, Papanın ayağını öperler, illâ meğer Alman Be-yi dizini öper; iki koronası,-yani iki boynuzlu tacı olduğu ecelden... İmdi, sizler dahi vecih budur ki ayağın öpesiz... Bari hiç olmazsa dizini öpmek gerektir.»

Cem cevap verdi:

— Bunlar papanın ayağını öperler; ya siz beyleri- niz birbiriyle buluşunca niçin küçük olan büyüğün ayağı- nı öpmez? Kaldı ki, saltanat bakımından Papadan daha ulular vardır.

Papanın adamları izah etti:

— Bu ayak öpüşten, krallar ve beyler m ümit eder. Bu mâna başkalarında yoktur!

«_ Ya, dedi Cem; öyle mi?.. Ben Allah'tan başka kimseden mağfiret ummam! Bu bakımdan Papaya hiç * tiyacım yoktur. Ölüme razı olurum, buna olman! Dinî ihanet ve zarar eriştirecek iş işlemem!»

Ve ilâve etti:

«— Ben aranızda aht ve misakla gelmiş bir garibim! Bunca zamandır beni zulümle hapsedtiniz! Nihayet Papa davet etti diye buraya getirdiniz! Nasıl bilerseniz yapın!»

Çekişme büyüdü, Cem dayattı ve bu rolü asla ka- bul etmiyeceğini kat'i bir dille bildirdi.

Papa'ya anlattılar ve emir aldılar:

— Onu kendi haline bırakın, incitmeyin, nasıl is-terse öyle yapsın!

14 Mart 1489... Papa, Şarkî Roma İmparatorluğu- nu kökünden kazıyan İslâm Başbuğunun esir oğlunu Ro-ma'da kabul ediyor...

Her tarafı somaki mermer ve cilâlı taş kaplı, tava- nını heybetli sütunların tuttuğu dîvan salonunda, Papa, birkaç basamakla çıkılan bir taht üzerinde... Başında üç koronalı taç... Parmaklarında elmas, yakut, zümrüt dizile-ri... Üstü başı sırma işlemeli... Sağında ve solundaki kür- sülerde kardinaler... Etrafında da öbür dîvan üyeleri ve elçiler...

Cem, sağında ve solunda Papanın iki murahhası ve arkasında 14 kişilik maiyeti, azametle salona girdi.

Acaba Allah Resulünün «Kibirli lere kibretmek sa- dakadır» mealindeki hadisini hatırlıyor muydu? Cem Papaya doğru yürüdü ve belli başlı bir mesa- fede durdu. Başıyla o kadar hafif bir selâm verdi ki, far- ketmek bile zordu.

Başında sarığı, dimdik, tahtın merdivenlerinden Çıktı ve Papaya bir ahbap gibi elini uzattı. Papa bu eli sık-11 ve Cem Sultanı kendisine doğru çekerek boynunun iki lafından öptü:

*— Hoş geldin! Uğur getirdin!»

«— Hoş bulduk! Yanınızda olduğumdan memnu-Ulî! Sizinle hususî olarak görüşmek isterim!»

«— Görüşürüz! Roma'ya sadece iyiliğiniz için ge-

258

259

tirildiniz! Bu vaziyet hayırlı bir netice verecektir. Merak etmeyin!»

Üç gün sonra Cem Sultan ve Papa, hususî şekilde karşı karşıya...

Cem, Papa'ya 7 yıllık macerasını, Rodos Şövalye-lerinin nasıl ahitlerini çiğnediklerini ve kendisini nasıl tu-zağa düşürdüklerini anlattı. Papadan insaf beklediğini, Mısır'a çoluk çocuğun yanına gitmek istediğini ve bunun için yardım beklediğini söyledi.

Cem çoluk çocuğundan bahsederken ağlıyordu. Papa da onunla beraber ağlamaya başladı. Fakat bu te-melsiz hassasiyet Papanın plânını çelebilmiş değil:

— Mısır'a gitmeniz ancak saltanat ümidinin kayı-bından sonra düşünülebilir. Size tahtınızı sağlamak için her şeyi yapacağız ve en iyi muameleyi edeceğiz. Emin ve müsterih olunuz! Cem'i bir taraftan.Macarlar ister, bir taraftan Vene-dikliler kollar, bir taraftan Napoli krallığı avlamaya ba-kar, bir taraftan da Mısır Sultanı satın almaya çalışırken Papanın tasarısı, bütün hıristiyan memleketlerin katılaca-ğı bir «Haçlılar Seferi»dir; ve Cem, bu seferin Bâyezid'i devirmeye ve İslâm ordusunu parçalamaya mahsus en gü-venilir silâhıdır. Bu yolda Papanın zaferi, emrine girmiş ve memleketinin iç anlaşmazlığını salıp dâvasıyla birleş-tirmiş bir müslüman şehzade elinden gelebileceği kadar, dinini fedaya hazır bir sultandan gelemez. Bunu gayet iyi anlayan Papa, Cem'i Hıristiyanlığa çekmek için hiçbir gayret sarfetmeksizin onu salibe alet olmaya sürüklüyü01 ve Cem de artık nasılsa işi sezmeye başlıyor,

Bir gün Papa onu yanma çağırıp ağzını aradı:

— Senin, memleketine karşı zafer kazanman İÇ1"

iyi cephe Macaristan'dır. Eskiden çok istemişsin oraya itmeyi-- Ne dersin; göndereyim mi seni oraya?..

Artık hakikati görmeye başlayan Cem, atıldı:

— Macaristana gidince, onlarla beraber İslâm or-^su üzerine yürümek icap eder. Böyle olunca da memle-ketimin âlimleri, haklı olarak benim küfrüme hükmeder, gen dinimi dünya saltanatına vermem! Sultan Osman'ın vatani ve kanı nerede kaldı?

Papa bu cevaba ve onun içindeki Hıristiyanlık nef-retine öyle sinirlendi ki, bütün maskelerini düşürürcesine haykırdı:

«— Var git öyleyse, bir bucakta köpeklerle yat!»

Papanın, Cem anlamasın diye lâtmce savurduğu bu küfüre, o dili gayet iyi öğrenmiş olan şehzade hemen şu karşılığı verdi:

«— Size sığınan, itten beter olmayıp da ne olabi-ir?»

Papa kulaklarına kadar kıpkırmızı kesildi; bin türlü özür dileyişle Cem'i kandırmaya çalıştı ve elini sıkıp dai-resine iade etti.

Cem Sultan'in Macar Kralına verilip verilmemesi ve «Haçlılar Seferi» meselesini müzakere etmek maksa-diyle Romada bir kongre toplandı. Bu arada Mısır Sulta-nının Cem'e karşılık Papa'ya yüzbinlerce altın ve «Haçlı-lar Seferi»ne iltihak teklifi reddolunuyor ve eğer Cem'i birine vermek lazımsa bunun Macar Kralı olduğu cevabı iriliyordu.

Kongrede Venediklilerden başka bütün hıristiyan memleketlerin murahhasları hazır...

Plânlar hazırlandı, Türklere karşı üç ordu tertiplen-mesine ve birçok cepheden harekete geçilmesine karar irildi.

260

261

Fakat işin başı olan Macar Kralı (Matyas)ın bir denbire ölümüyle her şey suya düştü ve «Haçlılar» ümidi kaybedildi. Hıristiyan hükümdarlar, Papanın bu sun'i gay. reti boşa çıkınca yine kendi dertlerine düştüler ve birbir-leriyle çekişmeye koyuldular.

Cem Sultan, Papa'nın elinde artık bir taarruz silâhı değil de, Bayezid'in Hıristiyan düzyasına taarruzunu en-gelleyici bir müdafaa vasıtası olarak bulunuyor. Cem, el-lerinde mükemmel bir silâh; fakat kullanabilen yok!..

SALİBE DAVET

Cem, Hıristiyanlık âleminin merkezinde ve muallâkta kimsenin sahip olamadığı, kimsenin de büyük bir istismara alet edemediği bir hayal mostralığı halinde bekletilir, hıristiyan milletler de dalaşırken, birdenbire Romada muazzam bir haber patladı:

İspanya'da Gırnata.düşmüş ve Endülüs müslüman-larının hâkimiyeti sona ermiştir!

Hıristiyanlık renginin bulduğu Batıya karşı Müslü-manlıktan renk alan Doğunun, Garp Avrupası cenup ucunda (İspanya yarımadası) gerçekleşen kat'î hezimet!.. 8'inci Asırda (Puatye)de başlayan kırılma, 15'inci Asır-da, Garp Avrupası cenup ucunda tamamlanmıştır.

Bir de Şark Avrupası cenup ucu (Balkan Yarımada-sı) vardır ki, İslâmiyet o uçta şimdilik taptaze ve zaferi-nin başında... Ama, Avrupada başlayan ve tarafımızdan hemen murakebe ve muhasebe edilemeyen «Rönesans -Yeniden Doğuş» yüzünden, ilerisi karanlık...

İki asır sonra Şark Avrupası cenup ucunda da ayn> (dekadans)a uğrayacak ve taarruz çığırını kapayacak olan İslâmi ruh, Avrupayı şark ve garp uçlarından kavrayı01 kısılacını kapatabilmiş olsaydı, bugün dünyada medeni"

et bütün gerçekliğiyle bir tane olacak; ve ismi şu veya L ama mânası Büyük Doğu'dan ibaret bulunacaktı.

Cem, Endülüs müslümanlarının Avrupa'dan sürül-düğü ve Romada şenlikler başladığı haberini alınca o ka-dar üzüldü ki, kendisini yatağına, yüzükoyun attı ve hiç- kıra hiçkıra ağlamaya başladı. (Kapitol)ün tepesindeki tunç çanlar bütün şehri ür-pertiyor... (Vatikan) sarayı, içinde cinlerin balosu varmış gibi ışığa boğuluyor... Sokaklarda, keyfinden deli gibi ko-şuşan insanların ellerinde reçineli meşaleler... Görülme-dik bir bayram... En acısı fener alayındaki temsili bir lev-ha: Bir araba içinde İspanya Kral ve Kraliçesi, ellerinde yaldızlı defne dalları, kurulmuş oturuyorlar... Ayaklarının altında da, üstüne pas pas gibi bastıkları, zincirlere vurul-muş Gırnata Emîri Ebu Abdullah...

Manzarayı penceresinden seyreden Cem, hiçkırık-lar içinde boğulmaz da ne yapar? Bu mâna, âdeta kendisi-ne karşıdır; aynı manzarayı Şark Avrupasının Cenup ucunda da görmek isteyen ve onun için Fatih'in Şehzade-sini ellerinde tutanların tütürdüğü mâna...

Şenliklerden birkaç gün sonra, Bayezid'in elçisi, ilk defa olmıyarak Roma'ya geldi. Bu elçi, Papaya, Padi-şah tarafından, güya Hazret-i İsa'ya ait bazı eşyayı hediye edecek ve şehzade Cem'e bağlı malî ve siyasî meseleler üzerinde anlaşmaya çalışacaktı. Boş konuşmalardan son-ra, Papa, elçiye şöyle dedi:

«— Padişahınız hazırlanıyor! Eğer Hıristiyan memleketlerinden herhangi birine taaruz edecek olursa, Cem artık müslümanları ikiye bölmekte birebir silâh ol-maktan çıkacak; fakat Hıristiyanlığın manevî zaferi bakı-cından, Müslümanlığa güya muazzam bir darbe teşkil edecek... Zaten birinci yönden zafer bir türlü gerçekleşe-mediğine göre, şimdi dâva ikinci istikamette...»
Papa Cem'i karşısına oturtmuş:

262

263

— Merhametinizi ve hıristiyan fakirlere alakanızı çok beğeniyorum!

— Basit bir şey!.. Büyütmeye değmez!

— Her halde tiksiniyecek insanlara kimse yardım etmez! Gönülden bir ilgi ve sevgi olmadan bu iş yapılamaz!

Cem susuyor ve Papanın baklayı ağzından çıkarmasını bekliyor.

Papanın ağzından bakla çıktı:

«— Mısırdan oğlunu getir! Ona kardinallik vereyim! Bizim dinimize girin!»

Cem, şehlâ gözleri dehşetle açılmış, haykırdı:

«— Şol günlere kaldık ki, bizi dine dahi davet eyler siz!!!»

Ve devam etti:

«— Ben sizden Mısır yolunu istedim; siz beni bâtil yola çekmek istiyorsunuz! Pekâlâ bilirsiniz ki, insana kendi dininden başkası bâtildir. Benim için İslâmiyet hak din iken, siz kendinizinkinden, dönüp benimkine girebilir misiniz? Netice: Kardinallik, hattâ Papalık değil bütün yeryüzünün servet ve saltanatını verseniz ben yine dinimden dönmem! Böyle teklifler bize işkencedir. Eğer bu zannınız, bizim nasrânî fakirlerine merhametimizden geliyorsa, biliniz ki, İslâmiyette sadaka, ister Müslümana, ister kâfire olsun, güzeldir!»

Cem'in, yanakları kan hücumundan kıpkırmızı, asabiyetle söylediği bu sözler, Papayı ve yanında bulunan birkaç mahremine apıştırdı:

«— Kusurumuza bakma, dediler; kişi, sevdiğim kendi dininde görmek ister. Biz de seni sevdiğimiz için buna cesaret ettik!»

Ve onu, dininde gösterdiği sebatan tebrik edip ku-leşine gönderdiler.

Papa (8'inci Inosan) artık «Haçlılar» hayalini kökünden silmişti. Zaten sıhhati de böyle bir hamleye müsâ- olmaktan çıkmıştı. Bir müddet evvel «ölüp de dirildi» denilecek kadar ağır vartalar atlatmıştı.

Yine hastalandı ve hemen cançekişme haline geçti.

(Vatikan)ı askerlerle sardılar, Cem'i alt katta bodrum gibi muhafazalı bir daireye indirdiler.

Papa öldü ve yerine meşhur zehir mütehassısı Borjiya ailesinin babası (Aleksandr Borjiya) geçti.

(Borjiya) Cem'i, 20 gün kaldığı bodrumdan çıkarıp (Sent Anj) şato-suna kapattı. Cem'in kaçağından korkuluyor, ona göre tedbir alınıyor; fakat kendisine ölen Papadan daha fazla yakınlık gösteriliyordu. Papa ve oğluyla yanyana gezme-ye çıkacak kadar...

Gösterilen yakınlık o kadar büyük ve manalı ki, gezmede Cem Sultanla atbaşı beraber giden Papanın oğlu (Don Juan), başına esir şehzade gibi bir sarık sarmıştır.

FRANSIZLARIN ELİNDE

O sırada Fransa Kralı, (11'inci Lûi)nin oğlu (8'inci Şarl)...

Papanın takınmak istediği «Haçlılar Seferi» patronluğunu, sadece millî ve siyâsî menfaatleri uğrunda üzerine almaya kalkmış; ve hareketine böyle bir süs vere-erek; sözde bu işin başlangıcı diye, karadan Alp dağları ve Denizden Napoli yoluyla İtalya'ya yüklenmiştir. Rodos Şövalyelerinin reisine de şu fermanı göndermiştir;

«— İtalya'ya yürüyorum! Bu bir başlangıçtır; sonu, Türklerle harbetmek... (Mukaddes makamları) zaptetmek Ve müslümanların zulmü altında inleyen insanları kurtar-mak... Fikir ve bilginizden faydalanılmak üzere hızla İtal- geliniz!»

Papa da Bâyezid'e feryat ediyordu:

«— Fransa Kralı, Cem Sultam elimizden almak için İtalya'ya yürüyor! Bahanesi, Napoli Krallığı üzerinde Fransız prenslerinin hak iddiasıdır. Asıl maksadıysa, Şeh-zadeyi bir donanmayla Türkiye'ye göndermek, Yunanistan ve Rumeliden üzerinize saldırmak ve devletinizi parçalamak... Kral birçok kavimlerle birliktir. Mısır Sultanını da elinde tutmaktadır. Napoli Kralına yardımcı olmanızı, Venediği de aynı yardıma davet etmenizi ve Papalığı-mıza destek olmanızı dilerim.»

İşte «Haçlılar» dâvası patronunun, sıkışınca düştüğü zillet!..

Bâyezid ise Papaya cevabında, Fransa Kralının (Riga - Fransa) hareketinden haberli olduğunu bildiriyor ve Cem hesabına en hayırlı neticeyi onun ölümünde bulduğunu hissettiriyordu. Gerçekten bu Cem dâvası, Şehzadenin hıristiyan milletler elinde oyuncak olması bakımından, din ve devlet adına, gittikçe müzminleşen, cerahat bağlayan bir yara... Bâyezid, Papaya şöyle diyordu:

«— Cem, gurbet ve esaret diyarında, nasıl olsa zilletle öleceğine göre, hayırlısı, bir ân evvel ruhunu teslim etmesi ve hem bizi, hem de kendisini huzura kavuşturmasıdır.»

Bâyezid, Cem'in naaşı Türk limanlarından birine teslim edildiği takdirde, Papaya, büyük malî ve siyasî menfaatler gösteriyordu.

Bâyezid, bir iki müslüman fedaiye yaptırabileceği bu işi Papaya teklif etmekle, elbette ki, ölçüyü bozuyor ve haksızlık ediyordu.

Papayla Bâyezid arasındaki nâmeler, Türkiye dönüşü yolda tutulan bir Papa elçisinin üzerinden çıktı ve Fransa Kralının eline geçti.

«Riga - Fransa», hemen hiç bir mukavemet görmeden Romaya girdi.

266

Şartları:

1- Cem, zaten başta Fransızlar tarafından Papaya emanet edildiği için Fransa Kralına iade ve teslim olunacaktır.

2- (Sent Anj) Şatosu Krala verilecektir.

3- Papanın oğlu (Sezar Borjiya), Napoliye kadar Krala refakat edecektir.

Papa, Venedik ve Floransa bankalarının kefaletiyile, 6 ay sonra yine kendisine iade edilmek üzere, Cem'in hemen ödenecek 20.000 duka altını karşılığında Fransa Kralına teslimini, Napoli Krallığının da Fransızlara bırakılmasını kabul etti ve başka fedakârlığa yanaşmadı.

Anlaştılar ve şart koşular:

«Riga - Fransa» hemen Cem'i alacak... Papayla kararlaştıracağı bir şatoda muhafaza altında bulunduracak... Kral, Türklerin İtalyada karaya çıkmaları veya harbe ait sebepler gibi bir icap hulumadıkça Cem'in yerini değiştirmeyecek... Türklerin papalık sahasına taarruzları halinde «Riga - Fransa» Papayı koruyacak... Anlaşmalar, Rodos Şövalyelerine de tasdik ettirilecek... Cem Sultanın emniyet ve selâmeti adına Papaya 500.000 dukalık kefalet verilecek... Bâyezid'den gelen 40.000 duka altını yine Papa almakta devam edecek...

«Riga - Fransa», yanına Papa'yı alıp (Sent Anj) şatosunda, (Zizim) ismini verdikleri Cem'i ziyarete gitti. Papa Cem'e ihtiram göstererek sordu:

«— Sizi Riga - Fransa alıp gitmek ister. Ne buyursunuz beyim (prens)?...»

Cem mahzun, cevap verdi:

«— Ben, prens filan değilim, bir esir kişiyim! İşte-bıraksın, isteyen götürsün; hepsi bir!..»

Papa, işi tatlıya dökmek istiyor:

«— Hâşâ! Siz esir değilsiniz! Siz ve Kral, iki padi-

267

Ziyarete hazır bulunan büyüklerden biri, Cem'in acı heybetine bakıp şu hükmü veriyor:
«— Bu Cem dedikleri müthiş bir tip... Fevkalâde mücadeleci, yavuz, heybetli... Türklerin de çok sevdiği bir prens... Eğer ağabeyi Bâyezid'e galip gelseydi de pa-dîşah olsaydı, Fatih'in bıraktığı mirası çok ilerletir, bütün Hıristiyanlık âlemini ve bütün dünyayı dize getirebilirdi Şükürler olsun ki, Allah lütfetti de(!) Cem bizim elimize düştü.»

Bu görüş büsbütün yanlış değildir. Mutlak Hâkimin kaderi öyle incedir ki, nicelerine kendileriyle denk olmayan fetihler verir de, nicelerini liyakatlerine rağmen süründürür ve başka imtihan sahalarında çile dol-durmaya memur eder. Ve niceleri bedava kahraman ve niceleri kastetmeksizin hain olur. Bu hikmeti, sahibine havale etmekten başka hiçbir çare yoktur. Eğer Cem, pa-dîşah olsaydı, Yavuz ve Kanunî'den ileriye gidemeyecek olduğunu kim iddia edebilir.

Törene (Sent Anj) şatosuna gelen «Riga - Fransa» kfilesi ve Papalık rükünleri...

Papa kardinallere dönüp dedi:

«— Efendiler aramızda anlaşmaya dayanarak Cem Sultanı, Fransa Kralına teslim ediyorum!»

Papa, Cem Sultana, iyi arkadaş oldukları bahane-siyle oğlunu da kattı. Haşmetli bir alayla, Fransız ordusu-nun önünde, hareket ettiler.

Cem, Mısır'daki annesine yazdığı manzum bir mektupta, bütün macerasını, başından sonuna kadar anlattı:

Belâya müptelâ olduk, Rodos'un hilesin anmal

Bu derde çare bulmaz İsevîden bin tabip ancak.

Girip kalyona gittik, fiçıda kokmuş sular içtik, Gıdamız peksimet, zeytün ile kasb-el-habib ancak. Kalup pejmürde kaç yıl Papaya teslim edüp düşmen Alıp gitti bizi serhenk-i erbab-ı salîp ancak. Sakındım din-i İslâmı ve asla olmadım razı, Eder mi ehl-i kasdın haredmend-i le bip ancak.

BORJİYALARIN ZEHİRİ

«Riga - Fransa» ile, düşürülen kaleler ve zaptedi-len şatolar boyunca ilerleyen Cem Sultan, çok geçmeden, midesinde, bağırsaklarında ve kalbinde, küçük küçük sancı yılanlarının dolaşmaya başladığını hissetti. Evvelâ aldırmadı; fakat sonra baktı ki, bu sancılar her gün daha şiddetleniyor, yılanların boyu uzuyor vücudu kırık dökük hale geliyor.

Garip şey!.. Yıllardır türlü esaret çilelerine karşı koymuş olan bu demir vücuda, bu genç yaşta ne olmuştu?

(San Cermano)ya gelip oradan (Tibano)ya geçtik-leri zaman, Cem o hale geldi ki, at sırtında duramaz oldu. Yüzü, gözü, boynu şişmişti.

«Riga - Fransa» ve senyörler de telâşta ve bu işin mânasını birbirine sormakta...

Tahtaravan gibi birşey yapıp Cem'i üzerine yatırdı-lar ve (Kapo)ya götürdüler. Burada illet büsbütün arttı. Kendisini kaybetmiyor ve maiyetindeki Türklerle dertle-nebiliyor:

«— Allahım, eğer bu kâfirler beni siper edip müs-lümanlar üzerine saldıracak olurlarsa beni o günlere eriş-tirme! Bu hastalık içinde canımı al!»

268

269

Ve gözlerini açmaya çalışarak vasiyet ediyor:

«— Cesedimi vatanıma nakledin!.. Kardeşim Pad}, şaha da bir mektup yazılsın; annemi ve çocuklarımı Ivfo. sırdan aldırmasını vasiyet ediyorum. Benden, gurbet ve felâket günlerimde ayrılmayan maiyetim beylerine de lûtufla muamele etsin Padişah hazretleri...»

Kralın doktorları Cem Sultanın başından ayrılmı-yorlar; fakat bu sinsî hastalığın ne ismini ne de çaresini bulabiliyorlar. Verdikleri bütün ilâçlar boş...

«Riga - Fransa», sık sık baş ucunda... En tatlı dille hasta Şehzadeyi teselli ediyor:

«— Gayret et, iyi ol! Muradın neyse, neresiyse ben yardımcı olayım!»

Cem Sultan (Aversa)ya sedye içinde götürüldü. Artık kendisini kaybetmeye başlıyordu. Arada bir dalıyor, sayıklıyor sonra ter içinde açılıyordu.

Bir gün sonra Napoli'ye girdiler.

Hayret!

Cem açılmıştı. Hattâ gayret edip ata da bindi. Şeh-re azametle girdiler. Ölümün bayraktarı olan yalancı sıh-hat haliydi bu...

«Riga - Fransa» ve senyörleri Şehzadenin üstüne titiyorlardı. Öyle zayıflamış, öyle süzölmüş ki, bu hal di-mağına da tesir etmiş... Bazen ruhu öyle burkuluyor ki, ne söz söyleyebiliyor, ne de söylenenleri anlıyor.

(Kapo) şatosuna getirilen Cem, yine yatağa serildi; ve bir daha kalkmamacasına...

Kral (Şarl) Cem'in başına geldi:

— Nasılsınız?!

— Hamdolsun, iyiceyim!

—Kendinizi esir ve mahpus bilmeyin!

Cem, Kralın arkasından mırıldandı: , . —Elhamdülillah, azad ve halâs savtı (sesi) kulağl' miza erişti!

270

Kralın ziyaret akşamı, Cem ağırlaştı... Sabaha karşı çenesi atıyor.

Fatih'in şehzadesi, memleketine karşı sığındığı kü-für diyarında, küfrün içirdiği zehirle bu dünyadan göç-müştür.

29 Cemaziyülevvel Hicrî 900 - 25 Şubat Milâdi 1495 Çarşamba..

İtalyanların «görmeden ölme!» dedikleri Napoli sırtlarından doğan güneş, (Kopa) şatosunun mazgal delik-lerinden sızıp Cem'in balmumu yüzünü öpüyor. Yanıba-şında da talimli papağanı çığlık koparıyor.

Cem'in ölümündeki resmî sebep zatürrie... Fakat halkın, en mahrem kesimlere kadar sokulmayı bilen kula-ğı, duyduğunu şöyle anlatıyor:

«— Papa (Aleksandr Borjiya) Cem'i zehirlettikten sonra Krala teslim etmiş!.. Borjiyalarda, tesiri uzun müd-det sonra başlayan zehirler varmış!.. Cem Sultanın vücu-ndaki zehirlenme alâmetleri aşikârmış... (Piyer Abano) gibi zehirler ve zehirlenmelerle uğraşan âlimlerin fikri buymuş!»

Bu dedikodular dönerken bir Venedik tarihçisi de Şu satırları karalamakta:

«— Bugün 25 Şubat... Hıristiyanlık hesabına çok acı bir gün... Kral (Şarl)ın Romadan beraber getirdiği Şehzade Cem vefat etti.

Napolide tabipler onu tedaviye çalıştılar, kan aldı-ılar ve türlü ilâçlar verdiler. Sıhhati düzelir gibi olurken ekra yatağa düştü ve bir daha ayağa kalkmadı.

Papanın, Şehzadeyi zehirledikten sonra Krala tes-

271

lim ettiği söylendi ama bu isnadın yeri yoktur. bundan evvelâ Papa zarar eder.»

Bu tarihçi, Papa'nın, Cem'i artık kullanamaz hal geldikten sonra, Bâyezid ile iyi geçinmek ve onun malî ve siyasî himayesini sağlamak gibi bir politikaya kaymış olabileceğini düşünemiyordu.

Cem'in (pnömoni)ye çevirmiş bir (bronşit)ten öl-düğü üzerinde ısrar eden Türk ve Avrupalı muharrirler de, hakikat çapında bir şüpheyi inkâr etmek vaziyetinde-dirler. Şüphe ediyoruz; çünkü delil mutlak değil... Fakat Cem Sultan üzerinde sıhhat ve dikkatle tesbit edilen araza bakılırsa, bunların, evvelâ nezle, sonra (bronşit) ve en sonra (pnömoni) ile hiçbir alâkası yoktur. Kamayla vuru-lan bir insanın bir sinek tarafından da ısırılması gibi, so-ğuk algınlığı da bir taraftan gelmiş olabilir. Fakat marifet sineğe bağlanamaz.

Cem Sultanın maiyet beyleri, «Seher vakti şehadet getire getire ruhunu teslim eden» Şehzadeyi gaslettiler ve kendi tülbendiyle kefenlediler. Ve namazını kıldılar...

Kral (Şarl) cesedi tahnit ettirdi.

Bu sırada Papa'nın Napoliye adam gönderip cesedi istetmesi manidardır.

Cesedi Bâyezid'e teslim edecek el üzerinde bir çe-kişmedir gitmeye başladı. Duka altınları meselesi...

Cem'in beyleri, naaşı tam 86 gün beklediler.

Nihayet beylerden Sinan, bin bir çile ve maceradan sonra İstanbul'a varabildi.

İstanbul mateme büründü. Sarayda da üç gün resmî matem... Bâyezid bile siyah sarık sardı.

Mazlum ve şehit kardeşi için dağıttığı sadaka 180.000 akçeyi buldu. Bütün İmparatorlukta Cem Sultan'ın gaip cenaze namazı kılındı-

Bir yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra, o güne-dek Bâyezid'in her defa bir engele çarpan bir çok teşeb-büsü nihayet şu noktayla hedefine varabildi:

«— Napoli Kralına nâmedir ki, sekiz güne kadar remn Sultanın naaşı, gönderilen Türk gemisine teslim olunmadığı takdirde Türk orduları İtalya kıyılarına çıkarı-lacaktır!»

Papa:

— Vermeyin, sakın vermeyin!

Diye telâşından çıldırırken, Cem'in tabutu, hilâl sancaklı gemiye, muhafızı Türklerle birlikte alındı; ve onun hain olarak çıktığı deniz üzerinden Mudanyaya, oradan da Bursaya getirildi ve cedlerinin türbeleri civa-rında misk gibi Müslümanlık kokan topraklara teslim edildi.

Cem'in Mısır'daki ailesi İstanbul'a dönmek iste-mez, oğlu Şehzade Murad babası gibi Rodos şövalyeleri-ne kaçır ve orada öldürülmesini bekler, kızı da sonradan vatanına kapağı atmak üzere Mısır Sultanının oğlu ile ev-lenmiş bulunurken, (İstanbuldaki Şehzade Oğuz Han çok-tan ölmüştür) Cem'in mücevherleri, kitapları, elbiseleri, ptları ve öbür hususî eşyası İstanbul'a gelmiştir.

İçlerinde bir de papağan, şu meşhur talimli kuş...

Fakat o artık:

— Allah Cem Sultana yardım etsin!

Diye bağırmayı unutmuştur.

272

273

(X)

SENBARTELOMİ KURBANLARI

AKLIN TEPKİSİ

Beşiği (İl dö Frans - Fransa Adası: Paris ve etra-fındaki mıntıka) olan (Gotik) sanat, havaya ve suya, erdi-rici ruha ve sâf fikre küskün, acı üslûbu, binbir ziynet içinde asık suratı, kilitli kalbi ve kör gururiyle, tahrif edil-miş İsa dininin, madde nakşi halinde ne kadar da çarpıcı bir alâmetidir! Öyle ki, insan onun en başarılı ve en eski örnekle-rinden biri olan (Nötr Dam dö Pari) kilisesinin karşısına geçse de radyumlu bir gözle baksa, bir mekân biçimin-den bir ruh şekline geçebilir; ve münezzeh tevhit dininin altüst edici o ruh vahidi neymiş, görür gibi olur.

İçkiyi İsa Peygamberin kanı, ekmeği de eti diye sunan, cennette arsa satan, insanı ezelden ebede kadar suÇİlu tutan, onu dizüstü çökertip günahlarını saydıran Ve sanki bağışlatan, akla hiçbir murakabe hakkı tanımı-y*; ve hepsinden beteri, baba, oğul ve «ruh-ül kudüs»

275

sırasıyla mutlak BİR'i üçüzleyen papaz, Ortaçağdan beri her ân girip çıktığı bu mimarînin mücessem ruhudur. Ya-hut o mimarî, bu ruhun çizgileri...

Bütün bunların bağlı olduğu ana zemin de, Roma Kilisesinin kurucusu (Sen Piyer)e kadar götürdükleri ve bu havari yoluyla babasız hak Peygamber Hazret-i İsa'ya sıçratmak istedikleri Katolikliktir...

Asıl marifetlerini (Enkizisyon) mazlumlarında gö-receğimiz bu inanış ve anlayış; evet, Allah'ın «Dinde ik-rah yoktur!» hikmetiyle yarattığı insan kalbi üzerine çeki taşı koyarcasına selim idraki boğmak isteyen bu telâkki, elbette ki, gün gelecek ve kendi içinden bir tepkiye çata-caktı. Aklın tepkisine...

Tepki, (Rönesans) ile beraber, 16'ncı Asrın başla-rında Almanya'da (Lüter) ve arkasından Fransa ve İsviç-rede (Kalven)de tecelli etti. İşte Katolikliğe karşı bir tep-kiden, onu akla davet etmekten başka bir şey olmayan ve Katoliklik hurafelerini protesto edicilik, reddedicilik mânasına gelen Protestanlık bunlar tarafından kuruldu.

Başlangıçta , zekâ ile. imanı birleştirmeye gayret edici (Ögüsten) yolunun papazlarından (Lüter), 1520 yı-lında, uzun fikir ve murakabe çileleri sonunda Katolikli-ğin ana ölçülerini protesto etti ve Papanın aforoz fermanı-ını açıkça yaktı. Takibe uğradı, saklandı. İncili Almancaya çevirdi, ismini taşıyan kilisenin esaslarını kurdu ve binbir maceradan sonra mezhebini Almanyada yaydı. (1483-1546)

Kalven ise Fransız... (Lüter) den 26 yaş genç (1509 - 1564)... Asıl eserini Cenevrede verdi ve orada Protestan bir Cumhuriyet kurmayı başardı. (Lüter)e nispetle bazı farklar altında yine aynı şeyi yaptı; «Hıristiyanlık Mües-sesesi» isimli meşhur eserini kaleme aldı ve tesirini, İs' viçreden başka Fransa, İskoçya, Hollanda ve Macaristan' da gösterdi. (Lüter)inkiler, Prusya, İsveç ve Danimarka-

Bunlardan başka Protestanlığın bir de (Anglika-nizm) şubesi var ki, (Kalven)in doğum yılında İngiltere tahtına geçen ve Papayla alâkasını kesen (8'inci Hanri) tarafından kurulmuştur ve öbürlerinden ayrıdır.

Dikkat edilirse, kalın çizgiler içinde bu üç yol da, tahrif edilmiş İsa dininin «Hıristiyanlık» ismi altındaki abesler manzumesine karşı yine Hıristiyanlık adına müş-terek bir protesto ve tepkidir ve hepsi de 16'ncı Asrın ilk yarısında meydana gelmektedir. Yani şevketlü Kanunî Sultan Süleyman elinde İslâm livasının şan verdiği de-vir... Bu noktaya, biraz sonra gelecek sürprizin başlangıcı olarak bir «mim» konulmasını isteyeceğiz.

Umumî olarak Protestanlığın Katoliklikten farkı ve onu Protesto noktaları şunlar:

1—Hıristiyanlık esaslarına inanış, Papaların ve Pa-palık Meclislerinin çerçevelediği şekilde değil, doğrudan doğruya İncil üzerinden ve insan aklı yolundan olmalıdır.

2 — Âdem Peygamberden bütün insanlığa devre-dilen ezeli suç (dogma-nâs)ı reddedilmelidir.

3— Papazların evlenmemesi kaidesi yıkılmalıdır.

Ayrıca (Kalvenizm) esasları:

1— Hatasızlık iddiasında bir dinî (otorite) olamaz. Akıl ve idrake dayalı tam dinî demokrasi lâzım...

2 — Her türlü merasim ve esrar formüllerinin kal-dırılması...

3— Bütün Hıristiyanlık geleneklerinin inkârı...

Görülüyor ki, kalın çizgileriyle ve bütün şubeleriyle Protestanlık, insan ruhunun en derin tabakasındaki bir sezîşle, yani keskin bir bedahet duygusuyla sezilen Hıris-tiyanlık abeslerine karşı bir temizleme hareketidir.

Fakat ne kadar çalışılsa, mutlak temizlik esasının esası ele geçmedikçe daima kirli kalacak bir temizlik...

İşi, basit birkaç kelime içinde son derece girift bir vâhide bağlayalım:

1—Hıristiyanlıkta Katoliklik, akılı idam ve sır adı. na abesler altında ezilmenin müessesesi...

2—Hıristiyanlıkta Protestanlık ise, kuru akılı hâkim kılmanın ve abeslerden kurtulmak pahasına da olsa ger. çek sırra varamamanın ocağı...

Geriye ne kalıyor?

Hak din...

İslâmiyet...

Aklın gerçek sınırını çizen, ona kendisini tam tes-lim ettirdikten sonra, hürriyetini iade eden , gözlerini sımsıkı kapayacağı ve alabildiğine açacağı noktaları gös-teren sonunda her şeyi yine onun «selim akıl» isimli nihaî varışına ısmarlayan, esrar sezişiyle idrâk verimini en güzel kıvamlandıran ve mutlak mizana kavuşturan, ezellerin ve ebedlerin dini...

İki kanat arasındaki muvazeneyi, «ne akılla olur, ne de akılsız» düsturu içinde perçinleyici hakikat dini...

Bu düsturda, «ne Protestanlıkla varılabilir, ne de Katoliklikle» hikmeti de gizlidir.

İşte «mim» konulmasını istediğimiz noktaya gel-dik: Gelen tepkiye ve hakikat arayıcılığına karşı İslâmiyet, bizim elimizde, en parlak fırsatı bulmuşken onu neye kullanamamıştır? Yavuz'un son günlerinde baş-layıp bütün Kanunî saltanatı boyunca devam eden ve Sarı Selim'in ilk günlerinde sona eren bu devre içinde, bütün güçlerini kılıca vermiş müslümanlar, yani Türkler, (Rö-nesans) hareketiyle beraber Garbı içinden murakabe et-miş olsalar ve kılıçla kafayı yanyana sınır dışına çıkarsa-lardı; belki Protestanlara, bilmeden ve görmeden aradık-larının İslâmiyet olduğunu kabul ettirebilirlerdi.

Tarihin en büyük facialarından biri olan (Sen

lömi), Pariste ve beraberce bazı yerlerde geçer; ve biri «jda düşman (Katolik), öbürü akılcı (Protestan) iki dalâlet topluluğu arasında, babayı oğluna ve yeğeni dayısına vur-? rucu bir hınc ve kan tablosu çizer.

Aklın tepkisini akılsızlar nasıl çelebilir?

POLİTİKACILAR, KATLİÂMLAR

Fransız Protestanlığının kurucusu (Kalven) öleli 8 sene geçmiştir. İlk Protestanlık temsilcisi (Lüter)in ölü-münden beri de 26 yıl... İngilterede (Anglikanizm), yarım asırdan fazla bir zamandır resmî mezhep...

Her tarafta, hususiyle Fransada, mummylaşan kato-likliğe mukabil Protestanlık çok taze ve hayli yaygın... Kral ailesi şubelerinden birçoğunun başları protestan... Prens (Lûi dö Konde), (Hanri dö Konde)... (Sen Kenten) müdafii büyük asker amiral (Gaspar dö Kolinyi)... Fran-sız filozofu, (Aristotelizm) mektebinin rakibi, hakikati akılda arayan fikirci (Ramü)... Daha niceleri...(Navar)lar-dan, (Gomön)lardan, (Lâfors)lardan birçoğu protestan.... Başları, Prens (Lûi dö Konde)...

Katoliklerse bütün Fransa kadrosunda; ve başları, kral (9'uncu Şarl) ve annesi entrika mütehassısı (Katrin dö Medisis) bir tarafa, (Dük dö Giz) ... Protestanlığın en büyük düşmanı, (Dük dö Giz)...

Floransalı (Medisis) ailesinden ve tefeci banker ka-nından (Katrin), kocası (2'nci Hanri) öldükten sonra, 40 yaşlarında, maddesi ve mânasiyle azgın bir dul olarak, Çocukları (2'nci Fransua), (9'uncu Şarl) ve (3'üncü Han-ğinin hükümranlıkları süresinci Fransaya pençesini geçi-ren kadın...

Hususiyle (9'uncu Şarl)ın çocukluğu devre-sinde Krala vesayet hakkıyla bütün nüfusu elinde tuttu. Kocasını (2'nci Hanri) öleceğine yakın:

«— Mezhep kavgası, demişti; galiba Almanyada Fransaya geçiyor!»

Öyle oldu. Bilhassa (2'nci Hanri)nin ölümü ve ye rine oğlu, hastalıklı (2'nci Fransua)mn geçmesi, Katolik lerle Protestanlar arasındaki didişmeye hız verdi, 16 ya. şmda taht'a çıkıp bir yıl sonra ölen (2'nci Fransua) devri taraflar arasında cephelelerin hazırlanması ve dişlerle kılıç-ların bilenmesi çığırı...

O güne kadar yalnız lâfta ve fikirde cesaret göste-rebilen protestanlar, kendilerinden (Lâ Rönodi) senyörü-nün (Giz) tarafından öldürtülmesi üzerine Fransanın bir çok yerinde silâhlandılar. (Giz) tarafı da (Burbon) prens-lerini dize getirmek için (Navar) Kraliyle (Konde) Prensi-ne etmedik hakaret bırakmadılar. Protestanlarda da aynı tavır...

Genç Kral ölüp yerine çocuk Kral çıkınca, iki taraf da gözlerini, kendi namzetleri ve ele geçirme ümitleri ba-kımından taht'a dikti. Vesayet makamındaki (Katrin dö Medisis) ise henüz başvekili (Dö Lapital)in telkiniyle ara bulmaya bakıyor. Bir aralık (Giz)lerin iktidardan uzaklaş-tırılması (Navar) Kralının Meclise alınması (Konde) prensinin zindandan çıkarılması, bütün (Kalvenist)lerin affı şeklinde tecelli eden hükümet tavrı, ne yapacağını bilmez her rejimde olduğu gibi, devlet zaafını ifşadan başka bir şeye yaramadı ve taraflar arasındaki boğuşmaya büsbütün yol açtı. (Giz) cephesi, (Monmoransi) ve Mera-şal (Sent Andre) gibi büyüklerle devlet içinde devlet kur-maya baktı ve Fransada iç muharebenin ilk işaretini ver-di.

İlk «katl-i âm», yukarı (Marn) civarındaki (Vassı) kasabasında, (Fransua dö Giz)in emir ve kumandası altın-da... 60 kadar protestan öldürüldü. Artık Fransada, Kato-liklik ve Protestanlık bayrakları altında iç harp başlanıp" tır; ve tam 10 yıl sonra (Sen Bartelömi) gecesı ve ferda-

Ha 1000 misline çıkarılmak üzere, şimdilik 60 kelleyle yetinilmiştir.

(Dük dö Giz) ve etrafı bununla da kalmıyor ve Kral üzerindeki tazyiklerini, onu (Fontenblo)dan alıp zor-la Parise getirecek ve tahakkümü altına alacak kadar iler-letiyor.

(Giz) ve etrafı, bir de, Fransa dışı Protestanları kır-mamak ve Fransız (Kalvenist)lerinin imdadına koşturma-mak için» gerçekten komik bir.oyun oynuyorlar ve bu oyunlarını her tarafa yutturuyorlar.

Almanlara, şunlara, bunlara, diyorlar ki:

«—Biz Katolikler, (Lüter)cilere, (Kalven)cilerin onlara yakın olduğundan daha yakınız!...»

Böylece, Fransız Protestanları, herhangi bir dış yardımdan tecrit etmiş bulunuyorlar. Yalnız (Anglikan) kilisesine bunu kabul ettiremiyorlar; onu da (Röform) de-dikleri din düzelticiğine tam düşman ve koyu Katolik İs-panya vasıtasıyla tesirsiz kılmaya çalışıyorlar.

Protestanlar, en selim bir duygu eseri olarak mu-kaddes tanınan şahıslara ve mücerret mânalara ait resim, heykel ve her türlü teşhis edici, putlaştırıcı oyunlardan nefret ettikleri ve bunları kabul etmedikleri için, bütün bir «katl-i âm» yılı olan 1562 'de yıkılan, yakılan, parçala-nan kilise, heykel, resim vesairenin; peşinden kesilen, boğazlanan, delik deşik edilen insanlarla beraber, hesabı meçhuldür.

Fransanın şurasında ve burasında bu haller müz-min giderken protestan bir senyör (Palto dö Mere), kato-uklerin başı, iç harbin tek sorumlusu protestanlara edilen ölümlerin sanatkâr tertipçisi ve Fransa Kralının değnek-Ç' basısı (Fransua dö Giz)i bir vuruşta yere serip helak et-u- Sene 1563... Heyecan büyük... (Giz) ailesinin vârisi

13 yaşındaki (Hanri dö Giz), 10 yıl sonra 23 yaşında, m hut (Sen Bartelömi) gecesi, babasının kanını bire bi

a
kere on bin nispetinde ödetecektir. Herşeye rağmen (Giz)in ölümü Anne Kraliçe (Katrin dö Medisis)in ekme. ğine yağ sürmüştü. Krala ve kendisine hâkim bu taçsız imparator, ölümüyle meydanı (Katrin)e bırakmış ve artık devlet içindeki devlet yıkılmıştı. Böyleyken (Katrin dö Medisis) bütün Paris ve Fransa'nın sımsıkı bağlı olduğu Katoliklik inancının kuvvetini görmeye başlıyor, (Konde) Prensini aczine şahit oluyor; ve sadece kaba kuvveti desteklemeye mahsus mizaciyle Katolikleri tutmaya yöneliyordu. Artık yorgun ve bitkin haldeki protestanları, bir taraftan bölerken bir taraftan okşayıp, Katoliklere «buyur!» etmek politikası... Protestan aristoktokrasi, ko-naklarında ve şatolarında, hususî olarak serbestçe mezhe-bini tatbik ve vicdan hürriyetini muhafaza edebilir; fakat asla halk tabakalarına sokulmaya teşebbüs edemez! Pro-tesitanlar da bu vaziyeti kabul etmiş görünmekte... Sahte bir sükûn devresi... Fakat kanları içlerine akan katolik aristokratların hıncı müthiş... Anne Kraliçenin de formü-lü, şu; Protestanlara vicdanhürriyeti veren, fakat halk ta-bakalarını kurcalamak hakkını esirgeyen, tam mânasiyle (Katolisizm) prensiplerine bağlı devlet ve hükümet... Bundansa, ne Katolikler memnun, ne Protestanlar...

Tezat barıştırmacılığı politikası, yamalı bohça siyase-ti her zaman iflâs etmiştir! Ne olacaksan ol, fakat ol! «Ol!» emrini anlamayana «öyleyse öl» demekten başka çare yoktur!

Protestanlar (Kolinyi) gibi saygılı bir askerinin şah-sında, Krala, (Giz)in yaptığına benzer bir oyun oynamaya kalktılar ve onu hükümet taklitçilerine mahsus bir eda üe yakalamaya kalkıp fikirlerini telkine kalkıştılar. (Kolinyi) muvaffak olamadı, genç kral ellerinden sıyrıldı ve Paris surlarından içeriye kapağı attı. Bu, hesap ve dirayetten

ahrum bir gözükaralıktı. Zira artık Protestanlar hükümete karşı isyancı mevkiine geçmiş oluyorlardı. So-una kadar gidemeyecek her ayaklanma, ayakların kırıl-aSiyle biter. Nitekim (Giz) partisi hemen harekete geçti iki taraflı siyaset yürüten sarayın tereddütlü politika-sından biricik mes'ul gördüğü Başvekil (Lopital)i iktidar-dan uzaklaştırdı.

İktidar yine (Giz)lere geçmiş ve zaman, tarihin en korkunç gecelerinden (Sen Bartelömi)ye doğru sayı say-maya başlamıştır.

BÜYÜK GECE

Büyük geceye üç sene kala (1569), iki taraf arasın-da (Jarnak) kasabası ve etrafında, Katoliklerle Protestan-lar birbirine girdiler. İki taraf da birer orducuk tertiple-miş... Katoliklerin başında (Dük Danju), protestanların da meşhur Prens (Lûî dö Konde)... Çarpışmayı Katolikler kazandı ve Fransız Protestanlarının şefi, cenk sonunda delik deşik edildi. Artık üç yıl sonraki büyük geceye (Konde)lerden (Hanri) kalmış oluyordu.

Şimdi 19 yaşında ve annesinin vesayetinden çık-mış bulunan Kral (Jarnak) da kendi kuvvetlerinin ezdiği Protestanlarla anlaşma yollarını aramakta... Sütünesi bir Protestan olan Kralın, hakikatte bu yeni mezhebe karşı hiçbir kını yoktu; ve onun bütün derdi, Fransayı parçalan-maktan ve dış istilalardan korumaktı. Ayrıca, Protestan-larca öldürülen (Dük Dö Giz)in oğlu (Hanri), Krallık tacı-na gölge düşürücü bir kuvvet kazanmaya başlamıştı.

Felâket gecesinden iki yıl evvel (1570) onlara, bazı Şartlar altında, ilk defa annesinin tasarlayıp tattırmaya ça-ktığı vicdan hürriyetini resmen verdi. Eğer kendisi ve kardeşleri çocuk sahibi olmadan ölecek olursa tahtın

Protestan (burbon) koluna geçeceğini de düşünerek, hep ayrılığına bakmaksızın familya kollarını büsbütün kaynaştırmaya kalktı ve bu gayeyle, kızkardeşi (Marga-rini Protestan (Hanri dö Burbon)a vermeyi kurdu. İtiraz yağmuru!... Aldırmadı. Dünün isyancısı amiral (Kolin-yi)de sarayda ve Kralın sağında... O sırada patlayan dı\$ muharebeler de iç ayrılıkları unutturdu ve bir an geldi ki tahtaravallinin protestan tarafı ağır çekti ve devlete hük-medey oldu. Fakat dış tesirler, yine Katolik zümrenin hâkimiyet kazanmasına doğru istikamet aldı; ve hele kra-ılın kızkardeşiyle (Hanri dö Burbon)un evlenmesi, işi büsbütün azıttı.

Bir evlenme ki, Papa bile razı değil!.. Kral omuzla-rını silkeliyor!...Bütün Katolik Fransa, aleyhinde!.. Kral sırtını dönüyor!... Kızkardeşi de istemiyor!... Ne haddi-ne!... Yanına çağırıp haşlıyor:

'—Evet diyeceksin!

—Diyemem!

—Diyeceksin! Yoksa beni ve Fransıyı felâkete sü-rüklemiş olursun!

Öyle ki, (Nötr Dam dö Pari) kilisesinde sıra kızın «evet!» demesine gelince, gırtlığının düğümlendiği ve ağzından ses çıkmadığı görülüyor. Ancak Kral arkasın-dan sert sert dürtüncedir ki, ölü bir ses çıkıyor:

—Evet!...

(Hanri dö Giz) başta, bütün Katolikler bütün Fran-sa ve bütün Paris öyle bir öfkeye kapıldı ki, hiçbir misal ona denk düşemez.

Krajkn karşısına dikildiler:

—Sizin kaynaştırmaya baktığınız Fransa parçalan-maya ve uçuruma gidiyor!

—Bu işin önüne geçmezseniz, krallık ailesine ka-dar kan gövdeyi götüreceksiniz!

—Kararı verdik! Tek protestan bırakmayacağız! gize ne taraftan olduğunuzu bildirin!

Bütün hışım (Kolin-yi) ve (Burbon)lara karşı...

Kral ne yapsın? (Luvr) sarayına yerleştirdiği ve iç-lerinde eniştesi bulunan Protestanları nasıl kapı dışarı et-sin? Politikasını nasıl ayaklar altına alsın ve (Kolin-yi)yi iktidardan nasıl uzaklaştırsın? Yapamaz! O halde (Giz)le-ri ve Katolik topluluğunu ezsin! Bunu hiç yapamaz! Zira bunu yapabilmek için gereken iki şeyden , yürek ve kuv-vetten mahrumdur. Anlıyorsunuz ki Kral, bir Fransız ta-rihçisinin «ruh dermansız prensler» diye tarif ettiği cins-ten...

(Sen Bartelömi) isimli havarinin yortu günü olan 24 Ağustos 1572'ye bir iki gün kala, henüz (Valûa)lı Ka-tolik prensesle (Burbon)lu Protestan prensin evlenme şenlikleri devam ederken «hal-ü-keyfiyet» bu merkezde-dir.

(Sen Bartelömi)yi bu evlenme doğurdu.

Meşhur günün (24 Ağustos 1572) akşamı... Boğu-ru bir sıcak... Ufuk kıpkızıl... (Nötr Dam) kilisesinin ifrit heykelleri, görmeyen gözleriyle, insana, gaibin sırları karşısında insanın aczini ihtar ediyor. Sokaklardan hızla gelip gidenlerin tavrında şifremsi bir hal... Birbirlerine esrarlı işaretler çakıyorlar ve bazen durup kulaklara bir-kaç kelime akıtıyorlar. Bu kelimelerin ateşten olduğu bel-li- (İl dö Frans)ın merkezi ve (Sen Lûi)nin beldesi, ken-di kendisine karşı, korkunç bir gizlilikle taşmakta...

Gece, sessizlik içinde sessizlik kuyuları açılırken birden bire gökleri yırtan bir tunç ürpertisiyle bütün Paris yatağından fırladı.

(Sen Jermen Lokserua) kilisesinin canlan, yerlerin den sökülecek gibi harekette.. Öyle çalınıyor! Nasıl çalınıyor?

Sessizliği kar, çan seslerini de kömür farzedin; göz alabildiğine dümdüz bir kar tabakası üzerine gökten kö mür yağıyormuşçasına...

Çanlar acı acı yırtırken, bir sürü adam, ellerinde kılıç, balta, topuz ve hançer, sokaklarda...

Alabildiklerine koşuyorlar ve bazı kapıların önünde toplanıyorlar. Her halde evvelden memur edilmişler bu işe; ve hazırlanmış- lar...

Evlerin kapıları kırılıyor. Bir çığlık! Ciğer yırtan bir çığlık... Çocuk, kadın erkek, hasta, ihtiyar, bu çığlıkta olmayan yok... Çan sesleri bu çığlığı örtücü kalın bir keçe olsa bile, evlerin sesleri, o kecenin üzerinde gittikçe ge-nişleyen kan lekeleri gibi, benek benek... Çocuk, kadın, erkek, hasta, ihtiyar, bütün protestanlan, kesiyorlar.

(Katrin dö Medisis)i kazanmışlardı. Yahut entrika-ncı kadın, kazanılmış gibi görünerek plânım kurmuştu. Kaygı ve tereddüt içinde eriyen oğlunun yanına gelmiş ve gözlerini delikanlıya dikmişti: —İzin ver, ne yaparlarsa yapsınlar; isterlerse bir tane protestan kalmasın! Sen Krallığını düşün! Yakınları-mızı kurtarırız! Protetanlar silinip gitsin! Alınlarında on-ların kanı, sıra (Giz)lerin grupuna gelsin! Onları da biz temizleriz ve ikisi arasında asıl Krallık partisini korumuş oluruz! Derhal izin ver! Kessinler!

Korkunç gecenin en büyük sorumlusu Floransalı Prens, Anne Kraliçenin bu iblis telkini karşısında bütün melekelerini kaybeden «dermansız ruh» sahibi Kral, bir anda tersine dönüp şu mecnun emri vermişti:

«—Madem ki istiyorsunuz, öldürün; ama madem , ^Süreceksiniz hepsini öldürün, tam öldürün!» Vaziyet, bir köşede bekleyen ve babasının intika-ml0i almak için kuduran (Dük dö Giz)e bildirilmiş; ve her tertip evvelden alınmış olduğu için, iş masadaki kü-çük ça*11 çalmaktan ibaret kalmıştı. Peşinden kilise çanla-rı ve peşinden...

Krala bu son ihata hareketi, büyük hareketten bir iki saat evvel oluyordu. Zira tek dakika kaybına vaziye-tin tahammülü kalmamıştı. (Hügeno) ismini verdikleri (Kalvenist)ler, vaziyeti haber alacak oldular mı, bir anda toplanıp karşı koyabilirler ve hatta sarayı basıp Kralı saf-lanna çekebilirlerdi. Aynı zamanda bazı eyaletlerde de hareket olduğu için (Sen Bartelömi) bilançosunun 60.000 cenazeye var-dığına kadar iddia edilir. Fakat bu kemmiyetin değeri ne? Keyfiyette, Fransanın en üstün kafaları koparılmıştır. Başta, vatanım binbir düşman taarruzundan esirgeyen bü-yük asker (Kolinyi)... Onu bir kan süngeri haline getirdik-ten sonra, ertesi günü ölüsünü de darağacına çekerler.

İlerilere doğru (Pozitivizm) felsefesinin başı (Ogüst Komt)a kadar bütün Fransız müspet tefekkürüne hazırlayıcı zemin kuran (Ramü), boynuna bir balta inen-lerdendir.

Saraya sığınanlardan, yahut sığınmış bulunanlar-dan Kralın eniştesi (Hanri dö Burbon) ile genç Prens (Dö Konde), tövbe şartıyla kurtulanlardan ... Böyle birkaç bü-yük isim daha var... Fakat çoğu, yahut hepsi, Protestan-lıkla beraber gitmiştir.

Istrap o kadar büyük ki, yakınlarının kesildiğini duyup, yakalanacağı ve öldürüleceği ana kadar masasının °aşında ve eli şakağında, tek kelime söylemeden hareket-

siz oturan bir senyör, sabaha karşı odasına girdikleri ?? man bembeyaz saçlı bir ihtiyardır. Bu; bir gecede, kadını, çocuğu, hastası ve ihtiy riyle koparılan 60.000 kellenin suçu, abese «olamaz!» <j mekten ibarettir.

(ENKİZİSYON)

Mantığına bakınız:

«—Biz Âdem ile Havva'dan gelmiyor muyuz; öy-leyse (Enkizisyon) da Allah'tan gelmektedir... Kendi zulmünü Allah'a isnat edici küstah ve şenî küfriyle beraber, meseleyi öz nispet oyununa getirmek is-teyey sakat ve ahmak mantığıyle bu laf, meşhur (Enkizis-yon) reislerinden (Fransua dö Masedo) adlı kilise adamı-nındır.

«Lâbis-i ilbas-ı katrâni ve hâmil-i asâ-yı şeytanî» zulmün reisi devam ediyor:

«— Evet: (Enkizisyon) gökte kuruldu, İlk (Enkizi-tör)lük vazifesini, ceza meleklerini yaratarak bizzat Allah gördü. Âdem ile oğlunu cezalandırmakta ve insanlığı tu-fana boğmakta onları görevlendirdi. Çölde İbranîleri en acı ölümlerle cezalandırır, onlara göklerin ateşini yağdı-rır, onları toprağın dipsiz uçurumlarında helak ederken, Musa Peygamberi kendi adına bu işlere memur eden oy-du. Ondan sonra Allah, (Enkizötür)lük vazifesini (Sen Pi-yer)e devretti; o da (Anani) ve (Zafira)yı öldürerek vazi-fesini yerine getirdi. (Sen Piyer)in halefleri ve mirasçılar' papalar ise bu vazifeyi devam ettirdiler...»

İşte, kilisenin (Enkizisyon) anlayışı!... Bir de haki-kat ifadesi var ki, ona göre (Enkisizyon), papaların ceberrutî nefsanîyetleri elinde, fikrin ve hakikat arayıcı^'

run, ağzından geçirilip bilmem neresinden çıkarılan tes-tereli kazık!...

İlk (Enkizisyon), 13 üncü Asrın başında kuruldu; Sene 1208... Daha evvel (1183) Veronada toplanan Kar-dınaller Meclisinde plâni hazırlanmış ve temeli atılmıştı. Uyandırıcı sebep, Cenup Fransasmda yayılmaya başla-yan, kilisece küfür itikatları...

(Gal) ülkesinin (Narbon) bölgesinde ilki... Kurma-ya memur olan, Papa (3'üncü İnoson) adına (Arno Amo-ri) isimli rahip... Reisi, 12'nci Asrın «aziz» bilinenlerin-den (Dominik dö Güzman)...

O ve emrindeki 12 papaz... Bu işin ruhu ve Papanın temsilcisi, o... Mahkemenin ga-yesi de «Katolik Roma kilisesinin düşmanlarını aramak, taramak, bulmak ve cezalandırmak...»

Başta, «aziz» lâkaplı ve (Dominiken) isimli dinî rütbelerin icatçısı (Dominik dö Güzman) bulunmak üze-re bu cellâtlar, Cenup Fransasındaki, kilise inanışlarını reddedici ve imanda bir nevi saffet ve tecrit arayıcı (Albi-jua) isimli mezhebin bağlılarından binlercesini ateşte yaktılar ve (Tulüz) şehrinde karargâh kurdular. 1215 (Lâtran) Kardınaller Meclisi, (Saint-Office—Mukaddes Görev) adı verilen ilk kanunu çıkardı; ertesi yıl da, başka bir Meclis «en ücra koğuk ve mağaralara kadar sızmak ve oralarda saklanan sapıkları yakalamak» kararını aldı. Unutuyorlardı ki, bir zamanlar ve İsa dininin hak olduğu devirde, böyle koğuklar ve mağaralarda ilk İsevîler barı-nıyor ve kendilerini oralarda putperest Roma mızrağı arı-yordu. Şimdi de aynı şey... Devrini bitirmiş olan münez-Zeh İsa dini, saffet ve asliyetinden tam çıkarılmış ve yüz-üyüz putperestliğe götürülmüş bulunuyor, hak kutbunu "Ulamaksızım bu abeslere karşı direnenler de, ateşte yakıl-mak üzere, koğuk koğuk ve mağara mağara aranıyordu.

288

289

«Ölüm saçan kilise» başlığının nüktesi buradadır.

(3'üncü İnoson)dan sonra (3'üncü Honoriüs), bu bahiste bütün kilise mensuplarının hamlelerini ateşleme-leri emrini verdi ve (Enkisizyon), sahasını genişlettikçe genişletti. (Sen Dominik) ise, en

büyük suçu Hazret-i İsa'ya iftira olan, meşhur «İsa'nın askerleri» yaftası altın-da «Enkizisyon Yakınları» teşkilâtını kuruyor ve ona gö-re (Dominiken) rütbesini dağıtıyordu.

1232 'de Papa (9'uncu Greguar) yeni hamlelere gi-rişti ve zamanın haşmetlû Almanya İmparatoru ve Sicilya Kralı (3'üncü Frederik)in, topyekûn (Enkizisyon) teşkilâtını himayesi altına almasını sağladı.

Öbür taraftan Fransa Kralı (Filip Ogüst), cenuptaki (Dominik)ci «katl-i âm»lara teşvik işaretleri veriyor ve peşinden (8'inci Lûi), bizzat başına geçtiği bir ordu ile (Enkizitör)lerin yardımına koşuyordu. Onu takip edenler-de de aynı tavır...

1233'de, öbürleri gibi mevzuu sihirbazlık ve küfür olmak üzere, İspanyada ilk (Enkizisyon) kuruldu. İspan-ya da o kadar ileri gidildi ki, sapık oldukları haber verilen insanların mezarlardan kemikleri Çıkarılarak atıldı. Fran-sayla beraber İspanyada, hususiyle İspanyada o kadar in-san yakıldı ki, bugün bile oralarda bir katedralin taşları koklansa, insan yanığına benzer bir koku almak ihtimali vardır.

İspanya (Enkizisyon)unun, dünya çapında zulüm tacını taşıyan bir (Torkemada)sı vardır ki, onunla beraber İspanyol zulüm ocağına da bir kısım ayırmaya değer. Is" panya (Enkizisyon)unun Napolyon'a kadar sürdüğünü ve ondaa sonra yine hortlayarak 19'uncu asır ortalarına da sokulabildiğini düşünürsek, sadece Ortaçağ ve Yeniçağ1"

aşlarına mahsus bu hayal olmaz kâbus müessesesinin İspanyada nasıl olup da bunca devir yaşayabildiğine şaşırırız.

İspanyada, düşünen, düşündüğünü söyleyen, elini kafasına götüren, «acaba, niçin, nasıl?» diyen ve bütün bunları kilise mevzuuna bağlayan herkes; ve bu arada bü-tün başka din ilgilileri, yahudiler, yahudiciler ve yeni fi-kirciler takibe uğramış ve niceleri tahtakuruları gibi ateşe atılmıştır.

İslamiyette, üç tahtakurusunu ateşe atmanın -baş-ka vasıtayla öldürmek caiz- insan öldürmeye bedel bir günah olduğunu bilen, diri diri insan yakmanın ne demek olduğunu kestirir. Ölüm saçıyan kilisenin (Enkizisyon) ale-tiyle işlediği fiildeki dehşeti, başka hiçbir ölçü bu derece keskin ifadelendiremez.

3-4 asır içinde yalnız İspanya (Enkizisyon)unun, en sağlam kayıtlara göre muhasebesi:

Diri diri yakılanlar 35.000

İşkencede öldürülüp cesedi yakılanlar 19.000

Küreğe ve müebbed hapse çarptırılanlar...., 290.000

Muhtelif suretlerde izleri kaybedilenler 200.000

Malları yağma edilip kendileri sürülenler 5.000.000

YEKUN

5.544.000

(TORKEMADA)

. Lâtince (Directorium inquisitorium - Enkizisyon areisi) tâbiri, kilisenin, Orta ve Yeniçağlar arası,

i,

290

291

13'üncü asırdan 17'inci Asra kadar, cihanda eşi gelme miş bir zulüm ocağı olarak güya Allah adına nasıl bir Al. lah düşmanlığına memur edildiğini gösterir.

(Directorium Inquisitorium)un «Umumî Enkizitör» veya «Büyük Enkizitör» isimli temsilcileri de, her mem-lette, o ülkenin umumî valisi hattâ kralı üstü salâhiyet Asıl marifetlerini, ilim ve fikir adamlarına ettiği zulümlerde göstereceğimiz (Enkizisyon)un 15'inci Asır-da İspanya mümessili, «Büyük Enkizitör» ünvanıyla (Torkemada) isimli biridir.

Nasıl biri?

Karşısında, ha bir insanın derisini yüzmüşler, ha muz soymuşlar!... Ha ocağa bir odun atmışlar, ha yanan odunların üstüne bir insan çıkarmışlar... Ha yürek parça-layıcı bir çığlık, ha bir öküz böğürmesi... Hattâ bütün bunlarla beslenen, bunlarla zevklenen, şehvet vecdine ulaşan biri... O da bir insan , öyle mi?

Tarihte şeytan ve nefis saltanatını, hem de din adı-na, bilhassa bu bakımdan, onun derecesine çıkarabilmiş ikinci bir insan gösterilebilir mi; cevap veremem!

Hükümranlığının dehşet saçtığı 1485 yılında o, 65 yaşında bir moruk... Fakat domuz gibi sağlam... Ve anla-tılmaz mikyasta kadına düşkün... İspanyol kanını fıkırda-tan ilkbahar güneşleri altında o, (Triyana) şatosunda (Odara di Femina- Kadın Kokusu)na gömülü... Adamları vasıtasıyla eline geçirdiği kızlar ve kadınlar da, sadece (Enkizisyon) korkusuyla dize getirilenler... Eğer kendile-rini «Büyük Enkizitör»e teslim etmeyecek olurlarsa, suç-ları dinsizlik, cezaları da ateş...

Âlemde benzeri olmayan şu roman mevzuu, onu l hakikî vak'asıdır:

292

(Saavedra) Kontunun kızı (Konşitta)ya âşık oluyor güyük Enkizitör»... 18'lik bu esmer güzeli, Andaluzya kızlarının en çarpıcısı... Kıza malik olmak için evvelâ ba-basını, İspanya müslümanlarına yardım etmiş olmakla çjandırıp öldürtüyor. Peşinden, nişanlısı (Perez) tara-ından kaçırılan kızı, ne yapıp yapıp bulduruyor ve âşikiyle beraber zindana atırıyor. Şatosunun mahzenleri zindan; ve orada insan iniltileri, toprağın sesi... Bir gece, İcukuleteli papazlar güzel (Konşitta)yı alıp bir takım deh-lizlerden geçirdikten sonra, ipek ve sırma kaplı bir odaya bırakıyorlar. Karşısında (Torkemada)... İhtiyar kaplanın saldırışıyle üstü başı yırtılan kız bütün hücumları karşılı-ıyor ve teslim olmuyor.

Yine hapis... Hem kendisine, hem nişanlısına ya-pılmadık işkence yok... Yine teslim olmuyor. Nihayet malûm (melodram) tecrübesi... Nişanlısını, kızın gözü önünde azap tezgâhına yatırıyorlar. Her birinin ayrı isim ve derecesi olan, su, ip, kerpeten, cımbız, kaynar zeytin-yağı, kızgın yumurta işkencelerinden hepsi... Kız o hale geliyor ki, feryadı basıyor:

—Yeter, yeter. Teslim oluyorum! Ne isterseniz ya-pın bana!

Herşeye rağmen buraya kadar gayet basit giden hâdise, bundan sonraki kısmıyla efsane çapındadır...

65'lik ihtiyar, gece, bir heykel gibi kaskatı ve so-ğuk, emre hazır duran (Konşitta)mn yanında... Fakat mu-vaffak olamıyor. Neredeyse çıldırarak... Kendisine, yahut kıza o kadar öfkeleniyor ki, onu hüccesine iade ediyor ve "er tarafın mezar sessizliğine büründüğü bir ân, oraya papaz gönderiyor. Bunlar, teker teker, her defa üçü- yardımıyle, bakirenin ırzına geçiyorlar.

Kızın bakireliği emindir; zira (Torkemada) onu &resinde ebe kadırlara muayene ettirmiştir. ^

Kızın çığlıkları, kasvet mimarisi (Gotik) şatonun

293

taşlarını bir kat daha karartırken, (Torkemada) hangi duv gular içindedir?

(Konşitta) ve nişanlısına, kıl kadar ilerisi ölüm olan türlü işkencelerden , üstelik bütün şato muhafızları-nın tecavüzlerinden sonra bir emir:

«—Artık işkenceleri kesiniz ve (Konşitta) ile (pe. rez)i başka odalara kaldırıp yaralarını iyi ediniz ve iyice besleyiniz! Üzerlerinde hiçbir işkence alâmeti kalmayın-ca, bu Müslümanlık yardımcılarını ateşte yakılacaklardır!»

(Konşitta) ve (Perez)i, mevsimler boyunca, madde-leri ve ruhlariyle törpüledikten, ezdikten, paraladıktan sonra (Otodafe) isimli büyük işkence ve ateş töreniyle yaktılar. İki sevgili uzaktan

birbirini seyretti, birbirine gayret ve casaret aşıladı; ve bu dünyada hasret kaldıkları visali ötelede aramaya gittiler. Yardımcısı oldukları id-dia edilen müslümanların imanından içlerinde bir zerre bulunsaydı keşke... Gerçek visale gitmiş olurlardı.

Onlar, İspanya (Enkizisyon) mazlumlarının, unu-tulmaz, bir çift sembolü...

İspanya (Enkizisyon)unun kızıl defteri, bu her cinsten vakalarla dolu... (Torkemada) ve emrindeki vilâyet (Enkizitör)leri, İspanya'da ırz, mal , can, şeref, vicdan, fikir, en aziz insan malikiyetlerinin hepsine bir-den musallat...

İspanya (Enkizisyon)unun en büyük zulüm hedef-lerinden biri de yahudiler...

(Torkemada) , 3 Nisan 1487 de Papa (8'inci İno-san)dan bir ferman kopardı:

«—Bütün krallar, hükümdarlar, prensler ve idare-çiler, yahudileri, yahudicileri ve onları koruyanları k latacak ve (Enkizisyon a teslim edecektir!)

Ve «Gayet Hıristiyan» lâkaplı Kral (Ferdinand)ın ^erleri, Arapların elindeki (Maloga)yı düşürünce.. Âdil müslümanların serbest tuttuğu yahudiler topyekûn (Enki-zisyon)un eline geçti. Bilhassa, 7 erkek, 3 kadın ve 2 çocuktan ibaret 12 kişilik bir yahudi grubuna edilen zulüm, akreplere bile lanet okutturabilir:

Yakalanmaları, yargılanmaları ve hüküm giymeleri bir saat bile tutmadı. Fakat kararın icrası çok uzun sürdü. Zira bu «icra»nın bir (senfoni) ihtişam ve zevki içinde ye-rine getirilmesi lâzım... Hem de öyle olması lâzım ki, ar-tık ateş oyunlarından usananlar, yepyeni bir manzara kar-şısında zevk ve şehvetlerinden bayılsınlar.

Bir papaz teklif etti:

—Onlara, Arapların kullandığı bir işkenceyi tatbik edelim!

—Neymiş o?

—Kamış işkencesi!...(Yalan iddia)

Ve anlattı.

Bayıldılar

7 erkek, 3 kadın ve 2 çocuklu 12 yahudiyi anadan doğma soydular, direklerle bağladılar ve karşılıklarına bir okçu kıtası dizdiler. Askerlere ince ve sert kamıştan, uç-ları sivriltilmiş oklar verdiler; ve asla öldürücü noktalara atmamalarını emrettiler. Okçular, zavallılara sonsuz bir işkence halinde binlerce kamış yağdırdı. Patlayan gözler, yarılan yanaklar parçalanmış dudaklar, delinen memeler ve İğne yastığına dönen karınlar... Üç saat, dört saat halk bı-kıncaya kadar, çırılçıplak, iğne yastığı vücutlara ok çekil-di. İspanya yahudilerinin yine sembol mevkiindeki bu 12 Mazlumu da, tam 24 saat can çekişerek, kıvrılarak , de-belerek öldü.

İspanyolca:

«—Vamas a ver o encanavear los Judeos!»

294

295

—Yahudilerin kamışlarla delik deşik edildiğini gö-receğiz!

. Diye bağırarak İspanyollara benzer Türkiyede ve hiçbir devirde tek kişi bulunmamıştır.

İşte:

«—İspanya'da tek yahudi kalmadığı gündür ki, hu-zurumu bulacağım!»

Diyen, tam 105.294 kurbanı içinde çoğu yahudi olan ve 78 yaşında yatağında geberen (Torkemada)...

Ondan sonra daha neler geldi ve neler yapıldı, ne-ler!...

Biz büyük mazlumlar, hususiyle fikir mazlumlan-na gelelim...

(MİKAEEL SERVETÜS)

Bir (Rönesans) çocuğu... (Rönesans)ın tam maya-laşmağa başladığı 16'ncı Asrın başında İspanyada (Ara-gon)da (1511) dünyaya geldi,. Pek genç yaşında memleketini bıraktı ve (Tulûz)da hukuk ve ilahiyat okudu. Aslî ve meslekî tahsili tabiblik.. Hattâ o, devrine-göre iyi bir doktor... Bazı iddialara göre, vücutta kanın deveranını (Harvey)den evvel keşfetmiş...

Garplı tetkikçilere göre (Servetüs), macerasını ken-disinden sonra göreceğimiz (Bruno)nun sanatkâr ve filo-zof dehasına malik değildir; fakat gerçek bir inceleyici, (ansiklopedik) bilgi sahibi, genişliğine birçok mevzuu ku-caklayan ve hepsinde bellibaşlı bir kavrayışa ulaşan coş-kun bir fikir adamı... (Rönesans) ile birdenbire fıskıran yenilik aşkının çıldırttığı ve hakikat kaygısından ziyade kendi tasasına bağladığı, her şeyi devirici, inkâr edici meşrep...

Bu nokta üzerinde bir an durmamız, insan ruhunu . vrayıcı en nazik kanunlardan birine ve her devirde ye-nilik dâvalarının gerçek kıvamına kısaca dokunmak için..

Yenilik, hakikatin tâbi vasfıdır; ve tek başına müs-takil 8aye olmaktan uzaktır. Ezelî ve ebedî pörsümezlik vasfını zatında istihlâk eden mutlak hakikat, basamak ba-samak kendisine yol veren hakikatleri, yine kademe ka-deme ileridekini geridekine üstün tutucu yeniliklerle mümtaz kılmıştır. Fakat daima hakikatin zatına tâbi olan bu sıfat tek başına azizleştirilecek ve sırf «yenilik için ye-nilik» diye kıymetlendirilecek olursa, ulvî nispet ve ahenk bozulur ve her şey tersine döner. Keyfiyet gürültü-ye gider ve ortada hileli bir kemmiyet cümbüşünden baş-ka bir şey kalmaz. Biz bunca lâfı (Servetüs)ün şahsına veya mânasına bağlı olarak söylemiyoruz. Ondan sadece bir vesile kaza-mıyor ve görüşümüzü her devir ve oluşun şaşmaz kıstası diye ortaya atıyoruz. belki

(Servetüs)ün devirmeye çalıştığı «eski», zaten dev-rilmesi gerekenin tâ kendisiyken, getirmeye çabaladığı «yeni» de hiçbir şey değildir. Yâni, ne mücerret bir «es-ki»nin nefsinin müdafaa, ne de bir «yeni»nin taarruz hak-kı, (Servetüs) mevzuunda mevcut değildir. (Servetüs)ü sadece Ortaçağ kilisesine ve onun topyekûn itikat ölçüle-rine ve ruh haletine hücumu bakımından ele alıp, karşılı-ğında getirdiğinin üstüne elimizi kapayacak ve onu ara-mıyacak olursak, o vakit kendisini tam hakikat safında Zarmedebiliriz. Ama o, bizzat hakikati tespit cephesinde "eğil, yalnız dalâleti teşhir mevkiindedir, Biricik gayreti cle' ruhundaki yenilik iştiyakı. Çattığı şeyler, haksızlık ve şerçeksizlik yerine bunların, zıddını temsil etseydi, o, yine aynı adam olacaktı.

296 .

297

Şuradan anlıyoruz ki, başta tababet, (Astronomi) (Fizik), (Matematik), hukuk ,ilahiyat, hemen her sahada korkunç bir ilim susuzluğu içinde avuçlarını her çeşme-den doldururken, bunlardan hiçbirinde gayeye ulaşama-mış, sadece burnu havada, ne gördü ve öğrendiyse onun çürük tarafını aramış ve üstüne yüklenmiştir. Ondaki ruh seciyesinin ana çizgisi budur; ve eğer bu ana çizginin yö-nelmekte haklı olduğu çürük hedefler varsa, bu hal, bir rast gelişten ibarettir.

Garplı bir mütefekkiye göre, o:

«—Doğuştan kavgacı ve kendi kuvvetine güvenle dolu olduğu için (Sen Mişel-Mikael)in ejherha ile olan savaşına yakınlık duyuyor ve ismini taşımak bakımından böyle bir (Mikael) olmayı kuruyordu.»

Bütün hücumları (Skolastik)den gelen ilahiyatçıla-ra ve donmuş kalıplara bağlı tabiblere karşı oldu. Doktor-ları, basit bir (ampirizm) içinde sıkışıp ileri fikir ve keşif hadlerine ulaşamamakla suçlandırdı; ilâhiyatçıları ise -gayet yerinde hücum noktası—putçulukla itham etti. Fa-kat ne geriye

doğru «İbn-i Sına» ne de ileriye doğru (Klod Bernar) ve (Pastör) gibi tababette bir fikir ve keşif ufku açabildi. İlahiyat bahsindeyse, yıkmaya savaştığı putlardan, namütenahi münezze ve mücerrede geçip onun vasıfları üzerinde derinleşemedi. Olup olacağı, her sahada yenilik hırsıyla tutuşan, kavgacı, gürültücü, aşırı hodbin, fakat halkın ayaklı kütüphane dediği tarzda bil-giç, cerbezeli ve yanlışları sezici bir tenkitçi seviyesine ulaşabildi. Onca, doktorlar insan vücudunu, iç sırlarından gafil, mıncıklarken, ilâhiyatçılar da insan ruhunu altüst ediyor ve beşeriyetin başına belâ oluyorlardı. Bir hakika-te bağlı olmayan doğru tenkit...

(Servetüs) , çağdaşlarından birçoğu gibi yerinde duramayan, kendisini sabit bir zaman ve mekân zarfı içinde tutamayan , sonsuz bir huzur arayıcılığı içinde ba-sını taştan taşa ve şehirden şehire vuran tiplerden ...

Bu seyahatlerde, yavaş yavaş etrafında peydahlan-maya başlayan düşmanlar halkasının da rolü var... (Ser-vetüs) şehirden şehire geziyor ve sahte isimler de kullanı-ıyor. En çok kullandığı takma adı (Vilnov); «yeni şehir» manasına gelen bir ad... İspanyada, (Aragon)da, doğduğu kasabanın adı... Şöyle bir seyahat yolu çizdi:

İtalya, İsviçre, Almanya, Fransa... Paristen (Orle-an) ve (Liyon)a geçiş... (Liyon) şehrinde o zaman ilk matbaaların büyük örneklerinden birkaçı kurulmuş bulu-nuyor. Orada bunlardan birinde musahhihlik yaptı ve (Ptoleme)nin meşhur «Coğrafya»sının basılışına nezaret etti. Oradan yine Paris ve bir müddet (Matematik) ve (Astronomi) hocalığı....

İlahiyat bahsinde evvelâ protestanları kucaklarken sonra öyle noktalara vardı ki, katolikler kadar onlara da giran gelmeye başladı. Protestanlar (Reromcular), ona, bir ilahiyat anarşisti göziyle baktılar. O, dolaştığı her yerde kavga çıkardı. Nihayet Fransada (Sarliyö) kasabası-na yerleşti, ve orada, hasımlarından yılmışçasına ismini silmeye çalıştı ve yalnız (pratisyen) tabiplikle uğraştı. Ama tez zamanda sükûn onu boğar gibi oldu, ye-rinde oturamadı. Parise fırladı ve orada (Astronomi)ye ait Wı kitap neşretti. Bu kitap, baştan başa, Heyet ilminin ki-lisece yasak edilmiş bahislerini ele alıyordu.

Takibe uğradı, kaçtı ve (Dofien) havzasında (Vi-yen) kasabasında işi yine doktorluğa döktü. Bu kasabada adı (Vilnör)dür ve işi yalnız hekimlik... İyi de kazandı ve tor müddet sükûn ve refah içinde ömür sürebildi. Havza-nın baş piskoposiyile de ahbap oldu.

298

299

Fakat rahat durabilir mi?

Sahte isimle hekimlik ettiği, iyi kazandığı, herkes-çe sevildiği ve başpiskoposunun dostu olduğu bu muhitte gizli gizli meşhur eserini kaleme alıp bastırmaktan ger kalmadı:

(Christianismi Resuitutio - Hristiyanlığın ıslahı)...,

(Servetüs), ana eseri olan ve bugün dünyada yalnız 3 nüshasının bulunduğu söylenen kitabında, fikirlerini açıkça ve büyük bir cür'etle ortaya attı. Kilise ibadetinin bütün heykel, resim ve müşahhas şekillerine hücum edi-ıyor, bunları saçmalık olarak gösteriyordu. Selim duyguyu inciten itikatları düpedüz akıl ölçüsüyle yıkıyor, fakat (metafizik-fizik ötesi) hiçbir itikat esasını çizemiyordu.

Bu hücumlar, katolikleri küplere bindirdiği kadar Protestanları da kızdırdı. Bilhassa İsviçrede bildiğimiz Protestanlık mezhebini yayan (Kalven)i kudurttu. (Kal-ven) onda, herhalde, kendi yapmak istediğinin mübalâğalısını, başka bir nevini ve bir esasa bağlı olma-yanını görüyordu. Ama buna rağmen onu himaye edebilir ve aralarında bir yakınlaşma arıyabilirdi.

Ne gariptir ki, (S'ervetüs)ü (Enkizisyon) değil, (Kalven)in mahkemesi ateşe sürüklemiştir. (Servetüs), gerçekten bir garibe olarak, evvelâ (Enkizisyon)a yakayı kaptıran, fakat ondan sıyrılmayı bilen, derken sözde hür fikirlielerin eline geçen, ama onlardan 'kurtulamayan ve onların eliyle ateşte yakılan anlaşılmaz bir encamın sahi-bidir.

ALEVLER İÇİNDE

Kitap çıktı; ve bildirdiğimiz gibi, Fransadakiler-den, ziyade İsviçredekileri öfkeye boğdu. (Kalven)ciler, (Viyen) şehrine gönderdikleri bir mektupla, katoliklerin

asıl olup da böyle bir esere göz yumduklarından şikâyet ettiler- Hâdise o ruhanî mıntıkânın (enkizisyon) mahke-mesine sunuldu. (Vilnöv) ismiyle geçinen (Servetüs) 4 pfean 1553'de yakalandı.

Delil bulmakta, belki de baş piskoposun himayesi yüzünden, zorluk çektiler. Delil, kitabın içindekilerde de-şil de, onun (Servetüs) tarafından yazılıp yazılmadığını tespititte... Zira o zamanlar kitap neşri, bugünkü gibi, her bakımdan açık hüviyet belirtici şartlar altında değildi. Ne basıldığı memleket, ne matbaa belli; ne de yazan ve ya-yan....

Müelliflere karşı müthiş bir süre avı açılmış oldu-ğu için, onlar da bu hilelere sapıyorlar ve hareketleri makbul sayılıyordu. Anlaşıyor ki, (Christianismi Resiti-tutio)nun üzerinde, ne muharir, ne matbaa, ne memle-keket, hiçbir işaret yoktu. Fakat (Kalven) bu ispat işini, uzaklardan tâ Cenevreden, din işleriyle meşgul bir fikir adamı gibi değil, gayet âdi bir hafiye taktığı içinde yerine getirdi. Vaktiyle (Servetüs)ün kendisine yazdığı mektup-ları (Enkizisyon)a gönderip kitapla mukayeselerini istedi ve bunda hiçbir vicdanî tereddüte düşmedi.

(Reform) elebaşlarından (Kalven), (Servetüs)ün, tamamiyle hissî plânda can düşmanıdır. Onun için «şu hilekâr köpek!» tabirini kullanır. «Kilise Müessesesi» isimli eserinde, (Servetüs)e duyduğu kinin izleri sahife-ler tutar. Bir mektubunda da «yufka yürekli» diye tarif et-tiği bir adamın (Servetüs) için:

«—Parça parça edilmeye ve bağırsakları dökülme-ye müstahak!»

Dediğini kaydeder.

(Kalven) fikrî olmaktan ziyade hissî sebeplerle bu

300

301

kadar uzaklık duyduğu (Servetüs)ü tepesinden tırnağm. kadar «şeytanî suçlar» içinde gösterir ki, bu gayretleri" içinden, din yenileyiciliği bahsinde korkunç bir isticra tuttuğu de inkâr edilemez. (Servetüs)ü kendisine en bü-yük düşman gösteren saikler arasında (ideal) aykırnhğm_ dan fazla nefsâni güdülerin sırttığı, bir gerçektir.

İşte, her biri kendince din yenileyicisi (Kalven) ve (Servetüs) hâdiseden 6-7 yıl evvel mektuplaşan iki dost namzedidir. Daha doğrusu, devrin (reform) üstadına mek-tup üstüne mektup yazan (Servetüs)dür; ve (Kalven)i kendisine çekmek, fikirlerine kendisince düzeltmek için elinden geleni yapmış, içini samimiyetle dökmüştür. (Kalven) ise en keskin nefret hissiyle baktığı bu adamın mektuplarını saklamış ve işte ikisinin de müşterek düş-manları Katoliklere teslim etmekten çekinmemiştir.

Her şeye rağmen (Enkizisyon) , Katolikliğin tah-rip edicisi (Servetüs) hakkında, öbür tahrip ediciden ge-len vesikalara fazla degerwermiyor; tutuk bulundurduğu fikir adamını fazla sıkıkmıyor, o da bir kolayını bulup kaçıyor. (Enkizisyon) onun arkasından gıyabî bir hüküm ve-riyor, kendisi olmayınca resmiyle kitaplarını (Viyen) çar-şısında yaktırmakla kalıyor.

Kader isimli o namütenahi ince ve akıl üstü ilâhi irade mimarîsinin nispet cilvesine bakın ki, (Servetüs), zindandan kaçtıktan sonra, sığınılacak yer olarak, doğru-dan doğruya yakılacağı ateş mıntikasına, Cenevreye, ra-kibi (Kalven)in kucağına düşmekten başka bir yol bula-mamıştır.

1553 yılının 12 Ağustosunda Cenevreye geldi ve rada «Altın Gül» hanına indi. Ertesi günü de tanındı ve aralandı. Tahrik (Kalven)den... Bizzat itiraf eder :

«—Fesat maksadiyle yolu buraya düşmüştü. Teşvi-kimle, şehir meclisi âzasından biri onun tevkifini emretti. Su noktayı da açıklamalıyım ki, inatçı, vahşi ve etrafa bu-laşıcı hastalık yayan bu adamı elimden geldiği kadar ce-zalandırmaya çalışmak vazifemdi.»

Bir davacı bulmak gerektiği için, (Lâfonten) isimli ipleri (Kalven)in elinde bir kukla buldular. O zamanki İsviçre kanunlarına göre bu adam da (Servetüs) ile beraber zindancıya teslim edildi. Ya iddiasını ispat edecek, yahut ettiği isnadın cezasına kendisi çarptırılacaktır. Yine ka-nun gereğince, suçlu ile beraber sorgu heyetinin huzuruna çıkacak...

Bunlar hep oldu. (Servetüs) aleyhinde bir sürü maddeli bir ithamname tertiplendi. İthamnamenin 37'inci maddesinde, (Servetüs)ün (Kalven) aleyhindeki fikirleri bile suç olarak gösteriliyordu.

15 Ağustosta dâva görülmeye başladı.

En garibi, bir iki celse sonra bizzat (Kalven) ortaya çıkarak, perde arkasından idare ettiği davacı tarafın açık-ça temsilciliğine başladı ki, bu hiçbir adalet ölçüsüne sığ-dırılmazdı. (Servetüs), hakkındaki küfür ve râfizilik it-hamını, g°ya mahkemeye karşı defetmek mevkiindeyken, onlardan (Kalven)e hesap vermek zorunda bırakıldı.

(Kalven), bir alâkalıya yazdığı mektubunda:

«—Verilecek cezanın en aşağı idam(!) olacağını umarım!»

Diyordu. İş bu kadarla da kalmadı; 5 Eylül celse-sinden başlayarak (Kalven)in, âdeta mahkemenin yerini ^İdiği ve sanığın sorgusunu bizzat idare etmeye koyuldu-şu> asıl vazifelilerin de mukavvadan kuklalar halinde va-ziyete seyirci kaldığı görüldü.

302

303

Bu vaziyet, Ziya Paşanın:

Kadı ola davacı ve muhzir dahi şahit,
Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet?
Ölçüsüne tam uygun...

(Servetüs) bu levha karşısında öyle sarsıldı ki, avaz avaz haykırdı;

«— (Simon Magüs)ün bir çırağından başka bir şey olmayan, kendi kendisine (Sorbon) doktoru unvan ve payesini veren, kendi keyf ve nefesine göre her fikri suç-landıran bu mağrur adamın küstahlığına hayret ediyö-rum!»

Mahkeme bu işde İsviçre kilise ve rahiplerinin top-lu reyine müracaata karar verince de (Kalven) bunları te-ker teker elde etti ve şu hükümde birleşmelerini sağladı:

«—Kâfir, râfizî, cemiyete zararlı adam!...»

Mahkemede bazı üyelerin, işi bir de İsviçrenin 200'ler Meclisinden geçirmek gayretleri boşa gitti ve 26 Ekim günün hüküm çıktı:

«—Sanık (Mikael Servetüs)ün aleyhinde açılmış olan dâvanın zabıtlardaki özetleriyle tarafların mahkeme huzurundaki iddia ve müdafaları incelendikten sonra dâvâlnın büyük suçu ve din noktasından küfür belirten hareketleri sabit olmuş ve kendisinin (Şampel)e götürüle-rek diri diri

yakılmasına, bu ilâmın yarın infaz mevkiine konulmasına ve suçluya ait kitapların da kendisiyle bera–ber ateşe atılmasına karar verilmiştir. »

(Servetüs) hükmün karşısında evvelâ sendeledi, sarsıldı, sapsarı kesildi, yere yığılacak gibi oldu. Fakat çarçabuk kendisini topladı ve gülümsedi. Peşinden mü–nezzeh Peygamber Hazret-i İsa'yı «Ebedî Allanın oğlu» diye anarak ondan şefaât istedi.

(Şampel) in yüksek bir yerinde, alevleri çok uzak–tan görülebilecek gibi bir ateş yaktılar. Bir Avrupalı hukuk mütefekkirine göre:

«—Bu alevler, orada , o günden beri hep görünür ve hep görünecektir...»

Bu ateşin etrafım perdeleyen ve hiçbirinde en kü–çük merhamet ve hassasiyet gölgesi bulunmayan binlerce hissiz surata karşı (Mikael Servetüs)ü , her noktasından havaî fişekler sıçrayan bir donanma meşalesi halinde yaktılar.

Ölüm saçan kilise öyle bir şeydi ki, kendisine karşı çıkanlar arasında bile ölüm saçacak kadar beşerî iman duygusunu zedelemiş ve aziz mânaları ayıklanamaz hale getirmişti.

Buna rağmen, (Servetüs) her taraftan görülecek alevler içinde yağlı bir çıra gibi yakılırken Doğu kıtasın–da hüküm yürütenler hâdiseyi görmüyor, aziz ve ebedî mânaların merkezini onlara gösteremiyor ve yine orada hazırlanmakta olan büyük akıl hamlesini kendisine mal edemiyordu.

(CİYORDANO BRUNO)

Uyanış devrinin meydana getirdiği en büyük felsefî tefekkür âbidesi...

Avrupalı (Ciyordano Buruno)yu böyle görür. Fikri sadece fikir olarak ele alırsak, biz de teslim ederiz ki, o, gerçekten , bir (Rönesans) heykeltraşı mesleğinde neyse, fikirde odur.

Aynı zamanda şair...

1550'de İtalyanın şimal garbında, (Kalâbriya)da (Nolâ) şehrinde doğdu. Bir asker olan babası onu kendi Mesleğine çekmek isterken, o, (Dominiken) papazı oldu.

304

305

Sırtında siyah papaz cübbesi, henüz bıyıkları terlerken, 0 türlü beyin terlemelerine uğradı ki, etrafına yağdırmadı! sual, «neden?» ve «niçin?» kalmadı; ve hocaları hemen hükmü bastırdılar: «— Bu gençte râfiziliğe istidat var!» Bu hep böyle giderken, ufak tefek disiplin cezala–rından sonra iş (Enkizisyon) mahkemesine kadar götürül–dü. Hakkında iki dâva açılmıştı.

(Bruno) takiplere aldırmadı ve başını aldığı gibi İtalyadan çıktı, gitti.

Ortaçağ bir zulmet dehlizidir. İçinde bütün Garp dünyasının mahpus kaldığı, giriş ve çıkış yollarını kay–betttiği bir tünel... (Rönesans)a gelince, ellerinde akıl kaz–maları, bu tünelin cidarlarından ışık sızdırmaya ve hayata yol aramağa çalışan insanların hamlesi... Artık kazmalar inmeye başladıkça, oradan bir delik, buradan bir geçit, surdan bir kapak açılmaya; ve oradan bir pırıltı, buradan bir işaret, şuradan bir hava belirmeye başlamıştır. Ameri–ka keşfedilmiş, matbaa ve gravür icat olunmuş, dünyanın dönüşleri anlaşılmiş, maddenin sınırları görülmeye başla–mış, kilisenin başlar üzerinde kurduğu kümes çatısı yıkıl–maya yüz tutmuştur. Bu, bir zaviyenin iki çizgisi arasında gittikçe açılan mesafe şeklinde her ân yükselen bir ümit, tecessüs, şüphe ve tahkik çığırı.. Biricik farikası da, (Ser–vetüs) bahsinde dokunduğumuz ve bazen hakikat kaygısı–nın üstüne çıkarıldığını gördüğümüz yenilik ihtirası...

İşte (Bruno), intibah devresi denilen (Rönesans) a ait bir oluş kıvamının adamakıllı tuttuğu ve tesiri her ya–na dağıttığı bir hengâmede yetişti; ve fikirde bu gidişin en ileri safına geçmek istedi.

Birinden 80, öbüründen 100 sene farklı olduğu (Spinoza) ve (Lâypniç) üzerinde büyük tesirleri olduğu kaydedilir. Küçük yaş farklarıyla kendi çağının adamları olan (Beykın) ve (Şekspir) üzerinde de damgasını bulanlar vardır. Meselâa (Şekspir)in «Fırtına»sında ve hususiy-ile «Hamlet» piyesinde, (Bruno)nun şiirlerindeki derinli-ğine tahassüs ve (mel,nkoli) edasına benzerlik, keskindir.

(Bruno) da fikir ve his, düşünce ve şiir, ikisi de mücerret idrak aleti makamında öyle sarmaş dolaştır ki, birbirinden ayıklanamaz; belki birbirinden kuvvet alır. Cins kafalara hâs olarak ondaki teşbih, istiare, mecaz de-hası, gerçekten harika...

Başı yanlış bir ameliyenin sonu da yanlış olacağı bedahetine ait şu buluş ne güzel:

«—Gömleğin ilk düğmesi yanlış iliklenince öbür-leri de yanlış gider...»

(Enkizisyon)un takibi üzerine memleketinden çık-ıktan sonra gezmediği yer kalmadı. O devrin sık sık rast-lanan seyyar âlimlerinden biri oldu. Her gittiği yerde dev-rinin kabalığını, insanoğlunu bekleyen fikir inceliklerini anlattı; «eski» ye tutunmak isteyenleri devirmeye ve son-suz fikir tecessüsünü uyandırmaya savaştı. Cenevre, Tulüz, Paris, Oksford, Marburg, Prag, Frankfurt'u hep gez-di- Biraralık Pariste dersler verdi; ve taarruz hedefi olarak karşısına, biraz evvelki tabirimizle, fikre bir kümes çatısı kurmuş olan kilise (Skolâstik) fikriyatını aldı. Hiçbir yer-de duramadı, boyuna dolaştı, boyuna inceledi, düşündü Ve yazdı. O zamanlar Orta ve Doğu Avrupası aydınlar di-1 Lâtincede olduğu için hiçbir yerde lisan ve mevzu yadır-gamasına uğramadı. Sürü sürü düşman edindiği kadar de-met demet dost da kazandı. Fransa Kralı (3'üncü

306

307

Hanri)nin gözdesi oldu. 1583-85 arası İngiltere'de kaldı ve birçok dost sahibi oldu. Bu arada (Beykın) ve (Şeks-pir)'i tanımış olabilir.

Ahmaklığa ve cahilce bilgi gururuna hiç tahammü-lü olmadığı için biraz da muhitini kırıyor ve hiçbir yerde kendisine sabit bir yuva bulamıyordu. Böyleyken kendi nefsinin cahil gururunu kıramıyor ve bir mektubunda kendisini (Oksford) Üniversitesine şöyle takdim ediyor-du:

«—Her keşten daha duru ve gerçek bir öğretim gösteren ve başlıca Avrupa üniversitelerinde tanınmış olan bir profesör... Fikirleri hep doğrulanan ve her yerde saygıyla kabul gören bir filozof... Uykudaki fikirleri dür-ten ve nefsini beğenmiş ve bâtılda karar kılmış cehaleti yola getiren bir üstad... Her bakımdan umumî bir insan sevgisi talim eden ve kimseyi kimseden ayırd etmeyen bir zat... Yalnız akıllı ve samimilerce sevilen ve riyakârlar ve budalalar tarafından tiksnilen bir şahsi-yet...»

Onun boyuna meçhulü tırmalayan ruhu ve her ân sarhoş kafası , (Metafizik) sahada hayli uzaklara vardık-tan sonra kırılan ve yarı yolda kalan mahzun bir projek-tördür. Sonsuz meçhuller denizindeki kurtuluş odasına ulaşamayan bir projektör...

Bir şiirinde, dâvaların dâvası ölümü ne derin kur-calı:

«Öleceğim...

Ölümlle dolacağım...

Biliyorum!

Gerçek!

Fakat bilmek istiyorum:

Ölümlle boy ölçüşebilecek hayat nedir?»

(Kopernik)le başlayan bilgisizlik içinde feza bilgi-si, sayılmaz adet ve ölçülmez buud, insan başının üstünde yükselen âlemlerin sınırsızlığı (Bruno)da bir nevi (mistik) bir vecd doğuruyor; adetâ (Bruno) , insanoğluna lâıyk kâinatı bulmuşçasma ulvî bir neşveye kapılıyordu:

Bir Alman fikircisine göre:

«—Ona öyle geliyordu ki, kâinatın sının sonsuza kadar genişletileceğe ve sabit sanılan küreler yok edilinceye dek insanoğlu serbest nefes alamamıştır. Bundan sonra da fikrin cevelânına engel olabilecek engel kalma-mıştır. (İşte, hepsi bu kadar, bundan ötesi yok!) sözüne ar-tık paydos! Eski inanışların insan düşüncesini içine tıktığı zindan artık kapılarını açmış, yeni bir hayatın açık hava-sına yol vermiştir.»

Bütün rolü nefes borusuna saman doldururcasına fikrin ağzı üstüne çöreklenmekten ibaret kiliseye karşılık, bir de İslâmiyetin, insanı ardsız arasız namütenahi sırlar boyunca fikretmeye memur kılan vazife ölçüsüne dikkat edelim:

Kur'ânında Allah, insanı eşya ve hâdiseleri teshir etmek için yarattığını bildirirken, Resulûu de şöyle buyu-ruyor:

«—Yarâbbi, bana eşyanın hakikatini olduğu gibi göster!...»

BELÂ MINTIKASI

Bruno, kendisi üç yaşındayken yakılan (Servetüs) Sibi, belâ mıntikasına öz ayağıyla gitti. Napoli ve Ro-ma'ya değil de Venediğe... Vaktiyle hakkında iki dâva açıldığı için kaçtığı memleketlere gitmemiş olsa da, ora-arla yakın münasebette ve aynı ülke bütünü ve ruh hav-2ası içinde bulunan bir yere de gitmemesi lâzımdı. O

308

309

böyle düşünmedi. Sandı ki, Venedik, İtalya'da serbest ilim ve fikri koruyan biricik yerdir ve hattâ bu bakımdan kucağında nice zıt cereyanlara bağlı insanları barındır-maktadır. Venedik, o zamanki Avrupaya göre, hürriyet ve adalet bakımından en emin muhittir.

Feci surette aldandı.

Onun İtalya'ya dönüşünü, Venedik vasıtasıyla yeni Papaya bir eserini ithaf etmek ve kiliseyle barışmak iste-diğine atfedenler de vardır. Hattâ bir talebesi tarafından davet edilerek tuzağa düşürüldüğüne kadar da gidilir. Bu talebe güya (Enkizisyon)la alâkalıymış... Hey neyse...

Vuzuhsuz ve sistemsiz, sanatkârca buluşlarla dolu, devrinin ananevi modası kuru (Aristo) mantığına ve (Skolâstik) Hıristiyan ideolocyasına düşman, Eflâtuna kadar uzanan bir (idealizm) temayülüyle madde ve eşya üstü bir vahdet görüşüne tutkun bir felsefe sahibi (Bruno)

1591 sonbaharında Venedik'te...

1592 ilkbaharında da tevkif edildi. 25 Mayıs 1592 günü (Enkizisyon) huzurunda...

Davanın resmî zabıtlarında şekil ve şemali şöyle:

«—Orta boylu, kumral sakallı, kırk yaşlarında ka-dar görünen bir adam...»

Yani sarı çizmeli (Ciyardano Bruno) ağa...

Eserlerin sorgu müessesesi tarafından uzun bir tah-lil ve tefsirinden sonra sual:

—Bütün bu râfizice fikirlere karşı ne dersiniz?

«—Bunlar benim felsefi kanaatlefidir; onları ka-tolik akidelerine hücum etmek için yazmadım!» (Bruno)nun gayet dik ve cesur bir eda ile başlayan müdafaaları, kınla kınla o hale geldi ki, 30

Temmuz

1592 günü son celsede o, artık bir insan değil, ne derler-se kabul eden bir ruh pıhtısıydı. Ona herhalde ruhunu ka-maştırın ve fikir gücünü iflâs ettiren bir şey yapılma11 ?

Zulmün, ipten, kurşundan , satırdan, ateşten beter, bu iç 111
310

? 0 öldürme şekli, o ateşli (Bruno)yu kül etmiş ve ruhu-0 her zillete eğmişti:

«—Râfizîliğimden şüphe edilmesine fırsat ve ^ân verdiğimi kabul ederim! Şunu da belirtirim ki, bu halden daima vicdan acısı çektim ve içimi düzeltmek ni-yetini besledim.»

Daha fecisi var:

«—İşlediğim günahların affını, siz asîl efendile-rimden , alçak gönüllülükle niyaz ederim!»

(Bruno)nun bu düşkün tavrıyla biraz sonra Roma (Enkizisyon)u karşısında takınacağı kahramanca edayı barıştırmaya imkân yoktur. Onun içindir ki, Venedikte kendisine, ruh iffetini düşürücü dâsitanî işkenceler tatbik edilmiş olmasına hiçbir tarihi kayd bulunamadığı halde, büyük ihtimal veriyoruz.

(Bruno), belki bu alçalma yoluyla canını kurtarabi-lecekti. Fakat 17 eylül 1592 tarihinde Roma (Enkizis-yon)u onu resmen Venedik'ten istedi:

«—Sanık bir Venedik tebaası değildir. Kendisinin, Napoli ve Roma'da vaktiyle aleyhine açılmış iki dâva vardır. Bu bakımdan suçlarının birleştirilerek, bağlı oldu-ğu yerde görülmesi lâzımdır. »

Venedik Senatosu uzun müzakere ve münakaşalar-dan sonra (Bruno)yu Roma'ya götürülmek üzere Papanın murahaslarına teslim etti.

(Bruno)nun izini 16'ncı Asrın son yılına kadar , 7-8 senelik müddet içinde tamamiyle kaybediyoruz. Bu uzun zamanı sadece zindanda geçirdiğini bildiğimiz filo-z'of, nasıl bir ruhî hayat sürmüş ve hangi noktalara ulaş-mıştır? Tamamen meçhul!.. Ayrıca, bu kadar zaman bir tenara atılıp unutulmasındaki sebep nedir? O da meç-hul!... Bu hususta hiçbir tarihî işaret mevcut değildir. Onu birdenbire, 1600 senesinde (Enkizisyon) hu-Zurunda ve yanan odunların üstünde görüyoruz.

311

Kendisine, düşünüp taşınması ve fikirlerini düzelt-mesi için 40 günlük bir mühlet veriliyor. Fakat o, dönece-ğini vâdettiği fikirlerinde yine ısrar ediyor. Tekrar 40 gün mühlet... Yine açıkça bir dönüş yok düşüncelerinde. (Enkizisyon)a, (Bruno) tarafından oyalandığı hissi geli-yor. 8 Şubat 1600'de (Enkizisyon) başhâkimin sarayına getiriliyor. Orada, yaşta, bilgide, tecrübede en ileri kardi-naller, hâkimler ve hükümet mümessilleri hazır... (Bru-no)ya diz çöktürülüyor ve bu vaziyette karar dinletiliyor. İlâmda , (Bruno)nun hal tercümesi, macerası, fikir kay-nakları, eserleri, felsefesi, kendisini nedamete çekmek için gösterilen alâka ve onun bunları inatla reddedişi, hep yazılı... Bütün bunlardan sonra (Bruno), Hıristiyanlık top-luluğundan koparılan ve aforoz edilen bir uzuv olarak ateşte yanmaya mahkûm edilmiştir.

İlâmın heybetli bir dille okunması sona erince, o, Venedik Mahkemesinin sefil ve âciz (Bruno)su , ayağa kalkıyor, pırlıtlı elbiseleri içindeki kardinalleri ve ku-mandanları nefret ve hakaretle süzüyor ve salondakilerin üstüne tavanı indiren bir sesje onlara hitap ediyor:

«—Hâkimler! Siz, aleyhimdeki bu kararı, onun ba-na saldı-ğı dehşetten daha büyük bir korku içinde veriyor-sunuz!»

Hemen muhafızlar üzerinde atılıyor, onu yaka paça tutup zindana götürüyorlar.

Rivayete göre «acaba pişman olur da tövbe eder mi?» gibilerinden sekiz gün de bu vaziyette bekletiliyor. Tavrında hiçbir nedamet eseri yok... Büyük merasimle sokaklar dolup taşıyor, meydan üstüste binmiş insan kel-leleriyle doluyor, (Vezüv) Yanardağının maketi halinde bir ateş yakılıyor ve filozof getiriliyor. Baltalı askerler arasında, gezmeye çıkmış gibi rahat ve sakin , yürüyor, ateşin üstüne çıkıyor, evvelâ bir duman bulutu içinde kayboluyor, sonra dudaklarını ısırarak iki büklüm

n

ğından başka birşey görülüyor. Yalnız müthiş bir sah-ne: Kendisine bir haç gösteriliyor; ve o bunu, başının sert İjir hareketiyle itiyor, istemiyor.

Ya odun yığınının üstünde, ya ondan biraz evvel söylediği söz:

«—Ben savaştım ya; bu yeter! Zafer kaderin elin—dedir. Ben ne olursam olayım ve zafer kime nasip olursa olsun, gelecekteki nesiller tasdik edeceklerdir ki, (Bruno) ölümden korkmadı, miskin ve ölü bir candansa canlı bir ölümü tercih etti!»

(Bruno), küçük bir alçalma buhranı geçirdikten sonra zulme karşı yükselmeyi bilmiş ve kendisini takip eden (Galile) nin sefaletine düşmemiştir.

(GALİLE)

Asıl ismi (Galileo Galilei)... Fransız ağziyle (Gali—le)... (Rönesans)ın kemal çıkışı 16'ncı Asrın ikinci yarısında yetişti. (1564-1642)... Müspet bilgi tefekküründe devrinin en büyük adamı... Cisimlerin düşüşünde sukut kanununu, eşyada ata—let kanununu, zaman ölçüsü bakımından rakkas prensipi—ni ve hareket bütünlüğü ölçüsünü keşfeden riyaziye ve fi—zik dehâsı.. Daha birçok müspet bilgi sahasında olduğu gibi Heyet (Astronomide de temel bilgilerden. 1609'da Venedikte ilk teleskopu yaptı, ayın hareketlerini riyazî müşahede usulüyle tespit etti ve (Kopernik)in âlem üzerindeki bazı görüşlerini gerçekleştirdi.

İşte âlemin sadece fizik cephesi üzerinde derinle—sen, yalnız bu cepheden eşya ve hâdiseleri inceleyen, Şöylece eşref mahlûk insanın en şerefli melekesi akıl "akkını temsil eden ve din bahsinde hiçbir cephe tutma—

312

313

mış olan Galile, bu faaliyetinden de râfızî mi sayıla. çaktır?

Evet!

Fazla hiçbir izah beklemeden ölüm saçan kiliseyi anlayınız!

(Galile), ölüm saçan kilisenin (Enkizisyon) cellâdi tarafından ateşe atılmadığı, sadece onun maddî ve manevî binbir azabını yaşadığı halde, kendi şahsında ateşe atılan ilim, akıl ve şeref hakkı bakımından, mevzuunu, büyük bir mazlumluk dâvası diye ele almaya mecburuz.

Abeslerin protesto edicisi ve sâf akıl müdafaacısı (Lûter)in bile «bütün Heyet ilmini allak bullak etmek is—teyen şu deli Kopernik!» diye bahsettiği adam, güneş manzumesi üzerindeki keşfiyle, İlahî hikmetleri, kendi öz vasıfları olan sonsuzluğa irca ederken, birçokları korku—dan küçük dillerini yutmuşlardı. Çünkü karşılarında, son—suz hikmetleri papaz nefsanîyetinin tavla zarı buutlarına indiren ve ilerisini yasak edip dinsizlik sayan kilise vardı. (1543)de ölüp (De Revolutionibus Orbium Coelestium Libri) isimli eseri aynı sene içinde basılan (Kopernik) bu belâyı atlatmıştı ama, ileriye sürdüğü fikirlerin benimsen—mesi belâsı devamdaydı. (Galile)nin teleskopu bu davayı gerçekleştiren, artık hakikat, kursağa gizlenir, gibi bir şey olmaktan çıktı ve hakikat adamını patlatacak gibi bir hal doğdu.

Buna rağmen (Galile) her şeyi doğrudan doğruya söyleyemedi. Zamanında birçok kimsenin yaptığı gibi te—villi beyanlara kaçtı. Yol üçtü: Ya ölümü göze alıp söyle' mek, ya susmak, yahut dolambaçlı konuşmak... Son şek" riyakâr tavır, herkesçe biricik metod... Zulmün karşısına8 hile...

Mücadeleci bir seciye taşımayan ve (Enkizis—yon)un ne mal olduğunu bilin (Galile), her türlü ihtiyatına rağmen bir noktada boş bulundu; 1613'de (Kopernik) sis—imi hakkında görüşlerini, birine, mektupla bildirdi.

1611'de Romaya gelmiş, eski Heyetçilerin düş—manlıkları, üzerinde olduğu halde Papa tarafından neza—ketle kabul edilmiş ve kardinallerin alâkasını çekmişti. Fakat her şey karanlık ve dolambaçlı bir ifade içinde...

1615 başlarında, arz küresinin hareket etmekte ol—duğuna dair (Kopernik) sistemini doğrulayıcı mektubu, kendisini çekemeyenler tarafından (Enkizisyon)a sunul—du.

(Galile)nin, sadık bir talebesine yazdığı bu mektup, bir yerde talebenin müdafaa ettiği fikirler üzerine ve iti-razlara cevap olarak yazılmıştı.

Mektupta deniliyordu ki:

«—(Kopernik) sistemi, gerçeğe tam uygun olduğu gibi, İncil hükümlerine de aykırı değildir. Mukaddes Ki-tap hükümlerinde hata olamaz ama , onları izah ve tefsir edenlerin kafasında olabilir.»

Ve, daima şaşmaz bir hikmet ölçüsü değerinde şu anlayışı ileri sürüyordu:

«—Kasda değil de, kelimelerin kabuk delâletine takılıp kalanlar, içe nüfuz edemeyenler, kendi vehimlerini hakikat sayabilirler.»

Ve bir kardinalden şu sözleri naklediyordu:

«—Ruh-ül kudüs bize göklere mânada nasıl gidile-ceğini öğretir; göklerin maddede nasıl gittiğini öğret-mez!»

Ve topyekûn hakikate karşı papaz tasallutunun su-ratına bir tokat gibi inen şu ölçülere geçiyordu:

«—Eğer ilahiyat ilmi yalnız en yüksek meselelerle uğraşiyor ve üstün selâhiyeti sayesinde yürüttüğü hüküm-ranlık vasfiyle daha aşağı ilimlere tenezzül göstermiyor-

314

315

İi

sa, bilmediği ve incelemeye işlerdeki selâhileti de ehli-ne bırakmalıdır. Zira bu, mutlak bir hükümdarın, kendisi ni tabip veya mimar olmadığı halde böyle sanması ve bu-na göre hastalara ve ev yaptırıcılara emir vermesine benzer.!»

Ve ilâve ediyordu.

«— Ben, eşya ve tabiatı kuşatan ve hislerimizin açık şahitliği ve ilzam edici ispatlarla meydana çıkan hü-kümlerin, tamamiyle zıt yönden Mukaddes Kitaba zorla mal edilmesine, akıl ve hikmete uygun bir iş diye baka-mam!»

(Galile)nin bu sözlerinde, dinî hükümleri kör nef-saniyetine ve kısır idrakine indirmek bakımından ham ve kaba softanın mücerret planda mükemmel bir tarifi var-dır.

Fakat onun mektubundaki şu son sözler, papazlar-ca İncil'e karşı tam bir kayıtsızlık manasında kabul edil-meğe müsaittir:

«— İncil hükümlerini doğru veya yanlış kılmak, onları olduklarından başka türlü göstermek ve değiştirmek, hiç bir mahlukun iktidarı dahilinde değildir.»

(Galile) bilemezdi ki, İncil zaten tahrifçilerin elin-de asliyetini kaybetmiş ve şimdi de papazların kafasında kayıp üstüne kayıba uğramaktadır.

O, İncili, bozulmamış bir bütün farzediyor, böyle olunca hatasız olacağına hükmediyor, fakat «onu doğru kılmak da kimsenin elinde değildir!» demekle onda so-rumsuz bir yanlışlık ihtimalini kabul ediyor. Mutlak doğ-ruyu ona bağlamıyor ve kendi aklına ondan fazla bağlı olduğunu ve öbür sözleri hatır için söylediğini belli edi-yordu.

(Enkizisyon) hemen büyük tetkikçiye pusuyu kur-ju. Fakat (Galile)yi «dünya dönüyor!» dediği için muha-jcerneye başlamadan, o zamana kadar yapılmayan bir işi neticelendirmek lâzımdı:

(Kopernik) dâvası karşısında ki-lisenin vaziyet ve hükmünü belli etmek...

Nihayet, üç çeyrek asırdır göz önünde durduğu halde kilisece hakkında hiçbir resmî tepki gösterilmemiş olan (Kopernik) sistemi, (Galile) vesilesiyle, dalâlet ve râfızîlik olarak ilân edildi; ve

bu dâvayı doğrulamış olan göklerin arayıcısı, Allah'ın verdiği gözü kullandığı için, Allah'ın emrine itaatsizlik etti diye hesaba davet olundu.

GÖĞE BAKAN

Hakkındaki (Enkizisyon) faaliyetini haber alan (Galile), bizzat hesap vermeye koştu:

«—1616 yılında, çağırılmadan kendi isteğimle Ro-ma'ya gittim»

Evvelâ dostu bir kardinali ziyaret etti.

Kardinal ona dedi ki:

«—Güneşin sabit olduğundan veya arzın hareket ettiğinden sakın bahsedeyim deme ve bu fikirleri müda-faa etme! Dediğimi yapmayacak olursan zindana atıla-caksın!»

26 Şubat 1616 günü huzura çıkarıldı ve kendisine, güneşin âlemin merkezi ve sabit olduğu , arzın ise hare-ket halinde bulunduğu hakkındaki fikirlerinden vazgeç-mesi, bundan böyle bu fikirleri, yazılı ve ağızdan, asla ta-ton etmemesi, yoksa (Enkizisyon)un takiplerine katlan-ışı ihtar edildi.

İhtarı yapan aynı kardinale göre (Galile) °u emre baş eğmeyi kabul etmiştir.

Böylece ilk safha kapanıyor; ve «Katolik hakikati-öldürücü habîs fikir -An opinion in perniciem Catho-

316

317

lioie veritatis" ilân edilen (Kopernik) görüşü , onu müsa hedefle gerçekleştirici (Galile)ye de inkâr ettirilerek me sele örtbas ediliyordu. Bu ilk sorgu ve teklif de bir muha keme değil, idarî -kazaî bir tedbirdi. Yoksa henüz, bir du-ruşma ve sorgu safhası mevcut değildi. Asıl kıymet, bazı-larının, bunu birinci sayıp arkasından geleni ikinci kabul ettikleri esas muhakemedir.

Aradan 16 yıl geçiyor. (Galile)nin koruyucusu meşhur Kardinal (Ballârmine) ölüyor. Âlim, inceleme ve araştırmalarında devam ediyor ve ilk müşahedelerinin doğruluğuna büsbütün inanıyor. Fakat mesleğini izah ve müdafaa edici hiçbir eser yazmıyor. Düşmanları artmakla beraber itibarı da yükseliyor. O da , (Enkizisyon)a ettiği taahhüdü arkaya alıyor; hiç değilse kendi vicdanı ve dost-ları arasında hesaba katmıyor ve böylece devam ediyor. Belki de yeni Papa (8 'inci Urban) in ilimseverliğine gü-venmiş bulunuyor.

Kitap büyük bir alâka topladı, kilisenin de tepkisini son haddiyle kamçıladı. Emirnameler çıkarılıp eserin satı «, durduruldu; ilâhiyatçılardan da «bilirkişi» kuruldu ve rapor alındı:

«—Kitapta dinin kabul ettiği hakikatler bir budala-nın ağızından müdafaa edilmekte, buna karşılık zıt iddia kuvvetle savunulmaktadır. Kitabın tertip şekli, kaçamaklı üslûbu, maksadı örtmeye yeltenici edaları, muharririnin mahut nazariyeyi benimsediğine ve işi ciddiye aldığına hiç şüphe bırakmamaktadır.»

Ayrıca eser üzerinde daha birçok suç gösteren ra-por, (Galile)nin 1616'daki ahdini bozmuş olduğunu da belirtiyordu. (Galile) eserin basılmasına izin vermiş olan Papayı aldatmış ve (Mukaddes Kongregasyon -Enkizis-yon) ile en acı şekilde alay etmişti.

1632'de «Dünya hakkında iki sistem - Ptolema ve Kopernik sistemlerine ait" konuşmalar» isimli kitabını neşretti. Kitabında sanki kendisi tarafsızmış da bu mev-zudaki fikirleri uzaktan gösteriyormuş gibi, peçeleyici bir taktik kullandı. Konuşanlardan biri (modern) görüşe sa-hiptir ve arzın iki türlü hareketi olduğunu müdafaa eder; öbürüyse (simplicius) basit adam sıfatı altında

(Aristo) mektebinin kanunlarını korumaya çabalar. Üçüncüsü, birincinin yardımcısı bir ara şahsiyettir. Eserin önsözünde de şu müthiş olay vardır:

«Arzın sabit olduğu hakkındaki hükme, sofuluk ve din tarafından gösterilen kudretli muzaheret ve insan düşüncesini zaafını tanımak yüzünden iştirak ediyorum!»

Artık herşey açık ve kitaptaki tarafsız görünme taktiği lüzumsuz...

Papa, 23 Eylül 1632'de, (Galile)'nin Umumî Komişerlikçe davetini emretti. Fakat (Galile) birtakım kaçamakla takipçileri oyaladı.

Nihayet 30 Aralık 1632 emri:

«— Davete gelmemek için başvuru oyalamalara artık (Enkizisyon) sabır gösteremez! (Galile)'nin hemen Roma'ya gönderilmesi, tevkif edilmesi ve prangaya vurulması!»

Korkak seciyesini buraya kadar az çok sezdiğiniz (Galile), özür üstüne özür sayacak ve Papanın ayağına kapanacak kadar ürkmüştü:

«—İhtiyarım, zaifim, hastayım, gözlerim görmü-yör> seyahat beni öldürebilir! Allah'a isyanımdan dolayı nedanet duymaktayım! Dindarım, kiliseye bağlıyım!»

Aldatılmış olmasından kuduran Papa'nın cevabı Çok sert:

318

319

«— Hastaysa bir sedye içinde gelebilir. Rabbim bu belâlan başına açtığı için onu affetsin» (Galile), gördüğü muameleden o kadar ıstırap duy. muş bulunuyordu ki, kendi kendisinden tiksinecek hâle geliyor:

«—Lanet olsun!... Harcadığım zamana, emekleri-me, her şeyime! Herkesçe çiğnenen umumî yollardan bir-raz ayrılıp hakikat aşkıyle üstüne düştüğüm incelemelere! Yalnız kitabımı neşretmekten pişman olmakla kalmıyo-rum; elimdekileri de ateşe atıp yok etmek istiyorum! Her hareketimin kendilerine bu kadar giran geldiği düşmanla-rımın hırslarını dindirmek istiyorum!»

(Galile) yi bir sedye içine yerleştirdiler ve 1633 Şubatında Roma kapılarından içeriye geçirdiler. Göklere baktığı ve oralarda Allah'ın kanun ve hik-metlerini aradığı için zindana atılan ilim adamı, iki ay so-nar (Enkizisyon) huzuruna çıkarıldı.

Bundan sonra (Enkizisyon)un korkunç zulmü, (Galile'lere işkence etmek, yahut onu öldürmek değil, taşıdığı ruh bakımından her zillete müsait olan bu adamı sınırsız derecede alçaltmış olmaktadır.

(Galile) bahsinin en nazik tarafı da budur.

Bizim ölçümüzde, bir insanı, alçalmaya istidadı bulunsa ve zillet suçu kendisinde olsa da, bu cephesine abanarak büsbütün alçaltmaya çalışmak ve hep bu noktadan zevk ve hırs tatminine bakmak, zulümlerin en büyüğüdür.

(Galile) ise büyüklüğü içinde bu gizli küçüklüğü-nü, o menhus zulüm yüzünden gizleyememiş bir örnek-

ALÇALTMA VE ALÇALMA

Galile ilk iş olarak 17 yıl evvelki ahitlerine ihanet-ten sigaya çekildi.

Cevap:

«—O zamanki teahhüdümde bir anlaşmamak bu-lunsa gerek... Her halde maksadı ben anlayamadım! (Ko-pernik) mesleğini öğretmemek hususunda bir teahhüde davet edildiğim ve bunu taahhüt etmiş olduğumu sanmı-yorum.»

Fakat kardinallerin sual ve ihtarları üst üste yağın-ca bir kat daha ezildi:

«— Evet, evet!... Bu mesleği bildirmek ve koru-mak bana yasak edilmişti. Evet, evet!...»

Bir kat daha sıkıştırılınca da:

«—Olabilir, dedi; olabilir ki, bu yasak üzerinde (öğretmek) kelimesi de vardı. Fakat ben hatırlamıyorum! Olabilir!»

Sıkıştırmayı arttırdılar:

«—Evet, evet, (quovis modo-ne suretle olursa ol-sun) tabiri de bulunmuş olabilir.

Hatırlayamıyabilirim!»

İlk celse böyle gitti ve (Galile) manen hep dizüstü çökmüş olarak konuştu.

30 Nisan 1633 celsesinde ise büyük tetkikçi ve kü-çük ruhlu yüzü koyun yere kapanmış, (Enkizisyon)un ayaklarını öperken görüyoruz:

«—Suçumu itiraf ederim! Yazılarımda, emre ve ahdime aykırılık kokusu da vardır. İtiraf ederim!»

Baskıyla bir arada artan zillet:

«— Şunu da itiraf ederim ki, benim suçum, boş bir forstan; sadece cahillik, aldanış ve dikkatsizlikten gelen bir şeydir!»

Ve daha da aşağılara inmeye, ilim ve fikir namusu-nu ayaklar altın almaya razı oluyor:

320

321

«— Arz ve güneş hakkındaki yasak fikirleri müda faa etmediğimi, etmemekte olduğumu ve etmeyeceğim' göstermek için bana gerekli imkân ve zaman verilecek olursa bütün bunları yerine getirmeye hazırım!» Bir Avrupalı hukuk tarihçisi diyor ki: «—Hangisi daha fena hareket etmişti; (Bruno)yu cayır cayır yakan mahkeme mi, yoksa şenî vasıtalar ve kurtuluş vaadi yoluyla böyle haysiyetsiz itiraflar kopar-maya tenezzül eden yargıçlar mı?»

10 Mayıs 1633 celsesindeki alçaltmâ ve alçalma korkunçtur.

«—İlk ahdimi aradan geçen zaman zarfında unut-muş olmamı mazur görünüz! Bu özrümü kabul ve suçu-mu hafifletici sebep olarak da ilerlemiş yaşımı, hasta hali-mi ve acınacak derecede düşkün vücudumu göze alınız!»

Bir alçalma istidadı bulduğu zaman zehirli âletini onun kalbindeki edep yerine kadar sokmakta tereddüt et-meyen zulüm, zilletin bu kadariyle de doymadı dersek inanır mısınız? Mahkûmunu, sanki yer kalmış gibi, daha da alçaltmaya kalktı. Kurbanının birkaç kardinal ve gö-revli karşısındaki şifahî ve teessürî itirafları hiçbir şey ifade etmezdi. Bunları sistemli bir şekle sokmak ve kur-banı, vicdanın ta harîminden vurulmuş olarak teşhir ve terzil etme lâzımdı.

16 Haziran 1633 tarihinde çıkan karar:

«— (Galile)nin, hakikî maksat ve samimî kanaati anlaşılmak üzere, işkence tehdidi altında yeniden sorguya çekilmesine... Ayrıca ve bundan böyle, bir daha, ağızdan olsun, yaziyle olun, arzın hareketi ve güneşin sâbitliğî meseleleri üzerinde hiçbir münakaşaya girmemesinin kendisine emrolunmasına... Bunlar yerine getirilmediğî takdirde, kendisine, dalâlete dönmüş insan muamelesi ya' pumasına...»

Bunlar yapıldı ve 21 Haziran 1633'de (Galüe)'

322

mahut teşhir ve terzil taktiğine göre huzura çıkarıldı ve n arzuya göre söz söylemeye davet edildi:

«—(Kopernik)in fikirlerini, bana bunların dalâleti bildirildiği günden beri terkettim ve terketmiş bulunuyor-dum! Bu hususta ileriye atılmış ve o fikirleri koruyucu mahiyette görülmüş sözlerim varsa, onları da geri alıyo-rum' Huzurunuzda ve elinizdeyim; bana ne isterseniz onu yapınız! Vazifem itaattir.»

(Galile), bir İngiliz muharririnin tabiriyle «zillet çanağının dibindeki tortulan da içmeye mecbur bırakılmış oluyordu.»

Şimdi iş aynen zaıbtlara geçirilen bu itiraf formül-lerinden sonaa alaltmâ ve alçalma işini merasimle insan-lara göstermekti.

22 Haziran 1633'de bir (Dominiken) manastırında hüküm okundu ve ona göre (Galile)ye fikirlerinden dön-me merasimi yaptırıldı. Yüzlerce insan huzurunda, başı büyük ve ruhu küçük adam, yine kaderin bir cilvesi ola-rak ancak birkaç sene uzatabileceği hayatını, şu resmî zil-let ifadesiyle korudu:

«—(Kopernik)in mesleğini müdafaa ve talim et-memek yolunda (Mukaddes Ofis)in emirlerine aykırı ha-reket ettim! Benden haklı olarak şüphe edildiğini kabul ederim! Samimî bir kalb ve hakiki bir îman duygusu için-de bütün iddialarımı iptal ediyor, geri alıyorum! Bu suç-lara, her türlü râfizliğe ve kiliseye aykırı her mezhep ve kanaate lanet ediyorum! Bütün bunlardan nefret ve yap-aklarımından tövbe ediyorum! Bundan böyle, ister ağızdan, ister yazıyla, bu mevzularda, şüphe verici hiçbir harekette bulunmamaya yemin ediyorum!»

Tarihte, kanaatlerini kendi ağziyle tepelemek bakl-andan bu derecede alçaltılmış ve alçalmış ikinci bir in-san bulmak zor olduğuna göre, bunu yalnız (Galile)nin eM korkusuna değil, evvelce kaybettiğimiz gibi, asıl

323

zulmün korkutma şekline bağlamak, daha haysiyetli bir anlayış olur. Şüphesiz ki, kuvvetini ihtiyarın zaafından alan, ve buna tenezzül eden zulüm, ilmî tetkikçilere göre (Galile)ye maddî işkence tatbik etmemiş olsa bile mânevi can yakmaların ve ruhî dehşetlerin en ağırını reva görmüştür. Bizim de, (Galile)nin şahsında hakikî mazlu-mu ilim olarak görme ve asıl zalime gösterme tezimiz bu suretle tam gerçekleşmektedir. Yoksa (Galile), birkaç günlük hayat minneti yüzünden kanaatlerini boğan mis-kin şahsı ve şerefsiz kurtuluşuyla «Büyük Mazlumlar»m dışındadır; hattâ her biri ayrı noktalardan mazlumluğa gi-rebilecekler arasında bile değıldir. Mahkemededen kurtulup kapıdan çıkarken gizlice söylediği rivayet edilen bir lâf var:

«Pur si muove!—Buna rağmen dünya dönüyor!» Avam ve çeyrek münevverler arasında bilinen, çok söylenen ve sevilen bu söz, her şeyden evvel, sonradan uydurulmuş bir yalandan ibaret... (Galile) böyle bir şey söylemiş değil.. . Bu hususta bütün gerçek tetkikçiler bir-leşik... Kaldı ki, eğer söylçmişse, dama çıktıktan sonra, kendisini kovalayana dilini çıkaran bir haylaz çocuk gibi, 69 yaşındaki sefaletini büsbütün göstermiş ve zilletinden hiç utanmamış demektir.

(Skolastik) metodun en büyük düşmanı ve tecrübî usulün müdafaacısı olan ikincisini de, 27 sene zindanda tuttular.

(Kampanellâ) «Güneş Memleketi» isimli eseri, in-san veriminin adaletle dağıtıldığı bir cemiyet hayali ola-rak, hakikatte bu hayale en uzak komünistler tarafından mezheplerinin ilk habercisi sayılır.

(Galile) ye isnat edilen «buna rağmen dünya dönü-yor!» sözünü, ölüm saçan kiliseye ve dünyanın nice hali-ne rağmen kaydıyla söylemek yerinde olur:

« Pur si muove!»

Dönüyor ve All.ahın «dur!» emrine kadar dönecek-tir. Zira yine Allah'ın fermanıyle «bâtılın iptal edileceği gün» gelecektir.

(Galile)nin şahsında büyük mazlum, hakikat arayı-cılığı ve insan şerefi, fikir namusudur.

Ölüm saçan kilisenin beyinlerini yediği fikir adam-larından binlercesi içinde iki kimse vardır ki, kendilerine kısaca dokunmalıyız: (Lüslivo Vanini) ve (Tomas° Kampanellâ)... İkisi de (Rönesans) çocuğu ve İtalyan fi-lozofu...

İlkini küfür ve büyücülük isnadiyle yaktılar.

(XII) GENÇ OSMAN
YENİÇERİ

Genç Osman, çürümüş ve silâhını kendi öz başına çekmiş ordu misalinin, bütün insanlık tarihinde, dehşetten dondurucu en büyük kurbanı.. Mazlumu ve şehidi...

Bu bakımdan onun faslında uzak ve yakın mânâlar bakımından daha titiz ve hâdiseler üzerinde daha yaygın olmak zorundayız. Bizim bu eserde temel ölçümüz, hâdiselerin roman cephesini beslemekle beraber, en emin ilmî ve tarihî gerçeklere dayalı mânâlar süzmek ve her cins ve mezhepten mazlumların gerisinde ibret ve hikmet noktalarını belirtmek olduğuna göre, bu bahiste bilhassa kendi cemiyetimizin alacağı dersler zaviyesinden, Genç Osman birinci plândadır. Belki, ifade ettiği hikmetlere Söre, yüzüğün anataşı..

•
Çocukluğumda ve delikanlılığımda, zaman ve mekân kayıtlarını silecek kadar içine abanmış ve âdeti Sırlarca evvelki zamanı yakalamış olarak tarihimizi
327

okurken, kendimi, Topkapı Sarayının rutubet kokulu, da-racık ve upuzun bir dehlizinde görürdüm. Bu loş dehliz-de, saçlı sakalı birbirine kaşımış ve gözleri dehşetten fırla. mış bir deli padişah koşmaktadır:

«—Osman, Osman!.. Neredesin Osman?... Gel, be-ni bu saltanat yükünden kurtar!.. Osman, Osman!...»

Osman, kendi askerleri tarafından, dünyada hiçbir düşman ve intikamcının en sefil hasmına kıyamıyacağı ve hiçbir alçaklık sıfatının yetişemeyeceği tarzda öldürül-müştür. Hem de Müslümanların Halifesi ve Türklerin Pa-dişahı Genç Osman...

Genç Osman hâilesinin, ne tarafından bakılsa Türk Tarihi ve Türk cemiyetini saran ana dertlerden birine çıkmamak mümkün değildir. O, bütün içtimaî illetlerimi-zi kesim kesim gösteren ve toplum ışığını renk renk tahlil eden billurdan bir menşur... Öyle bir menşur ki, gözümü-zü dayayıp içine baktığımız zaman göreceğimiz levhalar karşısında, (Sofokles) ve (Şekspir) olsanız piyeslerinizi yırtarsınız.

Genç Osman'ın fevkalâde nazik bir miyar teşkil et-mesi bakımından, kurbanı olduğu çürümüş ordu hüviye-tini, doğumundan ölümüne ve en sağlam anında derece derece illetli hallerine kadar tarihî bir muhasebeye vur-mak lâzımdır; ve bu, yabancı olduğu metod, usulle-rin belki en azizidir. İlk defa el atılmış bir tarz olarak, bütün kıymet hü-kümleriyle bir arada, Yeniçeriliğin kısa bilançosunu vere-lim:

Evvelâ , devre devre sınıflandırma ve kıymet hü-kümleriyle belirtme tablosu...

Dört devre:

1— Sıhhat ve saffet devresi

328

2— Gizli maraz devresi

3— Açık maraz devresi

4— Müzmin maraz devresi.

1— Kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar.

2— Fatih'ten Kanuni'nin ölümüne kadar.

3— Sarı Selim'den Genç Osman'a kadar.

• Deli Mustafa'dan İkinci Mahmud'a kadar.

Birinci devre: (1326-1453) 127 yıl

İkinci devre : (1453-1566) 113 yıl

Üçüncü devre: (1566-1622) 56 yıl

Dördüncü devre: (1622-1826) 204 yıl

Yekûn 500 yıl

Hayatı tam ve kusursuz 5 asır olan Yeniçeriliğin şu sınıflandırma içinde, kabataslak, fakat topyekûn madde ve mâna çizgilerini bulabilirsiniz.

Birinci devre:

«—Bunların ismi Yeniçeri olsun! Allah yüzlerini ak etsin! Kollarını güçlü, kılıçlarını keskin, oklarını deli-çi, kendilerini üstün kılsın!»

Amasya taraflarında, Suluca Karahöyüğünde otu-ran «hak erenler»den mavera âleminin fatihlerinden Hacı Bektaş-ı Velî Hazretlerinin bu duasıyla arkası sığanan Yeniçeri, böylece, ilk büyük devlet teşkilâtçımız Orhan Gazi eliyle bir heykel gibi yontulur, madde kuvveti ya-nında mâna gücüne de kavuşturulur ve imanı, ahlâkı, ter-bıyesi, nizamı, her şeyi tamam bir bütünlük içinde birinci Evresini yaşar. Bu devrede, devlet ve millet idealiyle °nun kolu ve ayağı olan Yeniçeri arasında uygunluk öyle Şahane bir ahenk belirtir ki, Türk Padişahına verdiği sözü tutmayan prensin kafası düşürülünce, Yeniçeri, o kesik

329

başı saçlarından tutup kaldırır ve sanki Padişah kendisiymiş gibi haykırır:

—İşte ahdimde durmayanların akıbeti!

Devşirme usulünün tam bir ruh terbiyesiyle kont-rollü gittiği, fakat yavaş yavaş kontrolünü kaybederek içi-mize yabancı ruhu salmaya başladığı bu devrede, Rurne-liye geçişin, Edirne'yi zaptedişin, Sırp Sındığı'nın, Kosova Meydan Muharebesinin, Niğbolunun ve nihayet İstanbul Fethinin Yeniçerisi, hiçbir hakan ve başbuğun, rüyasında görmediği kadar üstündür.

Böyleyken, Yeniçeriliğin bozulmaya ve mikrop kapmaya başlamasından ilk izler yine bu devrenin için-de...

SebeP: Yıldırım Bayezid; ve bütün neticeleriyle Yeniçeriyi murakabesiz bırakan ve onda çürütücü gizli devşirme ruhunu sinsi sinsi teptiren Fetret Çığırısı...

Niğbolu kahramanı Yıldırım bazı meziyetlerde ol-duğu gibi birçok kötülükte de ilktir.

Murad-ı Hüdevendigâr'ın kanını emen Kosova mu-harebe meydanında tahta çıkar ve ilk iş olarak kardeşi Yakup Çelebiyi öldürtür. İlk kardeş kaatili ve bu menhus modanın icatçısı Padişah...

Sırp Prensese güzel (Olivera)nm kollarında kendi-sini ve devletini unuttur ve ilk ayyaş padişah olur.

Gurura, sefahate, dalkavuk vezire kapılan ilk seciye... Timur'a en yersiz politika ve kötü nefsanîyet şevkiyle öyle bir harp açar ki, taptaze devleti yıkmaya ve Fetret cığırını açmaya kadar gider. Bayezid, devletinin en genç ve dinç çağında, dört beş asır sonraki büyük perişanlığımızdan ilk ve kü-çük bir örnek bırakıp gitmiştir. Bereket ki, açık, çabuk kapatıldı, fakat izi silinemedi.

Bayezid'in arkasında, Edirne hamamlarına kapanıp «huri ile gılmân» arasında zevk ve safaya gömülmüş oğlu Süleyman Çelebi, kardeşi Musa Çelebi'nin baskın ver-

bildirmeye gelen Yeniçeri Ağasının sakalını ve bıyığını traş ettirir.

Ya bu misallerin ordu üzerinde tesiri, çürütücü ve gizli devşirme ruhunu teptirici olmaz da ne olur?

Asker'den bir fitne çıkabileceği şüphesiyle son Çe-lebi Mehmet'in cesedi, karanlık bir odada, elbiseli ve ka-vuklu, tahta oturtulup ona canlı insan rolü oynatıldıktan sonra artık Bizans içimize girmiştir. Bu şüphenin hakika-ti, hemen, Çelebi'nin oğlu ve Fatih'in babası ikinci Murad

zamanında patlak verdi. Fatih zamanında da o kuvvetli ele rağmen gizli kalamazdı. Hikâyeleri, «Tablo» kısmın-da...

İkinci devre:

Ancak bir iki batın sağlam devam edebilen Bektaşî tarikatı yanında Yeniçerilik, galiba Ocak Tarikatten ve Tarikat Ocaktan nem kaparak, için için çürümeye başla-mış; fakat Yavuz ve Kanunî gibi ellerde ve bilhassa dev-let gemisini yürütücü içtimaî hamle cereyanlarının gizle-mesi ve temiz örneklerin göğüslemesiyle açığa vurulmâk-sızın, sahte bir sıhhat ve heybet kisvesine bürülü, Sarı Se-lim'e kadar gelmiştir. Bu, marazın, sağlam eller ve şartlar altında gizlenmesi ve zaif ânı kollaması devresidir.

Üçüncü devre:

Artık ne devlet, ne millet, ne şeriat, ne hakikat, ne ahlak, ne gaye, ne nizam, ne terbiye; sadece bunların is-tismar yaftaları ve ihanet, denaet, dalâlet, akamet, haba-set, nefsanîyet, hezimet, vahşet ve her türlü tefessüh hengâmesi...

Dördüncü devre:

«— Osmanoğlu tahta geçemez; meğer kul kılıcının âtında geçse!...»

Döviziyle, devlet makamını da fesadının oyuncağı "aline getiren Yeniçeride, Fars ve Bizans tesirinin tam Yerleştiği, kemikleştiği; piç devşirme kanının sâf ve

330

331

maşım, itaatli ve mahcup Anadolu'yu zehirlediği ve h felaketin müzminleştiği son safha...

TABLO

Birinci devrede: Yeniçerinin ilk çürüme işareti Fatih'ten 9 yıl evvel İkinci Murat'ın Varna Muharebesin-de... Haçlıların ilk saldırısında Yeniçeri bozulur, pala bı-yıklı tavşanlar gibi kaçar ve Padişahını birkaç kapıkulu bölüğüne bırakıp etrafa siner. Macar Kralı da vaziyetten o kadar yüz bulur ki, atını Padişaha doğru sürmekten çekin-mez. Ordunun namusunu, yine bir yeniçeri, eski ve ger-çek bir yeniçeri, ihtiyar Koca Hızır kurtarır. Evvelâ Kra-ılın atını, sonra da başına keserek İkinci Murad'ın önüne koyar; ve bu tek fertten fişkırان hamle sayesinde zafere ulaşılır. Halim ve Selim Padişah yeniçerilere o kadar öf-kelenir ki, onları kadın kılığına sokup önünden geçirmek ister. Bin niyazla engel olurlar.

İkinci işaret, Varna zaferinden sonra İkinci Mu-rad'ın tahtını tekrar oğlu Mehmed'e bırakıp Manisa'ya çe-kilmesi üstüne bir yangınla beraber şehirde çıkan isyan... Zorbalara yarımşar akçe «terakki» vererek kurtulurlar!

İşte o dakikadan başlayarak her şey mahvolmuştur! Tam o dakikada İkinci Murad, başlayan marazı gör-se ve bütün kuvvet ve dehşetiyle Ocağın tepesine inseydi her şey kurtarılmış olurdu.

Nihayet Fatih'in Karaman seferinden dönüşündeki apaçık ayaklanma:

— Cülus bahşîşi isteriz!

On kese verilir; fakat ağaları Kazancı Doğan beyle bir kaçı kamçı ile dövölüp ordudan atılır.

Ve nihayet, Fatih gibi bir Sultanın fetih yolu üye-rinde devirdikleri mahut ot arabası:

—Ne oluyor; neye durdu alaylar?

Bir şey değil efendimiz; kullarınız önde bir ara-ka devirmişler!

—Maksat?

— Kimbilir efendimiz; belki bir dilekleri vardır!

«Kızım, sana söylüyorum gelinim, sen anla!» hesa-bı.

Her şeyi anlayan veya anladığı sanılan Fatih, anne-si Sırp Prensesi (Mara)yı, kadının babası (kendi büyük babası) Sırp Kralına göndermek inceliğini düşünüyor da, Yeniçerinin nereye gitmekte ve devşirmeciliğin ne ye-mişler vermekte olduğunu görmüyor!

İkinci devrede: Fatih'in ve Büyük Fethin baskısı altında şöyle böyle giden Yeniçeri, Fatih gözlerini yumar yummaz, büyük isyanlar serisini açar. Padişahın ölümünü haber alır almaz Gebzeden İstanbul'a doğru akın etmeye başlar, Sadrâzam Karamanı Mehmet Paşanın konağını basar, malını ve mülkünü yağmalar ve kendisini parçalar. Şehirdeki zenginlerle yahudileri de soyar. İstanbul muha-fızı İshak Paşanın kendisini feda edencesine ortaya atma-sryle, fesat, güç belâ yatıştır.

Derken:

Bayezid-Cem çatışmasında, iki tarafa da sırt çevi-ren Bursalılar için:

«Vay, niçin Ayaş Paşaya kapılarını açmadılar? Bo-zulmamıza, bir çok ölü vermemize sebep oldular!»

Bu bahaneyle Bursayı yağmaya kalkmazlar mı? «Bayezid-i Velî»den yük yük ihsan ve hediye gelir; yatı-şırılar! Onlara gereken «Bayezid-i Velî» miydi, yoksa Cellât Kara Ali mi?

Peşinden Yavuz Sultan Selim: Yavuz'u, babası aleyhine harekete geçiren ve Kırırır, Tuna, Edirne üstünden İstanbul'a saldırtan ve sonra Perişan ettiren yine onlar...

332

333

«—Sultan Selim'i işeriz!»

Diye İkinci Vezir Mustafa paşayla Kazasker ve İn-sancıkların evlerini yağma eden yine onlar...

«Bayezid-i Velî»yi:

—Devleti oğlum Selim'e bıraktım!

Demeye zorladıktan ve ilk defa bir Padişah devir-dikten sonra, o kadar bağlı oldukları Yavuz'un arkasın-dan boş yere gezmekten bıkip yapmadıklarını bırakma-yan ve nihayet Padişah çadırına kurşun çeken yine on-lar...

«— Askerler! Ben size bu çileleri çekeceğimizi taht'a çıkarken söylemişim! O vakit kabul etmiştiniz! Şimdi niçin dönüyorsunuz? Rahatına düşkün olanlar karı-larının yanına gitsin!

İçinizden hiç kimse gelmese bile ben tek başıma giderim!»

Yavuz'a bu sözleri söyleten, istemeden onun pen-çesine giren ve tek başına sürdüğü atın arkasından gitme-ye mecbur edilen yine onlar...

Çaldıran zaferinden sonra Tebrizde çarıklarını mızraklarına takıp Yavuz-,gibi bir Padişaha dönüş ferma-nını veren yine onlar...

Haşmet ve şevket devrinin «evc-i balâ»sı, denizler ve karaların Hakanı Kanunî Sultan Süleyman...

Rodos fethinde yapmadık edepsizlik ve itaatsizlik bırakmadılar.

Rodos ve Belgrad fethinden sonra Padişah Edirne-de...

Birdenbire bir ayaklanma:

«—Atıyye isterük!»

Sadrâzam İbrahim Paşa, Ayaş Paşa ve Defterdarın konağını bastılar. Gümrüğü, yahudi mahallesini ve zen-gin belldikleri her yeri talan ettiler. Yeniçeri Ağasıyla Sipahi Ağası da -isyan mı dersiniz, ihtilâl mi dersiniz» ci-nayet mi, şekavet mi, şenaat mi, her neyse!- hareke

,asında..- Bunların ve birkaç yardımcılarının başlan ke-ilmekle namus yine temizlendi.

Nihayet karaların ve denizlerin Padişahı seferde öl-dü ve cenazesi Yeniçeri korkusuyla tam üç hafta saklandı. yaZjyet, Yavuz'un ölümünde yüksek sesle ağlayan vezir-jere Haznedarbaşının:

—Sesinizi kısın! Yeniçeri Padişahın ölümünü du-yacak olursa hazineyi yağma eder!

Diye yal vardığı nezaket noktasına eş...

Bu nasıl ordudur ki, bir padişahın ölümü ondan, her ân ırzına geçilmek istenen bir bakirenin babası ölmüş gibi saklanır? Her an ırzına geçilmesi için fırsat kollanan bakire devlettir, ve aynı devletin temsilcileri, bu yabancı kanın getirdiği ve binbir tesirin beslediği ruha baş eğmiş hattâ sırasına göre teşvikçisi makamına geçmiştir! Meş-hur tabiriyle «Din-ü devlet», hem de haşmet ve şevket devrimizde nereye gitmektedir? Yeniçeri, kendi öz dev-letin Haçlılardan fazla düşmanı ve kendi öz vatanının gâvurdan beter işgalcisi midir ki, bir padişah öldü diye üzerindeki cebrî baskı kalktı zanniyle «canavar boşanma-sın!» kabilinden, onun bizzat milletini tahrip edeceği şüp-hesine düşülür? Böyle bir şüp-he canavara canavarlığını ihtar edeceği, onu dürtükleyeceği, uyandıracağı kadar, ca-navarın günahı derecesinde, hattâ daha büyük bir suç ol-maz mı?

Devlet makamını tutanların ilk işi, böyle bir şüp-he-yi devlet hesabına zül saymak, kökünden kazımak ve ona göre ordu müessesesini mutlak itaat vasfıyla tâ ruhunun 'Cinden mayalandırmak, geliştirmek değil midir? Seriate bağlı olduğunu iddia eden bir idare, Bedr gazilerini, Müte tedailerini, Kadisiye kahramanlarını nasıl olur da tanı-maz? Bütün bunları gören, her şeyi köküne kadar irca e(febilen ve Garp (Rönesans)ı önünde tamamen İslâmî ve ediyyen yeni bir sisteme yol açacak olan tek müte-

334

335

fekkir, tek padişah, tek vezir, tek kumandan -küçük hisSî ıslahatçılar müstesna - niçin zuhur etmemiştir?

Bütün bu muammaların çözümünü istikbalin -ma. salcı değil, fikirci- tarihçisine bırakalım ve bütün bu kıy-met hükümlerinin mihrakından, kâbuslara sığmaz haileler çığırı, üçüncü ve dördüncü devrelerin tablolarına geçe. lim...

TABLONUN DEVAMI

Artık, saklayıcı, örtücü, gizleyici şartların da kay-bolduğu, kapanan taarruz ve açılmaya başlayan bozgun çığırımızla beraber her şeyin kendisini açığa vurduğu üçüncü devrede Yeniçeri şenaetleri: Yıldırım'ın oğlu, hamam safacısı, ayyaş ve perişan Süleyman Çelebi mizaçlı Sarı Selim taht'a çıkar çıkmaz Sokullu'dan bir nâme gelir:

—Aman Padişahım, orduya gelme! Yeniçeri kulla-rın(!) cülus bahşışı isteyecektir... Hazine mangır yok! Orduyu Belgrad'da bekle!

Önde Kanunî, tabutu, bin dereden su getirilerek yürütülebilen ordu... Belgrad... Orada babasının cenaze namazında bulduktan sonra askeri kısaca selâmlayıp otağına çekilen Padişahın arkasından naralar :

«—Geleneğe uyulmadı! Bize verilmesi vacip(') olan bahşişlerin bahsi geçmedi! Vezirler, neye böyle etti-niz? Suçlular elimizden kurtulamaz! Biz Padişahı Edirne Kapısında, yahut saray girişinde, ot arabasının yanında bulmayı biliriz...»

Vezirler telâşta... Kavuklar titriyor... İhtilâl kop-mak üzere... Ne yapsalar da, şu «Hakan-ı Mağfur»un ce-nazesini İstanbul'a bir götürebüseler?.. Törenle götürebı -menin imkânı yok... Vezirlere, şunlara, bunlara, küfrü"

sayıp sövmenin bini bir paraya... Tabut gizlice kaçırılma-jr başka çare yok... Kendisini zaferden zafere koşturmuş Sultan Süleyman'ın tabutu, yine ondan kaçırılınsın?.. Ne hazin!.. Küfürler arasında koca Sultan Süleyman'a da beddualar... Cenazeyi gizlice İstanbul'a naklediyorlar ve Yeniçeri subaylarını huzura alıp beş gün zarfında «in'am» ve «terakki»lerinin verileceği vadiyle askeri güya susturmuş oluyorlar; (Sektuar)dan dönen bir orduyla «Payitaht»ın yolunu tutuyorlar. Yeniçeriler,

cenazenin kaçırılarak gizlice gömüldüğünü Edirne'de öğreniyorlar. Vay canına; sağa sola yuryâ!... Ok atmalar, kılıca davranmalar, yuhalar, homurtular, yakası açılmamış sövme-ler... Sanki kendilerine ihanet edilmiştir! Ordu, zorbelâ, Halkalı köyüne gelebiliyor. Gece, bir «Sâdâbâd» eğlence-si gibi binlerce meş'ale altında Yeniçeri meşvereti... Ka-rar vermeleri lâzım; yapacakları işi daha fazla uzatamaz-lar... Sabahleyin ordu hareket edip de debdebeyle İstan-bul kapılarından girerken saflar birdenbire duruyor. Padi-şah Edirne Kapısına yakın bir meydanda tam bir saat, ha-reketsiz bekliyor. Vezirler etrafta at seğirtiyorlar:
—Ne var, neye durdunuz?
—Önde bir ot arabası devrilmiş... Yürüyemiyö-rüz!..
İşte isyanın meşhur parolası!..
İkinci vezir Pertev Paşa atını hışımla sürüp safların içine giriyor:
—Yiğitler, hareketiniz askere uymaz, yakışksız!
Hemen üstüne çullanıp haykırıyorlar:
—Sen kendini (Ciyolâ) da mı sandın?
Ve bir vuruşta atından al aşağı ediyorlar. Gözlerine 'üşen Kaptan Paşaya da:
-Sen burada ne arıyorsun, züğürt gemici?
Diye küfrü basıyorlar. Bu arada, yanında bir iki ve-ZT ile Yeniçeri Ağası, Sokullu yetişiyor. Avuçları altun

336

337

dolu ve dili şekerden tatlı, etrafına akçe ve niyaz serpe yeniçerileri yatıştırır gibi oluyor. Yeniçeri Ağası da w taraftan, bağıra bağıra yalvarıyor:

—Bakın, boynuma doladığım mendili görüyor rnu sunuz? İsterseniz onu sıkıp beni öldürün! Ben sizin el nizdeyim! Etmeyin yiğitlerim, şahinlerim, şahbazlarım ağanızı dinleyin!

Ağaya şu cevabı veriyorlar:

—Eğer bize su yerine şekerli peksimet verirsen sen aldanırsın! Böylelikle Padişahın ve sadrâzâmın hazinele-rini kurtarmak istiyorsan, boş! Sen de elimizden kurtula-mazsın!

Yeniçeriler, Padişahı ve devlet büyüklerini esir gi-bi saraya götürüp birinci avluya tıkıyorlar, kapıları kapa-tıyorlar, vezirleri attan indirip kürklerinden tutuyorlar, Padişahın önüne çekiyorlar ve bir ağızdan, İslâm halifesi ve Türk Padişahına haykırıyorlar:

«Âdet-i kadimeyi ikrar eyle!—Eski âdeti itiraf et!» Sadrazam dürtüyor ve kukla konuşuyor: «— İ'nâm ve ulufeniz bana ecdadımdan intikal eden adet mucibince ihsan olundu.»

İşte üçüncü devre dediğimiz felaket çığrını açan ve henüz Kanunî'nin toprağı kurumundan patlak veren hâdise!..

Ne gülünçtür ki, Sokullu, Yeniçerilerden sonra cülus ihsanı istemeye kalkan ve devlet büyüklerini, yolla-rını bekleyip taşa tutan bazı sınıfların serkerdelerini idam etmiş ve kuvvetliye teslim ettiği devlet ırzına, zaifler kü-çük bir lâf attı diye#celâdet göstermeye kalkmıştır! Sokul-lu büyük bir politikacı olabilir; fakat büyük, kafası dâva ve yüreği hamle dolu bir insan, asla!.. Nihayet o da, ak l l' lı, dirayetli, sadakatli ve heybetli bir devşirmeden başKa bir şey değildir. Ne yazık ki, büyük adam kıtlığı bütün tâ' rihimize hâkimdir!

338

Meşhur Koçi Beyin «Risale»sinde: «,—Tarih-i mezburdan beri millet ve mezhebi âmalûm şehir oğlanı ve Türk ve çingene ve tatar ve kurt cnebi ve lâz ve yörük ve katırcı ve deveci ve hamal ve ağ-dacı ve kuta-ı tank ve yankesici ve sair ecnas-ı muhtelif mülhak olup âyin ve erkan bozuldu.»

Diye fesadını Fatih'ten sonraki murakebesizliğe bağladığı fakat bizim tâ Yıldırım'a ve Fetret Çığırına ka-dar götürdüğümüz Yeniçeri, Sarı Selim'den sonra, artık kendi öz yurdunu işgal altında tutan, her türlü düşmandan beter bir iç tasallut teşkilâtıdır.

Sarı Selim ile kapısını açan üçüncü devrenin artık bütün hicap perdelerini parça parça edici vakasından son-ra, Üçüncü Murad'da sıra... Yahudi parmağının tertiple-diği bir ayarı bozuk para mevzuunda, zorbalı saray önünde:

—Rumeli Beylerbeyi Doğanlı Mehmet Paşa ile Defterdarın kellelerini isteriz!

Üçüncü Murad Yeniçerileri parayla kandırmak is-tedi. Fakat bu defa şakiler güya idealist; bir fikir(!) uğ-runda hareket etmekte... Bağırıldılar:

—Kim paraya elini sürerse, Beylerbeyi ve Defter-dardan evvel onu öldürürüz!

Ve merasimle and içtiler. Ve has oda pencerelerine doğru bastılar narayı:

«—Yâ istediğimiz kelleleri verirsiniz, yahut Padi-şaha kadar yolumuz açıktır.»

Bu öyle bir tehditti ki, ya hemen oracıkta kırılıp tuz buz edilmesi, yahut devlet reisliği makamının Yeniçeri emrinde bir merkepten başka bir şey olmadığına res-men kabulü lâzımdı. Nitekim Üçüncü Murad, kendi hassa Olnikleri olan Enderun ağalan, Saray bekçileri, Bostancı-ar> Baltacılar ve kapıcıların silâhlanmalarını emrettiği a'de hemen saray entrikacıları araya girdi, ela gözlü ve

şahin bakışlı arslanın ayağına kapandı ve onu istenen kel leleri vermeye razı etti. Beylerbeyi ile Defterdarın Yeni çerilere atılan kelleleri, hakikatte, Genç Osman'da mey-dana çıkacağı gibi, Osmanoğullarının ve Osmanlı devleti-nin kellesiydi.

Artık her sıfat üstü rezalet, gırla:

Mısırdaki askerî isyan... Güçlülük bastırıldı. Budin-deki «müstahfız»lar 6 aylık ücretlerini alamadıkları için Beylerbeyini öldürdüler. Tebrizdeki asker, İstanbul işi ayarı bozuk parayı kabul etmedi, hazineyi yağma ve su-baylarından birini başına vezir tayin etti: Erzurum'da ha-miyetli halk Yeniçerilere hücum etti; haber İstanbul'da duyulunca Sadrâzam Ferhat Paşa tahkir edildi ve Padi-şah'a küskünlük mânâsına çorbalar döküldü... Bir de Sipahî rezaleti... Yeniçeri şunu bunu yapar da atlılar yaya kalır mı? Kelle istemeler, vezirleri taşlamalar, saray kapı-larını zorlamalar, nihayet eline bir odun kapan saray ahçı-larının açtığı gayret yoliyle çil yavrusu gibi dağılış... Ne aciz, ne aciz, ilâci hastalığından beter!..

Peşinden Üçüncü Mehmet ve yine, artık isim ve sı-fat bulamadığımız moda namuzsuzluk: Ulufe ve peşinden Ferhat Paşanın başı!.. Ferhat Paşa Padişaha dayattı:

«—Bu kulunuz dünyadan gitmekle Padişaha vezir eksik olmaz! Ama bunların muradlarına imkân verilirse ağızlan bir daha gem tutmaz!»

Paşanın, karşı koymak teklifi nasılsa kabul yüzü gördü; bir vuruşta isyancıların belini kırdılar, fakat kökle-rine kibrit suyu dökene kadar derinlere gidemediler.

Anadolu târuümar... Erzurumda Köse Sefer Paşa sekbanlarıyla levendleri, Sivas'ta Alca Atlısı denilen Ah-met Paşa zorbaları; Deli Hasan avanesi MerzifoO"a'

Kahraman Tavil omuzdaşları Kastamonu'da, Kara Sait serkerdeleri de Çarıkında millete el'âmân dedirtiyor. İs-tanbul eşkiyası bunları duyar da yerinde oturur mu?., gaydi saraya; ve Kapı Ağası Gazanfer ile Darüssaade Ağası Osman'ın başları, ayaklarının dibinde... Onlar güya idaresiz...

Sadrâzam ve «Serdar-ı Ekrem» Yemişçi Hasan Pa-şa ile Sadaret Kaymakamı Güzelce Mahmut Paşa arasın-da rekabet ve Yeniçeriye 30.000 flori verilerek kurulan plân... Asker iki bölüm: Biri Serdar, öbürü Kaymakam ta-rafından... Düşürülen başlar, sürülen müftü, ve neticede Yeniçeri ve Sipahi boğaz boğaza... Devletin iki kolu bir-birini bükmele meşgul...

Bir taraftan da Yeniçerilik azmanlarından başka bir şey olmayan Celâliler... Farklıları şu ki, devletin resmî askeri değiller ve açıkça isyan hüviyetindedir. Samimi in-sanlar!..

Nihayet Genç Osman'ın babası Sultan Ahmet:

Saltanatının ikinci yılında Yeniçeri ve Sipahî nara-sı:

—Ulufe ve çuhalarımızı alamadık! Divana girme-yiz! Çorba içmeyiz!
Sultan Ahmed'in genç yaşta ölmesi ve yerine kar-deşi zirdeli Mustafa'nın geçip mecnunluğunu pek kısa za-man idare ettirebilmesinden sonra, nöbet başına, namusu-nu ve her şeyini Yeniçeriye kaptırıp tahtı tekrar zirdeliye bırakmak üzere, mazlumlar mazlumu Genç Osman'a gel-miştir. Ama biz, çürümüş asker ocağının ne demek oldu-ğunu göstermek ve Yeniçeriye tam çerçevelemek için Genç Osman'dan sonrasını da tarihî muhasebemize kata-cağız.

340

341

GENÇ OSMAN'DAN ÖTEYE TABLO

Deli Mustafa'dan başlayan, dördüncü müzmin illet devresi:

Türk tarihinde ilk defa olarak ve en alçak kaatile reva görülmeyecek tarzda bir padişah öldürüldükten son-ra fesat o hale geldi ki, sadrâzam tayininde Yeniçerinin ayağına düşüldü:

«—Davut Paşa, Gürcü Mehmed Paşa, Lefkeli Mustafa Paşa'dan, Asker, hangisini münasip görürse o olsun!»

Genç Osman hâilesi milleti ciğerinin köküne kadar dehşet ve nefrete boğmuş ve her tarafta:

—Onun öldürülmesine susanlar müslüman değil-dir!

Çıglıkları dolaşmaya başlamıştı. Halk, Yeniçeri gördüğü yerde bir belâ timsali görmüş gibi ürperiyor, nef-retle gözlerini kaçırıyordu. Bütün vatani saran bu duygu üzerinde Erzurum Valisi Abaza Paşayla, Trablus-u Şam Beylerbeyi Seyfoğlu Yusuf Paşa yeniçerileri doğramaya başladılar. Haber İstanbul'da... Haydi ayaklanma ve nâra:

—Sadrâzam değişsin!

Üç ayda dört sadrâzam değişmiş oluyordu.

Bu defa:

—Halk bize padişah kaatili diyor! Biz katil de-ğil-dir! Kaatiller kimlerse bulunsun ve cezalan verilsin!

Diye isyan...

Yeniçerilerin seçmesi Mere (More) Hüseyin Paşa-nın bir kadını öldüresiye dövürmesi üzerine Fatih Cami-inde toplanan din adamlarının, serkerdeler tarafından doğranması...

Artık bu devrede Yeniçeri, dinin, devletin, ırzjn' namusun, milletin, cemiyetin, müzminleşmiş habis uru-dur.

Çabuk çabuk gidelim... Dördüncü Murad:

Cülus bahşışı!... Malûm mesele...

İran seferinde ayaklanma...

Nihayet çocukluktan çıkıp delikanlılığını süren ve wı yüreklilikte, işkence edicilikte, kan içicilikte benzeri az padişahlardan biri olmaya doğru giden Dördüncü Mu-rad'a karşı büyük yıldırma teşebbüsü; kaldırılan kazan, jçapanan dükkânlar, kaçışan halk, İstanbul'da ana baba günü, saraya hücum, Recep paşanın çevirdiği dolaplar, Hafız Ahmed Paşanın kahramanca şehadeti, Recep Paşa-nın sadrazamlığı... Derken Husrev Paşanın öldürülmesi ve zorbarın yine ayaklanması üzerine Ocağın tepesine inen şahane yumruk... Fakat baş kesmekten başka şuuru ve adam etme ölçüsü diye hiçbir şeyi olmayan bu yum-ruk, bir müddet için mikrobu gizlenmeye zorlayabildi; o kadar!.. Satır, kılıç, ip, kement, habire işledi ve çürümüş ordu, bütün iltihap nahiyeleri vücudunda, sadece felâket ırmağının aktığı yere ait tedbirler; kaynak hep yerinde...

Tahtın bütün liyakatli namzetlerini boğdurup yal-nız şehvet ve sefahat delisi İbrahimi bırakan ve kendi ha-nedan kanını da bulandıran Dördüncü Murad'in arkasın-dan:

Görülmemiş rezaletler, harem dalavereleri, Cinci Hoca kepazelikleri, paşa şenaatleri arasında, biraz evvelki Şiddetin tesiriyle henüz sersemliği gitmeyen, fakat gün geçtikçe açılan Yeniçeri... Devlet büyüklerine küçücük kızlarını verip Binbir Gece düğünleri yaptırmak zevkindeki Deli İbrahim, yine "öyle bir vesiliyle bir «Sûr-u Hümayun» tertipletip Yeni-Çeri kodamanlarından birkaçını davet etmek ve oracıkta «aklamak sevdasına düşüyor. Ağalar tertibi haber alıyor Ve Ocağı fitilledikleri gibi bombayı patlatıyorlar. Sadrâzam öldürülüyor, üfürükçübaşı Cinci Hoca kaçıyor, aeü tâcidarın da hal'ine kadar gidiliyor.

342

343

S3 "2 o- 3 -v: Ç- « g- er « ^ o
3 S- S. s S* S a

p1

tılar. Peygamber soyundan bir Seyyid bir sırığa beyaz iy bez geçirip müslümanları sancak dibine çağırmasa ve hr vesileyle halk toplanıp serkerdelerden birkaçı yok edı meşeydi kimbilir, iş nereye varacaktı?

İkinci Sultan Ahmed:

Avusturya ve müttefikleri ordusuna (Salankeme^ civarında rastlayıp başlangıçta zafere doğru giden Yeni-çeri «Serdarınız şehit düştü!» rivayetiyle dağıhverdi Düşman arkamızı kuşattı, Sipahi seyirci kaldı. Netice 28.000 şehit ve 150 top, düşmana teslim...

İkinci Sultan Mustafa:

Şeyhülislâm Feyzullah Efendi ve oğullarına karşı başlayan hareket, Edirne'de zevk ve sefasındaki Padişaha döndürüldü. 60.000 serkerde Edirne'ye, Padişah emrinde-ki 80.000 nefer de onların üzerine yürüdü. Karşılaştılar, kucaklaştılar, isyan safında birlik oldular, Padişahı tahtın-dan al aşağı ettiler.

Üçüncü Ahmed:

Hükümet, Edirne'ye gelen isyan ordusunun elin-de... Şeyhülislâm Feyzullah Efendiyi üç gün hapsedtiler, burnunu, kulaklarını, dudaklarını kestiler. Sonra bir yük beygirine ters bindirip Edirne'nin bit pazarında işkencey-le öldürdüler. Meydana attılar ve ayağına ip takıp zorla üçyüz kadar hıristiyan ve yahudiye çektirdiler, önlerine papazları da geçirip Hıristiyan âyiniyle Yeniçeri ordu karargâhına getirdiler ve Tunca nehrine attılar. Bizzat öz dinini ve millî namusunu paymâl edercesine, şenaatin bu kadarı görülmüş müdür? Yeniçeriye bunları yaptıran kan, Türk kanı mıdır? Büyük Petro Asya ülkelerimize sızar, İrani da makdasına âlet eder ve Büyük Rusyanın temelini kurma-ya bakarken, İstanbul'da «Sâdâbâd» devri, garamî şair Nedim Efendi edebiyatı, Nevşehirli İbrahim Paşa Epikü-rizması, bilmem kaç altuna bir lâle soğanı başı;

başına ne bir metelik veren var, ne de milyonlarca luna bir baş!.. Hamam tellâğı Patrona Halil isyanı!.. Ka-8 lan açılan zindanlar, yağma edilen dükkânlar, Patrona ı'vle kalkan kazan ve bir atın üzerinde, parça parça, Lâle nevri kahramanı devletlûVezirin cesedi... Tepetaklak Pa-dişah-Birinci Sultan Mahmut:

Bin hileyle saraya getirilip sırtına vezirlik kürkü geçirilirken öldürülen Patrona ve hempalarından sonra yi-ne isyan... Yağma, tecavüz, tasallut... Sabah vakti çıkarılan «Sancağ-ı Şerif», toplanan halk ve ancak millet gay-retiyle temizlenen zorbalar... Bunlara temizlik değil, ufu-netin yaradan pamukla alınması demek, daha doğru...

Bir müddet sonra, uzun yağmurlar ve kar yağışları yüzünden İstanbul'da kıtlık ve hemen ihtilâl... Yağma, adam öldürme, ortalığı kasıp kavuruş...

Üçüncü Sultan Mustafa:

Tedbirli Vezir-i âzam Ragıp Paşanın ölümünden sonra yine perişanlık... Bender üzerine yürüyen orduda levazım işlerinin bozukluğu yüzünden açlık ve hemen «yağma, vur, kır!» sesleri... Günde 1000 nefer kaçak... Abaza Mehmed Paşanın verdiği muharebede ilk kaçan ve siperdekilere kadar kaçırılanlar, Yeniçeri serdengeçtile-ri(!)... Askerin bu hali yüzünden akimi kaçırın Sadrâzam Emin Paşa... Büyük Hotin bozgunu...

Tuna ötesinde, Kartal sahrası ilerisinde, Rus mera-Şali (Rumyançof)a, «yayası tabana kuvvet, atlısı kamçıya bereket» ölçüsüyle, silâha davranmaksızın verilen iğrenç bozgun... Kılıçla önlerine çıkan paşalarını çiğneyerek ka-Ç'Ş-.. 2000 ölü, bilmem ne kadar esir ve 140 top hediye...

Birinci Abdülhamid:

Yine Balkanlarda Moskoflara verilen daha büyük "Ozgun... Topu, tüfeği, malzemeyi bırakarak kaçan, as-kerden seraskere kadar bütün bir çürümüş ordu... Düşman

346

347

Şumnudaki karargâhın önünde görünürken, Yenice kendi ordu ağırlıklarını yağma edip kaçıyor! Çürüyüş nün neticesi olarak Türk tarihinde ilk defa görülmüş v şeref ihanetiyle kaçıyor ve şanlı Türk tarihinin kara sah' fesi Kaynarca anlaşmasına yol açıyor.

Artık sıra Üçüncü Selim'de; o da, gerçek ve gayet ince mânalara bürülü bir mazlumdur. Yeniçerinin müz-min hastalık devresine ait muhasebesini burada bırakarak onun ve tarihin en büyük cinayeti Genç Osman hâilesine dönüyoruz.

CÜLUSU

Sene 1618, şubatın 26'ncı günü (1 Rebiülevvel 1027)... Açık hava, donmuş güneş, ısırcı soğuk... Topka-pı sarayının Dîvan odasında Osmanoğullarının tahtına tüysüz bir çocuk oturtulmuş... Tahtın yanı başında Kızla-rağası Mustafa Ağa ile Şeyhülislâm Esad Efendi ve Sada-ret Kaymakamı Sofu Mehmet Paşa... Sağ, sol ve karşı sı-ralarda, paşa, efendi ve ağa kavukları dizili... Bütün dev-let büyükleri, mülkî, dini ve askerî rütbelerinin alacalı bu-lacalı alâmetleri içinde, orada...

14'üncü Padişah olarak 14 yaşında taht'a çıkan 14 yıl saltanat süren, yaptırdığı camiin 14 şerefesi ve 14 sa-yısının yarısı kadar erkek çocuğu olan Sultan Ahmed'den sonra yine 14 yaşındaki büyük oğlu Osman... İsmi taşı-dığı sülâlenin tahtı üzerinde, onun kendisine neye mal olacağından habersiz, oturuyor. Bir deliden boşaltılan tahttaki akıllı çocuğa bütün kavuklar eğilmiş... Biyat me-rasimi...

Dışarda yeniçerilerin alkışı kubbeleri uğuldatmak-ta... Zira üç ay evvel aldıkları 3 milyon altunluk cülus bahşişine şimdi bir o kadarı daha eklenecektir. Mümkün

İsa da güneşin her dqgup batışında bir padişah doğsa ve batsa-

Deliden boşaltılan taht... Evet, deli ki, deli... Os-manlı tarihinde bu deliye kadar padişahlık, dikine nesep -izgisi dedikleri babadan oğula aktarma şekliyle gelmiş ve ilk defa onda, düzlüğüne çizgi halinde ailenin en yaşlı ferdine, ölen Padişahın kardeşine geçmiştir. Ve o, «Sul-tan Mustafa Hân -1

Evvel», kelimenin tam mânasıyla (kli-nik) bir delidir. Çok seyrek ve kapkara bir sakalın halelediği dar ve renksiz bir yüzde daracık bir alın ve bomboş gözler... Boşluğa açılmış bir çift pencereye benzeyen bu gözlere bazen müthiş bir korku hayaleti gelip gider; on-dan sonra hep boş... Ne duyduğu ve ne düşündüğü belir-siz, türbe türbe dolaşmak, sokaklara para savurmak, ba-lıklara altun serpmek, kendisinde en tabii, yahut en de-vamlı hal... İç oğlanlarını, elinde bir kılıç, saray dehlizle-rinde kovalamak, vücutlarındaki kılıç çiziklerinden sızan kanı görüp mestolmak, en dayanılmaz zevki... Çocuk bayramını o günden itibaren icat etmiş gibi, şehrin mini-minilerini etrafında toplar, başlarına küçük büyük kavuk-lar geçirir ve onlara, paşalıklar, ağalıklar, arpalıklar, türlü rütbelere dağıtır.

Ne türlü bir alçalma ve çürüme içinde olursa olsun, yarım asır evvelinden Kanunî'nin top sesleri gelen bir imparatorluk tahtında, böylesine tahammül mümkün mü? Artık bu kadarını vicdanına sığdırmamak ve insafına ye-dirmemek, Kızlarağası Mustafa Ağaya düşmüş, Ağa, Şeyhülislâm Esad Efendi ile Sadrazam vekili Sofu Meh-met Paşaya haber göndermişti:

«—Padişahın hali artık gizlenecek dereceyi geçti, ihmal olunursa hazine itlafından başka netice vermez.»

Buna rağmen şeyhlik davasında bazı sahtekârlar,

348

349

böyle bir delinin saltanatında istedikleri gibi hüküm w-rütmek ve menfaat devşirmek hürsiyle, tavırlarından n kaptıkları Ağayı sürdürmeye kalkmışlar, bu maksatla V lide Sultana baskı yapmışlar, fakat Mustafa Ağa dah baskın çıktığı için hiçbir şey başaramamışlardı. Nihayet Kızlarağası Mustafa Ağa, Şeyhülislâm Esad Efendi v Kaymakam Sofu Mehmet Paşa birlik olmuşlar, hemen harekete geçmişler, devlet büyüklerini Dîvana çağırmış-lar, işi bir «oldu-bitti»ye getirmişler ve Sultan Musta-fa'yı, içinde tam 14 sene kaldığı dört duvar arasına tıka-yıp kapıları Genç Osman'a açmışlardı.

Onyedinci Asrın başlarında Genç Osman taht'a çı-karken, Yeniçeri, çürüyüşünün gaye noktasındadır. Mem-leketse, iç ve dış dertleriyle bu çürüyüşe tam denk...

Tarihçi (Hammer)e göre «Macar ülkesinin Türk hâkimiyetinden sıyrılışına ve Osmanlı Devletinin alçalma devrine girişine işaret» olan (Zitvatorok) anlaşması, o günlerde yenilenmiş bir eser olarak, Avrupa Türkiyesinde artık pamuk ipliğine bağlı, sürülüp atılması için sert bir fırtınaya muhtaç ve yalnız dışıyla heybetli bir devletten başka bir şey kalmadığını ihtar edici bir senet...

(Dominyon) mevkiindeki Kırım Hanlığı üzerinde hükümlanlık diye bir şey kalmamış ve doğuda İran'a kar-şı «iş olsun kabilinden», hiçbir mânası ve gayesi olmayan bir sefer açılmıştır. Ana vatan, üst üste isyan, ihtilâl ve şekavetlerin sahnesi... Devletin ruhî, malî, idarî, içtimaî buhran tablosu, ağlatıcıdır. Şafak vaktinin ilk aydınlık püskürtülen halinde bütün nispet ölçülerini meydana çı-karmaya başlayan Batı şahlanışına dikkat etmek şöyle dursun, insandaki en basit bedahet duygusunu bile körleş-tirici bir karanlık içinde Türk illeri... Eski güneşlerin

ivar içine kaçtığı ve artık kolay kolay bulunamayacağı ^nh kütleşmesi çığırının başındayız. 1 Mânâsız ve gayesiz İran seferi, aynı manasızlık ve avesizlik içinde bitiverdi. Sadrazam Halil Paşaya türlü türlü macun ve murabba, limon ve nar, halis un ve nefis pirinç yüklü dokuz katar, öbür büyüklere de beşer katar (jeve hediye... Yolda Sadrâzama, İran seferinin neticesini tebrik edici(!) bir «Hatt-ı Hümayun» ve İstanbul'a gelin-ce azil fermanı...

Mahut (Zitvotorok) muahedesinin bazı maddelerini gözden geçirmek ve yeni Padişahı tebrik etmek için İstanbul'a gelen Avusturya Heyeti, şehre önde mızıkça, fakat bayrak açmadan giriyor; ve Avrupa da Türk hâkimiyetinin kırılışından etrafa bir neşe havası saçmaya benzeyen bu mızıkçalı ve bayraksız giriş, sanki devletin şerefini gıcıkıyor ve bu yüzden Çavuşbaşı azlediliyor.

Yangın... İstanbul'un 500 yıllık verem illeti... Sanki tutuşan, gök lâmbasının İstanbul büyüklüğünde fitiliy-niş gibi, bütün bir gece alev sütunları inip çıktı. Süleymaniye ve benzerleri gibi taş ve mermer senfonileri etrafındaki ahşap İstanbul, birçok semtiyle kül oldu. Yangın Bezestenden çıkmış ve ahtapot gibi İstanbul'u kısıkaçları içine almıştır. Ortalıkta, ellerinde su kovaları duvar yıkıma mahsus kancalar, koşuşan ve nâra atan yeniçeriler. Şimdi yangını söndürmeye savaşan kendileri olduğu gibi, belki kundaklayanlar da onlar... Bir yağma, bir talan bir itişme kakışma, bir ana baba günüdür gidiyor. Halk da kundaktaki bebekten yatalak ihtiyara kadar hiçbir şey dinlemeden yutan alevlere mi, yeniçerilere mi karşı koruması gerektiğinden habersiz, canını ve malını Allah'a emanet etmiş, dehşetle kapılarda ve damlarda manzarayı

350

351

seyrediyor. Bu manzarada, sahipsiz şehrin, vatanın , Or. dunun, milletin, devletin ateşle yazılı ihtar mahyası vardır.

Ak sakaldan yok sakala kadar birçok insan da alevler içinde oynayan ejderhalara bakıp kendi kendileri-ne mırıldanıyorlar:

—Genç Osman'ın daha ilk cülus yılında bu korkunç yangın hayra alâmet olmasa gerek!....

DEVLETİN HALI

En büyük devlet nüfuzu, Genç Osman'ın babası Birinci Ahmed zamanında da olduğu gibi, Kızlarağası Mustafa'da, Onunla beraber, Şeyhülislam Esad Efendi... Sadrazamlık mesnedi ise birkaç rakip arasında kavga mevzuu...

Henüz bu padişah vekilliği makamını şahsiyetiyle doldurabilecek bir kimse zuhur edebilmiş değil...

İran seferi dönüşünde azledilen Halil Paşadan sonra sadaret Damat Mahmut Paşada ve derken Öküz Mehmet Paşada...

Burnunun hiçbir insanda görülmemiş çapta büyüklüğünden «Burun Kasım» diye anılan İran elçisi İstanbul'a geldi ve belki sefirlerce sunulan hediyelerin hepsini gölgede bırakacak şeyler getirdi:

100 yük ipekli kumaş, 4 fil, 1 gergedan, 1 şahane çadır, 2 kaplan derisi, 37 vaşak derisi, 6 siyah tilki derisi, 32 sırmalı ve 26 kadife, 9 sair ağır kumaşlardan elbise, 16 top çuha ve muslin, 45 min-tan... İran ile varılan anlaşmaya şu madde de eklendi:

«—İranlı şiflerce, Hazret-i Ebubekir, Hazret-i Ömer, Hazret-i Osman ve Hazret-i Ayişe'ye sövme âdeti bırakılacaktır. Öküz Mehmet Paşa da sadaret makamında 10 aydan fazla kalamadı; ve

«Kapudan-ı derya Güzelce Ali Paşa»nın tertibine kurban gitti. Güzelce Ali Paşa bıt

ne evvel birkatım yabancı gemiler zaptetmişti. Büyük animetlerle geldi ve Padişaha göz kamaştırıcı hediyeler takdim etti. Sadrâzam Öküz Mehmet Paşa kıskançlığından tepindi; malların eskiden beri muahedeli olan Venediklilerle Fransızlara ait olduğunu ve onlara el sürülemediğini iddia etti. İki tarafın elçileri de bu iddiayı desteklemeye zorladı. Padişaha da «onda bir » ölçüsü üzerinde hileli hareket edildiğini ve gereken hissenin tam ayrılmamış olduğunu ileriye sürdü. Fakat Güzelce, desise zekâsında Öküz'den üstün çıktı. Bir taraftan beş kese akçe ve birkaç esir hediye karşılığında Öküz'ün ağzını kapattır ve ayaklarını dolaştırırken , öbür taraftan Padişaha so-kulmayı ve şöyle bir teklifte bulunmayı becerdi:

«—Sadrazamlık bana verilecek olursa hazineyi dolduracağım! Devlete sıkıntı yüzü ve para rahatsızlığı diye bir şey göstermiyeceğim!» Yardımcısı da Kızlarağası... Bir nevi menfaat müzayedesinde sadaret Güzelce Paşada kaldı. O da ilk iş olarak Öküz Paşanın malına mülküne el koydu ve kendisini eski yeri olan Halep Valiliği'ne uçurdu.

Başına gelenler yüzünden tez zamanda hastalanıp ölecek olan Öküz Mehmet Paşaya ait güzel bir nükte anlatılır: Halepte şehrin büyükleriyle caddeden geçerken uzaktan bir öküz böğürmüş...

Yanıandaki nüktedanlar, bir öküze bir de Öküz Paşaya bakıp sormuşlar:

—Ne diyor, Paşa Hazretleri?

—Benim gibi masum bir hayvan dururken bu eşeklerle işin ne diyor?

Sadarete konan Güzelce Ali Paşanın biricik siyaseti hazineyi doldurmak ve Padişahın gözünü doyurmak, birer birer zenginleri soymak oldu. Bu sayede askerın Ödeneklerini intizamla verebildiği gibi, hazineyi de

352

353

taşırdı. Genç Osman'la birlikte her şeyin paradan ibaret olduğunu sananlara öyle nüfuz etti ki, bir dediği iki edilmez oldu. Devletin yıkımı pahasına servet yapmış olanları bir bir avladı. Hattâ Genç Osman'ı taht'a çıkartmış ve kendisini sadaret mesnedine yükseltmekte başrolü oynamış olan Kızlarağası Mustafa Ağaya kadar el uzattı. Ağaya, tam 2.5 milyon duka değerindeki servetini hazineye aktararak Mısır yolunu tutturdu. Padişahın, Şeyhülislâm Esad Efendiden daha nüfuzlu hale getirdiği hocası Ömer efendiye de Mekke yolu görüldü. Ömer Efendi, tam gemiye bineceği anda Sadrazamın ölüm haberini alıp, Mekke yolunun başından geriye dönecektir.

Güzelce Ali Paşa, satırını, devlet kasaları Defterdar Baki Paşaya da indirmiş, ondan da 2 milyon dukalık bir servet zaptederek kendisini evvelâ Yedikuleye hapsedmiş, sonra da Cezayire sürmüştür.

Bütün bunların özü:

Devlet, içinden ve dışından çürürken, çalınmış ve türlü kötülükler yolunda devşirilmiş servetleri bu defa hazine hesabına, fakat aynı metodla geri almaktan ibaret ve gerçek içtimaî deva tedbirinden uzak, «hırsıza karşı gaasıp» politikası... Memurları hırsız, devlet de gaasıp...

Genç Osman'ın ikinci saltanat yılındaysa İstanbul'da öyle bir fırtına, görülmemiş bir kasırga koptu ki, şehrin birçok semti su altında kaldı. Birinci yıldaki büyük Bezesten yangınında olduğu gibi, ana baba günü... Geçen seneki yangına karşı sakallarını sıvazlayıp onu hayra alâmet saymayanlar, bu hâdiseden de aynı mânayı çıkarılmakta gecikmediler.

Eski Saray, saltanatın bayatlamış güzellerine, her mânasiyle iktidardan düşmüş kadın şevketlilere mahsus . . . jam altı... Eski evrak mahzeni gibi bir yer... Tuğraları verinde olsa da yazıları silik...

Bir padişahın, kadın sultanlar hakkında:

—Eski Saraya gitsin!

İradesi çıkar çıkmaz, herkesin anladığı, artık o güzelliğin veya o nüfuzun uçup gittiğidir.

Genç Osman'ın cülus yılında, Eski Sarayda, Sahife Sultan (Baba) vefat etmişti. Safiye Sultan ki, kocası Üçüncü Murad ve oğlu, Üçüncü Mehmed zamanlarında hükümet dizginlerini elinden bırakmamış, fakat torunu Birinci Ahmed devrinden beri de, tam 14 sene, Eski Sarayda yüksek pencerelerden giren akşam güneşinin duvarlardaki mahzun akislerine karşı, hep sönük ikbalini düşünmekle vakit geçirmişti. Genç Osman'ın babası Sultan Ahmed'den öteye, Eski Saray, Osmanoğulları tacının en büyük, fakat o anda ışsız, kadın elmaslarından birine mahfazalık

ediyordu: Sultan Ahmed'in sevgilisi Mah-ı Peyker (Kevsem) Sultan... Genç Osman'ın üvey annesi.. Genç Osman'ın annesi Mah-ı Firuz Sultan ise asıl sarayda ve ikbalde... İşte, ileride oğullarından Dördüncü Murad ve Deli İbrahim'im padişahlıkları zamanında tekrar parlayacak ve daha sonra bir perde ipiyle boğulup ağzından ve burunundan kan boşanarak can verecek olan Kevsem Sultan, üvey oğlu Genç Osman şerefine Eski Sarayda bir şenlik tertiplemişti. Gayesi, eski ortağı ve şimdiki Valide Sultan Mâh-i Füzûn'un teveccühünü kazanmak, bu arada Kızla-rağasın takdirini de çekmek ve delikanlı Padişahı eğlen-dirmek... Kevsem Sultan, sönmüş ikballerin hüznü deposu, sessiz ve karanlık Eski Sarayı üç dört gün hiç alışılmamış şekilde renk, ışık ve nağme tufanına boğmuş ve yine hiç

354

355

alışılmamış şekilde, Padişahın, kızlarağasıyla beraber bu üç dört gün içinde, caz, çengi, kadın , türlü oyunlar; Genç Osman'ın gözleri önünden, Kevsem Sultanın büyülen^ sanatına ait her unsur geçirilmişti. Acaba Kevsem Sultan henüz bulûğ çağındaki Padişahın arkasında sıra bekleyen küçücük şehzadeleri için kestirme bir yol keşfetmeye mi yoksa onları sadece korumaya, yaşatabilmeye mi bakı-yordu?

Budin Valisi Karakaş Mehmed Paşadan Divana bir rapor gelmişti: Mor nehri kıyılarında bir yerde garip bir gök hâdisesi olmuş.. Bir kara bulut çıkmış ve ortasın-dan haç şeklinde şimşekler fıskırmış... Aynı buluttan bir çok kara taşlar da fırlayıp yere düşmüş ve toprağa gömül-müş.. Bunlardan bazıları 3 kantar ağırlığındaymış...

—Allah Allah; ne garip alâmetler beliriyor bu Pa-dişahın zamanında!...

Hayırdır inşaallah!... Yangın, kasırğa, semaî işaret-ler!...Hayırdır inşaallah!

ALAMETLER

Artık alâmetler yerde ve gökte birbirini kovalıyor. Fakat yerdekilere ve kul tedbirinin çerçevesi içindekilere dikkat edilmiyor da herkes gökte olup bitenleri heceleme-ye çalışıyor.

Aksaray taraflarında bazı camilerin bir ay kadar yarı bellerine kadar su içinde kaldığı büyük kasırğa ve selden sonra Naimâ'nın ifadesiyle «zir azîm taun oldu ki, misli görülmemiş idi.» Ve cülusun ertesini yılı, tam da Sul-tan Ahmed'in öldüğü gece, gökte müthiş bir kuyruklu yıl-dız.. Işığı pırıltılı ve biçimi tıpkı bir eğri kılıç... Kılıcın kabzası doğu ve ucu batı tarafında; duruş da, İstanbullu ikiye bölecek gibi...

O zaman bu sema hâdisesinden evvelâ İran muha-rebesine ait mânalar çıkarılmış, iki yıl sonraki Lehistan seferi ve peşinden Genç Osman hailesi de aynı kuyruklu yıldızla bağlanmak istenmişti... Buğdan Voyvodası (Gratyani)nin Lehliler hesabına devlete ihanet etmesi, Lehlilerin (Zolkiyefski) kumanda-sında orduyla Buğdan üzerine sarkmaları, Ozi Beylerbeyi ve Kırım Hanının mahallî kuvvetleriyle bu istilâyı kırıp bozguna çevirmeleri, Leh serdarının saray kapısında halk, teşhir edilmek üzere İstanbul'a gönderilen kesik başı ve-saire...

Bunlar, toy Padişahı, eski haşmet devirlerinden ni-şane bir seferin başına getirmek için gönüllerde yanan sevdâyı alevlendirici ilk ümit vesileleri... Başta sadrâzam Ali Paşa bulunmak üzere birçok devlet büyüğü, Lehistan seferini körükleyenlerden... Artık 18 yaşına doğru yol alan Padişahın gönlünde de bu sefer, dayanılmaz bir fetih iştiyakı... İlk şart... Ali Paşa, daha evvel anlattığımız gibi soymadığı insan bırakmıyor, hazineyi tıka basa dolduru-yor. Öyle ki, uzun zamandan beri Yeniçeri kışlalarına et veren (Skarlâti) isimli ram müteahhitten, yıllardır teslim ettiği koyunların derilerini aynen isityor ve gayet tabî olarak deriler verilemeyince, zengin müteahhide muaz-zam bir para

cezası ödemek düşüyor. Rum Patriğinden yine bir yolsuzluk bahanesiyle üçbin istiyor, otuzbin al-piliyor. Şundan bu kadar, bundan şu kadar...
Defterdar Baki Paşayla Kızlarağası Mustafa'ya ait bilyonların hazineye aktarılması bu sıralarda...

356

357

Lehistan seferi hazırlıkları ve hırsızlardan gasp Vo liyle hazineyi dolduran tedbirler devam ede dursun...

Hicrî 1030'da (1620-1621 kışı) öyle bir soğ^ bastı ki, Boğaz baştanbaşa dondu ve Avrasya kıyısından Avrupa sahiline yürüyerek geçenler oldu:

Naima:

«— 1030 şifâsında (kışında) Rebiülevvel Gurrezin-den onaltıncı gününe kadar azîm kar yağıp şiddet-i serma-dan (soğuğun şiddetinden) serâser (baştanbaşa) derya mü-cemid olup (donup) ancak akıntı ortasında bir nehr-i sagîr (küçük nehir) miktarı mahal açık kalmış idi. Rebiülevvelin onyedinci günü Saray burnu ile Üsküdar arası cümle buz olup Galatadan İstanbul'a Hasbahçeden Kireçkapıma ya-ya adam geçtiğin görenler rivayet ederler.»

İlki, Hicrî ikinci ve Milâdi sekizinci Asırda olmak üzere tarihin iki kere kaydettiği bu hâdise, Genç Osman etrafındaki harika tecellilerden ve esrarlı alâmetlerden bi-ri daha sayıldı.

Kar ve buz yüzünden deniz ve kara nakliyatı sekte-ye uğrayınca İstanbulda kıtlık başladı 70 dirhem ekmek 1 akçeye, etin okkası da 15 akçeye çıktı. Tabii Yeniçeri ve Sipahi homurtuları, «Divan-ı Hümayun» önünde Sipahi toplanmaları, Sadrâzam sayesinde verilen birikmiş aylık-lar, bir ân için kapanan ağızlar; derken 1621 ilkbaharı, para büyücüsü Sadrâzâmın tekrar parlayan nüfuzu, Padi-şah Hocası Ömer Efendinin Mekke'ye sürgün emrini al-ması ve tam gemiye binerken Güzelce Paşanın böbrek hastalığından öldüğünü duyup saraya dönmesi... Vesaire vesaire..
Genç Osman Lehistan seferine niyetlenince, ileride tarihin en büyük padişah cinayetine bizzat mevzu teşkı

358

tmek üzere, âdeta bu cinayeti davet eder mahiyette, ken-?, ^çük padişah cinayetlerini işlemekten geri kalmadı.

Büyük meziyetlerle ışıdamaya başlayan kardeşi Şehzade Mehmed'i öldürdü. İlk meşveret, yeni Kızlara-ğası Süleyman'la:

—Ne dersin ağa?

—Tedbiriniz hikmetin tâ kendisi, efendimiz! Böyle bir şehzadenin yaşaması caiz değildir.

Ondan sonra Şeyhülislâm'a müracaat:

—Kardeşim Mehmed'in öldürülmesini meşru gös-terecek fetvayı vermenizi dilerim!

Fakat Şeyhülislâm Esad Efendi, bir müddet sonra kızını vereceği Padişahın hatırından, şeriatı çok üstün tut-mayı bildi:

—Sultanımdan af dilerim; ben, kardeşiniz şehzade Mehmed'in öldürülmesini meşru gösterecek fetvayı vere-mem! Seriate iftira edemem!!

Rumeli Kazaskeri Kemalettin isimli bir bedbaht, hiçbir zaman gerçekleşemeyecek bir ümit, Şeyhülislâm olmak ümidi peşinde seriate ihanet etmekte tereddüt gös-termedi ve kendi manevî ölümüne bedel, genç şehzadenin idam fetvasını dayadı.

Masum şehzade Mehmed, birdenbire kapısının açıldığını ve içeriye, ellerinde kemendler, pala bıyıklı ka-ya parçaları halinde hissiz cellâtların dolduğunu gördü. Cellâtlar tek kelime söylemeden

üzerine saldırır ve ke-mendler boynuna dolanırken, şehzade Mehmed, içinde tek leke görünmeyen saffatli gözlerini, tepesindeki kub-beyi delmek istercesine yukarıya kaldırdı ve acı acı hay-kırdı: «—Osman ; Allah'tan dilerim ki, ömür ve devletini rüzgâr savursun! Beni nasıl öldürüyorsan senin de canını öyle alsınlar!»

Naimâ'nın diliyle:

359

«— Osman: Allah'tan dilerim ki, ömr-ü devlet' berbâd olup beni ömrümden nice mahrum eyledinse s dahi behremend olmayasm!»

Naimâ devam ediyor:

«—Ol vakt-i yeeste suz-u derûn ve inkisar-i kalb ' mahzun ile ettiği beddua icabete karîn olup zaman-ı kalild mücazâtı zuhur etmiştir.»

(O yeest vaktinde iç acısı ve kalb kırıklığı ile ettiği beddua kabul edilip cezası kısa zamanda göründü.)

İşte, atalarının bu yoldaki cinayetlerine nispetle yaptığı pek küçük bir şey olsa da, Genç Osman'ı bekleyen akıbetten en keskin ve manalı alâmet budur.

VESAİRE VESAİRE

Zenginleri sıkboğaz edip hazine doldurmaktan baş-ka marifeti olmayan Sadrâzamın ölümünden sonra «Mühr-ü şerif» Hüseyin Paşa isimli arnavutta... Bostancı, derken Bostancıbaşı, sonra vezir ve en sonra Sadrâzam... (Hammer)e göre o «müteassıp bir müslüman ve hiçbir ruh ve siyâsî terbiye görmemiş kaba bir adam»... Yine (Hammer)in fikrinde Hüseyin Paşanın anlayışı:

«—Dünyada Türk Padişahından başka hükümdar yoktur ve gerisi ancak onun keyf ve emriyle hüküm sü-rer.»

O devirde Üsküdarlı Aziz Mahmud Efendi isimli bir şeyh vardır ki, bütün devlet büyükleri onun eteğine tu-tunmaktan başka çare bulamazlar. Canı ve malı tehlikede olan kimse, Aziz Mahmud Efendiye sığındı mı, emniyet-tedir. Ölen Sadrâzam bile, Boğazm donmasını takip eden kıtlıktaki karışıklıklarda, o günedek hiç aldırmadığı şeyne

u kurbanlık koyun takdim etmiş ve böylece nefesine • abında bir sığınak hazırlamayı uygun bulmuştur.

Aziz Mahmud Efendinin cübbesi altın saklananı, e Yeniçeri çıkarabilir, ne saray , ne kimse!...

Artık onsekizinci yaşını süren Genç Osman, kendi-sinde için için beslenen ve bugüne kadar hiçbir tarihçimi-zin tam bir kıymet hükmüne bağlayamamış olduğu yep-yeni ve gözü kara fikirlerle gelişirken, ilk tavrı, vezirlerin boyunduruğundan sıyrılmak ve istiklâl göstermeye dav-ranmak oldu. Gece, hattâ gündüz, kılık değiştirmiş, arka-sında kendisini gizlice takip eden silahşörleri, bizzat kol geziyor, halkın ve askerinin iç hallerini teftiş ediyor. îleride daha yakından göreceğimiz bu halk tabakalarına nüfuz ve serkerdelere şiddet gösterme gayretiyse kimsenin hoşuna gitmiyor. Tabîî işlerine gelmeyenlerin...

Sefer hazırlığı boyunca köpürmekte... Bu, Padişa-hın içine öyle işlemiştir ki, cazibeli anlaşma teklifleriyle gelen Leh elçisi, Payitahta sokulmuyor bile.. Küçük çek-mecedan gerisin geriye döndürülüyor. Genç Osman'ın kulaklarında babasının bir sesi:

«—Sınırlarımızı talan eden Kazakların iplerini Lehliler oynatır. Onlara hadlerini bildirmek gerek...»

İngiliz sefirinin aracılık teklifi de şu cevapla redde-dildi:

«—Hudut boylarımızda at oynatan Kazakların hakkından gelinecektir.!»

1621 yılının Nisan ayı sonunda Davut Paşa sahra-sına Padişahın otağı kuruldu ve tuğları dikildi. Dokuzgün sonra da Padişah gelip ordugâhının başına geçti.

Mayıs ayının başlarında (Kamerî Cemaziyelâhir ayının son günü) güneş tutuldu ve ertesi günü karargâh ve

birlikleri yola çıktı. Al sana esrarlı alâmetlerden biri d
ha!... a~

Naimâ, güneş tutulmasından evvel ve sonraki h' kaç günün uğursuz sayılması gerektiği halde bunlara dile kat edilmediğini kaydeder. Naimâ'ya göre, Padişahı cülus günü de böyle bir «Yevm-i nahs»e, uğursuz gun rastlamıştır.

Evvelâ şeriat ve iman, sonra-selim akıl ve ilimle zerrece ilgisiz, hattâ onlara zıt olan bu türlü bâtil inanışla-ın , devir devir, memleket idare edenlerle, Naimâ gibi bir tarihçi nazarında nasıl makbul tutulduğuna ve ilâhî sırlara bağlı sonsuz meçhuller içinden bu türlü malûmlar devşir-meğe kalkmanın ahmak cesaretine şaşmak lâzım...

. Padişah, Edirne yolu üzerinde bir köprüden geçerken, köprünün kemerlerine gizlenmiş ve bu sebeple hassa askerlerinin gözünden kaçmış dört Hintli derviş, kimbilir ne gibi bir niyaz ve duada bulunmak üzere birdenbire meydana çıkınca, Genç "Osman'ın atı ürktü ve şahlandı. Attan düşecek kadar sarsılan Hünkâr, o kadar sinirlendi ki, Hintli dervişlerin dördünü birden sualsiz sepetsiz, ora-cıkta idam ettirdi. Sefere giderayak, Şehzade Mehmed'in kanından sonra ellerini bulduğu bu serseri dervişlerin ka-nı, her halde, kendisi için uğur getirici değildi.

On gün Edirne'de kaldı ve cenk talimleri yaptı. Ha-ziran başlarında Balkanların yolu...

Yağmurlardan, Bal-kan dağlarını aşmak çok zahmetli oldu. Binlerce yük hay-vanı öldü. Çadır yüklü develerin geçemediği yollarda, vaktiyle hediye gelen filleri kullandılar.

Yeniçeri ve Sipahilere* padişahların ilk seferlerin-, verilmesi âdet olan ellişer akçe bahşiş... Bahşiş, tek öl-çü!-

Eski Sadrazam, yeni «Kapudan-ı derya» Halil Pa-

Karadenizde esir ettiği 200 Kazakla karargâha geldi, gırları, fillere ezdirmek, çengele asmak, kazığa vumak, ok talimlerinde nişan tahtası diye kullanmak suretiyle öl-dürdüler.

Tunaya köprü kuruldu ve karşı yakaya geçildi.

Genç Osman, sırtında Kanunînin zırhı, at seğırt-mek, gürz sallamak, ok atmak ve türlü marifetler göster-mekle meşgul...

Bir gün Tunanın bir kıyısından öbürüne ok yetiştir-meyi başardı ve okunun değdiği yere bir sütun dikildi. Kazak esirlerinden birkaçını da oklara hedef tutmayı, hâttâ yakınlarından bir ikisini yaralamayı ihmal etmedi Ağustos başlarında Diyarbekir Beylerbeyi Dilâver Paşa da, emrindeki kuvvetlerle orduya katıldı.

Bu cümbüşlü, âlemlî, eğlenceli yürüyüş içinde ye-niçeriler, grup grup ordudan sıvışmaya başladılar. Galiba umduklarını bulamamışlar veya hevesleri kaçmıştı.

Hemen bir lâftır döndü:

—Orduda Yeniçerinin yarından ziyadesi sıvışmış!..

Padişah, yoklama yaparcasına umumî bir teftiş em-retti; ve adam başına yarımşar kuruş bahşiş verilerek ye-niçerilere Padişah huzurunda bir geçit resmi yaptırıldı. Geçit resmi bile ancak bahşişle mümkün oldu. Ve Ocak kabadayıları bu halden fena halde alındılar, söylendiler ve öfkelerini yuttular.

Sadrâzam Hüseyin Paşayla Moldavya Voyvodası, düşmanın 5000 kişilik bir akıncı firkasını darmadağın et-tiler. Bunlardan bir mağaraya sığınan 80 nefer, Padişahın emriyle ve huzurunda, mağara ağzında yakılan otların du-maniyle boğduruldu. Dünyanın en büyük mazlumların-

dan biri olan Genç Osmanın zulüm zevkini inkâra rtiec var mıdır?

Ağustos sonunda Hotin önlerine yaklaştılar, fy^u telif cinsten düşman, 12 ve 6 bin neferlik iki bölüm halin, de ve müdafaada.... Birbiri arkasından dört hücum. Birin, cisi oldukça başarılı, 12 sahra topu, 32 bayrak, 2 büyük Alman bayrağı, ganimetler arasında... Binden fazla düş-man ölüsü cenk meydanında...

Kırım Hanı emrinde 50.000 tatar, Kazakları basar ve korkunç bir akına girişirken, ikinci ve üçüncü hücum-lar netice vermedi. Dördüncü hücumu Padişah bizzat ida-re etti ve bu hücum da kırıldı. Ordunun kaybı ağır...

Sadrâzamin emriyle ateşin en tehlikeli noktasına sürülen Budin Paşa'sının kuvvetleri eridi ve Karakaş şehit düştü. Sadrazam, göz göre göre yardımını esirgemişti... Padişah, Hüseyin Paşayı Sadrazamlıktan attı ve yerine Dilâver Paşayı geçirdi. Beşinci hücum, fedakârca cenge tutuşan Rumeli Beylerbeyi ve Kırım Hanına yeniçerilerin yardım etmemesi yüzünden parçalandı. Altıncı ve son hücum da, yine Yeniçerinin harp şevkini tamamiyle kay-betmiş olması yüzünden ezilince orduda «sulh» sözleri dönmeye başladı.

İşte, kendi öz vatanını işgal altında tutanların dışa-rıya karşı halî; ve işte her gaye ve plândan mahrum, (fan-tezik) bir seferin neticesi!...

Hotin'in Buğdan çerçevesine iadesi ve Kazak teca-vüzlerinin önlenmesi gibi en adi şartlar altında sulh...

Osmanlıların kaybı 60.000 kişi ve Güzelce Ali Pa-şa tarafından doldurulan hazine!... Ve bilhassa başka bir şey: Ruh!...

FELÂKET YILI

Padişah, ne zafer, ne hezimete benzeyen , fakat he-jef ye temelini kaybetmiş gayretler içinde bütün bir dev-let çöküşünü ifşa eden ve bu bakımdan her bozgunu göl-gede bırakan Hotin seferinden bir kahraman edasiyle döndü.

Şu mısralara bakınız:

Aferin ey rûzigârın şehsüvar-ı safderi!

Arş'a as şimdengerû tig-i süreyya cevheri!

(Ey yeryüzünün kahraman atlısı, sana aferin! Ülker yıldızı cevherli kılıcını bundan böyle Arş'a as!)

Bu beyit, tam mânasiyle felâket ve akamet ihtarcısı Hotin seferi dönüşünde Genç Osman'ı mânalandıran şair Nefî'nindir. Gerçek mânalarla Nefî'nin hülyası arasında bir nispet kuracak olursak, büyük şairi, mübalâğa üstadı değil, eşyayı tersine çeviren bir hokkabaz saymak icap eder. Nefî, Türk kılıcının tam da solmaya ve paslanmaya başladığı anda, bu vakıanın acısını haykıracağına, o kılı-cı, hem de Arş'a asmaktan dem vuruyor!.

Felâket yılı 1622'nin eşiğinde, 1621'in son ayla-rında Padişah, sefer dönüşü Edimede... Şafakların kendi-sine penbe yüzlü bir zafer yavrusu doğurduğunu görme-miş olsa da, saraydaki Haseki Sultandan bir şehzadesi ol-duğunu haber almıştır. (Milikliya)dan çevirme Meleksi-ma isimli, âdi bir Rus ailesinden, el değıştiren değıştiren «zlarağası Mustafa Ağaya kadar gelmiş, onun tarafından azad edilmiş ve nihayet Genç Osman'a nikahlanmış, fevkalâde güzel bir cariye...

Padişah Edirneyken, senenin son ayında Has v Sultan, birbuçuk aylık şehzadesiyle beraber Edirneye ' liyor ve bütün vezirlerin katıldığı muhteşem bir karşılaşma! töreniyle, yavrusunu, 18 yaşındaki Padişahın kollarına* rakıyor.

Korkunç sene girmiştir.

Padişah İstanbul yolunda...

Ocak ayının ilk günlerinde, sefere çıkış otağım kurmuş olduğu Davut Paşa sahrasına ulaşıyor.

Orada Kaptan Paşanın büyük ziyafeti... Birkaç gün sonra depde-beyle İstanbul'a girilecek...

Peygamberler Peygamberinin doğum yıldönümü olan 12 Rebiülevvel tarihinde (25 Ocak 1622)

Topkapı Sarayından içeriye giriyor.

Askerlerin suratı asık ve kalbi kırık... Kendilerine hak tedarik etmek için sebep üstüne sebep gösteriyorlar:

Birincisi:

«— Seferde yarımşar kuruş bahşiş karşılığında bi-ze yoklama geçidi yaptırıldı! Şerefimiz kırıldı!»

İkincisi:

«— Karakaş Paşanın şehadetinde fena halde suç-landırdık! İşitmediğimiz lâf kalmadı!»

Üçüncüsü:

«— Seferde getirdiğimiz düşman kellelerine veri-len parayı 1 altuna indirdiler. Başımızı tehlikeye atıp baş aldığımız halde, getirdiğimiz kellelere 1 akçe bile etmez, dediler!»

Dördüncüsü:

«— Hotin kalesinin zaptedilemeyişi, bizim gay-retsizliğimize, yüreksizliğimize verdiler!»

Beşincisi:

«— Asker, Mısır askeridir; bunlara verilen ulufe ziyandır, diye lâflar alıp yürüdü! Bizden soğudular, bizi de kendilerinden soğuttular! »

altıncısı:

« Padişahın, geceleri tebdil çıkıp meyhaneleri

v.»

«tığın ve ele geçirdiği yeniçerileri denize attırdığını da unutmuş değiliz!»

Genç Osman saraya ayak basınca Velâdet Kandili seferden dönüşü münasebetiyle umumî şenlik emri verdi. Yüksek devlet makamlarını işgal edenler arasında da değişiklik yaptı. Sadaret, İran seferinde büyük fedakârlıklar gösteren ve hizmetlerinden başka servetini de Padişaha arzeden Hırvat asıllı Dilâver Paşada... Eski sadrâzam, Ermeni asıllı Halil Paşada İkinci Vezir... Seri-ate tam bağlılık içinde açık fikirli ve hür seciyeli, vakur ve emin Esad Efendi, daima Şeyhülislâm... Saray içi nü-fuz da, Padişah Hocası, hodbin ve haris Ömer Efendi ile, Şehzade Mehmed'in öldürülmesi ve Lehistan seferi bah-sinde Padişahı teşvik eden, mağrur ve beyinsiz Kızlarağa-sında...

Bir hengâmedir gidiyor!

İşte Genç Osman'ın ruhunda bütün bu geliş ve gi-dişe karşı ilk nefis murakabesi bu hengâmede başlar.

Nefis muhasebesi...

Çok sevdiğimiz, sık kullandığımız ve mutlaka üs-tün yaratılışların çilesi diye ele aldığımız bu hassa, Os-manlı Padişahları içinde ve derece derece beş şahısta var-sa bunlardan biri Genç Osman'dır.

İnsanın, iç ve dış âlemleri arasındaki nispetler tab-losunu çizmek ve şahsiyetini bulmak borcuna dayanan bu UM hassa, Genç Osman'ın seciyesinde, hele kendisi gibi Çocuk yaşındaki bir padişaha göre iptidâî çapta da olsa, en esaslı noktaları kuşatmaktadır:

1 — Genç Osman, delilsiz ve rehbersiz, Yeniçeri-nin bütün çürüyüşünü görmüş, Yeniçerilik müessesesini,

topyekûn, olanca etrafı ve muhitiyle kökünden kazım v hükmüne varmıştır.

2 — Osmanlı Padişahlarını, anane veya «adet-i k dime» klişesiyle her yeni, doğru ve güzel hareketten alı¬ koyan kalıpları parçalamak azmindedir.

3 — Körü körüne kalıp ve çerçeve taassubunun dı¬ şına çıkmakta ilk davranış olarak, halktan ve Türk ırkın¬ dan evlenmek gayesini gütmektedir. Başlıca niyetlerin¬ den biri, devşirme harem usulünü yıkmaktır.

Başta ilki olmak üzere bu üç büyük mesele genç Padişahın ruhunda bütün bir fikir ve dâva kaynadığına ve eğer ömrü 18 yılda tükeneceği yerde, 28, 38, 48'e kadar uzasaydı kendisinden gerçek inkılâp çağında çok şey gö¬rülecek olduğuna işarettir.

Rusyalı Meleksima Sultanı zevklendirmek için askerî bir tören yapıldı. Bu törende, sanki iftihara değer bir fetih temsili veriliyormuş gibi, o mahcup Lehistan harbinin bazı sahneleri, kale hücumları ve batarya zaptı tarzında gösteriler tertiplendi. Cümbüş sırasında bir tüfe¬ğin rastgele patlamasıyla iki aylık şehzade yaralandı ve öldü. Osmanlı tahtı veliahtını, dikine nesep çizgisine göre ilk namzedini kaybediyor demektir. Genç baba, Genç Os¬man'ın, hususiyle Haseki Sultanın acısı büyük... Rusyalı Sultan hesabına telâfisi çok zor olan kaybı gidermek, Pa¬dişah için kolay... Genç Osman, kendisine üç zevce daha almaya karar verdi. Fakat devşirme cariyelerden değil halktan, kendi tebaasının hür kızlarından...

İşte ilk yenilik hamlesi!...

Nasıl olur?

İtirazlar üstüste yağıyor:

— Olamaz! Osmanlı kanununa uymaz! Padişahlar

•yelerden başkasını alamaz! Padişaha kız verecek aile-°\ r(Je, taht ihtirası ve saltanat nüfuzu uyanır sonra!.. Ola¬ padişahın iradesi karşısına irade çıkarılamaz!

Genç Osman, saffet ve sıhhat devrinin en parlak misâllerini verdiği ve sadece Bizans tesirinin engel oldu-"u o güzelim fikri, halktan evlenmek idealini hemen ger¬çekleştirdi; ve «Harem-i Hümayun» un kapkara yüzlü ve delik burunlu cendere geleneğini yıktı. Evvelâ Pertev Pa¬şanın, sonra da Şeyhülislâm'in, o doğru özlü ve sözlü Esad Efendinin kızını, törensiz ve gösterişsiz, aldı. Bütün paşaların ve ağaların öğütleri dışında oldu bunlar... Kim¬se bu yeniliğe akıl erdirememiştir. Şeyhülislâm bile, din ölçülerince bu en güzel ve makbul tarzı bütün ruhiyle be¬nimseyeceği yerde, kimbilir nasıl bir hisle:

— Atalarımız hep cariye almışlar; size de öyle yap¬mak düşer!

Diye, kızını Padişahıtan esirgemek istedi. Belki de netameli işlerden uzak kalmak ve belâlı dâvalara mevzu olmamak istiyordu. Hep Bizans ve «idare-i maslahat» po¬litikası. .. Nihayet ısrara dayanamadı, verdi.

Şimdi iş büyük yenilikte... İsmi Yeniçeri olan çü¬rümüş teşkilâtı atıp yenisini getirmekte... Sözde «yeni» den ne çıkar, gerçekte «yeni» yi bulmak lâzım...

Genç Osman, yeniçerilerin şehirde körüklediği tür¬lü ahlâksızlık, kötülük, eşkıyalıkla çarpışmayı ön plâna aldı. Eskisinden çok daha sert ve keskin, gece ve gündüz İstanbulu murakabeye koyuldu. Etrafında birkaç emin adamı, paşa, ağa ve hassa askerleri, bazan büsbütün yal¬nız ve sadece uzaktan kontrollü, değişik kılıklerle ve hep yaya, en hücre köşeleri dolaşılıyor. Rastgeldiği sarhoş ve saldırgan yeniçeriye yakalıyor ve denize atıyor. Halk¬tan onlara uyanlar da zindana ve küreğe... Şarap ve tütün hakkında şiddetli emirler...

Bir de tıpkı İkinci Abdülhamid'de olduğu gibi, is-

mini «pinti» ye çıkaran tasarruf tedbirleri ve israfa mâ sıkı el...

Ve ortada, Padişah'tan memnun olanların değil d yaka silkenlerin tavrı ve edası...

Felâket yılının başında ne garip dünya!...

PLÂN

Lehistan seferi Genç Osman'ı büsbütün uyandır-mıştı. Zaman onun 18'inci yaşı içinden akarken, olgun-laşmaya başlayan içiyle binbir hâdisenin fokurdattığı dışı arasında öyle bir mîzan doğmaya başlamıştı ki, o artık her şeyi sezer ve anlar oymuştu.

Etrafında kimse yok... Sakallı insanlar, çeneleri al-tında, kaba kuvvetin geçtiği yolları temizlemekten başka vazifesi olmayan birer süpürgecik taşıyor... Bu talihsiz delikanlı sultana öğüt verecek, onu görgü ve tecrübenin verimli iklimine çekip geliştirecek, hakikate erdirecek, iman ve İslâm gayretinde tek kişiden eser mevcut değil... Üstelik, çevresindeki her şey ve herkesi fikir çilesine tut-kun ruh yerine, madde hazzına düşkün nefis yolundan, onu, görmemenin, bilmemenin, düşünmemenin karanlığı-na çekiyor... Bohçalar içinde saklanan «Emanet-i Müba-reke», ruhlardaki mâna bağlarından kopmuş eşya parçala-rıdır ve asıl mukaddes emanet, işte kül altında nefes al-maya çalışan bir kıvılcımdan ibarettir. Şu Yeniçerinin ha-line de bak!... Kelimede şeriatten başka şey bilmeyen ve hakikatte ondan gayri batırdığı olmayan, bu mankafa, ter-sinden yobaz, yüreksiz, soysuz, zulümde tek, vahşette bi-ricik güruh, kan ve ateş içindeki Anadolu çocuğunun ka-nından gelmişe benzer mi?

Çocukluğundan, görgüsünden, aldığı terbiye ve telkinlerden başlayarak her şeyin kendisini gaflete çekngl

370

reiiÇ Osman, başını, Topkapı sarayının taş duvarlarına -j ^ (Dinüş düşünüyor ve gözünün önünden devlet kadrosu-u geçiriyor. Acaba şunları görüyor mu:

Sadrâzâmın en sadığı, emir bekleyen, balmumun-(ian, koca kavuklu bir manken... Şeyhülislâmın en dürüs-tü kendi içine kapanık, belâlardan ürken ve selâmeti ke-narda arayan bir münzevî... Hocası, hikmet değil, «bâb» okutur ve menfaat dolapları çevirmekten başka marifet bilmez... Kızlarağası da, yedi iklim, dört bucaktan gelme cins cins piliçlerin kümeşçisi sıfatıyla kendisini devlet çiftliğinin patronu farzeder. Paşa çalar, ağa soyar, efendi yutar, bey kapar ve bütün bunları her insanın gerisindeki görünmeyen adam, millet çeker.

Bu dekor ve unsurlar içinde, 18 yaşındaki toy Pa-dişah'tan ne beklenebilir? Böyleyken, bu dekor ve unsur-lar içindeki toy padişah, kötüyü görmek ve iyiyi özlemek bakımından çifte kanatlı bir (idealist)tir.

Genç Osman'ın ilk (idealist) fikir davranışı, Yeni-çeri ocağını temelinden yıkmak ve onun yerine Anadolu Türkünden yepyeni bir ordu kurmak...

Bu, o günün şartlarına göre, fikirlerin fikri, idealle-rin ideali, kurtarıcı değerinde bir görüş ve hamle başı... Ancak iki asır sonra anlaşılabilen bu gerçek, Genç Os-man'ın devrine ve o zamanki umumî kıymet ölçülerine şöre, büyük çapta bir ileriye seziş hedefidir.

Fakat bu dâva çetin mi, çetin!..

En küçük şüphe, gocunma, Yeniçeriye ayaklandırma-"dir; ocağında, her ân devletin kafasına indirmek üzere "azır bulundurduğu kazanı kaldırtabilir. Millet müdafaası 'Çu bir arada tutulan ve beslenen bu teşkilât, cihanda, ne haÇİ, ne düpedüz kâfir, hiç bir düşmanın ulaşamayacağı
371

vahşet çapında, öz milletinden intikam almaya kalkabiliri

Bu yüzden, gayet ince, sinsî, gizli, dâhice tertir ve birden bire tepeden inici bir hareket düşünmek lâzım...

Genç Osman durumu pek güzel kavradı; ve hareketi, temel şartlarından birini çocukça ihmal etmesi müs-tesna, ustaca plânladı:

Hacca gidecek; bu vesileyle Anadoluya geçecek Suriye ve Hicaz üzerinden bir kavis çizip dönecek ve ter-tipleyeceği yeni orduyla İstanbul'a gelip Ocağın köküne kibrit suyu dökülecek... Yanında ancak, Samsuncubaşı ku-mandasında 500 seçme yeniçeri ve 1000 sipahi, «Rükâb-ı Hümayun» emirleri, 40 «müteferrika», 40 Divan kâtibi, gedikliler, Sadrâzam, Defterdar ve Nişancı Paşa buluncak... İstanbul'da sadaret kaymakamı, eski Sadrâzam Hüseyin Paşa olacak ve filân ve falan paşalarla, İstanbul, Edirne ve Bursa gibi noktaların muhafazasına memur edilecek...

Bu, gerçekten akıllıca plânın temel şartı, hiçbir şekilde aslı gayeyi sezdirmemek ve devlet büyüklerini ani bir «oldu-bitti» karşısında bırakmak, üstelik hac seferini de gizlercesine sunî bahaneler peşinde koşmamaktır. Genç Osman ise, İstanbul'a taarruz gününü bile vezirin-den gizleyen atası Fatih'in bu inceliğinden gafil, hem maksadını yakınlarından gizleyemedi; hem de bu maksadını en güzel vesilesi olan haccı belli etmemek istercesine birtakım başka ve zarif bahaneler aramaya kalktı.

Yani, açık olması gerekeni acemice örtmeye kal-karken, gizli kalması icap edeni de saklayamadı. Buna edebiyat dilinde «zaaf-ı telif» derler ki, ku-mandan, sanatkâr, lider, âlim, devlet büyüğü, ihtilâlcî, her büyük iş ve eser sahibinin düşmemek için en fazla dikkat etmesi gereken noktayı gösterir. Muvaffak olamayan her iş ve eser, yalnız bu yüzden bütün tesir, telkin ve

tini kaybeder; ve bu hale düşen hükümetleri üç be gözü kara çapulcu alaşağı edebilir.

Genç Osman da, hac meselesini, açık ve müstakil olarak ileriye atıp asıl muradını gizleyeceği yerde, evvelâ haccım gizlemek, bunu inanılmaz bir bahaneyle peçele-meye kalkmak, sonra da asıl maksadını örtmemek gibi bir zaafa düştü. Tuttu; her şeyden evvel Dürzî beyini tepele-mek için, Suriyeye gideceğini ilân etti. O zaman hayret ve kırıklık büyük oldu. Vezirler, önünde hürmetle eğildi-ler:

—Nasıl olur, efendimiz; âdi bir âsinin üzerine biz-zat padişah gider mi? Karadan bir vezir ile denizden Kap-tan Paşayı göndermek, böyle basit bir iş için yetmez mi?

Bunun üzerine biraz kekeleyen Genç Osman, doğ-rudan doğruya şu emri verdi:

6100 kadirge hazırlansın! Bunların donanımı için hazineden 80.000 altın verilsin! Tunus ve Cezayir bey-lerbeyi de gemileriyle donanmaya katılsınlar!

Âsi Dürzî beyine imdat etmek ve Türk donanması-nın yaktığı bazı şehirlerin intikamını almak için Mesinada 60 kadirge ve 6 kalyon hazırlanmakta olması Padişahın emrini makul gösterdiği halde kimse buna inanmadı, dili-nin altında başka bir mâna bulunduğu hissini verdi ve çok geçmeden haber patladı:

—Padişah hacca gidiyor!

İşin bu tarafı açıkça ortaya konulamadığı için, şim-di de bu mânanın dili altında bir başkasını aramak gereki-yordu.

Hac seferinin ihtiyaç gösterdiği zahire vesaireyi tertiplemek için Suriye ve Mısır'a bir saray baltacısı gön-derilmişti. Ciddeye erzak nakli için kullanılmak üzere ge-miler tedariklenip Mısır valisine gönderilmesi, Mekke Şerifine yazıldı. Padişahın yolundaki valiler, binlerce çu-val buğday, pirinç, şu, bu, tedarikine memur edildiler.

Bunca hazırlık niçindi? Tabî bütün bunlar, Mekkeden T tanbula kadar her yerde duyuldu ve hac maksadı mey/ na çıktıktan sonra, dâva onu da aştı. En güzel tasarın^ baştan başa «zaaf-ı telif» ile dolu, tatbikat noktaları. m> Plân, esas bakımından fevkalâde, fakat usul nokta sından çocukçaydı; ve bu yüzden kimbilir ne tepkilerle karşılanacak ve ancak iki asır sonra gerçekleşmesi mu-kadder bir esası, küçük usul zaaflarına nasıl kurban edip bırakacaktı?

TEPKİ

Sadrâzam ile Şeyhülislâm, Padişahı hac fikrinden vaz geçirmek için ellerinden geleni yaptılar. Olmadı. Hünkâr kayınbabası Şeyhülislâm Esad efendi, ilerideki fetvasını açıkladı:

«— Padişahlara hac lâzım değildir. Yerinde oturup adi eylemek evlâdır. Caiz ki, bir fitne zuhur ede»

Şeyhülislâm damadı Padişah, asla bu itirazlara kanmıyor, fikrinde direniyor, fakat yine o «zaaf-ı telif» neticesi, bir türlü vezirleri ve müşavirleri üstünde, hâkim bir iradenin inandırıcı tesirini bırakamıyor. Bir çekişme—dir gidiyor. İş, daha başlarken bozuk... Hünkâr muallimi Ömer Efendiyle Kızlarağasından başka bütün devlet re-cülleri seyahatin aleyhinde... Öbürleriyse, Padişaha sefer fikrini güya kendi buluşları olarak telkin edenler, Mısır ve Suriyeden toplanacak itaat ve şecaat sahibi askerlerin meydana getireceği mükemmel ordu dâvasını aşıl原因lar...

Yanlış ve hasis görüş!..

Genç Osman'ın büyük idealini küçültücü, bu ideali bir iki saray maskarasının oyuncağı ve Padişahı onlara bağı bir (otomat) diye gösterici bu telkin ve tahrik

f gülün hiçbir Türk tarihçisinin çıkmayışına

Tyret ediyorum! (Hammer) gibi maksathı ecnebiler bir arafa, fakat Türk tarihçileri, henüz toyluk duvarını aşma-mış olsa da Genç Osman'ın bir ideal çilesi yaşadığını, Yeniçeriliği kaldırmak ve halktan evlenmek fikrinin sırf kendi şahsiyetinden doğduğunu görmemiş olmak, âdi hikâye nakillerine kapılmak ve bunlardan bir (sentez) çı-karamamakla, her zamanki halimizi, hususiyle nice eksik arasında ayrıca mütefekkir tarihçi noksanımızı açığa vu-ruyorlar. Yoksa, Genç Osman'ın fikrini hafife alan ve onu bir zenci ile, kavuklu bir ahmağın dürtüklemesi sa-yanlar, teşebbüsteki manasızlığın ve Yeniçeriliğin müda-faacısı mıdırılar?.. Bu nokta, şu veya bu şahıs cephesinden değil, çürümüş ve millete belâ olmuş, imtiyazlı bir kuv-vet teşkilâtının manasına son zamanlara kadar nüfuz edi-lememiş olmak yönünden mühimdir.

Genç Osman fikrinde tamamıyla (orijinal) ve şah-siyetlidir; ve o iki saray adamının telkinleri, olsa olsa, Prens (Hamlet)in bulut teşbihlerine kafa sallayan (Polon-yüs) gibi, samimi veya mürâî, bir tasdikten ibarettir. Bel-ki talihsiz çocuk, bu iki kafa sallayıcıdan başka çilesini doğrulayacak kimse bulamamıştır. Hattâ ölüme götürü-lürken, can korkusu yüzünden bunlara kapılmış olduğunu söylemiş olsa bile, kedisini (idealist) bir mazlum merte-besine yükseltici fikir hüviyeti ondan esirgenemez. Ve ni-hayet bu iki saray ibişinin, -Hoca Ömer Efendi kardeşi Karakaş Efendinin Mekke Kadılığı hikâyesine rağmen-Padişahı seyahate teşvik etmekte hiçbir menfaat dalavere-leri düşünülemez.

Genç Osman, anavatan boyunca sefer ve yeni ordu Sevdası içini kemirirken, seciyesindeki yenilik zevkini

her vesileyle gösteriyordu. Porsumuş güzeller deposu v türlü malihulyalar çevresi Eski Sarayı tasfiyeye kalktı Sarayın 200 cariyesini de kocaya verip o kocaman v uğultulu diş arı kovanını boşaltmak derecesine kadar dii şüdü. Kız kardeşlerinden ikisini kocaya verdi; ve sarav basitleştirmek, her köşesinde bir entrika çöreklenen ve i bazen en âciz ferdi padişah olan o (melankoli) mekânını güneşe kavuşturmak istedi. Yaptığı her hareketse, eski nizamda takıntısı olanları gücendirdi, herkese battı ve o bir türlü sevillemedi, anlaşılamadı. Kardeşi Mehnmed'i Hotin seferi başında kalbsizce boğduran, bedduasını alan, esir kazaklar üzerinde de ok talimleri yapan Genç Osman, bu tarafıyla atalarının bir çoğundan farklı değilken, asıl gizli bir tarafıyla hepsinden başka, içli, hüznü ve dü-şünce girdapları içinde bunalmış bir ruh taşıyordu ama, bunu kimseye anlatamıyordu. Kimse onun kabuğunu so-yup içini tadamıyordu. Şiddetine rağmen öyle hisli bir cephesi vardı ki, bir gün değişik kılıkla halk içinde cirit oyunu seyredirken biri kendisine çarptı ve muhafızları ta-rafından dövülmeye başladı; fakat o derhal buna engel ol-du, adamdan af diledi ve kendisine elli altun ihsanda bu-landı.

Zamanının İngiliz sefiri (Sör Tomas), Genç Osman aleyhinde şunları kaydederken, anlayanlarca onu methet-mektedir:

«— Bu hükümdar her bakımdan nefret çekmiştir. Askerin gözünde hakîr, vezirler kendisinden yüz çevir-miş, din adamları ona lanet eder... Kanunları ve âdetleri değiştirir ve kaldırır; daima evham ve hayâllere gömülü-dür. Devleti ve cedleri hafife alır; türlü kılıklara girip meyhaneleri ve fena yerleri dolaşır. Bu yüzden kendisim âdi ve saygı değmez bir insan yerine koymuştur.»

Muazzam bir rüya gördü:

Üzerinde zırh, tahtına geçmiş, Kur'ân okuyor... Rîrden, karşısında Allahın Resulü, Kâinatın Efendisi... Kur'anı ve üzerindeki zırhı alıyorlar ve bir tokat indirip nu tahttan düşürüyorlar... Genç Osman sürünerek mu-kaddes ayakları öpmek istiyorsa da muvaffak olamıyor.

Hoca Ömer Efendinin tâbiri:

«— Hac seferini uzatmış olmanıza karşı bir ihtar, bir suçlandırma...»

Üsküdarlı Şeyh Aziz Mahmud Efendinin tâbiri:

«— Kur'ân Şeriat, zırh dünyadır; size gereken töv-be ve istiğfardır.»

Buna rağmen rüyanın esaslı bir tâbire kavuşturul-muş olduğu iddia edilemez. Nitekim kısa bir zaman sonra yerden yılanlar gibi fıskırıveren hâdiseler, rüyayı tam tâbir etmiştir. Böyleyken insanlığın gaye noktasını ve Ufuk - Peygamberini rüyada görmüş olmak devleti, din inceliklerinden anlayanlarca, Genç Osman'a yeter.

Üsküdarlı Aziz Mahmud Efendinin yorumu Genç Osman'a pek dokundu. Padişah, Peygamber ihtarının kendisini tövbeye süren mânası karşısında cedlerinin me-zarlarını ziyaretle işe başladı. Kendisinin felâket ayı olan Mayısın 12'inci günü (1 Recep 1031 — 1622) Eyüp Sul-tana gitti. Halka güçlü kuvvetli görünmek için, pamukla Şişirilmiş bir cübbe giymeyi düşünmüştü.

Bir emir:

— Kurbanlık koyun, sığır bulunsun!

Koyun var, fakat sığır yok... Saray bostancıları sa-ğa sola seğirtip Karagümrük tarafından buldukları araba-ların öküzlerini aldılar, getirdiler. Öküzlere değerlerinin dörtte biri ödenmiş ve sahiplerinden lanet sesleri yüksel-

376

377

misti. Dinleyen yok! Haram ile girişilen sevap... Padişah sırtında kendisini iki misli gösteren pamuklu cübbe, Su] tan Selim Camiinde, Cuma namazında...

Mayısın 17'inci günü... Karar kesin... Sefer başla yacak...

Emir:

«— Otağ-ı Hümayun Üsküdar'a nakledile!..»

İşte Şeyhülislâm Esad Efendinin fetvası tam bu za-man ... (Hammer)e göre, bazı tarihçiler, Padişahın bu fet-vayı yırttığını iddia etmektedir.

Üsküdarlı Şeyhin bu yolda nasihatleri olmuş, fakat Padişah dinlememiş... Naimâ'nın diliyle:

«—Def-i kazaya mecal olmadı.»

Bu arada, Allah Resulünün: «— Bütün müneccimler yalancıdır!»

Emirlerine rağmen, müneccimbaşı Mehmed Çele-bi'nin gökten gaibi devşirme gayreti...

Müneccimbaşı, Padişah çadırlarının saraya yanaştırılan bir kadirge vasıtasıyla Üsküdar'a geçirildiğini duyunca, kendi çadırını da karşıya geçirmek isteyen Defterdar paşanın kethüdasına gülüyor.

Aynen şöyle konuşuyorlar güya:

— Ne gülüyorsun; Padişahın çadırları geçti!

— Ne o geçmiştir, ne bu geçer!

—Padişaha bir kötülük gelmesine ihtimal var mı?

— Bilmem ama, Ramazana yetişmez!

O anda Defterdar Paşanın adamlarından biri koşarak geliyor ve heyecanla bağırıyor:

— Süleymaniyyede toplanan toplana! Bir azîm

hengâme! Güya bütün dünya halkı orada! Manzara kor-

kunç !

Müneccimbasmın sözü:

— Padişahın talihini gösteren burçta küsuf oldu.

Bir felâket bekleyin!

Din ve şariat ölçüsüyle tepeden tırnağa boş ve saç- olan ve asıl esrar âlemini örseleyen bu lâfları, aynen iş olsa bile bir kenara bırakalım da büyük hakikate bakalım:

Zavallı Genç Osman, talihsiz çocuk!... Usul ve üslûbiyle bir türlü beceremeyip yoluna koyamadığı o gü-zelim fikri bunca tepkiye karşı hâlâ korumaya çabalarken asıl tepkinin nerede ve nasıl hazırlandığından, kalbinde bir şüphe bile taşımamakta; çürümüş Ocağın içinde, ken-disine bağlı bir haberci gözden bile mahrum bulunmakta-dır.

İSYAN

Padişahın Otağını Üsküdar'a geçirecek kadirge, Topkapı Sarayının iskelesine palamar atarken, artık işi küçük sokak nümayişlerinden çıkarıp tepeden inme bir harekete bağlayan ve bu tabiiyle bir birini sinsi sinsi dürtüp Yeni Kışlada toplanan Yeniçeriler, korkunç bir yekpârelik halinde avaz avaz kararlarını verdiler:

— Bu seyahatten murad, ocağımızın söndürülme-sidir! Sipahiler de bizimle beraberdir! Bizden tiksindiği ve yerimize ordu tertiplemeye azmettiği için gidiyor Pa-dişah!. Düşman tehlikesi varken memleketi bırakıp git-mek olamaz! Bu hiyanettir! Haydi yoldaşlar! İleri!

Cümbür cemaat sokaklara döküldüler, aralarına ka-nsan serserileri ve din adamı kılıklı fesatçıları da kuyruk-larına takıp At Meydanına geldiler. (Bazı tarihler bu yeri Fatihteki Et Meydanı diye kaydederse de Naima ve Peçevî'ye göre At Meydanı)... Haberi alan Sadrazam Dilâver Paşanın bir buyrultu ile gönderdiği Çavuşbaşıyı taşa tuttular ve kaçırdılar. Aralarından birkaçını Şeyhülislâm Esad Efendiye gönderip fetva istediler:

« — Padişahı birtakım bid'atlere (yeniliklere) rûp müslümanların mallarını israf ve hazineyi itlaf edelerinin (telef edenlerin) öldürülmesi meşru mudur?...»

— Meşrudur!

Şeyhülislâm, bu fetvayı, damadının değil, güvâ onu kandıranların ve dalâlete düşürenlerin öldürülmelerini mubah göstermek için veriyordu. Zira kendisi itirazcılar şafuldaydı. Gittikçe fokurtusu kabaran galeyana, Çavuşbaşımın arkasından, Yeniçeri Ağası ve bazı bölük ağaları da engel olmaya kalktı. Onları da taş yağmuruna tuttular. Tarihimizin bütün alçalma devrini dolduran o korkunç, hakikat kâfirliği narası, İstanbul üstünde dalgalanıyordu:

«— Söyletmen (söyletmeyin), vurun!»

Bu ana baba gününde donanma Beşiktaştan ayrılmış, Yedikule önlerine demir atmıştı. İhtilâl haberi bu gemilere erişince içindeki yeniçeriler hemen karaya çıktılar ve koşar adım, At Meydanına, isyancıların yanına can atıyorlar.

Biri haykırdı:

— Dileklerimizin Padişaha arz edilmesi için Sadrâzama ve Hünkar Hocası Ömer Efendiye gidelim! Padişaha sapıklık aşulamakta (1) numaralı suçlu bildikleri Ömer Efendinin sarayını sardılar, Hoca, konağının kapısını sürmelemiş, pencereden bakıyordu.

Pencereye doğru bağırıyorlar:

— Efendi, aşığı in, askerinin sözünü Padişaha bildirmeye git!

Hoca pencereden çekildi; fakat askerinin sözünü Padişaha bildirmek üzere meydana çıkmak değil, kaçmak için... Hoca kılık değiştirdi ve konağının gizli bir kapısından sırra kadem bastı. Asiler baktılar ki, Hoca görünürlerde yok; kapıları kırdılar, konağa girdiler ve bir anda onu sıkılmış limona döndürdüler. Ne varsa aldılar, kirdi'

çaldılar, parçaladılar ve oradan Sadrâzam sarayının olunu tuttular. Birçok isyan ve ihtilâlde olduğu gibi, ne ariptir ki hâlâ üzerlerine bir kuvvet yürütülemiyor. Saray bostancılarından bir müfreze çıkarılmıyor ve ayaklanma her ân çığ şeklinde büyüyor.

Sadrâzamin sarayı önünde bir mukavemetçik olsun, gördüler, Sadrâzamin muhafızları, çapulcu ihtilâlcilerin bir kaçını öldürdüler, birkaçını yaraladılar. İsyancılar o gün silâhlanmamışlardı. Apışıp kaldılar! Ne tuhaf! Buna rağmen karşılarında toplu bir hükümet tedbiri yok! Koşullar, çarşığı bastılar, silâhçı dükkânlarını yağmalamak istediler. Silâhçılar, önlerine çıkıp kollarını gerdi ve mallarına el sürülmemesini diledi. Ne cilve! Rız oldular! Akşam yaklaştığı için, o ân niyetlerinden vaz geçtiler; ve ertesi günü silâhlanmak üzere birbirlerine söz verip buluşacakları yeri tespit ederek dağıldılar. Hâlâ hükümetin bu nazik vaziyetten haberi ve üzerlerine varmaya mecali yok!... Genç Osman, askerinin ayaklanmasını ve Hocanın sarayını yağma ettiklerini haber alınca (!) din adamlarını (kendi birlik kumandanlarını değil) topladı ve sordu:

— Bunların niyetleri nedir? Karışıklığın sebebi nola? Buna çare bulmak için ne yapmak, lâzım?

Cevap aldı:

— Asker Anadoluya geçmenizi, hac seyahatine Çıkmanızı istemiyor! Hoca Ömer Efendiyle Kızlarağasının uzaklaştırılmalarını istiyorlar!

Cevap verdi:

— Hacdân, Anadoluya geçmekten vaz geçerim!

Fakat bu iki adamı yanımdan uzaklaştırmam!

Din adamları, Padişahın bu emrini askere ertesi gününü bildirmeye karar verdiler.

Fakat o gece kışlalarda bir haber:

— Sultan Osman, bütün bostancıları sarayda topladı

mjŞ ve kendilerine silâh dağıtmış!!!

380

381

Aynı gece, bostancılar arasında da şu haber:

— Yeniçeriler donanmadan top çıkarmışlar!!! Önlerinde toplar, bahçe tarafından saldırmak üzere saraya doğru yürüyorlarmış!!!

Kuyruklu yalan!.. Böyle anlarda bu haberleri kimler çıkarır ve onlar nasıl ve ne çabuk bir siyaset zemini bulur? Muamma!... Şu var ki, bu gibi şeyler yalnız çürümüş ve bütün emniyet desteklerini kaybetmiş topluluklar da görülür.

O korkunç gece, bir türlü, başta devletin başı, herkesin uyuduğu, uykunun da uyuduğu, yalnız zamanın akıp gittiği şekilde geçti.

Ertesi sabah... 19 Mayıs 1622 (8 Recep 1031)... Güneş doğdu. Yeniçeri ve sipahiler, dalga dalga, Fatih Camii avlusuna doğru akmakta... Üstüste yığıldılar. Kendilerine danışmak üzere, ulemayı (din âlimlerini) davet ettiler. Alimlerin şu cevabı geldi:

— Kendilerini At Meydanında bekliyoruz! Oraya gelsinler!

İsyancılar, sabah namazını Fatih camiinde kıldıktan ve üç defa «Allah» diye bağırdıktan(ü) sonra sel gibi akıp buluşma yerine gittiler. Şeyhülislâm Esad Efendi, Nakibüleşraf Gubâri Efendi, Ayasofya vaizi Ömer Efen-di, Sultan Ahmed Camii vaizi Sivasî Efendi, Cerrah Meh-med Paşa Camii vaizi İbrahim Efendi, Müftü Yahya Efendi, Müftü Bostanzade Efendi; ayrıca, Hâletî Efendi, Feyzi Efendi, Derviş Efendi, Mustafa Efendi orada...

Asiler, isyanlarını, ilim adamları eliyle meşrulaştırmak için fetva istediler:

— Hoca Ömer Efendinin, Kızlarağası Süleyman Ağanın, Sekbanbaşı Nasuh Ağanın, Kaymakam Ahmed, Defterdar Baki, Sadrâzam Dilâver Paşaların başlarını istiyoruz! İdamlarının meşru olduğuna dair fetva verin! Feridun ve Hayalî isimli iki kâtip de asker adına

.azılmış bir dilekçeyi Padişaha takdim etmek üzere hocalara sundu. Dilekçede aynı istekler...

Ulema, isyancılara sordu:

— Başlarınızı istediğiniz bu adamların suçları nedir?

Saydılar:

— Hoca ve Kızlarağası, o uğursuz Anadolu seyahatinin kışkırtıcılarıdır. Sadrâzam, sarayında üzerimize ok yağdırttı. Defterdar aylıklarımızı ayarsız akçeyle öder. Kaymakamsa suç ortağıdır...

Ulema şu cevabı verdi:

— Biz fetvayı vermeden Saraya gidelim de dilekçenizi sunalım ve isteklerinizi bildirelim! Bakalım ne çıkar çıkar? Ona göre neticeyi düşünürüz!

Heybet ve derecesine göre arka arkaya dizili ulema kavukları Sarayın yolunu tuttu. Eğer bunların içinde başına gerçek bir ilim takkeciği geçirmiş tek adam bulunsaydı şöyle diyecikti:

— Şeriatı yıkıcı bir suç olmaksızın devlet reisine karşı ayaklanmak, dinde en büyük günâhlardan biri oldu

ğuna göre, asıl sizin kellenizin uçurulmasına fetva ver-
mek lâzım!!

SARAYA HÜCUM

Ulema, ellerinde askerin dilekçesi, Genç Osman'ın huzurunda...Teker teker dilekleri ve durumu arzettiler, Padişah öfkeden kıpkırmızı kesildi:

— Ben bunların kanlı tasarılarını as^ vicdanıma yediremem!

Ulema, ruhunu göremedikleri bir din ölçüsünü ile-riye attı:

— İki kötüden hafifini seçmek ve benimsemek Azimdir.

382

383

Genç Osman mukavemet etti:

— Siz işe karışmayın! Onlar başsız bir güruhtur)

Çok geçmez, dağılırlar.

Cevap:

— Kul taifesi cemiyet ettikte (toplanınca) istedikleri-
ni alırlar. Ecdad-ı izamınızdan (yüce atalarınızdan) ala gel-
mişlerdir. Mukaddemce olmak evlâdır.(Evvel davranmak
daha iyidir)

Padişah büsbütün köpürdü:

— Bu fesatçıları siz kışkırtmışa benziyorsunuz!

Evvelâ sizi kırarım, sonra onları!.. Onların hesabı görül-
mek üzeredir!

Huzurda bulunan eski Sadrâzam Hüseyin Paşa, Sultanın ayaklarına kapandı:

— Benim başımı da isteseler, ver Padişahım! Ken-
di selâmetinden başkasını düşünme!

Ulema tekrar ağzını açacak oldu ama susturuldu. Huzurdan çıktılar, fakat Saraydan çıkmamak üzere emir aldılar.

Yeniçeri, At Meydanında hocalar bekleye dur-sun... Nihayet sabırları tükendi:

— Demek arzularımızı çiğnediler! Yoksa bostancı-
lar silâhlandırılıyor da üzerimize mi saldıracak!

Bir hay kırışmadır başladı. Dideban Ömer Bey isimli bir subay, teklif etti:

— Ayasofya minarelerine adamları çıkaralım! Sa-
rayın içini gözlesinler! Bakalım içeride neler dönüyor?

Minarelere koşan koşana... Saray süt liman.•• Ne ulemadan, ne bostancılardan eser var. Bir nara:

— Haydi, Saraya hücum!

Gittikçe yayılan bir lâv gibi Saray duvarlarına da-yandılar. Birinci avluya hiç mukavemet görmeden gW1" ler: Kapı bekçileri hemen teslim oluverdi; üstelik şu öğü-dü de verdi:

—Bostancılardan korkunuz!

Bu yersiz gayretkeşliği ciddiye alan yeniçeriler, duvar bedenlerinin üstüne birkaç yüz tüfekçi dizdiler. Silâhsız gelmiş olan cebeciler, topçular acemi oğlanları da oradaki anbardan birer odun kaptular. Birinci avluda birkaç saat kalarak, koro halinde, teker teker deminki başları istediler. İsteklerine hiçbir cevap yok... Ne «veririm!» diyen, ne «vermem!» diyen!.. Ne kaçan, ne saldıran!.

Her tarafa ölüm hâkim... İsyancılar, hâlâ korka korka ikinci kapıdan ikinci avluya geçtiler. İki saat de orada bekleyiş.. Aynı koro:

—Kellelerini isteriz!

Yine hiçbir karşılık yok...

Üçüncü kapı ve avlu... Deminki ulema, orada, üçüncü kapının taş basamakları üstünde...

Gubârî Efendi askere bağırıyor:

—Bizim sözümüz dinlenmedi; gidin, siz dinletin!

Yürüyüş... «Darüssaade»yi korumaya memur bir-kaç ok ağası, asker elini görünce tabana kuvvet içeriye kaçıyor. Böylelikle de isyancılara hız vermiş, yol göster-miş oluyor. Artık âsiler Harem sınırlardalar...

O anda, (Hammer)in tabiriyle «zahirde değersiz, fakat birçok ihtilâlde hükümetlerin akıbetine hâkim kıy-mette» bir hâdisе oluyor ve bir anda isyanın akışına bam-başka bir yön veriyor:

İçeriden yükselen bir ses çınlıyor:

—Sultan Mustafa'yı istiyoruz!

Yani, 14 senelik eski hüccesine kapatılmış, zırdeli-yi istiyorlar!

Bu tek ses, bir anda binlerce boğazı ihtizaz ettiri-yor ve boyuna tekrarlanıyor:

—Sultan Mustafa'yı istiyoruz!

İsyancılar, hiçbir yabancınn hiçbir fırsatla yanın-dan bile geçmek iktidarında olmadığL dairelere giriyor,

384

385

Büyük Oda, Küçük Oda «Hademe-i Hassa» ya mahsus i Oda ismi verilen harem etrafı yerleri geziyor ve boyun bağırıyorlar:

—Sultan Mustafayı isteriz!

Hedef umumîdir:

—Sultan Mustafa'yı isteriz!

Nihayet hedef büsbütün belirdi: Üçüncü avludaki ulemadan biri, yeniçerilere, parmağıyla asıl Harem daire-sini işaret ediverdi. Yurya! Yurya! Birbirlerini ezerek koştular. Fakat bu dairenin dışarıya kapısı yok... Ne yap-sınlar?.. Odunları üstüste yığıp bir merdiven kurdular ve buradan kubbenin üstüne çıkmayı ve damı delerek girme-yi düşündüler. Sultan Mustafa'yı isteyen sesler, durmak, dinlenmek bilmiyor. Başladılar kubbeyi delmeye... Balta, kazma, taş, demir, kubbeye inmekte... Kubbede küçük bir delik açılır açılmaz, aşağıdan, ince ve dokunaklı bir kadın sesi geldi:

—Sultan Mustafa burada!..

Kubbenin deliği genişletiliverdi. Aşağıdan, müte-cavizler üzerine ok yağdıran birkaç zenci öldürüldü ve Divanhane perdelerinin ipleriyle aşağı kayıldı. Sultan Mustafa, eski bir minder üzerine çömelmiş, deli gözlerle bakıyor. Yanında iki cariye, ayak üstü...

Delinin eteğine uzanıp arzettiler:

—Padişahım! Dışarıda askerleriniz sizi bekliyor!

Büsbütün açılan gözler ve kıpırdayan dudaklar:

—Su, su!..

döke

Delinin «Padişahım!» hitabına cevabı bu oldu. Kubbe deliğinden «telâtin bir somak ile» su indirdiler.

Delî, gözleri yeniçerilerde, bu suyu sakalına ve yere

döke içti. Birkaç yeniçeri Eski Saraya Sultan Mustafa'mı" annesine koşturuldu. Bunlar haberci:

—Oğlun bulundu! Taht'a çıkacak! Gel!
Mustafa'yı, kollarına perde bağlarını geçirerek o-

İlken yukarıya çektiler. Oradan avluya indirdiler ve altı-na Müftünün atını çektiler. Binemedi; o kadar zaif düş-müştü ki, at üstünde duramadı. İndirdiler, «Arz Odası» de-dikleri taht odasına götürdüler. Taht'a oturtular. Deli, as-kerin parlak silâhlarını gördükçe titriyordu. Dökmedikleri dil bırakmadılar:

—Korkma Sultanım! Sen bizim Padişahımızsın. Biz senin kollayıcılarız! Korkulacak bir şey yok!

Fakat delinin hazan yaprağı gibi titremesini kese-mediler.

Genç Osman, âsilerin saraya girdiğini görünce, Üs-küdarlı Şeyh Aziz Mahmud Efendiye sığınmış olan Sadrâzam Dilâver Paşayı oradan aldirtmiş, saraya getir-mişti.

Kendi gitmiyor da başkasını getiriyor. Çünkü bir ân sonrasını kestiremeyeceği şekilde hâdiseler yenileni-yor ve o, başına neler gelebileceğini düşünemiyor. Nite-kim son anda karşıya geçmek, kendisini Anadolu toprağı-na atmak için bir kayık bile bulamıyacaktır. Fakat daha evvel ne akıbetleri sezebilecek bir duygusu, ne taarruza kuvveti, ne de korunmaya gücü vardır.

Sultan Mustafa'nın kubbesi delinir delinmez, Ha-remde Padişahın bulunduğu tarafın kapısı açıldı ve Sadrâzamlı Kızlarağası avluya bırakılıp, kapı, arkaların-dan kapatılıverdi. Sanki kaplanlara iki canlı geyik atıl-mıştı. Bir hamlede paramparça ediliverdiler. Biraz evvel âsilerin dileklerini reddeden ve hesaplarının görülmek üzere olduğunu söyleyen Padişah'ta bu ne değişiklik!

Zavallı Osman! Değişen o değildir! Her ân değişip, Paşka bir şekil alıp, memleketinin düştüğü hali ona göste-ren, hâdiselerdir. O da, nihayet, hâdiseleri itip yeni bir ce-

386

387

reyan açabilecek bir şahsiyet değil, küçük çapta bir mettir!

LİSTEDEKİ BAŞ

Âsiler, keyflerine göre hüküm verdirmek üzere toplu tuttukları ulemâ efendilere dayattılar:

—Sultan Mustafa'ya biyat ediniz!

Bu hacaletli vaziyet karşısında bir ikisi celâdet göstermeye kalktı:

— Artık rahat durun! İstedığınız oldu! Daha ne is-tiyorsunuz? Sultan Osman'a ilişmeyin!

Bir ağızdan haykırış:

—Biz padişahımızı bulduk! İstedığımız Sultan Mustafa'dır!

Ulema ısrar etti:

—İstedğiniz kelleler verildi. Öbürleri de yolda... Biz kefiliz! Sultan Osman selâm eder. Bütün dileklerinize yerine getirilecek... Eğer Sultan Mustafa'yı taht'a çıkı-racak olursanız devleti-harap edersiniz, pişman olursu-nuz! Etmeyin, arkadaşlar, kardeşler, yola gelin!

Yine haykırış:

—Bunları evvel söylemek, yapmak gerekti! Biz padişahımızı bulduktan sonra çare kalmadı. Sultan Mus-tafa'ya biy'at ediniz!

— Yiğitler, arslanlar, şahinler, şahbazlar! Sultan

Osman tahtta bulduka böyle bir iş caiz değildir!

Genç Osman'ın tahtta bulunduğunu ve tahtta kal-ması gerektiğini bildiren bu söz, bir mânaya, onun öldü-rülmesini istemekten de farksızdı. Fakat Yeniçeri bu sözü ilk mânasıyla aldı ve binlerce kılıç sıyrıldı. Ulema isimli-ler, yelkenleri suya indirdi; yahut sarıkları çamura attı:

—Biy'at ettik!

İçlerinden biri (Kafzade), kul veya Allah korku-sundan, yığılıp oracıkta oluverdi.

Şehre münadiler çıkartarak delinin Padişahlığını ilân ettiler.

Ata binmeyen yeni Padişahı, yanında zindan arka-daşı iki cariye ve Derviş isimli bir köle, arabaya bindirdi-ler ve elleriyle çekerek Eski Saraya götürdüler. Yolda, yeni Padişah'tan ihsan almak ümidiyle, ne rezaletler!.. Kolunun, eteğinin ucunu arabanın içine kısıtıran kısıtıra-na...

Bir fısıltı:

—Sultan Osman sarayda kapalı olduğu kısımdan bostancılarla beraber bir çıkış yapıp Eski Saraya hücum edecek!

Deliyi aldılar ve geceyi bir arada geçirmek üzere Yeniçeri Camiine götürdüler.

Genç Osman, ihtilâl günü, öğle vaktinde ve istenen iki kelleyi teslim ettikten sonra, muhafızları himayesinde kapandığı saray kısmında, sadrazamlığı Hüseyin Paşaya, Yeniçeri ağalığını da Kapıcıbaşı Kara Ali'ye vermişti. Yeniçerilerin nefretini çekmiş olan Kara Ali, Padişaha, bunları sindireceğini vâdetti. Fakat o âna kadar çapını kestirememiş olduğu hareketin genişliğini öğrenir öğrenmez, sıvışıp silinmekten başka çare bulamadı. Yine Ali isimli eski Yeniçeri Ağası da, başta isyana katılmamış-ken, iş bu hale gelince Sultan Mustafa'ya biy'at zorunda kalmış ve hemen ayrılıp konağına kapanmıştı.

Bostancılar arasında da sıvışmalar... Rütbe, hü-küm, makam, kuvvet, nazarî ve amelî hâkimiyet birbirine Seçmiş... Kimin ne olduğu belli değil...

Genç Osman, karşısında nazarî Sadrazam Hüseyin

388

389

Paşa ve Bostancıbaşı Mehmet Ağa, yüzü kireç gibi De. ' yaz, fikir soruyor:

—Ne yapmak lâzım?

Paşayla Ağa, kavuklarının altını kaşıyarak fikir ve-riyorlar:

—Yeniçeri Ağasının delaletiyle yeniçerileri kazan-maya bakalım ve onlara sığınalım!

Komik teklif!.. Traji-komik vaziyet!.. Genç Osman bunu seziyor ve:

«—Asla, diyor; yeniçerilere sığınmak diye bir şey olamaz!Eğer onlar yalnız olsalardı, diyelim ki, bu bir de-receye kadar kabil olabilirdi. Fakat sipahiler de, ulema da, arkalarında... Artık dönemezler... Yapılacak tek şey, alınacak biricik tedbir, Anadolu'ya geçmek, orada selâmet bulmak ve Padişahlığa getirdikleri adamın ne olduğunu görüp dövünmelerine kadar vaziyeti uzaktan kollamak-tır!»

O dakikada bile en iyi düşünen yine Genç Os-man...

Emir:

—Koşun, saray kayıkçılarını arayın! Deniz tarafı emniyette... Karşıya geçmeye bakalım!

Vaziyet:

Bostancılar kaçmış ve iskelelerde kayık adına hiç-bir şey bırakılmamıştır. Baba Cafer ve Galata zindanla-ndaki mahpuslarla, taş gemileri ve Tersane hapisane-sindeki mahkûmlar da salıverilmiş ve her şey yağmaya bırakılmıştır. Hiçbir imk.n yok... Ne bir adam, ne bir va-sita. ..

Bu traji-komik vaziyette, Sadrâzamlı Bostancıba-şının komik fikrinden öteye yol aranamaz.

390

Gece... Padişah, üstüne birtakım örtüler çekip, giz-li yollardan kendisini saray dışına atıyor. Doğru Yeniçeri Ağakapısına... Ağa; bir ân evvel değiştirilmişken yine makamında kalan, yahut makamı

kalmayan Ağa, o daki-kada Yeniçeri Camiinde (Orta Cami) bulunmakta... Deli, Padişahın yanında.. Biri gelip kulağına fısıldıyor: —Sultan Osman, Ağakapısında!.. Ali Ağa hemen Ağakapısına koşuyor. Yeniçerilere sığınma plânını Padişahla beraber tat-bik eden Sadrâzam pâyeli ahmak da, Padişahın gittiği ye-re en yakın Şehzade Camiinde... Yanında, on kese altun ve tezkerecisi Sıtkı Efendi... Sıtkı Efendi yolda Efendisi-ne diyor ki:

«—Yeniçeri taht'a başka bir Padişah çıkarmışken Sultan Osman'ı Ağakapısına götürüp kucaklarına düşür-mek uygun mudur?»

Cevaba bakın:

«— Devlet hangisinin ise onun olur. Nizam-ı âlem bozulmasın da padişah kim olursa olsun!»

Hüseyin Paşa Yeniçeri subaylarından bazılarıyla görüşüp yola getirir gibi oluyor. Genç Osman da Yeniçeri Ağasına şu teklifte bulunuyor:

— Bana baş eğmeleri şartıyla her Yeniçeriye 50 altun bahşiş ve elbiselik kırmızı çuha... Her sipahiye de 10 akça «terakki»...

Elleri, Sadrâzamın altun keselerine dalmış bulunan subaylar da teklifi destekliyorlar:

— Ağa; bunları askere bildir, bizden sual ederlerse biz «hu!» diyenlerdeniz!

Genç Osman, karargâhiyle hiçbir ilgisi olmayan Yeniçerinin kumanda makamında, Ağakapısında sabahlı-yor- Henüz ortada, canına ait hiçbir tehdit alâmeti hayâl bilemez.

20 Mayıs 1622 sabahı... Ağa, Ağakapısından Ye-

391

niçeri kışlarına gitti. Para şingirtısı ve dudu dille koni şacak ve «şahbaz»larını razı edecek... Lâkin Yeniçer' Ağanın ne teklifte bulunacağını haber almış ve ona a?'ı' açtırmamak işini plânlanmış bulunmakta... Ağa, askere söz söylemek için merdivene çıkınca, aşağıdan bir ses:

—Söyletmen, vurun!

Bu narayı basan her fert, eğer ilk teklif kendisine yapılmış olsaydı, onu askere bildirmek vazifesini kabul edecek veya şöyle diyecekti:

—Ben razıyım, siz teklifi yapın!

Yani ortada, bir prensip değil o maske altında vah-şi bir hırstan başka hiçbir şey yok!..

—Söyletmen, vurun

Bir nefer hemen merdivene zıplayıp Ağayı arka-sından itti ve merdivenin alt başına düşürdü.

Kahraman (!) kılıçlar Ağayı bir anda parça parça etti. Cesedini ipe çekip sokağa çıkardılar, sürüklediler ve Aksarayda dört yol ağzına bıraktılar.

Meydanda, yalnız Valide Sultanla birkaç Ocak ağasının gölgeleri... Topyekûn devlet ve selâhiyet kadro-su bu kadar... Göze görünür ve hafifçe gocunulur kim varsa evleri yağma edilmiş; ve şimdi sıra, istedikleri kel-lelerden henüz ele geçiremediklerinin arkasında, o zama-na kadar hiç lâfını etmedikleri, devlet çapında ve 18 ya-şında taze bir başa gelmiştir.

Midelerinin, ismini vermeksizin listede aradığı, bu genç baştır.

Asıl yemek istedikleri, delikanlı Sultanın başı. • •

AGA KAPISI

Başta Zağrecibaşı, meydana hâkim Ocak ağaların-dan bir heyet, hemen bir hükümet şefi (!), kelimenin en mahcup mânasiyle bir sadrâzam tâyini için Valide Sultan-dan emir almak üzere Eski Saraya gitti. Valide Sultanın kime meyli olduğunu peşin biliyorlar: Oğlunun (Padişa-hın) eniştesi ve kendisinin damadı Bosnalı Davud Paşa...

Yarabbi! bu kadar gürültü patırdı içinde, hangi ta-raftan olursa olsun, bir tane Anadolu çocuğu yok mudur, elini atacak veya el atılacak...

Valide Sultana peşin hediyelerini götürdüler:

—Davud Paşa Sadrâzam olsun!

Valide Sultan mes'ud:

—Aman olsun, hemen olsun!

Valide Sultan, aynen sordu:

— Mabeyninizde yavuz yazı yazar var mı?

Biri çıktı:

— Ben iyi yazı yazarım!

— Yaz!

Bu adama, bir tanesi de kendi Başçavuşluğu, tam oniki berat yazdırdılar. Sadrazamlık Davut Paşaya, Yeni-çeri Ağalığı Derviş Ağaya vesaire...

Bu sırada, yıldız gibi kol kol şehri talan eden âsilerden bir grup, Gümrük Emini Murad Çavuşun evini; prangadan kurtulan mahkûmlar da, Hacı Subaşımın kona-ğını yerle bir ettiler. Biri filân eşyaya gümrük resmi koy-muş, öbürü de, mahkûmlara sert davranmış...

Eski kelleler, fazlasıyla bu defa Sultan Musta-fa'dan isteniyordu:

«— Eski kanunu değiştirerek devlette yeni yasalar Çıkaran kim varsa başım isteriz! Evvelâ Kaymakam Ah-mad, Defterdar Baki Paşaların, Hoca Ömer Efendinin, Sekbanbaşı Nasuh Ağanın kelleleri!... Bir de Edirne'de

392

393

Kethüda iken mahpusların bir çoğunu Tuncaya attru olan, emekli Ayaş Ağanın başı ...»

Ve bir nevi ihtilâl hareketinin, kendisini bir fikir Ve gayeye bağlı göstermek için tedariklemeğe mecbur oldu-ğu tarzda, «suret-ı hak» perdesinden birtakım sözde ıslah projeleri:

1— Çıkarılmış subaylar bir daha alınmasın!

2—Yeniçeri Ağası Ocak subaylarından olmasın!

3—Sadrâzamin iktidar ve selâhiyeti sınırsız olsun!

4—Rüşvet ve suistimal kaldırılсын!

Delinin fermanları, derhal bu istekleri devletleştirdi.

Genç Osman, fiilî hareket gününü takip eden gece, sığındığı Ağakapısında sabahladıktan sonra, ertesi gün, Yeniçeri Ağası, teklifleri askere bilidirirken parçalanınca, bizzat can kaygısı sınırına girmiş oluyordu.

Üstü başı berbad, orada bir deliğe çekilmiş, bekli-yor

Ağanın parçalanmasıyla beraber bir ses yükseldi:

— Sultan Osman Ağakapısında...

Yüklendiler Ağakapısına... Her tarafı aradılar. Gö-

rünürde yok... İçeridekiler de bir şey bilmiyor...

Bir nâra geldi:

— Burada!..

Koşuştular. Saklandığı yerde, sırtında beyaz bir en-tari, başı kabak, Genç Osman... Bu halde bir dilenci gö-rülse acınır. Bir Sipahi başından tülbendini çıkarıp Padi-şaha verdi:

— Kirlice ama zarar vermez! Giy başına!

Yüzünde, uykusuz geçen bir kaç gecenin iziyle be-raber, en zehirli ıstırap çizgileri, Genç Osman, itaatten başka bir şey yapmadı; kirli tülbendi başına geçirdi.

Sadrâzam Paşa da orada... Kısıkıvrak yakaladılar.

Padişahı, (Don Kişot)un atından beter, yara bere içinde, sefil bir beygire bindirdiler.

Yanında ve yaya olarak, «Vezir-i âzam»... Hüseyin Paşa bir ânı kollayarak, yeniçerilerin elinden sıyrılı-verdi; koşmaya, kaçmaya başladı. Arkasından koştular, meşhur tabirleriyle kılıç üşürdüler. Fakat elbisesinin altı zırh. • • Vücudunu delemediler. Kafasına vurup onu yere yığdılar ve başını kestiler. Kelle, Orta Camide...

Sadrâzamlı birlik Bostancıbaşı Padişah kol gezerken denize atılmasını emrettiği yeniçeriyi korumuş olduğu için kellesini kurtarıırken, Hüseyin Paşa, bunun aksini yaptığından, başını ilk postaya teslim ediyordu. Çürümüş askerin çürümüş serdarı, Hotin Muharebesinde yeniçerileri en keskin ateş noktalarına sürer ve mızımız edenlere şöyle bağırdı:

«— Padişaha asker mi bulunmaz? Eşek yerine tavlaya at bağlarız!»

Bu iğrenç hitapla, ona hedef tutanların iğrençliği arasındaki uygunluğu gözden kaçırmayalım!.. Niyetim hizmet idi saltanat-ü devletime; Çalışır hâsid-ü-bedhah acep nekbetime.

(Niyetim saltanat ve devletime hizmet etmektir ama ne iştir ki, kıskanç ve kötü dilekliler hep felâketime çalışır.)

Bu mısraların kederli şairi; Yemen, Fas, Kırım müsellesinin içindeki ve etrafındaki kararla denizlerin sahibi Sultan Genç Osman, bir uyuz beygir üstünde, çingene çengilerinin bile tanımadığı kıyafet ve sefalet içinde adım adım güdülürken, yolda, taşlar üzerine serili, başsız "ir ceset gördü: Kaçarken öldürülen ve başı Orta Camiye götürülen Hüseyin Paşa...

394

395

Padişah, isyanın başından beri ilk gözyaşını döktü' «— Bu adamın suçu yoktu! Eğer onun öğütlerin' dinleseydim bu haller başıma gelmezdi! Beni aldatan Hocayla, kızlar ağasının zehirli telkinleridir.» En hassas nefis kaygısı ânında vezirinin akıbetine gözyaşı dökmenin şahane asaletiyle, kendi idealini suçlu sayıp onu başkalarına atmanın küçüklüğü, Genç Osman'da, hep o ânın nezaket cilvesi olarak aynı zamanda tecelli ediyordu.

EFSANEVÎ ŞENAAAT

Yeniçeri, tüyleri dökük, hasta bir hayvana seril sefil bindirip götürdüğü Padişahına, âlemde hiçbir mahlûkun hiçbir mahlûka edemeyeceği, ne bu kadar küçülebileceği, ne de bu kadar küçülebilmiş bir insan farze-debileceği hakaretleri yağdırmakta... Atının yanı sıra giiden, asker olmak iddiasındaki denîler, evvelâ asıl delikanlıya sarkıntılık etmekle işe koyuldular:

— Canım Osman Çelebi, ciğerim Osman Çelebi!..

Hiçbir tarihin kaydetmediği ve hiçbir ahlâksızlığın

kâbuslarda görmediği, en hakikî ve samimî adıyla bu Padişahına sulanma tablosunun arkasından, güya birtakım kinayeler:

— Nasıl; meyhaneleri basar da, yeniçerileri ve sipahîleri kadırgalarda zencire vurdurur musun, denize attırır mısın?

Lâf atan atana:

— Ataların bu kaleleri sekbanlarla mı kurdu? Bu devlet binasını Mısır askerine, bostancılara mı yaptırdı?

— Canım Osman Çelebi!

Namussuzluk o kadar ileriye varıyor ki, Altuncu-oğlu adında, lügat kitaplarının vasıf bulmakta haya ede-

~e<ji bir alçak, Padişahın çıplak baldırını sıkmayı ve ha-manı tellâklerine söylenemez lâfları sarfetmeyi bile tecrü-be ediyor.

Genç Osman ağlıyor ve hıçkırıklar içinde haykırıyor:

— Edepsiz mel'un! Ben senin Padişahın değil miyim /

Ve asker geçinenler arasında kimse çıkıp bu na-mussuzun lâğım faresi kafasına bir kılıç indirmiyor. Çün-kü Altuncuoğlu, isyancıların olanca ruhunu belirtmekte, arkadaşlarına örneklik etmektedir.

Bu vaziyette, Sultan, kışlalara kadar yürütülüyor ve orada Haseki Sarı Mehmet Ağanın muhafazasına veri-liyor.

Günlerden Cuma... Öğle vakti... Minarelerde bir ağızdan selâ...

Asker bu selâların Cuma ile ilgisini unuttu ve Genç Osman'ın öldürüldüğünü, bu yüzden selâ verildiğini san-dı.

Bir bağırsına oldu:

— Sultan Osman'a asla dokunulmasın! Şimdilik Sultan Mustafa taht'a çıksın; Sultan Osman da muhafaza altında bulundurulsun!

Gulgule büyüdü. Askere, Genç Osman'ın hayatta olduğunu göstermek icap ediyordu.

Deli Padişahın eniştesi, katmerli hain ve mel'un, yeni Sadrâzam Davut Paşa, Yeniçeri Camiindeki (Orta Cami) Genç Osman'ı pencereden gösterdi.

O anda Deli Mustafa, yanında zindan arkadaşları k cariye, camiin mihrabında oturuyor, kendi kendisine

er düşünüyor. Dışarıda gürültü azıttıkça sarsıla sar-fla titremeye başlıyor, korku içinde pencereye koşup de-mir parmaklıklara yapışmak, onları seyretmek istiyor. O zaman Valide Sultan arkasından koşuyor:

397

396

— Gel, gel arslamm!

Hitabıyla onu, yerine dönmeye kandırabiliyor. An ı nesinden ve onun bu hitabından başka hiçbir şeye güven kalmamıştır delinin...

Genç Osman da, camiin öbür köşesinde, manzarav ibretle seyredip etrafındakilere şöyle diyor:

— Bakın; nasıl bir adamı padişah yapmak istediği.

nizin farkında mısınız? Hem devletin, hem de Ocağınızın mahvına gidiyorsunuz!

Fakat hepsi kös dinlemiş, yüreksiz, duygusuz...

Genç Osman, yüreklerden bir kıvılcım fıskırtmayı, en yakıcı sözlerle tecrübe etmekten geri kalmıyor. Başın-daki kirli tülbendi çıkarıyor, gözyaşları içinde ağalara yalvarıyor:

— Daha dün Padişahım; bugün çıplağım! Benden

ibret alın! Zamanenin size verdiği fırsata güvenmeyin!

Siz de bu yalan dünyanın inkılâplarına uğrarsınız; bu devran size de kalmaz!

Kimsenin yüreği cız bile etmiyor. Yüreklerde ılık bir duygu şöyle dursun, hainler haini Bosnalı Davut Paşa-nın getirdiği Cebecibaşı, Genç Osman'ın boynuna bir ke-ment atıyor... Boğacak...

Fakat tetikte duran Genç Osman, kemendi kuvvet-le tutabildi ve boynuna geçmesine imkân vermeden yere fırlattı.

Ocak ağaları atıldılar:

— Ne yapıyorsunuz? Asker bu işe razı değil- Son-

ra hepimizi kırarlar...

Genç Osman, kendisine bir sırtlan gibi bakan Davut Paşa'ya hitap ediyor:

—Behey zalim! Ne yaptım ki, sana ben!.. Seni iki kere ölümden kurtardım, makamına döndürdüm!

Bunlar! yaptığım için mi bana kin bağladın!

Valide Sultanın ağalara sözü:

— Hata ediyorsunuz, öldürmediğiniz için... Yılan

dır o!.. Eğer kurtularsa hepimizi mahveder!

Davut Paşa, kemendin tekrar Genç Osman'a atılması için Cebecibaşıya işaret verdi: Ağalar yine araya girdiler:

— Olmaz!

Osman, muhafazasına bırakıldığı Haseki Sarı Meh-med Ağaya döndü:

— Sana bu makamı kim verdi?

— Sultan Mustafa verdi.

—Sultan Mustafa, kendi adını bilmekten âciz bir deli... Seni nasıl bilir?

Haseki, yere bakıyor. Genç Osman devam etti:

—Aç şu pencereyi de halkıma bir lâf edeyim!

Yumuşak kalbli Haseki, dayanamadı; camiin, asker topluluğuna mahsus avlusuna bakan pencereyi açtı.

Sultan Osman, o yürek parçalayan manzarasıyla pencerede...

Nefes almaktan âciz haliyle sesini yükseltti:

—Yeniçeri ihtiyarlan babalarım! Sipahî ağalarım! Gençlik, toyluk yüzünden bazı fena öğütlere

kapılmış olabilirim. Böyledir diye şu gördüğünüz hale mi düşürülmem lâzım? Hakaretler altında

süründürülmem mi gerek? Beni bu hale getireceğinize, öldürmüş olsaydınız, daha iyi olmaz mıydı?

Söyleyin bana; artık beni istemiyor mu-sunuz?

Sesler gürlendi:

—Ne Padişahlığımızı istiyoruz, ne de öldürülmeni!..

Davut Paşa üçüncü işareti veriyor. Cebecibaşı, Genç Osman'ın farkında olmayışından da

faidalanarak üçüncü defa kemende sarılıyor.

Bu defa da Haseki Ağa fırlıyor:

—Ne yapıyorsunuz? Nasıl kıyabiliyorsunuz?

Ve mâni oluyor.

398

399

Öğleden sonra Deli Mustafa sarayda ve tahtta Herkes dağılmış... Genç Osman'ın muhafazasında ancak birkaç kişi...

Dağılanların bir kısmı da Genç Osman'ın Ağakapı-sına gelirken getirdiği on kese altın peşinde...

Yalnız bir tanesini bulabildiler ve Naimâ'nın tabiriyle «san çiçek g[. bi yayılan» altınları kapıştılar.

Yine Naima'ya göre:

«—Baki keseleri hazmeden devletlilere aşk ol-sun!»

Tarihçi Naima ile birlikte, isyancısının da, ihtilâlcisinin de, şunun da, altundan başka hırs ve gayesi olmayan bir dünyada, yalınayak, başı kabak, aç ve susuz, ümitsiz ve arkadaşsız, Cihan Padişahı

Genç Osman...

Bakalım, birkaç saat sonrası ne olacak?..

SULTAN VE İMPARATOR

Deli Padişah saraya götürülünce, ilk iş, onunla uğraşmak değil, akıllı Padişahı ortadan kaldırmaya bakmak oldu.

Başkumandanına oğlan muamelesi edecek kadar alçalan tefessüh Ocağının ağaları, kendilerini şenaatte ör-nekleştirici Sadrâzam Davut Paşa'nın şahsında son işe memur...

Bir müslüman ve Türk eli şöyle dursun, hiçbir imansız ve soysuzun satırını kaldıramıyacağı bir baş düşürülecek.. Masum ve aziz bir baş... Henüz yanaklarında ayva tüyleri kıvrımlaşan nazlı ve içli, tek suçu fikir ve idrak istidadiyle dolu olmasından, Yeniçerinin ve memle' ketin gidişini görmesinden ibaret bir baş... Bu işi görebilecek veya gördürebilecek yegâne habîs, işte bu Paşa... Davut Paşa, Deli Mustafa'yı saraya atar atmaz, ya"

nırına kendi çamurundan yuğurulmuş üç kişi aldı: Kethü-jası Ömer, Cebecibaşı ve Subaşı Kethüdası Kelender... gunlarla Orta camiye gitti. Kapıya bir pazar arabası ya-naştırdılar ve Genç Osman'a seslendiler

—Gel bakalım! Gidiyoruz 1

—Nereye gidiyoruz!

—Onu sorma! Gel!

—Etmeyin! Beni, isterseniz, kardeşimin mahpus bulunduğu odaya kapayınız; fakat canımı bağışlayın!

—Yürü! Gideceğin yeri görürsün!

Genç Osman'ı o haliyle pazar arabasına bindirdi-ler. «Çocuk hırsız» mânasına gelen Kelender Uğrusu adındaki adam da, beraber bindi. Arabanın etrafında «Azîm bir cemiyet»... Bir sürü yeniçeri, sipahi, aşağı ta-kım halkın sardığı araba, türlü küfürler ve sarkıntılıklar içinde şehri baştan başa geçti ve Yedikule surlarına vardı. Durdular. Genç Osman'ı indirip, Kelenderle beraber ku-leye soktular. Arkalarından, sadrâzam, Cebecibaşı ve Kethüda Ömer de girdi. Tunç kapılar kapandı. Birkaç sa-at beklediler ve surların önündeki kalabalık dağılınca va-zifelerine giriştiler. Cellâtlar, başta Sadrâzam, bildirdiği-miz dört kişi...

Delikanlının üzerine çullandılar. Ayakta duramaz haline rağmen, Genç Osman, bu dört kişiye uzun zaman karşı koydu. Kimini yere yıktı, kimini duvara savurdu ve Mr türlü zaptedilemedi. Kaatillerin ellerinde kement ve kuşaklarında küçük bıçaklarından başka bir silâhı yok. Bunlarla birşey yapamıyorlar ve öldürme metodu olarak yalnız kemende baş vuruyorlar. Attıkları her kement çemiyor ve bütün saldırıları püskürtülüyor. Genç Osman'ın bir çakısı olsa, dördünün de bağırsaklarını deşece-ği muhakkak...

Nihayet Cebecibaşı, Camide boş yere davrandığı UÇ kementten sonra, burada da bilmem kaçınıcıını atıp bir

400

401

tanisini Genç Osman'ın güzel boynuna geçirebildi, Va kuvvetiyle sıkmaya başladı. Mosmor kesilen genç Vp kuvvetli Padişah kemende ellerini götürüp tam ilmiği gevşeteceği ân, Kelender atıldı, yüzü koyun süründü Genç Osman'ın husyelerine yapışıp bütün kuvvetiyle sıj^ ti. Genç Osman'ın acıdan, gözleri kapanır gibi oldu. Ken-dinden geçti ve bayılmış gibi başı yana düştü. O zaman kemende yapıştılar ve delikanlı Padişahın işini bitirdiler. Bir erkeğin öldürülebilmesi için erkeklik âletine baş vur-maktan başka çare bulamayan bu metod, Genç Osman ci-nayetini ifadede apayrı bir işarettir. Öyle namussuzca, denîce, kancıkça öldürdüler ki, darbelerini, kurbanlarının erkeklik uzuvlarına havale etmekten başka yol bulamadı-lar.

Ecnebi tarihçi (Hammer) in ağziyle:

« — Osmanlı tarihini lekeleyen ilk Padişah katli tamamlandı».

Ölüm alâmeti olarak cesedin bir kulağı kesilerek Valide Sultan'a götürüldü:

« —Cebecibaşı dedikleri lâin (lanetlenmiş), derhal âlâmet-i mevt (ölüm alâmeti) olmak için, kulağın, galiba burnun dahi kesip valideye götürdü.. PEÇEVİ»

«— İşte, Devletin, Birinci Osman eliyle kuruluşunun 322'nci yılında İkinci Osman, 18 yaşında ve hüküm-darlığının 4'üncü senesinde, böylece, Yeniçeriliği kaldır-mak tasavvuruna kurban gitti.

HAMMER»

Aşağıdaki satırları (Hammer)den alıyoruz: «Sultan Osman, saltanatta kaldığı kısa zaman için-de, isyanlar ve muharebelerle sarılı olduğu için ancak bir-kaç inşa ve imar işiyle meşgul olabilmıştır. Hususiyi6 Karadenizin batı kenarında ve sahilden dört fersah mesa-

fedeki su kulesi, eski (Pirgos), şimdiki Burgaz...Bu su mahzeninin ilk yapıcısı Bizans İmparatoru (Andronikos) tur ki, Genç Osman'la aralarında müthiş bir kader ben-zerliği vardır. Sultan Osman'ın öldürülmesi Osmanlı dev-letinde ihtilâllerin meydana getirdiği en korkunç cinayet olduğu gibi, (Andronikos)un katli de Bizans sahifelerini kana bulayan hallerin en dehşetlisidir.»

Evet; sâf ve berrak Müslüman - Türk kanına bir yandan devşirmelik yoluyla yabancı kanın hululü, öbür yandan da Bizans ve Fars tesiri yüzünden çürüyen Yeni-çeri, Genç Osman cinayetinde müthiş bir Bizans şenaatini destanlaştırmakta ve sanki .(Andronikos) destanına nazire yazmaktadır:

(Andronikos)un evvelâ bir gözünü çıkardılar. Onu Boğaziçi kıyılarına götürdükleri zaman, güya deniz, dal-galarını lekeleyen cinayetlerini hatırlayarak şahlanmış dalgalarla üzerlerine hücum etti. İmparator zencire vurul-du. Tokat ve tekme altında ezildi. Kocalarını kör bıraktığı kadınlar onun saçlarını yoldular, dişlerini kırdılar. Bir eli kesildi. Sarayda bir kuleye atılarak yiyeceksiz bırakıldı. Bir kaç gün sonra ikinci gözü de çıkarıldı. Halkın tahki-rine karşı bırakılmak için, şehir içinde, uyuz bir deve üze-rinde dolaştırıldı. Burnuna çamur doldurdular, üzerine id-rar şişelerini boşalttılar. Ağzına, pisliğe batırılmış sünger soktular. Ve At meydanında astılar. Bu felâketler sırasın-da (Andronikos) şöyle bağırıyordu:

«— Tanrım, bana merhamet et! Zaten kırılmış bir dalı büsbütün parçalatma!»

Bizans sefilleri onun elbisesini soydular; içlerinden "iri boğazına bir mızrak sokarak bağırsaklarına kadar in-dirdi.

402

403

Arada şu fark var ki, Bizans İmparatoru, tam d milletine denk bir zalimdi. Genç Osman ise, uyduğu bir-kaç kanlı saray geleneği müstesna, bu bakımdan üzerinde hiç bir leke taşımıyordu. Ve (Andronikos) derecesinde maddî zulüm görmemiş olsa bile, öz neferlerinin baldırla-rını sıkması gibi bir tecavüzle, şenaat kaynağı Bizans'a bile hicap terleri döktürecek bir ismet ve ulviyet belirti-yordu.

Bizans tarihi Genç Osman'a bakıp hicap terleri dö-kebilir; fakat münezzeh Türk tarihi bu işi de Bizans ruhu-na bağlayarak kan ağlamaktadır.

OTESİ

Genç Osman'ın namazı, öldürüldüğü günün akşa-mı kılındı. Usule göre Padişahın namazını Şeyhülislâm kaldırmalıydı. Şeyhülislâm Esad Efendi; mazlum ve şehit Padişahın kayın babası... Şeyhülislâm cenazede görünmedi. Tabut, etrafın-daki birkaç gölgenin, akşam loşluğunda aceleci tavırlariy-le kaldırıldı, götürüldü, toprağa indirildi.

Çok geçmeden, Şeyhülislâmın istifa dilekçesi, ne sözden, ne yazıdan anlayan deli padişahın elinde...

Damadının hayatında daima onun fikirlerine engel olmuş, ona hiçbir himaye kucacı açmamış olan, fakat cid-di ve gerçek din adamı bilinen Esad Efendi, mazlum ve şehit Padişah zevcesi dul kızıyla bir kenara çekildi.

Bölük ağalarının çoğunu değiştirdiler. Valilerin ek-serisi yerlerinde bırakıldı.

Deli Padişahın taht'a çıkışından, daha doğrusu as-ker eliyle taht'a geçirilişinden sonra sipahilere cülus bah-

sjşj verildi. Hem de evvelce kaldırılmışken bu defa can-landırılan bir âdete uyularak... Haraç, kendi taraflarından tahsil edilmek üzere, bu vergilerin defterleri, ellerine ve-riilecek...

Bu, Yeniçeriye:

— Baskına uğrattığın ev, devlet ve hükümet evi,
senindir; al anahtarlarını ve dilediğini yap!

Demekti.

Dünya tarihinde eşsiz rezalet... Sipahîler bu def-terleri Fatih camiinde mezada çıkardılar ve kim daha faz-la verdiyse ona sattılar.

Yeniçeriler, bahşişlerini bir kaç gün sonra aldılar. Çünkü ufak para kabul etmiyorlar ve mutlaka altun isti-yorlardı. Adam başına 25 altun verildi. 18 yaşındaki maz-lum ve şehit Padişahın kanına bedel, birbuçuk milyon du-ka altunu...

Yeniçerilerin ufak para almayı reddettikleri gün, Sipahîler, şenî kaatil Davut Paşa'nın sarayı önünde top-landılar:

— Sultan Osman'ı biz sana emanet vermiştik! Ni-çin öldürdün?

Davut Paşa, gayet soğukkanlı, cevap verdi:

— Ben Sultan Osman'ı Cihan Padişahı Sultan
Mustafa'nın fermanıyle öldürdüm!

Sipahîler susup dağıldılar.

Cinayetden iki hafta sonra, Yeniçeri ve Sipahîler toplanıp ihtilâl günü istedikleri kellelerden, kaçanların bulunması ve başlarının teslimi için ayak dirediler.

Sadrâzam yine âsilerin yüksek huzuruna çıktı:

— Arkalarından adamlar çıkarttım. Aratıyorum!

Yine susup dağıldılar.

Davut Paşa, hem halk, hem de ordunun temiz un-surları tarafından kendisine yöneltilen keskin nefreti, asüerin her türlü şenaatine göz yummak, vergi defterleri-

404

405

ni ellerine teslim etmek, Evkaf idaresini keyflerine bırak mak suretiyle kazanmaya çalıştığı tarftarlar zümresine dayanarak önlemeye bakıyordu.

Yine Şeyhülislâm dayanamadı ve Valide Sultan'a dayattı.

— Oğlunuzun selâmeti damadınızın sadareten az-lindedir. Böyle Sadrâzam olmaz!

Söz tesir etti. Şenî kaatili makamından attılar ve yerine Mısır Valisini tayin ettiler.

Bir takım karışıklıklar, gürültüler, yeniçerilerle sipahiler arasında post ve mangır çekişmeleri olurken, (Hammer)in tabiriyle bir (divane), bizim anlayışımızla ulvî bir Türk, elinde bıçak, kalabalığın içine daldı ve göz-leri kan çanağına dönmüş, çılgılığı bastı:

— Alçaklar! Genç Osman'a ne yaptınız? Ona nasıl kıydınız?

Ulvî heyecan adamı, Yeniçeri ve Sipahî yığını içinde, bıçağını rastgele savurdu, Yeniçeri ve Sipahî kılığında kimi -gördüyse yere serdi ve nihayet üzerine üşüş-türdükleri kılıçlar altında yere yığılıp can verdi. Tek fert, tek ses, tek hareket halinde olsa da, bütün ıstırabını içine gömmüş bir cemiyetin ruhundan fişkiran bu sayha, o ce-miyet hesabına çok manalı ve değerliydi:

— Alçaklar! Genç Osman'a ne yaptınız? Ona nasıl kıydınız?

Asıl Türk halkı, iliklerine dek öyle bir nefret, haş-ıyet, dehşet, ibret duymakta ki, şenaat Ocağının tiplerinin görmemek için evinden çıkmıyor ve hıçkırıklarını yörS mna gömüyor.

Şenaat Ocağına verilen devlet imtiyazları içinde, I sadrâzam seçmek hakkına kadar herşey Yeniçeriye bira-jaldı. Ne hazindir ki, verilen haklar arasında bu kadar bü-yüğünü nefesine yakıştırmayan insafli(!) Yeniçeri, galiba utanmaya başlamış olacak ki:

— Padişah kimi isterse seçebilir!

Cevabını verdi.

Mazlum ve şehit Padişahın arkasından, delinin, cinnet dehâsı olarak göstermediği kalmıyor: Bir gün, saltanat kayığına at üstünde girmek, bir gün de kayığı arkasından Harem dairesine getirtmek istiyor.

Dini, şeytan nefslerinin destekleyicisi'hayal eden bir takım sahte şeyhler de, deliye «Padişah-ı velî» unvanını yakıştıırıveriyorlar.

Deli Padişah bir gün, Üsküdar bahçesinde, Bostan-cıbaşıya şu emri vermişti.

— Filân yere git! Orada, ayakları bağlı, gözleri ve ağzı dikili bir koyun bulacaksın! Al ve getir!

Bostancıbaşı gitmiş ve o yerde, Padişahın tarifine çizgisi çizgisine uygun bir koyun bulmuştu. Dört ayağı bir araya getirilip bağlanmış, gözleri ve ayakları iplikle dikilmiş bir koyun... Padişah, koyunun bağlarını elleriyle Çözmüş, ipliklerini sökmüş ve Bostancıbaşıya teslim etmişti.

— Buna iyi bakınız!

Padişah, her halde evvelden hazırlattığı bu koyun-da kendi timsalini görmek ve göstermek istemişti.

Çıktı mı bu vesileyle ismi «deli» den «veli» ye...

Genç mazlum ve şehidin yetişemediği Ramazan ayının son Cumasında, Cerrahpaşa camii şeyhi İbrahim Efendi, Naima'nın diliyle aynen şunları söylüyor:

406

407

« — Padişah-ı velî, üç gündür bir تنها odaya g kapanmış, namaz kılıp ağlamaktadır. Hiç kimseye söz söylemez; esrarına ancak kendisi vakıftır. Sultan Osman Hânın rütbesini âlem-ı rüyada müşahede etmişler, pek yüksek görmüşler; Hak Teâlâ rahmet eyleye».

Bütün bu ölçü kaynaklarının hafifliğine rağmen Genç Osman'ın öbür dünyadaki rütbesini yüksek, yüksek üstü yüksek bilmekte hiç hatâ olmaz. Bunun için de, deli Sultanın rüyasına veya Cerrahpaşa camii şeyhinin nakline ihtiyaç yoktur. Zira Genç Osman; kelimenin tam mânasiyle mazlum bir şehittir.

(XIII)

JAN KALAS

Bayramdan sonra Sultan Mustafa, içki içmeyi ve alım satımı yasak edici bir emir çıkardı. Meyhaneci hris-tiyanlar dükkânlarını kapadılar; lâkin Edirne kapısında, Kumkapı'da içki satan devlet askeri yeniçerileri emri din-lemeler.

Tarikatleri olan Bektaşî'liğin - aslımı tenzih ede-riz- kendileriyle bir arada bozulmuş sonraki basamakla-rında «mubah» görülen şarabı ister içimi, ister ticaretiyle Yeniçerinin elinden alabilmek kimin haddine? Devletin ırzı ellerinde, şarap ne kelime?..

Öbür taraftan deli Padişah, Topkapı Sarayının ka-ranlıklarında ilk padişahlığında içoğlanlarını kıl-ıçla kovaladığı her taşı kanlı dehlizlerde, yüzü gözü yan-ğın içinde, koşuyor, rast geldiği kapıyı vuruyor ve ciğer törpüleyici bir ses çıkarıyor:

— Osman, Osman, neredesin? Osman, gel, beni bu saltanat yükünden kurtar!

İşte cemiyet, işte millet, işte devlet, işte ordu, işte devlet reisi, işte vaziyet!..

BİR ADAM

Artık 18'inci Asırdayız. Milâddan dört asır evvel başlayıp ele aldığımız tarihi mazlumlan 2000 küsur yılın çerçevesi içinde gördük.

Kimbilir, nam ve nişanını bilmediğimiz ve ancak Mahşer arsasında görebileceğimiz daha kaç bin, kaç mil-yon mazlum gördü bu dünya... Bizim gösterdiklerimiz, sadece sivrilmiş ve tarih perdesine aksetmiş olanlar... Yoksa, mazlumluk dâvasını geniş çapta ele alanın bilmesi lâzımdır ki, insanlık, ilkinden sonuncusuna kadar, zalim-lerle mazlumlardan ibarettir; ve ikincilerin sayısı birinci-lerden çok fazladır.

Allah'ın fermanı (Âyet mealî):

«— Emaneti dağa taşaya teklif ettik, almadılar; insan ki, zalûm ve cehûldür, aldı.»

18'inci Asır, (Rönesans) tohumlarının artık filizle-nip çiçek açtığı ve ilk yemişlerini belirtmeğe başladığı,

408

409

ilim, idrak, tecrübe ve medeniyet çığırının başı gûya Ne münasebet!.. İleriye doğru gittikçe görülecektir ki (Greko-Lâtin) erişinin, başı, ortası ve sonuyla netice çağ olan 18, 19 ve 20'nci asırlarda zalim ve mazlum, eskiler-den daha baskın ve dokunaklıdır. Çünkü, gûya ilerlemiş bulunan anlayış gözüne ve takdir ölçüsüne rağmen insan ruhunda hiçbirşey değişmediğini ve zulmün, üstelik ilim ve fenle cihazlanmış hale geldiğini görmek, mikyasları büyütücü bir keyfiyettir.

«Adlî hatâ» diye bir lâf duyarız. Bu gayet tabîîdir ve her devirde olabilir. Adlî hatâ, gerçek suçluya ve suç unsurlarına erişememek yüzünden yanlışlıkla verilen hü-kümler demek olduğuna göre, doğrudan doğruya adalet ölçüsünün sakatlığı mânasına gelmez. Ya bir usul hatâsından ibaret kalır, yahut o hatâ da olmaksızın, hâdiselerdeki tezahür cilvelerinin aldatıcı bir neticesi ha-linde insan aczini gösterir ve çok defa özür belirtir. Eğer insan tedbiri olarak herhangi bir ihmâl veya kötü kasta dayanıyorsa, o zaman da adlî hatâ olmaktan çıkar, zulüm olur.

Fakat mevzuumuz olan ve tarihteki adlî hatâların en büyüklerinden biri diye gösterilen (Kalas) dâvası böy-le değildir. O, tarihin, belki en büyük adlî hatası üstüne görülmemiş bir zulmün de eklenmesinden peydahlanmış bir iştir. (Kalas) dâvasını idare eden zulüm, adlî hatâyı da kendisine eklemiş, hatayı kendi bünyesinden doğurmuş ve o doğurduğu hata üzerine zulüm âbidelerinin en bü-yüklerinden birini yerleştirmiştir.

(Volter) gibi, Büyük Fransız İnkılâbının başlıca hazırlayıcılarından tanınan bir insanı şiddetle alâkalandırmasına ve işini gücünü bıraktırıp peşinde koş-turmasına rağmen (Kalas) meselesi, ait olduğu basit şa-hısla değil, sadece mâna ve delaletiyle mühimdir. Bu mâna ve delâletin dışındaysa (Kalas), şu veya bu çarşıda
410

fjükkancılık yapan herhangi bir esnaftan farksızdır. O, kendisi ve hâdisesi bir arada büyük olanlardan değildir. Hâdisesi, bilhassa mâna ve delaletiyle çok büyük, şahsıy-sa> mümkün olduğu kadar küçük...

1761 yılında, Fransa'nın cenup şehirlerinden. (Tulûz)dayız. Burada (Jan Kalas) isimli, protestan bir dükkâncı yaşıyor. İşinde, gücünde, sessiz, doğru, iyilik sever bir adamcağız... Hiçbir fevkalâdeliği yok...

(Tulüz), taassuba batmış bir şehir... Hemen bütün sekensesi koyu katolik... Protestanların orada barınabilme-sine ve kolayca iş görebilmesine imkân yok... O sırada hiçbir protestan, (Tulüz) şehrinde ticaret yapamaz, dok-torluk, ebelik, avukatlık, kitapçılık, gibi işlerle uğraşmaz. Ve hiçbir katolik, protestanlarla, ne türlü olursa ol-sun, iş birliği edemez, protestan hizmetçi bile kullana-maz. Taassup o kadar büyük ki, faraza, bir kıtlık olsa da yalnız protestanın tarlasında buğday yetişse, ne o ticarî bir hüviyette bunu satabilir, ne de başkaları, sırf ihtiyaç sahibi olarak alabilir.

Ayrıca her senenin Ağustos ayında, o meşhur (Sen Bartelömi) kıtalinin yıldönümü kutlanmakta... Bütün bunlara rağmen (Kalas), ancak küçük esnaf hüviyetiyle basit bir dükkân işletebilmekte; ve herkesle iyi geçinmek, bir gölge gibi gidip gelmek ve kimseye ça-ıparız vermemek sayesinde sessiz sedasız hayat sürebil-mektedir.

Kendisini bu kadar silmiş, silik hale getirmiş bir insanın birdenbire meselelerin meselesini teşkil etmesi nasıl olabilir? Gelip geçen arabaları rahatsız etmemek için toprağa batmış küçük bir taş parçası., durup dururken nasıl, duvar boyunda bir engel gibi ortaya çıkarılabilir?

411

İşte, kaderin sırrını bu noktada aramak lâzımdır Zaten «olacak» ve «olmayacak» diye mutlak bir Ölçüsü olmayan hayat isimli esrar tablosunun bütün inceliği bu noktada değil midir?

Kaderde ne varsa o olur; ve insan bu hikmeti, ses-siz, sedasız, iddiasız ve meselesiz dükkâncı (Kalasa bak-tığı zaman daha yakından görür.

(Kalas), bizzat protestan olmasına rağmen din bah-sinde hiç taassup göstermez. Oğullarından biri katoliktir. Böyleyken ses çıkarmaz, oğlunu serbest bırakır ve daima şöyle der:

— İnsan, istediği dini seçmekte serbesttir!

Büyük oğlu (Mark Antuan) ise koyu bir (Kalve-nist)tir ve asla katolikliğe yanaşmamaktadır.

Böyleyken, bu oğlu üzerinde de (Kalâs)ın belli başlı bir telkini yok-tur.

Ama (Mark) ruhça hasta... Hukukçu olmak istiyor, fakat bu meslek protestanlara kapalı olduğu için bir şey yapamıyor. Katolikliğe geçmeyi de kabul etmiyor. Bu ba-ışarısızlığın tesiriyle ruhunda bir (şok) doğuyor ve (melânkolik) delikanlı büsbütün kara hülyalara saplanı-ıyor. (Şekspir)in, (melânkolik) ruh şaheseri (Hamlet), elin-den ve ağzından düşmez oluyor:

«— Olmak mı olmamak mı; işte bütün mesele!..»

Ve ölüm karşısında dipsiz düşünceler... Tıpkı (Hamlet)in mezarlık sahnesi:

«— Horaçyo, bana bir şey söyle!»

«— Ne söylüyeyim, efendimiz!»

Çocuk şehri bırakıyor, tekbaşına, dağlarda, kırlarda dolaşıyor, daima ölümü düşünüyor ve dostlarına hep inti-harın değerinden, kurtarıcılığından bahsediyor. Evine de

pek seyrek geliyor ve aile murakabesinden boyuna kaçıyor.

Bir akşam, bedbaht baba (Kalas), dükkânının üstünde misafirleriyle tatlı tatlı konuşurken, çocuk eve geliyor ve hemencecik kayboluyor. Birkaç saat sonra dükkânını arayan baba, oğlunu, ambar kısmında, kendisini kapının üstüne asmış buluyor. Çocuk, öteberiyi bağlamak için kullanılan atılmış iplerden birini almış, kapının kemer kısmına bağlamış ve bir varil üstüne çıkıp kendisini sallandırmıştır. Ceket ve yeleği, peykenin üzerinde, ge-lin odasında soyunulmuş gibi, intizamla, itinayla devşiri-li, durmaktadır.

Şimdi, bu kadar mazur mevkiideki zavallı baba (Jan Kalas) in başına neler geleceğini göreceksiniz. ADALET

Protestan (Kalas) ailesi, bu intihar karşısında elem-lerin çeşitlisini duydu. Genç ve hassas oğullarını kaybet-tiklerine mi yansınlar, protestanlara edilen kötü muamele yüzünden çocuğun ruh hastası olmasına mı, intihar eden-lere tatbik ettikleri hakaret yüzünden şimdi başlarına geleceklere mi, hangisine?.

O devirde intihar edenlerin cesedi, çırılçıplak ve yüzüstü, şehrin kaldırımlarında sürüklenir, sonra şehir ka-pısı dışında bir darağacına çekilir ve orada yırtıcı kuşlar tarafından didiklenip bitirilinceye kadar bırakılırdı.

Oğullarının cesedini bu hale düşmüş görmek (Kalas) ailesini nasıl kahreder? Ne yapsınlar; çocuğun ce-sedini olsun, nasıl kurtarsınlar? Gözyaşları içinde başbaşa verdiler ve ne yapabileceklerini konuşmaya başladılar. Bu sırada (Kalas) ailesinde gizli bir şey dönmekte oldu-ğunu sezen birisi, gidip polise haber verdi:

412

413

— (Kalâs)larda esrarlı bir telâş var! Protestan habislerinin şüpheli durumları malûm... İlgileniniz!

Polis, dükkânı ve evi basınca, henüz birkaç saatli^ cesedi buldu, hâdisenin niçin gizli tutulduğu ve bu esrarlı meşveretin ne demek olduğu üzerinde (Kalâs)ları hesaba çekti ve çok geçmeden bütün şehri bir uğultudur kapladı:

— (Jan Kalas) oğlunu katolik olmaktan alıkoymak için öldürdü!!!

Hale bakın ki, sırf Protestanlıktan dönmek için mesleğini kaybeden ve o yüzden ruhu burkulan çocuk, bu defa katolik olmak istiyormuş da babası tarafından engel-lenmiş ve asılmış oluyordu! Alemde pek az hadise, bu türlü tepetaklak edilebilirdi. Halbuki (Kalâs)ın bir katolik oğlu vardı ve pekâlâ, istediği gibi harekette serbest bulu-nuyordu. Niçin bu çocuğa, ölüm tazyiki şöyle dursun, en küçük bir ruh baskısı bile yapılmamıştı?

(Tulûz)un sokakları, bir anda, katolik oğlunu yo-lundan çevirmek için asan babanın ölümünü isteyen halk yığınlarıyla doldu. Artık (Hamlet) ezbercisi ve ruh hastası (Mark Antuan) bir katolik mazlumu (Martir) derecesine çıkarılmış ve gerçek maZlum, bedbaht baba (Kalas), bu uydurma (mizansen)in bütün kinini, üzerine çekmeğe başlamıştı. İşte yığınların psikolojisi ve bu psikolojiyi şahlandırmakta, âlet ve vasita kolaylığı!.. Her devrin hali budur!

(Tulüz) idaresi işe el koydu, zavallı (Kalas) sorgu-dan sorguya çekildi; ve yalnız kendisi değil, bütün ailesi efradı tevkif olundu. Sade (Kalas) ailesi efradı tevkif olsa yine iyi; misafirleri, dostları, hizmetçilerine kadar her-kes... O sıralarda (Kalâs)larm evinde ve civarında görül-müş olan her fert... Damlarına konan kuşlar bile şüphe-li...

Mahpusları belediye dairesine götürdüler, pranga ya vurdular ve en sefil katillerin hücrelerine tıktılar. Za-

vallı (Kalâs)ı da, ilk sorgusunda, türlü işkencelerle hesap vermeye davet ettiler.

Cevap hepsinde aynı:

— Çocuk, ruhî buhranlar içindeydi. Çoktanberi böyle.. Bütün şehir biliyor. Başını alıp dağlarda, kırlarda gezerdi. O akşam da bu haller içinde geldi, tek kelime söylemeden çıkıp gitti. Yine tenhalara çıktığını sandık, gir de görelim ki, kendisini ambar kapısının kemerine bir iple asmış...

— Niçin ruhî buhrana düşmüş!.,

— Bilmiyoruz; hassas bir insandı; son zamanlarda hukuk tahsili yapması ve avukat olmasına mâni haller karşısında büsbütün üzüldü.

— Buna mâni, Protestanlığı olduğuna göre, pekâlâ Katolikliğe dönebilirdi!

— Bu kendisinin bileceği işdi, Demek, dinini de-ğiştirmediği için avukat olamayacağına sıkıldı ve muvazenesini kaybetti!

— Kendisine bu tazyiki siz yaptınız; o da sizden gizli, katolik oldu ve tam yolunu tutacakken vaziyeti öğrendiniz ve birlik olup onu astınız!

— Nasıl olur? Biz ona «katolik olma!...» demek şöyle dursun, «katolik ol!» da diyemezdik. Serbestti. İti-kadımdan vaz geçemeyince, arzusuna eremeyişi karşısın-da bu hale düştü.

Fakat sanki ortalığa protestanlar hakimmiş de Ka-tolikliğe geçtiğini gizlemeye mecbur kalan himayesiz oğ-lunu 'asmaya kadar gidebilecek bir baba bulunabilirmiş gibi, ters bir mantık, papazların elinde, Katolik ayrıntısını kabartıcı bir vesile halinde köpürtüldü ve bîçare (Jan Kalas), hain, denî, rezil, Fransa düşmanı sıfatlarıyla gü-nün adamı oldu.

Hiçbir mantık sökmüyordu. Asılan çocuk, güçlü kuvvetli bir sporcu olarak şöhret kazanmıştı. Halbuki ba-

414

415

bası, çocuğunun 28 yaşında olmasına karşılık, epey üeri miş bir yaşta ve zaifçe bir adamdı. Oğlunu kapının keme direğine aşabilmesine, bu sahneyi, hangi vasıtayla olurs olsun, hazırlayabilmesine pek imkân yoktu. Müşterek ol sa bile, çocuk tek başına bütün aileye karşı koyacak, hic olmazsa kendisini koruyabilecek kuvvetteydi.

Bu riyazî delâletleri bile itibara almadılar ve ilk iş olarak, katolik düşmanı çocuğa, Katolik dostu ve mazlu-mu sıfatlarını kondurarak, muazzam bir cenaze töreni ter-tipleddiler. Cesedi mumyaladılar, üç hafta müddetle bele-diye salonlarında teşhir ettiler ve kardinallere mahsus debdebeyle kaldırdılar. Ne ölenin, ne de öldürdüğü öne sürülenin, kendilerine atfedilen noktalarla alâkası var... Cesedin teşhir edildiği üç hafta içinde her tarafa «Katolik ve oğul katili hain ve denî» babanın aleyhinde vesika bulunup getirilmesi için ilânlar yapıldı. Vesika adı altında, katoliklerin şahsi görüşlerinden başka birşey gel-medi; mesele Fransa'nın birçok yerinde, duvar gazetele-rinde ve taşbasması kağıtlar üzerinde bütün katoliklere duyuruldu. Nihayet iş mncıklana mncıklana posası çıkı-rıldıktan sonra hâdisenin üzerinden beş ay geçmiş olarak muhakeme başladı.

Hâkimlerden biri, içinde küçük bir hak ve hakikat kıvılcımı çakmış olmalı ki, şu teklifte bulundu: — (Kalâs)ın evine ve dükkânına bir keşif heyeti gönderelim! Bakalım, vaziyet, sanığın iddia ettiği gibi bir intihar hadisesine imkân veriyor mu? Ne gibi hususîlikler gösteriyor?

Fakat adamın bu teklifi ağzına tıkdı; ve bire karşı oniki reyle şu karar verildi:

—Keşfe lüzum yok! Sanığa itiraf ettirilsin ve bu—nun için sanık işkenceye sokulsun, tekerlekte kemikleri kırılsın!

(Kalâs)ı işkence odasına aldılar. Ayaklan yerden

. metre kesilinceye kadar bileklerinden astılar. Sonra ücudunun uzuvlarını, yerlerinden çıkıncaya kadar gerdi—ler, çektiler.

— İşlemediğim bir cinayeti itiraf edemem!

Tekrar aşağı aldılar ve kendisine o kadar su yuttur—dular ki, çok geçmeden vücudu, tabîî cüssesinin iki misli—ne çıktı. Yine itirafı reddedince, zavallıyı bir çöp arabası—na yüklediler, idam yerine götürdüler ve cellâda teslim et—tiler. Cellât onun kollarını ve bacaklarını kesti ve öylece can çekişmeye bıraktı. (Kalâs)ın can çekiştiği iki saat de—vamınca hâkimler ve rahipler onu sualleriyle delik deşik etmekte birbirleriyle yarıştılar.

— Hayır! Ben oğlumun katili olamam!

Nihayet, kendi tabiriyle «Bu yalancıdan söz çık—maz!» hükmüne varan başhâkim, kıvranan cesedin, boğa—zı sıkılmak suretiyle dinlendirilmesini emretti ve her şey bitti.

İşte 18'inci Asırda bir adalet levhası!..

(VOLTER) İŞE KARIŞIYOR

Büyük bir metanetle bütün işkencelere dayanan; ve neticeyi de—ğiştirsin, de—ğiştirmesin, fakat herhalde işken—celeri durdurucu herhangi bir itirafta bulunmayan (Kalas) öldürüldükten sonra halkın gazap kasırgası dindi. Böyle olunca, «hak» yerine «halk» ölçüsüyle, adaletin suratı da de—ğişti. (Kalas) ailesinden başka kimse ölüme mahkûm edilmedi. Dul karısının elindeki bütün mallar alındı ve kendisi açlığa terkedildi. Çocukları, başka başka manas—tırlara dağıtıldı; yalnız intihar hâdisesinde uzaklarda ve mektepte bulunan en küçükleri, müstesna tutuldu. O da, Cenevre serbest beldesi topraklarına kaçmak akıllılığında bulundu.

416

417

(Kalas) hâdisesi, sade Fransa'da de—ğil, Batı Dün sının her tarafında alâkayla takip edilmişti. O zamar/ İsviçre'nin sınır çizgisi üzerinde (Ferney) şatosunda bul ' nan, bilhassa dinsizliğiyle meşhur, Fransız tefekkür edebiyat adamı (Volter), meseleyi duymuş, fakat başlan gıcında mühimsememişti. Onun, ne İsviçre (Kalvenist)le ri, ne de katoliklerle bir münasebeti vardı. Onun için ta raflardan birinin müspet, öbürünün menfi sembol haline getirdiği (Kalas), hiç de de—ğer verilecek bir adam de—ğildi Dinsiz (Volter) için, taraflar arasındaki bo—uşmalar da birinden birine hak vermesi bakımından, tercih yapabile—ceği birşey de—ğildi. Hususiyle, (Volter)in tiyatrosuna bir şeytan oyunu göziyle bakan protestanlar ona hiçbir ba—kımdan sevimli görünmüyordu.. Bu sebeple (Volter) ka—leme aldığı bir yazıda:

«— Protestanların mazlum (Martir) ilân ettiği bu adam hakkında hiçbir teessür hissetmiyorum!» Demişti.

Fakat bir müddet sonra (Ferney) hâkimini Marsil—yalı bir tüccar ziyaret etti; ve (Kalâs)ın muhakemesinde bulunduğunu söyledi ve gördüklerini, anladıklarını, his—settiklerini, tek tek sıraladı. Bu ifade, İsviçre'de bomba gibi patladı. (Volter)i, bütün bu anlatılanlar baştan aşağı sardı, titretti, eritti; (Volter) kendince, mücerret insanlık ? ölçüsü bakımından, bu içtimaî vahşet ve

cinayetle iliklerine kadar teessür duydu ve işini gücünü bırakıp var kuvvetiyle hâdisenin üstüne çullandı. Ve işte, böylece (Kalas) meselesinin dünya çapında bir ehemmiyet kazanmasında âmil oldu.

Bu bahiste bir İngiliz hukukçusu diyor ki:

«— Cesaretin çeşidi vardır; fakat hususî bir şeret payesi getirici cesaret, memleketin yüksek mahkemeleri kararlar verir ve halkın çoğunluğu bu kararları adaletli ve haklı bulurken, tek başına, bütün kurulu nizamlara mey-

dan okuyabilen ve yüksek sesle hak ve adalet diye haykıran kahramanlara aittir.»

(Volter), bunlardan biri olmayı denedi. O, (Tulüz) mahkemesini durup durduğu yerde suçlandırarak olursa kopacak fırtınayı gayet iyi biliyordu. Bunun için, bütün haksızlık delillerini toplamaya ve bir avukat itinasıyla mukabil dâvayı hazırlamaya çalıştı. Cenevre'ye kaçmış olan küçük (Kalâs)ı arayıp buldu ve onunla görüştü. Meselenin içyüzü üzerinde en küçük bir bilgisi olabilecek insanlara başvurdu. Hattâ, nefret ve hiddeti kendisini mübalağalı yollara sürmesin diye bir de avukat tuttu ve kurduğu temel in sağlamlığına inandıktan sonra bütün hissiyle harekete geçti. Tanıdığı ne kadar nüfuzlu adam varsa, Fransa başvekili nezdinde teşebbüse geçip (Kalas) dâvasının yeniden ele alınmasını sağlamaya davet etti. Bu hususta Kral (15'inci Lûi)den emir çıkartmak lâzımdı ve bütün nüfuzlular buna memurdu.

Daha sonra (Volter) yollara düştü, (Kalâs)ın dul karısını arayıp buldurdu ve kendisine şu ricayı gönderdi:

— Masrafınız bana ait olarak Paris'e geliniz ve bana kocanızın işinde yardımcı olunuz!

Kadına, Paris'in en tanınmış hukukçularından biri vekil tutuldu ve teşebbüs bütün hararetiyle fişkırtıldı. Dul kadının maneviyatı perişandı; hiçbir yerden, hiçbir ümidi yoktu; sadece kızlarının manastırdan kurtarılmasını diliyordu.

Bundan sonra (Volter) mazlumun ikinci oğluyla teması geçti... O bir katolikti ve mektepte okuyordu. (Volter) bu çocuğu mektebinden kaçırttı ve Cenevre'ye getirtti.

Nihayet (Kalas) vakasına ait bütün hakikatleri toplayan tahlil ve terkip eden kıymet hükmüne bağlayan eserini neşretti: «Kalas Ailesine Ait Gerçek Vesikalar»... Bu kitapçıkta (Kalas) ailesinin mazlumları arasındaki can

418

419

törpüleyici mektupları neşrediyor ve kendisinden fazla bir şey katmıyor. (Volter) bu kitapçıktan sonra, ortad fazla görünmek istemiyor, perde arkasına çekiliyor; Ve artık başını almış giden propagandayı, gerilerden, ustalıkla idare ediyor.

Çok geçmedi, (Kalas) faciası bütün Avrupayı kuşattı, bütün Avrupanın meselesi oldu. Her taraftan yarıdıklar, teşebbüsler, himayeler yağmaya başladı. O kadar ki, İngiltere Kralı ve Rusya Çarı bile, (Kalas) ailesi için toplanan ianelere büyük çapta katıldılar.

Nihayet (Volter), hayatının en çetin ve zahmetli mücadelelerinden birini verdikten sonra zaferi kazandı. (15'inci Lûi)nin metresi kiliseye karşı derin bir nefret hissi duyduğu ve bu yüzden (Volter) i tuttuğu için Kralı başkaltına aldı ve tepindi:

— (Kalas) dâvasının yeniden görülmesi için Başvekilin istediği fermanı imzalayınız!

Zampara ve sarsak Kral ise âdi bir protestan için koparılan bu dünya çapındaki şamata için hiçbir şey anlamıyor ve tekliflere boyuna dudak büküyordu. (Tulüz) adliyesi ve papazlar da Kralın bu «dertsiz başına dert çıkarılmaktan kaçınma» politikasını veya mizacını destekliyorlar ve hiçbir

zaaf eseri göstermiyorlar, ric'at etmiyorlardı. (Tulüz) Mahkemesine ait zabıtları da tetkikten kaçırıyor-lardı. Nihayet 1763'de, «kadının fendi, Kralı yendi»...Bu meseleden adamakıllı rahatsız olan Kral, istenen fermanı imzaladı:

— Dâva temyiz edilecek!

Başvekil, (Tulüz) dâvasına ait bütün zabıtların tes-limini ve bu mevzuda yeni bir mahkemenin hazırlanması-nı emretti.

(Jan Kalâs)m dul karısı ve manastırdan kurtulup annelerinin yanına gelen kızları, bu sırada (Versay)da sa-ıray civarında beklemekte...

Dâvanın temyizi için kurulan hususî mahkeme, bir yıl sonra, (Kalâs)ın masum olduğunu ve işlemediği bir suçtan ceza gördüğünü resmen ilân etti. Kral da, onun dul karısına ve çocuklarına küçük bir ihanda bulunmayı bin belâ ile kabul edebildi. (Kalas) dâvasına bakmış olan hâkimler azledildiler; (Tulüz) halkına da, bir daha böyle olur olmaz işlere burnunu sokup şahlanmaması, nezaketle ihtar edildi.

Ve ismine «adlî hata» denilen, halbuki adlî cina-yetlerin en büyüklerinden biri olan (Kalas) dâvası, (Vol-ter) sayesinde büyütülmüş ve kazanılmış olarak, tarihin ibret misalleri arasına yerleşti.

420

421

(XIV)

BÜYÜK FRANSIZ İHTİLÂLİNİN ZULÜM DEFTERİNDEN

(16'NCI LÜİ)

Yirmi yaşındaydı. Büyük babası 64 yaşındaki us-ılanmaz zampara (15'inci Lüi), sayısız metresler ve âdi halk kadınları arasındaki maceralarından sonra bir maran-gozun kızıyie düşüp kalkmış ve bu kızıdan çiçek hastalığı kaparak ölmüştü.

— Kral öldü! Yaşasın Kral!

Ve Fransa tahtına geçti.

Çocukluğundan eblek, şişko, terbiyesiz, üstü başı kirli bir yumurcak... Bütün gün kardeşleriyle hırlaşır, du-ıurur.

16 yaşındayken, onu, Avusturya İmparatoriçesi (Mari Terez)ın kızı (Mari Antuanet)le evlendirdiler. On-beşindeki güzellik ve incelik heykeli karısını görünce, horoz şekeri yalayan aptal bir çocuk gibi bakındı; ondan sonra kansiyile bir arkadaş hayatı sürmeye başladı. Bir

423

Fransız tarihçisininin tabiriyle «onun kocası olmakta a göstermedi...» Bu hali, bir müddet sonra çözülebilen h'6 iktidarsızlığa bağlarlar. ^

Fransa'nın hali berbat... Saray, bütün vatan uzvi tını zehirleyen bir ur... Yalnız, zevk, şehvet, içki, kum ve her çeşit sefahat karargâhı... İnanılan ve saygı duyula hiçbir ahlâkî kıymet kalmamış... İkbâl ve menfaat hırsı-nın mubah gösterdiği entrika zekâsından başka tek değer yürürlükte değil... Halk, sefaletin son merhalesinde...

Evvelki Kral, milletin aç ve perişan halini görme-mek için, sarayla kendi eğlence yerleri arasında hususî bir yol açtırmıştır. Bir doktorun, hastanede, mustarip hastala-ırını görmemek için ayrı bir koridordan gidip gelmesi gibi bir şey... Halkın da bu yola yakıştırdığı isim müthiş: İs-yan yolu... Kral bir gün bu yoldan, ipekler içinde bir maiyetle geçerken karşısına bir tabut çıkıverir. Kral atını durdurur ve sorar:

- Bu ne?
- Bir ölü!..
- Erkek mi, kadın mı?..
- Erkek...
- Neden öldü?
- Açlıktan!..

Fransız tarihçisine göre, açlıktan ölen ve tabuta so-kulup acele acele götürülen adam, eski Fransa, tabut da Krallığın sandukasıdır.

m6 mevkiindeki (Parlâmento)lar, büyük şehirlerde,.. Henüz el işleri dışında sınaî bir hayat mevcut olmadığı m işçiler, dülger, duvarcı, terzi, kunduracı, demirci, ek-ekçi, kasap gibi esnaftan ibaret... Bunlar da sayılı ve büvük şehirlerin malı... Nüfus az... Paris 650.000, Liyon 100.000 nüfuslu... O zaman Fransa'da nüfuzu 50.000 den yukarı ancak 4 şehir var... Umumî nüfus 25 milyon ve bunun ancak 3 milyonu, yüzde onikisi şehirlerde... Pa-ris'in sokakları dar ve çamurlu... Bu kaldırımsız sokaklar-da, yüksek sınıfların yaldızlı arabaları dört nala koşar; ve çok defa, sefil ve serseri yayaları tekerlekleri altında ezip geçer. Âdeta Fransa, şatolarda, konaklarda oturanlar ve arabaya kurulup dışarı çıkanlarla, sokakta ve çamur için-de yaşayanlardan ibaret iki bölümdür; ve birinci bölüm, ikincisinin ancak yüzde beşi tutarındadır.

Bu bölümlere, sefahtekiler ve sefalettekiler de di-yebiliriz.

Nüfusun yüzde seksenden fazlası köylü geri kalan kısmı doyurmak ve şişirmek için, ölüme kadar her angar-yaya mahkûm... Hemen hepsi yalnayak ve bir deri, bir kemik... (Şartr) Psikoposunun Krala sözü:

«— Köylü, koyun gibi ot yiyor ve sinek gibi açlık-tan ölüyor!»

Köylünün anbarında veya kesesinde biraz kıymet birikti mi, karşısında, 1 saklayandan 10 isteyen vergi tah-sildarı... Onun için köylü, sefaletinden başka herşeyini gizlemekte ve güven, şevk, huzur, ölçü, birlik diye birşey kalmamış bulunmakta...

Vergi ödeyenler, asker olanlar, yalnız köylülerle küçük burjuvalar... Rahipler, asiller ve yüksek burjuvalar, bu kayıtların dışında olduktan başka, bütün gelir kaynak-ları ve üstün memuriyetler de ellerinde... Kralın emirleri-ni kayıt ve tescil etmekle vazifeli bir nevi istiklâlsiz mah-

(16'ncı Lûi), iyi bir amele olmak için doğmuş bir adam. Cedleri gibi sefahat ve alâyişle alâkası yok... Kala-balıktan, merasimden, kadın topluluklarından, hususiyle kumar, içki ve zamparalıktan tiksindir. Bütün gün ya avda-

424

425

dır, ya demirhanesinde... Akşama kadar boş yere yoruh bîtap düşer, sofraya oturur, aç bir kurt gibi masayı si] süpürür; sonra kendisini yatağa atıp kubbeleri horultusuv la uğuldatır. Ölü evinde horultu...

İşte Fransa ve (16'ncı Lûi)... O, tohumları büyük babası zamanında atılan ihtilâle, nefsiyle suçsuz olarak hesap vermeye memur, kurbanlık bir sığırdır. Hiçbir ba-kımdan önlemek, önüne geçip durdurmak ve istikamet değiştirmek kudretinde olmadığı halde sorumlusu mevki-indeki bedbaht kukla...

Büyük Fransız İhtilâlini doğurucu ruhî, fikrî, içtimaî, iktisadî, idarî siyasî müessirleri bu kurbanlık sığır zaviyesinden çerçevelemek gibi bir külfete uzak kalarak ve o dâvayı ayrı ve müstakil tutarak bildirelim ki, (16'ncı Lûi), bütün bu müessirlere ait cinayet bıçağı, caniler kay-bolduktan sonra elinde yakalanmış, bön ve hattâ iyi taraf-ları kötülerinden üstün bir insancıktır. Büyük dâva, istip-dadiyle beraber şevketini bir arada yürütebilen ve gururu-nu «Devlet benim!» diyecek çapa çıkararak (14'üncü Lûi) ye karşı çıkmamış, vatan faciasını cilk bir yara gibi orta-ya dökücü (15'inci Lûi)den de hesap isteyememiş ve bula bula, istipdat ve istismar kulesinin bu en âciz ve suşuz nöbetçisini bulmuştur. Kaderin cilvesini, buna benzer her işde aramak lâzım...

Fransız İhtilâli, ne kadar büyütülürse büyütülsün ve neticede istendiği kadar büyük bilinsin, başlangıçta bir «hiç», sonundaysa bir «hep»tir. O bir «hiç» olarak başla-yıp yıllar boyu süren kendi iç oluşları neticesinde «hep»e ulaştı. Belki de büyüklüğü bu noktada... Yani başlangıçta, plânlı, gayeli, hedefli, sistemli bir hareket değil... Fakat nice ihtilâl vardır ki, «hep» olarak başlayıp «hep» olarak bittiği gibi, «hiç» olarak başlayıp «hiç» olarak bitmiştir!"-

426

jangıcı «hiç» olan ihtilâllerde birinci muvaffakiyet T1 hedef tuttukları devlet mekanizmasını idare edenle-? mhî bünyesidir. İşte bu ruhî bünye, (16'ncı Lûi)nin-Idnde şaheseri görüldüğü gibi, sonsuz bir hayret ve tered-dütle malûl olunca, o ihtilâl, daha olmadan muvaffak de-mektir. Eğer olmuyorsa, o da kendi hayret ve tereddüdü yüzünden... Birçokları, kellelerini bu yüzden kaybettiler. Tereddüt denilen devlet ve idare vebasının ne korkunç bir şey olduğunu, (Büyük Molteke) şu harikulade ölçüyle be-ırtır:

«—Harpte hiç karar verememektense kötü kararı vermek evlâdır!»

İşte (16'ncı Lûi)nin 15 yıllık saltanatı ve ihtilâl ba- • şındaki tavrı, bu iki kelimeyle izah olunabilir: Hayret ve tereddüt... İhtilâl içindeki birkaç senelik hayatında ve hattâ muhakemesinde bile aynı şey... Şaşkınlık ve tutuk-luk...

Şunun bunun elinde oyuncak oldu; etrafında bütün habisler halkasının kıvnlaşmasına engel olamadı; (Parlâmento)ları toplantıya çağırılmaktaki tehlikeyi göre-medi; (Türgo) gibi zamanının en kuvvetli iktisatçı, mali-yeci ve idarecisini Kraliçe yüzünden feda etti; nihayet (Eta Jenero) isimli, her sınıfı içine aLan ve fevkalâde za-manlarda toplanması âdet olan umumî meclisleri içtimaa davet etmekten çekinmedi; ve böylece bir «hiç» olarak başlarken «hep»e doğru yönelen hâdiselerin cereyanını sezemedi; birdenbire «Millet Meclisi»ne döndürdükleri (Eta Jenero) karşısında vaziyet alamadı; ebedî horultusu içinde bir gece, halkın (Versay) üzerine yürüdüğü habe-riyle uyandırıldı, gözlerini uğuşturarak sordu:

— Desenize ki, bu bir isyan?

— Hayır majeste, bu bir büyük inkılâp!..

427

KRAL

Meşhur... Hattâ birkaç yıl ötesi, zaman sayımın birinci yılı kabul edilecek kadar meşhur... 1789... Bu yıl Mayıs ayı başında, (Eta Jenero) isimli gölge millet tem silcileri meclisi, (Versay)da toplandı. En kısa zamanda asiller, rahipler ve avam sınıflarının mümessilleri arasın da ihtilâf... Gittikçe billûrlaşan millet temsilciliği şuuru millet iradesi fikri ve buna bağlı «Millet Meclisi» adı Rahiplerin avama katılması... İnsanların hâdiseleri değil hâdiselerin insanları sürüklemesi... Nihayet sarayın kötü tavrına karşı «Top oyunu salonu» yemini ve Kralın emri-ni getiren Teşrifat Nazırına Meclis reisinin ihtarı:

«— Zannedersem şu Mecliste toplanmış olan mil-let kimseden emir alamaz!»

Ve (Mirabo) nun haykırışı: «— Gidiniz ve efendinize bildiriniz ki, biz buraya milletin iradesiyle geldik ve buradan ancak süngülerin kuvvetiyle çıkarılabiliriz!»

Artık hâdiseler, akış temposunu gözle takip edilemez bir hıza çıkararak şimşekli kıvrımlar çizerken, (16'ncı Lûi), binbir telkin arasında ne diyeceğini ve ne yapacağını şaşırarak bir mankafa... Ne Meclise hulul edip onu için-den, ne de tepesine bir yumruk indirip dışından zaptetmeyi biliyor. Birinci takdirde ve gayet ucuz tarafından bir millî kahraman, ikinci takdirdeyse «devlet benim!» diye-bilecek bir «şevketmeap» olması çok kolay... Kralın bu zaaf ve tereddüt seciyesi de radyo mevcutları gibi havaya dağıldığı için her tarafta, bilhassa Paris'te kaynaşmalar zeveban haddine doğru ilerliyor; kaynaşma, şüphe ve tereddütü, o da kaynaşmayı besliyor ve başka hiçbir (fak" tör)e bağlı olmaksızın, sel, kabara kabara birdenbire tarlayı basıyor.

İşte Büyük Fransız İhtilâlinin başındaki «hiç» böy-

428

uaciarruş ve «hep»e doğru yolunu böyle tutmuştur. Bu iş ojuş üslûbunun kolayca kanallaşmasını da, (16'ncı üi)nin hayret ve tereddüt dolu seciyesi sağlamıştır. Yok-18'inci Asır fikir teknesi içinde yuğurulan inkılâp ru-hu belirtmiş olduğumuz gibi bütün bir plân, sistem, (ide-ojoji) ve bunlara bağlı hamle yolundan harekete geçmiş değil— Başta kendi kendisine zuhura gelen inkılâp, son-da, kendi içinde olmuş, küçük vesileden büyük gayeye geçmiştir. Yani, Fransız inkılâbı, olup da gelen değil, ol-ması için her hazırlığa malik bulunarak, yolda olan, oluşa erendir. Böyle bir geliş için de, bazı ihtilâllerin kendi kuvvetlerinden ziyade devirecekleri devletin zaafına dayanmaları gibi, krallar, hükümetler ve insanlar içinde en âciz bir (süje)ye maliktir: (16'ncı Lûi)...

Bu kadarı da, yine belirtelim, İhtilâl zaviyesinden (16'ncı Lûi) değil, onun zaviyesinden İhtilâl...

Hep bu ölçüyle, Paris'te ayaklanma... (Bastiy) kale-sinin zaptı... Kralla millet arasında kalan ve bir ân için si-linen Meclis... Kralın Paris'e ve halk arasına davet edilişi ve gidişi... Kaçmaya başlayan büyük asîller... Sarayın yeni entrikaları... Kralın, o dasitanı tereddüt yüzünden bir türlü sarayla milletin kalbi arasında tahtını seçemeyişi... Yeni budalalıklar ve halkı köstekleyici ve büsbütün azdı-ncı yarım tedbirler... (Versay) üzerine yürüyüş... Kral ve Meclisin Paris'e nakli... 1789 ve ileride 1791 anayasaları... Meşrutiyet ve her şeye rağmen milletin kalbinden Çıkmayan Kral... Bütün bir sinema şeridi...

(16'ncı Lûi), bunları, beyin ameliyatını seyreden Çocuk gibi, çenesi düşük, korku ve dehşet içinde takip etti Ve hiçbir taraf hesabına, kutudan pamuk alacak kadar te-Şebbüs sahibi olmadı. O, şahane mantosu altında üstüne kondurulan her rengi kabul edici, balmumundan bir kral Mankeni...

İnkılâbın başında, Paris Belediye dairesinde, n&sıl şapkasına üç renkli hürriyet kokartım takmış ve son-

429

ra hasa arkerlerinin bu alâmetleri çiğnemelerine yummuşsa, bu defa da Meclis kararlarını körükörüne t dikten ibaret rolünü ohlaya puflaya yerine getirmekte l/" sur işlemedi; ve nihayet, koyu bir katolik olduğu i,/ vicdanının tam muhalefetine rağmen yeminli rahip]er m° selesinde de Meclisi tasdik zorunda kalınca, artık taham mülünün çatlama üzere bulunduğunu hissetti ve kararını verdi: Kaçacak, hicret eden asillere katılacak, Fransa'ya karşı vaziyetini dışarıdan idare edecektir!

Tereddüt hastası Kral, bu seciyeye malik bir insan-da olduğu gibi büyük teşebbüslerde sıfırlık bir iradenin ters tecellisi olarak kafasına koyduğu işlerde veya marazı hislerinde son derece inatçıdır. İyi ve doğru olarak, ne de-seniz, ne yapsanız, onun bu ters iradesini, inadını kıra-mazsınız. İşte bütün krallığı ve ihtilâl süresince hep bu mizacı yüzünden çevik ve sırasına göre değişik bir anla-yış ve o anlayışa uygun bir hamle ve irade bünyesine çı-kamayan Kral, firar işinde nihayet bir kımıldama istidadı gösterebildi. Fakat kımıldanışı o kadar cansız, isteksiz, zevksiz ve güvensiz oldu ki, nasıl olsa yakalanacağı ve vatan haini diye yaftalanacağı evvelden belliydi. Onun hiç istemediği şey bir iç harpti. Bilhassa, yabancıların yardımıyla millete karşı durmak... İngiltere tarihindeki misaller, (1 'inci Şarl)ın kesik başı gözünün önünden git-miyordu. Kılıç altında parçalanmaya razı, fakat millete kılıç çekmeye asla meyilli değildi. Şimdi de bu kaçışın kendisini hangi akıbetlere

sürükleyeceğini kestiremiyor; hiçbir zaman «zat-ül-hareke: zatiyle harekette» bir insan olmadığı için, kimlerin ve nelerin tesirine kapılacağı düşünerek büsbütün aptallaşıyordu. Bütün tahlilci Fransız tarihçilerinin şahitlik ettiği bu namuslu ruh haletine rağmen, işte kaçıyor; kaçıyla, suçlu kisvesi altında acına-cak kadar âciz bir masum bilinmek yerine, Fransa'yı satmaya giden bir hain kabul edilmek tehlikesine doğru çar-

430

jj ve dolaşık adımlarla koşuyor; ve buna karşı ya büsbütün yerinde kalıcı, yahut sonuna kadar hamle edip kendi-li gösterici, iki şıktan birini kesin olarak seçemiyordu.

Ah; azim irade, güven duygusu; imanın ulvî çocukları !?? Sizin bulunmadığınız yerde ne olabilir ki?.. Bu kararsız devlet reisi tipinde idare adamları, Birinci Asır-dan Yirminciye kadar, koca bir «bedava ölümler» albümü-nü dolduracak derecede çoktur!

Kral, bir burgu gibi beyninde işittikleri şu telkini, nihayet, tam anlamadan ve bir anlayışın tam güveniyle ileriye atılacak hamle ruhuna ermeden kabul etti:

— Şark ordusu kumandanı, kralcı (Marki do Buy-ye)nin yanma gidiniz! Bu orduyla Paris'e dönüp İnkılâbı yok ediniz!

Kral, Meclisi oyalayıcı ve okşayıcı birtakım tedbir-lerin sisi altında, Şark ordusu ve kayın biraderi Avusturya İmparatoriyeyle anlaştı; oda hizmetçisi kılığında girdi, yanın-da Kraliçe ve çocukları, hususi surette yaptırılmış bir ara-ba içinde ve postacı üniformalı üç muhafız arasında yola çıktı. Kaçış plânı da, Kralın mizacına eş olarak acemice tertiplenmiş, Kraliçenin ihtiyatsız üslûbu bu tertibe hâkim olmuş, çamaşırlar ismarlanmış, arabalar yaptırılmış, yol-da altunlar saçılmış dikkati çekmek için hiçbir şey esir-gelememişti.

Fakat, şu veya bu, (Varen) kasabasına varıldı. Bu-rada, gece yarısı, arabanın kapı penceresinden bir fener uzandı ve uşak (Duran) hüviyetli Kralın yüzünü aydınlattı. Kralı almaya gelen Şark ordusu müfrezeleri orada ve etrafta olduğu halde kimse (enerjik) bir harekette bulunamadı, kekeme vaziyet devam etti, halk fenerlerle arabanın etrafını çevirdi, çanlar çalındı, civar köyler ayağa kaldırıldı; ve neticede Kral, o anda da gözükara bir atılış yapı-mamak yüzünden, karşısında elpençe divan duran kralcı

431

birliklere rağmen halkın heyecan ve (enerji) ağı ic düştü, tevkif edildi ve yüzgeri Paris'e döndürüldü. Artık kendisini bekleyen nida: — Kahrolsun, milletini satan Kral!

ARA SAFHA

Kral 50 fersahlık yol üzerine dizilmiş halkın türlü hakaret, hiddet, bazen de merhamet, muhabbet, fakat her-halde hayret ve ne olup bittiğine dair gaflet haykırıışları koridorundan geçip sarayına geldi.

Meclis şaşkın... Krallık taraflıları harekette... (Lâf ay et) Kralı korumakta... Şark ordusu kumandanı (Marki dö Buyye) Meclise nâme gönderiyor:

— Kralın kılına dokunulursa, bütün yabancı ordu-ları Fransa'ya sokarım ve Paris'te taş üstünde taş bırak-mam!

Bu nâme, Cumhuriyetçilerin ekmeğine yağ sürdü. Ertesi günü Meclisin kapısında bir ilân:

«Cumhuriyet isimli bir gazete çıkarılacaktır!»

İlk defa kullanılan kelime bu, Cumhuriyet...

Kral yine sarayda ve (Lâfayet)in muhafazasında... Ne olacağı belli değil... Onunla beraber, her şeyin ne olacağı belli değil... Kral muhakeme edilecek mi, sorumlu tutulabilecek mi, işten uzaklaştırılabilecek, saltanat hak-kından mahrum edilebilecek mi? Müzakere, patırdı, her kafadan, her gruptan bir ses ve binbir formül arasında tam bir kararsızlık ve şu müphem hüküm: «Kral yeminin-den döner veya milletini korumazsa saltanat hakkını kay-beder, âdi fertlerden biri mevkiine düşer ve muhakeme alt-na alınabilir. Kralın kaçırılmasında başlıca suçlu olan (Buyye)

ile suç ortakları hizmetçiler, zabıtlar, postacılar ve saire haklarındaysa kanunî takibat başlayacaktır.»

432

Kralın saltanat hakkından düşürülmesi için hazır-ırmak istenen ve sonra geri bırakılan, anket ve İkinci Anayasanın (1791) Kralca tasdikine kadar vaziyetin muhafazası kararı...

İnkılâbın, bu noktada, hâlâ hızını alamadığı ve kendisini bulamadığı, başındaki kralın mizacına eş gittiği ne kadar açık!..

Son kararların vilâyetlerdeki tesiri iyi, fakat Pa-ris'te kötü... Ayaklanma (San dö Mars) meydanı hâdisesi... Yeni Millî Meclisin teşekkülü... (Asamble Konstitü-ant: Kurucu Meclis)den (Asamble Lejislâtiv: Kanun Ko-yucu Meclis)e geçiş... Kralın, yeni meclise üç gün sonra gideceğini bildirişindeki saçmalık... Meclis reisinin kol-tuğuyla bir hizaya ve aynı sıraya konulan Kral koltuğu... Krala Mecliste nümayiş:

— Yaşasın Kral!

Kralcıların mukabelesi:

— Yaşasın Haşmetpenah!..

Nutuklar... Kralın millet sevgisine muhtaç bulun-duğundan bahsetmesi ve son sözü:

— Artık inkılâp nihayete ermiştir!

Böylece her şey unutulmuş ve Meşrutî idare kurul-muş görünürken, yine din meselesinden (16'ncı Lûi)nin kendisini göstermeye kalkması ve daima kekeme ve tutuk eski selâhiyetlerine doğru adım atmaya davranması... Millî kuvvetler başkumandanı (Lafayet)in himayesine gü-venerek rahipler hakkındaki Meclis kararını reddetmesi... (Sen Antuan) ve (Sen Marso) mahalleleri halkının ayaklandırılması... Sınırlarda bozgun, felâket; içerilerde karı-şıklık, sefalet... Meclise giden nümayişçiler:

— Sarayın, artık memlekete ihanetten uzak kalma-sını istiyoruz! İcra ve teşrî kuvvetlerinin ahengini istiyö-ruz! Ordunun düşman üzerine yürümesini ve insan hakla-rını âleme tanıtmasını istiyoruz! Bir adamın, 25 milyona

433

hükmedemeyeceği bilinsin istiyoruz! Eğer bu adamı ti makta devam ediyorsak Anyasaya saygı göstermesi sa tiyle olduğu anlaşıl-sın istiyoruz! Yoksa onun Fransız mil leti gözünde bir hiç olduğu kestirilsin istiyoruz!

Hava güzel, gök berrak, ayaklanan kalabalıklar neşeli ve neye memur olduğundan habersiz...

Meclis (Tüileri) sarayının yanında ve halk onun önünde... Sara-yın parmaklıkları kapanmış ve arkasında bir tabur askerle üç top mevzi almış...

Hayatta her şeyin püf noktası... Kalabalığın önün-dekiler seyirci gibi dururken arkadan bir abanış...

Dur-durmak isteyenler; derken bir ses, bir teşvik, filân; saraya hücum... Kralın etrafında, nümayişçilerden bir halka:

— Efendi; evet, efendi, bizi dinleyiniz! Siz, doğru-luk ve halislikten uzak, âdi bir insan, bir hainsiniz! Bizi hep aldattınız, hâlâ da aldatıyorsunuz! Artık sabrımız tü-kendi!-Millet, elinizde bir oyuncak olmaktan usandı!

Bir zabitin Krala tenbihi:

— Korkmayınız!

Kral, zabitin elini kendi kalbi üstüne koymuş, ce-vap veriyor:

«— Korkmuyorum! Bir hristiyana ölüm döşeğinde yapılacak son âyini kendim için çoktan yaptır-dım! Ne is-terlerse yap-sınlar!»

Krala millet şerefine bir kadeh şarap içirttikten sonra bin zorlukla dağıtılan yığınlar... (Lâfayet)in Paris'e gelişi ve ayaklanmayı suçlandırışı... Partiler arası kor-kunç rekabetler... (Flândr) bozgunları... Ne Kral, ne meclis, ne Hükümet, ne ordu, ne de istikametini bilen bir millet... Bu

vaziyette «Vatan tehlikede!» ilânı, (Kon-vansyon Nasyonal) isimli yeni bir Meclis fikri ve Kralı zorla düşürmek plânı...

O sırada, Prusya ve Avusturya orduları başkumandanı (Dük dö Brönşvik)in bildirisi:

— Ellerinize silâhla tutulacak millî kuvvetler ve birleşik orduya karşı müdafaaya kalkışacak bütün şehirler, kasaba ve köyler, Krallarına âsi kabul edilecek ve ona göre cezalandırılacaklardır! Şayet (Tüileri) sarayına haka-ette devam edilecek olursa Paris şehri müttefiklerce işgal ve perişan edilecektir!

Bu beyanname, Fransızları küplere bindirdi ve Kralın düşmanlarla el ele verdiği şüphe bırakmadı. Halbuki Kral, kendi anlayışınca yine milletin iyiliği için dışarıdan gösterilen yardımları kollamaktan başka bir şey yapmıyordu. Vatanını satmakla, onu istediği kıvama getirmek için dışarıdan yardım kollamak arasında fark var...

10 Ağustos hareketi... (Brönşvik)in patavatsız bildirisi üzerine Paris'in 48 belediye şubesinden 47'si Kralın hal'i lüzumuna karar verip halk ve gönüllü taburlarını saraya yürüttü.

Kumandanın öldürülmesi, askerinin grup grup halk tarafına geçmesi... Kralın, kendi birliklerini teftiş ederken gösterdiği düşkün ruh ve ezgin tavır üzerine asker saflarından haykırış:

— Yaşasın Millet!

Ve sonra, silâhını bırakıp etrafa dağılan dağılana... Tam bir panik... Her şey, en sağlamı da beraber, el doku-nur dokunmaz, köpük gibi dağılıyor ve bir anda herşeyi yerli yerine oturtması mümkün bir el çıkmıyor. (Anarşi) anlarının biricik ruh kanunu bu; her şeyin el değer değer dağıldığı ve her şeyi toplamak için gözü kara bir el gerektiği...

Kralın sadık adamları, hükümdar ailesini emniyetli bir yere götürmek istediler. Yüksek bir memur kralın el-lerine sarıldı:

— Kaybedilecek beş dakikamız bile yok! Majesteleri için Millî Meclisten daha emin bir yer olamaz!

434

435

Kraliçe haykırdı:

— Sarayı bırakıp da hiç bir yere gidemem!

— Madam! Bütün Paris halkı saraya hücum ediyor!

Kral mırıldandı:

— Gidelim!

Aynı yüksek memurun notlarından: «Merdivenden inince Kral bana dedi ki:

— Yukarıda kalanlar ne olacak?

— Efendimiz; saraydaki asiller üniformalı değil

Kılıçlarını çıkarıp bahçeden geçebilirler ve arkamızdan gelebilirler.

— Doğru... Fakat ben büyük bir kalabalık görmüyorum!.

— Efendimiz; yığın yığın insan 12 topla saraya doğru yürüyor!

Kral kaygılıydı. Üzerinde beyaz bir tüy bulunan şapkasını çıkararak, askerlerden birinin şapkasını çekip aldı, giydi... Saray bahçesi, vaktinden evvel düşmüş kuru yapraklarla doluydu. Kral buna dikkat etti ve:

— Bu sene yapraklar-vakitsiz düşüyor, dedi; ne hazin!..

Bir muharrir, bir kaç gün evvel yazdığı bir makale-de, Krallığın, yaprak dökümüne kadar sürmeyeceğini iddia etmişti.»

Bu, Meclise sığınma hareketi de hesapsız, mânâsız ve gayesiz... Nitekim bazı muhafız askerler yalnız bira-kıldıklarını görünce kılıçlarını kırdılar ve müdafaadan vaz geçtiler.

Saray kapısında İsviçre'li hassa askeriyle halk arasında çarpışma... İlk ağızda 300 ölü... Yangın... Hücum... Sarayın zaptı ve kaza döndürülmesi... Hesap: 5000 ölü...

Millî Mecliste reisin yanına oturan Kral:

. Büyük bir cinayeti önlemek için aranızda gel-jjflî! Burası emindir kanatindeyim. Reisin cevabı:

— Efendimiz; Millî Meclisin azim ve metanetinden emin olabilirsiniz! Âzası, millet haklarını ve mevcut hükümeti, ölüncüye kadar korumaya and içmişlerdir!

İnkılâbın Meclisi, aynı şeyin halk arasındaki ihtilâtları karşısında, kralla bir safta kalmış gibi görünüyor.

Kral, Meclise sığındıktan biraz sonra, ayaklananların kat'î zaferi belli oldu. Top ve tüfek sesleri içinde Meclis müzakereleri devam ederken, kapıda dalga dalga halk yığınları ve göğü tutan bir haykırışına:

— Aşağı! Kral tahtından aşağı!

MUHAKEME VE GİYOTİN

Meclis reisi, iradesini bizzat kullandığını ve Meclisi hiçe saydığını gösteren halka hitap etti:

— Meclis, selâhiyeti içindeki her şeyi yaptı ve yapıyor! Tahttan indirme meselesini de, yakında toplanacak (Konvansyon)a bırakalım!

Meclis, hükümdar ve ailesinin, (Lûksenburg) sarayında, millet ve kanunun muhafazası altında oturmasına karar verdi. Fakat bu kargaşalık hengâmesinde hangisinin daha nüfuzlu olduğu belli olmayan ve hüküm kâh birine, kâh ötekine geçen iki topluluktan (Komün) isimli Belediye Meclisi, Kral ailesinin muhafazasına (Templ) kulesini uygun buldu. Muhafaza ve kule; bunlar lâf... Bu iki kelimelerin hakikati, hapis ve zindan... Artık Kral ve ailesi birer mahpustur.

Millî meclis (16'ncı Lûi) yi tahttan düşürmeyerek sade icra kuvvetlerinin başından ayırmış, hattâ cumhuri-

436

437

yet şeklini hayâl bile etmediği için veliahta bir de terbi ci tayin etmişti. Fakat bu kararını icra mevkiine çı^ madı.

Aynı Meclis, kararlarının, Kralca tasdikine ihtiv bulunmaksızın kanun hüküm ve kuvvetinde olmasını v millet adına çıkarılmasını da esaslaştırdı. Kralın Vekille Heyetini azletti ve yerine «İcra kuvvetleri geçici kurulu» ismiyle yeni bir hükümet kurdu. Vilâyetler de vaziyeti kabul ettiler. Karşı durmak isteyen (Lâfayet), sınırdaki ordu karargâhını bırakıp yabancı ülkelere gitmeye mecbur oldu ve İnkılâbın başındaki başrolünü sondaki perde-lere uyduramadı.

10 Ağustos hareketi, Büyük Fransız İhtilâlini aslî kanalına sokmuş, apışma ve ataletе düşme safhasını ka-pamış oluyordu. Hudut dışında bütün mutlak idareler Fransa'yı cephe alırlarken, o, her türlü fetih ve istilâ ga-yesinden uzaklığını temin ediyor ve beşerî dâvasını fikir-den ileriye vardırılmayacağını telkine çalışıyordu. Bir ta-raftan da bütün dünya hürriyet kahramanlarına millî rüt-beler ve mânalar giydiriyor. Artık İnkılâp, fikir ve hamle rayları üstüne çıkmıştır; lokomotifini, kazanları patlayası-ya işletebilir.

Bu hal karşısında birdenbire hızlanan düşman istilâsı... Prusyalılar ve Avusturyalılar, önlerinde ve arka-larında Fransız muhacir birlikleri, sınırı aştılar. Pariste heyecan büyük... Bütün kuvvet Belediye Meclisinde... Kaynaşma, askere yazılma, hainleri boğazlamaya davet, Belediye Meclisinin gece yarısından iki saat sonra toplan" tıya çağırılması... (Verdön)ün zaptı haberi... (Şan dö Mars) meydanında 60.000 kişilik bir ordu teşkiline, top, tüfek, trampet ve çan sesleriyle teşvik.. .Paris'te ana baba günü... Yatağından fırlayan, meydan yerinde... Belediye binasının cephesini olduğu gibi kaplayan siyah bayrak üzerinde bir cümle: «Vatan tehlikede!»...

Kafataslarını patlatan galeyan... Ve sesler:

—t En müthiş düşman (Verdön)de değil, Paris'teki hapisanelerde! Biz sınırlara gidince karılarımız, çocuk-larımız, bunların elinde kalacak... Dış düşman üzerine yürümeden iç düşmanı temizleyelim!

Tam o sırada (Abey) hapisanesine götürölmek üzere galeyan sahası içinden geçirilen yirmi dört mevkuf paramparça... Mevkuf rahiplerin ve şüpheli şahısların öl-dürölmelerine Belediyece(!) karar... Hapishanelere saldı-ırış... Hapishaneler birer mezbaha... Asîlerin malını çal-dığını iddia eden hırsızlar ve bu türlü kaatiller müstesna, kadın, çocuk ve ihtiyar, hapishanelerde, hastanelerde ve konaklarda, kralcı aristokrat ve şüpheli farzedilen kim varsa kafası koparıldı. (Taml) kulesindeki kral, emniyet-te... Zira halk, krallık ağacının bütün yapraklarını ve dal-larını budamaya azimli, fakat köke dokunmaya henüz ni-yetli değil... Düşman (Verdön)ü almış, Paris üstüne yü-rüyor ve orada halk birbirini boğazlıyor.

Bu sırada Fransız ordularının cür'etli bir el tarafın-dan gayet nefis bir manevra ile düşmanı ters cephe üze-rindeki muharebeye mecbur etmesi, serseri alaylarından ibaret sanılan İhtilâl ordularının saldığı dehşet ve kazanı-lan (Valmi) cengi... Bu çengin, tâ gerilerde şair (Göte) ye söylediğı söz: «— (Valmi) cengi göstermiştir ki, tarihte yeni bir çığır açılıyor!» %

Ve artık, en yerinde bir tabirle, İhtilâlin şımarma-sı...

Üçüncü Meclis (Konvansyon Nasyonal)... Cum-huriyet. .. Kralın vaziyetini inceleyen bir encümen ve ra-por:«Sarayda bulunan vesikalar kralı suçlandırmaya kâfidir!»

Muhakeme gerektiğine ve mahkemenin bizzat Meclis olması lâzım geldiğine dair karar.

438

439

Kürsüden (Robespiyer):

— (Lûi) hakkında ne kral ne de vatandaş fau düşman sıfatıyla karar verilsin ve o, muhakemesiz ida olunsun!

Bu kadarı fazla göröldü ve Meclis huzurunda mu hakeme edilmesine karar verildi.

Mesele Meclis huzurunda... Okunan itham rapor-ları:

(Lûi) İhtilâl İdaresine karşı yıkıcı tertiplere bas vurmuş ve bu mevzuda Fransanın düşmanlarıyla anlaş-mıştır! İnkılâba ve vatana ihanet!

Bu, kendisini hak farzeden her görüşün, tamamıyla (sübjektif-enfüsi) plânda rakibine yakıştıracığı beylik suçtur. Milletini sevdiği ve dışarıdan gelecek yardımları kollamakla beraber millet istiklâl ve bütünlüğüne dokunmamak kaygısını muhafaza ettiği muhakkak olan Kralın vatan haini olmasına imkân yoktur! Onun gerçek suçunu bulup göstermeden bu türlü demagocya ithamlarıyla veri-lecek her ceza zulümdür. Ve işte artık bağlı olduğu soy ismile anılan (Lûi Kape), düşük Fransa Kralını saran en ince mâna budur.

Bu incelikleri sezen ve hem millet, hem de orduyla beraber Kralın öldürülmesini istemeyen bir iki mebus, işe usul kapısından girmek istediler ve 1791 Anayasasına göre Kralın sorumsuzluğunu ve muhakeme edilemeyeceğini ileriye sürdüler. Fakat kin, heyecan ve düşmanlık tarafı galip...

(Konvansyon Nasyonal)in en ateşli hatibi (Sen Jüst) atıldı ve erimiş çelikten kelimelerle, yalnız sorumsuzluğu değil, Kralın âdi vatandaş haklarını bile kaldırıcı bir his mantığı kurdu:

«— Siz ne geveliyorsunuz? Krallık ve kral olmak vasfı bizzat kâfi suçtur! Her kral bir millet sömürücüsü ve kaatildir! Bu yüzden (Lûi Kape)yi, alçak bir Fransız gibi değil bir Fransız düşmanı gibi yargılamak lâzımdır!»

440 .

Bizzat duruşma arefesinde artık konuşan konuşana:

—(Lûi)yi öldürmeyelim; yaşamaya ve görmeye mahkûm edelim!

— Hayır, öldürelim! İnsanlığa, krala dokunulmazlık diye bir şey olmadığını göstermek için öldürelim!

Zavallı tecrübe tahtası (Lûi Kape)! Sadece bu konuşmalar belirtiyor ki, onun suçunu tayinde

herkes şaşkındır; ve işte bu bakımdan (Lûi), birkaç cepheden bir mazlumdur.

11 Aralık 1792'de, Mecliste, yüzlerce gözün oyduğu noktaya oturtuldu. Sapsarı, zaif, bitik, iki büklüm, eski püskü elbiseli... Zindanın tesiri... Bu hal merhameti değil, nefreti çekti. Bir müddet sonra dünyanın en cesur ve metanetli edasıyla ölüme kucak açacak olan bu adam, tarihte birçok benzeri gibi son dakikadan evvel heybetini bulamıyor, zilletini yıllamıyordu.

Kendisine avukat olarak seçtikleri, özürler dileyip bu işi kabul etmediler. Biri kabul etti; ona, eski krallık nazırlarından (Malerb)de katıldı. (Olemp) isimli bir kadın da (Malerb)e yardımcı olmak istedi,

(Lûi)ye sorulan 33 soru... Bunlardan hiçbirini, kökünden, esasından reddemedi; ve hepsine birden baş eğen bir suçlu sıfatıyla:

— Bilmiyorum! Hatırlamıyorum! Gördüğümü sanmıyorum!

Gibi cevaplar verdi.

İhtilâlin başından beri binbir noktada kurtuluş imkânıyla karşılaşan fakat mizacındaki hamle ve hareket-sizlik yüzünden hepsini kaçıran Kral, belki mahkemede göstereceği son bir şecaat tavrıyla canını kurtarabilecekken, aynı sebepten onu da yapamadı ve bu nihaî fırsatı da kaybetti. Belki ölüme daha çabuk gider, fakat tarihte çok rahat ve şerefli yaşardı. 25 Aralık (Noel) günü vasiyetna-

441

r

meşini yazdı ve işte yalnız o satırlarda necabet göstereceği di:

«— Allah huzurunda şu gerçeği belirterek vasiyet mi bitiriyorum ki, bana sıçratılan cinayetlerle hiçbir ilgi olmamıştır.»

İhtiyar avukatlarının yanında, (Dösez) isimli genç ve ateşli biri peydahlanmıştı. Bu genç ve yüreği pek avukat ayağa kalktı; bir müddet sonra (Robespiyer)in «katil-ler meclisi!» diye bağıracağı korkunç topluluğa gözlerini dikti; her şeyi bütün esasını açıkladı ve ateşten harflerle yazılmış bir mahya gibi, şu temel hakikati nice ihtilâl ve inkılâbın ana illet teşhisi olarak göz önüne serdi:

«— Ben içinizde hâkimler arıyorum, fakat itham-cılar buluyorum! Sanığın âkibetini tayin etmek isterken kendisini bizzat siz itham ediyorsunuz! Sanığın âkibetini tayin etmek isterken, evet, böyle yaparken, peşin hükmü-nüzü açığa vuruyorsunuz!»

Genç avukatın her inceliği hülâsa eden, hukukta ana kaide hikmetine bağlı bu çıkışından sonra, kralın tek cümlelik müdafaası:

«— Vicdanıma aykırı hiçbir şey yaptığımı sanmı-yorum!»

Mecliste münakaşa, tereddüt, bin dereden su getir-me, bin teklif ve son müzakere günü reisin sözü:

«— Lûi Kape'nin idama mahkûm edildiğini Millî Meclis adına bildirerek toplantıya son veriyorum!»

Dünyada nadir adam onun kadar metin ve nefsine hâkim, öldürüldü. Fransız tarihçisi diyor ki:

«— Giyotin başında gösterdiği cesaret ve metaneti , hayatının krallığı devresinde göstermiş olsaydı, işler baş-ka türlü giderdi.»

Hakikatler tek adama mahsus değildir.

İdam noktasına kadar, arabada İncil okuyarak gitti.

Giyotine, taht'a çıkar gibi çıktı. Son derece rahat soyundu; ceketini ve boyun bağınyı çıkardı.

Yalnız iki kelime söyledi.

«— Masum ölüyorum!»

Ellerini bağlamak istediler. Reddetti. Rahibin rica-siyle buna razı oldu.

Dokuz kelime daha söyledi: t

«— Ölümünden mes'ul olanları bağışlıyorum! Kanımın Fransa'ya bulaşmamasına dua ediyorum!»

Trampet sesleri, kelimelerini boğdu. Boynunu bı-çağın yuvasına yerleştirdi ve «buyrun!» demek istedi.

Bıçak düştü ve yalnız bir hırıltı işitildi.

(16'ncı Lûi) nam-ı diğer (Lûi Kape)nin kanına, ki-mi mendilini, kimi silahının ucunu, kimi cebindeki kağıdı değdirirken; eski bir zabıt kahrından ölecek, bir kitapçı çıldıracak, bir berber ustasıyla boğazını kesecek ve bir kadın kendisini (Sen) nehrine atacaktır.

İhtilâlin haysiyetini kurtarmak için, «vatan haini» yaftasıyla Kralı öldürmek bir mecburiyet sanılmıştı.

MARI ANTUANET

Onbeşindeyken onu Avusturya İmparatorluk sara-yından aldılar, dört atlı bir seyahat arabasına bindirdiler, dört tarafını süvari muhafızlarla çevirdiler ve Fransa'ya, (Versay) sarayına attılar.

Güneş Kral (14'üncü Lûi)nin bu pırıltılı mahfaza-sında, karşısına, 16 yaşında nasıl bir koca namzedi çıkı-rıldığını (16'ncı Lûi) bahsinde anlattık. Zaten birinin ek-siğini öbürü tamamlayan bu iki bahsi içice okumak lâzım...

442

443

at

Hoppa, haşarı, delişmen bir kız çocuğu, p azimli, (kapris)lerinde sebatlı ve iyi kalpli... Büyük H" vanhanelerinin ayna gibi parlak mermer döşemelerine malı senyör hayâlleri vuran sarayda, birdenbire kendisi ? her türlü alâka sıcaklığından uzak, yapayalnız hissetf Hariciye Nazırı ve Fransa - Avusturya yakınlık politika-sının yürütücüsü (Dük dö Şuazöl)ün düşmanları, kendisi-ne ısıricı bir yabancılık göziyle bakmaya başladılar (15'inci Lûi)nin kızları başta, birçok prenses, düşes, mar-kiz, kontes, ona zıt... Bu hale, bilhassa (Mari Antuanet)in dizgin kabul etmez mizacı yardım

ediyor. Saray törenlerinden, teşrifat şekillerinden hoşlanmayan, kaçan bir kız o... Yalnız zevke, eğlenceye, başıboşluğa düşkün... Kaçıtsız, dikkatsiz, patavatsız... Erkekler ve kadınlardan sayılı kimselerle düşüp kalkıyor ve bu hali müthiş soğukluk çekiyor. Her hali kollanmakta, attığı adımlar bile sayılmakta... Ah; affedilmez bir suçu yakalansa da Viyana'ya iade edilse!.. Genç ve parlak (Kont d'Artua) ile içli dışlılığı, güzel ve ince (Prenses dö Lâmbal)e yakınlığı soğuk ve ahmak kocasına karşı kibirli ve müstağni hali, gözden kaçmıyor. Sarayda ve asalet muhitinde, kulak gazetesinin bütün sermayesi (Mari Antuanet)... Hakkında her gün yeni bir hayâl, zan, tahmin, tefsir... İftiralara, isnatlara kadar yol açık...

Bütün bunlara sebep, Prensesin sade ve zevkine düşkün olması değil, fevkalâde güzelliği ve şahsiyetli bir edaya sahip bulunması...

Bir Fransız zarifi onu şöyle tarif etmekte:

«— Ayaktayken ve otururken, çarpıcı bir güzellik heykeli; dolaşır ve hareket ederken, cisimleşmiş bir ince-lik ahengi...»

Sihhatli, dinç, çevik, lâtif, hafif, uçarı...

Bu vaziyette ve 19 yaşında kraliçe oldu. Güzellik ve inceliğinin en parlak çağında...

444

Kraliçeliğinde, eski mizacı büsbütün açıldı. Gelsin -fa gitsin eğlence... Biricik hayat hikmetini, ata bin-* ekte, tiyatroda, baloda, ziyafette, cümbüşte, zevk ülfetinde bulan bir ruh...

O sıralarda İngiltere'den gelen at yarışları modasına bayıldı ve onun hararetli koruyucularından biri oldu.

Halk vicdanı umumî efkâr diye bir şeye aldıracağı yok.- İster halkın, ister sarayın dedikoduları ona vız... İçgüdülerinden başka hiçbir şey, onca baş eğmeye değmez. Krala saygısı var, fakat ihanet etmenin gururu da dayanılır gibi değil... Kendisine ve Avusturya'ya pek güveni olmayan Kralın beynine, buna rağmen, büyü tırnaklarını her gün biraz daha batırmakta... Fakat yalnız hususî işler plânında... Devlet işleri onu alâkalandırmıyor; hükümet dâvalarından, o, haylaz bir ta-lebenin matematikten hoşlanmaması gibi dudak büküyor. O kadar havaî, zevk ve safa dışında o kadar iradesiz ki, hiç olmazsa kendisine imlâ öğretmeye bakan hocası rahip (Vermon)u ümitsiz bırakmıştır. Avusturya - Fransa poli-tikasında genç kraliçenin nüfuzundan faydalanmayı düşünen Avusturya elçisi (Kont dö Mersi)yi de bezdirmiştir. Fakat gözdelerinden biri için bir mevki, bir rütbe koparmak, yahut bir düşmandan intikam almak gerekince, (Mari Antuanet) görülmemiş bir iradenin hareket ettirdiği dişi bir arslandır. Evvelâ yalvarır, tepinir, arzusu yerine getirilmezse Krala arkasını çevirir, gücenir, mukavemet devam ederse kendi kendisine emir vermeye başlar ve ar-zusunu mutlaka yaptırır.

O, bütün imtiyazı prenses doğmuş olmaktan ibaret, güzel ve ince, fakat seri malı bir kadından başka bir şey değildir.

Onun, filmlere kadar düşmüş gerdanlık hikayesi;

Prens unvanlı (Kardinal dö Rohan), daha birçokları gibi, için için, Kraliçeye âşık... Kardinalin bu halini se-

445

zen (Madam dö Lâmot) isimli bir saray kadını bir dolurur. P

Kardinaline gider ve der ki:

—Güzellik ve zarafet timsali Kraliçeye kıymeti • bir gerdanlık hediye ederseniz uygun olur.

— Nasıl? Kraliçe benden böyle bir hediye kabul

eder mi?

(Madam dö Lâmot), gözlerinin içinde gizli mâna kıvılcımları, bükülür, dökülür ve cevap verir:

— Zannedersem kabul eder.

Kardinal Paris'in en büyük kuyumcusunda... Ay-dan güzel, şimal yıldızından parlak taşlarla, dünyalara be-del bir gerdanlık yaptırır. (Madam dö Lâmot)dan aldığı direktif üzerine de, saray bahçesinin bir köşesinde, Kraliçenin ellerine kapanacağı ânı bekler.

— Bu gece, filân saatte, falan kapının geçit verdiği yolun şu noktasında...

Bütün bunlar olağan şeylerden değil... Fakat ah-mak Kardinal (mizansen)e inanır ve randevuya koşar. Sa-ray bahçesinin تنها ve karanlık köşesinde, şahane bir manto içinde, yüzü peçeli, - Kraliçe edalı, başka bir kadın vardır. Kardinal, Kraliçe sandığı bu kadının önünde dize gelir ve kendisine uzatılan beyaz ve nermin eli ihtiramla öper, İhtiram sınırı içinde vaitkâr birkaç sıcak kelime ve ayrılış... Bir müddet sonra, Kraliçenin sahte mektubu ve el yazısıyla giden ele, Kardinal, gerdanlığı teslim eder.

Günler geçe dursun ve Kardinal, yakıcı aşkının ce-vabını boş yere kollasın... Parasını alamayan kuyumcu Kraliçeye baş vurur ve iş bütün dehşetiyle meydana çıkar. (16'ncı Lûi) Kardinali çağırıp sorguya çeker. Kardinalin aptallığı meydana çıkar ama, bu hal onu (Bastiy) zindanı-na atılmaktan kurtaramaz. Mahut saraylı (Madam dö Lâmot) ise kızgın demir ve hapis cezasına çarptırılır. Bir saray tereddidi düşünün ki, böyle bir komedya

trikasını oynamaya cesaret duyacak kadını yetiştirebil-I Sİ gibi, aldığı gerdanlığın Kraliçeye aidiyetini kuyum-dan gizlemeyecek bir de ruhanî asalet payesini içinde ^arındırmaktadır. Ve her şeyden evvel, tipiyle, seciyesiy-• etrafında bu türlü hâdiselerin köpürtülmesine imkân veren kadın... Biricik imtiyazı Prenses doğmuş olmak ve en genç yaşta kraliçelik tacını giymekten ibaret güzel ve ince bir dişi... Sadece bir kadın...

KRALİÇE

' Krallığın zabıt kâtipleri mevkiindeki gölge millet-vekillerinin kurduğu (Eta Jenero) 5 Mayıs 1789'da top-lanmaya hazırlanırken 4 Mayıs'ta büyük bir tören... 1200 mebus, Kral, Kraliçe ve bütün saray kadrosu (Nötr Dam) kilisesindeki ruhanî âyinde... İnkılâbın arefesindeki bu merasim kalabalığı içinde Kraliçe, saray zarafet ve asale-tinin heykelleşmiş endamıdır.

(Bastiy)in zaptından ve onu takip eden İnkılâplar-dan sonra «Millî Meclis» ve saray arasındaki çekişmeler devamda... Beklenmedik bir nümayiş:

Saray muhafız alaylarının üç ayda bir değiştirilme-si usul icabı... Bu bakımdan (Versay)a yeni askerler geli-yor.

(Flânder) alayı subaylarıyla öbür alayların zabitleri-ni bir araya getirerek sadakatlerini yekpareleştirmek iste-diler. Ziyafete «Millî askerler» subaylarından da birkaçı davet olundu. Bu ziyafete herhangi bir salonun verilmesi yeterken muhteşem ve müzeyyen tiyatro salonu tahsis edildi ki, bu, bir fevkalâdelik işaretiydi. Saray mahzeni-

446

447

nin en eski şarapları taşındı ve Kralla Kraliçenin şerefi rine kadehler kaldırıldı. O sırada, biri, korka korka kuna yutkuna, millet şerefine de kadeh kaldırılmasını i tediye de bütün ziyafet kadrosu bunu duymamazlıkta geldi. Tam o anda, büyük yıldızlı kapı açıldı: Kral v Kraliçe... Alkış ve heyecan, büyük salonun kubbesini ça tırdatıyor. Kraliçe, kucağında küçük oğlu, sırasıyla masa-ları dolaştı. Alkış ve heyecan, sarayın temellerini sarsı-yor. Biraz sonra Kral ve Kraliçe, salondan ayrılmak üzere yürümeye başladılar. Büyük sürpriz: Mızıka «Ey Rişar ey benim haşmetlim; bütün âlem seni terk ediyor!» güfte-siyle başlayan hazin besteyi çalıyor. Kral ve Kraliçe irkil-diler ve çarpılmış gibi

yerli yerlerinde kaldılar. Şarkı, kalplere kızgın bir ok gibi saplandı. Askerler, şapkaların-daki üç renkli hürriyet ve ihtilâl alâmetlerini çıkardılar, yerlere attılar ve ayağa kalkıp avaz avaz bağıldılar: — Kendimizi Kraliçenin emrine ve hizmetine vak-fediyoruz!

Ve Avusturya millî alâmeti olan siyah renkli kordelâları taktılar.

Birkaç gün sonraki ikinci bir ziyafette daha ileri gi-dildi. Saray kadınları büyük galeride üç renkli alâmeti sö-küp kaldırdılar; mendillerinden, saç kordelâlarından be-yaz renkli kokrtlar yapıp, Fransa Krallığının rengi olan bu alâmetleri, elleriyle askerlerin göğüslerine taktılar.

Yarım tedbir ve faydasız nümayiş sınırını aşmayan bu gösterilerin tertipçisi olarak Kraliçeden başka kimse hatıra gelmedi ve halkın öfkesi büyük oldu. Hâdisenin gecesinde (Danton) ateş saçan ağzını açtı ve (Kordel-ye)ler kulübünde saray aleyhinde müthiş bir konuşma yaptı. Bu gibi hareketlerle saray, kötürümlükten kurtulup ayağa kalkacağına, kendi elleriyle mezarını kazmış olu-yordu.

Kraliçenin hafiflikleri... Bir zamanlar bu hafif ve efih mizaç, yalnız sarayın malûm seciyesine ve sadece kendi şahıs plânında aciz bir nokta ilâve ederken, şimdi, n nazik bir deri değiştirme ânında milletle sarayın arası-nı büsbütün açmak gibi bir rol oynamaya gidiyordu. O, oe Avusturya İmparatoru (2'nci Jozef)in öğütlerini dinle-miş, ne annesi (Mari Terez)in nasihatlerine kulak asmış, ne de kocası rahip (Vermon) ile Avusturya sefiri (Konf do Mersinin ricalarına değer vermişti. İnkılâptan evvel halk, onu, operada verilen balolarda görüyor, maskeli bir şahısla herkes içinde rahat rahat konuşabildiğine şahit oluyor, bu şahsa elini verip öptürdüğünü bile tesbit edi-yordu. Aynı halk, küçük bir hastalık bahanesiyle Krala kapısını açmayan (Mari Antuanet)in, aynı gün, dört mağ-rur asilzadeyi odasına kabul ettiğini de haber alıyordu. Haberi olmayan tek adam Kraldı. Geceleri Kralla beraber gittiği (Kont d'Artua)nın dairesinden yine Kralla beraber çıktıktan sonra gizlice oraya dönüp sabahlara kadar ku-mar oynadığını bilmeyen yoktu. Kral, bütün Fransa'da (Faraun) isimli kumarı ya-sak etmişken, Kraliçe, bu oyunu yalnız bir defa oynamak için ondan izin almış ve fasilasız, 36 saat kumar masasın-dan kalkmamıştı. Bunu da bütün Paris duymuştu. (Pren-ses dö Lâmbâl)den sonra nüfuzuna girdiği, âdi ve harîs (Kontes do Polinyak), Kraliçenin delicesine israf ve sefa-hatlerinde baş müessirdi. Bu sihirbaz kadın zavallı Krali-çeyi istediği yöne sürmek için onun gururuna dokunma-nın yeter olduğunu anlamıştı. Yalnız bu silâhla, Kontes cenapları, Kraliçeyi âlet ederek nazırları birer dama taşı gibi kırdırmanın ve yerlerine istediklerini çıkarmanın ko-layım bulmuştu. Şimdi de, inkılâbın yavaş yavaş şekillen-meye başladığı bu nezaket hengâmesinden, işte bu zehirli saray kadınları kliki, Kraliçeyi, her şeyi yıkıcı bir yola sürmüştü.

448

449

Sarayda her şey kadının elinde; erkek diye bir v
lık namevcut... AT~

(Versay) üzerine kadınların yürüyüşünden, Kr huzuruna çıkan bir kadının «ekmek!» diye ağzından t \ kelime çıkarıp bayılmasından ve Kralın ayaklan dibine düşmesinden sonra ikinci yürüyüş kafilesi ve en önde «Millî Askerler» başkumandanı (Lâfayet)... Halk hareke-tiyle sarayın vücut hikmeti arası bir mizaca sahip, aslında asîl ve Krallığın bazı taraflarına bağlı olan (Lâfayet) millî alâmetleri tahkir edici harekete karşı ayaklanmış y^ ğınları dizginlemeye bakıyor.

Fakat yığınlar, (Lâfayet)in bir istirahat ânından faydalanarak sarayın kapılarına yüklendiler.

Uykudan uyandırılan (Lâfayet) saraya koştu, Kralın halası Başku-mandanı kucakladı ve hıçkırdı:

— Bizi kurtarınız!

(Lâfayet)in dürtüklemesiyle Kral balkona çıktı. İn-tikamcı kalabalık bir anda kuzu:

— Yaşasın Kral!

Arkasından, bütün kinin kime karşı olduğunu gös-teren korkunç suratlar ve sesler:

— Kraliçe! Kraliçe!

(Lâfayet) Kraliçeye balkonun yolunu gösterdi: Çırpınırcasına itiraz:

— Çıkamam, kabil değil!.. Yalnız nasıl çıkayım?

— Korkmayınız madam, hiç bir şey olmaz! Çıkı-

nız! Halktan kaçmayınız, halka doğru yürüyünüz!

Kraliçe, bir elinde oğlu, öbüründe kızı, balkona çıktı. O zaman (Lâfayet) tam bir asile yakışır harekette bulundu. Tehlikedeki kadını korumak için, ismini ve is-tikbalini feda edercesine balkona çıktı; orada, yığınları

450

öldürücü nazarları altında, Kraliçeye karşı ihtiramla eğil-A\ ve onun elini öptü. Halk da manzaranın insanî ulviyeti-ni anladı, nefretten merhamete geçti ve Kraliçeyi, bir hü-kümdar gibi olmasa da, bir kadın, bir anne olarak alkışla-dı. Muhafız askerlerden biri de balkona çıkarılıp başına üç renkli kokart takılınca iş yatışmış, bitmiş oldu.

Fakat bitmeyen, hattâ tam başlamayan iş, inkılâp devamda...

ISTIRAP KRALİÇESİ

Kraliçenin, kocasına attığı en yanlış adım, Pa-ri's'ten kaçıp (Marki dö Buyye) kuvvetlerine katılmak te-şebbüsü ve bu hareketin baştan ayağa zaaf dolu üslûbu...

Kral Paris'te kalsa ve Meclisin suyuna gitseydi, İhtilâlin neticesi meşrutiyetti. Yine Kral, emin ve azimli adımlarla Kralcı kuvvetlere katılabilseydi -ki ses mesafe-ine kadar yaklaşmıştı- ihtilâlin akıbeti belki bir rüya...

(Volter) in son demlerinde:

«— Bütün bu gördüklerim muazzam bir inkılâba işaret... Fakat ben onu idrak edemeyeceğim!»

Diye ilk alâmetlerini haber verdiği hâdise, gerçekte o hale gelebilmek için sayısız virajlar çizmiş ve hep bu virajların boşluğundan faydalanmıştır.

Firar hâdisesinde Avusturyalıların telkine uyararak, Kralı kendisinden beklenmez bir atılganlığa zorlayan (Mari Antuanet), işin sır cephesini bile koruyamadı. Dün-ya turuna çıkıyormuş gibi çamaşırlar ve elbiseler mi is-marlamadı, çantalar ve sandıklar mı yaptırmadı!.. Nihayet aralarında gizli bir aşk döndüğü söylenen İsveçli asîlzade (Fersen) vasıtasıyla koskocaman ve göz çıkarıcı bir araba yaptırdı. (16 ncı Lûi) bahsinde anlattığımız yakalanma ânında da, telaştan, kuru azametten ve boş rikkatten baş-

451

ka bir incelik gösteremedi. Ne yapabilirdi? Kralınd mayan, kendisinde mi olacaktı? Kralın önüne çıkıp da:

— Efendimiz; buradan daha ileriye gitmeyin, ı

Kadınlarımız, çocuklarımız!.. Onları düşününüz!

Diye hıçkırın adama:

— Ben kadın değil miyim; ben de anne değil mi-yim?

Cevabını vermekten başka bir şey beceremedi ve Kralı (enerjik) bir harekete süremedi.

Kral, «Millî Meclis»in emir yazısını çocuklarının uyuduğu yatağa bırakınca, (Mari Antuanet) kâğıdı aldı buruşturup yere attı ve bağırıldı:

— Çocuklarımı kirletmesine müsaade edemem bu kâğıdın!

Parise dönünce, ifadesini almaya gelen Meclis tah-kikat heyetine şöyle dedi:

— Kral gitmek istedi; ben de, gayet tabîi olarak

kendisine refakat ettim. Fransa'dan çıkmak istemediğini bildiğim için beraber gitmekte mahzur görmedim.

10 Ağustos hâdiselerinde halk saraya yüklenip Kral Meclise sığınmaya giderken (Mari Antuanet) muhafız askerlerin zaferinden o kadar emindi ki, saray kadımlarına:

— Merak etmeyin! Biraz sonra geleceğiz!

Demeye karar verdi.

Nihayet kocasıyla beraber zindan... Eski (Tampili-ye) şövalyelerinin zulmet ve kasvet deposu, kale tarzındaki (Tampil) manastırında ayrı bir hücre... Dört yanı taş ve ancak gündüzle gecenin rengini çerçeveleyen küçük pencereci bir hücrede, bir kerevet üstündeki yatağında, Avusturya Prensesi ve Fransa Kraliçesi, güzellik ve ince-lik heykeli (Mari Antuanet)... Eski zevk ve sefahat, hafif-lik ve başıboşluk kadını, bu hücrede, kömürün toprak al-

452

nda pise pise elmas haline gelmesi gibi, ıstırapın elini, n yontulmuş, pırıl pırıl ışıdamaya başlamış bir maden jbi çıktı. (Mari Antuanet)in mahut (Tampil) hücresindeki uhî hayatını, Fransız muharrirleri, anlata anlata bitiremezler. Çocuklarıyla bir arada bulunduğu bu zindanda, genç ve güzel Kraliçe, mevsimler boyunca yalnız ağladı, kıvrandı, düşündü, derinleşti ve bir nevi ıstırap erginliği-ne ulaştı. Kocasının giyotine gidişine burada şahit oldu ve onu Meslisin hususî müsaadesiyle bu manastırın muhafız kumandam odasında, çocuklarıyla kucaklayabildi.

(Lûi Kape)nin idamını yine mevsimler takip etti; Paris bahçelerinden buzlar çözüldü çiçekler açtı, yaprak-lar sarardı, yapraklar döküldü ve «Umumî Selâmet Komi-tesi», güzel (Mari Antuanet)in incecik boynunu da giyo-tin satırına yatırmak kararını verdi. (Konvansyon)dan çı-kan emir:

«— (Lûi Kape)nin dul karısı hemen ve en çabuk şekilde yargılsın?»

(Danton)un politikası, (Toskana) ve (Napoli) hükümetlerinin tarafsız kalmaları mukabilinde, Avustur-yaya karşı (Mari Antuanet)in hayatını sağlamaktı. Fakat son zamanlarda Avusturya bu mevzudaki müzakereleri kesince, vaziyet Kraliçenin zarif başını tehlikeye düşürü-cü bir cereyan aldı. (Jakoben)ler ve (Komün), Kraliçe et-rafında gizli bir zindandan kaçırma tertibini ileriye sürüp onun bir ân evvel muhakeme altına alınmasını istiyorlar-dı. Ve muhakkak ki, Kraliçe, çocuklarından ayrılmaya ra-zı olsaydı, gizli bir teşkilât tarafından kaçırılacaktı. Anne-lik!.. Razi olmadı ve neticesi malûm...

En hazîni, kendilerinden ayrılmamak için başını tehlikeye koyduğu çocuklarından en sevgilisini, erkek evlâdım koynundan koparıp aldılar ve şöyle dediler:

— Çocuğa zindanda kral terbiyesi veriyor ve onu bir (Tiran) olarak yetiştiriyor!

453

Çocuğu zindanın başka bir hücresine kaldırdıla yanına, terbiyeci olarak (Simon) isimli bir vahşiyi tâ ^ ettiler. Biraz sonra da Kraliçeden kızını ve görünce " ayırdılar. Kendisini de (Tampil)dan alıp (Konsiyerjofl! zindanına kaldırdılar. Peşinden muhakeme...

Tarihte, kanun, vicdan, hak ve hakikat kaatili sav cıların en büyüğü, yahut en büyüklerinden biri olan (Fuk ye Fevkil), bedbaht Kraliçenin hususî hayatından resmî tesirlerine kadar, baştanbaşa iftira dolu bir ithamname dü-zenledi ve Kraliçe İhtilâl mahkemesi huzuruna çıkarıldı Fransız tarihçilerinin «sefil» diye andığı meşhur (Heber) şahitlik ederken, en zalim ve insafsız Kraliçe düşmanları-nı bile tiksindirici ve merhametle doldurucu isnatlarda bulundu. Kraliçeyi, erkek çocuğunun terbiyesi üzerinde şehvet oyunlarından hıyanet derslerine kadar iğrenç bir yol tutmuş olmakla suçlandırdı. O zaman, son günlerde bembeyaz hale gelmiş saçlarıyla bir asalet âbidesi gibi duran Kraliçe, birdenbire arkasını döndü, gözlerini dinle-yiciler arasındaki kadınlara dikti ve haykırdı:

«— Bütün annelerin vicdanını takdire davet ede-rim!»

Halk arasında (Heber)e karşı öyle bir nefret uğul-tusu koptu ki, savcı, başkan, üyeler ve şahit, kıpkırmızı kesilmiş, yere baktılar.

Kraliçe, gayet vekarlı ve tesirli müdafaalarına ve İhtilâl başından beri Fransa dışı hiç bir muhaberesi olma-dığını ileriye sürmesine rağmen «Dış düşmanlarla elele vermek, iç harbi körüklemek ve İhtilâl karşı durmak» is-nadı altında ölüme mahkûm edildi.

Bazı Fransız tarihçilerine göre, Kraliçenin Avusturyayla temas ve muhaberelerine dair sonradan meydana çıkan vesikalar, Avusturyalı; ve Fransanın selâmetini Krallıkta gören kadının vatan haini olmasını gerektirmez. Ve asil bir İhtilâl, bu Avusturya malı Prensesi Avusturya-

,,, defetmekte, hareketlerin en doğrusunu bulurdu. Böyle ırmamış ve (Mari Antuanet) gibi bir havaîyi bir ıstırap kraliçesi haline getirici, onu mazlumluk hüviyeti içinde erdirici ve ulvîleştirici bir vahşet yolu tutulmuştur.

(Mari Antuanet), 38 yaşında, bembeyaz saçlarıyla hitabet kürsüsüne çıkar gibi giyotine çıktı; en büyük hey-bet, teslimiyet ve asalet içinde incecik boynunu uzattı ve bıçak düştü.

Hayatında kendisinden iliklerine kadar nefret eden ve onun son dakikalarında ağzından tek hakaret sesi çı-karmayan halk, elleriyle yüzünü kapamış, ağlıyordu.

KUTUPLAR

VE KURBANLARI

Bir evvelki (Lejislâtiv - Teşriî) meclisin sol cenahı olan (Jironden)ler grubu, şimdi (Konvansyon Nasyonal) in sağ kanadı... Karşılarında da, Meclisin en yüksek tepe noktasında yer almalarından kinaye (Montanyar - Dağlı) isimli Tepeliler, Yaylacılar... (Jironden)lerin ismi, Fran-sanın (Jirond) adlı bir taşra havzasına bağlı olmalarından geliyor.

Evvelce şiddetli bir Krallık aleyhtarı olan (Jiron-den)ler, 10 Ağustos hâdiseleri ve Paris hapishanelerinde-ki Eylül kıtallerinden sonra fikir değilse bile tavır de-ğiş-tirmişler ve Kralın idamına muhalefetten başlayarak İhtilâli muvazene ve selim akla kavuşturmak, itidallendir-mek tezini korur olmuşlardı. Onlarca İhtilâl, (doz)unu, kı-vamım bulmalıdır ve artı zulüm defterini kapayıp millî ve insanî çapta fikir ve ruh temelleri üzerine oturtulmalıdır. Tek kelimeyle, olgunlaştırılmalı, beşerleştirilmeli...

Evvelki Meclisin (Jironden)lerden daha ileri ifrat-Çısı (Montanyar)lar ise, (Konvansyon) Meclisinde, onla-

454

455

rın sağa geçmesine karşılık, daima solların solu ve ifrat ların ifratçısı...

(Jironden)ler, maddî ve manevî manzaralarıyla h sınımlarından çok ayrı... Hemen hepsi, fikir, ilim ve külti adamı... Hatip, filozof, edip, âlim... Bu vasıflara göre d kibar tavırlı ve üstün terbiyeli...

Hepsinde 18'inci asrın zarafeti markalaşmış... Geniş yakalı, ağır kumaşlı elbise-ler, çeşitli fantezi yelekler, pudralı bembeyaz saçlar...

(Montanyar)lar ise tam dağlı kılıklı ve yabani ruh-lu... Pudrasız, dolaşık, rüzgârla dalgalanan saçlar, vahşi bakışlar, dik ve nezaketsiz tavırlar, müthiş bir gözü kara-lık ifadesi ve kültürsüzlük hali...

Bu iki grup arasında da, 749 kişilik Meclisin üçte ikisi (500 mebus) tutarında ve kâh o taraftan, kâh bu ta-raftan, büyük mütevassıtlar kütlesi, gövde kısmı... Umu-miyetle ne istedikleri bilinmezler kalabalığını teşkil eden bu çoğunluk, (Montanyar)ları dışleri bilenmiş ve kana su-samış gördükçe (Jironden)lere, onların tavizciliğe kaydı-ğını sezdikçe de (Montanyar)lara meyilli... Fakat Eylül kıtalleri, Belediye istipdadı ve her taraftan tütmeye başla-yan kan buharı, onlara (Jirönden)leri daha sevimli göster-meğe başlamıştır.

Birinci ve İkinci Mecliste bulunmuş ve ifratçıların başları tanınmış olan ayrı gruplardan (Robespiyer) ve (Petyon) gibiler, Üçüncü Meclis (Konvansyon)un da için-de... (Büzo), (Siyes), (Rabo Sent - Etyen), (Greguar) ve-saire de İlk Meclisten sermaye...

Bu defa Paris mebusları (Robespiyer), (Danton), (Kolo d'Erbua), (Biyo Varen), (Kamii Demulen), (Mara), (Löjandr), (Fabr d'Eglântin), (David) ve (Dük d'Orlean)-Bunlar arasında Kral ailesi kanı taşıyan Dük o gülünç adamdır ki, Belediyeden soyadının değiştirilmesini iste-miş ve kendisine «müsavat» mânasına (Egalite) adı takıl-mıştır.

Meclisteki bu gruplaşmalardan başka ve ayrı ola-rak, dışarıda da birtakım fikir ve politika çevreleri, siyasî

Meclisteki bu sağ ve sol kutuplar, daha ziyade sol kutup ve ana gövde kadronun ileri gelenleri, umumiyetle iki siyasî kulübe bağlı... (Jakoben)ler ve (Kordelye)ler kulüpleri... Üçüncü kulüp (Föyyan)lar, ortadan silinmiş-tir. İsimlerini, içlerinde toplandıkları iki manastır adına borçlu bu kulüplerden (Jakoben)ler, (Montanyar)lar parti-si ve (Robespiyer)'in tesiri altında... (Kördelye)ler ise doğrudan doğruya (Danton)un yolundakiler ve nisbeten (Jironde)ler, partisine yakın... Büyük İhtilâl'in muhteşem sesi (Danton), hemen hepsi (Montanyar) Paris mebusla-rından olduğu halde tam olarak ne birinden, ne öbürün-den... Sadece ikisi arasında, kendi müstakil yolunda ve onları birbirine yaklaştırmak gayretinde...

Neticede (Jironde)ler bir kulüp çevresinde olmak-sızın ayrı bir grup ve tamamıyla (Montanyar)lara karşı... Kadrosu da, reisleri makamındaki (Brisso) ve güdücü ka-falar olarak (Vernyo), (Petyon), (Lûve), (Gode), (Janso-ne), (Janar), (Barbara), (Rolan), (Klâvyer dö Servan) ve-saireden ibaret... Meşhur fikirci (Kondorse), (Siyes), (Ra-be Sent - Etyen), (Düko), (Kambon), (Korno), (Türyo), (Kuton), (Merlen dö Tiyonvil) gibileri de İkinci Meclis-ten müdevver tanınmış isimler...

Saçları pudralı (Jironde)lerin, başta (Robespiyer) ve (Danton), ifratçılara ihtarı:

— Siz, Fransanın içtimaî nizamını ve kök yapısını bozmak istiyorsunuz!

(Montanyar)ların da, başta (Brisso), (Vernyo) ve (Rolan), itidalcilere beyanı:

— Siz, bir iç harp doğurup Fransıyı birtakım cum-huriyetlere bölmek ve bu sayede birliği bozmak suretiyle Krallığı yeniden kurmak istiyorsunuz!

456

457

(Konvansyon)un daha ilk toplantılarında, iki 2n arasındaki barışmaz aykırılık meydana çıktı. (Jironde)lerden meşhur (Vernyo) kürsüye atladı, (Robesn' yer)e karşı atıp tuttuktan sonra (Mara)'yı işaret etti:

«— Paris hapishanelerindeki binlerce müdafaasız siyasî tutuklunun kellesini uçuran Eylül kıtali kahraman-larından (Mara), işte karşımda, millet vekili sandalyesin-de oturuyor!»

Taş, doğrudan doğruya (Montanyar)lara ve en baş-ta gizli rejisör (Robespiyer)e...

(Mara) kalktı; bu kadar ağır bir yükün altından talâkat kuvvetiyle sıyrılmayı denedi ve haykırdı:

«— Millet haklarını korumak için, gerektiği zaman kan dökmeye de ihtiyaç doğabilir.»

Ah, şu millet kelimesi ve onun uzaktan bakıp gü-len hakikati!.. Hak ve haksızlık, her şey, kendisini, bu se-si çıkmaz, ancak nabzı duyulur, esrarlı hüviyete yama-mak ihtiyacında...

(Jironde)lerle (Montanyar) arasındaki karpışma, bir nevi, Paris ve taşra meselesi halinde... Sanki taşra Fransası, merkezin diktatoryasına karşı barikat kurmak istiyor... (Jironde)ler de kendilerini,

mensup bulundukla-ırı havzayla beraber bütün taşra Fransasın temsilcisi say-makta... O halde yekpare bir taşranın Parisi ezmesi lâzım... Fakat nerede? Yekparelik, o anda İhtilâlin bozdu-ğu şey...

Gruplardan biri, bütün otoriteyi tek hizip, hattâ tek fert etrafında toplamak ister gibi tavır alıyor, böylece dik-tatörlükle suçlandırılıyor; öbürü de Fransayı kurtarmak isterken vatani bölmekle itham ediliyordu.

Nihayet (Danton)un, iki tarafı uzlaştırma gayreti iflâs edince o da (Jironen)lerin düşmanları safına geçer gibi oldu.

Artık her vesile kutuplar arasında kapışma sebebi-458

^ır, (Jironen)lerden (Lûve), Tepelilerin tepesi (Robespi-ver)e bağıyor:

«— Seni itham ediyorum! Sâf ve halis, içleri ümit ve güven dolu vatan çocuklarını aldatmakla!..

Seni itham ediyorum! Halk arasında kendine bir mabut derecesinde itibar kazanmaya çalışmakla!..

Seni itham ediyorum! Devlet ve hükümeti nefisine inhisar ettirmenin yolunu ara-makla!..»

Hile ve (taktik) ustası (Robespiyer)in sekiz gün mühlet isteyerek verdiği cevap yalanlarla doluydu, fakat Meclisi kandırdı ve rey balıklarını yalan oltasıyla avlaya-bildi.

Kralın idamı... Kutupların arası büsbütün açık...

Sınırlarda mağlubiyet üstüste... Kutuplar neredeyse birbirini çiy çiy yiyecek...

Memleket içi karışıklıklar, (Terör-Dehşet) devri ve İhtilâl mahkemesi...

(Vernyo) kürsüden haykırdı:

— Bu Enkizisyonundur!

(Kambon) gürledi:

— Sakınınız! Böyle bir mahkeme kurarsanız bu vatanda hiçbir namuslu fert memleket hizmetini kabul et-mez!

İşte, Büyük Fransız İhtilâlinin, asıl kendi kendisini yemesi şeklindeki zulüm defteri açılmıştır.

HÜRRİYET İSTİPDADI

Başta da dokunduğumuz gibi, Büyük Fransız İhtilâlini yazmadığımız, sadece onun zulüm defterindeki insanların hayat ve akıbetlerinden birkaç çizgi ve mâna belirtmeye çalıştığımız, bu bakımdan, önündeki şahısların fonu olarak İhtilâli de kaim hatlarla tablolastırdığımız bu

459

fasılda (Jironen) ve (Montanyar) kutupları arasındaki' mücadele, hakikatte İhtilâlin bütün hikâyesi ve ruhu olu yor. Onun içindir ki, bu mücadelenin büyük şahsiyetle serisi halindeki mazlum kurbanlarını, ayrı ayrı değil de kutuplar arası boğuşma zaviyesinden, İhtilâlin cereyan kanalları içinden takip edebiliyoruz.

İhtilâlin, yerleşme ve kendini bulma noktasından dış oluş safhası, (Konvansyon)a kadar, Birinci, İkinci ve Üçüncü Meclisler boyunca üç devre çizer:

1 — İlk hamle ve yavaş yürüme... (Halkta büyük

itiş, öncülerde küçük ilerleyiş)

2 — Tereddüt ve sınırlanma... (Halkta kaynayış, temsilcilerde frenleniş)

3 — Şiddet ve atılma... (Güdücülerde saldırış ve yıkış, halkta hayret ve dehşet)

Birinci devrede baş rol halkta, ikincisinde hiç kim-sede, üçüncüsünde ise güdücülerdedir.

İşte (Jironen)ler ve (Montanyar)lar gruplaşması, bu üçüncü devrede, artık İnkılâba halk emrinde muvaze-neli bir şekil vermek isteyenlerle, onu sonsuz bir yıkıcılı-ğa ve merkezî fert tahakkümüne götürmek gayesini besle-yenler arasında korkunç bir hengâme...

1793 başındaki, hemen hepsi (Jironen)lerden iba-ret «Umumî Selâmet Komitesi» üstüste ordu hezimetle-riyle itibarını kaybedip bu itibarsızlık (Jironen)lere sıra-yet edince, Millî Meclis, aynı

senenin ilk baharında 9 kişilik bir «Umumî Selâmet Komitesi»nin teşkiline karar verdi. Bu komite, Geçici İcra Kuvvetleri Heyetinin, yani hükümetin üstünde olacak, gerekirse onun kararlarını iptal edebilecek ve ona her türlü emri verebilecekti. Yani, üzerinde Meclis ve Hükümetin vasıflarını toplayarak meydana gelen, ikisi arası, sahici hükümet... Geçici icra Kuvvetleri Heyetiye bunların şube müdürleri... Komite'nin 9 âzası sırasıyla reislik edecekse de gerçek baş ve

460

başkan (Danton)... Kuvvet iki kutup arası mütevassıt zümrenin elinde; fakat ana fikir istikametleri bu iki kupta toplandığına göre, birinden birine meyletmek zorunda...

(Danton), başlangıçta Meclise hâkim görünen (Jironden) lerle, sert hamlelerine set çekilmesi imkânsız (Ivtontanyar)ları telif edici bir yamalı bohça politikası tutturdu ve (Montany) âleti, âsi Belediyeyi dizginlemeye çalıştı. Fakat onlarla müthiş bir yıkıcı, (Jironden)lerle de koruyucu görünmekten kendisini alamadı. Şeytanın akıl hocası (Robespiyer), gözünü (Danton)un yerine dikmiş, vaziyeti kolluyor ve Belediye Meclisinin eşkiya ifratçılarını, istediği zaman kafeslerini açabileceği kaplanlar gibi elinde bulunduruyor.

Nitekim çok geçmeden Belediye şubelerinden biri, Meclise umumî bir «mahzar» dayadı:

«— Millî Mecliste çoğunluğu ellerinde tutan (Jironden)ler millet düşmanıdır ve Fiansayı satmak yolundadır!»

(Robespiyer), Belediyenin beyanını doğrulamak için uzun bir nutuk verdi ve şu noktaya vardı:

«— (Jironden)ler Fransanın düşmanlarıyla ortaktır!»

Ve ilâve etti:

«— Başta Kraliçe, bütün vatan hainlerinin muhakeme altına alınmasını Meclisten dilerim!»

(Vernyo) cevap verdi:

«— Bizi itidalcı fikirlerimiz yüzünden suçlandırıyorlarsunuz! Halbuki teşekkür etmelisiniz! Siz ve biz, zuhuru yakın bir iç muharebede mahvolacağız! Biz, sükûtumuz ve itidalizimizle vatan hizmetine lâyık olduğumuzu gösterdik! Bazı adamlar, vatanseverliği, başkalarına cefa çektirmekten, gözyaşı döktürmekten ibaret biliyorlar! Yanlış! Böylelerini halkın refah ve saadetini sağ-

461

lamak yolunda çalışmaya davet ederim! Herkesin kort ve dehşetle baktığı bu Meclisin bir sevgi ve ümit merkezi olmasını dilerim! İnkılâp, korku ve dehşet yolundan kemale erişir sananlara haykırmak isterim ki, ben onu aşk ahenk ve birlikte neticeye ulaştırmak dâvasını güdenle/ benim!»

(Vernyo)nun, bütün (Jironden) görüş ve felsefesini kalıplaştıran bu tesirli sözleri Meclisi zaptetti. Daha ilen gidilseydi, belki (Montanyar)lar olanca telkin ve nüfuzlarını kaybedeceklerdi. Fakat itidalcilerin edep ve medenî mizaçları buna engeldi. Sadece azınlıktan Mara'nın Paris halkına bir beyannameyi Mecliste okumakla yetindiler.

Şöyle bir beyanname:

—«Yakın, yığın, kesin, kırım, vurun, devirin, taş üstünde taş bırakmayın!»

Meclis, hemen Mara'nın tevkifine ve beyanname'nin bütün Fransada teşhirine karar verdi.

İfratçılardan 100'ü aşkın mebus memuriyetlerle taşrada bulunduğu için cepheleleri bir anda kuvvetsiz kalmıştı.

(Mara) birkaç gün sonra İhtilâl Mahkemesi huzuruna çıktı. Fakat (Robespiyer) boş durur mu? İşçi ve ayak takımı yığınlarını mahkeme önüne sürdü. Bunlar bağırıyorlar:

—(Mara) yi öldürmek istiyorlar! Asla razı değiliz!

(Mara), muhakeme salonunda hâkimlere hitap etti:

«— Duyuyor musunuz? Öldüreceğiniz adam hürriyet mazlumudur!»

(Jüri) müzakere odasına çekildi; ve Mahkemedan, sırtlanın ceylan doğurmasına benzer bir karar çıktı:

— BeraetL

Sokaklarda nümayış, tezahür, alkış:

— Yaşasın Mara!

(Mara) Mecliste bir kahraman tavrıyla yerine oturdu ve (Jironde)lere bakıp mırıldandı:

«— Şimdi hepsi benim elimde! Onları da benim ibi alayla gezdirecekler! Fakat Meclise getirmek için de-ğil giyotine götürmek için...»

Bu manzara, Meclis dışı tesirlerle (Jironde)lerin ueZimeti demektir. İfratçılar cephesinden hücum devam ediyor. Paris belediye reisi (Paş), Meclise gelerek «Biros-socular» denilen (Jironde) erden 21 mebusun vazifeleri-ne son verilmesi için tertipledikleri umumî «mahzar»ı okudu. Ha bizim tefessüh devri yeniçerilerimiz, ha 18'inci Asır sonu İhtilâl devresinin Paris Belediyesi!..

İtham:

— (Jironde)ler Fransayı ufalamak ve bölüm bö-lüm ayırmak istiyor; bir iç harp doğurmak istiyor! Parise iftira, bazı ordu hainleriyle birlikte vatana ihanet ediyor.

21 mebusun isimleri okunduktan sonra, listede is-mi bulunmayan bir (Jironde) ayağa kalktı ve şu yakıcı sözleri söyledi:

«— Efendiler, tevazu ve alçak gönüllülük bir dev-let adamının şiarı olmasaydı, bu listeye benim adımda girmesi şerefini sizden isterdim!»

Artık, ipleri (Robespiyer)in elindeki Belediye Meclisi, Millî Meclisin tepesinde ve en azgın istipdatçı tavrında... (Bordo) mebusları, Meclis, Belediyenin tahak-kümünden kurtulamayacaksa bütün (Bordo) halkının Pa-rise yürüyeceğini bağıra dursunlar... «Umumî Selâmet Komitesi» de felçli; güya Belediyeye hak vermiyor, fakat harekete de geçemiyor. O ân, (Komün) isimli Belediye Meclisinin (Konvansyon)dan da, hükümetten de kuvvetli olduğu ve «hürriyet devrimciliği» yaftası altında her biri 1000 krala bedel bir istipdat halkası kurduğu, bunun da, Tepelilerin tepesi (Robespiyer) eliyle idare edildiği, orta-da...

462

463

ESİR MECLİS

Nihayet Belediye Meclisi, Millî Meclise karşı apa çık isyana karar verdi. Paristeki askerî birliklere, kendi adamlarından (Bulânje) isimli birini başkumandan tayin ettiler.

Vaktiyle (14'üncü Lûi) nin söylediği gibi, şu de-mekti bu hareket:

«— Devlet benim!»

(Jironde)ler bu vaziyet karşısında şahlandılar:

— Millet mümessilleri sıfatıyla Belediye Meclisi-nin vazifesine son verelim!

Böyle bir teşebbüs, iç muharebe olurdu; belki de İnkılâbın selâmeti noktasından şarttı. Fakat göze alamadı-lar.

«Umumî Selâmet Komitesi» işe karıştı ve Belediye Meclisini tasfiye edeceğine, 12 üyeli bir tahkik heyeti kurmayı uygun buldu. Heyeti (Jironde)ler teşkil etti. He-yet, Belediye Meclisinin cinayetlerini tek tek sayıcı ve gizli tertiplerini açığa vurucu raporunda, Millî Meclisi koruyan askerin çoğaltılmasını ve bilhassa meşhur (He-ber)in tevkifini istedi. Eylül kıtallerinin kahramanların-dan, ifratçıların en keskinlerinden ve Belediye Meclisinin en zehirli kışkırtıcılarından meşhur (Heber)... (Konvans-yon), heyet raporunu benimsedi ve Belediyeci başserker-de (Heber) i yakalattı. Sakat Belediye Meclisi hemen kar-şısına dikildi:

— (Heber) i derhal salıveriniz!

(Jironden)lerden (İsna) kürsüde:

«— Paris Belediyesinin her gün yeni bir şekil alan isyanları Millî meclisin nüfuz ve haysiyetiyle oynamakta devam ederse, Paris dünyadan silinecek ve (Sen) nehrinin kenarında böyle bir şehrin varlığına delâlet edici hiç bir eser kalmayacaktır!»

464

Meclis, (İsna)ın arkasından giderken «Umumî Selâmet Komitesi» işi tatlıya bağlamaya kalktı; (Heber) in salıverilmesini ve tahkik heyetinin dağıtılmasını (Kon-vansyon)a kabul ettirdi. Ertesi günü de bu karar kaldırıl-d!. Tattaravalli!.. Bir o taraf çekiyor, bir bu taraf; ve Fran-sız milletini temsil eden Meclis, çıldırmış bir ibre gibi, kadranından fırlayacak bir şaşkınlık belirtiyor. «Umumî Selâmet Komitesi» ise (Danton)un aracı siyasetiyle, bir taraftan aşırı (Montanyar)lardan beşini kadrosu içine alı-yor. Bunlar arasında (Sen Jüst), (Şesel), (Ramel) gibi tam azıllılar...

Paris Belediyesi, vaziyeti sezdi ve ağır basabilmek için büyük bir isyan davranışından başka çare kalmadığı-na hükmetti.

31 Mayıs gecesi (1793) Parisin bütün çan kuleleri, durgun suya dağ büyüklüğünde taşlar atılıyormuşçasına, havayı tunç ürpertilerinin halka halka dalgalarıyla ke-mentlendi. Paris Belediye şubelerinin murahasları, eski Piskoposluk binasında toplandılar. Burada birkaç aydır, Belediye emrinde, İhtilâl karşı bir ihtilâl komitesi yuva-lanmıştı. Komite, ilk iş olarak Parisin dışarıyla bağlantısı-nı kesti. İşte şimdi, binlerce çan sesinde şu daveti çınlatı-yor:

— Paris halkı! Toplan!

Heyet sabaha karşı Belediyeye giderek, idare heye-tini lağv ve yeniden ihtilâl cemiyeti olarak teşkil etti. Peşinden, beylik yemin:

«— Bir ve bölünmez Cumhuriyete sadık kalacağımız, mukaddes hürriyeti, mukaddes eşitliği, mukaddes can ve mal emniyetini koruyacağımıza, Cumhuriyetin, gerektirdiği birlik temelini kuracağımıza and içeriz!»

465

Postahaneler zaptedildi, postalar tutuldu, mele tuplar açıldı. Hâsılı o devre göre memleket içi bütün h berleşme vasıtalarına el konuldu. Paris Belediye Daireleri, bugünkü (Eyfel), kulesinden daha uzun bir sırığa isyan bayrağını çekti.

Çan sesleri başlayınca, Millî Meclise doğru bir ko-şuşma... Mebuslar toplandılar. Paris Belediye Reisi (Paş)ı Meclise çağırtdılar. Geldi ve Meclis kürsüsüne çı-kıp haykırdı:

«— Evet; Paris Belediye Daireleri mânevi bir inkılâp peşindedir!.. Bu, İnkılâbın hakikatidir. Hemen şimdi tahkik heyetinizi dağıtın ve Belediyenin istedikleri-ne baş eğmek zaruretini kabul edin!»

Korku büyük ve tepki zayıf... Biraz sonra bütün Belediye Daireleri adına Meclise gelen heyet baklayı ağ-zından çıkardı:

—(Jironden)lerden 22 mebusun tevkifini istiyoruz!

Artık her şey belli oluyordu. İnkılâbı dizginlemek isteyenlerle (Jirondenler), mutlak bir yıkıcılığa götürmek isteyenler (Montanyarlar), arasındaki mücadelede ifratçı cephe dâvayı kazanıyor ve öbürüne darağacınm yolu gö-rünmeye başlıyordu. Bu tertibin de elebaşları Meclisin içinde oldukları halde, tepki güya dışarıdan geliyordu.

İhtilâlcî zarifler kalabalığı (Jironden)ler apıştdılar; aracı (Danton) kumandasındaki «Umumî Selâmet Komitesi» ne yapacağını bilemedi; Belediye mümessilleri me-busların içine karıştdılar, Meclis kadrosu belirsiz hale gel-di ve çorba tamamlanınca, perde gerisi büyük rejisör, Te-pelilerin tepesi (Robespiyer) kürsüde evvelâ «Umumî Selâmet Komitesi»ni yıkmak ve onu eline geçirmek yo-lundaki hırsını belli etti. Komiteyi yerin dibine geçirir ve onu cansızlık ve yönsüzlükle suçlandırırken lâfın uzadığı-nı gören, itidalcî (Vernyo) ona bağırdı:

—Çok uzattınız, neticeye geliniz!

(Robespiyer) yılan ısıġı sesiyle cevap verdi:

«— Neticeye geleceğim ve bu sizin aleyhinize ola-caktır!»

Meclis, (Robespiyer)in, vatana ihanet suçıyla tev-kiflerini istediği 22 (Jironde)nin tutulmasını kabul etme-di, fakat mahut tahkik heyetini kaldırdı. Hezimet;ve ifrat-Cı cephenin zaferi tamam... İfratçılar hesabına ise henüz nihaî kıvam tamam değil...

Taraflar memnun... Meclis, haysiyetini korumuş olduğu kanaatinde... Aşırı ifratçılar şimdilik bu kadarına razı görünmekte ve pusuda... O gece her taraf aydınlatıl-dı. Anlaşma şerefine şenlik...

Hemen arkasından (Robespiyer) kürsüde:

«— 31 Mayıs hâdiseleri gayesine ermiş değildir ve aldığı neticeye göre kifayetsizdir!»

Belediye Meclisinin iddiası:

— Aldatıldık ve elçabukluğuna getirildik!

Meclis tamamiyle nüfuzsuz, hükümet komitesi ise silâhlı halkın oyuncağı ve ayrıca kuvvet teşkilâtından mahrum...

(Mara) Belediyeden halka hitap ediyor:

«— Silâhlarınızı bırakmayınız, zafer elde edilince-ye kadar hazır bulununuz! (Jironde)ler mutlaka temiz-lenmeli!»

Ve aktörlüğüne son ve müthiş bir numara ekledi. Belediyenin çan kulesine çıktı, kendi eliyle çan çalmaya başladı. Teşebbüs, hamle, gayret, aksiyon ne demektir; bu, gözü dönmüş insanlardan öğrenmek lâzım...

(Mara)nın elleriyle çaldığı çan bütün Parisi ürpert-ti; Millî Meclis, davetsiz toplandı ve müzakere açıldı:

—(Jironde)ler, ne olacak? Onları feda edecek mi-yiz?

— Onların aleyhlerinde bulunanlar iddialarını ispat etsinler!

466

467

—Biz (Jironde)ler, Paristen intihap dairelerin^ gidelim ve oradan askerî kuvvetlerle gelip Meclisi kurt ralım!

— Hayır! Biz (Jironde)ler, yerlerimizde, Pariste kalalım ve her şeye burada göğüs gerelim! Tepeliler pusuda...

Millî kıtalar kumandanı, şafak vakti, Meclisin top-landığı (Tüileri) sarayını askerle sardı. Ne içeriden dışarı-ya, ne de dışarıdan içeriye yol... İhtilâlin Meclisi esir.

Bir mebus kürsüye çıktı:

— Canımızı dişimize takalım, Belediye Meclisiyle ona bağlı bütün teşekkülleri yıkalım, bunu bütün Fransa-ya haykıralım ve başımıza ne gelecekse katlanalım!

Belediye heyeti geldi ve kürsüye atladı:

— Son defa olarak ihtar ediyoruz: (Jironde)leri tevkif ediniz!

Meclis reisi (Malârme) cesaretle atıldı:

— Aramızda hainler varsa meydana çıkarınız! Fa-kat lâfla değil, vesikayla!..

İlk defa bir ses:

— (Jironde)ler mebusluktan istifa etsin!

Peşinden «Umumî Selâmet Komitesi»nin raporu:

—Tevkif, hayır; geçici olarak istifa etmeleri uygun olur!

Birkaçı derhal istifa etti. Biri haykırdı:

— Ne istifa, ne de geçici uzaklaşma! Ne olacaksa olsun!

Bir başkası da şöyle yükseltti sesini:

— Meclis, mebusları istifaya davet yetkisine malik değildir. Suçu olana mahkeme ve ölüm!

O esnada Meclise halk akım... Kapılara kadar tu-tan halk... Dışarıya çıkmak isteyen mebuslar yüz geri!-Nerede Millî kıtalar? Hükümet Komitesi üyeleri de çıka-mıyor. Ne meclis, ne hükümet!..

(Danton) gürlüyor:

— Millet tahkir edildi! Hakaret tamir edilsin!

(Barer) tepiniyor:

— Esirlerden mebus olamaz! Buna yeltenenler idam edilmeli!

(Robespiyer) ise bıyık altından gülüyor. Askerin kumandanını müzakere salonuna çağırdı-lar. Gelmedi. (Barer) kürsüye fırladı:

— Hür olduğumuzu ispat edelim!.. Hep beraber çı- kalım, silâhlı kuvvetlerin içine girelim! Müzakerelerimi- ze orada, millet ve ordu içinde devam edelim!

Hep beraber çıktılar, âsilerin arasına katıldılar. Otuz kadar gizli rejisör, yani (Montanyar)lardan bir grup, yerinden kıpırdamadı. Asiler, aralarına giren mebuslara alaylı bir saygı tavrı gösterdi.

Kumandan mebuslara hitap etti:

— Hiyanetleri ileri sürülen mebusları tevkif ve tes- lim etmezseniz silâhlı kuvvetleri dağıtamam!

Ve toplar Meclise döndürüldü. Meclis tamamiyle mağlûp, en fecî hezimet tavrıyla yerine döndü.

(Robespi- yer) ve (Mara)cılardan biri kalktı ve bulunduğu yerden haykırdı:

— Sade 22 mebusun değil, bunlarla beraber 12 ki- şilik tahkik heyeti üyelerinin ve hükümetten (Klâvyer) ile (Löbrön)ün de tevkifini istiyorum!

? Ve meclis, (Jironde)lerin en güzide 22 mebusuyla beraber, hükümetten istenen iki üyeyi de feda ederek 29 mebusun tevkifine karar verdi.

Cebir altında ırzını takdim eden kadının hali...

İhtilâl, belli başlı bir (klik) tarafından o ân için ayağa düşürülmüş; ve hem Meclis, hem hükümet, bütün devlet şerefi taban altında çiğnenmiştir. Sefil şahıs ihti-raslarının yolu, dünya durdukça budur!

468

469

GİYOTİN

Tutuk (Jironde)lerden nazır makamında bi hükümet üyesi, gardiyanlar ve jandarmalar refakatinde her gün Komiteye gelip bir taraftan da nazırlık vazifesini görmek gibi akıl almaz bir acaipliğe mevzu olmakta Her şey o kadar karışık ve tezat, bu derecede büyük Vilâyetlerde isyanlar ve bir takım mevkuf (Jironde)lerin firarı... Vilâyetleri merkeze sımsıkı bağlamak için çıkarı-lan 1793

Anayasası... (Montanyar)ların programı mahi-yetindeki bu kanuna rağmen, henüz Tepeliler tam mânasiyle tepe noktasını tutabilmiş değiller... Görülme-miş bir kargaşalık içinde sistemle yürüyorlar ve ilk hedef olarak «Umumî Selâmet Komitesi»ni kolluyorlar. Harp naraları da şu: — Mevkuf (Jironde)ler aleyhine şiddetli tedbirler alınmadan ve tezatlar kökünden kazınmadan hiçbir netice elde edilemez!

Artık (Montanyar) eline geçmeye başlayan Meclis, yeni Anayasayı şiddetle-Jenkit ettiği için, filozof (Kon-dorse)yi teklif etti. Aynı günün gecesi, (Jakoben)ler kulü-bünde (Danton) ile Hükümet aleyhinde zehir gibi nutuk-lar... Nihayet Meclis, ifratçılar emrinde en büyük adımını attı. «Umumî Selâmet Komitesi»ni düşürdü ve yerine en azılılardan 9 kişiyi seçti:

(Sent Andre), (Sen Jüst), (Barer), (Gaspren), (Kuton), (Şesel), (Türyo), (Priyör), (Rober Lende); ve bir müddet sonra birinin istifasiyle bizzat (Robespiyer)... (Karno), (Biyo Varen), (Kolo d'Erbua) gibileri de girin-ce, işte, tarihin «Büyük Komite» diye andığı ölüm ve dehşet makinesi kurulmuş oldu. Makinenin bütün âletleri (Robespiyer)in elinde...

Birdenbire patlayan vilâyet isyanları... Bunları «demir ve ateşle bastırmak» karan ve muvaffakiyet.

••

470

gerçekten demir ve ateş altında itaate alınan memleket ve koparılan başlar...

(Terör) devri açılmıştır. İhtilâl artık iç tezatlarını tasfiye etmiş, onlarla boğuşucu ve önüne çıkan parçala-yıcı bir canavar ağzı haline gelmiştir. Bunun için de, kemmiyet halinde her gün üstüste yığılan hesapsız kelle-lerin tepesine keyfiyetlilerini eklemek, böylece itidal ve selim akla karşı, İnkılâbın zulüm defterine en kanlı kayıt-ları geçirmek lâzımdır.

(Jironde)ler ne güne duruyor?

Bir inkılâbın, kendi içindeki itidalli fikir grubunu topyekûn mezbahaya gönderecek kadar gözü kızmış hale gelmesi?.. Târihin büyük idrak acılarından biri...

Şöyle bir bahaneyle başladı:

Hiçbir hayvanın, kendisi kadar yırtıcı, sade yırt-mak için yırtıcı olamayacağı (Mara)yı, (Jironde)ler hav-zasından gelen (Şarlot Körde) isimli bir genç kız, evine gidip banyoda hançerle öldürdü. Yani bir ceylân, sırtlanı, yıkanırken vurdu. Genç ve güzel kız (Jan Dark)ımsı bir duyguyla, Fransanın, bütün ölçüleri taşıran halinden mü-teessir olmuş ve bu halin baş sorumlularından bildiği (Mara)yı, Parise kadar gelip öldürmüştü.

Kızı bir hafta içinde muhakeme içinde muhakeme ve idam ettiler. Vatan timsali sayılan (Mara)yı da, muhte-şem bir cenaze alayı ile bugün tepesinde «Vatan büyük adamlara minnettardır» yazılı ve içine bütün Fransız bü-yüklerinin cesetleri dizili, (Panteon)a kaldırdılar.

Genç kız, (Jirond) isyanının merkezi olan bir yer-den geldiği için de hareketi ve suçu

(Jironde)lere yükledi. (Konvansyon) baş kaldırma hareketlerine katılmış mebusları vatan hâini ilan etti ve bunların, ele geçecekleri

471

yerlerde muhakemesiz idamlarına karar verdi. Mevkuf bulunanlara gelince, bunlardan onbirinin suçlandırılmak rina hüküm çıktı. Tam o sıralarda ordulardan gelen fena haberlerin de tesiriyle, bir iç imha cereyanı her tarafı sar-dı. Kraliçenin İhtilâl Mahkemesine çıkarılması, (Bur-bon)lardan her ferdin sürülmesi kararı, (Sen Deni)deki Kral ailesi lâhitlerinin tahribi, kanun dışı edilenlere ait malların zaptı, hep bu sırada... Ve (Terör) resmen Mec-lisçe tasdik edilecek, bir İhtilâl ordusu kurulacak, İhtilâl Mahkemesi dört şubeye ayrılıp harıl harıl çalışacak, Fran-sada şüpheli kim varsa yakalanacak!

3 Ekim 1793 tarihli kararnameyle, mevkuf 21 (Ji-ronden) mebus, İhtilâl mahkemesi huzurunda... İddia makamı, vasıflarını evvelce kaydettiğimiz ki-ralık vicdan (Fukye Tenvil) tarafından işgal olunuyor.

Hemen hepsi Fransızların büyük aydınlarından ibaret ve başka fikir ve görüşlerde bulunan ve sadece iti-dalcilikte birleşen bu adamları bir arada suçlandırmak çok zor... Sanıkların ifadeleri ve şahitlerin beyanları hiç bir ipucu vermiyor. Ne yapsınlar?

(Jakoben)ler kulübü yoliyle gelen teklif:

«— Vicdanı(!) boğan ve kanaat edinilmesine engel olan usul ve kayıtlardan Mahkemeyi kurtarmak lâzımdır.»

Yani bunları muhakeme etmeden idam etmek lâzım...

Öyle oldu.

Kiralık vicdan, savcı (Fukye Tenvil) Meclisten ge-len emir yazısına göre Mahkemeye teklif etti:

«— (Jüri)ye vicdanî kanaate varıp varmamış oldu-ğu sorulsun! Varmışsa bütün usul kayıtları lüzumsuzdur!

I çanıkların nefslerini mfcdafaa etmelerine de mahal yok-
! tur!»

Ortada tek bir müdafaa yokken (Jüri) sözünü söy-ledi:

— Vicdanî kanaate varmış bulunuyorum!

Ve ilâve etti:

— Yirmibir mebus, Cumhuriyet birliğini ve Fran-sanın refah ve emniyetini bozmuş olmakla suçludur.

Sanıklar ayağa kalktı:

— Muhakemesiz öldürölmek isteniyoruz! İnsaf edin! Hiç olmazsa bizi Mahkeme kararıyle öldürmeyin!

(Vâlâze) isimli mebus, gizlemiş olduğu hançerle Mahkeme huzurunda intihar eti. Reis salonu boşalttı, ce-sedi çıkarttı, sonra öbürlerini içeriye alıp idam kararını bildirdi.

(Vernyo) evvelâ bir zehir tedariklemişken, cebin-den çıkarıp attı, başını giyotine koymayı tercih etti.

Beş arabayla «İnkılâp Meydam»na taşınan mebus-lar, birer birer idam olunup tükeninceye kadar İhtilâl mar-şısı (Marseyyez)i okudular.

Birkaç gün sonra, kaçan (Jironde) nazırlardan (Rolân)ın karısını giyotine götürdüler. 39 yaşında, güzel, zarif ve kültürlü, Parisin en seçkin fikir ve sanat adamlarının uğrağı bir salona malik, (Jironde) dostu (Madam Rolân)... O da (Vernyo) gibi, üstünde bir zehir taşıyordu. O da bundan vaz geçti ve kendisini zalimlerin eliyle öldürtmeyi tercih etti. Giyotine götürölürken Hürriyet Hey-kelinin yanında bir ân durdu ve hazin hazin baktı. Sonra cesaretlerin en müthişiyile başını bıçağın yuvasına uzata-rak mırıldandı:

«— Ey hürriyet!- Senin adına ne cinayetler işleni-yor!»

472

473

Kocası eski Dahiliye nâzın firari (Rolân), bu tablo yu iki gün sonra öğrenecek ve şu kâğıdı yazıp, kendi eliv le hayatına son verecektir:

«— Faziletli bir insanın naaşına hürmet ediniz!» (Madam Rolân)ı, ileride daha yakından göreceğiz Filozof (Kondorse) ve daha niceleri intihar edecek-kaçanlardan bazılarının da kırlarda, vahşi hayvanlar tara-fından kemirilmiş cesetleri bulunacaktır.

Ve Madam (Rolân)ın giyotin başındaki mırıltısı as-la unutulmayacaktır:

«— Ey hürriyet! Senin adına ne cinayetler işleni-yor!»

(DANTON)

Danton... Bu isim memleketimizde, Fransaya ait eşya içinde (Eyfel) kulesi kadar meşhur... «Büyük» sıfatlı Fransız İnkılâbı üzerinde üç isim bilen, evvelâ (Danton)u hatırlar. O, kocaman başı, arslan yelesi saçları, hâile aktö-rü mimikli suratı ve bütün bu dış unsurların mahfazalaş-tırdığı coşkun ruhu, sonra o ruhun feza boyu dalgalanan hitabet lisaniyle, Fransız İnkılâbının baş rollerinden birini oynar. Öbür başroller birarada (Danton)u geçse de, hiç kimse tek şahıs halinde (Danton)u eşitleyemez.

Avukat... 1781'e kadar, Kralın müşavere heyetinde avukat sıfatıyla üye... İkinci Meclis zamanında İnkılâbın ideoloji ve fikir hareketleriyle sarmaş dolaş; ve (Mara), (Kamîy Demulen) ile birlikte (Kardelye)ler kulübünün kurucusu... (Fransiskan) papazlarının bir koluna ve ma-nastırlarına verilen bu isim, (Danton) ve arkadaşlarının da zümre ve mekan ismi... Bu kulüpte (Danton) bir hitabet çağlayanı; ve etrafında küçük-küçük büyüklü fiskiyele... Ni-hayet (Konvansyon) azası ve 10 Ağustos hâdiselerinden

474

sonra adliye nâzın... Birinci «Umumî Selâmet Komite-sı»nin de ruhu ve Krallıktan sonraki ilk İhtilâl Hükümetinin başı...

İhtilâlin plânladığı «Millî Müdafaa» teşkilâtına te-mel atanların başını kaptırmak üzere İhtilâl Mahkemesi fikrinin en hararetli öncülüğünü etti. (Robo Sen Piyer)le beraber (Montany) grubunun tepe noktalarında dolaştı, aynı şiddeti gösterdi. (Valmi) zaferi neticesinde:

«— Galip gelmek için üç şey lâzımdır; cür'et, cür'et, cü'ret!»

Diye kükredi, dehşet salmayı o da İhtilâlin geçici bir metodu saydı; fakat her şeye rağmen yalnız fikir ve hitabette hârikalaştığı ve entrika dehasında eksik kaldığı için grubunu teşkilâtlandıramadı, çıplak ve müdafaasız meziyetleriyle habîs ruh (Robespiyer)i kiskandırdı, ne ona tâbi olabildi ve ne kendisini metbû kılabildi, orta yer-de ve elinde yalnız lisandan ibaret bir silâhla dönüp dola-şırken tuzağa düştü ve İhtilâlin iç kadrosunda baş mazlu-mu olarak giyotine gitti.

(Danton), hükümeti kaybedip «Umumî Selâmet Komitesi»ni rakibi (Robespiyer)e kaptırır kaptırmaz, ar-tık bütün kuvvetin dehşet politikacılarına geçtiğini ve kendisinin ya göze görünmeyecek kadar küçülmesi, yahut tepeden inici çapta büyümesi gerektiğini anlayamadı. En büyük silâhı olan kelâma ve (Konvansyon) hu-zurunda, külhanbeyi tabiriyle «harbî» oyuna güvenebile-ceğini sandı ve çıırçıplak bu silâhların başında uyudu. Kü-çük bir hatip olmayan, fakat ondan çok üstün bir rejisör ve teşkilâtçı olan (Robespiyer) elinde kelâm ve hitabet, sadece bir vasıttan ibaretken, Danton için gaye oldu ve neticede vasıtasız gaye, maksatlı vasıtaya kurban gitti.

(Danton)dan sonraki «Umumî Selâmet Komitesi», yani büyük tertip ustası (Robespiyer)in iş tezgâhı, iktidarı ele alır almaz iki mesele karşısında kalıyordu: Sağ ve sol

475

kanattaki rakiplerini ezmek... Sağ cenahta, kendi derec sinde yıkıcı ve dehşet sahcı olmayan (Danton) ve ark-daşları... Sol cenahta ise, kendisine taş çıkarmak ve dini fikri, muvazeneyi, mukavemeti kökünden kazımak niye tindeki (Heber)ciler...

(Robespiyer) hârika bir buluşla, bu iki kutuptan hangisine evvelâ saldırmak gerektiğini ve hangisine önce saldırırsa öbürünü (pasif) ve istifadesiz bırakacağını ga-yet iyi kestirdi ve ilk iş olarak, yüklendi sol cenahın üstü-ne... (Heber) ve kumpanyasını «vicdanî kanaat» mührüyle damgalatıp, belki kendisinden daha zalim olan bu adamları, hüküm günü (24 Mart 1794), mahut «İnkılâp Meydanı»nda giyotine yatırdı.

Ortada bir kurt, bir sırtlan ve bir koç var... Kurt, punduna getirip önce sırtlanı parçaladığı için, yalnız boy-nuzlarına güvenip pençe ve diş diye bir şey düşünmeyen koç mes'uttur. Halbuki sırtlanı ve arkadan hücum tehlike-sini atlatan kurt, şimdi koça dönecektir.

(Danton)u; kuvvetini yalnız tos vurmaktan ibaret gösterdiğimiz bu kelâm* senfonisi bestekârını çukura dü-şürmek de teşbihimizin belirttiği imkân içinde bir kolay-lık değil... Çünkü o kelâm

toslarından bir tanesi hedefine tam oturacak olursa, kurdun bir anda canı çıkabilir. İhtilâl, her türlü entrika ve hile tertibinin işlemeye başla-dığı bu hengâmede bile, daima kelâma, kürsü hârikalarına, büyük toslara âşıktır. Zira, her şeye rağmen ortada, fikre ve kelâma inanmış, onun çeşitli hamurlarını yuğuran bir muhit, bir iklim, bir dünya vardır. Ve işte bu-nun içindir ki şeytanî dehâ (Robespiyer) bu eksik cenahı-nı tamamlamak için kadrosuna, (Sen Jüst) gibi, Fran-sa'nın ve dünyanın en ateşli siyasî hatiplerinden birini al-mış, vasıta diye kullandığı yolu da (Sen Jüst)ün şahsında gayelendirmiştir. Gaye halinde yine vasıta... (Robespiyer) için her şey, sönmez ihtirasına vasıta...

(Robespiyer), millet üzerinde büyük tesir ve itibarı olan (Danton)u gözden düşürmek için, soysuz politikacı-ların her zaman ve mekânda el attıkları şenî bir usule baş vurdu; ve onun zümre ve muhitini hırsızlık ve suistimal-cilik iftirasiyle lekelemeyi deneme yolundan işe girişti. (Danton)un birkaç yakını «irtikâp» ve «Millî menfaat-lere ihanet» isnadiyle tevkif ettirdikten sonra (Biyo Va-ren)i de, sistemli şekilde Mecliste (Danton)a saldırıp onun şöhretini kirletmeye memur etti. (Robespiyer), İhtilâlin başından beri arkadaşı, 10 Ağustos hâdiselerinin kendisiyle beraber plâncısı, 1792 «Millî Müdafaa» temellerinin kurucusu ve bütün milletin sevgilisi bir adamı bizzat suçlandırmaya cesaret edemedi-ği, yahut böyle bir cesareti aptalca bulduğu için, dantelâlî kolunu oynatıp, işi cellâd hatibine teslim etti. (Mara) su-ratta ne kadar çirkinse kendisi o kadar güzel; ve hitabette ne derece sağlam olan (Sen Jüst), bu «Sahibinin Sesi» markalı siyasî hanende, (Danton)u yere sermek işini üze-rine aldı.

(Sen Jüst), baştan başa yalan ve dolandan ibaret it-ham destanını besteledi ve komiteye verdi. «Umumî Selâmet Komitesi» ile «Umumî Emniyet Komitesi» bir-leştiler ve (Danton), (Dölâkrua), (Kamîy Demulen), (Fli-po)nun tevkiflerine karar verdiler. (Rober Lende)den baş-ka, bütün Komite üyeleri imzalarını bastılar. (Rober Len-de) cür'et ve dehşetin bu kadar büyüğü önünde vicdanının şahlanmasma dayanamadı ve şöyle dedi:

«— Ben burada vatandaşlarımı ve arkadaşlarımı yaşatmak için bulunuyorum; öldürmek için değil!..»

Fakat İnkılâbı nefslerinde yaşatanlar, onun hakika-tini yaşatacak olan kahramanları ölüme sürmekte tereddüt etmediler. Büyük Fransız İhtilâlinin (senfonik) hatibini birkaç arkadaşıyla birlikte, seslerini ve beyinlerini kurut-ma kağıdı gibi emecek olan bir zindan hücrelerine tıktılar.

477

476

(Danton) gibi bir adamı İhtilâl Mahkemesi huzuru na çıkarabilmek cesaretine ne diyelim? Mahkeme huzu rundan iktidar mevkiine geçecek kadar kuvvetli olduğun inandıkları bu tos vurucudan korkmuyorlar mı?

Her halde bir hesapları var...

fflebuslar yılan ıslığıyla konuşan bu müthiş adam karşı-sında, kürsüden boyunlarına birer yılan kemendi atılmış-casına dehşete düştüler ve büyülediler. Kimsede baş kal-dırarak hal kalmadı. Deminki mebus, teklifini geri aldı ve jvillî Meclis, (Danton)un İhtilâl Mehkemesine çıkarılma-sı kararını ekseriyetle mühürledi.

SAVCI

Bütün Paris ve Meclis altüst... (Danton) tevkif edil-miş!.. Olur iş mi bu? Kimse Büyük İhtilâlin büyük sesine böyle birkaç tıkaç vurulabileceğini hayâl edemez. Mecli-se öyle bir dehşet çöktü ki, sularda, (Robespiyer) aleyhi-ne bir kabarma görülmeye başladı.

— Kahrolsun Diktatör!

Bu nida, çocukların kâğıttan füzeleri gibi, Meclis üyelerinin üstünde uçuşmaya başladı. Fakat kimsede meydana çıkmak ve bu nidayı açmakta koparmak cesareti yok...

(Lojandr) isimli mebus kürsüye atıldı ve Meclis tepkisini edebî ve usulî şekilde belirtmeye kalktı:

— Teklif ediyorum: Sanıkların sorgusunu Meclis yapsın!

Sesler:

— Münasip!.. En doğru şekil budur. Herşey Mec- listen geçsin!

O zaman, karanlıkların mimarı ve pusuların kapla-nı (Robespiyer), yerinden kalktı, ağır ağır ilerledi, kürsü-ye geçti ve lâfî en pest perdeden ele alarak en tizine kadar yükseltti. Kapalı ve dolambaçlı mânalar içinde (Robespi-yer), Meclisi, ya körü körüne arkasından gelmek, yahut (Danton)a ortak olmak gibi, iki yol ağzında bıraktı. Bütün

478

Bu zamana kadar ismi, kanun kaatili, hakikat canisi, kiralık vicdan sıfatlarıyla birkaç defa geçen Fran-sız İhtilâl Mahkemesi Savcısı (Fukye Tenvil)i yakından görmenin ve iyice tanınmanın artık sırası gelmiştir. Âlet olduğu cinayetlere, ağaç, taş, demir gibi bir madde parça-sının bile boyun eğip eğmiyeceği bir mesele olan bu ma-kineleşmiş şenaat vasıtası, (Robespiyer)in emrinde, (Dan-ton) ve arkadaşların öldürmeye, o kocaman kafayla (Ro-bespiyer) düşmanlığı kalesine gol atmaya memurdur. Fa-kat bu, çetinlerin çetini bir iş... (Danton)un kellesi, ne bedbaht Kraliçe (Mari Antuanet)in zarif başına, ne de mahut savcının o güne kadar yuvarladığı binlerce kum ta-nesi kafaya benzeyebilir. Onunla atılacak gol de, muhale-fet kalesini yıkar ve maçı nihayete erdirir. Buna göre (Fukye Tenvil)e, dağları devirici bir şut çekmek düşmek-te... Nerede o kuvvet? Ya (Danton) kendi kellesini savcı-dan kaçırmak için bir kaleden ötekine şut çekecek olur-sa?.. Öyleyse, alçaklıkta dipsiz derinliklere inip, çare adı-na ne varsa el atmak lâzım? İşte (Fukye Tenvil), efendisi (Robespiyer)e karşı, böylece hayatının ve mesleğinin en çetin imtihanını ver-mek mevkiinde...

Bu kan sülûğü savcının üstüne biraz daha eğilelim:

Paris Cinayet Mahkemesinde savcı yardımcısıydı. İhtilâl Mahkemesi kurulunca ona baş savcı tayin edilmiş-

479

ti. İnkılâbın genç yıldızlarına nispetle hayli ilerlemiş na rağmen o güne kadar bir nevi mahkeme kâtipliğe ileriye geçememiş olan harîs tip, böyle bir Mahkerrtev savcı tayin edilir edilmez, İhtilâl Mahkemesi binasının şahsî şatosu gibi yerleşmiş ve hususî hayatının rezaletleri-ni de aynı çatı altına intikal ettirmişti.

İlk tarihî cinayetini, (Mari Antuanet)in fildişinden yontulmuş gibi ahenkli ve ipince boynuna indirdiği giyo-tin bıçağıyla işlemişti. Âdi vatandaşlardan her gün bir iki tanesini hayat defterinden sildirtmesine rağmen büyük sahnelere çıkamamaktan kavrulan mizacı, ancak böyle bir şâhâne avla doyabilirdi.

Kraliçenin muhakeme edileceği sıralarda, Mahke-menin yavaşlığından, gevşekliğinden, yumuşaklığından halk arasında dedikodular dolaştığını ileriye sürerek işi çabuklaştırmış, Kraliçe aleyhine delil toplanmasını bile lüzumsuz göstermiş, hazırladığı her vesika ve hüccetten mahrum ithamnameyle kadını giyotine havale etmişti. Onun bir lâfı vardı: «— Bu işin yürümesini istiyoruz!» İstedığı gibi yürümüştü işi... Yeni doğmuş masum-ları şişe geçirip ateşte kızartırcasına hak ve hakikati kun-daklamak ve mazlum kanının tütsüsüyle zulüm ciğerini şi-şirmek işi...

1 Aralık 1793'den beri, hem Mahkeme, hem de (Jüri) üyelerinin sayıları artırılmadığı halde Savcı, yalnız birkaç kâtip ilâvesiyle Mahkeme verimini yükseltmeye muvaffak olmuştu. Ayda 12—15 idam kararı verebilen mahkeme, Savcının gayreti sayesinde, bu kararlan, evvelâ 65'e, sonra 116'ya,

155'e ve derken 354'e çıkar-mak marifetine ermişti. Savcı, bu korkunç neticeyi sağla-mak ve İhtilâl Mahkemesine, insan ormanlarını bir çırpı-da ikiye biçen efsanevî bir testere şeklini vermek için her şeyi yapmış, kanun ve usûl ölçülerini devirmiş, şahitlik
480

ve müdafaa müesseselerini yakıp yıkmış; ve Mahkemeyi, varşısına kim çıkarılırsa yemeye hazır bir yamyamlar he-yetine döndürmüştü.

- Gelmiş ve geçmiş her cinayet ve şenaatten beter savcılığı bir yıl kadar süren (Fukye Tenvil), İhtilâl Mah-kemesinden son kelleyi isteyebildiği gün, Mahkemenin aylık bilançosu 1000 i bulmuştu. Bir ay içinde uçurtabil-diği bu 1000 kellenin sonuncusu, dul ve her şey den haber-siz bir kadıncağızdı.

Hâle bakın ki, şu anda efendisi (Robespiyer)in ra-kibi (Danton) gibi, Himalaya dağı heybetinde bir kelleyi düşürmekle görevli, tarihî kaatil, yarın efendisi yuvarla-nınca aynı ithamnamelerden birini onun hakkında da ka-leme alacak, fakat kahpelik tarihini kusturucu bu iğrenç tavır, kendi kellesini kurtaramayacaktır. Onu da, hak yamyamları Mahkeme üyelerinin başında, sırf (Robespi-yer)in gönüllü zulüm âleti olduğu için geberteceklerdir. Şu farkla ki, kendisi hakkında adalet ölçüleri tam tatbik edilecek, aceleye getirmek diye birşey düşünülmeyecek, eksiksiz 420 şahit dinlenilecek, bunların hepsi Savcıya ait zulümleri tek tek ortaya dökcek, jandarmalardan zindan gardiyanlarına kadar adalet mekanizmasına bağlı bütün icra vasıtalarının türlü tertiplerle bu adam elinde nasıl bi-rer casus ve âlet diye kullanıldığı meydana çıkacak ve mazlumlara gizlice tatbik edilen işkence şekilleri aydınlı-ğa kavuşacaktır. Ve halk, onun kafası kesilirken, makasla başı uçurulan bir akrep gibi, kıvranışlarını haz içinde sey-redecek hattâ ona duyduğu intikam hissine hiçbir fizik acı karşılığını denk tutamayacaktır. Avaz avaz tepinecektir: — Kafasını isteriz, kellesini görelim! Ve cellât yamağı önündeki kanlı sepette balık ka-faları gibi yatan kelleler arasından Savcının başını seçip Çıkaracak, saçlarından tutup halka gösterecek ve dakika-larca alkışlanacaktır.

481

Bu hâdisıyla, (Danton)un giyotin başında söylecj-ği son söz arasında, iki başın ve iki encamın mukayeseli bakımından ince bir münasebet var.

(Ruje dö Sil)in vatan çocuklarını zulme karşı hare kete çağırın meşhur (Marseyyez)iyile hamlesini tempolaş-tırıcı ihtilâl, kendi mahkemesinin savcısında, hiçbir zali min yetişemeyeceği vahşet kutbunu bulmuş değil midir?

(DANTON)UN BAŞI

Mahut savcı, (Danton)u ve onun kendisiyle bera-ber ve daha evvel tevkif edilmiş arkadaşlarını, ithamna-mesinde iki gruba ayırdı.

Hepsi 16 kişiden ibaret sanıklardan, içinde (Dan-ton)un bulunduğu grup, Krallığı ihya ve Cumhuriyeti im-ha maksadiyle gizli cemiyet kurmuş olmaktan... (Fabr d'Eglântin)in grubu da Millî Meclise isnat ve iftiralarda bulunmak ve türlü rüşvet ve suistimallerle, Cumhuriyetin haysiyetini kırmış bulunmaktan sanık...

Birinci grup, (Danton)la beraber tevkif edilenler; ikincisi ise (Danton)un nüfuzunu yavaş yavaş kırmak için daha evvel tutulmuş olanlar... Şahısların başlıcalarım bil-diğimiz birinci gruptan evvelki on kişilik toplulukta, za-manı kendisinden başlatan ihtilâlin yeni takvim icatçısı ve şair (Fabr d'Eglântin) zirve şahsiyet...

İthamnameye göre sanıkları ayrı ayrı muhakeme etmek ve her şahıs ve gruba ait suçları berrak çizgilerle şekillendirmek gerekirken, yine Savcının elçabukluğu sa-yesinde hepsini bir çuvala soktular; böylece siyasî suç sa-nıklarının âmme hakları maznunlarına karıştırdılar ve topyekûrt (Danton) ve arkadaşlarını haysiyetsiz kılmaya savaştılar. Fakat ortada ne bir delil, ne de en hurda bir alâmet... Toplam, sayılara bakılmadan yapılıyor ve

yekûnun adetlere değil, adetlerin yekûna uyması isteni-yordu.

Zavallı şair (Fabr d'Eglântin) hakkında itham me-darı olan vesikanın hiç değilse gösterilmesini ve huzurda incelenmesini yana yakıla istediği halde bunu Mahkeme-ye kabul ettiremedi. Mahkeme isimli böyle bir mezbaha görülmüş müdür dünyada?.. Kimbilir?..

(Seşel)in de, vatanına ihanet etmediği hakkında tetkikini istediği vesika göz atılmaya bile lâayık sayılmadı.

Şimdi bütün mesele (Danton)un arslan ağzını aç-masında... Ne olacak?.. Ne yapıp yapmalı, bu ağzı dut ye-miş bülbülünkine döndürmeli...

Alçakların alçağı bir tedbir düşündü Savcı... Bir tedbir ki, hasımını zayıflatmak bakımından, tarihin bütün ruh sefillerini biraraya getirsel de teklif etseler, hiçbiri kabul etmez! (Danton)a zindanda, sinsî bir rahatsız etme ve sinir törpüleme rejimi tatbik ettirdi. Hürriyet kahrama-nına, günlerce tek dakika uyku ve istirahati bile imkânsız kılan, Çin işkencesinden beter bu rejim, onu eritmek, pör-sütme, pestile döndürmek ve arslanhktan çıkarıp çakal leşi haline getirmek gayesini hedef tutuyordu.

(Danton), hâkim kılıklı cellâtların karşısına işte bu halde çıktı, ölüsünü süre süre sanık mevkiine geçti; buna rağmen sırası gelince birdenbire arslanlaştı ve titreyen parmağını alçak savcının suratına çevirerek ortalığı çın-lattı:

— Ben bu adamı ölü halimle de tepeleyebilirim!

Mahkeme şaşkın... Şimdi iş nereye gidecek? (Dan-ton)a, yerine oturması ve ağzını hiç açmaması emredile-cek değil ya!..

(Danton) konuştu, bir şelâle gibi çağladı ve hem locaları dolduran halk, hem de hâkimler heyetini, kendin-den geçirici iki zıt tesir içine aldı. Halka hak karşısında şahlanma, hâkimlere de alçalma hissini veren iki tesir...

482

483

Koridorları, merdivenleri hattâ sokak kapısı ba inaklarını dolduran yüzlerce dinleyiciye kadar ulaşması engel olamadıkları büyük ses, şöyle diyordu:

«— Beni, bir suçumdan değil, Selâmet ve Emniveı Komitelerinin istipdadına nihayet vermek için Mecliste faaliyette bulunmamdan tevkif ettirdiler! Bunu düşünen ve Meclisin hakkı sayan, yalnız ben değilim! Daha birçok mebus var! Bunlardan, benimle fikir birliği eden 16 me-busun dinlenmesini istiyorum! Eğer, Meclis kararıyla ku-rulu bir hükümeti beğenmemek suçsa, cezama razıyım-değilse ve tenkit benim hakkımsa, bu 16 mebusu dinleyi-niz ve hakkımdaki isnatların yalnız bundan geldiğini tes-pit ediniz! Bu kadar açık bir vaziyeti örtbas etmeye ve kanun koyucu sıfatındaki şahitlerimi dinlememeye, hiç bir hak ve adalet ölçüsünde mecal yoktur!»

(Danton), yiv yiv göklere uzanan sesiyle haykırdı, haykırdı, daha neler söylemedi ve nihayet kendisini dü-şürmek istedikleri hale ithamcılarının geldiğini görünce sustu ve meydanı halkın uğultusuna bıraktı.

Halk kaynaşıyor; neredeyse:

— (Danton)a hayat ve iktidar, düşmanlarına sukut ve ölüm!

Diye bağırarak!..

Alçaklar silsilesi mahkeme başkanlarından erişil-riiez yükseklik noktası reis (Herman) bu vaziyet karşısın-da hiçbirşey yapamadı; ne (Danton)u red, ne de muhake-meye devam edebildi ve karışıklığı bahane ederek celseyi kapattı.

İş (Robespiyer)e kalıyordu. Hemen Meclisi topladı ve çok zayıf bir çoğunluk huzurunda (Sen Jüst)e kürsü yolunu gösterdiler:

«— Sanıklar Mahkemede hükümete hakaret ve isyan ediyor! Hemen bir tedbir kanunu çıkartmalıyız!»

Mırıltı, uğultu, şüphe tavırları.

(Sen Jüst) devam etti:

«— Dikkat ediniz! Aynı sanıklarla aranızda pek az mesafe var!»

Ve Meclisten, yeni zaman Fransız Temyiz Mahkemesi reisi büyük bir hukukçunun tabiriyle «adaleti katle-dici» şu kanun çıktı:

«Mahkemeye karşı gelen veya hâkimler heyetini tahkir eden her sanık, huzurdan çıkarılır ve muhakeme onun gıyabında cereyan eder.»

Bu, hâkimlere, sanığın nefsinin koruma hakkını tanımaksızın ve müdafaasını almaksızın hükmetme yetkisini vermek demektir ve tarihte ilk defa görülüyordu.

Kanun çıkarken, Mecliste mevkuף kocası hakkında baş vurmaya gelen (Madam Filipo)yu da, (Robespiyer)in emriyle kapı dışarı ettiler.

Bundan ilerisi destanlara sığmaz bir (traji - komiklik ifade eder:

(Danton)u tekrar huzura aldılar.

(Jüri) hükmünü bastı:

— Vicdanî kanaat meydana gelmiştir!

Reis tebliğ etti:

— Muhakemexbitmistir!

Ve işte o zaman (Danton) ayağa kalkıp acı acı inledi:

«— Muhakeme bitti mi dediniz? Başlamadı ki, bit-sin!.. İtham senetlerini bize gösterip müdafaamızı almadınız! Hiçbir şahit dinlemediniz! Bunlar olmadan nasıl baş-lar ve nasıl biter muhakeme?»

İdam cezası (Jüri)nin hükmünden evvel sabit kabul edilmiş ve kararı gösteren ilânlar o günün sabahında mat-baaya verilmişti. Fakat (Jüri) heyeti, (Danton)un son çığ-lığı karşısında iliklerine kadar ürperdi ve son hükmünü veremedi. Komite üyeleri (Jüri)nin müzakere salonunu bastılar ve (Jüri)yi peşin karar üzerinde zorladılar.

484

485

' — İdam!..

(Jüri) bu kararı gerektirici kanaatini bildirdi; fakat sanıklar tarafından öyle bir protesto çığ-lığı koparıldı ki reis, salonu boşalttı ve idam kararını da sanıkların ^ bında okudu.

5 Nisan 1794.

Aynı gün idam...

(Danton) ve arkadaşları hapisshaneden sehpaye götürülürken sokaklar hıncahınç... Mahkûmlar lehinde yır-tıcı tezahürler, haykırışmalar... O anda (Robespiyer) (Sent Onore) sokağındaki konağında atlas perdesini aralamış ölüm alayını seyrediyor; halkın tezahürlerini görüyor ve (Danton)un Meclis kürsüsünden şu son sözlerini hatırlıyor:

— Benim ölüm (Robespiyer)i de sehpaye sürükle-yecek! Benden sonra sıra onda!..

(Robespiyer), buz kesilmiş, perdesini kapadı ve kendisini odasının loşluğuna gömdü.

Giyotine ilk çıkan, (Seşel)... Başını bıçağın altına koymadan (Danton)u öpmek istedi, fakat cellât huşunetle bu isteğe engel oldu.

(Danton) cellâda bağırды:

«— Budala! Başlarımız sepete düştükten sonra da birbirimizi öpmeye mani olabilir misin?»

(Kamîy Demulen) giyotinin kanlı satırına baktı ve mırıldandı:

«— İlk hürriyet mücahitlerine lâyük bir mükâfat!..»

(Danton)un ölümü, hitabeti gibi ulvî ve (senfonik) Oldu... Misilsiz bir vakar ve metanetle satırın başına ge-len, Büyük İhtilâl'in büyük sesi, cellâda millet adına em-reder gibi, tane tane kelimelerle, hayatının şu son cümle-sini söyledi:

«— Başımı kestikten sonra halka göster; o buna değer!»

486

Ve (Danton)un başı ko-ptu ve hırıldayarak sepete düştü.

Büyük Fransız İhtilâl'inin zulüm defterindeki (6 jerminal, sene 2) tarihli kayıt, onun, kendi büyük sesine nasıl kıydığını gösteriyordu.

KADIN BAŞLARI

(Danton)un idamından birkaç gün sonra, «fitne ve fesat hareketinin artıkları» yaftası altında, (Kamîy Demu-len) ve (Heber)in dul karılarını da İhtilâl Mahkemesine sürdüler.

(Kamîy Demulen)in dudu (Lüsil) zindana atılınca, annesi, (Robespiyer)e bir mektup yazdı.

(Robespiyer)i ve İhtilâl'in zulüm çağırını göstermekte şaheser olan bu mek-tubu aynen okuyalım:

«— En iyi dostunu kaatilce öldürmen yetmedi; şimdi karısının da kanını içmek istiyorsun!

Emrindeki ca-navar savcı, onu sehpayaya götürmeleri için emir verdi. İki saat sonra kendisinden eser kalmayacak! Eski arkadaşını ve karısını düşün; ve evlerinde çocuklarını nasıl dizlerin-de hoplattığını hatırla! Hatırla da son bir masumu olsun, kurtar! Bunu yapmayacak olursan, beni ve zavallının ço-cuğunu da eline al ve hâlâ (Kamîy)in kanı tüten o elinle bizi parçala...»

(Robespiyer) mektubu «cevapsızlar» dosyasına yerleştirdi ve hiçbir değere lâyük bulmadı.

(Lüsil), İhtilâl'in yediği büyük kadın başları arasın-da, (Mara)yı öldüren (Şarlot Körde) ve (Madam Rolân) Çizgisinin devamı ve belki en acıklısıdır. Bunlardan ilki bir kahraman, ikincisi büyük idealist gibi öldü; 23 yaşın-daki güzel (Lüsil) ise kocasına aşkının kurbanı oldu ve °na bir ân evvel kavuşmak için giyotine sevinçle koştu.

487

r

Büyük Fransız İhtilâl'inin zulüm defterinde, (Mari Ant net)inki bir tarafa, biraz sonra hikâyesi gelecek olan (S sil Rono)yla beraber bu dört kadın başı, lekeleri ebediye silinmez dört damgadır. Asıl ismiyle (Mari - Şarlot dö Körde), (Jiron-den)ler ülkesinin merkezinde, Paris dışı bütün Fransa'nın duygusuna eş olarak, ruhu ve suratu birbirinden çirkin, if. ratçılar ifratçısı (Mara) hakkında kararını vermişti:

— Bu herif Fransa'yı felâkete sürükleyen belâ in-sandır!

Ve hiçbir erkeğin yapamadığı işi tek başına yerine getirmek azmiyle Parise gelmiş, (Mara)yı evinde, banyo-sunda bulmuş ve tâ kalbinden hançerlenmişti. Hançerle-diği misilsiz ruh ve madde çirkinine karşılık, bu, yirmibe-şindeki eşsiz güzel, zabıtaya, gayet soğukkanlı ve dimdik, şu ifadeyi vermişti:

«— Ben, iç harbi durdurmak ve memleketim uğ-runda kendimi feda etmek istedim. (Mara)yı, en büyük sorumlulardan biri olarak bunun için öldürdüm. Suç orta-ğım yoktur!»

Babasına yazdığı mektuptan:

«— İzninizi almadan varlığımı feda ettiğim için beni affediniz! Sayısız masum kurbanların intikamını al-dım ve başka felâketlere mâni olmak istedim. Beni unut-manızı, daha doğrusu akıbetimle iftihar etmenizi dilerim. Gayemiz güzeldir. (Korney)in şu mısraını hatırlayınız:

Cinayetten utanılır, evet: darağacından değil!

En küçük bir kaygı bile duymuyorum!»

Mahkemede verdiği cevaplar:

«— Öldürdüm!»

«— Cinayetleri yüzünden!..»

«— Vatanımın selâmeti ümidiyle...»

«— O ölünce ötekiler korkar diye düşündüm!»

«— Başarığımıza memnunum!»

İdam hükmünü gayet müsterih dinlemiş, avukatına gülerek teşekkür etmiş, papazı nezaketle uzaklaştırmış ve o anda portresini yapan (Hoer) isimli ressama poz ver-mekte devam etmişti. Aynı günün akşamı, fırtınalı bir ha-vada sehpa götürlmüş, cellâtların yardımını istemeksiz basamakları çıkmış, halkı selâmlamış, konuşmak istemiş, fakat buna imkân verilmeyince, eğilerek «başların en güzeli» diye anlatılan başım teslim etmişti.

Salonu, etrafındaki aydınlar topluluğu, sanatkâr mizacı, yazıları, zekâsı, zerafeti ve yine güzelliğiyle meş-hur (Madam Rolân), eski dahiliye nazırı Paris'ten kaçmış kocasının ve (Jironde)ler gurubunun arkasından, zulüm ağına düşürüldü. (Son Düşünceler) isimli yazısından:

«— Dünyayı bırakmak birbirimize yaklaşımdır.»

«— Birleşmemize ve birbirimizi cinayetsiz sevmemize hiçbir şeyin engel olamayacağı yer...»

«— Gördüğüm üstün bir âleme inanıyor ve ona doğru uçtuğumu duyuyorum...»

Onu, içinde hırsız, fahişe ve câniyelerin kaynaştığı bir koğuşa kapattılar. (Madam Rolân) bu koğuştaki hâkimiyetini kurdu ve türlü küfürler ve boğazlaşmaların doldurduğu koğuştaki sessizliğe boğdu. Bütün sefalet ve cinayet tipi kadınlar onun etrafında sindi, sustu, hareketsizleşti, kuzulaştı, birer ahlâk ve terbiye isteklisi oldu.

Mahkemeye götürülürken, bu kadınların, yoluna serilip ağlaşmaları, eteklerine kapanmaları görülecek şeylerdendi.

Onu mahkemede konuşurmadılar. Yalnız şu kadar söyleyebildi:

488

489

«— Beni, bu zamana kadar kanlarına girdiğin; büyük adamların akıbetini paylaşmaya lâyık görerek mahkûm ediyorsunuz! Teşekkür ederim! Ben de sehpa onları gösterdiği cesareti takınmaya gayret edeceğim!»

Ve hepsinden fazla cesaret gösterdi. Giyotine girerken bindirildiği arabada, nefesine hakim olamayan dehşet içinde ezilmiş ve bitmiş bir erkek mahkûm vardı. (Madam Rolân), yol boyunca, halktan ve âdi tabakadan bu biçare erkeği cesaretlendirmeye çalıştı.

Hürriyet heykelinin önündeki tarihî sözü malûm...

Giyotine çıkınca da, başını musluğa uzatan bir kadının tabiliği içinde, sararmadan ve titremeden, kendi kan çeşmesinin açılmasını bekledi. Ve işte, Fransız tarihçisinin ifadesiyle; «Fransayı kurtaran Jan Dark'tan beri eşini tarihin tanımadığı bu en soylu kadın böyle öldü.»

Mahkeme (Jüri)sinden biri (Madam Rolân)ı anlatırken diyor ki:

«— Kadınlar arasında en cazibeli, erkekler arasında da en kuvvetli...»

Şimdi sıra, dördüncü büyük kadın başı, yine çok genç ve güzel (Sesil Reno)ya geldi:

(Robespiyer)in son günlerine doğru, zulüm, bizzat cinnet getirmiş olarak oklarını rastgele çekmeye başlar ve giyotin bir fuar oyuncağı gibi işlerken, bir akşam, (Sesil Reno) isimli yirmi yaşlarında bir kızcağız (Robespiyer)in kapısında görünüyor:

Soruyorlar:

— Ne istiyorsunuz?

— (Robespiyer) i görmek,...

Kızım hali fazla heyecanlı... Şüpheleniyorlar ve üs-tünü arıyorlar: İki küçük bıçak...

— Niçin görmek istediniz?

490

— Sadece bir (Tiran)ın nasıl olduğunu görmek için...

Bu lâfın, onu öldürmeyi istemiş olmaktan pek farkı

yok... Fakat söylese de söylemese de işin böyle kabul edi-leceği besbelli... Belki de kız, (Tiran)ı gerçekten öldür-meye, ikinci bir (Şarlot Körde) olmaya gelmiş, yahut bu lâfı sadece saffetinden söylemiştir ve tamamiyle kasıtsız-ıdır.

Kızı Mahkemeye çıkarıyorlar ve orada yanına baş-ka birini katıp, ikisini de (Robespiyer)i öldürmekle gö-revli birer İngiliz casusu diye gösteriyorlar. Bu bahaneyle de, ortada ne kadar temizlenmeye muhtaç insan varsa hepsine birden kancayı atıyorlar. Hep (Sesil Reno) yö-nünden, sınıf sınıf 54 kişi tevkif ve idama mahkûm edili-yor.

İçlerinde asiller, (Heber)ciler, (Danton)cular, hattâ ihtiyarlar ve çocuklar bulunan bu 54 kişiye, baba kaatille-rine mahsus kırmızı gömlek giydiriliyor ve başları öyle kesiliyor. Zira, ihtilâl zulüm defterinin başkâtibi (Robes-piyer), kendi çapında her zalime bir benzerini yakıştırdık-ları gibi, Fransanın ve Fransızların babasıdır!

«—Şahitlik müessesesi kalksın, ispat zahmeti kalk-sın, müdafilik külfeti kalksın; sadece vicdanî kanaat; o kadar.... Maddî ve manevî mevzularda küçücük bir şüphe kâfi... İhtilâlin iç (fikir) ve dış (icra) nizamına karşı her tavrın cezası ölüm »

«22 Preriyal kanunu » isimli, Nemrut ve Firavunla-rı bile öbür dünyada afallatan meşhur kanun çıktı. Aynı ayın 20'sine yetiştirilebilen «Üstün Varlık» bayramından iki gün sonraki bu kanun belli etti ki, (Robespiyer)in din gayreti de, zulümlerine yeni bir geçit bulmak ve insanları dışından ve içinden kısıtırmaya mahsus bir zemin açmak ihtiyacından başka bir şey değildir. O, kendisine göre toprağa bir şâkûl işareti dikip ona göre eğri duran her şeyi

491

kökünden kazımak sevdasındadır. Bu kadarını yapabil^ bir zalim, tarihte kendisiyle beraber, her halde bir üçger, çizebilecek kadar değildir.

Bayram günü üstüne kocaman bir bez örtülen gi-yotin, birdenbire şalını attı ve pırl pırl, çırpçılak meyda-na çıktı. Şimdi onun iniş çıkışını gözle takip bile imkânsız.... Kanunla beraber 700 kişi tevkif edildi; ve yalnız bunların kesilmesi için, adam başına 5 dakikacık hesabile 3500 dakika yani 600 saat, hiç durmadan çalış-mak şartıyla 25 günlük bir süre gerekti. Hapishanelere insan vücudu halinde dondurulan kanı, gece gündüz ça-lışmasına rağmen giyotin tulumbası akıtamaz ve boşalta-maz olmuştu. İşte (Sesil Reno) bu fırtınada öldürüldü ve o bahaneyle, bir aristokrata gönül verdiği rivayet edilen bir aktirisle, onun çocuk hizmetçisine kadar, uçurulmadık kafa bırakılmadı.

(22 Preriyal) kanununun isimsiz mazlumları, isim-lilerden daha az büyük değildir.

YENİ DİN VE ARKASI

Habis ruh (Robespiyer) artık galip.... (Jironde)le-rin peşinden (Heber) ve (Danton) cenahlarını devirdikten sonra artık bütün yönler ve yanlar, kendisinin... Göklerin korkunç sükûtu içinde her ân yıldırımlaşan mâna kılıçla-rından ve her lâhza helezonlaşan kader fısıltılarından baş-ka, görünürde ve madde âleminde kendisini korkutucu hiçbir şey kalmamıştır.

Böyle olunca, iş, nice inkılâp istismarcısında gö-rüldüğü gibi, devletlû delinin kendi iç âlemini dışarıya nakşetmek istemesine döner. (Robespiyer) işte son olarak (Danton) ve arkadaşlarını harcayınca, dış mücadelesini ana korku kutuplan bakımından bitirmiş; ve kendi iç dün-

yasını dışarıya zorlamak, aptal yığınları cinneti etrafında jalkalamaya kalkmak çığırına girmiş bulunuyordu.

Sağında ve solunda (Sen Jüst) ve (Kuton) isimli yaverleri, olanca iktidarı hapsedtiği bir müselles içinde şimdi (Robespiyer), bu müsellesin başı olarak, insanları, rüyasındaki ehamları taş taşımaya zorlayabilir. Bu da an-cak bütün bir cemiyet mâdenine nakşedilmesi gereken yeni bir ruh ve ahlâk dâvası olabileceğine göre, meselele-rin meselesi halinde dindir.

(Robespiyer), ihtilâlin dinini icat etmeye kalktı; ve birdenbire hem katolik inançlarına, hem de inkarcı telâkkilere karşı cephe aldı. Tamamiyle dinsiz Ansiklope-diciler ve filozoflar kolunun, kilise ve krallık temellerini gizli gizli oyarak ruhlarda hazırladığı inkılâp, değişmez hilkat kanunu olarak çizdiği büyük medden sonra cezir devresine girmiş; evvelâ hıncını kiliseye ve papaza yö-neltmiş, sonra da, yıkmaya başladığı şeyin yerindeki boş-luğa dikkat eder gibi olmuş ve hemen eski taassubun kı-mıldama istidadını görmüş ve işte şimdi (Robespiyer)in kafasınca ihtilâle öyle bir din lâzımdır ki, hem vecd ve aşk cephesi tamam olsun, hem de «nas»ları ve taassubu bulunmasın; Katolikliğe aykırı olduğu kadar da vahşi ve yalçın inkâra zıt gitsin...

Bu, onun, hükümet elinde resmî mezhep haline ge-tirdiği «Üstün Varlık» felsefesidir.

Buna dair (Robespiyer)in (Konvansyon)a verdiği büyük nutuktan:

«—Üstün varlık ve ruhun ölmezliği fikri, devamlı olarak adaleti davet edici bir inanıştır ve bu bakımdan iç-timai ve cumhuriyetçidir. İbadetler halk nizamını bozma-mak şartıyla serbest olmalıdır. Fakat bütün inanış şekille-ri, birbiriyle mücadele hırsları dışında, kâinat çapına eş bir tabiat dininde birleşebilirler. Papazlarla tanrı arasında ne olabilir ki? Tabiat ve kâinatın tanrısı, papazların

ilâhından ne kadar farklıdır! Papazları bırakalım ve kenrl kendimize ülûhiyete yönelelim!»

Ve:

«— Cumhuriyet dinsiz değildir. O, insan topluluk-larının haklarını ve adaletin kanunlarını Üstün Varlık ina-nışında temellendirmiştir. Fransız halkı, taassubu reddet-tiği gibi, inkârı da mahkûm sayar. »

Ve kanun teklifi:

«— Fransız halkı, Üstün Varlık inanışına bağlı iba-deti, insanlık vazifelerinden ibaret bilir.»

«— Üstün Varlık inanışı, gelecek 2 (Preriyal) tari-hinde kutlanacak ve bu tarihte Üstün Varlık şerefine bü-yük bir tören yapılacaktır. »

Ve bir mebusan sözü:

«— Küçük bir felsefe insanı inkâra götürür; fakat büyük bir felsefe, ulûhiyeti doğrulamaya vardırır. »

Böylece (Robespiyer), ötedenberi üzerinde yürü-düğü ve daha evvel bir opera artistini akıllarınca akıl ilahesi şekline sokup akılı putlaştırmak isteyen ve nihayet dinsizlik ilhamıyla soluğu giyotinde alan bazı rakiplerinin tutturamadığı yeni din mayonezini çalkalamaya başladı.

Devlet de, hükümet de, yeni resmî mezhebin reisi de o.... Bir yaz günü Paris'te, Üstün Varlık şerefine mu-azzam tören.... 2500 sesli bir koro başını giyotinin bekle-diği meşhur şair (Andre Şenye)nin Üstün Varlık ilâhisini okuyor. Çiçek, alkış, nutuk, heyecan... (Robespiyer), en sevdiği renk olan gök mavisi ceketini içinde, ilk defa güler yüzü ve merhamete benzer çizgileri ile, bütün bu olup bi-tenlerin ruhu.... Kimse bu işin ne olduğunu ve nereye va-racağı üzerinde bir fikir sahibi değil... Dinine dönmek is-teyen halk ümitli, ihtilâle dinsizlikten başka temel tanı-mayan gruplar küskün, şimdi (Robespiyer)i baş rahip 10-lünde görmeye başlayan arkadaşları şaşkın.... Törende şöyle konuşanlar da var:

—Her şeye hükmetmek kendisine yetmiyor; bir de tanrılaşmaya bakıyor!

—Unutma ki, aramızdan (Brütüs)ler de çıkabilir!

«Üstün Varlık» bayramının arkası hemen belli ol-du. Maddîsiyle beraber manevîsini de son haddine çıkar-mak isteyen bir (Tiranizm)...

BİRKAÇI DAHA

Tiranlar Tiranı (Robespiye)i öldüreceği lâfiyle gü-zel başını düşürdükleri (Sesil Reno)nun ardı sıra açılan ve (22 jpferyal) kanununa kadar varan fırtınada uçurulmuş birkaç baş vardır ki, aralarında bizzat şahsiyetleri ve ayrı-ca delâletleri bakımından pek mühimleri mevcut...

Biri, krallık devrinin nazırlarından, ıslahçı fikirle-riyle meşhur, 72 yaşındaki ihtiyar (Malerb) ve bütün aile efradı...

Hakkındaki itham «1789'dan beri, hürriyet, emni-yet ve halk hakimiyetine karşı kurulan bütün tertiplerin ortağı olmak»dır. Halbuki ihtiyarın böyle bir tertipten ha-beri bile yoktur.

İhtilâlin ilk meclisi «Kurucular»dan (Depremenil), (Türe), (Löşapölye)nin başları da kanlı sepette... Bunlar-dan (Türe), zindandan oğluna ithaf ederek yazdığı bir ter-biye kitabında kendisini öldüren ihtilâli sevmek öğdünü verir.

Aradan 15 gün geçti, geçmedi; 28 eski vergi mül-tezimi arasında, dünya çapında âlim, kâşif ve yeni kimya ilminin kurucusu (Lâvuazyeyi) tevkif ettiler. Vergi mülte-zimleri arasında ne işi olduğunu mu soracaksınız? Biraz tuhaf ama evet; (Lâvuazyey) KraLlık devrinin vergi mülte-

494

495

zimleri arasındadır. Bundan daha mühim sual şu olabilir

— Krallık devrinin vergi mültezimlerini hangi is natla tevkif edebilirler; ve o devrin o devre göre suçu aradan 5 yıl geçtikten sonra nasıl takip mevzuu olabilir?

İşte bu sualdir ki, uyandıracığı hayret ve dikkat bakımından (terör) devrinin, bahanelerini nereye kadar götürdüğünü izah eder.

İsnat, krallık devrinde vergi işlerinde yapılan yol-suzluktur; ve (Antuan - Loran dö Lâvuazyey), gençliğinde bir müddet bu işlerle uğraşmıştır. Fakat onu, bahane plânında da olsa vergi mültezimi şahsiyetinde görmek, Alpleri tepesindeki kum tanesine nisbet edip, üstünde bir taş parçası bulunan tezek yığımını ondan yüksek tutmak gibi bir şeydir. Havanın terkibi ile beraber madde plânında bir çok şeyin sıfat ve rolünü, sayesinde öğrendi-ğimiz büyük ilim ve keşif adamını, suçlu bulunsa da ölümlük olmamasına rağmen, giyotinden başka ceza tanı-mayan İhtilâl Mahkemesine, yani doğrudan doğruya cellâtlara teslim ettiler. Eski, çok eski ortaklarıyla beraber ölüm cezasına çaptırılan büyük ilim adamı, madde tefeh-husunun bu derinliğine eşsiz kafası, hâkimlerden topyekûn beşeriyet adma bir şey istedi.

Dedi ki:

«— İnsanlık ve ilim hesabına ve tamamıyla şahıs kaygısı dışında bir ricam var: Çok mesut netice vermesi mümkün ilmî bir tecrübe üzerindeyim. Tecrübemi bitirip, neticeyi Fransaya ve insanlığa hediye etmek üzere bana birkaç gün mühlet veriniz! »

Bu ağlanacak kadar ulvî teklifin nasıl bir cevapla reddedildiğini tahmin edersiniz?

— Müsaade edemeyiz!

Bu kadarı, binbir siyasî hattâ kazaî noktadan nor-mal olabilirdi ve böyle bir cevap yeterdi.

Hayır; ona verilen cevap; İhtilâlin, Mahkemesi ve

496

her şeyiyle beraber, o ân, nasıl bir çukura yuvarlanmış olduğunu göstermekte dasitânîdir.

Ya mahut Savcıya, yahut reis yardımcısı (Düma)ya
ait olarak, cevap,şu.

«— Bizim âlimlere ihtiyacımız yoktur!»

Fransız tarihçisi şöyle der:

«— İşte bu cevaplardır ki, hâkim - cellâtlar, Fran-sa'nın dünyanın birinci âlimini ölüme sürdüler.»
Sırtlan (Mara), bir takım gülünç ilim iddialariyle, evvelce (Lâvuazye) aleyhinde bir harp açmış ve
ihtilalin çeyrek aydınlarını (Lâvuazye)den soğutarak onun ölümü-nü hazırlamıştı. Bir landon
arabasını evindeki siyah tahta zannedecek ve üzerine tebeşirle kimya formülleri yazma-ya
kalkacak derecede dalgınlığı ve derinliğine tefekkürü dillere destan olan bu müspet bilgi
kahramanını hilekâr bir vergi mültezimi kisvesi altında öldürmek, acaba Bü-yük Fransız İhtilâli
hesabına nedir?

(Lâvuazye)den bir gün sonra da, (16'ncı Lui)nin kızkardeşi (Madam Elizabethan başını kestiler.
Şahsî fa-ziletleri bakımından tarihin hürmete lâyük diye kaydettiği, zindanında ölümünü
beklemekten başka işi kalmamış bir kadını öldürmek, Krala ait eski bir papuç bulunsa onu da
giyotine gönderecek kadar gözü dönmüş olmaktan başka hiçbir şey ifade etmez.

Nihayet (Andre Şeyne); İhtilâlin büyük şairi... 1762'de İstanbul'da doğan, Fransa'ya döndükten
sonra, ilk gençliğinden başlayarak kendisini şiire veren, bir ta-raftan eski Yunan şiirine, öbür
tarafından da asrının felsefe-sine bağlanan, şiirinde derin bir iç ve dış ahenk dokuyan,

497

evvelâ ihtilâle karışıp sonra (Terör) çığrına karşı duran v nihayet kafasını, zulmün son günlerinde
giyotine kaptıra duygu ve sanat adamı....

Sanat idealojisini şu mısralarla belirtir:

Yeni fikirler üstüne

(Antik) mısralar yazalım!

Onun (Mari - Jazef Şenye) isimli; yine şair ve «Ayrılık şarkısı» adında meşhur bir manzumenin
sahibi ve (Konvansyon) üyesi bir kardeşi vardı ki, bütün didin-melerine rağmen (Andre)yi
kurtaramadı; ve daha ileri bir teşebbüsün kendi kafasına mal olacağını anlayınca sustu. (Andre),
kardeşi Cumhuriyetçiler safında çalışırken, dai-ma (Föyyan)lar ve ilk kurucularla beraber olmuş ve
zul-me karşı kafi bir cephe tutmuştu. Nihayet müthiş mısra-larla (Robespiyer) ve (Monyantar)ları
hicvetmiş ve bile bile kendi kuyusunu kazmıştı.

İki gün daha takibe ugramasa, yahut ele geçmese (Robespiyer)in sükutiyle beraber kurtulacakken,
kaderin hazin cilvesi icabı, tam da kurtuluş hududuna iki adımlık mesafe varken kemende düştü.

O da cesaretle öldü ve başını deliğe sokacağı ân, üstüne birkaç kere vurarak, şunları dedi:

«—Ben de bunun içinde bir şeyler var sanıyor-dum!»

Bu söz bir pişmanlık ifadesi ama, neye karşı piş-manlık?.. Yaptığı aptalca harekete karşı mı,
İhtilâle inan-dığına mı, insanlara ve dâvalara güvendiğine mi, neye karşı?

Bu nokta meçhul kalmış olsa bile, büyük şair (Andre Şenye)nin başlangıçta katıldığı dâvaya küskün
gittiğinden şüphe edilmez. (Robespiyer)în Üstün Varlık töreninde halk yığınlarına mısralarını
haykırtan (Andre Şenye), son deminde, kelimelerin ustası sıfatıyla hakikat-

ten ziyade kelimelere inanmış olmanın merareti içinde öl-dü-

Büyük Fransız ihtilâlinin zulüm defterinde daha ni-ce kayıt var... Bizim yaptığımız bu kocaman
kamusun ba-zı fasıl başlarını kabataslak kopya etmiş olmaktan iba-ret...

Büyük Fransız İhtilâlinin zulüm defteri, (9 termi-dor) tarihinde (Robespiyer)e indirilen darbeyle
beyin ve kan oburluğunu kaybetmiş olsa da (Terör) devrine gelin-ceye kadar olduğu gibi, ondan
sonra da bir hayli müddet, dişleri arasında akide şekeri kırarcasına masum başkaları-nı
parçalamaktan vazgeçmemiş bu hal 19'uncu asır başla-rınadək sızmıştır. Bizim bu bahsi kestiğimiz
yerden ileri-ye doğru, İhtilâl yine devamda, masum kanları, fiskiye temposu farkıyla yine
fişkırmaktadır. Zaten, Kur'an tabi-riyle «zalûm ve cehûl» olan insanda bu sıfat devam ettik-çe ister

hak ve hürriyet maskesi altında, ister zulüm ve iti-saf suratı içinde aynı şey yuvalanmakta devam edecek, is-tiptat devam edecek. Zalim kahkası, mazlum hıçkırığı, hürriyet teranesi, hakikat çılgılığı, dalkavuk narası ve idam sehpası gıcirtısı devam edecek, hep devam edecektir. Kısa bir müddet sonra da bir general çıkıp, bütün bu gürültü ve patırdıları kılıcıyla kesiverecek, anayasa levhasını devirecek, İmparatorluk tahtını kuracak ve hürriyet rüyası kıyamete kadar böyle sürecek, gidecek...

498

499

(XV) DREYFUS ŞEYTAN ADASI

Ondokuzuncu Asrın başında Yeniçeriye kurban gi-den Üçüncü Selim, sonunda (Dreyfüs) ve o vesilesiyle yine kılıca mahkûm edilmek istenen hak ve adalet...

19'uncu Asır, (Greko - Lâtin) medeniyetinin bütün yemişlerini verdiği en parlak mevsimdir.

Böyleyken kılıcın, hem de 20'inci Asrın eşiğinde, ırk ve din ölçüsüyle yabancı olduğu, fakat yine kendi kadrosundan bir masuma karşı sıyrılması ve onun gerisinde bütün hak ve adalet ölçüsünü ezmeye kalkmasıdır.

İşin roman tarafı gayet basit.

1894 yılı... Fransa, 23-24 yıl evvel Almanlardan yediği darbenin izlerini silmek ve o kadar zaman sonra aynı tokadı kendilerine iade etmek üzere hazırlanmakta ve millî müdafaasına büyük ehemmiyet vermekte...

501

Fransız Genel Kurmayına bağlı gizli teşkilât man sefarethanesinden çaldığı vesika üzerinde ' B imzasız, tarihsiz bir kâğıt parçası... Bu kaçak kâğıt parçasında Fransız ordusuna ve müdafaaplânlarına ait en mahrem noktalar...

Genel Kurmay, vesikayı inceler incelemeyiz bunun ancak kendi kadrosunda ve o kadronun en emin subayları çerçevesinde iş gören biri tarafından yazılmış olabileceğine hükmetti. Derhal Genel Kurmay ileri gelenleri toplandı ve kâğıdı yazanın meydana çıkarılması için gayet titiz bir inceleme yapılmasına karar verdi. Genel Kurmayda bu nazik işlerle uğraşan bütün subayların elyazıları toplandı pertavsızlar altında incelendi. Nihayet yüzbaşı (Dreyfüs) üzerinde duruldu. Yazı, güya onunkine benziyordu. En doğrusu benzemiyordu da benzetilmek isteniyordu. Zira her biri Hıristiyan ve Fransız subayları arasında zekâsı, kültürü, nezaketi, çalışkanlığı ile mümtazlaşan (Dreyfüs) Yahudiydi...

İşi yazıların karşılaştırılması ve kat'î teşhise bağlanması için vukuf ehline havale ettiler.

Vukuf ehlinin raporu şöyleydi: x

«— Bu hususta tam ve riyazî bir kanaat elde edilememesine rağmen, yazılar arasındaki benzerliği de kaydetmemek mümkün değildir!»

Gülünç! Zira iki yazı arasında iki insan arasında olduğu gibi benzerlik hiçbir şey ifade etmez. Ya odur, ya değildir!.. Dolayısıyla ayniyet hakkında tam ve riyazî bir kanaat olmayınca yazı (Dreyfüs)ün değil demektir.

(Dreyfüs)ün Yahudiliğine karşı ruhunda büyük bir hıncın köpürdüğünü duyan vukuf ehli, her halde «Bu yazı onun değildir!» diyemediği için böyle ıkına sıkına konuşabiliyor ve ancak bu kadar söyleyebiliyordu.

İleride, hararetli müdafaacısı romancı (Emil Zolâ) gibi, burnundan kancalı bir gözlüğü olan yüzbaşı (Drey-füs) tevkif edildi ve «Divan-ı Harb» huzuruna çıkarıldı.

Fransız askerî Ceza ve Usul kanununa göre duruş-tna açık olmalıydı. Basın ve umumî efkâr da bunu istiyor-du.

Fakat, savcı, Fransa İhtilâl Mahkemesi savcısı (Fukye Tenvil)den bir çeşit savcıda daima görülen siyaset uşaklığı ve kuvvete tâbilik seciyesi içerisinde, ayağa kalktı ve mahkemeye hitap etti:

— Hayır efendim! Bu mahkemenin gizli yapılması lâzımdır! Umumi efkâr, halk vicdanı, galeyan halindedir. Dava, Fransanın yüksek menfaatlerle alâkalıdır, açıkça cereyan eden bir muhakemede adaletin cömertliğini istis-mar edenler devlet ve millet zararına türlü tertiplere giri-şebilirler.

Açıklıktan murad, Fransız adaletinin apaydınlık görülmesi demekse hâkimlerinden emin olan bir millet muhakeme safhalarını bilmeden de aynı emniyeti besle-yebilir. Fransanın yüksek menfaatleri adına duruşma gizli cereyan etmelidir. Bu husus ehemmiyetle «arz ve talep» olunur.

Sanık avukatının yırtınircasına ettiği açık muhake-me müdüfaasına rağmen mahkeme gizlilik kararını bas-tı...

Karar bu.... İtiraz yok.... Salon boşaltıldı. Alâkalılar yerlerini aldı. «Divan-ı Harp» reisi tokmağını kürsüye indirdi ve duruşma başladı.

1859'da (Mulhuz)da doğan Yahudi din ve ırkından Fransız Genel Kurmay Dairesinde memur yüzbaşı, küçük ismi (Alfred), soyadı (Dreyfüs)...

Şahitlerin hepsi Fransız Genel Kurmayından su-baylar... Ayaklarında, ökçeleri mahmuzlu, rugan, çekme

502

503

potinler.... Daracık kırmızı zırlı subyalı pantolonlar., j ce belli parlak düğmeli ve dik yakalı ceketler... Kılıçıarm şakırdatarak şahit parmaklığına geldiler ve söz birliği et-miş gibi (Dreyfüs) ü alçaktılar:

— Mektubu yazan odur!

— Kanaatimce bu bilgileri ondan başkası veremez!

— Yakından bildiğim fikirlerine göre onu ordu mefkuresine bağlı kabul edemem!

— O, asker olmaktan ziyade Fransız ordusu içinde gözlüklü bir tecessüs ve tarassut bakışının sahibidir ve herşeyi yapmaya müstaittir.

Daha buna benzer bir çok indî lâf... Mahkeme şaşkın... Ortada en küçük delile dayanan bir şey yok... Bütün ithamlar, gizlenemez bir (antipati) eseri... Bu vaziyette hâkimler, ceza kanununa neresinden baksalar, beraetten başka bir şey göremezler.

Hâkimler heyeti müzakere odasındaiken kapı sert sert vuruldu ve içeriye bir subay girdi. Subayın kolunda bir dosya... Yürüdü, mahkeme heyetini aynı sertlikle selâmladı ve dosyayı uzattı. Dosyanın üstünde «yalnız mahkeme heyetine mahsus ve mahrem» kaydı var. Subay dosyayı teslim ettiğine dair reisten bir kâğıt alarak mah-muzlanın çınılattı ve dönüp gitti.

Dosya incelendi; ve sanıkla vekiline gösterilmeden hükme esas teşkil etmek üzere en büyük delil kuvvetinde sayıldı. Bu hususta mahkeme reisi, celse açılınca sanık hakkında Genel Kurmayca tertiplenmiş, fakat açığa vu-rulması vatanî ve askerî sır bakımından imkânsız bir dos-ya bulunduğunu ve buna göre müdafaaya geçilmesini bil-dirdi.

— Fakat hangi müdafa?.. İtham bilinmeden mü-dafa nasıl olur

— Ne yaptığınızı bilirsiniz! Mahkeme de bilir'
Kendinizi müdafaa ediniz!
504

Yüzbaşı (Dreyfüs), ayakta boğulacak gibi inledi:

— Bildiğinize, bildiğinizi farzettiginize göre karar
erecekseniz hâlâ bir şey bilmeye çalışmak, muhakeme
etmek neye yarar?

Sanık avukatı meşhur (Dömeni) ise siyah harmane-sinin kollarını sallayarak bağıyor:

— Sizi asrın en büyük haksızlığına düşmekten ko-
rumak isterim!

Fransız Genel Kurmayından gelen, fakat, tek nok-tası bilinmeyen gizli dosyaya göre karar.

— Müebbet hapis!...

Avukatın tabiriyle «medeniyet asrının en büyük haksızlığı işlenmiş bulunuyor.»

Yahudi yüzbaşı (Dreyfüs)ü, Fransız sömürgesi Şeytan Adası'na sürdüler. Kalacağı yer, deniz üstünde, kimsesiz bir toprak parçası... Burada kendisi için bir ku-lübe yaptırıldı. Gözlerinin önünde çepçevre deniz ve bir uçtan doğup, bir uçtan batan güneş... (Dreyfüs)e, dünyaya ait nispet unsurları adına bırakılan yegâne nimetler bun-lar...

Şimdi dünyanın, hususiyle medenî dünyanın en büyük işkence şekli üzerindeyiz: Bir insanı, dünyada Al-lanın her kuluna bahşettiği ihtilât nimetlerinden mahrum edip, kendi kendisiyle yalnız, kendi kendisini yemeye mahkûm bırakmak... Nevi ve şekline göre bu tarz, cellât satırından da, ateşten de, ipten de beter olabilir. Dünyanın en büyük işkence ustası Çinliler, kaba ve bir defalık acı-lardansa, böyle, inceler incesi, her ân tesiri artan, madde tahammülünü aşan ve ruha saplanan ıstıraplar icat etmiş-lerdir. Bunlardan bir su işkencesi var ki, başını çepçevre kadife yastıklar içinde, mengeneyle ve hiç acıtmadan tes-

505

bit ettikleri adamın traşlı bir noktasına seyrek damlalar) su akıtmak... Fakat bu damlalar bilmem kaç saat son bilmem kaç ton ağırlığında bir darbe hissini veriyor ve in san bağıra bağıra çıldırıyor... Böyle bir işkenceye bilhassa en müsait yer olan kimsesiz bir adada tam dört sene, kendi kendisini yemeye memur edilen (Dreyfüs)ün halini düşünelim!.. Şunu da bilelim ki, işkencelerin bu neveleri hassas ve münevver insanlara mahsustur. Yoksa odundan bir insan, başına baltayı yemedikçe, ruh törpüleyici ve lif lif sabit fikir gü-velerini üşüşürücü ulvî acıya ilgisiz kalır. Hassaslık art-tıkça da bu türlü bir acı insana güneşin her doğuşunda asılıp her batışında dirilmek ve ertesi sabahı beklemek gi-bi bir azap verir.

(Dreyfüs)ün, kendisine 48 ay tadtırılan bu acıdan neler hissettiğine dair elimizde bir bilgi yok...

Yalnız ümidini kaybetmeden beklediğini, dayanmaya çalıştığını ve dayanabildiğim kaydediyorlar.

Yirminci asra girerken gerçekleşen kurtuluşundan sonra bu asrın 35'inci yılına kadar süren hayatında de-vamlı bir eziklik, tutukluk ve kırıklık kendisinden hiç ay-rılmamış...

Hey gidi Şeytan Adası, hey! Cem Sultan'ın Ro-dos'u, Napolyonun (Sent Elen)i, Namık Kemal'in Mago-sa'sı ve daha bilmem kimlerin nesi yanında, tam da ismi üstünde, Şeytan Adası...

(Dreyfüs) meselesi, Adaletin, Fransada, sevilen ve-ya sevilmeyen şahıslar veya sınıflar üzerinde, eğilip bü-külme kabul eder bir nesne olup olmadığı üzerinde, he-men bir kıstas teşkil etti. Eğer adalet, hristiyan veya ya-hudi, raca veya parya, siyah veya beyaz, insan çeşitlerine göre değişebilir bir nesne olsaydı, (Dreyfüs) hakkında ve-

506

karara kimsenin bir şey demeye haki yoktu. O za-man da, (Dreyfüs)ü, kendisine yüzbaşılık rütbesini veren Fransa devletini Almanlara sattığı için değil, yahudi oldu-ğu için mahkûm ettiklerini açıklamaları gerekirdi. Böyle olunca da, kendisine, Fransız Genel Kurmay Dairesine

kadar yol açanlar, ondan daha ağır bir itham altına alınmak icap ederdi. Fakat (Dreyfüs) ne olursa olsun, bir in-sandı; ve Fransız Ordusunun en mahrem idare noktasına kadar davet edilecek bir itimat telkin etmiş ve Fransaya ihaneti rüyasında bile görmüş değildi. O halde, imkân âleminde mevcut hayalî bir suçu, bütün Genel Kurmay Darisini içine alan bir şüphe yüzünden, o dairenin birtakım fransızlarca damgalı bir sınıfa mensup ferdine değil, Allahın her insana mahsus olarak emrettiği üstün ve mücerret hak ölçüsüne göre tespit etmek lâzımdı.

Adalet buydu. Adalet budur,

Ve o ne zaman çiğnendiyse. (Dreyfüs) misalindeki nükteye eş olarak çiğnenmiştir.

Bir de onun her şeyin üstünde tutulduğuna ve (Dreyfüs) misalinin şahsî nefret tesirine kurban edilmediğine örnek arayacak olursak bunu ancak İslam tarihinde bulabiliriz:

Samda bir cami yapılıyor... Camiin bitmesine yakın, bir Yahudi, birdenbire adalet heykeli Hazreti Ömer'in karşısına dikiliveriyor:

— Yâ Ömer! Camiin ucu birkaç parmak benim arazimin içine girdi!

Tasavvur edelim. Koskoca camiin iki duvar köşesinden ibaret ucu, birkaç parmak, bir yahudinin arazisine girmiş, ve yahudi, insan şeklinde adalet âbidesinin karşısına geçip bunu ihtar etmiştir.

Hazreti Ömer, kaşlarını çuıyor, dikkatle yahudiye bakıyor ve onu, altına girdiği yükü kaldırmaya davet ediyor:

507

— İspat et!

Yahudi hemen şahitlerini getirdi, vesikalarını Hal' fenin önüne serdi ve gerçekten camiin, bir uciyle, üç dört parmak, kendi arazisine girmiş olduğunu ispat etti.

Hazreti-i Ömer'in üstünden güneş geçerken ürperdiği başı doğruluyor:

— Camii, bütün camii yıkınız!

Yahudi, hayret ve dehşetinde yere kapanmış, haykırıyor:

— Durun, yıkmayın! Müslüman oldum! Helâl ediyorum!

(Dreyfüs) hakkında verilen karardan, Fransadaki Yahudi düşmanları pek memnun geçinirken, Yahudileri sevsin, sevmesin, adaleti seven insanlar dehşete düştü. Üstelik, (Dreyfüs)ün suçsuzluğu bedahet hükmünde olduğuna göre, asıl suçlu ve suç sebebi meçhul kalmış ve gü-rültüye getirilmiş oluyordu. Büyük bir servet sahibi olan (Dreyfüs) bu işi maddi menfaat karşılığı yapamıyacağı gibi, kendisini ve sınıfını Fransadan uzaklaştıran ve Al-manyaya yaklaştıran herhangi bir fikrî müessir de düşü-nülmezdi. Fakat bu işi, hem maddede, hem mânada yapabilecek, Fransız subayı kılığında birçok insan hatıra gelebilirdi.

İşte bütün bunlardan (Dreyfüs) hakkında verilen karar, Fransız halk vicdanını asla doyumadı ve kılıç kuvvetiyle «oldu-bitti»ye getirilmek istenen mesele, vicdanlarda dinamitleşti.

İlk defa olarak, ortaya (Bernar Lâzar) adlı bir muharrir çıktı ve «Dreyfüs meselesinin hakikati» isimli bir kitap neşretti. Tepkiler alıp yürüdü ve hâdise Parlâmentonun kubbesini yankılara boğmaya başladı:

— (Dreyfüs)e haksızlık yapıldığı aşikârdır!

— Büyük ihtilâlin Fransası, adaleti kılıca ezdire-

— Mesele, bütün içyüzüyle gizli kalmıştır! Belki de gerçek hain, bugün Fransız Ordusunda en selâhiyetli bir yeri işgal ediyor!

Mecliste bu gibi sözler gidip gelirken, hükümet, «kaziye-i muhakeme — neticelenmiş ve sağlamlaşmış hüküm» bayrağı altında, her safhayı dolduran ve artık ke-sinlik belirten bir karara karşı baş eğmek ve Fransız As-keri kaza makamlarına şüphe sıçratmamak lâzım geldiği politikasını yürüttü ve tepkileri önlemeye çalıştı.

Fakat tepki bu kadarda kalmadı. İçine, Fransız Genel Kurmayındaki bazı vicdanlı insanları da almaya başladı. Bunlar (Pikar) isimli bir yarbayın etrafında toplandı-lar ve (Dreyfüs)ün masum,

asıl suçlunun da bir başkası olduğuna dair araştırmalara koyuldular. Nihayet yarbay (Pikar), Fransız askeri sırlarını gösteren mahut kâğıt parçasının bir başka subayın kalemiyle yazılmış olduğunu, açıkça şahıs göstererek iddia etti.

Bu bir iddia değil, ispattı; nitekim alâkalı subay hemen muhakeme altına alındı, fakat yeryüzünde eşi görülmemiş bir himaye siperi içinde gayet sudan bir duruşma neticesinde beraet ettirildi. Böylece «Divan-ı Harp » verdiği (Dreyfüs) kararından kendi kendisini beraet ettirmek istiyordu. Bu son karar ise, muhakeme tarzından vakıaların tefsirine ve ulaştığı kanaate kadar, hakka, adalete, kanuna aykırıydı.

İşte o zaman Fransa yerinden oynadı. Bir gün son-ra da (Emil Zola), meşhur, «İtham ediyorum!» yazısıyla ortaya çıktı.

Nasıl (Kalas) dâvasını büyüten (Volter) ise (Dreyfüs) işini de dünya çapında bir kıymete ulaştıran, Fransız romancısı ve romanda (Natüralizm) mektebinin kurucusu (Emil Zola)dır. (Kalas) meselesi, (Volter) olmasaydı bel-

508

509

ki kimsenin gözüne görünmeyecek ve hâdisenin kahr manı, insanlığı dolduran milyarlarca isimsiz mazlum ara sında kaybolacaktı. Fakat (Dreyfüs) işi, hem zaman ve mekânı, hem de mânası bakımından böyle değildi medenî dünyada kaba kuvvetle hak arasındaki mücadeleden iki tarafın teşkilâtını içine almış bir örnekti; ve mutlaka büyüme, büyütülme istidadındaydı ve nasıl olsa (Emil Zolâ) çapında bir kalem adamını zuhura getirecekti.

Getirdi.

Asıl suçlunun bir örtbas etme duruşması sonunda beraetine hükmedilmesi üzerine (Emil Zolâ) şahlandı ve Fransız Cumhurreisine hitap ederek kaleme aldığı «İtham ediyorum!» yazısıyla bomba gibi patladı.

O zamanki baskı tekniği ve gazete tirajına göre, meydana getirilmesi imkânsız bir hâdise doğdu. (Emil Zolâ)nın yazısını neşreden gazete 300.000 nüsha (o devre göre normal baskı haddinin 10 misli) bastırıldı ve kapışıldı. Fransa Genel Kurmay şeflerini, askerî mahkeme üyelerini, vukuf ehlini hedef tutan ve onlara yağdırmadığı hakaret bırakmayan bir yazı... Muharrir, aynı zamanda, bütün Genel Kurmay şeflerini, hakiki mücrimin suç ortağı olmakla itham ediyor, vatan haini diye lekeliyordu.

(Zolâ)nın gayesi açık: Kendisinin sivil mahkemede muhakeme altına alınmasını, böylece meselenin bütün Fransız umumî efkârı tarafından doldurulacak aleni celse-lerde alevlenmesini ve hakikatin ortaya çıkarılmasını sağ-lamak....

İstediği oldu:

Gazeteyi toplattılar.

Ve (Emil Zolâ) hakkında âmme dâvası açtılar.

Fransız savcısına ve ondaki kanun anlayışına bakın ki savcı, muharrir yazısındaki en ağır itham ve hakaretle-re rağmen, yalnız tek bir cümle üzerinde durabildi:

«— Askerî mahkeme, asıl suçluyu Genel Kurmay-dan aldığı emir üzerine beraet ettirmiştir.»

Evet, savcı, yalnız bu cümleden; Genel Kurmayın suçluyu gizlemek için emir verdiğini, mahkemenin de enir altında iş gördüğünü söyleyecek kadar ileriye varan bu cümleden âmme dâvası açabildi.

Ve muharrir, elleri ve dili bağlı olmaksızın, hâkim huzuruna çıkarıldı.

Bütün Fransa ve bütün Avrupa ayaklandı ve (Emil Zolâ)nın dâvası etrafında halkalandı.

FİKİR VE HAKARET

(Zolâ)nın avukatı (Lâbori), gazete sahibininki de, Birinci Dünya Savaşının Fransa Başvekili (Kilemanso)... Şu dans hakkında fikrini soranlara:

«— Niçin ayakta?»

Cevabını vererek, ancak yatakta yapılabilecek bir fiil olarak onun gerçek mahiyetini ortaya döken, toprağa ayak üstü gömülmesini vasiyet eden ve «kaplan» lâkabını alan, istikbalin dünya çapındaki devlet ve siyaset adamı...

Mahkeme kordiorunda, şahit olarak davet edilen bir çok yüksek rütbeli subay... Bunlar, başta olduğu gibi, (Dreyfüs) aleyhinde ifade verdiler ve Şeytan Adası mah-kûmunu vatan haini diye gösterdiler. (Dreyfüs)ün ma-sumluğunu ispata çalışan Yarbay (Pikar) ile, onun aley-hindeki vesikaların tertipçisi Binbaşı (Hanri), mahkeme huzurunda birbirlerini tahkir ettiler ve işi düelloya kadar götürdüler.

Kurmayların mahkeme huzurundaki tavrı, hâkimleri tesir altına alıcı ve mesnetsiz bir vatan - millet edebiyatıyla ayran kabartıcı mahiyetteydi.

«— (Emil Zolâ) bir cinayet işlemiştir! Onun bu ci-

510

511

nayeti, askerinin, üstlerine ve halkın orduya karşı ernniv ve itimadını baltalamaktır! Eğer Fransız ordusunun k mandanları bu emniyet ve itimat duygusundan mahru bırakılacak olurlarsa, çocuklarınızı zafer meydanların değil, salhanelere göndermiş olursunuz!»

Kurmaylar, hâkimler heyeti huzurundaki bu sözle rinden sonra, Fransız halkının, kulaklarını Şimal Şarkı hududuna çevirmesi icap ettiğini, ortada her ân yaklaş-makta bir çizme sesi kabardığım, düşman karşısında böyle milletle ordunun arasını açmanın en büyük cinayet olduğunu, bu bakımdan ordunun kararlarına itirazsız baş eğmenin vatanî bir vazife olduğunu ilâve ederek adaleti ağlarına düşürmek isteyen (demogoji)lerine tac giydirdi-ler.

Ve haykırdılar:

— Ordu böyle istiyor! Fransamn yüksek menfaat-leri böyle istiyor!

(Jüri) heyeti, (Emil Zolâ)nın, askerî mahkemeyi tahkir etmiş olduğuna dair kanaatini bildirdi ve muharrir 1 yıl ağır hapse mahkûm edildi. Fakat son söz Fransız adaletinin yüksek kumanda heyeti ve kurmaylar kadrosu olan Temyiz Mahkemesindeydi.

Eğer Fransa Temyizi, (Zolâ)nın mahkûmiyet kara-rını, bozacak olursa, sadece muazzez fikirle, uluorta ha-karet arasındaki ayırıcı hak çizgisini çekmiş olmakla kal-mayacak (Dreyfüs) vesilesiyle adalete edilen işkenceyi de meydana vurmuş ve Fransız Genel Kurmayının bütün ter-tip çatısını yıkmış olacaktı.

Kurmaylar, yemediler, içmediler; ve Fransa Tem-yizini pençelerine geçirmek için baş vurmadıkları çare bı-rakmadılar. Rica, niyaz, hamiyet teranesi, yüksek menfa-at nakarati en acı şekilde tazyik, tehdit...

Fakat, «mülkün esasî adalet» ölçüsüyle, Fransa-mn temeli olan bu müessese, tarihin bu en çetin imtihan

ânında, kararını göz yaşartıcı bir ulvîyet ve fedakârlıkla verdi:

«— Muharririn, bir fikir ve kanaat mevzuunda hislerini en acı şekilde olsa da belirten yazısını askerî ma-kamlara hakaret kabul etmek ve bu ölçüyle mahkûmiyet kararı vermek, kanunun ruhuna aykırı ve yolsuzdur.»

Böylece Fransa adalet cihazı, en üst teşekkülüyle, bütün siyaset tesirlerini hiçe sayıyor, kaba kuvvet tehditlerine nefretle sırt çeviriyor ve fikir yazarı hakkındaki hükmü paramparça edip siyasetin suratına çarpıyordu.

Fransız milleti, (Bastiy)i zaptettiği gün olduğu gibi, adalet lehine, kaba kuvvete karşı galeyanda... Hemen bütün Fransa, bu vesileyle, fert çavresindeki millet hakkının çiğnendiği ve imtiyazlı bir sınıf elinde hak ve adalete galip bir (otorite) yaşatılmak istendiği fikrine düştü.

O sırada, milleti kazanmak için, yaklaşan umumî seçimlerin temel ölçüsü de bu mevzua geçmiş görünüyordu. Kılıçla hak arasındaki çarpışmada hak safını tutanlar, milletin temsil şerefini kazanacaklardı.

Temyizin (Zolâ)ya ait karan bozmasıyla beliren halk heyecanı, seçim şansının ne tarafta olduğunu göstermişti.

Artık gazeteler gemi azıya aldılar ve her gün sü-tunlarını (Dreyfüs) lehinde yazılarla doldurur oldular. Gazeteler o kadar ileriye gitti ki, Genel Kurmay ile Millî Müdafaa teşkilâtının, el ele vererek halkı kandırdığı ve adaleti çizme altında ezdirdiği ithamına bile yol açıldı. Bütün gazeteleri, bütün sütunlarıyla (Emil Zolâ)nın «it-ham ediyorum!» yazısı, şiddet bakımından geçti.

Fakat Genel Kurmay, artık Fransanın düşmanlarına galip gelmek yoluna girmiş olarak, millete ve adalete mağlûp görünmekte... Fransa ordu teşkilâtı yepyeni kad-rolarla hüviyetlendirildi, Genel Kurmayda ve ileri ku-manda kademelerinde şüphelilerden kimse bırakılmadı;

512

513

ve artık, fincancı katırlarını ürkütmek korkusu olmaksız her şeyi söylemenin mümkün olduğu bir hava açıldı.

Ve işte o zaman, (Dreyfüs)ün mahkûm edilişin(je esas tutulan Genel Kurmay dosyasının, sanık ve avukat na gösterilmediği meydana çıktı. Bununla beraber olarak (Dreyfüs)ün cürmünü ispat edebilmek için sahte vesika tanzim edildiği ve bunu, mahkemede Yarbay (Pikar)a ha-karet eden Binbaşı (Hanri)nin düzenlediği anlaşıldı. Tev-kif edilen Binbaşı, zindandaki hücrelerinde canına kıydı Ele geçen ilk casusluk vesikasının da, Macar asıllı Binba-şı (Esterhazi) tarafından kaleme alındığı öğrenildi. Bu Binbaşı, iş bu kerteye varınca yakalanacağını anladı ve İngiltereye kapağı attı. Orada yazdığı yazılarla da suçunu tevîl yollu, itiraftan başka bir şey yapamadı.

Artık her şey, gün gibi açık öyle mi?

Öyleyse ne diye (Drefyüs) hâlâ «Şeytan Adası» nda?...

Hattâ bütün bunlardan, ismi etrafında dünya çapın-da şamatalardan habersiz ve kıyametten başka her hâdiseye kapalı, o korkunç uzaklık ve yabancılık kuyu-sunda?..

Heyhat ki, onun bu kuyudan çıkarılması, atılmasın-dan daha zalimce olacaktır.

NETİCE

Evet; bütün bunlardan sonra (Dreyfüs)ün hemen kurtarılıp Fransaya getirilmesi ve törenle karşılanması lâzım gelirken, bir taraftan onu kurtarmak, öbür taraftan da kılıcın yeniğini düzleştirmek için, hükümet, birbirine zıt iki siyaset kollamaya mecbur kaldı. Belki «hükümet hikmeti» denilen şey de bunu emrediyordu.

514

(Dreyfüs)ün karısı, adalet mercilerine baş vurdu ve kanun gereğince muhakemenin iadesi isteğinde bulundu. İşte, başını almış giden hâdiseler karşısında hükümetin girdiği ilk çıkmaz... Şimdi (Dreyfüs) bir de beraet etti mi, ayıkla pirincin taşını! Vakıa o, halk vicdanında beraet et-miştir; fakat bu hüküm nihayet indî ve hissî ölçülere bağ-lıdır ve hakikatin tahmininden ibarettir, kendisi

değildir. Eğer «Divan-ı Harp» kendi öz kararını bozacak ve o âna kadar ileriye sürülen ithamları üzerine alacak olursa koca bir ordu müessesesinin hali neye varacaktır? İş bu derece-ye kadar büyütülmüş ve artık vaziyetin birkaç şahıs feda-siyle kurtarılacak bir tarafı kalmamıştır. Hükümet, muhakemenin iadesi isteğini temyizden geçirdi ve âdeta isteğin reddini ondan bekler gibi bir ah-maklığa düştü. Yine Temyiz üzerinde binbir tazyik... Ga-yet tabî olarak Temyiz, muhakemenin iadesi kararını verdi.

(Dreyfüs)ün müdafaasını, avukatı (Dömenj) ile (Zolâ)nın vekili (Lâbori), üzerlerine aldılar. Duruşma as-keri mahkemede devam ederken, bu vaziyet karşısında askerlerin ne hale geldiğini gösteren bir vak'a oldu. Meç-hul bir şahıs, mahkeme çatısı altında avukat (Lâbori)yi öldürmeye kalktı ve çantasından bazı subaylar aleyhinde-ki vesikaları alıp kaçtı. Avukat, aldığı yarayı çabuk atlattı ve duruşmalara katılmaya başladı. Fakat hakikatin güneş-ten daha parlak tecellisine ve artık delil olmaktan çıkıp gerçeğin tâ kendisi olmaya başlayan bunca hüccet ifade-sine rağmen, avukat, mahkemenin eski kararında ısrar ed-ceğini anladı ve birdenbire müdafaasından vaz geçti. De-ğeri, hakkındaki suikastten belli olan şahsiyetli avukat, müdafaaya bile tenezzül etmemekle, en doğru işi yapmış-tı. Nitekim, dünya adalet tarihinde görülmemiş bir ceza anlayışı içinde, askerî savcı, ayağa kalktı ve dedi ki:

— Sanığın masumluğunu ispat edecek bir delil ve

515

emare bulunmadığından yüksek mahkemenin mahk miyet kararı vermesi «arz ve talep» olunur.

Ve mahkeme, ekseriyetle (Dreyfüs) aleyhinde in yıl ağır hapis cezasına hükmetti.

Ve bütün Fransa, kendi askerî adalet cihazı aleyhi-ne ağzına geleni söylemeye başladı. Bu köpürüşün bir de-rece ilerisi, sopalar ve baltalarla, tüfeklerin üzerine yürü-mekti.

Bu hususta bir İngiliz cezacısının fikrini aynıyle gösterelim:

«— Suçu, isnat edenin ispat etmesi gerekirken, ma-sumluğunun ispatı külfetini (Dreyfüs)e yüklemek, askerî zihniyetin hukuk fikriyle asla bağdaşamayacağı kanaatini kuvvetlendirir.»

Ve bu görüşün peşinden, askerî mahkemelerin an-cak harp zamanlarında vazife görmeleri ve sulhta adalet işleriyle meşgul olmamaları yolunda bir cereyan açıldı.

Nihayet, hükümetin, başta izah ettiğimiz inkıbazlı siyaseti ve bu siyaset etrafındaki sahne oyunları meydana çıktı. Milli Müdafaâ Bakanı bizzat harekete geçti ve ordu adına Cumhurreisine baş vurarak bir istekte bulundu:

«— Yüzbaşı (Dreyfüs) hakkındaki kararın adalete uygunluğundan şüphe etmemekle beraber, bu hususta ta-lihsiz subayın lehindeki noktalan usul mecrasına intikal ettirmek mevkiinde olmayan mahkemenin bu mazur du-rumuna karşı, Anayasanın yüksek makamınıza tanıdığı hususî af hakkını kullanmanızı rica ederim.»

Ve «Şeyatn Adası»nın dört yıllık mahkûmu, tama-miyle suçsuz ve alâkasız (Dreyfüs), kılıca karşı, haysiye-tini koparıp geri almış değil de, lütfen affedilmiş olarak, bundan böyle hep sun'i teneffüsle hayat sürmek üzere, kurtarıldı.

Şimdi, Fransız askerî zihniyetine en ağır şekilde jü'cum teşkil ettiği halde, Fransız Temyizince, asla ordu-ya hakaret belirtmediği gerekçesiyle beraetine hükmedi-len meşhur «İtham ediyorum!» yazısına parça parça bir göz atalım ve ibretten ürperelim:

«— Bir Harp Divanı, aldığı emir üzerine (Esterhazi) adındaki adamı beraet ettirmekle, her türlü adalet ve haki-kate karşı büyük hakaret savurmuş oluyor! Olan olmuştur; Fransa'nın yüzüne, bu pislik bir kere sürülmüştür!»

«— Susacak olursam, tâ ötelerde, en korkunç işken-celer içinde, işlemediği bir suçun cezasını çeken bir masu-mun hayaleti rüyalarımaya girecek».

«— Namuslu insanları bu kararı okumaya davet edi-yorum! Tâ uzaklarda Şeytan Adası'nda, o aşırı cezayı dü-şünüp de yürekleri sızlamazsa, yuf olsun derim onlara!... (Dreyfüs) birçok dil

biliyormuş: Suç!... Evinde lekeleyici hiçbir vesika bulunamamış: Bu da suç!.. Çalışkanmış, her şeyi öğrenmeye can atarmış: Suç!... Heyecanlanırmış: Suç!..»

«—Vesika lâfı tamamiyle yalandır! Hem de yalan atanların cezaya çarptırılmaktan mahfuz olmaları, onlara hakkı teslim ettirmenin mümkün olmayışı nisbetinde çirkin ve hayâsız bir yalan!»

«— Bize ordunun şerefinden söz ediyorlar. İstiyorlar ki, onu sevelim, ona saygı gösterelim... Doğru!... Şüphesiz ilk tehlikede şahlanacak, topraklarımızı koruyacak olan or-

516

517

dudur; yani topyekûn millettir. Ona karşı, aslında sev • den, saygıdan başka ne duygumuz olabilir? Ama, mesele h değil şu anda! Biz, adalet ihtiyacı içinde ordunun şerefine itibarını istiyoruz! Mesele, hakkıyla kılıca sarılmakta... Bel' ki yarın bizi onun emrine verecekler. Böyledir diye kör' körüne onun kabzasını öpemeyiz!»

(Emil Zolâ) buraya kadar olan fikirle karışık hissî intihalarından sonra, birdenbire, yine fikir temeline dayalı olarak heyecanların en keskinine geçiyor ve asıl suçluları başta o zamanki Paris gazeteleri olmak üzere itham, ve teşhire giriyor:

«— O çirkef basına dayanıp, kendini Paris'in hilekârlarına savundurmak bir suçtur! Neticesi meydanda: Bunlar hakkın, dürüstlüğün mağlûbiyeti sayesinde muzaf-fer oluyorlar! Fransanın âlicenap olmasını, hür ve âdil mil-letlerin başında gelmesini isteyenler, Fransa'yı karıştırıyor diye itham etmek bir suçtur! Hele, bütün dünya önünde, bu adli hatâyı kabul ettirmek için komplolar tertiplemek bir suçtur! Umumi efkârı aldatmak, onu hezeyana sürükleyip bu ölüm işinde onu istismar etmek bir suçtur! Küçük ve mütevazı kimseleri hapislere tıkamak, yahudi düşmanlarının arkasına saklanıp zorbalık ve müsamahsızlık duygularını kamçulamak suçtur! İnsan haklarının (liberal) Fransası bu illetlerden kurtulamazsa mahvolur. Kin dâvaları için va-tanseverliği istismar etmek bir suçtur! Bütün insanlık ilmi, geleceğin hakikat ve adalet eseri uğruna seferber olurken silaha tapmak bir suçtur!»

verdiği gün, kendisiyle birlikte her şeyi de havaya uçurur.

Benim bir tek ihtirasım var, bunca acı çeken ve saa-dete hak kazanmış olan insanlık adına hakikati meydana çıkarmak....Benim ateşli itirazlarım ruhumun feryadından ibarettir. Hadlerine düşmüşse beni ağır ceza mahkemesine versinler. Tahkikat apaçık görülsün... Bekliyorum!»

(Dreyfûs) meselesi de, taşıdığı birçok mâna bakı-mından tarihi olmak mevkiinde bir mazlumun, son anla-rında kuyunun dibinden çekilip alınmasıyla, böylece ka-panı. Fakat hiçbir meseleyi tam kapatmayan zaman ve onun zabıt kâtibi tarih, işine devamdadır.

«— İşte, muhterem Cumhurreisi, yalın hakikat bun-dan ibaret! Bu hakikat korkunçtur ve sizin başkanlığınız için bir leke olarak kalacaktır. Hakikati toprağa gömerlerse yer altında birikir ve öylesine bir kuvvet kazanır ki, patlak

518

519

(XVI)

(İTTİHAT VE TERAKKİ) CİNAYETLERİ
ABDULHAMİD

Birinci Dünya Savaşının son yılı... İttihat ve Terakki Komitesinin devirdiği İkinci Abdulhamîd, Beylerbeyi sarayında, hükümdarlığından beri sürdürdüğü âdetine uygun, basit ve küçük bir odada, âdi ve şatafatsız bir karyola üzerinde, son dakikalarını yaşıyor. Kireç rengi dudaklarında, Tevhit ve Şehadet kelimelerinin ölgün kı-pırdanışları...

Çanakkale Boğazı zorlanırken tası tarağı toplayıp Anadoluya kaçmak isteyen İttihat ve Terakki elebaşları, ona vaziyeti ve nereye gitmek istediğini sordukları zaman şöyle demişti:

«Benim ceddim Fatih Sultan Mehmet, İstanbulu kuşatırken, Bizans İmparatoru kaçmayı düşünmemişti. Yeni Padişahınız istediğini yapmakta serbesttir. Fakat
521

ben, otuz küsur sene tahtta kalmış ve Türk İmparatorluğu'nu korumuş bir hanedan âzası sıfatıyla, yerimden ki mıldayamam! Mukadderse, Bizans İmparatorunun kucak açtığı akıbeti ben de burada karşılarım, burada ölürüm!»

Ve millet cellâtları, bu muhabbet ve ulviyet karşı-sında eriyip kala kalmışlar, belki de aynı tokat yüzünden kendilerine gelir gibi oldukları için ilk dehşet ânını yene-bilmişler İstanbulu bırakmamışlar, başlarının üstünde ve-ya tabanlarının altındaki kukla Padişahı da yerinden oynatmamışlar, bu sayede korkularını cepheye sıçratmaktan kurtulmuşlar, Çanakkale zaferi de kazanılabilmişti.

«—İçime doğan şu ki, başımıza ne geldiyse, bu adama ettiğimiz zulüm yüzünden... Ne geleceksede o yüzden gelecek!..»

İşte, bilmem kaç çifte saltanat kayığıyla karşı sa-hildeki yalısına geçen Enver, bütün hayatında ilk ve son olarak, geçmiş ve geleceği doğru görüyordu.

Enver, Talât'a ilave etmişti:

«—Bizi bir hizip kandırdı; bütün dünyayı da oynatan, milletlerarası bir hizip... Masonlar ve Yahudiler... Biz bu dâvada, onların uşağı, kuklası olmuşuz meğer!»

İkinci Abdülhamid, İttihat ve Terakki'nin, koca İmparatorluğu Dünya Harbine sürüklediği haberini alınca da, sakalında gözyaşı'ncileri, şöyle demişti:

«—İşte şimdi her şey bitti! Benim yıllarca sakındı-ğım akıbete gönüllü olarak koşuyorlar! Yazık oldu bu millete!»

Bir gün, başı secde noktasına degecek kadar eğik, duası:

«—Yarabbi; bana bütün bu iftiraları eden, bunca zilleti taddıran, hakkımı örten, hakikatimi gizleyen zalim-leri affetmiyorum! Sen de affetme!»

Ve yine bir gün, onu ziyareten dönen, elebaşların başları Enver ve Talat, sandalda giderken, Enver, kirpik-leri yaşlı, Talat'a içini boşaltmıştı:

Ben tarihçi değilim; olmaya da istekli bulunmuyorum. Benim faaliyet plânım ve gayem, sadece tefekkür ve sanat... Terkip, tefsir ve kıymet hükmü... Öleyse; istekli-si olmadığım bir sahada, sırf tefekkür plânına bağlı bir hakla, devirlerdir yolunu kolladığımız, fikir sahibi, (sen-tez) yapabilmek iktidarında Türk tarihçisine zemin hazır-lamış olmak gibi bir eserim varsa bunu kendi ağızla haykırmamı hoş görmek ve herhangi bir iddia ve böbür-lenmeye yormamak lâzım...

İşte, en büyüğü çeyrek aydın ayarında bile tutma-yan ve hiçbir inceliğin farkında olmayan sözde münev-verlerimize karşı, artık cesaretle haber vermenin günü gelmiştir ki, bu memlekette, Tanzimat boyunca yenileş-me ve garplılaşıma hareketimizin kimya kâğıdı halinde bir Abdülhamid dâvası vardır ve onu ilk defa ortaya atmış olan insan, bu kitabın kapağında ismini gödüğünüz âciz mahlûktur.

(1939'da, Tanzimatın yüzüncü yıldönümü müna-sebetiyle, devrin Maarif Vekili tarafından bana ismarla-nan eserdeki, kısmî, 1943'den sonra da Büyük Doğu'lar-daki umumî tez...)

522

523

En kısa ve kaba çizgilerle İttihat ve Terakki 'nin ? nayetlerini göstermeye mahsus bu fasılda tezimi ortav çıkarmanın ve Abdülhamid'i malûm mazlumlar serisine almanın mânası yokken, benim gözümden Kanunî Sultan Süleyman'dan büyük olan bu hükümdarı, el attığırn (klâsik) mazlumlar dışında ve gayet hususî mânada, öy-le bir kaç sayfalık değil, cilt cilt eserlik, apayrı seri üstü hakkı cellâtlarca yenmiş ve devirler boyu yedirilmiş bir mazlum olarak, noktalamadan geçemedim.

Yaptığım ve yapmak zorunda olduğum bu kadar-dır. Bu yüzden bu birkaç sayfalık kısım, Abdülhamîd'in çeçevenmesi değil, birkaç fırça darbesi içinde toplu ve esaslı mânalarına kavuşturulması; peşinden de İttihat ve Terakki'nin sırtında onun İmparatorluk naaşım taşıyarak, kendi sayısız mazlumları cephesinden ele alması için...

Böylece Abdülhamid'i bir kitap başlığı halinde ifa-de ettiğimiz gibi, onun hakkındaki eski tezimizi de yine kitap başlıkları halinde 11 maddeye irca edebilir; ve bu muazzam dâvayı geleceğe ismarlayabiliriz.

1— Abdülhamîd, aleyhinde yalan tarih uydurul-muş, sahte ilim imal edilmiş; ve Galata Kulesi'nin bostan kuyusu diye gösterilmesi tarzında tam zıddıyla teşhir edilmiş; ve bütün bunlar onun Müslüman-Türk şahsiyeti ve şahsiyetçiliği yüzünden, bu iki oluşa düşman hizipler-ce yapılmış, dâsitanî bir kurbandır.

2 — Abdülhamîd, dış siyaseti bakımından o za-manki Avrupa nizamına göre parçalanması ve paylaşıl-ması hemen hemen bir «oldu-bitti» haline getirilen ve Moskov buluşuyla «Hasta Adam» diye yaftalanan Türk devlet ve milletini 33 sene ölüm geçidinden geçirici ve koruyucu dehâdir.

3— Abdülhamîd, Galata balozlarına ve kozmopolit salonlarına kadar düşürülen devlet sırrını, ilk defa olarak kıymetlendirmenin, ve bugün bütün Batılı devletlerce be-

524

njmsenmiş gizli istihbarat şebekesini kurmuş olmanın, ancak takdire lâyük tedbir zekâsıdır.

4— Abdülhamîd, milletinin ruh ve şahsiyet daya-nağı temel ölçüler mizanından tam teftişli ve murakabeli olarak Garp medeniyetine kucak açmış, müspet bilgileri memlekete sokmak için elinden geleni yapmış, ilk defa jier bucağa sanayi mekteplerini dikmiş, devrine göre bü-tün yüksek mektepleri ve üniversite şubelerini temellen-dirmiş, bayındırlık tesislerini manzumeleştirmiş İstan-bul'a iyi su getirmek için adını verdikleri çeşmelere kadar herşeyi düşünmüş, madde kalkınması ve dâvasının (1) numaralı kahramanıdır.

5 — Abdülhamîd, çürük ruhun çürük maddesine ait en acıklı araz nahiyesi olan iktisadî vaziyeti, kendisine «pinti» lâkabını kazandırıcı ve bütün devlet teşkilâtına ör-nek verici şahsî tasarrufuyla düzeltmiş, seleflerinin hedi-yesi milyonlarca altın (bugünün -1966- parasıyla 50 milyar lira) dış borcu kendi hususî bütçesinden ödemiş, bir kuruş borca girmemiş, ekmeğe 5 paralık zammı bile kabul etmeyip farkını kesesinden vermiş ve zamanını dostuna ve düşmanına «bereket devri» diye yâdettirmiş olan büyük idarecidir.

6 — Abdülhamîd orduda Gazi Osman, Gazi Muh-

tar, Gazi Ethem Paşalar, siyasette Kâmil, Sait, Tevfik Paşalar, büyük kültür kadrosunda Ahmet Cevdet, Abdurrahman, Abidin, Giridî Sırrı Paşalar, daha niceleri ve nicele-ri, devrinde bütün «rical» buketini elinde tutan ve ileride-ki safhada bu demette katır tırnaklarından başka birşey kalmayan, doğurucu, besleyici ve geliştirici şahsiyettir.

7— Abdülhamîd, güya döktüğü kanların silinmez lekesinden kinaye, kendisine ilk defa Ermeni komitecilerin taktığı, emperyalist Avrupalıların yaydığı, İttihatçılardan da çivilediği «Kızıl Sultan» lâkabına karşılık, bütün hayatında yalnız katil bir haremağasının idamından başka

hiçbir suçlunun ölüm hükmünü imzalayamamış, memu olduğu yerde bile insan hayatına kıyamamış ve böyle ol duğu için kendisine kıyılmış, hastalık çapında bir şefkat ve merhamet örneğidir.

8— Abdülhamîd, Selanik yönünden gelen ve âdet olduğu gibi, Padişahı kurtarma yalanı ile yola çıkarılan isyancılar teşkilâtını Hassa Ordusunun birkaç taburiyle darmadağın etmesi en kolay işken bunu yapmayan, Hassa kumandanı Mahmut Muhtar Paşanın ayaklarına kapana-arak ettiği ricayı kabul etmeyen ve tek damla kan dökül-mesine razı olmadığını bildiren muhteşem iç hayat ve iç hesap seciyesidir.

9 —Abdülhamîd, emperyalistlerce selefine «Duyun-u Umumiye» karşılığı yutturulmuş, modası geçmiş; hem (Personel), hem (materyal), hem muharrik kuvvet, hem de vazife sahası ve iş gayesinden mahrum (fantezik) donanmayı Halic'e çekmek ve bütün değeri kara ordusu-na vermekle, ancak İngiliz Amiralliğinin anladığı ve son zamanlarda kitap şeklinde belirttiği üstün idrakin nümesidir.

10 —Abdülhamîd; Batının iç mimarîsi (Barok) ve (Rokoko) artığı, bön ve mağrur Dolmabahçe'yi bırakıp Yıldız'a çekilen, şahsiyetini göstermeye oradan başlayan ve bütün saltanatı boyunca sönük dekorlar içinde milletin yükünü omuzlarında taşıyan ve Lâleli Posthanesinden «Hadimünnas» Efendi dilekçesine kadar bizzat inceleyen çile adamıdır.

11—Ve nihayet Abdülhamîd, Kanunî ile yer değiştirecek olsa, Uludağ boyunda görülen bir toprak kanbu-rundan ibaret kalacağı, millet yükü altında kanburlaşmış olan kendisinin ise Himalâya'yı geçeceği; hakkında ne söylenmişse tersiyle doğru, çözümünde tarihî srrlarımızın en büyüğü ve herşeyi aydınlatıcısı yatan bir bilmedir.

Tarih bunları yazmayacak mıdır?

Allah'ın izniyle bu memleket kalacaktır!

Kalacaksa gerçek mânada tarihçisi gelecektir.

Gelecekse bunları yazacaktır.

Hiçbir hakikat yoktur ki, gömülü olduğu yerde çü-rüyüp gitsin; ve gömülü hakikatler çağı uzadığı takdirde bir gün bomba tarrakalarıyla patlayarak meydana çıkma-sın...

Şimdi İttihat ve Terakki'nin sırtına, tarihin emsal-siz ve hususî mazlumu, mâna kurbanı

Abdülhamîd'i yük-ledikten sonra öbür mazlumlara geçebiliriz.

Abdülhamîd'in ölüm sahnesiyle açtığımız bu fasla, -ne cilvedir!- onun istipdat ve kızıl sultanlığına

inanmış bir insan olan tarihçi Ahmet Refik'ten öğrendiğimiz şu cenaze tablosunu ekleyelim:

Sultan Abdülhamîd'in irtihal eylediği gün, halkın ruhen isyanı zımnem tezahür etmiş gibiydi.

Cenazenin ge-çeceği yollar binlerce ehali ile doluydu. Abdülhamîd'in cenazesi tekbirler ve

tehlillerle götürülürken, şehit anaları, dul zevceler, evlâtlarını türediler cehaletine kurban veren babalar, müteessirane ağlıyorlar; birçok kadınlar gözlerinden yaşlar dökerek, ellerini semaya kaldırmışlar, bağıyorlardı:

—Başını kaldır da bak! Bizi kimlere bırakıyorsun?

Allah'ın büyüklüğüne bakın, kimlere neler söyletiyor; ve Rahmetinin duası, nasıl öldüğü günden gerçekleşmeye başlıyor?..

KOMİTE

Ne korkunç isim değil mi? İsimler, sadece lügat mânalarına göre değil, kendilerine renk ve şekil veren

f

526

527

vakıalara göre hususî bir iklim taşır. Basit ve mücerr anlamıyla «topluluk»tan, başka bir şey olmayan «komi te», üzerine biraz esrar ve kanunsuz teşebbüs tuzunu dökünüz mü, hemen tadını değiştirir ve yenmez, yutulmaz bir acılık bağlar. O anda karşımızda, bir mağarada, reçi-neli çam dallarının ışığı altında, silâhları dizinde, çarıklı aba ceketli, keçe külâhlı, kırçıl sakallı ve kazma dişli Balkan Komitecisi tipi canlanır. Vahşetleriyle hallerine göz atan sırtlanları bile kaçırarak kadar korkunç olan bu tiplerin kurduğu topluluk nerede; meselâ bir bankanın «Direktörler Komitesi» nerede?

Bizim ele aldığımız topluluksa, işe kolalı yakalar, ipek kravatlar ve gümüş saplı bastonlarla başlayıp gayeyi sırtlan kaçınıcı komitecilikte tamamlayan bir mâna ve madde kadrosu olduğuna göre, Balkan Komitecisine bakarak özendikleri ismin hakkını vermezsek, hak yemiş oluruz. İttihat ve Terakki'nin komite isminden anladığı, ne Fransız İhtilâli'ne bağlı «Umumî Selâmet ve Emniyet Komiteleri», ne de herhangi bir şehir ve işyeri topluluğudur. Elinde bir devlet ve hükümet bulundururken bile karanlıklar, izbeler, koğuklarve kör kuyularla dost, ve en çok güneşe, kalabalığa, meydana ve düzlüğe düşman bir insan halkası... Onlar iktidarda bile olsa, umumi merkez ve karargâhları manada böyle bir mekân içindedir. Onun içindir ki, Türk Milleti, beşikten mezara kadar din ve ırzına suikastlerinden destanlar dinlediği Moskof eliyle yuğurulmuş komiteciye ve onun ismine nefret eder, dehşetle bakar; ve bu ismin başka bir tahsis şekline akıl erdiremez. Bir kayalığın tepesinde, mavzerine dayanmış Türk köyüne bakan komitecinin yılan gözlerinde, o köye ait ırz, mal, can, bütün aziz mülkiyetlerin sembolü, hilâl şeklindeki alem parlak. Köyün bütün insan mevcudu halinde ayakta duran minare üstünde bu alem, arkasındaki her türlü mülkiyetle, bu yılanın yutmaya memur olduğu tadı-

na doyulmaz manevî çörektir; ve onun lezzetinde bakirelerin kanları, çocukların yürekleri, erkeklerin göz-bebekleri ve ihtiyarların beyinleri vardır. Rumeli muhâcirlerinin asırlardır, çılgık çılgık, Anadolu'ya haberini yaydığı komiteci, Türkün gözünde budur; ve ne gariptir ki Türklüğü kurtarmak dâvasıyla onu bırakmak için her-şeyi yapan bazı Türklük iddiasındakilere örnek, ruhta ve maddede işte bu komitecidir!

Komitenin, başının başının başı, İkinci Abdülhamîd eliyle tam bir feyz ocağı haline getirilen «Tıbbiye»...

İlk İsmi «İttihad-ı Osmani»...

1889 Mayısının 21. Günü, Ohrili Doktor İbrahim Temo, Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyarbakırlı İshak Sükuti, Kafkasyalı Mehmed Reşid ve Bakûlu Hüseyin Ali tarafından kuruldu.

Tıbbiye Mektebi hamam ve mutfağına ait odun yığınlarının tepesinde kuruyorlar ilk defa birliklerini... On-dan sonra Edirnekapı dışındaki İnciraltı toplantısında, işi fikirde daha genişletiyorlar; üyelerini Trabzonlu Abdül-kerim Sebati, Üsküdarlı Şerafeddin Mağmumî, İstanbullu Asaf Derviş, Bosnalı Ali Rüştü Efendilerle artırıyorlar ve bir faaliyet kanavasını çiziyorlar. Kendilerine Tıbbiye dışından da katılmalar başlıyor ve bilhassa istikbalin meşhurlarından Ubeydullah Efendi, Saadet Gazetesi başyazarı Ali Şefik Bey, Necip Draga, Giritli Muharrem, Kosovalı İbrahim; ve hususiyle ilerideki (1) numaralı şef, o zaman posta memuru Talât Efendi (Paşa) halkaya giriyor.

Parça parça edilen hakikatten, herbirinin ağzında ayrı bir uzviyet sarkan, bu yedi iklim, dört bucağın tiple-rine dikkat ediyor musunuz?

O sıralarda Diyarbakır'a giden Abdullah Cevdet orada istidatlı bir genç buluyor: Sonraki ismiyle Ziya Gökalp... Onu alıp İstanbul'a getiriyor, şeflerden İbrahim

528

529

Temo ve İshak Sükuti'nin önüne sürüyor; bunlar da gene ve istidatlı Ziya Efendi'ye and içiriyorlar ve onu Baytar Mektebine yazdırıyorlar.

Bu çekirdek örülürken, meşhur Ahmed Rıza, Bursa Ziraat Mektebi müdürüdür, «Nilüfer» gazetesinde sözde fikrî ve ilmî yazılar yazmaktadır; hususiyle resmî günler-de Sultan Abdülhamîd hakkında kaleme aldığı dalkavuk-ça methiyelerle göze görünmek emelindedir. 1889 Paris Sergisi'ni gezmek için oraya gitmiş, kalmış ve Padişaha raporlar yağdırmaya başlamıştır.

İttihatçıların, cemiyetlerini Avrupa'da temsil etme-si ve mihraklandırması için buldukları adam, işte budur. Bütün ömrünce şahsî çıkarından başka hiçbir gaye gütmeyi, yığın yığın vesikalarla sabit, ilerideki «Meclis-i Mebusan» Reisi Ahmed Rıza Bey Fransız filozofu müs-pet akılcı (Ogüst Komt)a bayıldığı için, cemiyetin adını (Pozitivizm) remzi «Nizam ve Terakki» koymak istiyorsa da, İstanbul'daki gençler ismin yarısını ondan alarak ve yarısını da kendileri koyarak «İttihat ve Terakki» yapıyorlar. Böylece, bir müddet sonra bu adamlardan hiçbiri-ne (Talât müstesna) metelik-vermeyecek olan Komite, ta-şdığı mefhumların tam aksine memur işini, yaftalamış oluyor: Birleşmek, tekte toplanmak ve ilerlemek, yüksel-mek isteyenlerin cemiyeti....

Cemiyete ayrıca alâka, himaye ve nisbet belirtenler arasında şair İsmail Safa, Prens Sabahaddin'in babası Da-mat Mahmut Paşa, Ferik (Korgeneral), Şükrü Rıza Paşa, Doktor Necmeddin Arif, Telgraf Nâzın Muavin Fuad, Doktor Süleyman Numan ve daha birçokları vardır.

Teşkilât, ufak tefek bazı ihbarlar ve onların netice-sinde çok küçük cezalardan başka bir engele çarpmaksızın genişlemeye başlıyor. Gayesi, devrin Padişahını taht-tan indirmek olan ve çalışma usulleri hiçbir ihtilâl bilgisi-ne dayanmayan, hattâ müthiş bir kofluk ve bönlük arze-

530

jen bu adamların, bir mutlak idare devrinde paşalara ka-dar böyle nasıl uzanıp gelişebildikleri, gerçekten üzerinde kafa patlatılması lazım bir mesele...

Bunun bizce cevabı şudur: Abdülhamîd'in mutlak idaresi devrindeki müsamaha, şefkat ve hürriyet, hiçbir devirde olmamıştır da ondan..

Artık İstanbul'da, İzmir'de, şurada burada, boyuna aenişleyen İttihat ve Terakki halkası... Geleceğin Maarif Nazırı, maruf ilim adamı Emrullah Efendi, gazeteci ve Avukat Tevfik Nevzat, Şair Tokadîzade Sekip, şair Ab-dülhalim Memduh, hep İttihatçı...

Paris'te Ahmed Rıza pek ucuza mal ettiği nispeti-ni, orada «Meşveret» gazetesini kurarak desteklemiş, bü-yük yankılar ve ardı sıra menfaatler devşirebilmiş ve Meşrutiyet dâvasını da

(ideolojik) bir temele oturtmaya kalkmıştır. Bu yüzden ağırlık merkezini de, hem korku-suz, hem de her türlü şamataya müsait bir yer olan Paris'e kaydırmayı bilmiştir.

Artık Ahmed Rıza idaresinde bir talimat ve idare merkezi haline gelen Paris'in İstanbul'daki postacısı (Tusten) Paşa isimli, Harbiye Mektebinde muallim (!) bir Fransız... Gördünüz mü Avrupalı mütehassısın rolü-nü?... Yine Harbiye'de muallim ve ileride Paşa, Çürük-sulu Ahmed Bey, bu Fransızdan rica ediyor; o da gidip Posthanede ne kadar gizli muhabere evrakı varsa alıyor ve Çürüksulu'ya teslim ediyor.

Siz bu insanların ruh ve milliyet kumaşlarındaki lekeye bakın ki, 1894 senesine kadar böylesine engelsiz, korkuluksuz genişleyen bu topluluk, aynı senenin Ermeni ayaklanmasında, Ermeniler Babıali'yi basmaya ve Osmanlı Bankasını yağmalamaya kadar cür'et gösterirken, bunlar ilk defa neşrettikleri beyannamelerle, halka Ermeni komitelerinin arkasından gitmeyi, Babıali'yi, Şeyhülislâm Kapısını, Yıldızı yakıp yıkmayı, yani Türk

531

devlet ve millet düşmanlarıyla el ele iş görmeyi tavsiye etmişlerdir.

Onlar ki, hem Ermeniler vasıtasıyla Türk Milleti ne, hem de Türk Milletini zorlayarak Ermeni milletine edilen, tarihte misli ve manendi görülmemiş zulmün bas tertipçisi...

(JÖN-TÜRK)

Ermeni vakası peşinden ve onun ruhuna sığınarak her tarafta boy göstermeye başlayan İttihat ve Terakki beyannamelerini Cemiyetin, içinden dışarıya doğru ilk fiilî adımı sayabiliriz. O zamana kadar nazik ve mahcup bir seyircilikten ileriye geçemeyen Saray, bu ilk adım üzeri-ne aklını başına toplamaya, hâdiseye dikkat etmeye ve onları mânalandırır gibi olmaya başlıyor; ve bir hastahane hademesinin doktor ağzından kapıldığı birkaç kelime halin-de, lügat kitabı ezberlemesi üç beş Fransızca mefhumla beraber «Hürriyet, Müsavat, Adalet» klişesinden başka bir şey bilmeyen zamane gençlerini sağa sola dağıtıyor. Sürgün adı altındaki bu dağıtış, İttihatçı gençlere, «Kise-i Hümayun»dan, hayatlarında görmedikleri refah şartlarını sağlayıcı, şurada ve burada oturmak mecburiyetlerinden başka bir şey değildir; ve kendilerini saray mutfağından beslemek ve büsbütün azdırmaktan başka bir şeye yara-mamaktadır. Ahşap bir konakta haşereleri lûtf ve neza-ketle toplayıp ve önlerine bol bol çimlenecekleri gıda maddelerini döküp, onları başka odalara kaldırmak gibi birşey... Bunlar, önlerindeki yiyip şiştikten sonra, uzaklaştırıldıkları salona elbette daha şiddetli saldıracak-lar ve köklerine kibrit suyu dökülmedikçe ortadan silin-meyeceklerdir. Tıbbiyelileri çuval çuval denize attırdığı söylenen Abdülhamîd, hakikatte onları beslemiş, geliştir-

Oiiş ve bu zaafını asla yenememiş olan işte bu marazî rik-İcat, şefkat ve merhamet örneği!

İstanbul'daki teşekkülün unsurlarından bir kısmı şuraya buraya dağılırken, bir kısmı da Paris, Cenevre ve Kahire gibi merkezlere sığınmaya ve oralarda vasıflarını biraz evvel belirttiğimiz (Jön-Türk) tipini mostralastırma-ya ve modalaştırmaya başladılar. Dik veya uçları kıvrık, sert yakalı «frenk gömleği» ile (potüsüet), düğmeli glase veya rügan potin arası gövdeler üstünde, artık kendi memleketi ve kültürüne hakaretle bakan briyantınlanmış maymun kafaları... İşte (Jön-Türk)ler! Bu suretle İstanbul'daki faaliyet büsbütün söndü ve herşey Avrupa'ya geçmiş oldu. Oradan gelen yine ora-ya kaçıyor ve yine oradan harekete geçmek üzere kendi-sine bir (aksiyon) mihrakı kurmaya bakıyor.

Arada, İstanbul teşkilatını canlandırma teşebbüsü ve veliaht Mehmet Reşat Efendi'yle anlaşıp Abdülhamîd'i devirme planları... Yıldız'ın bu işleri ha-ber alışı; ve yine memleket içi, sağa sola bahşişli ve ikra-miyeli sürgünler ve uzaklaştırmalar... Fakat İstanbul merkezi artık tamamıyla sönmüştür. Cemiyetin baş kuru-cularından İbrahim Temo da, son zamanlara kadar içinde kalacağı, orada yüksek devlet makamlarına ereceği ve böylece içyüzünü ve kimler hesabına çalıştığını belli ede-ceği Romanya'ya kaçmıştır.

1896'da, şefkatli ve dirayetli padişahın, (Jön-

Türk)lerle anlaşma ve bu işsiz gençleri içlerinden yakala-

ma teşebbüsü Sultanın yakınlarından Ahmed
Celâleddin Paşa Parise gidiyor ve (Jön-Türk)'lerle temasa

532

533

geçiyor... Bir İttihatçının tabiriyle «Paris'teki (Jön Türk)'ler bu teklifi fırsat bilerek ve Abdülhamîd'den para koparmak ve teşkilatı kuvvetlendirmek fikrine kapılarak» görüşmeyi uygun buluyorlar. Pazarlıklar, vicdan kirası arttırma ve eksiltmeleri, şunlar, bunlar.... Samimiyetsizli-ği ve halisiyetsizli-ği yüzünden Ahmed Rıza'yı Cemiyet'ten çıkarmış olmalarına ve muhakkak ki ondan daha az samimiyetsiz ve halisiyetsiz bulunmalarına rağmen, (Jön Türk)ler, teşekkürlerine ait evrak, dosya, şu bu gibi şeyle-ri, Paşa'nın kâtibine «bedeli mukabilinde» teslim ediyor-lar, faaliyetlerini tatil edeceklerini bildiriyorlar ve yeni arpalıklarına üşüşüyorlar.

Aynı sene Cenevre'de bir de «Osmanlı İhtilâl Fır-kası»... Başında Tunalı (Sakaryalı değil) Hilmi, Sükuti, Berki, Oğuz ve Temo Beyler... Ermenilerle anlaşp(!) Padişahı bombalayacaklar!... (Jön Türk)lerle yayınlana-cak bir bildiriden sonra, Ermeniler, İstanbul'daki Türk fe-dailerine bomba verecekler ve hemen işe girişilecek!...

Bildiri;

«—Osmanlılar! Bilesiniz ki, kudurmuş bir köpeği öldümeğe farzdır!»

Diye başlamakta ve şöyle bitmektedir:

«—Ya hak, ya ölüm!»

Fakat bütün bunlar, Paris'teki Padişah delegesi Ahmed Celâlettin Paşadan para sızdırmayı hedef tutan kârlı palavralardan ibarettir; ve Balkan komitecisi edalı (Jön Türkler) başta Tunalı Hilmi Beyin eli, derhal paşa-nın önünde avuç açmışlardır. Torba torba altun ve ayrıca Avrupadaki Türk elçiliklerinde memuriyetler,..

Prens Sabahaddin'in teşebbüsüyle (Jön -Türk)lerin 1902 Paris kongre&i ve grup grup hizipleşmeler... Kong-renin en genç unsurları arasında, bugünkü edebiyatçı Ab-dülhak Şinasi ve ilk Türk(!) komünist Doktor Şefik Hüsnü... Kongre, bütün fikir ve mizaç ayrılıklarını ortaya ko-yuyor ve meydana Prens Sabahaddin ve Ahmed Rıza gruplarını çıkarıyor. «İttihat ve Terakki» ismi «Terakki ve İttihat» olarak değiştiriliyor; bunun karşısına da Prens Sabahaddin'in «Teşebbüs-ü şahsî ve adem-i merkezîyet» grubu çıkarılıyor. Böylece hürriyet teranecilerinin birleş-tirilmeleri gayesiyle topladıkları kongre, büsbütün ayrıl-maları ve birbirine düşman kesilmeleriyle sona eriyor.

Ve işte dâva, buradan atlayarak Makedonya mamulü mânaların transit merkezi Selanik «şehr-i şehir» inde yuvalanıyor. Dönmeliğin tohumu (Sabatay Sevi)nin bu ikinci vatanında dâva, dönme, Yahudi, (kozmpolit), (emperyalist) ajanı, da-ğlı şakı, (anarşist), (nihilist), Slav milliyetçisi binbir aşıdan geçtikten sonra, ordu içinde ilti-hap nahiyesini ele geçiriyor ve İstanbul'a doğru esmeye başlayan hareket cereyanını üfleye üfleye geliştiriyor.

Bu kadar tesirin üzerinden geçtiği, dağa kaldırılmış bakire, gebedir; ve doğuracağı soylu(!) çocuktan da ona göre hayır ummak lâzımdır.

SELANİK VE ÖTESİ

Buraya kadar olanlar, işin sadece edebiyat safhası-na ait şeyler.... Şu «lâf-ü-güzaf» mânasına edebiyat...

Evvelâ İstanbul'da çekirdeklesen, çabucak filizle-nen, sonra Paris'e kaçan, kaba anlayışlardan ve deri üstü görüşlerden ibaret kalan, orada dağılma ıstrabiyle parça parça kıvranan, nihayet 1902 kongresinde yekpareleşme cehdine rağmen kendi içinde bölünen ve Selanik'te hazır

bir vasata sığrayıp «Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti» ismi altında bir canlılık ve davranış kıvamına eren dâva şimdi kendisini maddeye nakşedici ellerde...

Sene 1907...

(1) numarada kayıtlı üye Bursalı Tahir, (2) numara-rada Naki, (3) numarada Talât (Paşa), derken (4) numara-da Mithat Şükrü ve arkasından Bursalı Hakkı, Edip Ser-ıvet, Ömer Naci, Kâzım Nami (Duru), Rahmi, İsmail Can-bolat... Talât, Rahmi ve İsmail Canbolat beylerden bir de «Yüksek Komite»...

Bu (10) lardan sonra, numara (11 1)e atlıyor.

Cemiyette iki türlü üye var: Mason olanlar ve ol-mayanlar. .. Mason İttihatçılar, kendi tabirleriyle, «Liebe-veyn — babadan ve anadan» kardeş... Olmayanlarsa, sa-dece «Lieb—babadan» kardeş... Dikkat ediyor musunuz? Kardeşlikleri İttihatçılık-tan ziyade Masonluktan geliyor! Ve dikkat ediyor musu-nuz?... Abdülhamîd gibi bir İslâm - Türk şahsiyetini de-ıvirmek hamlesi ile İttihatçılık gayreti nereden geliyor?

Gayet amelî, basit, ucuz ve her çeyrek münevveri zaptetmesi kolay olan dâva, Selanik Ordusunun genç za-bitlerini kuşattı. O sırada, Hüseyin Hilmi Paşa Yıldız'a çektiği telgrafta der ki:

«—Burada (Jön-Türk) olmayan bir ben kaldım!».-

Şeref isimli bir zabıt, Vodina'da kendi kendisine Meşrutiyeti ilân etmeye karar verdi.

Abdülhamîd'in Selânik'e gönderdiği Anadolu taburlarının subayları da teker teker, ustalaşmış İttihatçı zabıtlar tarafından ayartıl-dılar ve Manastır istikametinde, güya isyan bastırmaya gittiler. Saray üstündeki tazyik, karşılıksız kalan Manastır

jsyanı ve Niyazi Bey'in dağa çıkışıyla ağırlaştı ve nihayet bütün Selanik ordusunun yükünü üzerine bindirdi. Bu va-ziyette, Yıldız Sarayı'nın tepesine kar gibi telgraf yağar-ken, İkinci Abdülhamîd, her zamanki basiret ve dirayet tedbirlerinden biri farziyle, Meşrutiyeti bizzat ilân et-ti(Temmuz 1908)...

Meşrutiyetin ilânı ile beraber, cemiyetin ismi yine aslına döndürüldü, «İttihat ve Terakki» oldu, bağlılarına da sadece «İttihatçı» denilmeye başlandı. Artık ne eski «İttihat» veya «Terakki ve İttihat»çılar, ne de (Jön-Türk)lerle bir alaka... Sadece başta tuttıkları Ahmed Rı-za müstesna... Gerisi nazarlarında, ahmak, madde teşeb-büslerinden anlamaz, çığırtkan ve müzelik nazariyeciler.. Umumi merkezlerini İstanbul'a taşıdılar. Artık ger-çek (Aksiyon) adamlarından kurulu, hakiki komite mahi-yetindeki «Merkez-i Umumî» Balkanlı ağabeyleri ihtilâl kalfalarının maddî ve manevî binalara eş, mekân ve za-manını işletmeye açtı.

Azası:

Ahmed Rıza, Talât (Paşa), Hayri Efendi(Şeyhülis-lâm), Hüseyin Kadri, Mithat Şükrü, Habib, Enver (Paşa), İsmail Hakkı (Paşa), Doktor Bahaeddin Şakir, Doktor Nâzım..

Aralarında bir de sarıklı bulunan bu kadro, 1912'ye kadar gizli tutulan bütün «Merkez-i Umumî» topluluklarının başı olarak, Komite mefhumuna en yakı-şır «Zevat-ı âliye» destesidir. Henüz tam kadroyla kendi renklerini almaktan uzak bulunan, yamalı bohça, yeni meşrutiyet hükümeti ise, temsil ettikleri cereyanın eseri olarak, yine kendilerinin kuklası olmalıdır. Taktikleri de bu!...

Bütün bu olanlara karşı Avrupa'nın tavrı ve cevabı:

Avusturya, Bosna - Hersek'i ilhak ederken, Buiea ristan da istiklâlini ilân etti. Biraz sonra ziyafet sofrasında paramparça edilecek olan Osmanlı İmparatorluğu kızartmasından, henüz yemek pişmeden koparılan parçalar.

Umacı gölgesi gibi perde arkasında pençesini oynatan «Merkez-i Umumî» hükümet sahnesinde değilken bu ışık oyunu sayesinde, her tarafa hâkim... Bir sual takririne cevap hazırlamak için Meclisten iki gün mühlet isteyen Kâmil Paşa hükümeti başaşağı!... Sultani nefsleri-nin ceberrutî çavuşbaşlıları tavrıyla «Mühr-ü Şerif»i Sadrâzamdan çekip aldılar ve yerine Hilmi Paşa'yı getir-diler.

Bildirdiğimiz gibi, 1912 tarihine kadar kimlerden kurulu olduğu gizli tutulan ve bir Slav Komitesi hava ve estetiğine büründürülen «Merkez-i Umumî» artık cür'et-ten başka hiçbir muvaffakiyet şartı tanımaz ve fikir, hesap diye bir melekeye inanmaz, bir vahşet, huşunet ocağı... Ya onlardan olunacak, ya bir kenarda susulup oturulacak, yahut... İttihat ve Terakki cinayetlerinin kurşunlarına bağlı olan bu «yahut», umumiyetle her mukavemete verilen cevaptır.

Tedip kuvvetlerinin kumandanı Birinci Ferik (Or-general) Şemsi Paşa'ya kadar hesapsız Makedonya ve Selanik cinayetinden sonra, İttihat ve Terakki'nin İstanbul'da, fiilî iktidara doğru tazyik ve tahakküm devresinde en büyük cinayet, tutumlarına inanmayan gazetecilere karşı işlendi. Hem de, kökte bir olmaları gereken ve (Jön-Türk)lük dâvası güden gazetecilere... Zira bunlar dâvayı züppe (Jön Türk)lerin ellerinden almışlar, Makedonya eşkiyasının ruhiyatına bağlamışlardır. Tıpkı Fransız İhtilâli'nin (Terör) devrinde olduğu gibi, hüküm dağ-dakilerin (Montanyarlar) elindedir; ve (Jironde)leri andı-

538

ran, dağla bağ arasındakiler, uzakta kalmıştır. Asıl bağdadilere gelince dağdan inenlere karşı küçük dillerini yutmuş onlar...

«Serbesti» gazetesi muharriri (Jön Türk) mizaçlı Hasan Fehmi'yi, gayet nazik ve edîp tenkidleri yüzünden Galata Köprüsü üzerinde, bir akşam üstü, dan, dan, kurşun yağmuruna tutup yere serdiler. Adam yerde kıvranıırken, kaatil, bıyığını bura bura çekip gitti; kanlı cesedi yerde gören, selâmeti kaçmakta buldu ve uzun zaman, bir polis memuru bile naaşa yaklaşmadı.

Kadın şairi, şiir kadın Celâl Sahir mısralarını dize dursun:

Hak için haykırانların birisi

Öldü, kurşunla susturuldu sesi!

Ey garip anne, ey zavallı vatan Sen bu alçak çocuklarından utan t

Bir yıl sonra da aynı tarzda öldürülen «Seda-yı Millet» gazetesi muharriri Ahmed Samim... Ve daha birikişi...

Bunlar Komitenin, bozuk para metelik kesesine ait mazlumlar... İttihat ve Terakki'nin, millet ve ordu çapındaki asıl mazlumları önünde isimlerini dile getirmeye bile değmez. İş buraya dökülecek olursa zaten sayılar yetişmez. Fakat bizim, matbuat yoluyla fikre karşı işlenen ve Terakki'nin büyük mazlumları çapında gördüğümüzden değil, onun gazeteci ve muharrirden ne anladığını göstermek istediğimizden...

Bunu göstermek için en güzel vesika, bizzat şahîdinden dinlediğim harikulade bir nüktedir.

Anlatan, Türk gazeteciliğinin emektar şahsiyetlerinden, (Vakit) gazetesi sahibi Hakkı Tarık Us:

539

«İttihat ve Terakki'nin gık diyene kurşun sıktı» devrede, ben 21-22 yaşlarında bir delikanlıydım ve gaze_ teci olmaktan başka gaye tanıımıyordum. O sıralarda, İsmail Müştak Beyin bulunduğu bir Mecliste, muharrire sordular.

—Üstad, niçin yazmıyorsun, bak, sesini çıkaranı vuruyorlar? Yazsana!

—Ne oluyormuş dediniz!?

—Adam vuruyorlar, sesini çıkaranı öldürüyorlar!

—İşte onun için yazmıyorum ya!»

Hakkı Tarık'tan dinlediğim bu fıkranın acı (esp-ri)sindeki hâilevi istihza derecesinde, hiçbir şey, Komite'nin yıldırıldığı fikir mazlumunu ifadelendiremez.

—Allah var!

—Dan, dan, dan!

—Hakikat var!

—Dan, dan, dan!

—Tarih var!

—Dan, dan, dan!

Abdülhamîd tarafından kışkırtılmışcasına «Şeriat iste-riz!» yalancı nârasıyle ayaklandırılmaları...

31 Mart en gerçek ve riyazî mânasiyle budur.

Koca İstanbul, günlerce başsız, sahipsiz, sabahlara kadar kurşun sıkan, mektepli zabıt düşmanı, ağızlarından ispirto buharı tüten, Rumeli taburlarının işgali altında... Rusçuk yararı yerine, bu defa Selanik yararının emrinde-ler... Yeniçerilik ruhu, hortlama devrine girmiştir.

O vakit ben iki yaşında bir bebektim. Tabî hiçbir şey hatırlamıyorum. Fakat 10-12 yaşındaki hatıralarım arasında, büyük babamın sesi çınlıyor:

—İşte şu divanda uyuyordum... Rastgele atılan, hele konak tipi evleri asla ihmal etmeyen kurşunlardan bir tanezi camımızı kırdı ve senin yattığın divanın üstün-deki benim yağlı boya resmimi delip duvara saplandı. Sa-na birşey oldu mu diye hep beraber üstüne üşüştük... Hiçbir şeyin farkında değil, mışıl mışıl uyuyordun.

Zavallı büyük babacığım; bir gün gelip en acı çığ-lıklar ve gözyaşları içinde nasıl uyanacağımı tahmin ede-mezdi.

31 MART VE ÖTESİ

Dünyada gelmiş ve geçmiş isyan ve ihtilâller için-de en sefil ve şenî bile, 31 Mart vakası derecesinde iğ-renç bir tertibe tenezzül etmemiştir. Allah'ın iradesiyle, tam 33 sene bir ölüyü ensesinden tutup ayakta durdur-muş, İslam-Türk tamamlığını yabancı ve (kozmpolit) te-sirlere karşı muhafaza etmekten başka gaye edinmemiş ve bu tesirlerin ajanları tarafından eli kolu bağlanmış bir hükümdarı büsbütün kudretsiz kılmak, tahttan indirmek için bulunan bahane ve düzenlenen oyun..

İttihatçılar, güya Meşrutiyetin muhafızları olarak İstanbul'a getirilen avcı taburlarının yine İttihatçılarca,

Bugün hemen bütün eli kalem ve kafası fikir tutan-larca malûm olduğu gibi, sırf Abdülhamîd'i tahttan devir-mek için bahane edilen 31 Mart hâdisesini kundaklayan-lar bu işte başlıca iki maşa kullanmışlardır. Biraralık ken-dilerinden olan ve sonra aleyhlerine dönen «Filozof» lâkaplı Rıza Tevfik ve İsveç jimnastikçisi Selim Sırırı.... Rıza Tevfik, sonradan hakikate dönmüş ve «Abdülhamîd'in Ruhaniyetinden İstimdat» etmiş bir in-san sıfatıyla, 1947'de yatmakta olduğu Haydarpaşa Nu-mune Hastanesinde, «Büyük Doğu» muharririne şöyle demişti:

«—31 Mart, Selim Sırrı ile benim eserimdir ve bu-işte şevketli ve faziletle Abdülhamîd Han'ın, nefret ve ıS. tıraptan başka hiçbir payı yoktur! Hattâ hâdiseye hemen uzanıp onu gerçekten kendi lehine çevirmesi mümkün ol-duğu halde, elini bile uzatmamıştır!»

31 Mart vakasının sebep ve ruhu üzerindeki bu yepyeni noktalardan başka, onun neticelerini, ölü bilançosunun, falanını ve filânını hikâye etmekte değer görmüyorum.

Vakadan iki gün sonra Selânik'den kalkan Hareket Ordusu 9-10 günlük bir yürüyüşten sonra, İstanbul için-de....

Yağma edilen saray...

Osmanoğullarının en heybetlisi İkinci Abdülha-mîd, dinimize ve kanımıza en uzak bir adam tarafından, başkanlık edilen heyetin bildirisiyle tahttan indirilmiştir.

Osmanoğulları'nın en pısrığı Beşinci Mehmed (Reşad), devletin bir yıl içinde şimal kutbundan Cenuba geçişini temsil etmek üzere tahta çıkarılmıştır.

Üstüste kurulan partiler ve bu arada (1910) «Os-manlı Sosyalist Fırkası»... Arkasından (1911), İttihat ve Terakki'nin en büyük rakibi «Hürriyet ve İtilâf»

Adana Ermeni ayaklanması...

Rumeli'de suikast ve karışıklıklar... Arnavutluk hareketleri ve Karadağ sınır çarpışmaları...

Suriye'de Dürzi isyanları...

Girit buhranı ve tekerlemesi:

Girit bizim canımız,

Feda olsun kanımız!

Yemen derdi ve şarkısı:

Adı Yemendir,

Gülü çemendir;

Giden gelmezmiş;

Acep nedendir?

Ve derken Trablus felâketi...

İmparatorluğun inmeli kolları, ayak parmaklarını değil, göğsünü bile korumak iktidarında değildir; ve bu müzmin iktidarsızlığı Abdülhamîd'in 33 yıl tedaviye ça-lışmasına ve gizlemesine karşılık, onu bir şırıngada mey-dana çıkararak ve büsbütün felce uğratan hamiyetli Komi-tedir.

Bunlara karşı ordunun vicdan ve insaf nahiyesin-den gelen tepki halinde bugün, hâlâ hayatta bulunan eski Erkân-ı Harp Binbaşısı Gelibolulu Kemal Bey idaresinde «Hâlâskâran —

Kurtarıcılar» hareketi; ve kabinenin dü-şürülüp yerine «Büyük Kabine» isimli, eski şöhretleri toplayıcı bir hükümet kuruluşu...

Nihayet facialar faciası Balkan Harbi... Çatalcaya kadar inen eski Türk eyaletleri askeri, Türk evinin eski uşakları ve bunların karşısında, her zabiti bir diplomat ke-silmiş Niğbolu kahramanı Türk ordusunun korkunç pani-ği...

O zaman beş yaşlarında bulunan ben, hassas bir çocuk muhayyilesinde bıraktığı iz olarak, Çatalcadan atı-lan topların sesini hâlâ kulağımda duyarım... Maraşlı bü-yük babamın yaralı hemşerilerine açtığı konağımızda da, başı sargılı, avurdu çökük, benzi sapsarı, ayaklan çıplak ve şerha şerha Mehmetçiğin ne hale getirilmiş olduğunu, ciğerime saplanmış bir resim gibi içimde saklarım.

Bütün bunlara rağmen, Komite hâlâ iş başında de-ğildir. Eserinin başına geçmesi lâzım değil midir? Elbet-te!.. Yol?.. Babîâli baskını!.. Sadrâzamın bilek kuvvetine kadar indirilmiş hükümet gücündeki felci meydana çıka-ran baskın, muvaffak... Bu mecalsizliğin sebebi de Ko-mite, meydana çıkararı da, tedaviye geleni de...

Edirne, eski payitaht, sonunda uşakların birbirine girmesi yüzünden geri alınan devlet konağının has odalarından biri... Bu kadarı bile İttihatçıların Edirne fâtihi ol-

542

543

masına yetiyor; ve artık Talat, Enver, Cemal sacayağı ku ruluyor.

Zulümler serisi... Mahmut Paşa'nın vuruluşu; ve bu münasebetle, Fransız İhtilâlinde (terör) devrine denk dikiş makinesi gibi işletilen giyotine karşılık, görünmez bir kuyudan su yerine kelle çeken çirkrik şeklinde darağacı!...

Ve nihayet ve nihayet?...

Komitenin bütün yaptıklarını ve yapmak istidadında bulduklarına yekûn hattını çeken ve her şeyi bir şeyde toplayan ve hulâsa eden büyük muhasebe mevsimi...

Sene 1914...

Birinci Dünya Harbi...

Binbir iddia ve tarih palavrasına rağmen, burnu-muzu sokmaya hiçbir ihtiyacımız ve zaten Batılı devletlerin bu ölüm-kalım meselesinde en küçük yerimiz olma-yan Dünya Harbine, (Don Kişot)'un zırhı ve mızrağı (Sanşo Pansa)nın da kılıcı ve eşeğiyle dalışımız...

İşte bu geliş ve getirişten sonra, İttihat ve Terakî'nin gerçek mazlumlarını, İkinci Abdülhamîd'in Cennet kokularıyla ıtırılı tabutu yatan musalla taşı üzerinden vata-na bir göz atarsak seyredebiliriz.

TÜRKE ZULÜM

Maddî ve manevî Türk varlığına musallat cellâtlar komitesinin üç büyük mazlumu vardır : İkinci Abdülhamîd, Türk Milleti, Ermeni Milleti... Gerisi, binleri on binleri aşan ferdî mazlumlardır; hep kırıntı...

Faslımızı açarken belirtmiştik ki, bu mazlumlarda arasında, batırdıkları Osmanlı İmparatorluğu çapında ve onun sembolü olan Abdülhamîd, kendi başına, kitaplık ve ayrıca ele alınması lâzım, koca bir davadır; ve girift husu-

544

siyetleri bakımından bu eserimizin fasıl ve kısım çerçevesine sığmaz. Fakat Türk Milletiyle Ermeni milletine, doğrudan doğruya ve birbiri vasıtasıyla edilen zulüm, toplu ve bedahet halindeki mânası yönünden, birer cümleye bile sığdırılabilir.

Türke edilen zulüm, tımarhanedekileri bile şaşırta-cak bir hesapsızlıklar, onu Batı dev milletlerinin hayat hakkı mücadelesi içine atmaktan başlar; ve bu cihangirlik harabesini, ruhta ve maddede, harabeleri bile harap edici şartlara teslim etmekle sona erer.

(Sezar)ın (Trua) harabelerine bakarak söylediği gi-bi:

Etiam periere ruinae.

(Harabeler bile harap oldu!)

Evet; harabeleri bile harap ettiler. Korkunç bir boz-gun ve panik zemini üzerinde Türk ahlâkının, saffetinin, imanının, aklının, sıhhatinin, gıdasının, veriminin, parasının, geleneğinin, göreneğinin, bütün bir tarihle beraber allak bullak olmak tehlikesini yaşadığı devre!...

Hayâl ve imkân arasındaki mesafeye bakınız ki, Kafkasya yoluyla Turana gitmek isteyenler,

«Allahu Ek-ber» Dağının bir eteğinden yüz bin kişiyle tırmanıp öbür eteğinden yüz kişiyle iner ve anavatani Erzincan'a kadar kaptırırken, Tih Sahrasını geçebilmiş ve Süveyş Kanalı önünde birkaç mantar tabancası atabilmiş olmak pahası-na, bütün bir ordu, çöl peksimetinin üstüne hâki renkli bir hardal gibi sürülüp tüketilmiştir.

Birinci Dünya Harbi'nde bizi bulmak ve saf dışı etmek için, asla üzerimize gelmeye ve plân yapmaya lü-zum yoktu. Delilerin bile el atmayı hayâl edemeyeceği mikyasta uzak kapılara yüklenmemizi ve oralarda son ne-fesimizi verip yeri serilmemizi beklemek ve peşinden ko-lunu sallaya sallaya vatanımızı teslim almaya gelmek kâfiydi: Ve böyle oldu!

545

(Greko-Lâtin) medeniyetinin hangi ellerde daha muvazeneli ve semereli olduğunu ispat yolundaki, Kuv-vet taşmasından doğma bir dünya rekabeti dâvasında üç asırlık bozgun çığırını en ümitsiz anıyla yaşayan bir ce-miyet, bu dâvada pay sahibiymiş gibi nasıl olur da ordu-sunu bunların cephesine katıp Galiçyalarda boy gösterir? Halimize gülmezler ve bize ejderha rolüne çıkarılmış çi-lekeş koyun gözüyle bakmazlar mı? Nitekim iş, Çanakka-le gibi, kalb nahiyemizin kaburga kemiği bir noktaya da-yanınca, bu yaralı milletin ölüm-dirim meselesini nasıl sezdiği ve nasıl çarpıştığı da malûm... Fakat bu millet, asırlardır hasret çektiği başa kavuşmuş olsaydı, Çanakka-le'de, Giy om Tel gibi oğlunun başındaki elmayı vurduk-tan sonra döner ve okuna, kendisini bu işe mahkûm eden zalimi hedef tutardı. Birinci Dünya Harbindeki Türk kah-ramanlığı, bir lâhza sonra İstiklâl Savaşma girişmek üze-re, aç, çıplak, hasta, silâhsız ve ümitsiz, ordu ve cemiyet planındaki bu felâketlere tahammülden ibaretse, hemen avaz avaz haykırayım ki, dünyada kimsenin dayanamaya-cağı bu hallere tahammülden daha büyük kahramanlık, yine dünyada herkesin yapacağı şekilde, asla tahammül etmemek, derhal ayaklanmaktır. Fakat ah bu millet! Tahammülün efsanevî çapını göstermek için yaratılmıştır o!..

rı, güya adalet için gönderilen gaddar memurların karşıla-rında, başlarını paçavralarla örterek, ayaklarında lime li-me şalvarlar, toprak bellemekten şeklini kaybeden buruş-muş ellerini örtülerinin altından uzatacaklar; analarını, ba-balarını, cehline ve ihtiraslarına kurban eyleyen hükümetin niürtekip (hırsız) memurlarına yalvaracaklar, ağlayacak-lar, sızlayacaklar... Boyunlarından paraları koparılarak, evlerinden tohumlukları alınarak, tarlalarından öküzleri satılarak, vergi namına gaspedilen paralarını ve haklarını hiçbir zaman hatırlarına getirmeyecek zalim bir hükümetten sadaka, ihsan atıfet dilenecekler...»

Çanakkale vaziyeti üzerine Eskişehir'e kaçmak is-teyen hükümetin orada aldığı tertiplere ait bir müşahede:

«İstasyona yakın, oturmaya sâlih (elverişli) bütün evler, İttihat'in en mühim ricaline tahsis olunmuş... Şehirde hafiyeler, jandarmalar, polisler, istasyonda casuslar, herşey ihzar edilmiş... Gariptir ki Sultan Abdülhamîd'in hafiyeler-rini tel'in ederek milleti iğfal edenler, Eskişehir'e kaçmaz-dan evvel, ilkönce, konakçı müfrezesi halinde, oraya hafiyeler-lerini ve polislerini göndermişler...»

«Eskişehir'in kırmızı çarşafı, güllü çoraplı, omuzla-rı bohçalarla kamburlaşmış kadınları arasında, yüksek ök-çeli iskarpinleri; ajurlu ipek çorapları, zarif çarşaflarıyla İstanbul hanımları da görülüyordu.»

Şimdi, devrin «vakanüvis»ine ait, 30 Eylül 1915 tarihli notlardan parçalar okuyalım:

«Bedbaht Anadolu yine sefalet içinde inliyor. Tren-ler dolusu asker, aç ve çıplak, sürü sürü maktele (ölüm ye-rine) götürülüyor. Yine binlerce aile aç kalacak, binlerce masum, yalınayak, palaspareler içinde, nafakasını otlarla temin edecek... Öksüz kalan yavrucakların bedbaht ana-

«Günler geçti. Ne haber, ne yâr, hiçbir şey gelmiyor-du. Fakat bu gelecekler yâr değil, darağacına çekilecek eş-kıya idi. Memleket senelerden beri bu eşkiyanın istibdadı altında inliyordu. Vatanın izmihlaline, Türklerin felâketine sebep olanlar, altı asırlık bir devleti altı sene içinde muzma-hil

(çökük) ve perişan eylediklerini katiyen düşünmeyerek, açlıktan öldürdükleri Anadolu'nun âğuşuna (kucağına) ka-çacaklardı.»

«?*

546

547

«Hiçbir devirde ahlâk ve muhit bu derece tefessüh etmemişti. Hiçbir devirde Osmanlılar bu derece sahipsiz kalmamışlardı.»

«10 Temmuz hâdisesini müteakip Sultan Abdülhamîd devrini terzil edenler için artık istiğfar-ı zün-
nüp (günâhtan tevbe) farzdı.»

«Sultan Abdülhamîd'in cülusunda ağaçlara fenerler asılırdı; Sultan Mehmed-i Hâmis'in cülusunda, sararmış, yalınayak, başı açık insan naaşları, zabitlerin, askerlerin münevver-ül efkâr (aydın fikirli) gençlerin cesetleri asılmıştı.»

yata, fikre, içtimaî hayata hâkimdir; orada istibdat, izmihlal, sukut muhakkaktır.»

«Selanik'ten, Beşçmar kahvesinden gelen bir serker-de, bütün memlekete hâkimdi.»

«Türk, kendi vatanında, en âciz, en istinatsız bir kuvvetti. Selânikliler bile Türk'ü, İslâmiyet kisvesi altında iğfal ederlerdi.»

«Turanda yaşayanlar, Moskof saflarında harbedi-yorlardı; halbuki vatan, Anadolu'dan gelen, aç, perişan, ya-ılınayak, bedbaht babayiğitlerin üryan (çıplak) sineleriyle muhafaza ediliyordu.»

«Anadolu'nun en ücra köşelerinden gelen mebuslar, daha dillerini düzeltmeye vakit kalmadan, gelinlik kızları, yetişmiş oğulları içinde, İstanbul'un işvekâr kapatmaları peşinde....»

«Bir zamanlar İttihatçıların intihap arabaları peşin-de, ellerinde bayraklar, önlerinde zurnalar, kan ter içinde koşan halk, şimdi açlıktan ölüyordu.»

«Bizans bile sukutunun son günlerinde bu kadar te-fessüh etmemişti.»

«İttihat ve Terakki, orduda ekseriyeti kendisine âlet etmişti. Siyasî bir âlet olan ordunun, yüksek ve millî bir kıymeti olamayacağı tabîydi. Zabitanın mutasarrıflar, valiler, sefirler nasbedilmesi, cemiyete mensup zabitlerin arkadaşlarından evvel terfi etmeleri...»

«Babası bile kartında, rütbe ve memuriyet yerine, garip bir nam taşıyordu: Enver Paşa babası...»

«Levazım dairesi, Topal İsmail Hakkı'nın zamanında, resmî bir ihtikâr merkeziydi.»

«Harbi Umumî mebusları, içlerinden beş on zat müstesna olmak üzere, ihtikârı seriate tercih eden hocalar-dan, zorbalardan ve muhtekirlerden mürekkep...»

«İçlerinde öyleleri vardı ki, yataklarını banknotlarla döşüyorlar, karanlıkta sigaralarını aramak için banknot yakıyorlardı.»

«Halk, ekmek yerine, samanla, mısır unuyla karışık, amurdan beter bir mahlut yiyordu.»

548

«Herhangi bir hükümette ki, müsellâh kuvvet siyasi-

«Lekeli humma ve kolera da tacir mebuslar ve muh-tekirlerle teşriki mesaî (işbirliği) etmişti.
Zavallı halk, dışa-
549

rıdan düşman kurşunlarıyla, içeriden tacirleri ve mebusları vasıtasıyla öldürülüyordu.»

Yirminci Asırda Türke edilen sayısız zulmün dal-ları, muazzam bir ağaç halinde İttihat ve Terakki köküne bağlıdır. Herşey o kökten beslendi.

«Kalabalık ortasında, elinde askere giden oğlunun fesi, dükkân dükkân dolaşan üstü başı temiz hanımlar, şe. hit evlâtlarının esvaplarını satarak bir günlük nafakasını temine çalışan analar da vardı...»

«Trenler dolusu geçen askerin bazan uzaktan garip garip türküleri işitiliyor, bazan trenden kendilerini atarak kaçmak isteyen neferlerin parçalandıkları haber almıyor-du.»

«Hapishanelerde turnak sökenler, Talât'ın himaye-siyle vagon satanlar, halkın açlık ve sefaleti ortasında sa-bahlara kadar âhenkler, ziyafetler, iyş ve işretlerle safa sü-rüyorlardı.»

Tarihçi Ahmet-Refik'in İttihat ve Terakki ile Er-meni Taşnaksiyon komitelerini ve işlerini karşılaştırarak «İki Komite, İki Kıta»ismi altında yazdığı broşürden aldı-ğımız bu satırlar, baştanbaşa yara, kırık, ezik, yanık dolu bir vücuttan olsa olsa birkaç sivilce başıdır. İşi toplu ola-rak ifadelendirmek için çerçevelemek lâzımdır ki, İttihat ve Terakki bu milleti, cinnet, hıyanet, dalâlet, cehil, tak-lit, şakavet, harb, açlık, sefalet, hastalık ve tuz biber ola-rak Ermeni komitesi cellâtlarından bir (Enkizisyon) elin-de, on asırda bin «Haçlılar» saldırısının binde birini başa-ramayacağı bir gadre uğratmıştır. Bunlardan, doğrudan doğruya mevzuumuz içinde bulunan, İttihat ve Terakki sebepli Ermeni zulmünden çektiğimizi kısaca gösterecek olursak, öbürlerini hayâl edebilirsiniz. Yine İttihat ve Te-rakki sebepli «Ermeniye zulüm» bahsini de unutacak de-ğiliz.
550

ERMENİ ZULMÜ

Davranışın başı kendilerinde olduğu halde, Türk-lerden gördükleri zulme cevap vermek iddiasıyla, İttihat-çılardan değil de, onların leşini çıkarttığı milletten inti-kam almaya kalkan Ermeni komitecileri, sözde Türk ko-mitecilerine gerçek bir üstat ve talebe olduklarını ispat et-tiler. Hem onlara öğretiler, hem de onlardan öğrendiler ve tarihin en kanlı zulüm tablolarından birini çizmek sahtekârlığına (!) yükseldiler. Milletlerinin topyekûn bir kabahati yoktu; onların da başında (Taşnaksiyon) isimli bir «İttihatçı» zümresi vardı ve bütün kuvvetini Türkün zaafından alıyordu. Yoksa Türkün kuvvetli deminde Er-meni'den daha rahatı ve Türk'le kaynaşmış olanı mevcut değildi. Öyle ki:

Ak koyun meler gelir,

Dağları deler gelir,

Hakikâti yâr olsa,

Geceyi böler gelir.

Diye içlenen Erzurum dadaşı, güzel Ermeni kızı için;

Ya sen ol Müslüman âşık,

Ya ben olam Ermeni!

Sözünü ağzından kaçırarak ve böyle bir iman ve asriyet şaşkınlığına uğrayacak kadar kendisini kaybettiri-ci bir yakınlık duygusuna düştüğüne göre, iki millet ara-sındaki his rabitalarını tasarlayabiliriz. Dilber Ermeni kı-zını mutlaka Müslümanlığa davet etmesi gereken Müslü-man delikanlı bilmiyor mıydu ki, eski Ermeni Müslü-

man-Türk ile, kendisini yalnız kaynakta ayrı bilerek, ruhî renklerini paylaşmış vaziyetteydi. Türk, kendisinden daha asîl olduğu için, kuvvetli zamanında bu ahenk hiç bozulmamış, kuvvetini kaybedince de Ermeni, içindeki «İtti-hatçı» mizaçlar yüzünden arayı, en büyük düşmanlığa ka-dar açmıştı. İttihat ve Terakki'ye, Türkü içinden yemeyi öğreten dış tesir, Ermeniye de, başka ve zıt bir zaviyeden aynı şeyi belletmişti. Ve nihayet unutmayalım ki, birinin bu vatani kurtarmak, öbürünün batırmak dâvasından ol-dukları ilk hengâmede, Ermeni komitecisiyle «İttihat ve Terakki» bağılıları el ele vermişti. Şimdi:

«—Zalime yardım edene Allah, aynı zalimi musal-lat eder.»

Hâdisindeki hikmete uygun olarak, ikisinin de bir-birinden çekeceği vardı.

Böyle oldu ve onlar yüzünden her iki millet çekti. Ne olursa olsun, vesile ve sebep plânında İttihat ve Te-rakki'den başkası gösterilemez.

Şimdi Şark ve cenup şarkı Anadolusunu baştanba-şa kaplayan Ermeni zulmü sahasını, Erzurum ve civarı gi-bi en soylu Türk kanının pınarı başından seyredelim...

Aynı tarihçi Erzurum'da, 6 Mayıs 1918 tarihîyle

not tutuyor:

«Yangın yerindeyim... Türklerin bu tarihî ve fedakâr beldesi, âdeta bir harabe halinde... Sokaklar ve bi-nalar, camiler ve medreseler kamilen harap... Evler insan Maaşlarıyla dolu... Yanmış ve yıkılmış evlerin enkazı ayakla dürtüldüğü zaman, simsiyah kesilmiş, dişleri sırtmış insan kafalarına, çocuk başlarına, kol ve bacak, gövde ve ayak parçalarına tesadüf olunuyor.»

«Türk, bombayı bilmezdi. Türkiye'ye bombayı so-kan, hattâ Padişahlarının vücudunu ve sarayını bombayla ortadan kaldırmaya çalışan Ermeni komiteleriydi.»

«Bir Rus zabiti âmirine yolladığı raporda tahliye ha-reketini haber verirken şu satırları yazıyordu: —Katl-i âma mâni olmak için ne kadar uğraştımsa da muvaffak olamadım. Ermeniler 800 kişi telef etti. Şehir tahliye olundu.»

«Osmanlı ordusunun ilerlemesi, Ermenilerin ümit-sizliklerini, zulümlerinin şiddetini bir kat daha arttırıyor-du. Bu ümit büsbütün kırıldığı zaman, ermeni çeteleri okur (kuduz) birer canavar haline gelmişlerdi. Evleri yakı-yorlar, binaları yıkıyorlar, türbeleri parçalıyorlar, Türkleri kurşunla süngüyle al kanlar içinde yere seriyorlardı. Erzu-rum bu kanlı vahşetin en feci sahnesiydi.»

«Ermenilerin Erzurum'u tahliyesi o kadar feci ol-muştu ki, yüzlerce erkeği evlere doldurmuşlar, üzerlerine benzin dökerek diri diri yakmışlardı.»

«Evlerin yanmış direklerinden el'an boğucu bir du-man çıkıyor. Ellerimi sürdüğüm tuz çuvalları bile hâlâ sı-cak..»

«Bir sabah, ufak, sarışın, elâ gözlü bir kız karşıma geldi. Ekmek istiyordu.»

«İleride, bîtap adımlarıyla yürüyen anasına, babası-na, mekteplerden ve insanlardan mürekkep muhacirler ka-filesine doğru koşuyor, kolunu uzatmış, ekmeğini gösteri-yor, sevine sevine bağınyordu:

—Ekmek, ekmek!»

«Yollarda Rusların bıraktıkları erzak depoları, pek-simetler, sucuklar, balıklarla doluydu. Soğuk ovalarda aç-lıktan ölen bu halka bir lokma ekmek veren yoktu...»

553

552

«Etrafıma üşüştüler. Buruşmuş, katılaştı, toprak-laştı eller, yamalarının iplikleri rüzgârla uçuşan paçavra-lar arasından uzanıyor, her ağızdan mahcup ve müteessir bir ses işitiliyordu:

—Oğul! Bir lokma ekmek! Ayağını öpem, kölen olam!

İçlerinden en yaşlısı, mavi gözlerini müstemdâne (İmdat istercesine) kaldırdı:

—Bir türlü ölmez, oğul! Allah bu canı almır...»

«Dar kuyularına bakıldığı zaman, kerih bir koku, baş döndürücü bir tesirle kalbe baygınlık veriyor, kuyunun taşlarına yapışmış bedbaht Türklerin saçları ve elbise parçaları görülüyordu.»

—Azizim, bu gördüğünüz şehrin en temiz halidir. Bu sokaklar hep kadın, çoluk çocuk ölüleriyle doluydu. Kadınların memeleri, hattâ en mahrem uzuvları duvarlara çakılmıştı.

Şu telgraf tellerine, hep çocuk ciğerleri asılmıştı. Karınları deşilmiş, çıırçıplak kadın naaşları, geçeceğimiz yolun iki tarafına dizilmişti. Talihsiz milletimizin bu halini gördüğümüz zaman, âdeta tecennün edecek (çıldırarak) bir hale gelmiştik. Ermenileri tehcir edenleri (sürenleri) hiç şüphesiz biz yapmasak bile Avrupa tecziye edecektir. Fakat bakalım, medenî Avrupa, bu cinayetlerin de faillerini arayacak mı? Tarih böyle bir vahşet kaydetmemiştir. Hele bu felâketten kurtulan Erzurumlularla bir görüşünüz! İşiteceğiniz cinayetler tüylerinizi ürpertir.»

«Ermeni mezaliminden bahsettim ve sordum:

—Bu katilleri hep Rus zabıtları idare etmiş diyorlar!

Yüzbaşı kıpkırmızı kesildi. Ordusuna canilik lekesini sürdürmek istemeyen medenî bir insan tavrıyla elini salıladı:

—Niyet (Hayır)! Biz hiç karışmadık. Hep Ermeniler yaptı. Hattâ mâni olmak istedik. Bizim kaymakam bunların hepsini yazdı. Onun hatıralarını okuyunuz!

—Peki ordunuz zabıtları gittiği halde siz niçin kaldınız?

—Emir almadan istihkâmları bırakamazdık.»

«Bir zamanlar bu geniş sahralar üç tuğlu paşaların çadırlarıyla, atlılarıyla dolar, iç kaledeki saraylarda tahıl ve kös âvazesi ufukları çmlatırdı. Şimdi ovalar boş, kaleler harap, ocaklar sönmüş, boyunlar bükülmüştü. Ermeni zulmü Erzurum'da feci ve kanlı bir yangın harabesi bırakmıştı. Rus istilâsı, Ermeni fecayii yanında hiçti. Yanıma doğru bir zabıt ilerledi. Müteessir bir seda ile anlattı:

«Lala Mustafa Paşa Camii'ne gittim. Şadırvandan tatlı zembeklerle sular akıyordu. Şevket, azamet devrimi-zin bu nefis âbidesi, uğradığı tecavüzlerle mecruh, delik deşik duvarları, çinileri sökülmüş sütunlarıyla kalbe hüznü veriyordu. Etraf kamilen haraptı. Yangın yerlerinde siyah duvarlar, kararmış pencere boşlukları görülüyordu. Bir zamanlar bu tarihî beldede Osmanlılığın satvetiyle iftihar eden yiğitlerin son nesilleri, şimdi Moskofun çizmesi, Ermeni'nin baltasıyla telef edilmişler, kimi hendeklerde, kimi enkaz altında yatıyorlardı.»

Tarihçinin müşahedelerini rastgele fotoğraflar halinde yukarıya koyduk. Bu fotoğraflarda sanatlı bir göz bile yoktur. Fakat manzara o kadar çarpıcı ki, ondan bir çizgi zaptedebilen, herşeyi göstermiş denecek kadar usta sanılabilir. Şimdi bu fotoğrafları, Erzurum, Van, Maraş, Sivas dört köşesi içinde, her noktayı gösterici milyonlarca çerçeveye çıkaracak ve hepsini tek resimde toplayacak olursak, göreceğimiz şudur: Birbirinde örnek ve destek bulup da milleti İttihat ve Terakki'ye zaptettirdikten son-

554

555

ra , birbirini yemek bahanesiyle yine bu milleti yiyen iki cellâtlar komitesi.... Biri sadece canavarlığının ve kuyruğuna basılışının; öbürüyse ebediyen Türkün ve Türke ait hakların mahkûmu.. Onun içindir ki, Ermeni'nin de vebâlini İttihat ve Terakki'ye yüklemek lâzım...

ERMENİ'YE ZULÜMLER

Ermeni'nin ettiği, ona edilenden sonra... İlk, ilkin ilki, hazırlık, pusuda bekleyiş, fırsat kollayış Ermeni'den gelmiş olsa da, zulüm sahnesini evvelâ açan ve onu Türk milleti açıyor hissini veren İttihat ve Terakki ... Halbuki, nice Ermeni'yi evinde ve yorganının altında saklayıp «İt-tihatçı» satırından korumuş olandır ki, Türk... Ve eğer ben, Ermeni'nin ettiğini, Ermeni'ye edilenden evvel tab-lolaştırdımsa, tek sebep ona edileni mazur göstermek de-ğil, belki ucuz bir istismara getirilmekten uzak tutmak, yani Ermeniye:

—Bana ettiğini ben de ona ettim! Gibilerden bir kuvvet kaptırmamak... Zahir plânının açık şahitliği, Ermeni lehinde görünür ama, o da Türk milleti gibi bir cinayet komitesinin tasallutu altında-ki Ermeni, en mesut ve rahat deminde, âdil Türk Padişa-hını bombalamaya ve Türk hükümetini basmaya kalktığı-na göre, sonunda ettiği zulmü, başında kendisine edilen bir zulümle takas edebilmek iktidarında mıdır?

O, kendisine bir şey yapılmış olmasa da, yaptığını yapacaktı. Gidişi, tutumu, edası ve üslûbu buydu. Ermeni Babîâli'deki nazırları, sarrafları, tüccarları ve türlü iş ve teşebbüs adamlarıyla nüfuz ve refahının en tatlı demlerini yaşarken bile, başına veya kıçına kancayı geçirmiş olan öz komitesi yüzünden kendisini Firavun'un ehramlara taş taşıyıcı esirleri tarzında, ırzı, malı , canı ve her şeyi yö-

556

nünden Türkün zulüm pençesinde kıvranıyor sanmaktay-dı. Bu bakımdan, büyük niyeti ve onu iyice belirten bazı teşebbüsleriyle evvelden mahkûmdu; fakat bu mânevi bir mahkûmiyet olmalı ve tedbir plânında ona göre bir tecel-liye çatmalıydı. Ne çare ki, en büyük zulüm teşebbüsü, kendisinkinden evvel, Türke musallat komiteden geldi ve Ermeninin esasen hazır ve saklı iş plânı, «Kısasa kısas» şeklinde, zahirde doğru, bâtında yalan bir istismarcılıkla, kendisine sahte bir özür bulmanın kolaylığına erdi.

—Bana ettiğini ben de ona ettim!

Sözünü nasıl söyleyebilir ki, Ermeni; ona edileni Türk milleti yapmadı, «İttihat ve Terakki» yaptı; oysa et-tiğini Türk milletine etti.

Evvelce de belirttiğimiz gibi, (Taşnaksiyon)la kan kardeşi olan «İttihat ve Terakki»yi bir tarafa ayıracak olursak, her iki millet de mazlumdur; fakat zalimlik sıra-sında nasıl birinci «İttihat ve Terakki» ise, mazlumlukta da aynı sıfat Türk milletine aittir. Ermeni yalnız «İttihat ve Terakki»nin, biraz da kendi komitesinin mazlumuy-ken, Türk, üçünün birden mazlumu...

Yani:

Ermeniye edileni, Türk milleti yapmıyor, kendi İUSUSÎ kadrosuyla İttihat ve Terakki yapıyor.

Karşılığını, «İttihat ve Terakki» değil, Türk milleti Çekiyor.

Bunu da sadece (Taşnaksiyon) değil, ona uyan Er-leni milleti yapıyor.

Gerçek mâna bilançosu bundan ibarettir; ve bu va-riyetten Ermeniye zulüm bahsinde «İttihat ve Terakki» lesabına küçük bir özür payı bulunmak şöyle dursun, (Taşnaksiyon)a kadar olanca sorumluluk ve biricik suç (İttihat ve Terakki) üzerindedir.

İş yine durup dururken değil, Ermenilerin Van'da giriştikleri kıtal üzerine başlıyor. Öncülük yine Ermenide.

557

Fakat biz nasıl «İttihat ve Terakki Komitesi»nce açılan büyük zulüm sahnesini Ermeninin istismarına kapamak istiyorsak, bundan da Ermeniye edileni hafifletmek mânâsına bir fayda devşirmeye tenezzül etmiyoruz. Ölçü-lerimizi koyduk. Her iki taraf için de, birinin başında «İt-tihat ve Terakki» öbürünün de «Taşnaksiyon» bulduk-ça netice belliydi; hem Türk ve hem Ermeni, zulüm silin-dirisi altında ezilecekti. Facianın büyüğü de milletin büyü-ğüne düşecek. Hüküm şu:

Hepsinin, her şeyin, her cepheden hep birden suçunu «İttihat ve Terakki»ye bağlamadan; ve Ermeniye edil-en zulmü, ona bir hak ve itibar değil, «İttihat ve Terakki» adına zulüm ve zimmet kaydıyla ele almadan gerçeğe ulaşamaz. Onun içindir ki «yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan?» tarzında bir hesap fuhşuna düşmeksi-zin - çünkü her şey «İttihat ve Terakki»den - doğrudan doğruya Ermeniye edilen zulüm diye işe girişelim ve on-ların Şark sınırimızdaki şenaatlerine göz bile atmayalım ki, hakikat karşısında tavrımız soylu olsun.. Zira ne Er-meninin en sonra Türke yaptığı, daha evvel kendisine ya-pılmış şu veya bu hareketle; ne de İttihat ve Terakki'nin Ermeniye başta yaptığı, önceki herhangi bir faciaya özür kazanabilir. Evet; daima (Taşnaksiyon)un değneği ve Moskof kamçısı altında Van'a saldıran Ermenilerin zulmünü, bir-den bire; İstanbul, Bursa, Eskişehir, Afyon, Ankara, Kon-ya'dan başlayarak şarka doğru, bütün Anadolu Ermenileri ödemek mevkiinde kaldı. Bunların hepsi de, belki niyette ve bātında, zalim kardeşlerinden farksızdı; fakat insanoğ-lunun ömrü boyunca şahit olduğu hiçbir mezhep, kanun ve ölçü gösterilemezdi ki, herhangi bir husus, kadroya ait cinayeti, o kadro insanların topyekûn umumî cins kad-rosuna kadar şumullendirebilsin...

558

İsmine «Tehcir ve taktıl — Sürme ve öldürme» de-nilen öyle bir çığır açıldı ki, Ermeniye Türk, Türke Erme-ni karşılıklı ağlamaya başladı.

Eskişehir'de not tutan tarihçinin satırlarına eğile-lim:

«Fener yok, ziya yok, rehber yok, hiçbir şey yoktu. Kucağında çocukları, ağlayan kadınlar, perişan sakallarıyla cübbelerini toplayan, yükünü sırtlarına vuran papazlar, kan ter içinde eşyasını çıkarmaya uğraşan, hastalarını, kız-larını, çocuklarını taşıyan analar, fakir, zengin, aç, sefil bin-lerce aile, yük vagonlarından çıkmaya uğraşıyorlar; çocuk-larını, analarını, eşyalarını kaybetmemek için gecenin ka-ranlıkları içinde çırpınıyorlardı.»

«Zulüm kalplerinde o kadar derin meyusiyet, o dere-ce sarsılmaz bir adavet hasıl etmişti ki, en âciz, en biçare, en kimsesiz bir kadına bile yardım etmek istenilse, kaşlarını çatıyor, kindar nazarlarla yüzünüze bakıyor; metin kalbi, müteessir ruhuyla felâkete, açlığa, ölüme doğru bîperva gi-di-yordu.»

«Birkaç gün içinde Eskişehir istasyonunun civarı on-binden, yirmibinden ziyade aile ile dolmuştu. Trenle sevke-dilemeyen çoluk çocuk, kadın erkek, ayakları kanlar içinde, etraflarında birkaç fakir jandarma, karadan gelmişlerdi.»

«Eskişehir sokaklarında, istasyon meydanlarında ge-linlik genç kızların, göz nuru dökerek masum kalplerinde tatlı emeller besleyerek ördükleri dantelâlarını, ipekli yatak çarşaflarını, özene bezene yaptıkları gelinlik esvaplarını kollarına almışlar, kırmızı çarşafli kadınlara yok pahasına sattıkları, sokak sokak dolaştırdıkları görülüyordu.»

«Köylerinden verem döşeğinde yatan, ihtizar halinde

559

bulunan hastalar, alil ve mecnun, yarı belinden aşağı tut-mayan dilenciler bile çıkarılmıştı.»

« O sırada İstanbul mebusu Zehrap, Varteks ve di-ğer refikleri de İstanbul'dan sürülmüşler, Halebe gelmiş-ler... Zehrap, Cemal Paşanın huzuruna çıkmış, kendilerinin Diyarbekir divan-ı harbine gönderileceklerini, yana yakıla ağlaya sızlaya anlatmış... O kadar acı göz yaşları dökmüş ki, Cemal Paşa rikkate gelmiş... Kendilerini muhafaza ede-ceğini vâdetmiş.. İstanbul'a Dahiliye Nâzın Talât'a bir telg-raf çekmiş, bu mesele kapanıncaya kadar Zehrap ve arka-daşlarını ortadan kaybedeceğini, mesele yatışınca meydana çıkacağını söylemiş.. Talât razı olmamış..

Zehrap ve refikleri, müteessir ve dahun, bir arabay-la Diyarbekir'e doğru yola çıkmışlar... Nihayet yolda Çer-keş Ahmed'in çetesine rast gelmişler. Çerkeş Ahmet bu za-ıvalli mütefekkirleri birer hamlede perişan etmiş.»

Anadolu'nun hücre köylerine gönderiliyordu. Bir akşam dolu bir tren geldi. İstasyondan baktım; bütün tanıdığım ve bildiğim simaları: Diran Kelekyan, Pozant Keçyon, Tor-kumyan..»

"Hallaçyan Efendi yine Adada, müzeyyen köşkünde İttihatçılara ziyafet keşide ediyor. Ermeni mebusları yine Meclis-i Mebusan'da Talâtlara ve avanesine dalkavukluk etmekte devam ediyorlar." «En elim faciaların Bursa'da ve bilhassa Ankara'da ika edildiği söyleniyordu. Ankara'dan gelenler müteessirra-ne bir lisanla anlatıyorlardı. Evler abluka edilmiş, yüzlerce Ermeni aile arabalara doldurularak derelere dökülmüştü. Birçok kadınlar bu feci cinayetler karşısında tecennün etmişlerdi. Ermeni zenginlerinin evleri satın alınmış, takrir verilir verilmez paralar zorla, zulümle istirdat olunmuştu.»

«Çerkeş Ahmet'ten daha fazla malûmat almak isti-yordum:

—Peki bu Zehrap, 'filân ne oldular?

—A, duymadınız mı? Hepsini geberttim!

Sigarasının dumanlarını havaya doğru savurdu, sol eliyle bıyıklarını düzelterek sözüne devam etti: -Halep'ten çıkmışlardı.. Yolda rast geldik. Derhal arabalarını kuşattım. Gebereceklerini anladılar. Varteks dedi ki: Peki, Ahmed Bey, bize bunu yapıyorsunuz; fakat Araplara ne yapacaksınız? Sizden onlar da memnun değil-ler!.. O senin bileceğin iş değil, kerata dedim; ve bir mavzer kurşunuyla beynini patlattım. Sonra Zehrab'ı yakaladım, ayağımın altına aldım, koca bir taşla kafasını ezdim, gebe-rinceye kadar ezdim.

«Tren tren Ermeni mütefekirleri ve sanatkârları,

«İstasyon civarına, Porsuk sahillerine gittim. Hazin bir sonbahar, yaprakları döküyor, çiçekleri solduruyordu. Çarşı boyunda kaplıcaların taş binaları, kahraman Os-man'ı, genç Orhan'ın adalet ve şefkatine şahit, iki tarihi âbide gibi yükseliyordu. Ne feci bir tezaddı! Bir zamanlar Osman Gazi, burada yine bu Pazar yerinde, Bilecikli bir hristiyanın hakkını gasba çalışan Kermenyanlı bir Türk'ü tedip etmiş, hak ve adalete karşı muhabbetini ispat eylemiş-tir.»

Zavallı Türk! «İttihat ve Terakki»den, (Taşnaksi-yon)dan ve bizzat Ermeni'den çıktıklarından sonra, Er-meniye çektirilenden acı duymak ve haline bakıp ağla-mak ehliyet ve haysiyeti yine sana düşüyor! Düşmanları-nın sana çektirdiklerinden başka, onlara çektirilenlerden de çeken sensin! O kadar asilsin!

560

561

(XVII) ROMANOFLAR MUJİK VE BOLŞEVİK

Romanoflar soyundan gelen son Rus çarını ve aile-sini Bolşevikler öldürdü. Öldürdü ne kelime?.. Hasta ço-cuğundan, hizmetçisine ve sadık adamına kadar tek tek doğradı, yaktı ve küllerini havaya savurdu. Komünistlerin ilk büyük cinayeti ve tarihin en acıklı zulüm tabloların-dan bir tanesi..

Bu münasebetle, 1917 İhtilâli'ne kadar gelen Çar Rusya'sına bir şimşek gözü atalım:

Asya ve Avrupa arası müşterek fasıl çizgisi üzerin-de, mayası Doğu, aşısı Batı, garip bir millet...

Herşeye rağmen, yumurtada zar, demirde pas gibi, öz kütleyle nis-petle daima kışırda kalmaya mahkûm bir Avrupalılaşıma gayretinin vatani.. Yumurta ve demir, Rus köylüsüdür; meşhur adıyla (mujik); zar ve pas da , onun etrafındaki asalet sınıf ve ona bağlı okur yazarlar.. Büyük istiklâlli ve temel kurucu manâsıyla Rusya'da (Burjuvazi — Şehirli sınıfı) teşekkül edememiştir.

O zamanki ölçüye göre, asiller ve maiyetindekiler den ibaret şehirli 10-15 milyon insan emrinde, 100-120 milyon (mujik) ve benzerleri.. O devrin Fransa'sında (Burjuvazi) sınıfı, umumî nüfusa göre yüzde kırka doğru bir nispet belirtirken, Rusya'da asiller ve etrafındakiler ancak yüzde onluk bir kadro...

Demek esasta sınıf, iki: (Mujik) ve derebeyi...

Manzara da, bir; ciladan ileriye geçemeyen bir Av-rupalılık sıvası,..

Dikkat edecek olursak, bugünkü Rusya'yla, arada temel ölçü bakımından bir fark yok...

Sınıfları yine iki: Bir tarafta 200 milyona yakın pi-yon, öbür taraftaysa yine yüzde on nispetinde rejimin efe-leri ve maiyetlerindekiler...

Manzaraysa yine bir : Bu defa belki içeriye kadar işleyen, fakat Avrupalılıktan başka herşeye benzeyen vahşi ve sun'i bir renk.

O zamanın (Mujik) örneği, başını döndüren uçsuz bucaksız steplerde içini kabartıcı bir (Niçevo — Hiç) duygusunun tersinden şahlanması halinde kendisini zalim bir ruh haletine vermiş ve diline şu ölçüyü dolamıştı:

«—Tanrıya kadar; pek yüksek... Çar'a kadar, çok uzak...»

Ve bu ruh haletinin telkiniyledir ki, Çara (Küçük Baba)sıfatını kondurmuştu. Pek büyüğün küçüğü de ancak büyüğü küçültmek olacağına göre, anlayın (mujikte-ki ruh haletini ve tecrit, tenzih iktidarını!...

Bütün bunlardan sonra (mujik) tipinin hayatı, Vol-ga kıyılarında akıntıya karşı iki sahil boyunca Sal çek-mek; ve harplerde tükenmez bir insan seli gibi dalga dal-ga ilerleyip kırılanın yerini almaktan ibarettir diye sem-bolleştirilebilir. Nitekim Moskofu eski Türk'e soracak olursanız, şu cevabı alırsınız: Tek başına hiçbir şey değil!. fakat çokluk!...

Çekirgeler de böyle değil midir?

İki çapraz değneğin «düşünme ve sorma!» gibiler-den mânalaştırdığı haça ve onun gerisindeki Çara bu türlü inanan (mujik), gerçekte yalnız bir şeye inanır: Her şeyin onu ve aklını aştığına... Buna inanınca da, inanmayacağı şey kalmaz!

İşte 1917'de Bolşeviklik ve sonra fikrî ve hakiki ismiyle komünistlik hareketinin Rusya'da bulunduğu temel, (mujik)teki bu teslimiyet, kanaat ve atalet seciyesinden başka bir şey değildir.

Büyük Fransız içtimaiyatçısı Profesör (Bugle)nin bir konferansındaki şu haysiyetli teşhisi hiç unutamam:

—Nazariyeler âleminde komünizma, doğuşu, mu-hiti, iklimi, eşyası, dost ve düşman kutupları, dayandığı sınıf ve bu sınıfı üreten sınaî hayat bakımından Batının büyük çapta cihazlanmış ülkelerinde patlaması gerekir-ken, niçin Rusya gibi iptidaî bir sahada alev alabilmiş; ve nasıl, illetli bulunduğu bünyelerde değil de, tamamıyla alâkasız ve kayıtsız bir uzviyet üzerinde muvaffak olabil-miştir?

Suallerin suali budur; cevabı da şu:

Zira Proletarya sınıfının ıstırap belirttiği gelişmiş bünyelerde zehrin panzehiri de mevcut bulunuyor ve bün-ye yelkenlilerin safrası gibi, tekneyi devirecek kasırgaya karşı ihtiyat organizmasını da kendi içinde besliyordu. Komünizma, dışarıdan üç beş hamle ve heyecan adamı-nın elinde, ona en uzak bünyeye tatbik edilmiş ve sırf bünyenin habersizliği, muafiyetsizliği, panzehirsizliği, yüzündendir ki, birden bire muvaffak olmuştur. Öz hasta-sını yıkamayan mikrop yabancıyı ve sıhhatli sanılanı gö-türüvermiştir.

Bu teşhise, bir de (mujik) tipinin herşeye hazır, ra-zı, katlama ve kucak açıcı (mistik) seciyesini ekleyecek olursak, (mujik) ve bolşeviği çerçevelemiş bulunuruz: Bir

daire muhiti üzerinde birbirine en yakın iki noktanın te yoldan, aynı zamanda en uzak olması gibi bir münasabet Biri, garbın kendi içinde boğduğu zehirli rüzgârı yutun onu çılgin bir sarhoşluk içinde Rusya'ya üfleyen küçük bir zümre, öbürü de, kendisine meçhul rüzgâr altında si-nip teslim oluveren koca yığın...

O gün bugün, koca yığının eşya ve hâdiselere ba-kış zaviyesinde bir temel değişikliği yoktur. Böyle bir de-ğişiklik olsa, komünizma heykeli temelini kaybeder. Ki-mi korkunç, kimi büyük, kimi hiç, İvan'ların, Petro'ların, Nikola'ların yerini kimler aldı, biliyoruz. Hepsinini yerini rejim efeleri, Ortadoksluğunkini de (niçevo)...

Birinci Dünya Harbinin üçüncü yılı, komünizmaya istidatlı sanılan Rus müttefiklerini günden güne kuvvete, Rusya'yı da zaafa götüren devre... Almanya 7 ordusuyla Fransa'da sürüne sürüne gerilerken 1 ordusuyla Rusya'yı dize getirmiş; ve mahut zehirli rüzgâr sarhoşlarının rüya-da bile bulamayacakları zemini kendilerine hediye etmiş-tir. Açlık, sefalet, hastalık, karışıklık, başsızlık, aşırı bez-ginlik..

Feci Rus hezimetlerinden sonra kumandayı ele alan Çar, (Mohilef)teki Büyük Umumi Karargâh'da sure-ta askeri meselelerle uğraşırken, en büyük tehlike, sırtını verdiği gerilerde demleniyor. Fakat bu henüz açık bir Bolşevik davranışı değil.. İçine en büyük çapta amele sı-nıfını almış olsa da, umumî ve içtimaî mânâda halk bez-ginlik ve taşkınlığını ifade eden bir kabarış...

Bu kadarını Almanlar da bekliyordu. İşte, Alman ordularının büyük kafası (Lüdendorf)un «Harp Hatırala-rım» isimli eserinden bir cümle:

«—Ben her zaman Rusya'da, askeri yükümüzü ha-fifletecek bir ihtilâl gözledim; ve kendi kendisine oldu.»

(Ludendorf)un bu cümlesinde, Rus içtimaî sınıfları arasındaki tezat ve bağlantı zaafı,-Mr bedahet şivesiyle

tütmektedir. Rus köylüsü mahut (mujik) , aristokratı da malûm tip olmakta devam ettikçe, herhangi bir teşebbüs yerleşeceği iki omuz arası ve düşüreceği kafa noktasın-dan daima şanslı sayılabilir. Hâdise, 10 Mart 1917'de, İdare Merkezi'ndeki iş-çilerin grevi, bütün içtimaî hayat vasıtalarının felce uğra-ması ve halkın grup grup kafa kafaya vermesiyle başladı. Vaziyet ve nezaketi asla kavrayamayan, sebeplerine bağ-layamayan ve bu vesileyle pusuya yatanları göremeyen «Prototopof» Hükümeti de, mevzîî plânda isyanlara mah-sus, basit ve yarım tedbirlerden başka bir şey düşüneme-di.

Hayatî ve tarihte daima sarsak Hükümetlerin canı-na mal olan nihaî ân: Vaziyete bakacak ve imkânın varsa ya bütün kuvvetinle isyanın üzerine çullanacaksınız; yahut olanca politikanı gösterip aşağıdan alacak ve asla tepkiye geçmeyeceksin!

Çar'in ahmak Hükümeti böyle yapmadı. Halk kay-nayışını o âciz tabancasıyla bastırmaya kalkmak gibi gü-lünç bir tedbire başvurdu. Petrograd sokaklarına bir sürü ceset serildi ve böylelikle Hükümet, ayaklanışın itfaiyesi değil de, kundakçısı mevkiine geçti. Efsanevi çapta aptal-laşmış hükümet, belki küçük veya bir müddet gizlenmesi mümkün ateşi körüklemekte o kadar ileriye gitti ki, taşan ve kaynaşan halk yığınlarının üzerine asker sürmeye ka-dar vardı. Asker mi?

Asker topyekûn cephede... Merkezde sadece talim gören ve cephede kırılmaya hazırlanan ufak tefek birlik-ler var... Onlar da, mevsimlerdir türlü propagandaların te-siri altında; zaten gidecekleri yer de cephe, ölüm hattı... Böyle birlikleri halk yığınları üzerine sevk etmek «git de isyancılara katıl!» demekten başka ne olabilir?

Öyle oldu! Asker isyancılara katıldı ve 13 Mart'ta hemen bütün Petrograd ayaklananların eline geçti.

Bütün müesseseleriyle bir anda parçalanana, kısım kısım kopana ve selâhiyet organlarına ait her türlü nüfuzu-^{nu} kaybeden bir devlet...

Bu vaziyette (Duma) isimli millet mümessilleri he-^{yeti}, Hükümeti düşürmekten ve geçici bir hükümet kur-^{maktan} başka yol bulamadı; ve bütün bunlar; cephe-^{deki} Rus ordularının ve Çar'ın arkasında bir hamlede ve kendi kendisine oluverdi.

Bolşevik, herşeyi kapmak üzere pusudadır.

Nasıl; hâdiselerin akışı, tam da (mujik) ve ayrıca (Bolşevik) karakterine göre inkişaf etmiyor mu?

ÇAR VE AİLESİ

Romanofların sonuncusu İkinci Nikola... Gayet mahcup, az konuşan, son derece alçak gönüllü, daima «oldu-bitti»lere baş eğer ve bir liyakatsizliği gizler gibi bir tavır içinde... Güzel ve sakin bir yüz.. Açık bir alın, dürüst, samimi ve merhametli gözler.. Hafif bir sakal ve pala bıyıkların özendiği şehamet edasını, yüzünün tatlılığı yalanlıyor.

1894 yılında, veliahtken, Alman prenseslerinden, (Alis dö Hes)le evlenişini, babası üçüncü Aleksandr'ın ölümü takip etti. (Aleksandra Feodorovna) ismini alan yeni Çariçeye, Rus topraklarına ayak basar basmaz düşen iş, kayın babası eski Çar'ın tabutu arkasından, Karadeniz-B altık denizi boyunca gitmek oldu. Halk siyah tüller için-^{deki} «Güneş Işığı» lâkaplı bu harikulade güzel, sarışın Alman prensesine bakıp hükmünü verdi:

—Ne uğursuz kadın! Rusya'ya bir tabutla giriyor! Kimbilir daha ne felâketler getirecek?

Doğru!... 26 yaşında Rusya tahtına geçen İkinci Nikola, kendisinden dört yaş küçük imparatoriçeyle bera-

ber, iki yıl sonra Moskova'da, taç giyme töreninde, felâketin büyüğüne şahit oldu. İleridekilere nispetle pek hafif fakat ilkinden çok ağır.. Rusya'nın her tarafından töreni görmeye gelen köylüler, geceleyn (Hodinskaye) isimli bataklık bir arazide toplanmıştı. Burada kendilerine hediyeler dağıtılacaktı. Göklerin gergefini havaî fişekler örerken, birdenbire, taşkın kalabalık ve intizamsızlık yü-^{zünden} bir panik başladı, dalgalanan halk denizi artık ya-tıştıralamadı; ve tam 2000 kişi, bataklık toprakta (mujikle-^{rin} çizmeleri altında ezildi veya sıkışıklıktan boğuldu. Yine bütün Rusya'yı dolaşan mırıltı: —Bu kadın Rusya'ya belâ getiriyor! «Güneş ışığı» genç Çariçe, dünyaya, birbiri peşin-^{den} dört kız çocuğu getirdi: Olga, Tatyana, Mariya, Anastasiya... Etekleri belâ sürükleyen kadının erkek ço-^{cuğu} doğmuyordu. Meşhur tabiriyle «Bütün Rusların Çar-ı»na bir veliaht kazandıramıyor. Kederi büyük... O ka-^{dar} ki, birinci, ikinci, üçüncü derken, dördüncü çocuğun da kız olması, sarayda gizlenemez bir hayal kırıklığına yol açtı. Neredeyse (Anastasiya)nın yüzüne bile bakan ol-^{mayacaktı}.

Nihayet 1904 yılında, Rusya için yeni bir felâket olan Rus-Japon harbinin en hararetli deminde, Çariçe, âdeta bozgun müjdecisi halinde bir erkek çocuk doğurdu: Aleksî Nikolaviç... Sarayda ve bütün Rusyada saadet te-^{zahürleri}. .. Yere vurulup kırılan votka kadehleri, her hal-^{de} Petrogradın bütün pencerelerine cam olacak kadar... Fakat süreksiz neşe... 1905 Ocak ayında, kışlık saray önünde nümâyişçilerin kılıçtan geçirilmesi ve arkasından Rus-Japon Harbinin Çarlık hesabına ağır şartlı tasfiye-^{si}...

Dilini yutmuş, utangaç ve herşeye evvelden razı bir hal içindeki Çarla, dinini ve milliyetini değiştirmiş ol-^{masına} rağmen bir türlü Ruslara hoş görünemiyen Çariçe

hesabına bâzı saadetler bile felâketi daha derinleştirmek ve daha keskin belirtmek için geliyordu sanki.. Nitekim Rusların (Çariviç) dediği veliahtın vücudu, kısa zamanda, hiç vücuda gelmemesinden daha feci bir netice doğurdu. Çocuk şifa bulmaz soyundan hastalıklıydı. (Hemofili) de-nilen, hususî bir kan kaybı istidadı... Parmağı çizilse, burnu kanasa, bütün kanım kaybettirecek ve hastayı götü-recek kadar hassas bir illet... Irsî olan bu illet, yine «Gü-neş Işığı» Çariçe tarafından geliyor; ve ilâhi hikmete ba-kın ki, soyun yalnız erkek koluna geliyor; kızlara hiç do-kunmuyor. Çariçenin amcası, erkek kardeşi ve iki yeğeni bu hastalıktan ölmüştü. Böylece Çariçe Aleksandra Feo-dorovna, kendi familya kökünden gelme bu kurutucu ille-ti, Rusya Çarlık tahtının bunca özleyiş sonunda kazanılan biricik vârisine geçirmiş oluyordu. Bu uçsuz bucaksız ülkede kendisini yapayalnız hisseden, millete bir türlü sevimli görünemediğini bilen, öldürücü bir halk şüphesi altında kıvranan ve nihayet tek ümidi veliahtın da kendisinden bir ölüm bulaşığıyla mey-dana geldiğine şahit olan Çariçenin çilesi anlatılır gibi de-(Çariviç)in şifasız hastalığı meydana çıkar çıkmaz, Çariçe, güneş ışığını karartıcı bir ısırap hayatına girdi. Hâdiselerin itişiyile de, sonuna kadar bu hayattan dışarıya çıkamadı. Denilebilir ki, Çarı ve bütün kadrosuyla sarayı felce uğratan, memleket dertlerine hâkimiyetle eğilmekten alı-koyan (Rasputin) gibi bir tipin hululü yüzünden tam bir çürüyüş ve yıkılışa sürükleyen ilk saik, yine (Çariviç)in bu hastalığı yani Çariçe yolundan bulaşan dert olmuştur. Filmlere ve âdi macera romanlarına kadar geçen (Rasputin)i tanımayan yoktur. (Mujik) tipinin, papazlaş-mış, kendisine göre ruhî bir rejim içinden geçmiş, züppe şehirlilere tesir edici hale gelmiş, muhteris ve hilekar, 570

açıkgöz veya gözbağcı örneği... Şeytanlaşmış (mujik) ta-biri, mevzumuza en yakışanı. İşte «Bütün Rusyaların Çariçesi», ilim, akıl ve maddî imkân yolundan çocuğunu kurtarmaya çare bulun-madığını görünce, işi, aklınca manevî ve kutsî farzettiği sahaya döktü; ve bu sahanın temsilcisi diye kendisine tavsiye edilen (Rasputin)e el uzattı. Çariçe üzerinde derin bir nüfuz kaydettikten sonra, onu ve sarayın asîl ve dilber kadınlarını sönmek bilmez şehvet ve ihtirası etrafında halkaladığı destanlaştırılan (Rasputin), bu tarafile, sadece başıboş hayal ve böyle hayallerin simsarları tarafından şişirilmiş biri... Sarayın bir takım mânevi tesir meraklısı fakat bu tesirin hakikati-ni bilmez, ahmak kadınlarına nüfuz etmiş, onlar üzerinde bâzı emellerim yürütmüş ve neticede bu yüzden öldürül-müş olsa da, zavallı Çariçeye karşı ölüme mahkûm oğlu-nun kurtarıcısı sanılmaktan başka hiçbir rol sahibi de-ğil-dir. (Çariviç)in hastalığı yüzünden sarayda bütün eğlen-celeri paydos eden, hiçbir törene katılmayan, hiçbir mera-simde görünmeyen ve hayat hevesini topyekûn kaybeden Çariçe'de, (Rasputin)e, uydurulduğu tarzda âlet olmak imkân ve istidadı yoktur. Çariçe (Rasputin)e gösterdiği itibar ve itimattan neler doğabileceğini de hesap edemez haldeydi. Dikildiği noktayı buigulayan kurşunî gök gözlü, dar alınlı, yağlı ve uzun saçlı, bol sakallı bu adam, Çari-çenin huzuruna çıkar çıkmaz: —Dualarıma güven! Tesirime inan! Oğlun yaşaya-caktır! Demiş, ve ne gariptir ki, onun el attığı her defa kü-çük (Çariviç), geçirmekte olduğu (kriz)leri atlatmıştı. Artık varsa yoksa (Rasputin)... (Dostoyevski), «Karamazof Kardeşler» romanında, (Rasputin)in kökünü gösteren bir tipi anlatır. Bu, o za- 571

il*

manki Rusyada örnekleri pek seyrek olmayan (Starez) dir.

(Dostoyevski) bu tip için şöyle der : «— (Starez), ruhumuza girip bizi şahsiyet ve irade-mizden ayıran ve kendi şahsiyet ve iradesiyle dolduran adam...»

İşte böyle bir (Starez) olan (Rasputin), Çariçeye, oğlunun hayatım kendisiyle kaim göstermeyi başarinca, bilindiği gibi, Rusya'nın en felâketli devresinde, sarayı, bâzı saray kadınlarını ve hattâ bir takım hükümet adamlarını parmağında oynatıcı bir rol tutturdu; sessiz ve her şe-ye razı. Çar da, bu hale, arkasını dönmekten başka bir şey yapamadı.

Nihayet birer ateş deliği halindeki gözleriyle bu Si-biryalı (Starez)i iki asilzade ve bir mebus, tesirsiz kalan zehirli pastalardan sonra bir sürü kurşunla, güç belâ yere yıkabildiler ve (Neva) ırmağına attılar.

Bu hava içinde, Çar 46 (Çariviç) 10 yaşındayken Birinci Dünya Harbi.. Bütün cephelerde yalnız Doğu Türk sınırları müstesna, bizim için ne acı!.. Moskof hezi-meti. ..

«Allahü Ekber» dağından düşmana sürülen Türk ordusu, dağın öbür tarafına ancak birkaç manga halinde inebilmiş ve Moskoftan evvel soğuğa ve deliliğine kur-ban edilmiştir. Hasankale'de bir adamın kargalara patlat-tığı tüfek «Moskof geliyor!» çığılığıyla bütün birliklere si-rayet etmiş ve bütün bir hat, kendi kendisine ricate başla-mıştır. İşte Moskof zaferi, Moskofların o haline rağmen, böyle bir sevk ve idare altındaki orduya karşıdır. Her ba-kımdan felâket ve karışıklık içinde yüzen Rusyanın tek neşesi biz olduk; bize karşı kazanılmış sandıkları zafer-ler. ..

Telkin altında kalmak ve yabancı gözlerin gördüğü yollarda yürümekten başka rolü olmayan Çar, hasta oğ-

572

luyla beraber kendi Garp cephesinde ve kumandayı sözde eline almış bulunmakta... Bildirdiğimiz gibi, Fransızlar, Rusların dörtte biri mikyasındaki nüfuslarına rağmen Al-man ordularının % 87.50 'lik büyük ve seçkin kütesini durdururken -Hitleri şaşırta ve yendiren hesap- aynı or-duların % 12.50 derecesindeki ıskarta kısmına Rusya mağlûptur. Çariçe ve dört prenses, sırtlarında hemşire el-biseleri, hastahane hastahane dolaşmakta ve yaralıları iyi etmeye çalışmakta...

Komünistlerin habersiz öncüsü olarak malûm halk hareketi karakteriyle başlayan ayaklanma üzerine, Pet-rograda gitmek üzere hususî trenine atlayan Çar, hedefine 50 kilometre mesafede yolların kesilmiş olduğunu gördü ve bir generali vasıtasıyla uzaktan (Duma) meclisine baş-vurdu : Rusyada nizam ve huzuru iade etmek için Mecli-sin uygun göreceği her teklifi kabule hazırım! Cevap : Çok geç!

Komünistler geride ve pusuda, Rusyanın hezimetini pahasına bile olsa kendi rejimlerini kollarken, (Duma) millet temsilcileri, artık Çarsız bir idare ve zaferi gaye edinmiş bulunuyorlar.

Çara düşen yol, iki :

Ya tahtı bırakmak; yahut kendisine sadık, asker kuvvetlerle Petrograd üzerine yürümek...

Mizacı bakımından birinci yolu seçmekte bir ân bi-le tereddüt göstermeyen Çar, karşısında put gibi sükût edici ve hiçbir his belli etmeyici generaller önünde, taht-tan vazgeçme bildirisini yazdı, (Duma) tarafından kuru-lan geçici hükümetin murahhaslar heyeti de gelip Çardan bildiriyi aldılar; «—Biz, İkinci Nikola, Tanrının lütüfiyle bütün Rus-yalıların Çarı, Finlandiya Büyük Dukası, vesaire vesaire; sadık tebeamıza bildiririz ki...»

Filân ve falan!..

573

I

SARAYDA ZİNDAN

Sarayda, «Güneş Işığı» İmparatoriçe yapayalnız. Dört bucaktan silâh sesleri geliyor ve ne olup bittiğine dair, kesik ve boğuk lâflardan başka hiç bir haber alınmıyor. Petrograd yakınlarına kadar gelip ileriye geçemediği ve orada tahttan feragat ettiği bilinen Çardan başka bir bilgi yok.. Acaba nerede ve ne halde?.. Meçhul!.. İmparatoriçe Sarayın boşluğa ve meçhule bakan büyük pen-cerelerine koşup bulutlardan bir şeyler öğrenmeye çalışıyor; fakat hiç bir delâlet yok!.. Saray, herhangi bir tehlikeye karşı muhafız birlik-lerinin halkaladığı ve dört saf halinde tüfeklerini dışarıya, halk istikametine çevirdiği, içi boş ve lehimli bir kutu halinde... Ne içeriden dışarıya, ne de dışarıdan içeriye bir şey sızmaktadır. Yalnız tam bir ana baba gününü haber veren, uzak ve yakın, boğuk ve kesik tüfek sesleri... Çarıçe dört. şaşkın kızıyla, hasta ve dünyadan habersiz oğlu (Çariviç) arasında, her ân sararıp erimekte.. Birkaç gün içinde zayıflayıp çöktüğünü ve sapsarı kesildiğini görüp not edenler var...

Nihayet muvakkat Hükümet saraya bir general gönderdi ve Çarıçeye şunları bildirdi :

— Çar ve Çarıçe, Sarayda tutukluk halindedirler! Çar yarın gelecek ve hükümetin bu kararına uyacaktır! Çar ve Çarıçenin maiyet ve yakınlarından, tutuk olmadıkları için bu vaziyete katlanmak istemiyenler sarayı terke-debilir; isteyenler de kalır!

Bütün bunları ve bilhassa bundan sonraki mahrem sahfaları en emin ağız olarak kendisinden dinlediğimiz İsviçreli bir Fransızca öğretmeni vardır ki, 10 yıldan beri saraydadır ve evvelâ prenseslerin, sonra da (Çariviç)in okutulmaları ve yetiştirilmeleri işini üzerine almıştır. Saraydan derin bir güven ve sevgi toplamış olan bu adama,

Çarıçe, Muvakkat Hükümetten gelen bildiriye haber veriyor ve soruyor:

—Ayrılmak isterseniz tam zamanı... Ecnebi oldu-aunuz için size bir şey de yapamazlar.

Sefarethanenize sığınacaksınız!

Sadık öğretmen şu cevabı veriyor :

—Gidecek değilim, sizinle beraber kalacağım!

Çarıçe, bu ulvî hareket karşısında gözleri yaşlı, emir veriyor :

—O halde her şeyi (Aleksi)ye anlatınız! Her şeyi öğrensin! Ben de kızlara haber vereceğim!

İsviçreli öğretmen veliahtın dairesine giriyor ve söze başlıyor :

—İmparator yarın cepheden dönüyor. Bir daha da gitmeyecek.

Çocuğun saffetli gözleri, istifhamla dolu açılmakta:

—Niçin dönmüyor?

—Çünkü babanız artık Başkumandanlık makamında kalmak istemiyor!.

Çocuk mahzun, yere bakıyor. Umumî karargâh ve orada geçirdiği hayat onun için çok tatlı.

Öğretmen ilâve ediyor :

Babanız, İmparator, tahtta kalmak da istemiyor!

Bu defa çocuğun gözleri alabildiğine açık ve kaygılı :

—Nasıl?.. Niçin?..

—Çünkü o çok yorgun.. Son zamanlarda büyük zorluklarla çarpıştı ve kendisini örseledi!

—Evet, evet, annem bana dedi ki, buraya gelirken babanın trenini durdurmuşlar. Fakat her halde bunlar geçince yine İmparator olur!

Öğretmen hasta çocuğa, babasının tahttan çekildiğini, tahtı kardeşine bıraktığını, onun da kabul etmediğini

I

ve ortada olan veya olması beklenen bir Çar bulunmadığını anlatıyor. Kendi varisliği üzerinde hiçbir imanın olmayacağına inanmayan çocuğun cevabı :

—Mademki ortada bir imparator yok; ya Rusyayı kim idare edecek?

Çocuğun gözünde, (muşki)te de olduğu gibi, başka bir idare şekline ihtimal mevcut değil..

Aynı gün akşam üzeri, saat 16... Sarayın kapıları kapatılıyor ve muhafaza işini yeni hükümet üzerine alıyor. Artık saray, muhteşem bir zindan..

22 Mart sabahı, öğleye doğru, Çar refakatinde Saray Mareşali Prens (Dolgoruki) olduğu halde geldi. Çara sarayın zindan kapısını araladılar ve üstüne kapadılar.

Öğle yemeğinden sonra Çar, hasta oğlunun daire-sinde... İsviçreli öğretmen de orada... Çar her zamanki alçak gönüllü ve her şeyi peşin kabul etmiş hali içinde. Sadece yüzünde birkaç ıstırap çizgisi ve solgunluk. Bütün kayıplara rağmen birbirlerine kavuşmanın saadeti içinde-ler.. Batan bir gemide birbirini arayıp bulduktan sonra sarmaş dolaş olmuş felâketzedelere benziyorlar.

Artık Çar'a, her şeyden uzak, çocukluğuyla düşüp kalkmak, okumak, boş zamanının büsbütün boş anlarında da Prens (Dolgoruki) ile parkta gezinmek, hattâ bahçe işleriyle uğraşmaktan başka vazife kalmamıştır. Fakat Çar zindan halindeki sarayında da serbest değildir. Parkta dolaşım dilediğini yapması yavaş yavaş dar bir sâhaya inhisar ettirilmiş; ve (Napolyon)un (Sent Elen) adasında başına geldiği gibi, Çara, küçük bir bahçe çerçevesinden başka yer bırakılmamıştır.

Çar, her şeye «pe-ki!»; her şeye «başüstüne!» demek ve asla şikâyet tavrı göstermemek mizacında... Çariçe bir şezlonga uzanmış,

576

bütün gün düşünmekte. Eski «Güneş Işığı» şimdi yanık ve kırık bir madde parçası..

Sarayda bir rivayet, bütün çar ailesinin Finlandiya yolundan İngiltereye gönderileceği üzerinde...

Bütün gözler de birbirine ifşaya cesaret etmeksizin, bir kaç saat-lik bir otomobil yolundan ibaret bir mesafedeki Finlandiya sınırlarında. Ah, acaba şu Çar bir gözüpeklik gösterse de, kolayını bulup atlayıverse!.. Ne mümkün?.. Onun se-çiyesinde böyle hamlelere yer olmadığı bir tarafa; hayatın böyle bir kurtuluşa müsaadesi yoktur.

Mart (1917) ayının ortalarından Ağustos ortalarına kadar beş ay sarayda zindan hayatı yaşadılar. Bu beş aylık devrenin en çarpıcı renk ve çizgilerini, Fransızca öğretmenine ait not defterinden süzebiliriz. Birkaçını gösterelim :

1 Nisan (Pazar) - Sarayın kilisesinde papaz. Rus ordularının zaferine dua ederken Çar dizini yere koydu ve

herkes ona uydu.

3 Nisan (Salı) - Geçici hükümet reisi (Kerenski) bugün ilk defa olarak saraya geldi. Bütün odaları, nöbet yerlerini, muhafızları teftiş etti. Gitmeden Çar ve ailesi ile de bir salona kapanıp konuştu.

4 Nisan (Çarşamba) - Geçici hükümet reisinin Çar ve Çariçe ile şunları görüştüğünü veliahttan öğrenmiş bulunuyorum.

Bütün İmparator ailesini büyük bir salonda toplamış ve evvelâ kendisini takdim etmiş. Sonra herkesin elini ayrı sıkırmış... Çariçeye dönmüş :

—İngiltere Kraliçesi, düşük İmparatoriçe hakkında bizden bilgi istiyor!

Çariçe bu üslup ve edâ karşısında kıpkırmızı kesilmiş ve cevap vermiş :

—İyi ve sıhhatli olduğumu bildirebilirsiniz! Sadece eskiden olduğu gibi kalbimden ıstırabım var!

577

aft

—Ben, başladığım işi, sonuna kadar bütün enerjimi götürürüm! Huyum budur! Buraya kadar gelip her şeyi gözümle görmek istedim. Bu, sizin hayrınıza!

Sonra Çara dönüp rica veya emir :

—Sizinle hususî, başbaşa konuşmak isterim!

Bitişik salona geçiyorlar. Kerenksi önde, Çar arkasında. ..

Konuşmayı Çar şöyle anlatmış :

(Kerenski) ona demiş ki:

—Hakkınızdaki ölüm cezası kararını değiştirttim! Bilmiş olmanız lâzım!.. Çoğu, fikri kanaatlerinin mazlumu olan arkadaşlarım beni kırmadılar!

(Kerenski) Çara demek istiyor ki, ölümü hak etmiş olmasına rağmen, kendi öz mazlumlarının topluluğu, sırf onun rica ve gayretiye hayatını bağışlamışlardır.

Sonra devam etmiş :

—Yakında, ben işi tertipler tertiplemez, gideceksiniz! Ne zaman, nereye, nasıl?.. Ben de bilmiyorum henüz... Fakat yakında belli olur. Bu meseleyi kimseyle görüşmeyiniz!

Babasını, bir zamanların yirminci planında bir adamdan emir alır görmek (Çariviç)e pek dokundu. 8 Nisan (Pazar) - Çarı, karısından ayırdılar. Çarıyı yalnız yemeklerde görebilecek ve yanlarında bir su-bay bulunacak. Rusçadan başka dil de kullanılmayacak.

18 Nisan (Çarşamba) - Bahçeye her çıkışımızda süngülü askerler etrafımızı alıyor ve bizi adım adım takip ediyor.

1 Mayıs (Salı) - Rusya ilk defa olarak 1 Mayıs bayramını kutluyor. Uzaktan naralar, boru sesleri ve uğultular duyuyor, fakat hiç bir şey bilmiyoruz.

13 Mayıs (Pazar) - İki günden beri bahçeyi kazmak ve orada sebze yetiştirme işine başlamakla meşgulüz.

19 Mayıs (Cumartesi) - Çarın doğum günü... İmparator 49 yaşında.. Ayin ve tebrikler

24 Haziran (Pazar) - Bolşeviklerin Geçici Hükümetin İmparator ve ailesinin pek yakında nakletmeye karar verdiğini, fakat gidilecek yerin gizli tutulduğunu öğrendim. Hepimiz bu yerin Kırım olmasını diliyoruz.

11 Ağustos (Cumartesi) - Bize sıcak tutan elbiseler hazırlamamızı emrettiler.. Demek cenuba gönderilmiyoruz.

Büyük hayal inkisarı..

12 Ağustos (Pazar) - (Çariviç)in doğum günü.. 13 yaşına basıyor. Hareketimiz, yarın olarak tespit edildi. Muhafız Albay bana büyük bir gizlilik kaydıyla gideceğimiz yeri haber verdi: Sibirya'da (Tobolsk) şehri.

13 Ağustos (Pazartesi) - Bu akşam gece yarısında hareket edeceğiz. Ona göre hazırlıktayız. Sarayda her köşeye elv eda ziyareti. Gece... Saat 1... Hâlâ bir işaret yok. Hepimiz ayakta ve bavullar arasındayız. Nihayet sabahın 5 inde her şey tamam... Bir süvari birliğinin kordonu içinde otomobillerle gara gidiyoruz. Saat 6 yıl 10 dakika geç bizi götürecek tren garına yanaştı.

(XVIII)

İSTİKLÂL MAHKEMESİ MAHKÛMLARINDAN BİRKAÇI

Haziran 1926 ortalarında Cumhuriyet Hükümetinin neşrettiği resmî tebliğ :

«Reisicumhur Hazretlerinin seyahatleri esnasında İzmir'de tatbik olunmak üzere bir suikast tertip edildiği tezahür etmiştir. Mürettepler Hazretlerinin îzmire muva-salatlarından bir gün evvel tevkif edilmişler ve mevkıflar suikast teşebbüslerini itiraf etmişlerdir. Mesele İstiklâl Mahkemesine tevdi edilmiş ve Mahkeme Heyeti dâvayı yerinde takip ve rü'yet eylemek üzere İzmir'e hareket et-miştir.»

Bunun üzerine, bir tevkif fırtınasıdır kopuyor; ve teşebbüs sahipleri tamamiyle çerçevesiz bulduğu halde, kendileriyle uzaktan yakından alâkalı veya böyle bir teşebbüsten memnun farzedilen her şahsiyet, bu tevkif ağının içine düşürülüyor. Zamanın Başvekili İsmet paşa, bu vesileyle, takip ve tevkif projektörünün, hâdise sınırla-rı üzerinden kaydırılıp münasebet kabul etmez ufuklara kadar çevrilmesine taraftar değildir ve bâzı tevkifler kar-

581

şısında telâşa düşmüştür. Onun bu halini, son zamanların bir tarih broşüründen takip edelim :

«Başvekil İsmet Paşanın bu telâşının sebebi şuydu-

Paşa İstiklâl mahkemesinin işe el koyar koymaz yapmaya başladığı tevkifler sırasında, evvelce feshedilen Terakkiperver Fırkaya mansupturlar diye Kâzım Karabe-kir, Ali Fuat Cebesoy, Cafer Tayyar, Refet Paşaları da palas pandıras yakalatıp tevkif ettirişi karşısında bu kıy-metli silâh ve mücadele arkadaşlarının böyle menfur bir suikast işiyle alâkadar olmayacakları ve esasen ortada böyle bir kanaati verecek hiçbir delil bulunmayışını gözö-nüne alarak pürtelâş İzmir'e koşmuş ve İstiklâl Mahkeme-sinin bu hatasını tashih ederek nahak yere tevkif ettirdik-leri paşaları serbest bırakmasını istemişti. Esasen hepsi mebus olan bu paşaları teşriî masuniyetleri Meclisçe refe-dilmeden tevkif etmeye kanun da müsait değildi.

Fakat hiçkimsenin emrinde olmamak ve hiçbir ma-kama karşı mesuliyeti bulunmamak gibi müstesna bir mevkii ve selâhiyeti olan İstiklâl Mahkemesi, kuvvetine dayanarak İsmet Paşanın arzusunu yerine getirmemekle kalmamış, hattâ onu da tevkife kalkışmıştır.»

İstiklâl Mahkemesinin her cepheden mânâsını bu satırlar belirtmeye yeter.

Zamanın Meclis Reisi de vaziyeti tatlıya ve doğru-ya bağlamanın kolayını bulmuştu. İşte aynı broşürden sa-tırlar :

«Öte yandan Meclis Reisi Kâzım (Özalp) Paşa da teşriî masuniyetleri kaldırılmak lüzumu duyulmadan ka-nuna uymaz bir şekilde bir çok mebusların tevkifi yüzün-den doğan dedikodulara karşı fikirlerini aydınlatmak maksadıyla kendilerine müracaat eden gazetecilere, duru-mu şöyle izah etmişti :

—Evet... Mebusların teşrii masuniyetleri vardır. Teşkilâtı Esasiye Kanununun 17'nci maddesine nazaran

kendisine cürüm isnat olunan bir mebus maznunen istic-vap, muhakeme ve tevkif edilmezse de... Cınaî cürmü meşhut müstesnadır. Anlaşıldığına göre suikastçiler gö-rüşmüşler, düşünmüşler, tertibat yapmışlar, her türlü vası-taları hazırlayarak fiiliyata geçmişlerdir. Kendileri üzerle-rinde cinayet vasıtaları mevcut iken cürmü meşhut halin-de yakalanmışlardır. Artık bu vaziyet karşısında zîmedhal olan mebusların teşriî masuniyetlerinin Teşkilâtı Esasiye Kanununa göre, bahis mevzuu olamayacağı pek tabiidir. Hükümet, Teşkilâtı Esasiye Kanunundaki sarahatle tev-kifleri Büyük Millet Meclisine bildirmiştir. Şimdiki halde bence Meclisi içtimaa davete lüzum yoktur.»

Haydi, suçüstü vaziyetlerde bu kıyas doğru olsun; ya sadece şüphe, daha doğrusu şüpheyi yöneltme işin-de?..

Aynı broşür devam ediyor :

«Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Özalp Paşa, bu hükmünde hata ediyordu. Zira; Ne Kâzım Kara-bekir, ne de arkadaşları Ali Fuat, Refet, Cafer Tayyar Paşaların hattâ ne de öteki mebuslardan birçoğunun (sui-kastçilerle görüşmüş, tertibat yapmış ve her türlü vasıtaları hazırlayarak faaliyete geçmiş olduklarını) belirtecek hiçbir delil, şahit ve mesnet yoktu.» İzmir suikastiyle alâkalı olmayan, yalnız o bahane altında yakalanıp bin bir çileden sonra bir kısmı salıveril-miş, bir kısmı da tarihî büyük mazlumlar arasına katılmış örnekleri ele alan bu bahsimizde, hâdiseye ait teferruatı geçip, işi aslî örneklerimiz üzerinde kümeleyelim; ve ne kadar (objektif) kaldığımızı göstermek için aynı broşür-den kopye etmekte devam edelim. «Onlar da arka arkaya geliyorlardı. Son kafilé Gül-cemal vapuru ile İstanbuldan geldi. Yol boyunca gemide bile ihtilâttan menedilmiş bulunuyorlardı. İzmire çıkarılırlarken de çok ihtiyatlı hareket lüzumu duyulmuş olacak

582

583

I
l t
t I
il

ki, vapur öğleden sonra 2'ye 10 kala limanda demirlediği halde mevkuflar ancak karanlık bastıktan sonra saat 9'a doğru ve teker teker çıkarılıp her biri sıkı muhafaza altında ayrı bir otomobille yıldırım süratiyle Müdüriyete sevk edilip yine ayrı ayrı odalara konulmuşlardı.

Bu son kafilenin başında İttihat ve Terakkinin meşhur ve kıymetli Maliye Nâzın Cavit bey vardı. Kısa fasılalarla gelen öteki otomobillerde sıra ile Sivas Mebusu Halis Turgut, Erzincan Mebusu Sabit, eski Maarif Ve-killlerinden Necati, Ergani Mebusu Sabit, Erzurum Mebusu Münir Hüsrev, Ardahan Mebusu Hilmi Beylerle Kâzım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Cafer Tayyar, Rüştü ve Refet Paşalar çıktı.

Daha evvel gelenler arasında da eski Erzurum Mebusu Hüseyin Avnî, Trabzon Mebusu eski Adliye Vekil-lerinden Hafız Mehmet, Ordu Mebusu Faik, Saruhan Mebusu Abidin, Eskişehir Mebusu Arif, İstanbul Mebusu İsmail Canbolat ve Şükrü, Mersin Mebusu Çolak Selâhattin, Amasya Mebusu Bekir Sami, Emekli Baytar albayı Rasim Beylerle, yine eski Mersin Mebusu Cemal Paşa, birkaç da isimleri bilinmeyen meçhul kimseler de bulunuyordu. Yâni kısacası epey evvel ortadan kaldırılmış olan muhalif Terakkiperer Fırkası büyüklerinin hemen hemen hepsi yakalanmış, tevkif edilmişlerdi.

Yalnız Dr. Adnan Adıvar ile eski Başvekil (Hami-diye Kahramanı) Rauf (Orbay) Bey, o esnada Avrupada bulduklarından ele geçirilememişlerdi. Bir de yine Terakkiperer Fırkasına mensup olduğu halde Kastamonu Mebusu, Yunan Ordusu Başkumandanı (Trikopis)i esir eden Beşinci Kafkas Fırkası Kumandanı rahmetli Halit Bey, İstiklâl Mahkemesinin gafleti eseri olarak yakayı kurtarabilmişti.»

26 Haziran 1926 Cumartesi günü öğleden sonra, İzmir Millî Kütüphanesi büyük salonunda İstiklâl Mahke-

mesi Heyeti; karşısında ve süngülü jandarmalar kordonu içinde Sanıklar ve büyük bir halk kalabalığı...

Müdde-i Umumî Necip Ali'nin ithamnamesinden, bahsimiz içindekilere ait, ukteli ve Türkçesi bozuk parçalar:

«— Türkiye umumî efkârından aldığı feyz ve il-ham ile... ifade ettiği saha dahilinde memleketin içtimaî, iktisadî ve medeni inkişafına, mesâî sarfetmekten bir ân geri durmayan Cumhuriyet ve İnkılâp hükümetiyle de-mokراسi idaresi usulünün hâkim olduğu her memlekette istimal edilen siyasî ve medenî mücadele daima mümkün ve hiçbir kanunî kayd ile kapalı değil iken, isimleri aşağı-da zikrolunan şahıslar menfur ve karanlık bir ruh taşıyan zümreden aldıkları telkin dairesinde cihan tarihinde vücu-da getirdikleri çok iğrenç ve kanlı, dolayısıyla daima câniyane teşebbüsler ile hükümeti yıkmak ve menfur ga-yelerine vâsıl olmak için...

«— Suîkast cürmünün takriben bir seneden beri tertip ve hazırlanmasında methal ve ortaklıkları ve icra-sından da malûmatları bulunduğu anlaşılmalı beraber, suikastin akîm kalması ve İzmit Mebusu Şükrü Beyin tevkif edilmesi üzerine isimleri aşağıda belirtilen kimse-lerden bazılarının vaziyeti tetkik üzere Refet Paşa-nın evinde ve daha sonra Beyoğlundaki toplanmaları gibi deliller ve nihayet mahkememizde tecelli etmiş olan haki-katler ile de sabit olmuştur. Bu sebeple cürmün başlangı-cını hazırlayarak Avrupaya gitmiş olan Rauf, Dr.Adnan ve eski İzmir Valisi Rahmi Beylerin gıyaben, Bekir Sami, Halit Kâmil, Feridun Fikri, Çolak Selâhattin, Hüseyin Avni, Mersin Mebusu Besim, Erzurum Mebusu Necati, Hafız Mehmet, Kara Vasıf Beyler, Mersinli Cemal Paşa-nın muhakemelerinin icrası.»

Sözü, bahsettiğimiz broşüre bırakalım : «Mahkeme Heyeti de bu isteği uyarak evvelâ eski

584

585

Hariciye Vekili ve Millî Mücadelenin ilk mücahitlerinden Bekir Sami Beyi sorguya çekti ise de boşuna yoruldu.

Bekir Sami Bey, suikast teşebbüslerinden haberdar değildi. Mahkeme Reisinin, mutlaka diş dokunur bir şeyler söyletmek maksadıyla birbiri arkasından sorduğu birbirinden mânâsız suallerden bîzar olan Bekir Sami Bey, nihayet hüznü dolu bir sesle âdetâ feryat etti:

— Altmış iki yaşında bir ihtiyarım. Bundan sonra benim için ihtilâl yok, itidal var. Bugüne kadar vatanıma, milletime namusumla hizmet ettim. Rica ederim haysiye-tim, şerefim ve namusumla oynamayın! Çetecilik, komi-tacılık benden uzaktır. Bütün mukaddesatım üzerine ye-min ederim ki, hiçbir şebeke ile zerre kadar alâkam yok-tur.

Dinleyiciler, bu feryat karşısında sarsılmışlar, göz yaşlarını güç zaptetmişlerdi.

Söz yine Müdde-i Umumîde... Mantığa dikkat: «—Esas vakadan Ali Fuat Paşa ile diğer zevatın derece derece malûmatı vardır. Vaka çok ehemmiyeti ha-izdir. Fırka ve parlâmerito hayatı yaşayan herkes bilir ki, böyle suikast dedikoduları derhal duyulur. Böyle bir me-sele olur da Kâzım Karabekir Paşanın bilmemesi imkânı olur mu? Refet Paşa da keza... Biliyor, Rauf Bey de bili-yor, Ali Fuat, Cafer Tayyar Paşalar da biliyorlardı. Vicdanî kanaatime göre sureti katiyede, hepsi vakadan haberdardılar.

«—İsmail Canbolat, Kara Kemal, fırka içinde Şük-rü Beyle birlikte en faal, en mühim âzasıdır. Cavit beyin evindeki toplantıda mebusluğu fark edilmiştir. Memleket-te yapılması tasavvur edilen suikast hâdiselerinde Canbo-lat Beyi, Şükrü Beyden ayırmak imkân ve ihtimali yok-tur. Bu sebeple Canbolat Beyi de, aynı suretle vaka ile, alâka ve temasının kuvvetli şahıslarından olmakla itham ediyorum. Rauf ve Doktor Adnan Beylere gelince; tesbit

586

edilen vaziyetlerine göre, cürmü hadisede alâkaları oldu-ğu muhakkaktır. Kendilerine tebligat yapıldığı halde Av-rupa'dan gelmemişlerdir. Avdetlerinde tekrar muhakeme-leri yapılmak üzere bunları da aynı şekilde itham ediyorum.»

Mevzuumuz, sonunda kurtulan mâsum-mazlumlar değil mazlumluluğu ölüm şerbetine kadar tadmış masumlar —bilhassa Cavit, İsmail Canbolat, Doktor Nâzım— oldu-ğu için, hâdise, mahkeme, açık ve kapalı saikler hakkında şu kısa skeçle yetiniyorum. Mazlumlara isim isim girme-den, bu umumî kısmı, doğrudan doğruya genç subayların mahkeme huzurundaki nümayişleri sayesinde kurtulan paşalardan Kâzım Karabekir'in şu sözüyle mühürleyelim: «Evet... Bir suikast teşebbüsü vardı. Fakat benim gibi evinin ekmeğini fırından alıp koltuğunun altında ge-tiren ve köşesine çekilerek memleketin refah ve saadetini dilemekten başka bir düşünce ve emeli kalmayanların de-ğil, asıl bize o müthiş isnadı yapanların suikasti vardı.»

CAVİT BEY

Mahut komitenin meşhur Maliye Nâzım Cavit Bey, İstiklâl Mahkemesi huzurunda... Salon tıklım tıklım do-lu... Cavit Bey, salona alınınca, hüznü gözlerle dinleyi-ciler arasındaki tanıdıklarına bakıyor ama, kimseden ta-nınmış olmak işaretini alamıyor.

Mahkeme heyeti, gayet azametli olmasına dikkat ettiği bir yürüyüşle içeriye giriyor ve kürsüye geçiyor. Başlangıçta Cavit Beyin siyasî ve hususî hayatına ait bir sürü soru ve cevap... Nihayet soru, İttihatçıların, Lozan Konferansı sırasında Cavit Beyin evinde yaptıkları bir toplantıya geliyor. Bütün şüphe merkezi bu... Mademki toplandılar, Cumhuriyet Hükümetini devirecekler...

587

Reis aynen soruyor :

«—O sene, İstanbul'daki evinizde yapılan toplantı-ları soruyorum! Anlatınız!"

Cavit Bey, kısık ve boğuk bir sesle anlatmaya baş-lıyor : (Aynen)

«—Birinci Lozan Konferansından sonra idi. Kara Kemal Bey İzmir'e gitmiş, Mustafa Kemal Paşa ile gö-rüşmüş... Biz de konferanstan avdet etmiştik. Kara Ke-mal Bey, İzmir'te Mustafa Kemal Paşa ile neler görüştü-ğünü bana anlattı. Paşa Hazretleri, İttihat ve Terakki ar-kadaşlarının ne yapacaklarını sormuş, o da, bu hususta bir şey söylemeyeceğini, ancak kendi şahsı hakkında hareket edebileceğini, arkadaşları hakkında birşey söylemek için, onlarla görüşmesi lâzım geldiğini ve ancak o zaman bir cevap verebileceğini söylemiş... Yâni, ben arkadaşlar na-mına, söz söylemeye selâhiyetli değilim, onlarla görüşe-yim, sonra size haber veririm, demiş...»

—Sonra?

—Bunun üzerine sırf Gazi Paşanın arzusunun yerine getirilerek bekledikleri cevabı verebilmek için fikirlerini almak üzere Kara Kemal'Bey eski arkadaşlarını davet et-ti. Bu arada Dr. Nâzım ve Rahmi Beyler de İzmir'den davet edildiler.

—Nerede toplandılar?

—Bendehanedede...

Reis tepiniyor;

—Tebliğ edelim! Nasıl toplandınız, kimler vardı? Kaç içtima yaptınız? Neler konuştunuz? Bir bir anlatı-nız!»

Cavit Bey, toplantıya esas olan «basit»leri, basit basit anlatıyor, fakat bir türlü kanaat hissi veremiyor. O toplantıda mutlaka, yeni bir icat, meselâ atom bombası üzerinde konuşulmuştur.

Cavit Beyin sesi ağlamaklı:(Aynen)

588

«—Arz ettiğim gibi, Kemal Bey İzmir'e gitmiş, Gazi Paşa Hazretleriyle görüşmüştü. Evvelâ bu mesele konuşuldu. Burada intibahata iştirak edilip edilmemesi işi bahis mevzu oldu. Neticede bir İttihatçı zümresi halinde Gazi Paşaya mâruzâtta bulunulması doğru olmayacağı düşünöldü. Millî Mücadelenin başında bulunan büyük şahsiyetin arzularına muvafakat ve hizmetinde bulunmak kararı verildi. Yine Kemal Bey, bunu Gazi Paşaya arze-decekti. Bunlardan arzu ettikleriniz emrinize müheyyadır, diyecekti.»

—Başka ne görüştünüz?

—Program işini.»

İşte bütün mesele bu programda... İttihat ve Terakkinin yeni bir parti halinde canlandırılması fikrinden başka bir şey olmayan bu program, Mahkeme Heyetince bir suikast projesidir.

Reis programın birinci maddesinden başlayarak, tek tek gizli mânalar arıyor : (Aynen)

«—Teşkilâtı Esasiye Kanunundan haberiniz yok muydu? O kanun varken, bu nedir? İttihat ve Terakkinin radikal bir fırka olması esasını kabul etmişsiniz. Halbuki eskiden radikal değildi. Bu değişikliğe neden lüzum gör-dünüz?

—Zaman değişmişti... Hatalar anlaşılmış, daha iyi ve memleket ihtiyacına uygun esaslar üzerine program tanzimi düşünülmüştü.

—Ya bu madde? (Hâkimiyet ve saltanat münhasıran milletindir.) Bu formülü kim yaptı?

—Hepimiz...

—(Münhasıran)dan maksudunuz?

—Hiçbir maksudımız yoktu. Daha ziyade mutlakıyet vermek istiyorduk.

—Yok!.. Hükümdarlık ve Riyaseticumhuru milletin manevî şahsına vermek istiyordunuz!

589

—Hayır, milletinkini millete, hükümdarlığınkini hükümdara vermek idi...

—(Tevâzün-ü Kuva) dan maksudunuz neydi?

—Bir devlet reisi, bir ayan ve meb'usan meclisleri teşkili... Meb'usların da rey-i âtn ile seçilmesi vesaire... Malûm şeyler...

—Bu maddede : (Seçimden sonra bir meclis-i mü-essisan toplayıp Kanun-u Esasi yapılmalıdır...) diyorsunuz! İzah ediniz!

—Elbette... Yeni bir bina kuruluyordu. Ayan ve mebustan mürekkep bir meclis de yeni binanın temelini atacak, şeklini tesbit edecekti.

—Demek, o zaman meriyette olan Teşkilâtı Esasiye Kanununu kabul etmiyordunuz?

—Hayır efendim!.. Yalnız tâdii esnasında dikkat nazarına alınacak noktaları tâyin içindi.

—Beşinci maddede, (Hükümet merkezi İstanbul'da olmalıdır) diyorsunuz, bunun sebebi.

—Birçok kimseler o fikirde idi. Ben de öyle düşünüyordum. Çünkü İstanbul öteden beri hükümet merkezi-dir... Bütün münevverler orada toplanmıştır. Her bakımdan daha elverişliydi. Daha iyi memurlar bulunabilirdi. Devlet mekanizması daha iyi işlerdi.

—Ya emniyet bakımından?.. İstanbul'un coğrafî durumunu hiç düşündünüz mü? Deniz kenarı, apaçık, her taarruza müsait bir şehirdir... Bu zamanda merkez olur mu? Belki de bir tehlike ânında kolaylıkla kaçmayı düşünüyordunuz!.. Hem bakın, henüz sulh olmamış, müzakereler devam ediyor. İlerisi meçhul!.. Böyle bir zamanda siz, hükümet merkezi neresi olsun diye vakit geçiriyorsunuz!..

—Bunlar şumulî hatalardır. Sulh oluyordu. Sulhtan sonrasını düşünmek faydasız sayılmazdı. Nihayet, memleket dâvası... Düşünmekte ne mahzur olabilir?

Devlet Reisine suikast teşebbüsüyle bu sual ve cevap zincirinin ne alâkası olabileceğinin üzerinde durmayı lüzumsuz sayıyoruz. Eğer bu toplantının gizli cephesini bulmaktaysa dâva, bunları geçip hemen orayı deşmeye bakmak icap etmez mi? Fakat deşilecek birşey olmadığı için, Reis boyuna bunlar üzerinde durmakta, böylece zaafını ve bir bahane peşinde koştuğunu belli etmekten kaygı duymamaktadır. Bu türlü sual ve cevaplar gide gele asıl itham noktası ortadan kayboluyor ve nihayet söz savcıya geçiyor :

(Aynen)

«—Cavit beyin ifadelerinden bir şey anlamadım. Diyorlar ki : Biz orada seçimler etrafında görüştük ve bu program, siyasi fikirlerimizin zübdesi olarak Gazi Paşaya arzedilmek üzere yazıldı. Birinci maddeyi okursak görürüz ki, kurulacak bir fırkaya esas olmak üzere değil, çoktan kurulmuş bir fırkanın umdesini ifade etmektedir. (İstanbul sularında düşman donanması varken biz Gazi Paşaya karşı cephe alamazdık) diyen Cavit Beyin, görülüyor ki, ifadelerinde samimiyet yoktur. Çünkü o vakit Gazi Paşa Hazretlerinin, umdeleri neşredilmişti. Bundaki esas, milletin

bütün kuvvetlerini Mecliste topluyordu. Cavıt Beyle arkadaşlarının fikirleri ise berakistir. O taraf, hükümet merkezi Ankara olacaktır, derken bu taraf İstanbul olmalıdır, diyor. Kanaatim şudur ki: Bu toplantı, 10-15 kişiden ibaret bulunmasına rağmen, bir kongredir.»

Cavit bey atılıyor :

—Bu bir kelime meselesidir!

Reis soruyor :

—Peki, öyleyse nedir?

—Yâni bir komite içtimai!!!"

—Hayır üç, beş kişinin arkadaşça içtimai...

Bu karşılıktan sonra Reisin dediklerine bakınız:

(Aynen)

590

591

«;—Bugünkü suikast meselesi olmasaydı, bu sözle rinizi kabul edebilirdik, Cavit Bey! Fakat bu içtimadan sonra mütemadiyen gizli çalışılmıştır!»

Cavit Beyin çılgığı:

«—Hayır efendim. Böyle bir şey olmamıştır! Kati-yen!..»

Bir iki sual cevap; ve yine Reisin keşfettiği muaz-zam bir hüccet: (Aynen)

«—Daha hakikate doğru gelmiyorsunuz Cavit Bey! Hüseyin Cavit Beyin makalesinden 5-6 gün evvel Gazi Paşanın umdeleri ilân olunmuştu. Bunların umdele-re karşı yazılmış olduğunu kabul etmez misiniz?

—Reis Beyefendi, hangisinin daha evvel yazıldığı-nı nereden bilebiliriz?

—Sizin evdeki toplantılardan başka Kara Kemal'in yazıhanesinde toplantı yapıldı mı?

— Ben başka bir toplantı bilmiyorum.

—Peki... Neden sizin evde toplanılıyor?

—Daha rahat, daha sakin...

—Yâni gizlice bir komite...

—Ne münesebet... Herkesin gözü önündeki bir ev...

—İddianız veçhile, bu toplantı neticesinde alınan kararları Kemal Bey, Gazi Paşaya söylemiş midir?

—Sulhten sonra idi. Kemal'e sordum, o da : (Gazi Paşaya arz ettim. Şimdilik dursun. Artık lüzum kalmadı, cevabını verdi) dedi.

—Terakkiperver Fırka kurulacağı hakkında Rauf Bey size bir şey söyledi mi?

—Hayır... Hiçbir şey söylemedi.

—Neden icap etmiş bu muhalif fırkayı yapmak?

—Ya arkadaşlar geçinememişler, yahut ayrı pren-sipler takibine başlamışlar. Başka ne olabilir. Hem ben ne bilirim?»

Daima bu minval üzere devam eden bir sürü «Reis sordu, sanık dedi»...

Nihayet Reis : Aynen)

«—Cavit Bey, şunu iyi bilin ki, İstiklâl Mahkemesi şahsî kanaatine göre hüküm verir! Sizin bu ifadeleriniz bizi ikna etmemiştir. Kara Kemal gibi bir şahısla her gün görüşürsünüz de, neler yaptığınızdan nasıl haberdar bulun-mazsınız?

—Bilmiyorum... İnsan her sık görüştüğü kimsenin her yaptığından haberdar olabilir mi?

—Şükrü'nün suikast teşebbüsünü nasıl karşıladınız?»

— Suret-i katiyede fena, meş'um!..

—Pekâlâ... Şükri Bey böyle bir teşebbüse tek ba-şına, yalnız nasıl atılabilir?

—Ben ne bileyim! Böyle şeylere aklım ermez. Belki arkadaşları vardı.

—Merak etmeyin, onların hepsi bulundu, siz de buraya geldiniz!»

Reis, suikastle alâkalı birinin başka birine yazdığı bir mektubu ele alıyor ve Cavit Beye soruyor :

«-Bu mektup, Ediple temasta bulunduğunuzu an-latmaz mı?»

Cavit Beyin cevabı gerçekten hazindir.

«—Anlamıyorum, Reis beyefendi! Rahmi Beyin yazmış olduğu bir mektup benim, adımı bile şimdi işitti-ğim bir insanla temasımı nasıl gösterir?»

Bütün bunları zabıtlardan ve o zamanki gazete ya-ynlarından toplamış olarak veren, bahsettiğimiz broşür. Cavit Beyin sorgu safhasını böyle çerçeveledikten sonra şu hükmü vermekte :

«Görüldüğü gibi Mahkeme Reisi, Cavit Beyi, bil-hassa evinde yaptığı toplantılarda yazılan program mese-lesinden sorumlu saymaktadır. Yâni her vatandaşın,

592

593

Teşkilâtı Esasiye Kanunu gereğince sarih hakkı olan işle-ri yapmak... Suçu!..»

MÜDAFAA - KARAR - SEHPA SON SÖZ

Cavit Bey hakkındaki itham sadece suikast hâdisesinden ibaret olmak lâzım gelirken, onun etrafında birer (garnitür) olarak neler ve neler?..

Evvelâ şu :

—Dünya Harbine Türkiye'nin katılışından sorum-lusun!

Cevabı:

—Harp mesuliyetinden bana isabet edebilecek hiç-bir vicdanî hisse yoktur!

Cavit Bey, bu ilk gerçek ve samimi ifadeden sonra İttihat ve Terakki ütopyası üzerindeki görüşünü ve payımı çok güzel ifadelendirir. O, pek açıkgöz bir dönme sıfatıyla elbetteki İttihatçı cinnetinden uzak olacaktı. Fakat taşı-dığı kan bakımından bizzat İttihat ve Terakkiden ve onu yıkmaya memur ettikleri manevî müesseselerden mesul-dü. Bunu da kendisine soran yoktu. Cavit, kendisine yö-neltilem ithama karşı masumdu.

Müdafaası:

«—Hâkim efendiler! Harp yapanlara, (Mısır'ı ala-cağız!) diyenlere. (Bizim, biri Adana, diğeri Irak gibi iki Mısırımız vardır!) dedim. (Kafkasya'yı istilâ edeceğiz!) diyenlere, (Toprak almakla ne kazanacaksınız?) dedim. Türk mefkuresinin en büyük müdellerinden biri olan Ziya Gökalp'ın hazır bulunduğu bir mecliste harbi istemedi-ğim söylendiği zaman (Bu memleketin muhtaç olduğu toprak değil, insandır!) dedim. (Bu kayıp karşısında, bu-nu telâfi edecek hangi muvaffakiyet, hangi zafer vardır?)

I

dedim. Suallerim cevapsız kaldı. Üç ay sonra da bu harbe girmemek için zorluklar çıkardım.

Hülâsa üç ay onlar benimle, ben onlarla uğraşım. İtilâf devletleri sefirlerine gittim: (Sulh taraftarlarına dâvalarını müdafaa edecek ka-dar mühlet veriniz!) dedim. Kendilerinden Osmanlı İm-paratorluğunun mukadderatının bahis mevzuu olmayaca-ğına dair müşterek taahhütlü vesikalar aldım. Fransız ve İngiliz Hariciye Nazırlarına olan telgraflarımı okursanız görürsünüz.»

Nihayet 24 Teşrinievvelde Karadeniz faciası zuhu-ra geldi. Cereyan, fikrimin gösterdiği veçheyi takip ede-rek, arkadaşlardan ayrıldım. Türü türü ithamlara maruz kaldım. Beni öldürmek

istediler, hain diye gösterdiler. Buna rağmen kazanılması ihtimali olmayan bu harbe girilmemesi için çalıştım. Okuduklarım, gördüklerim bana bu yolda gitmemi göstermişti. Akdenizden Basra körfezi'ne kadar bütün vatanımın bir kale gibi muhasara edileceğini biliyordum. Reis bey! Tekrar edelim: Tarihin kabul ettiği bir hakikattir ki: Ben masusum!»

İkinci itham, İttihat ve Terakkinin Harp yıllarında ki iktisadî tutumu :

Cevap :

«—Bendeniz İttihat Terakkinin bir iktisat mütehasıssı olduğum halde şirketler hakkında bir fikir sormadılar ve teşvik etmedim. Üçüncü itiraz olmak üzere, iaşe meselesini bahis mevzuu edeceğim : Harbin son yıllarında menkûr vaziyette idim. Talât Paşa kabinesine girdiğim zaman iaşe işlerinin hususî ellerde çevrilmesinin doğru olmayacağını söyledim ve buna muvaffak olarak, İaşe Nezaretinin kurulmasını temin ettim. Hiç bir vicdan tasavvur edemem ki, bunlardan dolayı beni muhatap tutsun!

Sonra Müdeiumumî Beyefendi, harp faciaları arasında buyurdular ki: (Harpte Türk neferleri sınır boyunda

594

595

ölürken vatan diyarında çocuklar, kadınlar açlıktan kırılırlarken, bir taraftan da kadın ve sefahat peşinde koşuyorlardı!) Ben hayatımda hiçbir zevke meftun değilim.

En âdi zamanlarda bile, hayatımın intizamı herkesçe malûmdur. Böyle şeyler benim hayatımda hiçbir zaman vâki olmamıştır.»

Cavit bey, asıl sorumluluğunu göremeyip hep alâkasız noktalar üzerinde itham savuranlara, (Sokrates) edasiyle şu nâzik hakikati gösteriyor :

«—Mülkiye Mektebinden çıkıp da 380 kuruş maaşla Ziraat Bankasına girdiğim zamandan beri kâğıt değil, milyonlarca altınla oynayan benim gibi bir adamın bugün dikili bir taşı yoktur. Bu şayan-ı iftihar bir şey değildir, beyefendiler, fakat bunları size söylemek mecburiyetindeyim.» Harp mes'ulü ihtikâr şebekesinin başı, suistimalci vesaire ithamlarından sonra, bu vasıflardaki bir adama yöneltilmiş olması bakımından en gülünç itham:

—Niçin Anadolu hareketine katılmadın?

Cevaba bakın x

—Bendenize, bir de ahlâki cürüm tevcih ettiniz. Niçin Anadolu'ya geçmediğimi sordunuz? Reis Beyefendi!.. Siz şahsen ne yaparsanız yapınız, hangi hizmette bulunursanız bulununuz; bir mislini daha yapamayacağınız bir işi yaptığınız, düşmana kurşun atmak fazilet ve ulviyetinizi gösterdiğiniz zaman, bilâhare size iltihat eden arkadaşlarınız İstanbul kaldırımlarında dolaşıyorlardı. Bir kısmı o zaman mantar gibi biten fırkalara girip çıkıyorlardı. Hiç kimsenin o zaman firar ettiğini görmedim. Artık, namusuma tevdi edilmiş bir şey olmakla beraber söyleyeceğim:

Temmuz ortalarında bir akşamdı, tanıdığım bir zattan aldığım bir tezkerede diyordu ki: (Yarın İstanbul'dan murahhas olarak Sivas'a gider misiniz?) O zatı aradım

buldum. Nakiye Hanımı çağırdım. Dedim ki; Şöyle bir tezkere aldım. Gidebilir miyim? Bu selâhiyeti haiz miyim? Bu işlerle meşgul olduklarımı bildiğim Dr.Adnan İBeyle Halide Edip Hanıma gönderdim. Bir müddet sonra (aldığım cevapta: (Bu işlerle meşgul mahafil, sizin murahhas olarak Sivas'a gitmenize muvafakat etmemektedir!) deniliyordu.»

Garnitür ithamlara karşı, bu susturucu, daha doğru-su yere serici cevaplardan evvel ve sonra Cavit Beyin sui-kast alâkasına verdiği tek cevap şudur:

—Hayal âleminde bile hiçbir alâkam yoktur! Ter-tipçilerinden hiçbirini tanımam ve bilmem! En küçük (alâkam varsa gösterilsin!

Tısss!!! Karardan bir fikra: «Türk milletinin kuvvet ve mukavemet kaynakları'nın tükenmez olacağından gafil bulunarak, o zaman mil-let ve memleketi düşman ayaklan altına atıp kaçmaktan başka çare bulamayan İttihat ve Terakki Rüesasının, millî zaferin tabii neticesi, kendilerinin yeniden iktidar mevkii'ne gelmeleri olacağı kanaatiyle mütehassis oldukları ve Berlin'de kararlaştırılarak Moskova'da tecrübe edilen, Anadolu'ya ve Anadolu iktidar mevkiine baskın fikirleri'nin başlıca rüesasının ortadan çekilişleriyle arızî bekle-yiştten sonra birinci ve ikinci Lozan konferansları müddeti arasında İstanbul'da eski Maliye Nazırı Cavit Beyin evin-de yapılan gizli kongrede eski maksatların teminine doğ-ru yeni kararlar alındığı tamamen tezahür ve taayyün et-miştir.»

Hüküm fıkrası:

«Bu sebeple bunlardan Maliye Nâzın Doktor Nâzım, Ardahan mebusu Hilmi ve kâtibi, mesullerden Nail Beylerin, vâki hareketlerinin icap ettirdiği cezalann, yeni Ceza Kanununda, daha ağır hükümleri ihtiva etmesi hasebiyle, eski Ceza Kanununun metninde:

596

597

«Türkiye Cumhuriyetinin Teşkilâtı Esasiye Kanu'nunu tamamen veya kısmen tağyir, tebdil ve ilgaya ve bu kanuna tevfikân teşkil edilen Büyük Millet Meclisini is-kat veya vazifeyi ifadan men'e cebren teşebbüsten idam olunur» diye yazılı bulunan 95'inci madde delaletiyle ay-rı kanunun: «Yukarda yazılı 55 ve 56»ıncı maddelerde beyan olunan kararlardan birini bir takım şahıslar topluca icra eder ve yahut icrasına tesaddi eylerlerse o cemiyete dahil bulunanlardan, asıl reis ve müfsit muharrik olanlar her nerede bulunurlarsa idam olunur.» diye yazılı 57'nci maddenin ilk fıkrası gereğince idamlarına.»

Ölüm yolundaki Cavit'in ilk halini, mahut tarih broşürünün şu satırlarından seyredelim:

«Müddeiumuminin, idamlarını isteyen talepname'sini dinledikten sonra müdafalarını yaparak yine süngülü jandarmalar muhafazasında, mahkemededen çıkıp kararı beklemek üzere hapishanedeki hücrelerine giderlerken, başta Cavit Bey olmak üzere mahkûmların dördü de ümitsiz bir durumda görünüyorlardı.»

Muhakemesi İzmir'de başlayıp hükmü Ankara'da tamamlanan Cavit'l, içinde benim de mevsimler geçirdi-ğim Ankara hapishanesindeki hücrelerine tıklarıyorlar. Gemi kamaraları arasındaki dar geçit gibi bir yol üzerinde bir sürü hücre... Taş, demir, rutubet, küf...

Gerisini İş Bankası Müdürünün odasında bizzat ağzından dinlediğim Dr. Fahri Ecevit anlatsın:

«—Ben, Cavit ve arkadaşlarının asılısında vazifeli olarak bulundum. O zaman adlî tabiptim... Kimsenin bil-mediği tarihî bir ânı size yepyeni bir vesika olarak vere-yim: İdam gecesi sabaha karşı, öbür vazifelilerle beraber Cavit Beyin hücrelerine gittik. Koğuşun yılan gibi uzayan koridorunda zayıf bir lâmba yanıyordu. Ben duvarın bir tarafına yaslanıp kaldım. Hükümlünün yüzünü görebile-cek kuvvette değildim. Çıkardılar. Yavaş ve metin adım-

598

larla yürüyerek bulunduğum noktaya doğru gelmeye baş-ladı... Kılığı tertemiz, şık denecek kadar itinalıydı. Yanı-ma gelince yüzüme baktı, beni tanıdı ve gülümsedi. Bir-kaç kere görüşmüştük. O anda öyle oldum ki, bir söz söy-leme ihtiyacıyla, ağzımdan şu nebatî cümleyi kaçırdım: (Nasılısınız efendim?) Tebessümü büsbütün acılaş-tı: (Nasıl olabilirim, doktor, asılmaya gidiyorum!) Sözü-mün manasızlığı karşısında bu mukabele beni büsbütün altüst etti. Ağzımdan

daha komik, en doğrusu traji-komik bir ses fişkırıldı: (Estağfirullah!)... Ben erirken, Cavit Bey, arkasındaki vazifelilerle, gayet sakin ve metin, geçip git-ti.»

Hapishanenin müdür odasında idam tebliğinin mu-kabelesi :

—Yazıklar olsun!..

Mahut broşürden :

«İmam efendinin telkinlerini, sessizce dinleyip, de-diklerini yaparak, sırtına geçirilen beyaz gömleği görme-mek ister gibi, başını kaldırıp, gözlerini duvara dikerek açılan kapıdan, her zamanki gibi sert ve âcil adımlarla çıktı.

Dışarıda hapishanenin önüne dizilmiş sehpalara kadar yaklaşmak istercesine kaynaşma, çoluklu çocuklu, kadınlı erkekli kalabalığı güç halle zapteden süngülü jan-darmaların açabildikleri sahada bir lâhza duraklayarak, koluna girenlere kendini terkeden Cavit Bey, götürüldüğü hapishanenin Yenişehir'e nazır cephesinin solundaki seh-paya yaklaştığı vakit inanılmayacak derecede sükûn bul-muş, telâşsız ve metin görünüyordu. Kendisine yaklaşıp da, son bir dileği olup olmadığını soran memurun hüviye-tini merak edip, adlî tabip olduğunu anlayınca, son derece yumuşak bir sesle:

—Sizden bir ricam var, Doktor Bey!.. Hüseyin Ca-hit Bey buradadır. Lütfen kendisini görünüz.

Selâmımı

599

söyleyiniz. Çocuklarımın ve refikamın gözlerinden öp-sün...

Gazi Paşa Hazretlerine de selâm ve hürmetlerimi söyleyin. Heyet-i hâkimeye veda edemedim...

Allahâs-marladık!..

Dedikten sonra, sehpanın altındaki masanın üstüne çıkmış, sandalyenin önünde durmuş ve birdenbire sesini yükselterek:

—Allanın laneti zâlimin üstündedir. Zulümdür bu zulüm!..

g Diye bağırması ve başı ucunda bekleyen cellâda dö-nerek :

—Haydi, vazifenizi görünüz!.. Sandalyeye otura-yım mı, yoksa böyle mi?

Diye sormuş, ayakta kalması söylenince de, boy-nunu uzatarak ipin geçirilmesini istemiştir.»

Görülüyor ki, mahut broşürün sahibi, son sözlerin Adlî tabip Fahri Ecevit'e söylendiğini biliyor ama ilk sahneyi bilmiyor ve doktorun Cavit'le orada tanıştığını sanıyor.

Cavit'in son sözleri iki mısradan ibarettir :

Zâlimlere bir gün dedirir Hazret-i Mevlâ

İkinci mısra ise, zalimlere bir gün Allah'ın ne de-direceğine ait bir âyettir.

Bu vaziyette, bir dönmeyi bile gerçek manâsıyla şehit götüren zulüm derecesini sezmiyor musunuz?

DOKTOR NAZIM

Doktor Nâzım'ın sorgusu, Cavit Beyinkinden daha az garip değildi. İlk sorulardan biri:

«—Meşrutiyetten sonra İstanbul, Selanik ve İz-mir'de, İttihat ve Terakki Fırkasına iane toplanmış... Bu

600

arada mücevherat hediye edenler de varmış... Hiç fırkaya mücevherat verilir mi?»

Dinleyiciler hayrette... Suikast sanığına bu ne su-al?

Dr.Nâzım'ın cevabı:

İ

l «—Efendim; köylü tarla bile hediye etti! Vallahi

| bilmem... Verdiler işte... İane bu, verilen reddedilir mi? Esasen ben 8 ay Kâtib-i Umumîlik ettim.»

«—Topladıklarınız ne kadardı?»

«—Verilen iane yekûnu, benim saydığım altmış bin altın ile bir miktar mücevherattı. Bunları kongre kont-rol ederdi.»

«Bu arada Berlin'e büyük bir elmas taş gönderil-miş...»
«—Bilmiyorum! Benim zamanımda değildir her halde...»
«—Enver Bey (Paşa) Selanik'ten Berlin'e gider-ken götürmüş...»
«—Hiç hatırımda değil...»
«-Tahminen dört yüz bin lira kıymetinde imiş...»
Ve tepeden inme bir emir :
«—Bu memleketi siz, durup dururken harbe soktu-nuz! Gerisi malûm... Şimdi Umumî Harbe girebilmek için hangi devletlerle, ne esaslar dahilinde anlaştığınızı söyleyin bakalım!»
«—Ben hükümete dâhil değildim. Malûmatım yok... Yalnız Almanya ile ittifak edildiği gün Talât Paşa, (Size tebşir ederim!) diye, vaziyeti anlatmıştı. Esasen o âna kadar olup bitenler kabine âzasından bile saklanmıştı. Yalnız Sadrazam Sait Halim, Talât ve Enver Paşaların Malûmatı vardı.»
«—Allah, Allah... Böyle bir ittifakı bu şekilde kimseye haber vermeden görüşmek, devlet mefhumu ile kabili telif midir?»
601

I

«—Bunu mebus beylere sormak lâzımdır. Ben me-bus değildim. Merkez-i Umumî âzası idim. Bizi alâkadar etmez.»
«—Yaa! Merkez-i Umumî ne iş görür?»
«—İttihat ve Terakki Teşkilâtını idare ve nizamlarım tâdil ve tatbik gibi işlerle meşgul olur.»
«O halde, bir millet ferdi sıfatıyla söyleyiniz; bir-kaç nazırın tek başlarına bir memleketi harbe sokmak için karar vermeleri doğru mudur?»
«—Böyle bir kararın Vükelâ Meclisi tarafından ve-rilmesi lâzımdı şüphesiz...»
«—Sen de harb mesullerinden birisin!»
«Bendeniz harbden açık alınla çıktım, beyefendi!»
«—Sen, öyle zannediyorsun! Hele, felâketin mu-hakkak olduğu anlaşılınca nasıl kaçtınız! Geride kalanları kime bıraktınız?»
«—Teşkilâta bıraktık!»
«—En yakın arkadaşlarınıza bile bir Allahasmar-ladık demeden gittiniz! Doğrusunu söyle. Kaçtık de!.. Bı-raktınız, kaçtınız!»
«—Ben bir fert idim!..»
Şu muhakeme tarzına bakın :
«—Söyle, söyle! Kaçtık de!»
Artık sanık dayanamıyor ve basıyor çığılığı:
«—Evet kaçtık... Kalıp ne yapacaktık? Gizlenip duracaktık, sonra!..»
Dr.Nâzım'ın dışardaki faaliyetleri hakkında bildir-dikleri :
«—Evet... Ama, çok güç gidebildik. Altı defa tay-yaremiz düştü. Ben Enver Paşa ile bu şekilde Mosko-va'ya gittim Cemal Paşa ile Bahaeddin Şâkir ve Bedri Beyler, Talât Paşa ile Berlin'de kaldılar. Orada propagan-da ve teşkilât yapmaya başladılar. Biz de Moskova'da, Hintli şahıslarla temas ederek, Hindistan'da teşkilât yap-

mak hazırlıklarına başladık. Maksadımız Hindistan'da İn-gilizlerin başına gaileler açarak, memleketimiz üzerinde-ki tazyiklerim azaltmaktı. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa-dan bir mektup aldık: (Heyet-i Vekile kararıyla işbirliği yapıldığını ve bu suretle hariçte çalışarak memlekete fay-dalı olmamızı beklediklerini) bildiriyordu. Esasen bizim de gayemiz bu idi. Anadolu'nun propagandasını yapıyor, bir taraftan da Avrupa vaziyeti hakkında edindiğimiz malûmatı muntazaman Ankara'ya bildiriyorduk. Aynı za-manda İslâm İhtilâlcileri Cemiyeti faaliyetlerimize de de-vam ediyorduk. Bu sırada Berlin'den, Talât Paşanın şeha-deti haberi geldi. Tabî çok

sarsıldık. Bundan bir müddet sonra, hariçte lâyıki veçhile faydalı olamayacağımı anla-yarak, memlekete dönmeme müsaade etmeleri için Gazi Paşaya müracaat ettim.»

«—Niçin buraya gelmek istiyordunuz?» «—Hizmet etmek için...»

«—Memleket buhran içinde çalkalanıyordu. Sizin yüzünüzden!.. Memleketi iflâsa, harabiye sürüklediniz! Gelip de daha ne yapacaksınız?»

Dr.Nâzım, Enver Paşanın Anadolu'ya geçmek te-şebbüsüne ait suale de aşağıdaki tarihî kıymette bilgileri veriyor:

«—Enver Paşa, Anadolu'ya geçmek niyetini evvelâ Berlin'e hissettirmişti. Bahaeddin Şakir Beyle Dr. Resuhi Bey, yalnız gitmemesini tavsiye ile, benimle bera-ber gitmemi münasip gördüklerinden evvelâ Moskova'ya gittik.

Orada muhtelif Müslüman memleketleri murah-hasları ile temas ettikten sonra, evvelâ Enver Paşa, Mos-kova'daki Anadolu mümessili Ali Fuat Paşa ile görüştü ve ona Mustafa Kemal Paşa emrinde çalışmayı memnuni-yetle kabul edeceğini bildirdi, hattâ bu hususta Kemal Pa-şaya da bir mektup yazdı.»

602

603

2

Binaenaleyh idam!..

Dr.Nâzım, hücrelerine kapatıldığı zaman lâmbayı yaktırmamak istiyor. Yüzünde ve gözlerinde karanlığın duvağı... Böyle istiyor. Artık ne insanların yüzüne baka-billir, ne de kendisini onlara gösterebilir. İnsanlığından mahcupdur.

Fakat başgardıyan bu ricayı kabul edemez. Nizama aykırı... İyice bir adam olduğu için herhalde, bu bir gece-lik dünya misafirinin ricasını ancak yalvararak reddedi-yor. Dr. Nâzım'ın karşılığı:

«—Ne o; intihar etmemden mi korkuyorsun?.. As-la!.. Ben böyle bir günâha el uzatacak adam değilim! Ben, boynuma ipi geçiren işte de günahsızım!»

Onu Cavit gibi evvelâ hapisane müdürünün oda-sına götürdüler. Hükümü bildirdiler. Sırtına beyaz gömleği giydirdiler. Hoca dinî telkinde bulundu. Dr. Nâzım bu tel-kine bütün kalbini açtı ve hapisane duvarı gibi bir yüzle sehpayaya ilerledi. Metindi; fakat vücudunun tiril tiril ihti-zaz halinde olduğu belliydi.

İpin altındaki masaya çıktı ve bağırdı:

«—Yook! Vallahi yok!.. Bu meselede hiçbir alâkam yok! Masumum!»

Bilmiyordu ki, bu meselede en büyük alâkası, ileri-de nasıl davranacağı bilinemez bir şahsiyet oluşuydu. Kü-çük bir nokta:

Dr. Nâzım, Adnan Menderes'in de damadı bulun-duğu İzmir'in meşhur Evliyazade ailesinin aynı şekilde mensuplarındandı. Evliyazade Refik Beyin kızı Berîa Ha-nımefendi, Nâzım'ın zevcesi... Kocasının asılısından sonra çıldırıyor ve hayatı tımarhanelerde geçiyor. Böyle-ce Dr.Nâzım, Fatin Rüştü ve Adnan Menderes olarak, bu ailenin idam sehpasında kaybı tam üç...

ÖBÜRLERİ

Sadece iki misalini verdiğimiz İstiklâl Mahkemesi mazlumları, üçün beşin sınırına girebilecek gibi değildir. Suikast hadisesiyle doğrudan doğruya alâkaları tesbit edi-lenler dışında, daha bir hayli...

Ama mazlumluklarım be-dahet ölçüsüyle görebilmemiz, yahut vesikalandırmamız zor ve ayrıca çalışma isteyen bir iş... Bizse eserimizin maddî ve mânevi kadrosu içinde bu dâvayı ancak bu kadar gösterebilirdik. Hâdiseyi ayrıca incelemek ve müsta-kil bir mevzu halinde ele almak isteyenler, ipuçlarını biz-den alarak çalışabilirler. Bizimki «İstiklâl Mahkemeleri» meselesi değil, giriştiğimiz büyük terkip içinde sadece bir mânâcık...

Asılanlardan birçoğunun masum olduğuna dair en riyazi delil, suikastın baş tertipçisi Ziya Hurşit tarafından, tam da ölüm çanı çalarken söylenmiş bir sözdür. Ziya Hurşit, darağacına gitmek üzere giyinirken, kendisinden başka asılacakları öğrenince, kelimesi kelimesine aynen diyor ki:

«— Galiba hepsi ölüme müstehak değildi; bir yan-lılılık olmalı».

Kendilerine uzun bir zindan ve şeref çilesi çektiril-dikten sonra beraat ettirmeye mecbur kaldıkları Kâzım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Cafer Tayyar, Refet (Belir) ve Mersinli Cemal Paşalara ne buyrulur? Ayrıca tanınmış mebus ve kimselerden Feridun Fikri, Bekir Sa-mi, Münir Hüsrev (Gerede)...

Paşalara:

«— Kendinizi müdafaa ediniz!»

Denilince, bir ağızdan cevaplan şu olmuştu:

«— Müdafaamız yoktur!»

Şimdi, hâdiseye iştiraki olan veya olmayanların; Cavit, Dr. Nâzım ve daha birkaçı Ankara'da hüküm bek-

606

607

lerken -bunlar İzmir hükümlülerinden ayırt edilmiş ve muhakemelerine devam olunmak üzere Ankara'ya gönde-rilmişti- nasıl asıldıklarına bir göz atıp, sahneyi belli baş-lı iki masumun dehşet plâmı olarak fonlaştıralım. Başhca-larını ele alıyoruz:

İsmail Canbolat'ın idam tebliğine cevabı:

«— Hay hay, şu, cebimdeki paraları alın ve aileme verin!»

Halis Turgut:

«— Çocuklarıma söyleyin; kafiyen siyasetle uğ-raşmasınlar. Okusunlar, çalışsınlar fikir adamı olsunlar! Yaşasın mefkurem, payidar olsun Türklük! Bir Türk, Türklüğe nasıl fenalık yapar?»

Rüştü Paşa:

«— Elli dört yaşındayım; küreğe konulmuş olsay-dım çok ıstırap çekerdim. Bu şekilde kurtuluyorum. Fakat bu cezaya müstehak değilim, masumum!»

Ziya Hurşit:

«— Şu 200 lirayı ağabeyim Faik'e verin; kabrime şerefimle mütenasip bir mezar taşı diktirsin! Bak, vasiye-timi yerine getirmezsен yarın öbür dünyada iki elim ya-kandadır. Sana orada suikast yaparım; hem de elimden kurtulamazsın!»

Eski Maarif Nâzın Şükrü, bir eşi görülmemiş bir metanet ve sükûnet içinde, tek kelime söylemeden akıbetini beklemekte... Ölüme ilk götürülen de o... Üstün-de beyaz gömlek, ellerinde kelepçe ve yaya gidiş... İpi kopuyor ve ölüm ürpertisini iki kere yaşıyor. Son sözü üç hece:

«— Vah, vah, vah!»

Şükrü Beyin arkasından sehpaye getirilen hafız Mehmed isminde birinin çığlığı:

«— Zulüm, zulüm, zulüm! Zulümle yapılan bina payidar olmaz!»

Sehpanın altında Rüştü Paşa:

«Harp meydanlarında bin defa ölüme göğüs gerdim; fakat gözlerimi bile kırpmadım! Ölümün böylesi kahrediyor insanı!..»

İsmail Canbolat'ın gözlüğünü almak isteyen cellâda hitabı:

«— Bırak gözlüğümü vazifene bak!»

Sehpaya en sonra gelen Ziya Hurşit'in uzun bir konuşması var:

«Ben zaten başka şey beklemiyordum! Sizin eli-nizden yalnız bu gelir! Ama bu da bir zevk... Hürriyetsiz bir memlekette yaşamaktansa, namusiyle ölmek daha ha-yırlıdır. Zahmet buyurmayın, ben işimi kendim görürüm!..»

Sehpaya bakıyor:

«— Ne mükmml şey! Salıncağa da benziyor... Yüksekliğine de diyecek yok! Yerde kalan insanlara yük-sekten bakacağım! İstedğim de buydu!»

Derken seyirciler arasında gözüne biri ilişiyor:

«— Kılıç Ali mi o? Nerede bakayım?»

Tam bu anda, cellâdın rivayetine göre Kılıç Ali, göze görünmemek için yere çömelmiş...

Cellâdın acele etmesini ihtar eden sözüne mukabe-lesi :

«—Acele ne be kuzum? Telâş etme! Ölecek ben değil miyim? Gidiyorum işte! Dünya sana kalacak, me-rak etme... Beş dakika sonra öbür tarafta soyuna sopuna kavuşacağım! Mektubun falan varsa ver de götürüyüm... Haydi Allahaismarladık!»

Bu son söze Polis Memuru Azmi Bey, karşılık ver-mek nezaketini gösteriyor:

«—Uğurlar olsun!»

Bahsettiğimiz broşürden:

«Maznunlar, saat 10'a kadar sehpalarda bırakılarak

608

609

akın akın gelen meraklılara teşhir edilmişler, ondan sonra arabalara yüklenen cesetler evvelâ Karantina'daki Mer-kez Hastahanesine götürülüp, üstlerindeki eşyalar alınmış ve oradan Kadife Kale civarındaki Kokluca mezarlığına gömülmüşlerdir.»

Mahut broşürün birinci fasikülünün sonunda, fevkalâde (enteresan) bir kıymet hükmü var. Bozuk üslûbiyle aynen veriyoruz :

«İşte burada, başlarken belirttiği adaletsizliğe mâni olmak maksadiyle Ankara'dan koşup yetişerek, teşebbüse geçişi üzerine gazaba gelen muhakemenin şerrinden an-cak Atatürk'ün şefaatiyle kurtulabilen İsmet Paşayı hatırlamamak ve (keşke şerlerinden kurtulamayıp, tevkif edil-miş olsaydı; hiç olmazsa nefsinde duyacağı acı ve ıstırap ile bundan sonraki haksızlıkları, zulümleri önlenmiş olur-du) dememek imkânı var mı?»

(Sokrates), bu işin kendisiyle başlayıp kendisiyle bitmeyeceğini söylemişti.

EVET VE...

Bana bu eseri yazdıran saik?.. Herhalde durup du-rurken bu işe kalkışmış değilim... Fikir ve san'at tasladığıma göre, ne gazetecilik çerçevesinde halkın ayranını kabartıcı buluşlar, ne de orta malı tarih romancılıkları gi-bi esnafliklar benim kârım olabilir.

Bana bu eseri yazdıran saik, 27 Mayıs 1960'dan 18 Aralık 1961'e kadar 19 aya yakın bir müddet, Davutpaşa Kışlası, Balmumcu Garnizonu ve arkasından Cezaevinde çektiğim ıstırap...

27 Mayıs akşamı, Ankara'da sokağa çıkma izni ve-rilir verilmez, cebimde yalnız 17 kuruş, gazeteci bileti sa-yesinde trene atlayıp İstanbul'a gelirken, bir gece evveli-ne ait notlar almıştım. Bazı parçalarını aynıyle tekrar edi-yorum. Atladığım yerler noktalı...

«Ankara'da, 26 Mayıs Perşembe akşamı, Örfî İda-re yasağına uygun, gecenin ilk saatlerinde otelime gel-dim. Ulus meydanından, üç beşyüz metre mesafede, Çankırı caddesine açılan, etrafı otomobil tamirhaneleriyle çevrili bir meydancığın kenarında basit bir otel.. Otel her akşamki gibi cansız... Müşteri kabulüne mahsus tezgâhın gerisinde, otelin gece nöbetçisi, biraz sonra kıvrılıp yata-cağı, bitpazarı eşyası kübik koltuğunun alışılmış rahatsız-lığımı tevekkülle bekliyor...»

610

611

«Esrar!.. Bir gece evvelden hiç de uykumu alama-dığım, gündüz de Tefvik İleri'nin Bakanlık odasında hay-li coştuğum, saatlerce konuştuğum ve yorgun düştüğüm halde uyuyamıyorum... Gözümün önünde, deli bir ressa-rının bile terkiplendiremeyeceği korkunç şekiller, ısırıcı suratlar, görülmemiş renkler ve hareketler... Göğsümün üstünde ağırlığım farkedemediğim, yalnız sıkıntısını duy-duğum bir çeki taşı...
Ne oluyordu bana?.. Her gün bir harp sahnesi ha-linde gezdirdiğim, kanlı başımın tek pansumanı gece ve uyku, her zaman o kadar cömertken bu defa birdenbire örtülü ödeneğini neden kesmişti?.. Dakikalarca hayâl, kâbus...
Saat taşıyamam... Zamanın nabzını sayıcı âlet, bo-yuna keseden giden, boşluğa dökülen ve asla geri gelme-yen çil paraları hatırlatır bana...
Saati öğrenmek için aşağı kata indim.»
«Yine uyku avcılığı... Avımı bulabilirsen bul!... Yarı şuurlu, yarı baygın halinde birtakım taktak-lar...
«Acaba, diye düşündüm; otelin bulunduğu mey-dandaki kereste yığını mı devriliyor?
Bir durup bir başlayan, kesik kesik darbeler...
—Otomobil tamirhanelerinde bir iş mi yapıyorlar?
Dalar gibi olurken, ihtimallere bir başkasını ilâve ettim :
—Yoksa yeni bir nümayiş var da, Örfî İdare kuv-vetleri havaya silâh mı boşaltıyor?
Tam bir kanıksayış içinde uykuyu visal lezzetiyle içmek üzereyken, aşağı katta, otelin giriş kısmında, bir şamata... Radyo hırıltılarına karışık bağırışmalar, nida-lar...»
612

Radyoda makyajsız ve tuvaletsiz bir ses, sahibinin mesleğini derhal tanıtan sade ve yalçın bir ton:
—Dikkat, dikkat! Muhterem vatandaşlar! Radyola-rınızın başına geçiniz! Güvendiğiniz Silâhlı kuvvetlerini-zin sesi, bir dakika sonra size hitap edecektir!

Ve hitap:

—Bugün demokrasimizin, içine düştüğü buhran ve son müessif hâdiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadiyle, Türk Silâhlı Kuvvetleri, memleketin idaresini üzerine almıştır!

Marş, bildiri, marş, bildiri!..»

«Telefona atıldım, Şehirlerarası sağır... Ölü odası-nın telefonu gibi yalnız çalmakla kalıyor. Şehir hatları açık... İlk telefon ettiğim, Tefvik İleri... Telefona, îmanda, ahlâkta, vakar ve olgunlukta müstesna bir Türk hanımefendisi bildiğim Bayan ileri çıktı.

—Hanımefendi! Necip Fazıl!

Hitabıma, yaşadığı ruh haletinin cinnete varmış korkunç neşesi içinde bir ses, bir kahkaha ahengiyle ce-vap verdi:

—Oldu işte, oldu! Her şey oldu! Her şey iyi! Ha-yırlı olur inşaallah!

İliklerime kadar ürperdim.

—Tevfik İleri evde mi?

—Tevfik'i götürdüler, Necip Fazıl Bey! Allah hay-rey leşin!

Başka bir şey sormadım. Kime telefon ettimse al-dığım cevaplar:

—Heh, hih, hi, ha, he! Tarzında tek heceli lâfızlar oldu.»

«Hatırımdan, bu, hiçbir şeyin belli olmadığı anlar-da ne ihtimaller geçiyor!.. Bir, iki, üç...»

613

«—Yoksa!.. Evet yoksa?.. On yıl değil, ondan çok daha evvelinden beri milletin ruhuna ve köküne fesat aş-landığını, Türk ruh ve ahlâk kökünün çürütüldüğünü, ni-hayet bu çürütüşün Demokrat Parti devrinde en ileri mü-rekkep faiz hadlerine kadar köpürtüldüğünü gören, ahlâklı, bilgili, faziletli bir subay zümresinin, hasbî sami-mi ve müstakil bir hamlesi mi bu?..»

28 Mayıs sabahı Bostancı'da inip Feneryolundaki evime kapağı attım. Aynı gün, Radyo, zaten kapalı bulu-nan Büyük Doğu'nun:

—Ölüyü bir daha öldürdük!

Dercesine, kapatıldığını ilân etti.

Kendi kendimi eve hapsedişim 9 gün sürdü. 5-6 Haziran gecesi evime gelip beni aldılar, kütüphanemi ara-yıp askerî tarihlere kadar topladılar; ve Kadıköy'ü Emni-yet Amirliği, Emniyet Müdürlüğü... Sabahı Merkez Ku-mandanlığı akşamı Davutpaşa Kışlası... Birkaç hafta sonra Balmumcu Çiftliği ve nihayet (1) numaralı suçsuz olarak radyo ilâniyle tahliye; fakat muhafaza altında sav-cılığa teslim edilişim... Zira ihtilâlin hiçbir istisna göster-meksizin ilk iş olarak çıkardığı Basın Affına rağmen, be-nim mahkûm bulunduğum madde müstesna kabul edil-miştir. Toptaşı Cezaevi ve gerisi malûm...

maz tahassüs anları oldu. Peşinden 15 ay müddetle Top-taşı cezaevindeki hayatım da, zaten kelimelere ısmarlana-cak olursa hemen bayağılaşacak kadar hususî...

Dedim ki, bu eseri bana ilham eden 19 aylık bir ısı-traptır. Mevzu da benim ferdî ıstırabım değil, bu acının bana verdiği fikir...

—O acı nedir ve ne yüzdendir?..

Diye eşelemeye ihtiyaç var mı?..

Ondandır işte, ondan!.. 19 ay içinde gördüğüm, unuttuğum ve yaşadığımdan... Bütün bu mânevi halleri heykelleşmiş bir fikir şeklinde benden ayrı bir insan ola-rak hayâlinize aksettirecek olursanız, ondan...

Bu 19 aylık devrenin ıstırapları üzerinde bildirebi-leceğim hiçbir nokta mevcut değil... Kendimi, eserimin son mevzuu saymıyorum. Sadece bana eserimi ilham eden saik üzerindeyim. Kendi hakkımda şu kadar söyle-yebilirim ki, 6 Haziran 1960 günü Merkez Kumandanlığı hücresinde, Balmumcu'dan salıverilip polise teslim edil-diğim gün de, İkinci Şubenin yankesiciler ve kaatiller ne-zaret hanesinde ve o zamanki Polis Müdür Muavini Da-niş isimli şahsın karşısında geçirdiğim büyük ve unutul-

614

615

İÇİNDEKİLER

Takdim 5

I) SOKRATES

Atina 7

«Nasıl»ı Getiren 9

Diyalog 11

Atinada Manzara	14
Apolocya	17
Zehir	26
II) İSA DİNİNİN MAZLUMLARI	
Yahudi	31
7'ler	35
(SentEtyen)	38
Zulüm Serisi	41
Yahudi Devletinin Sonu	45
(Sen Pol)	48
(SenPiyer)	61
Yangın	64
İnsandan Mumlar	67
Kanun Fuhşu	69
Arslanların Ağzı Ve	70

III) ISLAMIN İLK KURBANLARI

Ölçü	75
İlk Şehit	77
Şehitlerin Efendisi	„ 80
Habib Ve Arkadaşları,	82

IV) PEYGAMBER TORUNU

İKİ ŞEHİT

Hazret-i Hasan	87
Hazret-i Hüseyin	96
V) 200.000 KELLE ÜSTÜNDE	

İBNÜ'Z- ZÜBEYR'İN BAŞI

Haccac (Zalim)	129
Camide İnmeye Başlayan Kılıç	133

VI) İMAM-I ÂZAM VE ÖBÜRLERİ

İmam-ı Âzam	141
İmam-ı Malik .-	154
İmam-ı Hanbel	154
Ahmed Bin-i Nasr	157
VII) MANSUR	
Şu Meşhur Hallaç	159
İklim İklim	169
İki Kelime	168
Zindan	173

Darağacı	179
VIII) JAN DARK	
Manzara	187
(Püsel-Bâkire)	191

i

Teşebbüs	195
Zafer	200
Tac Giyen Kral	205
Kapanan Perde	209

Satılmış Hâkim	214
Adalet Şekli	217
Ateşe Doğru	222
Plân....	227
Ateş	232
IX) CEM SULTAN	
Fatih'in Arkasından	239
Kardeş Muharebesi	243
Esir Şehzade	249
Gurbet	253
Papa'nın Elinde	257
Salibe Davet	262
Fransızların Elinde	265
Borjyaların Zehiri	269
XISEN BARTELOMİ KURBANLARI	
Akılın Tepkisi	275
Politikacılar Katliâmlar	279
Büyük Gece	283
Enkizisyon	288
Torkemada	291
(Mikael Servetüs)	, ...296
Alevler içinde	300
(Ciyardano Bruno)	; 305
Belya Mıntıkası	309
(Galile)	. ' 313
Göğe Bakan	317
Alçaltma ve Alçalma 321	
XII) GENÇ OSMAN	
Yeniçeri	327
Tablo	332
Tablonun Devamı	336
Genç Osman'dan Öteye Tablo	342
Cülusu	348
Devletin Hali	352
Alâmetler	356
Vesaire Vesaire	360
Felaket Yılı	365
Plân	370
Tepki	374
İsyân	379
Saraya Hücum	383
Listedeki Baş	388
Ağa Kapısı	::* 393
Efsanevî Şenaat	396
Sultan Ve İmparator	400
Ötesi	404
XIII) JAN KALAS	
Bir Adam	409
Adalet	413

(Volter) İşe Karışıyor 417
XIV) BÜYÜK FRANSIZ İHTİLALİNİN ZULÜM DEFTERİNDEN
(16'ncıLui) 423

Kral 428
Ara Safha 432
Muhakeme Ve Giyotin 437
Mari Antuanet443
Kraliçe447
Istırap Kraliçesi 451
Kutuplar Ve Kurbanları 455
Hürriyet İstibdadı 459
Esir Meclis 464
Giyotin 470
(Danton) 474
Savcı 478
(Danton)un Başı 482
Kadın Başlan 487
Yeni Din Ve Arkası 492
Birkaçı Daha 495
XV) DREYFUS
Şeytan Adası 501
Fikir Ve Hakaret 511
Netice 514
XVI) İTTİHAT VE TERAKKİ
CİNAYETLERİ
Abdülhamîd 521
Komite 527
(Jön-Türk) 532
Selanik Ve Ötesi ' 535
31 Mart Ve Ötesi 540
Türke Zulüm 544
Ermeni Zulümü551

Ermeniye Zulümler 556
XVII) ROMANOFLAR
Mujik Ve Bolşevik 563
Çar Ve Ailesi 568
Sarayda Zindan 574
XVIII) İSTİKLÂL MAHKEMESİ
MAHKUMLARINDAN BİRKAÇI
CavitBey 587
Müdafaa, Karar, Sehpa, Son Söz 594
Doktor Nazım 600
Öbürleri 607
EVET VE 611

Necip Fazıl Kısakürek _ Tarih Boyunca Büyük Mazlumlar

www.kitapsevenler.com

Merhabalar

Buraya Yükleğim e-kitaplar Aşağıda Adı Geçen Kanuna İstinaden

Görme Özürlüler İçin Hazırlanmıştır

Ekran Okuyucu, Braille 'n Speak Sayesinde Bu Kitapları Dinliyoruz

Amacım Yayın Evlerine Zarar Vermek Değildir

Bu e-kitaplar Normal Kitapların Yerini Tutmayacağından

Kitapları Beyenipte Engelli Olmayan Arkadaşlar Sadece Kitap Hakkında Fikir Sahibi Olduğunda

Aşağıda Adı Geçen Yayın Evi, Sahafklar, Kütüphane, ve Kitapçılardan Temin Edebilirler

Bu Kitaplarda Hiç Bir Maddi Çıkarım Yoktur Böyle Bir Şeyide Düşünmem

Bu e-kitaplar Kanunen Hiç Bir Şekilde Ticari Amaçlı Kullanılamaz

Bilgi Paylaştıkça Çoğalır

Yaşar Mutlu

Not: 5846 Sayılı Kanunun "altıncı Bölüm-Çeşitli Hükümler " bölümünde yer alan "EK MADDE 11.

- Ders kitapları dahil, alenileşmiş veya yayımlanmış yazılı ilim

ve edebiyat eserlerinin engelliler için üretilmiş bir nüshası yoksa hiçbir ticarî amaç güdülmeksizin

bir engellinin kullanımını için kendisi veya üçüncü

bir kişi tek nüsha olarak ya da engellilere yönelik hizmet veren eğitim kurumu, vakıf veya dernek

gibi kuruluşlar tarafından ihtiyaç kadar kaset, CD, braille

alfabesi ve benzeri 87matlarda çoğaltılması veya ödünç verilmesi bu Kanunda öngörülen izinler

alınmadan gerçekleştirilebilir."Bu nüshalar hiçbir şekilde

satılamaz, ticarete konu edilemez ve amacı dışında kullanılamaz ve kullandırılmaz. Ayrıca bu

nüshalar üzerinde hak sahipleri ile ilgili bilgilerin bulundurulması

ve çoğaltım amacının belirtilmesi zorunludur." maddesine istinaden web sitesinde deneme yayınına

geçilmiştir.

T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Bilgi İşlem ve Otomasyon Dairesi Başkanlığı

Ankara

Bu kitaplar hazırlanırken verilen emeye harcanan zamana saydı duyarak

Lütfen Yukarıdaki ve Aşağıdaki Açıklamaları Silmeyin

Not bu kitaplar Görme engelliler için taranmış ve düzenlenmiştir.

Tarayan
Hasan Uslu
elhasenu@gmail.com
Necip Fazıl Kısakürek _ Tarih Boyunca Büyük Mazlumlar